DE KRIJGSGESCHIEDENIS

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË

van 1811 tot 1894

SAMENGESTELD DOOR

G. B. HOOYER

GEPENS. LUITENANT-KOLONEL DER INF. O. I. L.

DEEL III

DEN HAAG.
DE GEBR. VAN CLEEF.

BATAVIA.
G. KOLFF & Co.

1897.

INHOUD

VAN HET

DERDE DEEL.

HOOFDSTUK XI.

Bladz.

Groot-Atjeh 1
I. Algemeen overzicht. 4
II. Geschiedenis van Atjeh 23
III. Het terrein en de bevolking 28
IV. Indeeling en bestuur 33
V. Strijdkrachten. 41
a. Strijdkrachten der Atjehers 41
b. Onze strijdkrachten 48
VI. De aanleiding tot den oorlog 53
VII. De eerste expeditie naar Atjeh 55
VIII. De tweede expeditie naar Atjeh. 73
a. De verdedigingswerken der Atjehers tijdens de tweede expeditie. 73
De werken aan het strand. 73
De verdedigingswerken aan de rivier. 74
De verdedigingswerken tusschen de kust en den Kraton met zijn voorwerken 75
De enveloppe der groote Messigit 75
De werken ter verdediging van de Wester- en O sterflanken van den Kraton. 76
De Kraton 77
De werken ten Zuiden van den Kraton. 79
b. Samenstelling en operatieplan der tweede expeditie tegen Atjeh. 79
c. De landing en de opmarsch naar de rivier 84
d. De actie tegen den Kraton 90
e. De laatste periode in de tweede expeditie. 111
IX. De periode van afwachting. 121
a. De krijgsbedrijven tot het verzekeren der operatiebasis in Groot-Atjeh 121
b. De krijgsbedrijven ter bevestiging onzer hoofdstelling Kota Radja. 140

Bladz.

X. Het stelsel tot afsluiting der kust van Groot-Atjeh 158
a. De kleine oorlog. 158
b. De verovering van de Oeloebalang-schappen der VI, IV en IX Moekims 162
De VI Moekims. 162
De IV Moekims. 169
De IX Moekims. 172
c. De actie in de XXVI Moekims 179
d. Verdere consolidatie onzer stelling in Groot-Atjeh 189
e. Voltooiing van het programma van generaal PEL. 197
XI. De politiek van verzoening. 215
XII. De periode van agressie 226
a. De krijgsverrichtingen in de XXII Moekims. 227
b. Tijdelijke staking der aanvallende actie. 236
c. De verovering der XXII Moekims. 249
d. De verovering der XXVI Moekims 265
e. De tocht naar Lamtobah en Selimoen 273
f. De consolidatie van het veroverd gebied in Groot-Atjeh 279
XIII. De splitsing van het civiel en militair gezag 284
a. Groot-Atjeh onder het bestuur van den gouverneur PRUIJS VAN DER HOEVEN 284
b. Groot-Atjeh onder het bestuur van den gouverneur LAGING TOBIAS. 312
XIV. De geconcentreerde stelling. 328

HOOFDSTUK XII.

De Noordkust van Atjeh 355
I. Het terrein 355
II. Geschiedenis 357
III. De expeditie naar Samalanga in 1877 364
IV. Krijgsverrichtingen in Gighen. 378
V. De expeditie naar Samalanga in 1880. 385
VI. De Noordkust onder het civiel bestuur 395
VII. De sluiting en heropening van de kust voor den in- en den uitvoer. . 398

HOOFDSTUK XIII.

De Oostkust van Atjeh 405
I. Het terrein 405
II. Geschiedenis 407
III. Simpang Olim in 1876. 410
IV. Langsar in Mei 1877 420
V. Krijgsverrichtingen in Edi en Gedong in 1878 423
VI. De Oostkust onder het civiel bestuur. 429

Bladz.
VII. De sluiting en wederopening van de kust voor den in- en den uitvoer. 430
VIII. Edi in 1889 431
IX. Edi in 1890 434
a. De eerste tocht naar Bagoh en Oleh-Gadjah 442
b. De tweede tocht naar Bagoh en Oleh-Gadjah 449

HOOFDSTUK XIV.

De Westkust van Atjeh 455
I. Het terrein 455
II. Geschiedenis 456
III. De Westkust onder het civiel bestuur 463
IV. De expeditie naar Tenom 464

HOOFDSTUK XV

De Zuidelijke nederzettingen van Atjeh 473

KAARTEN BEHOORENDE BIJ DEEL III.

		Schaal.
41.	Kaart van Atjeh en Onderhoorigheden	1 : 100 000
42*a*.	Overzichtskaart van het Westelijkste gedeelte van Groot-Atjeh . .	1 : 60 000
42*b*.	„ „ „ Westelijk Middengedeelte van Groot-Atjeh.	1 : 60 000
42*c*.	„ „ „ Oostelijk „ „ „ „ .	1 : 60 000
42*d*.	„ „ „ Oostelijkste gedeelte van Groot-Atjeh. . .	1 : 60 000
43.	Schetskaart van het doorloopen terrein tijdens de eerste expeditie naar Atjeh	1 : 15 000
44.	Troepenbewegingen tijdens de tweede Atjehsche expeditie en bevestiging der stelling te Atjeh.	1 : 60 000
45.	Schets van het gevechtsterrein van 6 Januari 1874	1 : 5 000
46.	Schets van de Messigit en Omstreken tijdens de tweede Atjehsche expeditie	1 : 4 000
47.	Platte grond van den Kraton en den toestand op 24 Januari 1874 .	1 : 4 000
48.	De afsluitingslinie van generaal Pel van December 1875 tot April 1876.	1 : 60 000
49.	Voltooiing van het programma Pel en verovering der XXII en XXVI Moekims	1 : 60 000
50.	Troepenbewegingen in de XXII en XXVI Moekims in November 1882 en begin 1884	1 : 60 000
51.	Schets van het gevechtsterrein in Melaboeh	1 : 50 000
52.	Kaart van de geconcentreerde linie in Groot-Atjeh	1 : 40 000
53.	Schetskaart van een gedeelte van Simpang Olim	1 : 60 000
54.	Schetskaart van het gevechtsterrein in Samalanga	1 : 50 000
55.	Schetskaart van Gedong	1 : 40 000
56.	Kaart der kuststrook van Edi Tjoet tot Koewala Pedawa Besar . .	1 : 20 000
57.	Schetskaart der kuststrook van Koewala Edi Tjoet tot Koewala Bagoh.	1 : 60 000
58.	Troepenbewegingen in de XXVI Moekims gedurende de drie eerste maanden van 1883	1 : 60 000
59.	Schetskaart van Tenom	1 : 20 000

HOOFDSTUK XI

Groot-Atjeh.

BRONNEN.

Officiëele bescheiden betreffende het ontstaan van den oorlog tegen Atjeh in 1873.

Archief van het Departement van Oorlog in Ned.-Indië.

Koloniale verslagen.

Beschrijving van den Atjeh-oorlog, door E. B. KIELSTRA. Een op officiëele bescheiden berustend uitvoerig relaas van den Atjeh-oorlog van 1873—1881.

De eerste Atjeh'sche expeditie en hare enquête, door Generaal P. G. BOOMS Een uitvoerige historisch-critische beschouwing, waarin de redenen worden nagegaan, die aanleiding gaven tot hetgeen door die expeditie werd verricht.

Een slotwoord over de eerste Atjeh'sche expeditie, door P. G. BOOMS. Een aanvulling van het hierboven genoemde werk.

De misleiding van de regeering bij de eerste Atjeh'sche expeditie, door Kolonel EGTER VAN WISSEKERKE. Beantwoording van eenige vragen voorkomende in „Een slotwoord over de eerste Atjeh'sche expeditie."

Onze oorlog met Atsjin, door J. I. DE ROCHEMONT. Een vrij uitvoerige beschrijving der eerste Atjeh-expeditie en een critische beschouwing over de handelingen van, en de verhoudingen tusschen de chefs bij dien veldtocht, gevolgd door een uitvoerig opstel over den generaal VAN SWIETEN.

De 1ste expeditie naar Atjeh. Een krijgskundige studie. *Milit. Spectator* 1877 en 1878.

Onze vestiging in Atjeh, door G. T. W. BOREL.

Loudon en Atsjin, door J. I. DE ROCHEMONT, bevattende beschouwingen over de aanleiding tot den Atjeh-oorlog en over de enquête.

De eerste expeditie tegen Atjeh. *Tijdspiegel* 1874.

De tweede expeditie tegen Atjeh, door A. J. A. GERLACH. *Tijdspiegel* 1875. Zijnde een uitvoerig opstel over deze expeditie, gevolgd

door een kort uittreksel van, en een beschouwing over eenige geschriften, waarin het beleid bij die krijgsverrichting betoond, wordt goed- of afgekeurd.

De waarheid over onze vestiging in Atjeh, door luitenant-generaal J. VAN SWIETEN, waarin hij een verklaring geeft van zijn handelingen als opperbevelhebber.

Een woord over *De Waarheid* van generaal VAN SWIETEN, door F. N. NIEUWENHUYZEN, bevattende een bestrijding van eenige voorstellingen door dien Generaal omtrent de leiding der politieke onderhandelingen met Atjeh gegeven.

Een bijdrage tot de kennis der geschiedenis van de 2de Atjeh-expeditie. *Ind. Milit. Tijdschrift* 1881. Bevattende eenige beschouwingen in verband met de open brieven aan den heer G. F. W. BOREL, door den heer NICLOU.

Iets over de artillerie bij de 2de expeditie. *Milit. Spectator* 1874. Beschouwingen over de eerste achterlaadkanons en de mitrailleurs in Indië ingevoerd.

De Militaire Willemsorde, door WINCKEL en HOOIJER, bevattende o. a. episoden uit het krijgsmansleven van generaal VAN SWIETEN en een verhaal der verovering van Lemboe.

Nog iets over de artillerie bij de 2de expeditie, bevattende beschouwingen over de werking der artillerie.

Generaal VAN SWIETEN en de waarheid, door den luitenant-generaal G. M. VERSPIJCK, gevende een kritiek op de handelingen van den opperbevelhebber der 2de expeditie.

Aanteekeningen op het werk van generaal VAN SWIETEN: *De Waarheid*, voor zoover aangaat het gevecht van 16 April 1874. *Ind. Milit. Tijdschrift* 1879.

De luitenant-generaal J. VAN SWIETEN contra den luitenant-generaal C. M. VERSPIJCK.

Beschouwingen over het door den laatstgenoemde tegen het werk *De Waarheid* aangevoerd.

Drogredenen zijn geen waarheid, door G. T. W. BOREL.

Beschouwingen omtrent het oordeel van generaal VAN SWIETEN over het werk *Onze vestiging in Atjeh*.

Een stem uit Indië over het onpartijdig oordeel van den heer W. A. VAN REES. *Ind. Milit. Tijdschrift*. 1879.

De vermeestering van den Kraton, *IVde Verslag der Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap*. Jaargang 1894.

De colonne VAN DER MEER op 31 December 1874. *Ind. Milit. Tijdschrift* 1888.

De groote Messigit van Atjeh en hare verovering, achtereenvolgens op den 10den en den 14den April 1873 en den 6den Januari 1874. *Verslagen der Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap*. Jaargang 1889.

De Atjehers, door dr. SNOUCK HURGRONJE, bevattende hoogst belangrijke aanwijzingen van land- en volkenkundigen aard.

Verslag der algemeene vergadering van het Indisch Genootschap op 7 November 1883.

Open brief aan den generaal KNOOP over de Atjeh-kwestie, door BRUTUS.

Atjeh, 16 April 1874, mededeelingen omtrent het gevecht ten Zuiden van Lampoe-oek. *Ind. Milit. Tijdschrift* 1894.

De Genie-werken in Atjeh. *Ind. Milit. Tijdschrift* 1879.

De agressieve politiek in Atjeh. *Tijdschrift van Ned.-Indië.* 1878.

Atjeh van 26 December 1875 tot September 1876, door H. F. MEIJER. Een uitvoerig verhaal der krijgsverrichtingen gedurende die periode.

De vereeniging van het burgerlijk en militair gezag in Indië. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1881.

De Madureesche hulptroepen van het Indische leger. *Indische Gids* 1883.

De Madureesche werving en de korpsen Barisan. *Ind. Milit. Tijdschrift* 1885.

De gevechten in Atjeh op 19 en 20 Augustus 1878 en 23 en 24 Maart 1879. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1880.

Een schoone bladzijde uit Atjeh's geschiedenis door W. COOL en G. B. HOOIJER, bevattende een uitvoerig verhaal van den tocht naar Lamtobah en Selimoen met schetskaart van het diepste gedeelte der Atjeh-vallei.

Atjeh onder het bestuur van den Gouverneur PRUIJS VAN DER HOEVEN. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1886.

Mijne ervaring van Atjeh door A. PRUIJS VAN DER HOEVEN.

Atjeh onder het bestuur van den gouverneur LAGING TOBIAS. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1887.

Phrasen en feiten, door LAGING TOBIAS.

Atjeh onder het bestuur van den Gouverneur DEMMENI. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1888.

De geconcentreerde stelling in Groot-Atjeh, gevende een overzicht van den aanleg dier stelling.

Het stelsel van het Sultanaat in Atjeh, door LAGING TOBIAS. *Indische Gids.* 1886.

De Atjeh'sche granaatmijnen onder onze spoorbanen. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1884.

Het 14de bataljon infanterie te Atjeh op 26 Juli 1889. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1889.

De Generaal-Majoor H. K. T. VAN TEYN. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1892.

La conquête de la vallée d'Atchin par les Hollandais. Une page d'histoire coloniale contemporaine, door W. L. DE PETIT.

Uit onze Atjeh-guerilla. *Ind. Milit. Tijdschrift.* 1887.

Het Atjeh-vraagstuk. *Mil. Spectator.* 1886.

Geen strijd maar getuigenis. *Tijdspiegel* 1886.

De Atjeh-zaak in verband met de laatste gebeurtenissen. *Indische Gids.* 1890.

De onderwerping van Atjeh, door J. B. VAN HEUTSZ. *Ind. Milit. Tijdschrift* 1892 en 1893. Een hoogstbelangrijke beschouwing over de taktiek tegen Atjeh te volgen.

De inrichting van het Atjeh'sche staatsbestuur onder het Sultanaat. *Bijdragen t. d. Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I.* 1888, p. 385.

Het familie- en kampong-leven op Groot-Atjeh, door dr. JULIUS JACOBS. Een zeer belangrijk werk vol intieme bijzonderheden uit het leven der Atjehers, gevolgd door reisbeschrijvingen uit vorige eeuwen.

Iets over de landmacht in Nederlandsch-Indië. *Vragen des tijds*, Aug. 1894.

I. ALGEMEEN OVERZICHT.

Het belang van Nederland bij een oorlog in zijn Oost-Indische bezittingen wordt minder bepaald door het groot aantal troepen, dat te velde wordt gebracht, de schatten, die er door verslonden worden, en de hevigheid van den strijd, dan wel door de gevolgen, die er uit voortvloeien.

Die van den Java-oorlog en van den strijd op Sumatra's Westkust, de voornaamste krijgsbedrijven, die na den inval der Engelschen in Oost-Indië plaats vonden, kunnen wij nu vrij voldoende beoordeelen.

Die, welke de nog niet geëindigde Atjeh-oorlog na zich zal slepen, liggen nog in de toekomst verborgen. Om dus de belangrijkheid van dezen krijg te vergelijken met de beide eerstgenoemde oorlogen, dienen wij in het algemeen na te gaan, wat de waarschijnlijke gevolgen geweest zouden zijn, als ons dapper leger in dezen het onderspit had moeten delven.

De vervallen en vermolmde troon, waarop de Compagnie en DAENDELS hadden gezeteld, was door de Engelschen omver gestooten. Wel was door hun bestuur het overwicht eener Europeesche natie in den Indischen Archipel gehandhaafd, maar toen de reeks van eilanden weder teruggegeven werden aan de voormalige bezitters, lag het voor de hand, dat er nog jaren zouden moeten verloopen en nog veel strijd worden gevoerd, alvorens het prestige van Nederland weder zou zijn bevestigd.

Voordat dit was geschied, brak de opstand van DIEPO NEGORO uit, en daarbij stond dan ook het bestaan onzer Oost-Indische bezittingen op het spel. Machteloos geworden op Java, zouden wij ook machteloos geweest zijn op de overige eilanden. Nadat die muiter was ten onder gebracht, werd door jaren langen strijd in de verschillende deelen van den Archipel, door invoering van een geregeld en verlicht bestuur, door uitbreiding van handel, scheepvaart en landbouw, door vermeerdering van veiligheid en welvaart de politieke toestand zóózeer verbeterd, dat die op Java als hoogst gunstig, en op de overige groote eilanden als zeer bevredigend en geruststellend kon worden beschouwd.

Bij het begin van den Atjeh-oorlog stond dus ons Gouvernement op vrij stevige grondslagen en was in staat een schok te doorstaan, die het vroeger zou hebben omvergeworpen.

Zulk een schok zou aan ons overwicht zijn toegebracht door een definitief terugwijken voor den Atjeh'schen vijand. Ons koloniaal bezit zouden wij wel hebben kunnen handhaven, maar wellicht zouden ettelijke expeditiën in verschillende richtingen noodzakelijk zijn geweest om het voor verder verval te behoeden.

De strijd, op Atjeh ontweken, zou dan eerst elders moeten worden gevoerd, om later toch weer op Noord-Sumatra te worden hervat.

De oorlog op Atjeh staat dus in politiek belang eenigszins achter bij dien op Java, doch wint het in dit opzicht van dien in de Padangsche Bovenlanden.

Daar waren wij grootendeels meester van de kust en zouden dat hebben kunnen blijven, ook na een terugtrekken uit de binnenlanden. Ons prestige zou zijn verzwakt, maar niet geknakt, en tegenover de Europeesche mogendheden zou het minder geleden hebben, dan bij een terugwijken uit Atjeh.

Boven alle oorlogen, die in dit werk worden behandeld, spant die met Atjeh de kroon, wat aangaat het aantal jaren, die hij duurde, de troepenmacht, die hij vereischte, de menschenlevens, die hij kostte, de schatten, die hij verslond, en de inspanning, die hij vergde van ons leger.

Geen benden van DIEPO NEGORO of SENTOT, geen dweepzieke Padri's, geen scharen Balineezen of ruitermassa's der Bonieren ontwikkelden ooit zooveel dapperheid en doodsverachting in het gevecht, zooveel stoutheid bij den aanval, zooveel vertrouwen op eigen kracht, zooveel taaiheid in tegenspoed, als die door den vrijheidlievenden, fanatieken, voor den guerilla-krijg als geschapen Atjeher werden betoond.

Daarom zal de Atjeh-oorlog steeds een leerschool blijven voor ons leger, en achtte ik het nuttig het derde en laatste deel dezer krijgsgeschiedenis in zijn geheel aan de behandeling daarvan te wijden.

Hoogst belangrijk is het na te gaan, hoe in de laatste kwarteeuw op Noord-Sumatra de politiek en het wapengeweld om beurten de hoofdrol spelen.

Als wij de eerste volgen, van het oogenblik af, waarop Engeland toestond, dat

wij ons met den gang van zaken aldaar konden bemoeien, zien wij al spoedig in overhaasting tot het aanbinden van den strijd met Atjeh besluiten ten einde vreemde inmenging te voorkomen en den Sultan te dwingen tot het erkennen onzer souvereiniteit.

Na den terugkeer der, door den vijand afgeslagen, eerste expeditie, werd er door een blokkade der kusten pressie uitgeoefend op onze tegenstanders, en tot de onderhoorige kuststaatjes van Groot-Atjeh een proclamatie gericht, waarin de voordeelen eener onderwerping aan onze suprematie werden uiteengezet en beloofd werd, dat vriendschappelijke toenadering vriendschappelijk onthaal zoude vinden.

Die politiek had echter weinig resultaat.

Daarop vertrok de tweede expeditie, met opdracht den Kraton van den Sultan te veroveren, ons in zijn land voor goed te vestigen, en hem te dwingen tot het sluiten van een contract in denzelfden geest als dat met Siak aangegaan, waarbij ons gezag werd erkend en onze vestiging in het land werd toegestaan. Nadat die expeditie zich meester had gemaakt van de rivier beneden den Kraton, opende generaal van Swieten te vergeefs onderhandelingen, en na de verovering van die sterkte en den dood van den jongen Sultan bleven de hoofden der verschillende landschappen ongeneigd zich aan ons te onderwerpen. Op politieke gronden achtte die Generaal het toen noodzakelijk te verklaren, dat de Indische regeering plaats nam op den zetel van den Sultan, en diens rijk, waarin hij zelf nimmer veel invloed of macht had bezeten, volgens recht van overwinning als haar eigendom beschouwde.

De regeering besloot tevens zich duurzaam te vestigen in het Sultanaat van Atjeh, waarvan nog slechts de versterkte residentie van den Sultan in haar bezit was, en waarvan alleen het landschap Marassa haar zijde had gekozen, en de onderhoorigheden van dien Staat te overreden, of te dwingen, de Nederlandsche vlag te hijschen en de acte van souvereiniteitserkenning te teekenen. Een groot deel der Oostkust en ook eenige staatjes ten Westen en Noorden voldeden hieraan. Vervolgens ging de Opperbevelhebber nog een stap verder en verklaarde het bestuur over de drie Sagi's, waarin zijne troepen nog bijna geen voet gezet hadden, te aanvaarden. Het doel der expeditie, Atjeh te dwingen tot het sluiten van een contract, waarbij onze souvereiniteit werd erkend, werd dus losgelaten, en in de plaats daarvan het voornemen opgevat daar als overheerscher op te treden.

In verband nu met dit nieuwe programma besloot van Swieten den uit den Kraton verjaagden vijand niet in het binnenland te volgen, maar zich te bepalen tot de hoogst noodige offensieve handelingen, om tijd te vinden onze stelling deugdelijk in te richten. Daarna zouden de expeditionnaire troepen naar Java terugkeeren, en door de in den Kraton achtergelaten macht zou, zooveel mogelijk op vredelievende wijze, naar de verdere onderwerping des lands moeten worden gestreefd.

Die politiek maakte blijkbaar weinig indruk op de Atjehers, want, nadat de meeste troepen vertrokken waren, poogden zij, in plaats van zich te onderwerpen, de achtergeblevene te verdrijven. Het werd toen noodig een linie van posten aan te leggen om de communicatielijnen van Kota Radja naar de kust en onze hoofdvestiging zelve tegen hun aanslagen te beveiligen.

Ook nadat de positie in Kota Radja was gedekt door een keten van versterkingen, en de Atjeh-rivier in ons bezit was, van de monding tot Longbatta, evenals het geheele vroegere Sultansgebied, gaf Groot-Atjeh niet de minste blijken van toenadering, zoodat de Indische regeering besloot het daartoe te dwingen door het zijn beteekenis naar buiten en tegenover de kuststaten te ontnemen door middel eener linie van posten, die het moest afsnijden van alle communicatie met de zee. Het door die linie afgesneden terrein-gedeelte zou onder rechtstreeksch bestuur worden gebracht — begrijpelijkerwijze was van het geproclameerde bestuur over de drie Sagi's niets terecht gekomen — en de hoop werd gekoesterd, dat tegen en buiten die linie zich een kring van neutrale, half onderworpen landschappen zou vormen onder eigen bestuur, doch onder onze bescherming.

Aldus werd een middelweg betreden tusschen agressie, d. i. verovering van het vijandelijk terrein, en het geconcentreerde stelsel van afwachting, door generaal VAN SWIETEN voorgestaan.

Nadat de afsluiting van de zee, van Kroeng Raba tot Pedropunt, was verkregen, werd, in overeenstemming met dit gewijzigd stelsel, tegenover de vijandelijke hoofden en landschappen op Groot-Atjeh, een politiek van verzoening in toepassing gebracht, gedeeltelijk ook, omdat er zich teekenen voordeden, dat de afsluitingslinie gunstig werkte op hun houding. Tegenover de onderhoorigheden moest echter krachtig worden opgetreden.

In April 1877 waren er reeds troepen te Melaboeh gelegerd. Te Edi en te Pedir waren vaste punten bezet; een colonne had ongehinderd een marsch kunnen maken van Groot-Atjeh tot Gighen. Simpang Olim was reeds op krachtige wijze aangevallen en genoodzaakt zich te onderwerpen, en die actie had blijkbaar op de overige staatjes gunstig gewerkt.

Nadat aldaar nieuwe onlusten waren onderdrukt, werden Langsar en Gedong getuchtigd, en de geheele Oostkust tot onderwerping gebracht. De toestand bleek er nu zoo gunstig, dat de te Simpang Olim bezette punten konden worden ontruimd.

Daarna werd gewapenderhand opgetreden tegen Samalanga, dat, evenals Merdoe en eenige andere kuststaatjes, tot erkenning van ons gezag gedwongen werd, en vervolgens werd tegen de Moslemin in Gighen geägeerd (Mei 1878). Maar behalve wapengeweld werd er nog een andere maatregel in toepassing gebracht, waardoor onze tegenstanders gedwongen zouden worden het hoofd in den schoot te leggen. Die maatregel bestond in het verhinderen van den uit- en invoer. Zoo werd in het begin van 1880 een deel der Noordkust voor den

handel gesloten, toen er weder een expeditie naar Samalanga ondernomen werd. Door de sluiting van de kust werd eveneens een rustverstoring in Pasangan gestuit, en een beschieting van eenige strandkampongs maakte een einde aan die in Kloempang Doewa.

Dit krachtig optreden tegen de onderhoorigheden bleef dus niet zonder uitwerking, en uit de mislukte politieke bemiddeling in de geschillen tusschen Pedir en Gighen, bleek het, dat ook op de kust zonder krachtdadig ingrijpen geen resultaat was te verkrijgen. De politiek van verzoening, in Groot-Atjeh gevoerd, faalde echter geheel en al. Door den inval van Habib in het door ons bezette terrein werd de regeering genoodzaakt daar den strijd opnieuw aanvallenderwijs te doen voeren.

De Gouverneur-generaal van Lansberge kwam tevens tot de overtuiging, dat die strijd niet bepaald kon blijven tot het onschadelijk maken van Habib's benden, en dat van de verzoeningspolitiek alleen goede resultaten te wachten zouden zijn, als de onderhandelingen daartoe uitgingen van de vijandelijke partij, daartoe door groot machtsvertoon onzerzijds gedwongen.

Zonder zijn beginsel, ons rechtstreeksch gebied op Groot-Atjeh niet verder uit te breiden, prijs te geven, achtte hij toch een onderwerping der geheele vallei noodig om het gewenschte resultaat te verkrijgen.

Tijdens den strijd in de XXII Moekims werd de Noordkust voor den in- en uitvoer gesloten. Nadat zij tengevolge van het aandringen der Penangsche kooplieden weder geopend was, ging de gouverneur van der Heijden gedurende den inval in de XXVI Moekims nogmaals tot den maatregel van sluiting over. Ook ter Westkust werden enkele onrustige staatjes daaraan onderworpen. Slechts Oleh-leh bleef voor den algemeenen handel geopend.

Nadat de drie Sagi's van Groot-Atjeh onderworpen waren, werd de troepenmacht verminderd, het postenstelsel geregeld en werden maatregelen beraamd tot invoering van het civiel bestuur.

Toen het inlandsch bestuur en het rechtswezen waren geregeld, allerwege een ongekende toestand van rust heerschte, de kuststaatjes de kracht onzer wapenen erkenden, en door sluiting hunner riviermondingen tot een vredelievende houding gedwongen waren (1), achtte de regeering het tijdstip aangebroken om den vredestoestand te proclameeren, en het bestuur toe te vertrouwen aan een civiel gouverneur, gesteund door civiele ambtenaren.

Het resultaat, dat generaal van Swieten voor oogen had gestaan: de pacificatie van de vallei der Atjeh-rivier en de onderwerping der kuststaatjes aan onze souvereiniteit, scheen toch bereikt, al traden de kwaadwilligen ook langzamerhand weder driester op, nadat zij van den schrik bekomen waren, dien de krijgstochten van

---

(1) Door het sluiten van de havens en het heffen van rechten op den in- en uitvoer werden Gighen en Samalanga genoodzaakt om ten spoedigste de boete op te brengen, waarmede zij gestraft waren.

generaal VAN DER HEIJDEN hun hadden ingeboezemd, en nadat in de ontruimde kampongs de bevolking gedeeltelijk was teruggekeerd. De Gouverneur-generaal achtte de tijd daar om een nieuwe politieke gedragslijn te volgen. Het civiel en militair gezag werd gesplitst, en het tweede ondergeschikt gemaakt aan het eerste; de krijgsmacht werd teruggebracht tot een soort van reserve-politiemacht met zeer beperkte zelfstandigheid, en in de kuststaatjes werd het bestuur geregeld. Door de sluiting der Koewala Samalanga werd de vorst van dat landschap gedwongen de boete te betalen, hem opgelegd wegens een aanranding onzer sloepen. Overigens werd de kust weder voor den handel opengesteld, want naast de verdere pacificatie van Groot-Atjeh werd nu een onthoudingspolitiek (non-interventie) ten opzichte der geschillen, die in en tusschen die staatjes mochten voorkomen, nuttig geoordeeld, en daarom ook geen gevolg gegeven aan de voorstellen tot invoering eener scheepvaartregeling ter vervanging van de tot nu toe bestaande bepaling, dat alle van buiten komende schepen te Oleh-leh moesten lossen en zich laten visiteeren. Die politiek bleek niet houdbaar, zoodat in 1882 overgegaan werd tot een scheepvaartregeling op de Noord- en de Oostkust, en in 1883 op de Westkust, met Oleh-leh, Segli, Samalanga, Telok Semawé, Edi, Melaboeh en Tampat Toewan tot visitatie-havens, waar de schepen vergunning konden bekomen de koewala's binnen te loopen. Door de kleine leenstaatjes te steunen tegen de aanmatigingen der Oeloebalangs en de machtsuitbreiding der Moslemin werd tevens getracht ons prestige in de onderhoorigheden van Atjeh te verhoogen.

Ter Westkust, waar TOEKOE OEMAR veel onrust verwekte, moesten zijn kampongs getuchtigd worden. In November 1883 werd voor Tenom het Engelsche schip *Nisero* afgeloopen, en aangezien de vorst de gevangen genomen bemanning niet wilde uitleveren, ook niet aan het Engelsche Gouvernement, toog er een expeditie heen, die wel de kampongs van den naar het binnenland geweken radja verbrandden, maar de gevangenen niet machtig worden kon. Gelukkig was het onnoodig, dat Engeland met ons Gouvernement samenwerkte om de bevrijding der gevangenen te verkrijgen, daar de vorst hen tegen *f* 100 000 uitleverde. Zijn kust, tijdens het voorgevallene geblokkeerd, werd toen weder voor den handel opengesteld.

Een dergelijke handeling, twee jaren later door TOEKOE OEMAR jegens de Hok Canton gepleegd, had ongeveer hetzelfde verloop. De 25 000 rijksdaalders hem uitbetaald, werden verhaald op de kuststaatjes, die hem hulp hadden verleend, door een belasting te heffen van de peper, die zij uitvoerden.

Groot-Atjeh bleek evenmin rijp voor een geregeld civiel bestuur. Toen de kwaadwilligen in dit sedert jaren in oorlog en onrust verkeerend gebied meer en meer vrijheid van handelen kregen, vermeerderde hun aantal, voegden zij zich tot grooter benden bijeen, en noodzaakten den Gouverneur van Atjeh eerst verdedigend, en later weder aanvallend op te treden.

Wel werden die vijanden verdreven, daar, waar zij het hoofd opstaken,

maar de inspanning, daarvoor van onze troepen gevergd, en de kosten, die dit alles na zich sleepte, werden te groot geoordeeld om vol te houden, totdat de toestand van rust, die kort na de militaire actie van generaal VAN DER HEIJDEN had bestaan, opnieuw zou zijn verkregen.

Het was trouwens de vraag, of die toestand wel weder tot stand gebracht zou kunnen worden. De geest van onderwerping aan het onvermijdelijke, welke tijdens dien Generaal voor korten tijd in Groot-Atjeh had geheerscht, was voorgoed verdwenen. De wetsuitleggers en schriftgeleerden, de Oelema's, voerden nu het hoogste woord; de vijandelijke partij wilde van geen toenadering weten, al werd haar ook zijdelings een herstelling van het Sultanaat voorgespiegeld, en de bevolking in het bezette terreingedeelte toonde zich meer en meer vijandig gezind.

Om die redenen besloot het Opperbestuur onze hoofdvestiging in beperkten kring met een linie van posten te doen omgeven, het daarbuiten liggend terrein te ontruimen, weder een militair aan het hoofd van het bestuur te stellen, en vermindering te brengen in het aantal civiele ambtenaren.

De vijandig gezinde kuststaatjes zouden van den in- en uitvoer worden uitgesloten door een blokkade der kust van Poeloe Kompai tot Diamantpunt, van Diamantpunt tot Pedropunt, en van Koningspunt tot de Zuidelijke grens van Atjeh's Westkust, en toen de werkzaamheden tot het innemen der geconcentreerde positie een aanvang namen, bleven slechts de visitatie-havens Oleh-leh, Segli en Edi open. Door die verandering in bestuursrichting hadden de posten te Samalanga en te Telok Semawé hun reden van bestaan verloren en werden dan ook opgeheven. De blokkade, die slechts gedeeltelijk in toepassing werd gebracht, had in dit korte tijdsverloop weinig of geen invloed op de houding der vijandelijke partij, noch op den invoer van opium en contrabande en belemmerde slechts den eerlijken handel.

Om die reden werd zij, na het voltooien der linie, in April 1885, negen maanden na de afkondiging opgeheven, en de daarvoor bijeengebrachte groote vloot tot vier schepen verminderd.

Er moest nu een vrijgevige politiek tegenover de kuststaten worden gevolgd. De in- en uitvoer zou geheel worden vrijgelaten, en er zou geen interventie plaats hebben in de binnenlandsche aangelegenheden dier landschappen. Het principe, dat in 1886 tegenover die onderhoorigheden was toegepast, trad dus nu weder op den voorgrond, al was het ook vroeger niet altijd houdbaar gebleken. Tegenover de weerspannigen op Groot-Atjeh wenschte men een gereserveerde houding aan te nemen. Men moest trachten met de hoofden aanraking te verkrijgen, en hun de overtuiging in te prenten, dat de nu ingenomen geconcentreerde stelling voor goed zou blijven bezet. Men was dus weder teruggekeerd tot den vroegeren toestand: onze hoofdvestiging door een reeks posten omringd (het gecompleteerd stelsel VAN SWIETEN), in de hoop dat nu zou worden verkregen, wat vroeger achterwege bleef. Onder eenigszins gewijzigden vorm deed zich echter weder het-

zelfde van vroeger voor, d. i. de noodzakelijkheid tot krachtig optreden tegen de kuststaten en de drang tot uitbreiding van onzen invloed in de vallei van Groot-Atjeh.

De hoop, dat de hoofden van het verzet in Groot-Atjeh langzamerhand welwillend gestemd zouden worden jegens ons bestuur en het zouden leeren verkiezen boven het vroegere van den Sultan, werd teleurgesteld.

In weerwil van de ongunstige gezindheid dier hoofden, welke door de priesterpartij krachtig werd aangestookt, schreef toch de Regeering aan kolonel VAN TEYN, die in 1886 den generaal DEMMENI opvolgde, voor, in dezelfde richting voort te gaan, en tevens het beginsel van herstel van het Sultanaat onder ons protectoraat tot grondslag zijner handelingen te maken. Evenals zijn voorganger, meende hij, dat slechts door een scheepvaartregeling, waardoor wij macht zouden krijgen over de financiën der kuststaten, de reeds zoo lang verbeide onderwerping van Atjeh verkregen zou kunnen worden.

De rust, tijdens de periode van openstelling der kust aldaar heerschende, als een gevolg van de groote voordeelen door den verlevendigden handel verkregen, was reeds in Mei 1885 verstoord, toen het bleek, dat Pedir de hand had in de twisten tusschen de staatjes onderling en het verzet in Groot-Atjeh steunde.

In 1886 moesten Pasangan en Telok Semawé voor den handel en de vischvangst worden gesloten. Op de Westkust, waar hetzelfde geschiedde als bestraffing voor TOEKOE OEMAR's machtsuitbreiding, bleek op die wijze zoo groote invloed te kunnen worden uitgeoefend, dat de Gouverneur eindelijk vergunning kreeg de sluiting toe te passen, waar hij die noodig oordeelde.

Op zijn voorstel werd op de geheele Noordkust, die sedert December 1888 voor een gedeelte was gesloten, in het volgende jaar de in- en uitvoer verhinderd. Dit had een gunstigen invloed op de vijandiggezinde partij in Groot-Atjeh, die nu aan alles gebrek leed, en door ons krachtig optreden buiten de linie meer respect kreeg voor onze wapenen.

Tijdens de expeditie naar Edi, in 1890 ondernomen, werd ook de Oostkust gesloten, en na den afloop der krijgsverrichtingen aldaar een belasting geheven van iedere pikol uitgevoerde peper. Die belasting was het hoogste voor die staatjes, welke het grootste aandeel hadden gehad in het verzet. Niet alleen werd aldus in korten tijd de oorlogsschatting van *f* 350 000 gëind, maar tevens werd proefondervindelijk bewezen, dat door dit middel een krachtige invloed op de verschillende landschappen, hun onderdeelen, en zelfs op enkele voorname personen kon worden uitgeoefend.

De resultaten, door VAN TEYN verkregen, brachten ten laatste de Regeering tot de overtuiging, dat het stelsel van non-interventie en vrijen handel moest worden prijsgegeven en een scheepvaartregeling in toepassing worden gebracht, waardoor pressie zou uitgeoefend kunnen worden op de kuststaatjes van Noord-Sumatra. Daardoor hoopte men tevens Groot-Atjeh te isoleeren en te omringen

met landschappen, die door die regeling gedwongen zouden worden onze zijde te houden. Dan zou dat broeinest van verzet eindelijk genoodzaakt kunnen worden de bepalingen op te volgen, die ons bestuur, hetzij met of zonder herstelling van het Sultenaat, tot verdere pacificatie zoude maken. Slechts Oleh-leh, Edi, Telok Semawé, Poeloe Weh, en Poeloe Raja zouden voor den algemeenen handel openstaan. Daar zou contrôle moeten worden uitgeoefend op den in- en uitvoer en aldus gelegenheid verkregen worden de kuststaatjes te dwingen zich naar onzen wil te gedragen.

Het recht van opium-verkoop bedongen wij voor onszelven. Eerst later zou kunnen worden overgegaan tot het heffen van in- en uitvoerrechten tegen schadeloosstelling der hoofden.

Het duurde echter tot het begin van 1893, alvorens die regeling werd ingevoerd. Voor de Westkust werd zij nog langer uitgesteld. In hoever zij van invloed is op de houding der hoofden in Groot-Atjeh, valt nog niet te bepalen. Daar had Toekoe Oemar, die ter Westkust zooveel beroering had veroorzaakt en ons op Groot-Atjeh had bestreden, reeds bij herhaling zijn onderwerping aangeboden. Generaal van Teyn had die nimmer willen aannemen, doch zijn opvolger, kolonel Pompe van Meerdervoort, zich onmachtig voelende de pacificatie des lands te bewerken en de benden kwaadwilligen te doen verloopen, die om de geconcentreerde linie zwierven, zonder met kracht van wapenen buiten die linie tegen hen op te treden, stelde voor dit invloedrijke hoofd aan ons te verbinden. De regeering weigerde dit, en toen nam de Gouverneur, die ook met betrekking tot de politiek tegenover de onderhoorigheden te volgen met haar in gevoelen verschilde, zijn ontslag.

Voorgelicht door den geleerde Snouck Hurgronje omtrent de positie van Toekoe Oemar in de Atjeh'sche maatschappij, gaf het Opperbestuur aan den nieuwbenoemden Gouverneur, kolonel Deykerhoff, vergunning dit hoofd in onzen dienst te nemen, toen hij in onmin was geraakt met Mad Amin, den zoon van Teungkoe di Tiro, en door zijn optreden tegen de Moslemin in de VI Moekims bewezen had, de overheersching van die partij moede te zijn.

Aan hem werd de taak opgedragen die onruststokers uit de IV, VI en IX Moekims te verdrijven.

Voor de zuivering der XXVI Moekims werd de hulp van een drietal bevriende hoofden ingeroepen, doch toen het bleek, dat zij alleen daartoe onmachtig waren, werd ook daar aan Toekoe Oemar de opperste leiding der krijgsverrichtingen toevertrouwd. Eenige voorname punten, door hem veroverd, werden door onze soldaten bezet, en zoodoende kwam ook op Groot-Atjeh weder een wijziging in de politieke gedragslijn. De verdedigende en gereserveerde houding maakte plaats voor een meer actief optreden tegen de priesterpartij, waarbij zich langzamerhand alle strijdlustige elementen hadden aangesloten.

De resultaten door dat nieuwe stelsel verkregen zijn tot nu toe gunstig, al

zijn wij daarbij ook grootendeels afhankelijk gemaakt van een man, die, volgens zijn antecedenten, niet vertrouwbaar kan worden geacht.

Buiten de geconcentreerde linie zijn ettelijke voorname punten in de IX, de XXVI en de XXII Moekims tijdelijk door onze troepen bezet.

De wachthuizen, die de verbinding tusschen die punten vormen, worden door lieden der ons goedgezinde hoofden of door de manschappen van Toekoe Oemar betrokken. De partij, wier voordeel ligt in onrust en verzet, is uit die terreinen gedeeltelijk teruggedrongen. De kampongs, waarin zij schrik verwekte, en welker bevolking zij willens of onwillens tot haar medeplichtige maakte, kunnen nu steun vinden in Toekoe Oemar's goed georganiseerde en ruim bezoldigde benden. De hoofden, die uit den aard der zaak tegen de overheersching der geestdrijvers zijn gekant, maar te weinig macht bezaten om zich tegen hen te verzetten, als zij den strijd tegen de kafirs predikten, worden nu door maandelijksche tractementen in staat gesteld om zelfstandiger op te treden.

Of op deze wijze de priesterinvloed voldoende zal kunnen worden gekeerd, en de bevolking zal leeren berusten in den stand der zaken, zonder door wapengeweld gedwongen te worden onze overmacht te erkennen, zal de toekomst moeten leeren.

Het bovenstaande werd geschreven voordat het verraad van Toekoe Oemar plaats had.

Na ons gedurende drie jaren als Panglima Prang Besar goed te hebben gediend, en met den titel van Pahalawan tot een hoog standpunt in de Atjeh'sche maatschappij te zijn opgeklommen, weigerde hij op te trekken tegen de Kampong Lamkrak, van waaruit aanslagen tegen onze operatielijn naar Anak Galoeng en verzet tegen onze patrouilles werden ondernomen. Met hem liepen de meeste hoofden, die zich gedurende dien tijd meer en meer welwillend getoond hadden, naar de partij der onverzoenlijke geestdrijvers over. Onze tijdelijke posten buiten de linie, waarvan men juist eenige tot permanent te bezetten punten had willen inrichten, werden door den vijand omsingeld. Het Opperbestuur, achtte de toestand zoo ernstig, dat het den Commandant van het leger, luitenant-generaal Vetter als Regeeringscommissaris met drie bataljons naar Atjeh deed vertrekken en maatregelen nam om nog meerdere troepen daarheen te kunnen zenden. De Gouverneur werd van zijn betrekking ontheven, de ingesloten posten, na hevigen strijd ontzet, en daarna tegen Toekoe Oemar in de vallei van Beradin opgetrokken, toen hij weigerde de hem voor de actie tegen Lamkrak geleende 800 geweren terug te geven.

De om hem verzamelde benden werden uit de VI en IV Moekims verdreven, hij zelf tot in Lepong en Lehong vervolgd, en door voortdurende militaire bewegingen op groote schaal de XXVI en een deel der XXII Moekims van vijanden gezuiverd.

Met het stelsel der geconcentreerde linie tot grondslag ging het dus evenals met het soortgelijke door generaal VAN SWIETEN aan de hand gedaan.

De tijdelijke uitbreiding, die generaal DEYKERHOFF aan het eerste gaf, en die op het punt stond in een permanente te veranderen, omvatte ongeveer hetzelfde terrein als begrepen was binnen het voltooide stelsel PEL, waartoe men genoodzaakt was geweest het stelsel van SWIETEN uit te breiden.

HABIB ABDOE'R RACHMAN dwong ons het lijdelijk afwachten van onderwerping binnen onze linie op te geven, toen hij daar binnenviel. Het stelsel PEL werd toen verlaten, en de vijand ook verjaagd uit de tot toen nog niet door ons bezette terreinen in de vallei van Groot Atjeh.

TOEKOE OEMAR dwong ons door zijn verraad eveneens opnieuw krachtdadig in en buiten de tijdelijk bezette linie op te treden, ten eerste om de ingesloten buitenposten te ontzetten en te slechten, en daarna om zijn macht te breken.

Er zijn nog geen teekenen, die er op wijzen, dat de militaire actie der laatste maanden (van April tot Augustus 1896) door een verovering der geheele Atjeh-vallei, zoo noodig met Pedir incluis, zal worden gevolgd.

Voorloopig bepaalde men er zich toe de terreinen om onze linie in breeden kring van vijanden te blijven zuiveren.

Nu wij een overzicht gegeven hebben van de politieke handelingen tijdens den langdurigen Atjeh-krijg, willen wij hier ook een kort woord wijden aan het verloop der krijgsbedrijven en aan de militaire stelsels, daarbij in toepassing gebracht, om den lezer in groote trekken een beeld te geven van den geheelen oorlog, alvorens tot een behandeling der details over te gaan.

Hierbij zullen wij ons onthouden van kritiek. De eerbied voor de vele groote mannen, die hun gezondheid en kracht, hun bloed en hun leven ten dienste van het vaderland in Atjeh veil hadden, en moesten handelen naar hoogst onvolkomen gegevens en onder zeer bezwaarlijke omstandigheden, zou ons reeds moeten weerhouden van een beoordeeling hunner handelingen. Wij onthouden ons daarvan te eerder, omdat o. i. eigenlijk gezegde critiek in een werk als dit niet te huis behoort, terwijl het ook, wilden wij alles vermelden, wat op hun doen en laten invloed uitoefende, een veel te groote uitgebreidheid zou krijgen.

Bij de eerste expeditie naar Atjeh zien wij een krachtige, en algemeen voldoend sterk geachte legerafdeeling met eenige overhaasting afzenden naar een land, waarvan noch de gesteldheid en de hulpbronnen, noch de aard, de denkwijze en de stemming der bevolking, noch de macht van den vorst en zijn vasallen voldoende bekend waren.

Na een landing van enkele compagnieën op de kust ter verkenning van het terrein keerden zij aan boord terug, nadat een gering verzet van den vijand ondervonden was (1).

(1) Met een soortgelijk doel werd in 1825 door generaal VAN GEEN een landing bij Mangara Bombang ondernomen. Na vasten voet aan wal verkregen te hebben, gaf hij het behaalde voordeel echter niet prijs, maar signaleerde zijn troepen te landen.

Toen generaal KÖHLER, de commandant der expeditie, zijn leger deed landen, ondervond hij meer verzet dan twee dagen te voren bij zijn verkenning op het strand.

Nadat een dag later een colonne het te doorloopen en door den vijand verlaten terrein had verkend, werd den volgenden dag tegen den Kraton opgerukt, zonder dat het overgangsmiddel over een lagune, die gepasseerd moest worden, voldoende bruikbaar was gemaakt.

De voor den Kraton gelegen Messigit (Masdjid) werd aangevallen zonder dat een verkenning van 's vijands stelling was ondernomen. Op het oogenblik toch, dat de aanvalscolonne voor die positie verscheen, maakte het vuur, dat de vijand plotseling opende, alle verkenning onmogelijk (1).

Met groote krachtsinspanning werd dit voorwerk van den Kraton genomen, doch moest enkele uren later als onhoudbaar wegens de daarin heerschende hitte der afgebrande gebouwen en de afmatting der troepen worden ontruimd. Nadat er verkenningen waren verricht, die weinig licht gaven omtrent 's vijands positie en opstelling, werd de Messigit vier dagen later opnieuw bestormd en veroverd. Daarbij sneuvelde de generaal KÖHLER. Het bevel over de expeditie ging toen over op den tweeden bevelhebber, die geheel onkundig was van de plannen zijns voorgangers. Zonder dat de daarop gevolgde verkenningen van den Kraton veel resultaten hadden opgeleverd, en zonder dat er sluip-patrouilles waren uitgezonden (vrijwilligers daarvoor werden niet gevraagd, in de veronderstelling, dat zij zich niet zouden opgeven) werd een verrassing der vermeende voorwerken beproefd. Zij werd afgeslagen en een hernieuwde aanval daarop

---

(1) De zooeven genoemde generaal VAN GEEN handelde bij de verovering van Boni's hoofdstad in 1825 op andere wijze.

Terwijl zijn leger in de aan het strand veroverde stelling onder de wapenen stond, trok hij met een kleine verkenningsafdeeling het binnenland in, en vond toen Boni verlaten.

Den volgenden dag werd de verkenning met vier colonnes hervat. De vleugel-colonnes trokken om Boni heen en vereenigden zich daarachter, de centrum-colonnes marcheerden op Boni aan.

Hierbij dient in aanmerking genomen te worden, dat de Bonier bij de verdediging zijner kust-batterijen niet dien moed en die doodsverachting betoonde, welke den Atjeher bezielden bij zijn aanvallen tijdens de landing van KÖHLER.

De verkenning van het terrein tusschen de kust en de hoofdplaats van Boni werd tijdens de tweede expeditie naar dat land, op den 15den Februari 1859 door twee colonnes aangevangen, doch niet tot aan het beoogde doel voortgezet. De opmarsch naar de hoofdplaats, 13 dagen later ondernomen, geschiedde in drie zelfstandige colonnes. Zij verjoegen den vijand, die haar doordringen trachtte te verhinderen, en vonden Boni weder verlaten. Toen generaal VAN SWIETEN, den 6den December 1859 nogmaals tegen de wallen van die sterkte opmarcheerde, schijnen de vroeger verzamelde gegevens voldoende geweest te zijn om een voorafgaande verkenning onnoodig te maken. Hij viel de stelling in front aan en veroverde haar, na een matigen tegenstand ondervonden te hebben.

door een krijgsraad ontraden. Aangezien bij een verblijf aan het strand tijdens den kwaden moeson de gemeenschap met de vloot niet verzekerd werd geacht, kreeg de expeditie machtiging om naar Java terug te keeren.

Gedurende de periode tusschen de eerste en tweede expeditie werd de kust van Atjeh door 24 oorlogsstoomers geblokkeerd. Ter Oostkust hadden enkele vijandelijkheden plaats, en het voor dat kustgedeelte aangewezen eskader bleef daar gestationneerd, toen de Regeerings-Commissaris, tevens opperbevelhebber der expeditie, generaal VAN SWIETEN, de overige schepen voor Groot-Atjeh vereenigde bij zijn landing in dat gebied (1).

Met het oog op de geringe branding, den goeden bodem en het geringe verzet, dat hij daar verwachtte, deed hij de helft van zijn belangrijke macht landen op een punt, 12 kilometers verwijderd van de monding der rivier, op welker linkeroever de Kraton ligt.

Zoodoende kwam hij in de rechterflank der werken, die tusschen Koewala Loë en Koewala Giegieng langs het strand geëchelonneerd lagen en onbezet bevonden werden. Een sprongsgewijze opmarsch der beide brigades langs het strand, voorafgegaan door terreinverkenningen, brachten haar langs de verdedigingswerken, welke door de marine onder vuur genomen waren, voor de Oostelijk van de riviermonding gelegen linie van Tiban, die door den stormaanval in front eener verkenningscolonne genomen werd.

Met twee colonnes, op de linkerflank door de verkenningsafdeeling, en op de rechterflank door een sloepen-flottielje op de rivier gesteund, werd op den tienden dag na de landing Penajoeng, op den rechter rivieroever gelegen, bereikt, waar het hoofdkwartier werd opgeslagen, dat langs de rivier met de reede in veilige gemeenschap werd gebracht.

Vervolgens werden zware batterijen bewapend op een vlakte tegenover den Kraton aan de overzijde der rivier, nadat de vijand uit een flankstelling bij Lemboe, die een onbenut gelaten waadbare plaats hooger op den stroom dekte, was verdreven. Die flankstelling bleef niet bezet.

Toen het echter bleek, dat op die wijze de stormvrijheid aan het achter geboomte verscholen Noorderfront van den Kraton niet kon worden benomen, werd het op den linkeroever gelegen, door een enveloppe omringde voorwerk dier sterkte, «de Messigit», bemachtigd en plannen beraamd de hoofdvestiging door sappe-arbeid aan den Noord-Westelijken saillant te naderen. Voordat die plannen tot uitvoering kwamen, werd de Wester-face berend, en voordat toen

(1) Deze generaal woonde als gepensionneerd Leger-commandant en Raad van Indië in Nederland. Zijn schitterende antecedenten gaven aanleiding, dat hij, op voorstel van den vroegeren commandant van het leger, generaal KROESEN, tot zijn nieuwe gewichtige betrekking werd benoemd, met voorbijgang van generaal VERSPYCK, die eerst als Expeditie-commandant was in aanmerking gebracht en nu tweede bevelhebber werd.

aan die zijde een geregeld beleg werd aangevangen, een omtrekking ondernomen, waarvan het resultaat was, dat de Kraton door den vijand verlaten werd.

De sterkte werd tot een vast verblijf voor een groot garnizoen ingericht; te Penajoeng en aan de rivier werden versterkingen aangelegd om de communicatie langs de rivier met de zee te dekken, en een mobiele colonne zou worden gevormd om te trachten, door tochten in den omtrek, vredelievende aanraking te verkrijgen met de Atjeh'sche hoofden.

Voordat de hoofdmacht van Atjeh vertrok, werden nog naar verschillende zijden excursiën ondernomen, waarbij bleek, dat de vijand zijn verzet niet had opgegeven, en niet lijdelijk zoude toestaan, dat buiten onze vestiging terrein werd bezet. Een dier tochten diende om het terrein te verkennen, waar volgens een der Atjeh'sche hoofden een geschikt punt te vinden was om de XXII Moekins in bedwang te houden. Deze bleef geheel zonder resultaat.

Toen generaal van Swieten met de hoofdmacht was vertrokken, toonde de vijand zich zoo actief en belaagde onze vestiging zoozeer, dat het noodig bleek, zoowel de operatiebasis langs de rivier, als een tweede, nieuwe communicatielijn met de reede, die over Oleh-leh geopend werd, door vooruit geschoven posten te dekken, en ook onze hoofdvestiging, den Kraton (Kota Radja) zelven, door een linie van bezette punten te omringen (1).

De krijgsbedrijven, hiertoe vereischt, werden op meesterlijke wijze beraamd en goed uitgevoerd, doch de posten zelven, gaandeweg aangelegd, naarmate de vijand ons hiertoe dwong, moesten nog menigmaal verplaatst worden, vóórdat zij een eenigszins voldoende linie vormden, en werden zoo talrijk (38), dat zij meer troepen immobiliseerden, dan oorspronkelijk voor de geheele bezetting van Groot-Atjeh waren berekend.

Door de wijzigingen, die Pel had aangebracht in de positie, welke van Swieten hem in Groot-Atjeh had nagelaten, en de uitbreiding, die hij er aan gegeven

---

(1) Bij de belegering van Bondjol was het ook noodig de communicatielijn daarheen te beschermen. Daartoe werden van Fort de Kock tot de vallei van Alahan Pandjang een reeks van posten aangelegd. Hoewel het terrein zijwaarts van die lijn minder toegankelijk was voor den vijand, dan dat langs de rivier in Groot-Atjeh, waarvan slechts de linkeroever door het met ons bevriende Marassa werd gedekt, zoo bleek het daar, evenals 40 jaren later op Atjeh, dat het enkel bezetten van vaste punten aan de communicatielijn en het open kappen van het terrein daarlangs onvoldoende uitkomsten geven.

In Juli 1835 werd dan ook Loeboe Ambatjang bezet, in Augustus moest er een post op de berg Djampa gelegd worden, in November een sterkte in de vallei van Alahan Mati worden opgericht, in Januari 1836 posten te Koempoelan en te Tebing Tinggi worden gevestigd. Eindelijk werd er een mobiele colonne aangewezen om dien verbindingsweg verder te dekken.

Nieuwe aanvoerwegen naar Bondjol werden geopend, doch in Mei 1836 moest de weg over Pisang opnieuw gezuiverd, en een daaraan gelegen versterkte positie genomen worden.

Eerst na de onderwerping van Kota Ketjil, in Juli 1836, kon die operatielijn als veilig worden beschouwd.

had, waren de vroegere aanvallen op de hoofdvestiging naar de haar omringende posten verplaatst. Afdoende verbetering in den toestand werd er niet door verkregen.

Deze hoopte generaal PEL te verkrijgen door de Atjeh-vallei, met een linie van posten van de zee af te sluiten. Toen de Regeering hem daartoe vergunning had verleend, brak hij door den kring van versterkingen, dien de Atjehers om zijn linie hadden aangelegd, en ving hij zijn beroemden tocht aan, waarbij 's vijands posities meerendeels werden omgetrokken en het veroverde terrein met posten werd bedekt.

Aan die strategische omtrekkingen paarde hij taktische, en door uitgebreide verkenningstochten werden de beste richtingen bepaald, waarlangs het volslagen onbekende terrein der IV Moekims moest worden betreden.

Nu eens ageerden zijn colonnes van verschillende zijden tegen een zelfde doel, dan weder werden zij straalsgewijze uitgezonden, of rukten, drie in getal, op geweerschotsafstand van elkander, in evenwijdige richting tegen 's vijands stelling op (1). Zonder zich te laten ophouden door den aanleg van posten, waarvoor hij de plaats bepaalde, naarmate hij voortdrong in het vijandelijk gebied, wist PEL in korten tijd een belangrijk stuk terrein te veroveren. Voordat zijn linie voltooid was, stierf hij, en toen was het reeds gebleken, dat er nog veel gedaan moest worden, alvorens de linie zou kunnen beantwoorden aan hetgeen hij daarvan verwachtte.

Zijn opvolger, generaal WIGGERS VAN KERCHEM, verbeterde haar in vele opzichten en breidde haar uit, ten Westen tot Kroeng Raba, en ten Oosten tot Giegieng.

Zijn wijze van ageeren was gelijk aan die, welke door PEL werd toegepast. Met drie colonnes, die elkander zoo noodig konden ondersteunen, rukte hij van Oleh Karang in Noordelijke richting op, en bereikte na hevige gevechten en het aanleggen van eenige posten de kust, waar de vroeger gevestigde, geisoleerd liggende post Giegieng met de linie verbonden werd.

Zijn vervanger, generaal DIEMONT, voltooide de linie van PEL door over zee een colonne naar Koewala Loë te dirigeeren en een tweede te Kroeng Raja te doen landen.

Toen het bleek, dat in de vallei van Kroeng Raja geen geschikt punt te vinden was, vanwaar de gemeenschap tusschen Pedir en de XXII en XXVI Moekims kon worden belet, vereenigde de daar gelande colonne zich, na een vermoeienden marsch over het gebergte, met de andere, en hielp mede de kuststrook tusschen Giegieng en Koewala Loë van vijanden te zuiveren en met vaste punten te verzekeren.

---

(1) In het leiden van de bewegingen zijner troepen evenaarde hij generaal VAN GEEN, die te Sendjai, in Boni en voor Soeppa dezelfde taktiek van omtrekkingen en aanvallen met drie colonnes in toepassing bracht.

Hiermede eindigde voorloopig onze aanvallende actie in Groot-Atjeh, en nu moest het blijken, in hoeverre het laatstbedoelde stelsel steekhoudend zou wezen. De strijd werd overgebracht naar de kuststaten, die ons vijandiggezind waren. Te Edi, te Pedir en te Melaboeh waren reeds posten opgericht; Simpang Olim werd reeds in 1876 tot onderwerping gebracht. Een jaar later werd het opnieuw getuchtigd, bij welk krijgsbedrijf het weder bleek, hoe bezwaarlijk het is onderling niet in verband staande colonnes van verschillende punten tegen een zelfde doel te doen ageeren. Langsar, op de Oostkust, werd onderworpen; een expeditie vertrok naar Melaboeh, spoedig door een tweede gevolgd. De toestand bleef op de Westkust onrustig, en in April 1877 werd daar Lehong getuchtigd. Vervolgens werd tegen Samalanga op de Noordkust geägeerd en dat landschap na hevigen strijd bedwongen. Deze expeditie was de grootste der vele, die tegen de kuststaten werden uitgezonden. Nadat onze troepen ter zijde van de kustversterkingen waren geland, werd daar het terrein verkend, en vervolgens de positie aan de rivier door een colonne genaderd, terwijl een tweede door een ruime omtrekking de opmarsch der eerste steunde. Toen hij aan de riviermonding vasten voet genomen had, ageerde VAN DER HEIJDEN van hier en uit de eerste landingsplaats, dus van twee zijden, tegen het meer binnenslands gelegen Tambora. Daarna rukten beide colonnes van Tambora, op 1000 pas onderlingen afstand, evenwijdig aan het strand, door het binnenland tegen de verblijfplaats van den vorst op. De Noordelijke colonne, door moerassig terrein genoodzaakt den raad der gidsen te volgen en eenigszins Noordelijk aan te houden, stuitte tegen de benteng op den rechtervleugel der linie, die de woonplaats van den vorst dekte. Na een ernstig gevecht werd die stelling genomen, en daarmede de onderwerping van Samalanga verkregen. Na eenig machtsvertoon werd ook Merdoe tot vrede gedwongen, en spoedig werd dit door enkele andere staatjes gevolgd.

In Maart 1878 werd een tocht ondernomen langs de Noordkust. Daar stond de post, die van Pedir naar Segli was verplaatst, aan aanslagen bloot. Den 7den Mei 1878 trok een expeditie daarheen, die den vorst van Gighen tot onderwerping dwong, zonder dat daardoor een einde kwam aan de beschieting van onze vestiging aldaar. Vervolgens werd Gedong getuchtigd, nadat onze troepen tweemaal voor de Kedei waren teruggeslagen. Een voorgenomen bestraffing van Pasangan moest echter achterwege blijven, met het oog op nieuwen strijd, die in de vallei van Groot-Atjeh te wachten stond. Het bleef echter geblokkeerd, totdat de ons vijandige vorst door een beter gezinden was vervangen.

In Groot-Atjeh was de vijandige partij ongevoelig gebleven voor onze vredelievende bedoelingen, en bewees HABIB door een inval in het door ons met posten omringde en bezette gebied, dat het tot nu toe gevolgde stelsel van lijdelijke verdediging niet geschikt was om den vijand tot onderwerping te dwingen. Hij werd uit het bezette terrein verdreven en door drie colonnes te Montassik in het midden der XXII Moekims opgezocht en verslagen.

Nadat de operatielijn daarheen tegen de aanslagen des vijands was verzekerd, en tijdens een periode van hevige regens te Anak Galoeng alles in gereedheid was gebracht tot een verder doordringen in de vallei, werd de strijd hervat. Dit geschiedde met het doel de geheele vallei der Atjeh-rivier tot onderwerping te brengen, en aldus een einde aan den oorlog te maken, of ten minste den vijand zoo te tuchtigen, dat er bij hem geen twijfel aan onze overmacht kon blijven bestaan. Daarna zou onze legermacht binnen haar stellingen terugkeeren, tenzij het noodig mocht blijken in het veroverde terrein enkele punten bezet te houden. Met twee colonnes, die elkaar volgden, werd opgerukt naar Indrapoeri, dat genomen en bezet werd, en van daar eenige malen met twee colonnes geageerd tegen vijanden, die de met étappe-posten bezette operatielijn bestookten. Toen die lijn voldoende verzekerd was, en er vivres-depôts waren opgeslagen, kon met ééne colonne tegen de verblijfplaats van Panglima Polim worden opgemarcheerd.

Vervolgens wendde VAN DER HEIJDEN zich tegen de XXVI Moekims, welke Sagi van verschillende zijden door 3 colonnes, een reserve-colonne en 2 zelfstandige detachementen werd binnengerukt. Terwijl ook dat gebied bezet bleef, ging een colonne over zee naar Lampanas, op de Noordkust, en trok over het gebergte naar Lamtobah, en van daar naar Selimoen, in het diepste gedeelte der Atjeh-vallei, waarheen ook een colonne uit Indrapoeri werd gedirigeerd. Met dien tocht eindigde de agressieve actie. Indrapoeri, met tusschenposten aan Anak Galoeng verbonden, bleef bezet. Uit een militair oogpunt beschouwd, was de strijd geëindigd. Het geheele landschap was veroverd. Eenige voorname punten waren versterkt en bezet, en de communicatielijnen daarheen door étappe-posten gedekt.

De invoering van het civiel bestuur op Atjeh, waartoe de regeering nu besloot, vond vertraging door de expeditie naar Samalanga, waar eenige kampongs wegens het overvallen van een patrouille moesten worden gestraft. Het plan van generaal VAN DER HEIJDEN om door sluiting der riviermonden den vorst tot het betalen van boete te dwingen, bleef onuitgevoerd op voorstel van den Assistent-Resident, die hem onschuldig achtte aan het gepleegde verraad.

Voor Batoe Iliq stootte men tweemaal het hoofd.

Ook een derde bestorming, voorafgegaan door een niet gelukte poging om bres te schieten in de achter bamboe doeri verscholen wallen dier sterkte, mislukte eenige dagen later.

Daarna werd die positie door een achterlaadkanon zooveel mogelijk stuk geschoten en keerden de troepen naar onze benteng terug, waar de aan den vorst vijandige hoofden, die tot de aanranding onzer patrouille ware overgegaan, vergiffenis vroegen.

Na de splitsing van het bestuur en de proclamatie van den vrede in Groot-Atjeh, speelde het leger aldaar een ondergeschikte rol, en werd het de gelegenheid benomen om te behouden wat het veroverd had. Eerst toen er een

ernstige stoot was toegebracht aan het nauwelijks gevestigde militaire overwicht, en het toenemen van 's vijands aanslagen den gouverneur PRUIJS VAN DER HOEVEN daartoe noodzaakten, ging deze er toe over den militairen commandant meerdere vrijheid te laten in het bestrijden en terugdringen der fanatieke priesterpartij, die langzamerhand weder het hoofd had opgestoken.

Hoewel die strijd tot geen groote gevechten aanleiding gaf, is hij toch zeer belangrijk, omdat er uit blijkt, hoe langzamerhand weder moest teruggekomen worden op de oude methode van ageeren tegen de vijandelijke guerilla benden, sedert het afschaffen der patrouilles, die op onbepaalde tijden het terrein doorkruisten, den maraudeurs gelegenheid gegeven had, zich opnieuw te organiseeren.

In het eerst werden er enkele excursiën ondernomen buiten de liniën, zonder dat daardoor de vijand het terrein binnen de liniën verliet. Toen werden er, zuinigheidshalve, enkele posten opgeheven, die geacht werden den vijand aan te trekken, en dus schadelijk heetten te werken. Daar hij echter steeds stoutmoediger optrad, werd in het begin van 1882, zonder veel succes, in het Zuiden der XXII Moekims tegen zijn vermeende, maar niet gevonden verzamelingspunten opgetreden. Enkele maanden later ageerden groote troepenafdeelingen, alweder met weinig succes, in de IV Moekims. Op den duur werd het den vijand hier echter te gevaarlijk, en daarom trok hij naar de XXVI Moekims, waar een andere bende reeds sedert eenigen tijd aanvallend te werk ging.

Toen hij ons daar belangrijke verliezen had toegebracht, werd besloten het te vroeg verlaten stelsel van voortdurend patrouilleeren weder in de XXVI Moekims in toepassing te brengen, en in de XXII Moekims aanvallend tegen hem op te treden.

Hij werd zelfs te Kroeng Raja opgezocht, en na ettelijke tochten, nu door verschillende kleinere afdeelingen ondernomen, uit de vlakte naar het gebergte verdreven. Spoedig daarop vertoonde de vijand zich weder in de IV Moekims, en toen de hoop onvervuld bleef, dat, als men hem hier met rust liet, zijn benden zouden verloopen, maar hij daarentegen zelf aanvallend optrad, werd op nieuw tegen hem geageerd, en de post te Pakan Badak weder opgericht. Op advies van den militairen commandant was die post vroeger opgeheven, toen hem daartoe de keuze gelaten werd tusschen dezen en dien van Boekit Seboen.

Tevens werden er kleine mobiele colonnes geformeerd, die steeds gereed moesten wezen tegen den vijand op te rukken, waar hij ook gesignaleerd werd. Dat hielp. Hij verliet de IV Moekims, en toog naar de XXII Moekims, waar hij ook bestreden werd. Om zijn terugkomst in eerstbedoeld terrein tegen te gaan, werd te Kroeng Raba een tijdelijke post opgericht.

Daar echter de Atjehers niet ophielden onze transporten te overvallen, werden er zeven mobiele colonnes op verschillende punten in de XXII en XXVI Moekims gelegerd, die hun het verblijf aldaar zeer gevaarlijk maakten. Ook werd te Anak

Paja in de IV Moekims een tijdelijke post gevestigd, en in de IX Moekims werden twee bivaks betrokken, waaruit tochten werden ondernomen.

Daarna werd getracht den vijand door een actie van 12 kleine colonnes uit de XXII Moekims te verdrijven. Veel succes werd hiermede niet verkregen, en in de IX Moekims was dit al evenmin het geval, toen pogingen in het werk werden gesteld om hem uit den omtrek van Biloel te verjagen.

Eerst door het oprichten van een post te Samahani, midden in de XXII Moekims, verbeterde de toestand op onze operatielijn naar Indrapoeri.

Inmiddels kon de politiek van non-interventie ten opzichte der onderhoorigheden van de Westkust niet volgehouden worden Een expeditie tuchtigde daar Toekoe Oemar's kampongs. Ook werd daar strijd gevoerd tegen den vorst van Tenom. Wel werd zijn Gedei veroverd, maar het doel van den tocht, de bevrijding der gevangenen van het schip «Nisero", niet bereikt.

Door het boven vermelde krachtig optreden op Groot-Atjeh werden van het leger en de schatkist zulke zware offers gevergd, dat de Regeering besloot haar troepen in die vallei te concentreeren binnen een beperkte linie van posten, omringd en gedekt door een voorliggende, 1000 meter breede, open gekapte strook grond.

Men keerde dus weder terug tot de geconcentreerde positie, die van Swieten had bedoeld, en Pel verbeterd, maar nu op een wijze, die het den vijand onmogelijk moest maken ons binnen het bezette gebied ernstig te verontrusten.

Met groote energie en onder betrekkelijk geringe verliezen werd het tot dien tijd bezette terrein grootendeels ontruimd, en de nieuwe linie opgericht en betrokken.

De vijand bleek onmachtig deze te forceeren, al wist hij ons ook te dwingen een gedeelte van de ceintuurbaan buiten gebruik te stellen en een nieuwe straalbaan aan te leggen Als hij in grooten getale binnen de linie sloop, werd hij er spoedig uit verjaagd.

Een korps marechaussées wist binnen de linie de rust onder de bevolking in het algemeen op afdoende wijze te handhaven.

Ter Oostkust werd in 1889 een bende kwaadwilligen, die een inval in Edi deed, verjaagd, en in het volgende jaar was het noodig daarheen een expeditie te zenden, wier handelingen een waardig tegenhanger vormen van den strijd in Samalanga. De linie van versterkingen, die het door ons bezette gebied te Edi insloot, werd doorbroken en haar verdedigers verdreven. Bij die krijgsbedrijven werd aan de artillerie een grooter aandeel toegewezen, dan bij zulke kleine expeditiën over het algemeen het geval kan zijn.

Een volkomen passieve verdediging der stelling in Groot-Atjeh bleek echter op den duur niet mogelijk.

Toen de vijand onze Oostelijke posten te ernstig ging belagen en uit zijn bentengs met geschut begon te beschieten, moesten er uitvallen ondernomen worden om hem te verjagen. De eerste poging daartoe, tegen zijn benteng te

Kota Toeankoe ondernomen, faalde. Later werd die positie bij verrassing genomen. Vervolgens richtte hij tegenover onzen post Lamreng eene sterkte op, waartegen wij weder het hoofd stieten.

Om de Moslemin uit het gebied buiten de linie te verjagen, werd toen gebruik gemaakt van de aanbiedingen van Toekoe Oemar. Hij werd aangesteld als bevelhebber over een 250 man sterke bende Atjehsche krijgers, die, gesteund door ons geschut en onze troepen als reserve, die taak op zich nam en volvoerde. Onze troepen bezetten toen de voornaamste punten, die door hem waren veroverd en door blokhuizen werden verbonden, bezet door zijn manschappen of die van ons toegenegen hoofden.

De geconcentreerde linie verloor zoodoende haar oorspronkelijke beteekenis. Van een afsluitingslinie om het door ons bezette terrein, van een soort van beschermingslinie om onze hoofdvestiging Kota Radja en Oleh-leh, werd het nu een reduit-linie der tijdelijk vooruitgeschoven posten. In principe kreeg men dus weder op grooter schaal hetzelfde, wat de voorwerken om Kota Radja waren in het voltooide stelsel Pel en tijdens de actie onder generaal van der Heijden.

De plannen, volgens welken in de open sawah-vlakten buiten de geconcentreerde linie mobiele colonnes zouden gelegerd worden, later gewijzigd tot het permanent bezet houden der tijdelijk geoccupeerde punten, vielen in duigen door het verraad van Toekoe Oemar. Welke wijzigingen er nu zullen worden gebracht in onze linie en onze opstelling van troepen, zoowel als in de taak, die dezen hebben te vervullen, is nog niet beslist.

II. GESCHIEDENIS VAN ATJEH.

Sedert de Portugeezen van Malakka in 1511 een hunner vasallen als vorst op den troon van het machtige Pasei, op Sumatra's Noordkust, hadden geplaatst, taande de glans van dat rijk en werd Atjeh, dat tot dien tijd aan Pedir ondergeschikt was geweest, groot en machtig.

De regent van Atjeh nam Pedir in en veroverde Pasei, waaruit hij in 1524 de Portugeezen verdreef. Na reeds tegen Portugals hoofdvestiging te Malakka strijd gevoerd te hebben, bedreigde Atjeh's Sultan die plaats in 1585 nogmaals, even voordat hij zelf door zijn opperbevelhebber Maoeddin van den troon gestooten werd.

Spoedig breidde zich de macht van Atjeh nu uit. In het begin der 17de eeuw was een groot deel van Sumatra, het eiland Nias, dat slaven leverde, en een deel van het schiereiland Malakka aan dit rijk onderworpen. Een groot leger met krijgsolifanten en een machtige vloot hielden die landen in bedwang.

Cornelis Houtman, die in Juni 1599 Atjeh's reede bezocht, waar een uitgebreide handel gedreven werd, verloor het leven bij het jegens hem gepleegde verraad, en zijn broeder Frederik werd gevangen genomen. Een jaar later kwam

VAN CAERDEN voor Atjeh en sloot eerst met den vorst een overeenkomst tot levering van peper, doch, door HOUTMAN voor verraad gewaarschuwd, nam hij daarna op de reede vier schepen in beslag en verliet de ongastvrije kust. Weder een jaar later sloten DE ROY en BICKER, met twee Zeeuwsche schepen aangekomen, een overeenkomst met den Sultan tot het oprichten eener factorij (Zeeland) en voerden gezanten van hem naar Prins Maurits over. Die voor ons land gunstige wending in Atjeh's politiek had haar ontstaan te danken aan de omstandigheid, dat de Sultan in onmin was geraakt met de Spanjaarden en Portugeezen, doch 15 jaren later werden de Hollanders door Sultan MENTOEKA ALAM (1607—1636) verplicht hun factorij op te breken en ook Sumatra's Westkust te ontruimen.

In 1637 zocht de Sultan ISKANDER TSANI, die ISKANDER MOEDA was opgevolgd, weder de vriendschap der Compagnie, die hem hielp bij de verovering van Malakka in 1641.

Nadat in 1651, onder het bestuur der eerste Sultane, THAPIATODIN SJAH, een moord, op Hollanders gepleegd, aanleiding had gegeven tot een langdurige blokkade der kust van Atjeh, werd acht jaren later een verdrag gesloten, waarbij de helft van het tin uit Perak en het monopolie van den handel aan de Compagnie werden afgestaan. Toen dit monopolie voortdurend werd ontdoken, bezette de Compagnie Indrapoera, Padang en Tikoe en sloot zij met Menangkabau, op Sumatra's Westkust, een verdrag van alleenhandel (1662).

Twee jaren later werd te Padang door JACOB CAU het hoofddepôt voor den Hollandschen handel opgeslagen, Atjeh geblokkeerd en dit rijk tot een nieuw verdrag gedwongen. Doch kort daarop werd Tikoe uitgemoord en Padang door de bewoners van Kota Tengah aangevallen, die ook den Commissaris GRUIS met zijn officieren en 130 minderen deden sneuvelen, toen hij tot ontzet van die plaats kwam opdagen. Wel werd Padang weder ontzet, maar Kota Tengah bleek niet ten onder te kunnen worden gebracht.

Nadat, op aandringen van VERSPEET bij den vorst van Menangkabau, de Atjeh'sche stedehouder te Padang door een Maleier was vervangen, en Baros zich in 1868 onder bescherming der Compagnie had gesteld, bleken de Hollanders machtig genoeg zich tegen Atjeh staande te houden, ook nadat op aanstoken van dien staat Padang in de asch was gelegd, en tijdens de regeering der vorstin INAJAT SHAH (1677—1688), die de vrouwelijke Sultan NOEROET ALAM NAKIATOEDIN (1675—1677) was opgevolgd, te vergeefs getracht werd met Siam een contract te sluiten tot verdrijving der onzen van Sumatra's Westkust.

Onder de sultans BADROE'L ALAM SJERIF HASCHIM DJAMALOE'L-ALAM (een Arabier), die van 1699—1702 regeerde, zijn zoon DJAMALOE'L-ALAM of DJOHAN ALAM IMADOEDIN (tot 1723), ALADIN ACHMAD SJAH (1723—1735), die door omkooping der hoofden op den troon kwam, zijn kleinzoon ALAÏDIN DJOHAN SJAH (1735—1760), ALAÏDIN MACHMOED SJAH (1760—1781) ALAÏDIN MOHAMMAD SJAH MARHOEN GEDONG (1781—1795) en diens zoon TOEANKOE WOED SULTAN ALAÏDIN DJAUHAR

ALAM SJAH (1795—1824) werd Atjeh door inwendige twisten al meer en meer verzwakt, en kon het zich niet meer, als vroeger, naar buiten doen gelden. Deli maakte zich reeds in 1669 onafhankelijk; Batoe Bara, ten Zuiden van Deli, verklaarde zich in 1705 zelfstandig; Siak beschouwde zich ook als zoodanig en breidde zijn oppergezag langzamerhand tot de Temijang-(Tamiang) rivier uit.

Toen de Engelschen niet alleen de Westkust, maar ook Poeloe Penang en Malakka bezetten, en Atjeh aan drie zijden omringden, had dit rijk gedurende de eerste jaren der XIX eeuw geen aanraking met eenige andere Europeesche mogendheid. In 1816 herstelde RAFFLES den verdreven Sultan op de troon en sloot drie jaren later met hem een verdrag, dat door het in 1824 tusschen Nederland en Engeland gesloten Londensch tractaat verviel. Bij dit tractaat nam Nederland op zich de betrekkingen met Atjeh en den toen aan het bestuur komenden Sultan ALAÏDIN MOHAMMAD SJAH, zoon van den vorigen vorst en POTJOET SALAM, dochter van een Arabier, in dier voege te regelen, dat deze staat, zonder iets van zijn onafhankelijkheid te verliezen, den zeevaarder en handelaar bestendige veiligheid zou bieden. Het sluiten van een nieuw contract met Atjeh bleef echter achterwege. Onze aanslag op Baros, in 1829 ondernomen, werd afgewezen, en de Atjehers overrompelden kort daarna ons fort te Tapanoeli. De invloed, door Nederland op Atjeh uitgeoefend, bleek dus niet groot te wezen, en verminderde nog, toen de Resident MAC GILLAVRY met den Radja van Troemon een verdrag van handel en vriendschap sloot, waarbij diens onafhankelijkheid van Atjeh werd erkend. Ten einde geen aanleiding tot oneenigheid te geven, verwierp de Indische Regeering dit verdrag.

Het tuchtigen van Koewala Batoe door een Amerikaansch oorlogsschip wegens het plunderen van een schip dier natie, bracht in Februari 1831 een heilzamen schrik onder de overmoedige Atjehers te weeg.

Bij die gelegenheid hield Nederland zich onzijdig, omdat het nog niet voldaan had aan de verplichting, bij het Londensch tractaat op zich genomen, en Atjeh jegens ons nog vijandiger gezind was dan jegens anderen, zoodat onze tusschenkomst weinig zou hebben gebaat.

Tijdens onzen oorlog op Sumatra's Westkust, en het bestuur van den Sultan SOLEIMAN ALI ISKANDER SJAH, zoon van den in 1836 overleden vorst en POTJOET DI-ATAS, die tijdens zijne minderjarigheid onder voogdij stond van zijn oom IBRAHIM, en na dien tijd voortdurend met hem in strijd bleef, heerschten de Atjehers op Nias, te Baros en bij Tapanoeli en sloegen een aanslag onzer troepen op Baros af.

In 1834 en 1835 maakten onze kruisbooten jacht op Atjeh'sche prauwen en namen de bemanning daarvan, hoewel deze van passen voorzien was, gevangen of brachten haar om. Het volgende jaar werd 's lands schoener Dolphijn met *f* 30.000 aan boord, tusschen Padang en Natal, door Atjehers afgeloopen. Het schip werd te Atjeh teruggevonden, doch de Sultan weigerde het uit te leveren, daar de

Commandant van het oorlogsschip, dat tot beslechting dier zaak naar Atjeh gezonden werd, niet door een brief van den Gouverneur-generaal aan den Sultan gemachtigd was de Dolphijn af te halen.

Aan een commissie, hierop naar Atjeh afgevaardigd, bleek, dat de schoener te Pedir verbrand was, en dat de Sultan het geld, het geschut en een kind der bemanning voor zich gehouden had.

De Indische regeering achtte toen het tijdstip nog niet aangebroken om dien vorst door strenge maatregelen te dwingen aan haar eischen te voldoen, doch in 1840 deed zij de Atjeh'sche onruststokers uit Baros en Singkel verdrijven.

Aan het tractaat, toen door Michiels met den vorst van Troemon gesloten, onthield zij nogmaals haar bekrachtiging, maar in 1848 ontving die vorst een jaarlijksche toelage van *f* 200. Al meer en meer bleek de onmogelijkheid om den zeeroof der Atjehers tegen te gaan. In 1844 tuchtigden de Engelschen Koewala Batoe en Koewala Merdoe wegens het plunderen van Engelsche vaartuigen. Al verjoegen wij ook een bende Atjehers uit de Banjak-eilanden, zoo werd toch in 1851 een Napolitaansche, en het volgende jaar een Engelsche schoener beroofd.

Ook ondervond de Nederlandsche oorlogsbrik de Haai, die in 1855 haar vlag op Atjeh's kusten kwam vertoonen, een vijandig onthaal bij den Sultan. Het oorlogsfregat Prins Frederik der Nederlanden, nu voorzien van een brief van den Gouverneur van Sumatra's Westkust, werd het volgende jaar gepaster bejegend. De Sultan gaf aan den Commandant van dien bodem, den kapitein-ter-zee J. Spanjaard, een brief voor den Gouverneur-generaal mede, waarin hij zijn verlangen naar toenadering uitdrukte. Terzelfder tijd echter vroeg hij den Gouverneur van Singapore, in een jegens ons vijandelijken geest, raad omtrent het sluiten van een tractaat met Engeland.

De generaal-majoor J. van Swieten, daarna naar Atjeh afgevaardigd, sloot in 1857 een contract met den sultan Ibrahim Mansoer Sjah, die zijn neef in dat jaar was opgevolgd, waarvan de hoofdbepalingen waren: toelating van wederzijdsche onderdanen tot handel, scheepvaart en verblijf in elkanders landen, tegengang van zee- strand- en menschenroof, en het staken van wederzijdsche reclames wegens vroegere voorvallen.

De zes inlandsche matrozen, bij die gelegenheid gedeserteerd, werden niet uitgeleverd, en spoedig werd de goede verstandhouding verstoord, doordat het Gouvernement zich weder op Sumatra's Oostkust vestigde, en in 1858 een tractaat met Siak sloot, waarbij dat rijk met zijn onderhoorigheden tot aan de Temijang-rivier zich onder de opperheerschappij van Nederland stelde, zonder dat er rekening gehouden werd met de sedert 1720 vervallen aanspraken van Atjeh op dit gebied en de hernieuwde vestiging van Atjehers van Temijang tot Batoe Bara.

In 1861 weigerde Atjeh schadeloosstelling uit te keeren wegens het opbrengen van twee schepen onder Nederlandsche vlag, en in 1863 werd Batoe Bara, waar wij onze vlag geplant hadden, door Atjehers beschoten.

Wel werd berust in de onvoldoende ophelderingen, door den Sultan hierover verstrekt, maar zijn recht op die terreinen niet erkend.

Toen in 1864 Chineezen van het Engelsche Poeloe Penang te Temijang werden vermoord, en het hoofd van dat landschap de Atjeh'sche vlag heesch, werd een expeditie uitgerust, die het volgende jaar de zaken ter Oostkust regelde en Toeankoe Itam dwong zijn vlag op Poeloe Kompai neer te halen en de vlucht te nemen. Ook werd de Atjeh'sche slavenhandel op Nias tegengegaan, en bij Singkel de door Atjehers verwekte beroering gestild.

Commandant:
kapitein-luitenant ter-Zee P. A. van Rees;
het halve 12de bataljon infanterie, onder majoor W. E. F. van Heemskerck;
een halve veldbatterij;
zes oorlogsschepen.

De vijandige gezindheid, die te Atjeh jegens ons heerschte, gaf in 1868 aanleiding, dat de hoofden van dat gebied, de souvereiniteit over hun land aan den Sultan van Turkije opdroegen en zijn hulp tegen de Nederlanders inriepen, welke opdracht die Sultan echter weigerde te aanvaarden.

Van onze zijde werden stappen gedaan om van Engeland meerdere vrijheid te verkrijgen tot een rechtstreeksch optreden tegen Atjeh, daar de steeds toenemende onveiligheid op de kusten en in de wateren van dit rijk dit dringend noodzakelijk maakte.

Bij het Sumatra-tractaat in 1871 met Engeland gesloten, kreeg Nederland eindelijk de handen vrij, en kon de politiek van lijdzaamheid en onthouding, tot dusverre gevolgd, verwisseld worden met een, die, zonder agressie te beoogen, blijken gaf, zoowel bescherming te willen verleenen aan degenen, die daarop aanspraak hadden, als den rechtmatigen invloed van het Gouvernement op Sumatra te willen bevestigen.

Als bewijs hoezeer toen nog agressie buitengesloten was, moge dienen, dat het verzoek van Deli om onder Nederlands supprematie te worden gesteld, werd afgeslagen, en het voorstel van den vorst van Troemon om Atjeh tot erkenning onzer souvereiniteit over te halen, werd afgewezen.

De controleur E. R. Kraijenhoff, die als overbrenger eener kennisgeving van den Gouverneur van Sumatra's Westkust met de Djambi naar Atjeh werd overgevoerd, genoot een behoorlijk onthaal, al hield ook de zoogenaamde Rijksbestierder Habib Abdoe'r Rachman staande, dat Atjeh rechten kon doen gelden op Siboga, Baros, Singkel, Nias en de Oostkust van Sumatra.

In 1872, toen genoemde controleur met hetzelfde oorlogsschip opnieuw voor Atjeh verscheen, werden, wegens de bestaande regeeringloosheid, van verschillende zijden verzoeken tot hem gericht om zich aan Nederland te mogen onderwerpen.

Edi en Pasei trachtten zelfs dit doel te bereiken door den Pangéran van Langkat als hun heer te erkennen.

In een burgeroorlog, toen ter tijde te Groot Atjeh uitgebroken, delfden de Imam van Tjadé, de Panglima der XXVI Moekims en Abdoel Masdjid (een pretendent voor het Sultanaat), het onderspit.

Ten einde de bestuurders van Atjeh op vredelievende wijze tot hun plicht te brengen (de in 1870 overleden Sultan was opgevolgd door den 14-jarigen Toeankoe Daoed, zoon van Sultan Soleiman en een bijzit), en met hen een behoorlijke samenwerking te verkrijgen tot het bevorderen van welvaart en handel, werd besloten in December 1872 een commissie naar Atjeh te zenden en haar komst twee maanden te voren aan te kondigen.

Die commissie vertrok echter niet, want in September kwam de Atjeh'sche Sjabandar, Panglima Tiban Mohammad, den Resident van Riouw berichten, dat hij door den Sultan tot het sluiten van een tractaat was gemachtigd.

Teruggezonden om een bewijs dier machtiging te halen, verscheen hij in December weder te Riouw met vier gemachtigden van Atjeh'sche hoofden en het verzoek van den Sultan, dat het aangekondigde bezoek der commissie nog eenige maanden zou uitgesteld worden.

Dat uitstel moest dienen om zijn partij, die gezegd werd onze regeering genegen te zijn, meer kracht te doen verkrijgen tegen de ons vijandig gezinde Arabische partij onder Habib.

Terzelfder tijd vernam de Indische Regeering echter, dat een Atjehsch gezantschap naar Frankrijk was vertrokken om de hulp en de bescherming van dat rijk in te roepen.

Panglima Tiban toonde zich hierover ten zeerste verbaasd, en verzekerde, dat de Sultan aan die zending geen deel kon hebben.

Hij en zijn volgelingen werden met het stoomschip Marnix naar Singapore, en verder naar Atjeh overgebracht, terwijl het vaartuig Gipsy van Simpang Olim, dat wegens zeeroof was aangehouden, tegelijk aan den Sultan zou worden uitgeleverd.

Ten gevolge van de mededeelingen der Atjeh'sche zendelingen, kwam de Indische Regeering tot de overtuiging, dat zij den Sultan moest steunen in zijn verzet tegen de Arabische partij, en dat bij een openlijke breuk tusschen de partijen op Atjeh hem hulp moest worden verleend, als hij die mocht inroepen, onder beding, dat hij de opperheerschappij van Nederland zou erkennen.

Blijkbaar had de zienswijze der Regeering een belangrijke wijziging ondergaan, en zag zij er nu niet langer tegen op om met kracht te gaan handelen en zich groote uitgaven te getroosten tot het verkrijgen van een heerschappij, die men twee jaren te voren zeer ongaarne zou hebben aanvaard.

III. HET TERREIN EN DE BEVOLKING.

Het gebied van het tegenwoordige Gouvernement van Atjeh en Onderhoorigheden, dat slechts weinig verschilt van hetgeen vóór den oorlog tot het Atjeh'sch Sultanaat gerekend werd, begint op de Westkust van Sumatra bij Oedjong Tjolok Batoe (2° 53′ N. B.) en bevat de Noordpunt van dit eiland tot

aan de monding der Soengei Pantei Kermak, die op 4° 32 N. B. aan de Oostkust uitwatert. De Zuidelijke grens loopt langs Troemon, over Goenong Itam en Boekit Messigit naar het meertje Kaija Keloebi en langs Soengei Pantei Kermak.

Het geheel beslaat een oppervlakte van 928 □ geographische mijlen.

Daar bij de behandeling der Onderhoorigheden het terrein der kusten ter sprake zal worden gebracht, zoo is het hier slechts noodig een enkel woord te voegen bij de kaart van Groot-Atjeh, die in hoofdzaak een voldoend overzicht van het terrein verschaft.

Ten Westen en ten Noorden, van Oedjong Retiëng af tot aan een uitlooper van den Goudberg (tusschen Lampanas en Lengah), begrensd door de Suratte- en Malakka-passage, wordt het ten Oosten afgesloten door den Goudberg (Selawa Djanten of Theulawaïh Agam, 1726 meter boven de zee), welks hoogere hellingen met bosch zijn bedekt en die door een lageren, naar het Oosten uitbuigenden bergrug, welke over den Pedir-berg (Inong of Selawa Betina) en den Glé Gong voortloopt tot het centraal-gebergte, waarop de Atjeh-rivier ontspringt.

Over het lage zadel tusschen beide laatstgenoemde bergen, voert de verbindingsweg van de XXII Moekims met Pedir.

De Zuidgrens loopt van het centraal-gebergte over een machtigen bergrug, waarvan de Goenoeng Batoe Moekarah of Tjoepe (1942 meter), en de Glé Mentelah of Theulawaïh Agam (2100 meter), de voornaamste toppen zijn, in Westelijke richting tot aan zee.

Ter hoogte van Kloewang strekt zich dit gebergte, onder den naam van Glé Raja (2300—1575 M.) in Noordelijke richting tot op korten afstand van het strand uit en valt dan onder steile hellingen in de vlakte af.

Een rotsachtige, 600 voet hooge heuvelrug, door de bergpas van Glé Taroem (Glitaroem) met het hoofdgebergte verbonden, loopt verder in Noordelijke richting door de vlakte, en is door de 1000 meter breede kloof van Beradin gescheiden van het Noord-Westelijk gelegen, rotsachtige, gedeeltelijk begroeide Paran-gebergte (310 meters), dat tusschen de kapen Koningspunt en Atjeh-hoofd steil in zee afvalt. Over dit gebergte voert de zoogenaamde pas van Blang Kala van de Noord- naar de Westkust.

Die heuvelrug en het Paran-gebergte vormen de waterscheiding tusschen de Kroeng Raba en de Atjeh-rivier.

Tusschen Oedjong Retiëng en het Paran-gebergte liggen langs het strand een rij lage duinen; Oostelijk van dat gebergte tot aan Pedropunt, is de kust moerassig. Aan beide zijden van de Atjeh-riviermonding liggen, met het strand evenwijdige, en daarvan door een zandige, soms duinachtige strook gescheiden, uitgestrekte lagunen, die door de koewala's Tjangkoel en Giegieng in zee uitwateren.

Oostelijk van Pedropunt, tot Kroeng Raja, is het strand door een smalle lagune of kreek van het zich dicht daarachter verheffende heuvelland gescheiden. In het verdere, meer Oostelijk gelegen kustgedeelte, verheft het terrein zich

onmiddellijk achter het strand, dat door kleine riviertjes wordt doorsneden. Langs dit strand loopt een pad, dat Atjeh met Pedir verbindt.

Noordelijke en Noordwestelijke uitloopers van den Goudberg sluiten de bergvlakte van Lamtobah in. In West-Noordwestelijke richting loopt van den Goudberg een breede, kale, steenachtige heuvelrug tot aan Pedropunt voort en vormt de waterscheiding tusschen de Atjeh-rivier en de Kroeng Raja.

Groot-Atjeh bevat dus het stroomgebied der drie genoemde rivieren.

De Atjeh-rivier ontspringt op het boven vermelde centraalgebergte, en loopt, na zich met de Kroeng Semilik vereenigd te hebben, naar Selimoen in de vlakte, waar zij, 30 meter breed en een halven meter diep, de rechter zijrivier Selimoen of Theulimeun (20 meter breed, en een vierde meter diep) opneemt.

De laatste voert in Zuid-Westelijke richting het water uit de komvormig omsloten vlakte, waarin Roeng Roeng en Pantja gelegen zijn, naar de Atjeh-rivier af, en is van haar gescheiden door een laag kalkgebergte.

Een weinig verder stroomafwaarts ontvangt de hoofdstroom de van den Goudberg vloeiende rechter zijrivier Lamkabir; nog verder Westelijk, bij Ajer Alang, ter linker zijde de Kroeng Lam Loöt, en bij Indrapoeri de Djerir (30 meter breed en een halven meter diep). De laatste voert het water uit de met bosch bedekte ruimte tusschen de Glé Mentelah en de Glé Raja in Noordelijke richting naar de Atjeh-rivier af.

De scherp ingesneden, aan den voet van het gebergte ontspringende Kroeng Daroe (20 meter breed, 1 à 2 meter diep), loopt door den Kraton, om zich dan te vereenigen met de Atjeh-rivier, die, dicht bij haar monding (Koewala Atjeh), door de voor kleine prauwen bevaarbare Soengei Aroesan in gemeenschap staat met de Tjangkoel-lagune.

Tot Anak Galoeng is de hoofdrivier voor groote prauwen bevaarbaar; haar van 3 tot 6 meters hooge oevers zijn door overstroomingen opgehoogd en door den snellen stroom loodrecht afgeschuurd.

De Kroeng Raba heeft een korten loop en is op anderhalven kilometer boven haar breede monding nog ondoorwaadbaar. Bij kampong Rabo is zij 47 meter breed en $3^3/_4$ meter diep. Haar oevers zijn vlak en laag.

De Kroeng Raja loopt in de smalle vallei tusschen de uitloopers van den Goudberg, Glé IJe Panas en Batoe Midoeng in Noord-Westelijke richting naar zee.

De dalvlakte van Groot-Atjeh is tusschen Selimoen en Indrapoeri slechts ongeveer 5 kilometer breed. Na bij Indrapoeri nog versmald te zijn door kale heuvelruggen, aan den Noord-Oostelijken voet van den Glé Raja gelegen, neemt die vlakte langzamerhand in breedte toe, zoodat zij aan de kust ongeveer 20 kilometers meet.

De bodem van dit dal is vooral in het breedere gedeelte zeer moerassig en van vele slooten en kreeken doorsneden. Hij is grootendeels bedekt met rijstvelden, waartusschen op de hoogere gedeelten de boomrijke kampongs gelegen zijn.

Die kampongs verkeeren in een verwilderden staat en bestaan grootendeels uit een aantal kleine erven, waarop de huizen gebouwd zijn of cultures gedreven worden. Die erven zijn omgeven door paggers van ondoordringbare bamboe doeri of rakelings naast elkaar geplante rechtstammige boompjes.

Wat op Bali met muren wordt bereikt, namelijk een deugdelijke afscheiding tusschen de erven onderling, wordt dus op Atjeh met levend gewas verkregen. Te midden van allerlei, dikwijls doornachtig struikgewas, dat uit den vochtigen vruchtbaren bodem opgroeit, en de vruchtboomen, hier en daar geplant, (vooral klapper- en pinang-boomen), stuit men in die kampongs op vele slooten en poelen. Binnen de kampongs staan de houten, op palen gebouwde huizen wanordelijk dooreen. Steeds worden er een of meer balei's (overdekte loodsen, aan de zijkanten open) en een kampong-bedehuis, mandarsah of maneuthah, tevens verplijfplaats voor ongehuwde jonge mannen, in aangetroffen.

De rivieroever is geheel met zulke kampongs bezet, evenals de drie evenwijdig aan het strand loopende, achter elkaar gelegen geringe terreinverhoogingen, die wellicht achtereenvolgens door aanslibbing der zee zijn ontstaan. Vooral om den Dalem of Kraton lagen een reeks voorname, welvarende kampongs, welker centrum met moskee en markt, de Banda Atjeh of hoofd-handelstad van Atjeh heette, en dat, evenals Parijs aan Frankrijk, in kleeding, manieren, zeden en taal den toon gaf aan de verder verwijderde landschappen.

Behalve de Sultansweg, een 1 à 1½ M. breede verhooging, door de sawah's van Anak Galoeng naar Indrapoeri voerende, en de Pedir-dijk (die later nader zal worden vermeld), bezat Groot-Atjeh geen enkele verbinding tusschen de kampongs, welke den naam van weg verdient.

Alle gemeenschap werd onderhouden langs smalle voetpaden, waarlangs de Atjeher zich met groote vlugheid beweegt, doch die voor onze troepen vele bezwaren opleverden. Door een drietal zulke paden zijn Groot-Atjeh en de Westkust in verbinding met Kemala. Het ééne pad voert langs de Noordkust en door de VII Moekims Pedir, het andere volgt de Westkust tot bij Kroeng Sabil en loopt door den Glé Loeda-pas, en het derde leidt van Selimoen over den Glé Raijom (Glé Gong?) en den Glé Yeng. Met Pedir wordt de gemeenschap onderhouden, hetzij van Selimoen over Lamtobah en verder langs de kust, hetzij rechtstreeks over Roeng Roeng en het heuvelterrein in het binnenland.

Kokospalmen, pinang-boomen en bamboe doeri, benevens vele vruchtboomen komen in de kampongs in groote hoeveelheid voor. Gewone bamboe echter werd zelden aangetroffen.

De veestapel, bestaande uit karbouwen en sapi's, was vrij talrijk; paarden bezaten de Atjehers bijna niet.

Het is verklaarbaar, dat het mindere Atjeh'sche volk onder het veelhoofdig bestuur, waaronder het gebukt gaat en waarin de geestelijkheid een voorname

plaats bekleedt, niet tot ontwikkeling en beschaving kon komen. Voortdurende onderlinge oorlogen maakten het krijgshaftig; knevelarijen der Oeloebalangs leugenachtig, verradelijk en diefachtig; de Mohammedaansche geestelijkheid maakte het in hooge mate fanatiek, en de ontaarding dier voorgangers werkte zedeloosheid in de hand.

De Atjeh'sche hoofden, hoewel zelven allesbehalve ontwikkeld of beschaafd, noemen het mindere volk dan ook dom en in karaktertrekken gelijk aan karbouwen of bokken. Onder de deugden, die Atjehers bezitten, worden genoemd, spaarzaamheid, matigheid, arbeidzaamheid en gevoeligheid voor beleedigingen, alsmede de zorg voor hun huisgezin.

De onafhankelijke staat, waarin de drie bondgenootschappen, die GrootAtjeh vormden, voortdurend hebben verkeeerd, maakten het volk trotsch en vestigden het geloof aan zijn onoverwinlijkheid en volkomenheid.

De bewoners der XXV en XXVI Moekims, die in aanraking kwamen met de vele vreemde Oosterlingen, die sedert eeuwen handel dreven op hunne kusten, vermengden hun oorspronkelijk Maleisch bloed met dat dier vreemdelingen, zoowel als met dat der Niassche slaven, welke zij ter bewerking hunner gronden aanvoerden. Van de eersten namen zij waarschijnlijk het gebruik van opium en vele andere slechte eigenschappen over; ten gevolge van de aanwezigheid der laatsten werden zij traag en ontwend aan geregelden arbeid.

Met minachting zagen zij neer op de Orang Toenoeng, de bewoners der XXII Moekims, die wel als dapper bekend waren, maar in beschaving bij hen achterstonden.

Ook in kleeding verschillen de beneden- en bovenlanders.

De wijde Atjehsche broek, als kenmerk van den Moslim, is bij de eersten langer; de lendendoek dragen zij tot boven de knie met schuinen benedenrand, terwijl de bovenlander dien tot beneden de knieën laat afhangen met een langen slip in het midden; de eersten dragen een nauw baadje met lange mouwen, de anderen een stuk doek, dat over den schouder, op het hoofd of om het middel wordt geslagen. De benedenlander draagt het haar los afhangend onder zijn afgeknot kegelvormig hoofddeksel; de bovenlander bindt zijn haar daaronder tot een wrong bijeen.

Beiden dragen buiten hun woning een dichtgevouwen doek waarin zij hunne benoodigdheden bergen, en de rintjong (een aan één kant scherpe, puntige dolk), alsmede den Atjeh'schen degen (thikin panjang), het gewone vechtwapen, dat, over de geheele lengte even breed, in eene schede gestoken wordt.

De Toenongers nemen op reis bovendien twee werpspiezen (kapa) en een speer (toemba) mede, benevens een of ander schietgeweer.

De klewang (gliwang), zonder schede gedragen, is meer een pronkwapen der volgelingen van hoofden, of dient bij een tocht naar de markt of een nachtelijken gang door de kampong. De Oeloebalangs dragen een rond koperen

schild, de Panglima's prang een bamboe of rottan schild. In den strijd is de Atjeher veelal voorzien van een amulet of adjimat of van eenig geschreven tooverformulier (do'a).

Naast de geweren, de breedmondige, uit China ingevoerde donderbussen en het kruit van eigen fabrikaat, beschikten de Atjehers tijdens den oorlog over vele vuurwapens van Europeesch maaksel (van Augustus 1872 tot Maart 1873 werden er van Penang 5000 vaten buskruit en 1394 kisten geweren ingevöerd) en vermeerderden gaandeweg hun arsenaal met de wapenen, die hun tijdens den strijd in handen vielen.

Het oude geschut werd in den Kraton weder uit den grond opgegraven, de lilla's van heinde en ver bijeengebracht en de granaten uit ons geschut hun toegezonden, indien zij niet sprongen, als middel gebruikt om de spoorbanen te vernielen en locomotieven te doen derailleeren.

In 1891 brachten zij eenig geschut tegen ons in het veld, waarmede de posten in het Noord-Ooster deel der geconcentreerde linie beschoten werden. Naar men zegt, werden daartoe ook bamboezen kokers omwonden met telephoondraad gebruikt.

IV. INDEELING EN BESTUUR.

Uit het kort overzicht van Atjeh's geschiedenis, hierboven gegeven, mag geenszins de gevolgtrekking worden gemaakt, dat het één groot rijk vormde, door een machtig, autocratisch vorst bestuurd. Het geheele gebied was nimmer één groot Sultanaat, maar bestond uit een veelheid van staatjes die, door raseenheid der bewoners en door de nominale supprematie van den Havenkoning van Groot-Atjeh, bijeen gehouden werden.

De staatjes, voor een deel uit nederzettingen van bewoners uit de vallei der Atjeh-rivier ontstaan en langs de kusten verspreid, leefden dan ook voortdurend in onderlingen oorlog, en toonden slechts dan een soort van afhankelijkheid van den moederstaat, als dit met hun belangen strookte, of zij door overmacht er toe gedwongen werden.

De bevolking van Merdoe, Simpang Olim, Samalanga, Perlak, Rigas en eenige kleinere staatjes op de Westkust, behooren tot den stam der Groot-Atjehers. De bewoners van Pedir, Ajer Leboe, Telok Semawé, Djoeloek, Pedawa Besar, Tenom, Pangga, worden tot den Pedir'schen stam gerekend. Gighen, Pasangan, Edi werden door den Paseischen stam bevolkt. Melaboeh, Laboehan Hadji, Langsar en Temijang hebben een bevolking van Maleischen oorsprong.

De kern van dit zoogenaamde rijk was het eigenlijke Atjeh, ook Groot-Atjeh geheeten, dat in hoofdzaak uit het stroomgebied der Atjeh-rivier bestond, en door een lijn van Kloewang, op de Westkust, over Pantja en Roeng Roeng

(Reuëng-Reuëng), ten Zuid-Oosten en ten Oosten van Selimoen gelegen, naar Kroeng Raja loopende, begrensd werd.

Daar schijnen oorspronkelijk een viertal familiën, stammen, of kawoms, bestaan bestaan te hebben, ieder voor zich in de mannelijke linie van denzelfden stamvader afstammend. De drie minst talrijke verbonden zich tegen den vierden stam en onderwierpen dezen aan zich. Deze drie bezitten ieder nog een erfelijk Panglima Kawom, die geen deel mag nemen aan het territoriaal bestuur, maar uitspraak doet in bloedzaken en den bloedprijs bepaalt.

In de benedenlanden ging die Kawom-indeeling geheel te niet.

De kleinste territoriale eenheid in dit gebied is de kampong, door een erfelijk Keutjhi of Tjhi (kamponghoofd) bestuurd, en waarin de Teungkoe, of Toeankoe, als godsdienstig voorganger en leidsman optreedt.

De Moekim bevat het gebied, welks inwoners des Vrijdags in een gezamenlijke masdjid (Mesdjid) ter kerke gaan, en waar dan minstens 40 mannen moeten verzameld wezen.

De Imams dier Moekims zijn dus eigenlijk in het groot, wat de Teungkoe in het klein is, namelijk hoofden van den godsdienst.

De Oeloebalangs (= Radja's) zijn de heeren des lands, de territoriale hoofden bij uitnemendheid, die als vorst over eenige Moekims regeeren en de kampong- en Moekim-hoofden aanstellen. Zij waren oorspronkelijk Imam der moeder-moekim, waaruit door uitbreiding der bevolking nieuwe moekims ontstonden, en matigden zich als hoofd van de krijgsmacht het erfelijk wereldlijk gezag aan over het geheel.

Met behulp van een Kali (Kadli, Kadi) spreken zij recht, en een Banta helpt hen in het besturen van het gebied, waarin zij geen macht boven zich erkennen.

Zij vormden zich tot 3 bondgenootschappen of Sagi's, de XXII, XXV en XXVI Moekims geheeten, welker meest invloedrijke Oeloebalang als Panglima (1) en erfelijk hoofd optrad, doch die alleen macht bezat in die zaken, waarbij de gemeenschappelijke belangen betrokken waren.

De andere Oeloebalangs bestuurden overigens hun gebied, alsof er geen Sagi bestond.

Iedere Sagi had haar hoofdrechter of hoofdkali en haar hoofdmessigit.

De messigit voor de Sagi der XXII Moekims lag te Indrapoeri, die der XXV Moekims te Indrapoerwa, en die der XXVI Moekims te Indrapatra (Ladoeng). De Imams dier hoofdbedehuizen, ook Teukoe genaamd, breidden hun macht uit, totdat zij een positie innamen, die bijna gelijk was aan die der heeren van het land.

Het gebied behoorende tot de Messigit Raja, die door Meutoeka Alam werd

(1) Panglima is een praedicaat, dat men in alle staatjes en onder alle klassen terugvindt. Het beteekent: hoofd of bevelhebber.

Potjoet duidt de afstamming van de vroegere Sultans aan.

gesticht, was niet onder dat der drie Sagi's begrepen. Voor zooveel het gelegen was op den linkeroever der Atjeh-rivier, stond het onder Panglima Masdjid Raja; dat op den tegenover gestelden oever werd door den erfelijken opperrechter des Sultans, Toekoe Kadli Madlikoe'l Adil, bestuurd.

Vroeger schijnt het behoord te hebben tot het eigen gebied van den Sultan, evenals Tjadé Kedjoeroean, Tekoe Nja Blang en Giegieng, die door hoofden, rechtstreeks onder den Sultan staande, bestuurd werden, en niet tot het Sagiverbond der XXVI Moekims behoorden, en de Moekims Longbatta, Pager Ajer, Lamsajoen, die later mede tot de Sagi der XXV Moekims gerekend werden. De III Moekims Kerkoen, die in het midden dezer eeuw onder één hoofd hadden gestaan, bleven hun onafhankelijke positie ten opzichte van den Sultan en der Sagi's behouden. Al die landschappen onttrokken zich al meer en meer aan den invloed van den vorst, zoodat hem ten laatste als eigen gebied niet anders overbleef dan de Kraton, Pakan Atjeh, de kampongs Mordawati, Djawa, Pandej en Gedah.

Van de grootheid en macht in de 17e eeuw door den Atjeh'schen Sultan of Havenkoning ten toon gespreid, bleef nog het langst een zekere heerschappij over de naburige zeeën en havens in stand, en zijn recht op eenige stukken grond in de onderhoorigheden, tanah wakeueh, wakap of waqf geheeten, die, gelijk vroeger de bovengenoemde Moekims van Groot-Atjeh, als een soort van onzijdig gebied werden aangemerkt.

Hoewel het handelsmonopolie al spoedig niet meer kon worden gehandhaafd, werd toch het Sultansdeel in de havenrechten over het algemeen door de kuststaatjes betaald.

Daarenboven hadden de Sultans hetuitsluitend recht om enkele zware straffen op te leggen en munt te slaan, en gaven zij een soort van aanstellingsbrief aan de Oeloebalangs af, (Tjap Sembilan) die voor enkele duizenden dollars steeds te koop was. Somtijds zelfs werd zulks een rechtstitel op eenig kustgedeelte later opnieuw aan een ander hoofdman, die daarvoor geld bood, verkocht.

Door de bevolking werden de Sultans steeds met godsdienstigen eerbied behandeld, en hun zonen konden dan ook ongestraft de grofste willekeur plegen, gelijk dit ook met de Oeloebalangs het geval was.

De Sultan werd in het bestuur bijgestaan door vier Mantri-hari-hari. Bij het begin van den oorlog waren dit Toekoe Kadli, Toekoe Neq, Toekoe Nanta Setia en Panglima Masdjid Raja. Een Sjabander behandelde de havenzaken.

De invloed van den Sultan op de Oeloebalangs was vroeger en later zeer gering, en zijn luister hield slechts verband met de meer of mindere grootte en rijkdom van zijn zetel, Banda Atjeh.

Na 1600 stond hij zelfs onder de voogdij der Panglima's Sagi, die tevens den nieuwen Sultan te kiezen hadden, doch op hun beurt weder bevestigd werden door den vorst.

XXV Moekims. In de XXV Moekims, waar bij onze komst SRI SETIA OELAMA TJOET ABAS, hoofd van Kloewang, Sagi-hoofd was, doch weinig gezag uitoefende, kreeg TOEKOE LAMPASEI, het hoofd der IV Moekims, gaandeweg meer en meer invloed. Na zijn dood, in 1880, ging die invloed niet op zijn opvolger TOEKOE TJOET BANTAH over, zoodat het aan diens schoonbroeder, TOEKOE OEMAR (over wien later meer), gelukte, daar een belangrijke plaats in te nemen.

In de VI Moekims had tijdens de regeering van Sultan SOLEIMAN (1836—1857) TOEKOE NANTA TJIHIK, gehuwd met een dochter van den Oeloebalang TOEKOE NEQ, zich van het gezag weten meester te maken. Aan zijn schoonvader verbleef toen slechts het gebied van Marassa, dat sedert dien tijd beschouwd werd niet meer tot de Sagi der XXV Moekims te behooren. Deze TOEKOE NEQ RADJA MOEDA SETIA was de eenige Oeloebalang, die bij het begin van den oorlog de partij der Hollanders koos. Hij stierf in 1874 en werd opgevolgd door zijn minderjarigen zoon, die een jaar later overleed.

TOEKOE NJA MOHAMMAD werd toen met het bestuur over Marassa belast, dat na zijn dood in 1885 in handen kwam van TOEKOE HAMZAH, een lid der vroegere Oeloebalang-familie. De laatste voert nu weder den naam NEQ RADJA MOEDA SETIA.

De bovengenoemde TOEKOE NANTA TJIHIK, die oorspronkelijk Oeloebalang Poteu (hofdienaar) was, werd in de VI Moekims opgevolgd door zijn zoon TOEKOE NANTA SETIA RADJA. Nadat zijn gebied door ons was veroverd, wilde hij zich niet onderwerpen, en werd de bovengenoemde TOEKOE NJA MOHAMMAD tot hoofd der VI Moekims benoemd. Na diens dood deed TOEKOE NANTA afstand van zijn aanspraken op het Oeloebalangschap ten behoeve van zijn zoon TOEKOE RAJOET, die onder den naam van TOEKOE NANTA MOEDA SETIA door het Gouvernement als hoofd der VI Moekims werd erkend. De laatste bezat veel invloed. Zijn zoon, een halve idioot, die na zijn dood door ons als Oeloebalang der VI Moekims werd bevestigd, bezit dien invloed niet. Zijn zuster, TJOET NJA DIN, de echtgenoote van TOEKOE OEMAR, is tegenwoordig de persoon, die in dat gebied het meest te zeggen heeft.

Een tweede zoon van TOEKOE NANTA TJIHIK trouwde met de dochter van het hoofd van Melaboeh en kreeg drie zonen, TOEKOE MELABOEH, TOEKOE POETIH, gevestigd op Poeloe Simaloer, en de bovengenoemde TOEKOE OEMAR.

Het hoofd der IX Moekims, TOEKOE NEQ POLIM, overleed in 1877. TOEKOE NJA MOHAMMAD werd toen voogd over diens kleinzoon en waarnemend Oeloebalang. Dit hoofd hield trouw de belofte, eenmaal aan het Gouvernement gedaan, doch was niet altijd in staat onze vijanden te verdrijven, als zij zich in zijn gebied vestigden.

XXII Moekims. Het Sagi-hoofd TOEKOE PANGLIMA POLIM SRI MOEDA PERKASA, die zich rekende gelijk te staan met den Sultan, stierf in 1879, en werd door TOEKOE MOEDA IBRAHIM opgevolgd, die ook TOEKOE RADJA KOEWALA geheeten werd,

en in 1891 overleed. Diens minderjarige zoon TOEKA RADJA DAOED kwam toen onder voogdij van TOEKOE AJER ALANG, TOEKOE LAM ALING en TOEKOE MOEDA SOLEIMAN.

De laatste werd door ons in Juni 1893 als plaatsvervanger van den minderjarige erkend, en in 1894 door den Gouverneur van Atjeh ontvangen.

De Oeloebalang der VII Moekims BAID, TOEKOE MOEDA BAID genaamd, onderwierp zich in 1879. Korten tijd daarna verbannen, werd hij vervangen door zijn schoonbroeder TOEKOE TJOET MACHMOED, van Lamtengah. In 1884 keerde TOEKOE BAID op Atjeh terug en nam het gezag over zijn gebied weder op zich. Hij kreeg toen *f* 400.— 's maands tractement.

De V Moekims Indrapoeri stonden onder drie hoofden. De V Moekims Montassik werden bestuurd door TOEKOE RAJOET TJIHIK, die zich in 1880 aan generaal VAN DER HEIJDEN onderwierp.

De XIX Moekims staan nog onder TOEKOE MOEDA DAOED, die zich eveneens aan genoemden Generaal onderwierp.

Kroeng Raja, de eenige riviermonding, waarover de Sagi der XXII Moekims ooit heeft kunnen beschikken, was van ouds een twistappel tusschen deze en de Sagi der XXVI Moekims.

XXVI Moekims. In deze Sagi waren bij het begin van den oorlog twee hoofden, TOEKOE MOEDA NJA BANTAH, ook TOEKOE MOEDA LAMPASEI geheeten, en TOEKOE TJOET LAMRENG. De laatste had het minste recht op de waardigheid van Sagi-hoofd, doch bezat den meesten invloed. Toen hij zich aan het Gouvernement onderwierp, werd hij door Atjehers vermoord. Beiden werden opgevolgd door hun zonen, TOEKOE DJOHAN en TOEKOE NJA BANTAH (LAMRENG). De laatste voert nu over de III Moekims Oleh-Karang het bestuur op een tractement van *f* 400.— 's maands en streed in 1893 aan onze zijde. De eerste bleef ons vijandig.

In de III Moekims, Kerkoen, heeft men twee hoofden, een wereldlijk en een geestelijk hoofd. Het wereldlijk hoofd, dat hier het bestuur voerde bij onze komst in Atjeh is overleden; zijn zoon heeft weinig invloed, en is niet opgewassen tegen de priesterpartij, die daar onder TEUNGKOE DI TIRO aan het hoofd der zaken kwam. Het hoofd der IX Moekims, TOENGKOEP, vluchtte tijdens de verovering der XXVI Moekims naar Endjoeng. Zijn zoon, TOEKOE TOENGKOEP, werd daar opgevoed. In zijn gebied teruggekeerd, onderwierp hij zich in 1887, doch daar hij niet geschikt bleek voor het bestuur, werd hij daarin bijgestaan door zijn oom, TOEKOE MOEDA RAJOET, die in 1890 te vergeefs onderhandelingen opende om zich te onderwerpen, en in Juli 1893 overleed. TOEKOE TJOET TOENGKOEP streed in dat jaar aan onze zijde.

Uit het vorenstaande blijkt, hoe het op Groot-Atjeh soms aan titeldragers zonder gebied gelukte, zich in eenig Oeloebalangschap zóóveel macht te verwerven, dat zij den wettigen heer tot groote concessies wisten te dwingen.

TOEKOE KADLI toch verkreeg het gebied der Messigit Raja, voor zooveel het

op den rechter oever gelegen was. Toekoe Nanta drong Toekoe Neq uit zijn gebied der VI Moekims.

Even gevaarlijke personen voor de inwendige rust van het land zijn de politieke avonturiers, die in verschillende Oeloebalangschappen aanhangers weten te winnen, en zoolang op voordeelige ondernemingen uitgaan, totdat zij zich een Oeloebalangschap veroverd hebben.

Zij hebben dus eenige overeenkomst met de roofridders, die wij op den Zuid-Westelijken landtong van Celebes hebben ontmoet, en die daar, van den verwarden politieken toestand tusschen de verschillende staatjes gebruik weten te maken om zich in de hoogte te werken.

Tot dezulken behoort de hierboven genoemde in 1859 geboren Toekoe Oemar. Hij huwde onder andere met de dochter van het hoofd der VI Moekims, Tjoet Nja Din, met die van den Panglima Sagi der XXV Moekims, en met die van het hoofd van Rigas. Door zijn afkomst en al die relatiën verkreeg hij op de Westkust groote macht. Door Nja Makam en Teungkoe di Tiro ondersteund, zou hij wellicht ook Telok Kroet aan zich onderworpen hebben, als Panglima Polim aan laatstgenoemden priester niet verboden had hem verder te helpen.

In weerwil van zijn energie, relatiën en geld, hetwelk hij met den peperhandel verdiende, mocht het hem niet gelukken onder de wettige bestuurders van eenig gedeelte des lands te worden opgenomen. Nadat generaal Deijkerhoff in 1893 zijn onderwerping had aangenomen, wist hij zich als voorvechter van het Gouvernement veel macht, aanzien en geld te verschaffen. (Vergel. het medegedeelde over de Westkust van Atjeh en de Zuidelijke nederzettingen).

Te midden van de vele machthebbers en titeldragers op Atjeh's grondgebied, die even als Toekoe Oemar er alle op uit zijn eigen voordeel en grootheid na te jagen, en wier invloed minder van den geërfden rang, dan van hun persoonlijke eigenschappen afhangt, bewegen zich de Saïds of Habibs, de afstammelingen van den profeet.

Zij genieten een groote vereering, en op meer dan een plaats hebben de Saïds-families zich tot een soort van Oeloebalangs weten op te werken. Enkele hunner bezetten in vroeger tijd den zetel des Sultans, doch niemand heeft met meer politieken tact en meer succes van die afkomst weten gebruik te maken dan de vroeger reeds genoemde Saïd Abdoerrahman Zahir, gewoonlijk Habib Abdoe'r Rachman genaamd.

In het begin van zijn verblijf in Atjeh trad hij als streng Moslimsch wetgeleerde op, en kreeg al spoedig een grooten invloed op de geloovigen en beoefenaars van den godsdienst. Door zijn wereldkennis, doorzicht en politiek talent, stond hij boven alle partijen, en alras opende hij een kruistocht tegen de zedeloosheid, die in Atjeh heerschte. Hij betrad dus den weg indertijd door de Padri's op Sumatra's Westkust gevolgd.

De bevolking van Atjeh was echter fanatieker dan die der Padangsche Bovenlanden, en Habib kenmerkte zich niet door zulk een streng godsdienstig puritanisme, als daar door de Padri's werd ten toon gespreid.

Hij was tactvoller, en wist den Sultan met de voornaamste hoofden al spoedig te nopen een nieuw soort van gerechtshof in te stellen, waarin hij uitspraak deed in alle kwesties, die hij tot de godsdienstige meende te moeten rekenen. De groote Messigit Raja deed hij herbouwen, wegen en bruggen verbeteren, onderlingen strijd door zijn nauw verbonden volgelingen en aanbidders beslechten, en wendde pogingen aan om met Europeesche Mogendheden en het Indische Gouvernement in vredelievende aanraking te komen.

Nadat de Sultan gestorven was, wist de Sjabandar Panglima Tiban zooveel invloed op den jongen Sultan uit te oefenen, dat hem de onderhandelingen met ons Gouvernement werden opgedragen.

Volgens zijn eigen zeggen keerde Habib toen naar Mekka terug, omdat hij het gezag met dien Hindoe niet wilde deelen. Daar kreeg hij bericht, dat de oorlog tusschen Nederland en Atjeh was aangevangen, en de jonge Sultan gestorven was, tegelijk met het verzoek der Atjeh'sche grooten om uit hun naam hulp te vragen bij de Europeesche mogendheden. In die opdracht slaagde hij niet.

Toen generaal Pel zijn bevestigingslinie om Kota Radja had voltooid en plannen vormde om die verder uit te breiden tot een afsluitingslinie van Kroeng Raba tot Kroeng Raja, verklaarde deze Habib zich in Mei 1875 te Penang bereid weder naar Groot-Atjeh te gaan om te trachten van de hoofden een volmacht tot onderhandelen te verkrijgen. Bij die onderhandelingen zouden zijn benoeming tot regent en de verheffing van den elfjarigen Toeankoe Daoed, kleinzoon van Sultan Ibrahim, tot Sultan de grondslagen uitmaken. De Indische Regeering sloeg zijn voorstellen af, omdat de aard harer vestiging in Atjeh, waardoor zij getreden was in de plaats van het vorige zoogenaamd inlandsch bestuur, toen niet vereenigbaar werd geacht met een nieuw Sultanaat.

Daarop begaf hij zich naar Atjeh's Noordkust, riep de hoofden der drie Sagi's tot den strijd tegen de Hollanders op, en moedigde de onderhoorigheden aan weder hulptroepen naar Atjeh te zenden.

In weerwil der tegenkanting van vele Oeloebalangs, wier macht hij ondermijnde, wist hij een in Atjeh nooit gekende centralisatie in te voeren, waarvan ons leger maar al te goed de kracht leerde kennen, zooals later zal blijken.

Zijn invloed werd gesteund door de Oelema's, de vertegenwoordigers der wetgeleerdheid, die in ettelijke godsdienstscholen onderwijs gaven, en wier leerlingen zich in den heiligen krijg tegen de kafirs onbeschroomd in de bajonetten wierpen, overtuigd van het heil, dat hun hiernamaals te wachten stond, en bevreesd voor de martelingen, die zij van de Hollanders verwachtten, indien zij levend in hun handen vielen.

Reeds in tijd van vrede is hun invloed groot, daar zij als bewaarders der heilige kennis hooge achting genieten, en als de opvolgers van vroegere heilige personen, het voorwerp zijn van mystieke vereering.

In tijd van strijd tegen de gehate en geminachte kafirs zijn zij de aangewezen leiders van het zich onoverwinlijk achtende Atjeh'sche volk, hetwelk in zijn afzondering nog niet heeft geleerd, dat aan de wetsvoorschriften tot het gewelddadig uitbreiden van den Mohammedaanschen godsdienst in de praktijk grenzen zijn gesteld.

De lange duur van den Atjeh-oorlog was dan ook bijzonder gunstig om hen op den voorgrond te doen treden, en vooral na de concentratie onzer troepen begon hun glorietijdperk.

Na de gevoelige lessen door generaal VAN DER HEIJDEN aan Atjeh toegediend, waarbij de zonen der bovenlanden blijken hadden gegeven beter te kunnen zwetsen dan vechten, bood HABIB zijn onderwerping aan, en konden de fanatieke Oelema's en bendehoofden den stroom der bevolking naar de hoofdplaats Kota Radja niet meer tegenhouden. Langzamerhand won de overtuiging veld, dat tegenstand nutteloos was.

Toen echter de rondzwervende benden opnieuw voordeelen begonnen te behalen en het door ons bezette gebied werd ingekrompen, herademde de reeds tot minderheid geworden partij der onverzoenlijken, en waren het in de eerste plaats de avonturiers als TOEKOE OEMAR, de jongere broeder van den Imam van Longbatta, TOEKOE HOESIN LONGBATTA genaamd, alsmede TOEKOE NJA HASSAN, TOEKOE ALI en de Imam van Lankrak, later bevelhebber binnen Kaloet, die van de heerschende verwarring gebruik maakten om hun geluk te beproeven.

Doch zij waren niet de door den Koran aangewezen leiders der geheele volksmassa, evenmin als de Oeloebalangs, die zich binnen hun landpalen opgesloten hielden en slechts daar een wettige macht uitoefenden. Het waren de Oelema's, die de algemeene geestdrift weder wisten op te wekken, en die rondgingen tot prediking van den heiligen krijg.

Terwijl de bevolking van Sumatra's Westkust onze hulp inriep tegen de Padri's, de hardhandige zuiveraars der zeden in de Padangsche Bovenlanden, ging het Atjeh'sche volk mede met deze Oelema's, die strijd tegen de ongeloovigen in hun schild voerden. Slechts in de laatste jaren begon het Atjeh'sche volk zich te kanten tegen de onrust, die zij bleven verwekken, en de roof en de plundering, waaraan zij zich overgaven.

De Oelema TEUNGKOE DI TIRO MOHAMMAD AMIN, afkomstig uit de godsdienstschool te Tiro in Pedir, was zulk een leider bij uitnemendheid en SJAÏCH SAMMAN of TJHEH TAMAN, zijn aanverwant, trad na zijn dood als zijn opvolger op. Hij stoorde zich niet aan den Sultan te Kemala en zoo min mogelijk ook aan de Oeloebalangs, verzamelde overal geld voor den heiligen oorlog, en eischte, als

vertegenwoordiger van den godsdienst, strenge gehoorzaamheid van iederen Atjeher. Op Groot-Atjeh waren de Imam van Lamara, en te Pasangan Teungkoe Aweh Getah zijn helpers en geestverwanten.

In den Habib van Samalanga en Teungkoe Koeta Karang vond hij concurrenten. De eerste, die zich als een soort van heilige voordeed, en het drijven van handel binnen onze postlinie minder streng veroordeelde dan Teungkoe di Tiro, ging eveneens uit om bijdragen te verzamelen voor de krijgskas en voor de organisatie van een gewapende macht.

De tweede raadde zelfs het verkeer binnen de linie aan om zoodoende gelegenheid te krijgen de kafirs beter te kunnen belagen, en wekte door geschriften tot betere organisatie en meer energie op.

De groote aanhang van Teungkoe di Tiro verliep na zijn dood zeer spoedig, daar zijn stiefzoon, Mad Amin, die hem vergiftigd had, onwaardig bleek hem als godsdienstregelaar op te volgen. Doch andere Oelema's vormden toen de partij der actie en bleven de ziel van het verzet. Zij zijn het, die nog een deel der volkspartij bijeenhouden en die belang hebben bij het voortduren van den krijg.

De Kemala-partij, die des Sultans, heeft in principe weinig of geen invloed. Zij kreeg dien slechts, door zich in de laatste jaren onder de krachtige persoonlijkheid van den 60-jarigen Toeankoe Haschim (Toeankoe Itam) aan het hoofd te stellen van het verzet; zoodoende vond zij steun bij alle elementen, die voordeel vinden in den oorlogstoestand.

Evenals op Sumatra's Westkust de bevolking na eenige jaren van strijd verlost wenschte te worden van den druk der Padri's, zoo verlangt nu op Atjeh een deel der bevolking ontslagen te worden van de verwarring, die de onruststokers blijven stichten. Ook vele hoofden wenschen dat, doch durven niet openlijk met de priesterpartij breken, die, uit de bevolking zelve voortgekomen, daarop een grooten invloed blijft uitoefenen. Eerst als de invloed dier onverzoenlijken is vernietigd, bestaat er kans, dat, evenals in de Padangsche Bovenlanden, het gezag van het Gouvernement ten volle zal worden erkend en de welvaart wederkeert in een gebied, dat hulpbronnen genoeg heeft om tot groote ontwikkeling te komen.

V. STRIJDKRACHTEN.

a. Strijdkrachten der Atjehers.

Het waren geen eenigszins geregelde legerscharen, die onze troepen tegentraden, toen zij voor 't eerst op Atjeh's stranden landden, maar enkel losse

benden, die slechts zooveel onderling overleg pleegden, als de omstandigheden dringend eischten.

Habib Abdoe'r Rachman, die later een soort van centralisatie wist te bewerken, was toen niet in Atjeh. Hij was in Januari 1873 naar Constantinopel afgevaardigd om bij de Turksche regeering hulp te zoeken Zijn pogingen werden tegen het einde van Augustus verijdeld door de krachtige houding onzer diplomaten, gesteund door die van Frankrijk en Rusland. Voorts was er in Atjeh geen Sultan, in staat met volhardende zelfopoffering voor de belangen van zijn oud prestige en het behoud der zijn gebied omringende Oeloebalangschappen op te treden en een leger om zich te verzamelen.

In de wereldwijze benedenlanden geloofde men minder aan eigen onoverwinlijkheid, dan de onwetende bovenlanders; men zou er zich zelfs in het onvermijdelijke hebben willen schikken, zooals ook gebleken was uit het gezantschap van Panglima Tiban, doch onderlinge verdeeldheid en vrees voor de bovenlanders, die hen, als heulende met de gehate kafirs zouden beschouwen, en ook als zoodanig behandelen, verhinderden verdere toenadering.

Slechts Toekoe Neq van Marassa trachtte in den strijd onzijdig te blijven zonder zich te veel te compromitteeren.

Daarenboven was er niemand, die bevoegd of bij machte was om over het lot van Atjeh, of zelfs maar van de hoofdplaats beslissingen te nemen, want er bestond geenerlei waarborg, dat die voor anderen bindend zouden zijn.

De aanvallen der Atjehers tijdens en na de landing, dragen dan ook het karakter zonder hoogere leiding te zijn ondernomen, en de omliggende kampongs leverden mannen genoeg, bereid om hun heiligdom, de Messigit, krachtig te verdedigen, ook zonder dat zij door een beroemd krijgsoverste of vorstentelg werden aangevoerd. Voor de verdediging zelve waren dan ook blijkbaar geen maatregelen getroffen, en toen onze aanval op den Kraton was afgeslagen, schijnt de Sultan de vlucht te hebben genomen, en heerschte er tusschen de verdedigers onderlinge strijd.

Doch al ontbrak die algemeene leiding, de dapperheid, waarmede de Atjeher streed, en de doodsverachting, waarmede hij tegen ons vuur invloog, bewezen voldoende, dat ook in de benedenlanden een kafirhaat en een strijdlust heerschten, die nog menig bloedig offer van ons leger zouden eischen.

Het waren echter voornamelijk de bovenlanders (Orang Toenoeng), die den begeerlijken dood der Sjahids (geloofsgetuige) in den strijd tegen de kaffirs zochten, hetzij vechtende in afzonderlijke benden, hetzij door zich aan te sluiten bij hoofden, als Imam Longbatta.

Na de eerste expeditie bleef de jonge Sultan zwak en besluiteloos en tot vrede gestemd, maar waren het de Panglima's en de Oeloebalangs uit zijn omgeving, die, bevreesd hun macht te verliezen, den oorlog tot het uiterste wilden doorzetten, en zich, weder zonder succes, tot vreemde mogendheden om hulp wendden. Als

vertegenwoordiger van hun partij vormde zich te Penang een Raad van Achten, met het doel oorlogsbehoeften en opium door de blokkade heen in Atjeh te brengen, de oorlogzuchtige stemming aldaar levendig te houden en in de Nederlandsche bezittingen onrust te stoken.

Bij de 2de expeditie bleek het, dat zich toen een krachtige persoonlijkheid met de leiding van de verdediging belast had.

Die man was de vorstentelg Toeankoe Itam of Haschim (Hassim), de onverzoenlijke kafirhater, die in 1865 door ons uit Temijang werd verdreven (zie Geschiedenis van Atjeh), en tijdens de eerste expeditie te laat in Atjeh gekomen was om zijn wraak te koelen.

Hij had de enveloppe om de Messigit aangelegd, verdedigde de linie van Tiban, versterkte Lemboe en Pakan Atjeh en regelde de flankverdediging van den Kraton.

Toen na de verovering der Messigit de Atjehers de linie van Panglima Polim aanlegden, waren daarachter, volgens een spion, 3000 man uit de XXII Moekims te Lampoe Idjoe (Lampoeoek) gelegerd. De Kraton zelf was door ongeveer 900 gewapenden bezet. Den 4den Januari kwamen 500 man uit de XXII Moekims in den Kraton aan, waarin de zoon van den Radja van Pedir het bevel voerde. Ook Toekoe Nanta Setia was daar toen aanwezig.

De Radja van Pedir was met 1000 man naar Groot-Atjeh overgekomen, en hield zich met Panglima Polim te Longbatta op. Zijn volk keerde den 10 Februari naar Pedir terug, naar aanleiding van de tuchtiging aan dat rijkje toegediend.

Ook de Imam van Longbatta nam aan de verdediging van de hoofdplaats deel. Van Toekoe Tjihik van Pasangan werd gezegd, dat hij omstreeks het midden van Januari 1874 met 1000 man bij Koewala Tjangkoel was aangekomen, en van uit Melaboeh zou Kroeng Raba bezet zijn geworden.

Toen de binnenruimte van den Kraton door onze projectielen werd geteisterd, en het verblijf er hoogst onveilig werd, vluchtte de Sultan met Toekoe Baid den 15den Januari naar Longbatta, waar ongeveer 1000 man bijeen waren en bleef de verdediging dier sterkte toevertrouwd aan 200 Pedireezen en 40 strijders van Telok Kroet.

Na den val van den Kraton geraakte de samenwerking, bij de verdediging dier sterkte nog eenigszins aanwezig, weder geheel verloren, te meer daar de jonge Sultan kort daarna overleed en 5 pretendenten aanspraak maakten op diens waardigheid en titel (1).

Toekoe Nanta trad vijandig op tegen Toekoe Neq; twee kroonpretendenten versterkten zich te Ketapan Doewa, waar een 500 man uit Merdoe aankwamen;

---

(1) Zij waren Toeankoe hassim, Toeankoe Hoessin, kleinzoon van den Sultan Mohammad Sjah, Toeankoe Abdoel Masdjid, de toen 3jarige Toeankoe Mohammad Joessoef en Toeankoe Daoed.

de bevolking van Pinang en Longbatta verdedigden zich tegen onze colonnes, maar van samenwerking was geen spoor te ontdekken.

Het hoofd van Tenom verliet Groot-Atjeh, waar hij tegen ons gestreden had, en het hoofd van Pantai Radja, een staatje grenzende aan Pedir, verzocht zelfs vergunning aan den generaal VAN SWIETEN om met zijn 500 volgelingen langs de kust van Atjeh naar zijn land te mogen terugkeeren.

Omstreeks het midden van 1874 hield TOEKOE TJIHIK LAMNGA, schoonzoon van TOEKOE NANTA, met een kleine bende de toenadering der bevolking van de VI Moekims (Sagi der XXV Moekims) tegen.

Nadat het den Atjehers duidelijk geworden was, dat de Kraton voor goed zou bezet blijven, besloten TOEKOE IMAM LONGBATTA en TOEKOE TJIHIK LAMNGA Marassa te veroveren, en, na vertrek van onze hoofdmacht en het eindigen van den regenmoeson, tegen Kota Radja op te rukken. De Raad van Achten bleef inmiddels te Penang werkzaam, en werkte den vroegeren Atjeh'schen Rijksbestierder tegen in zijn plannen om als bemiddelaar op te treden. Hoe er toen door die bendehoofden ongeveer 250 huizen in Marassa werden verbrand en hun, onder een vaandel vereenigde, door in het wit gekleede en getulbande hoofden aangevoerde strijders met groot verlies aan dooden werden teruggewezen, zal uit de beschrijving der krijgsverrichtingen blijken.

De verliezen ontmoedigden hen niet. In Juli en Augustus 1874 gingen zij voort het door ons bezette terrein aan alle zijden door bentengs en wachthuizen in te sluiten en plannen te smeden om met behulp van 3 à 4000 man, die uit Pasangan en Merdoe waren aangekomen, tot Marassa door te dringen. Het spoedig verloopen dier hulpbenden ten gevolge van gebrek aan vivres, die zij zelven moesten medebrengen, en het ontbreken van samenwerking, zoowel in den strijd als bij het aanleggen der vele veldwerken, verhinderde het behalen van een groot succes, waarmede anders wellicht hun dapperheid en hun voortvarendheid zou zijn bekroond.

Zoo namen aan de verdediging van Lamara Olejlo in Februari 1875 alleen de bewoners van Lehong en Ketapan Doewa deel. Slechts een 70 man uit Lehong aan de Westkust hielpen hen daarbij.

Vijf maanden later, toen reeds de postenlinie om onze vestiging was voltooid, verschenen er weder eenige benden uit Pedir, Endjoeng, Merdoe en Samalanga in Groot-Atjeh, doch ook dezen schijnen in December d. a. v. weder te zijn teruggetrokken.

TOEANKOE HOESSIN, een pretendent voor het Sultanaat, trachtte te vergeefs op de Westkust gelden te verzamelen voor den Grooten Oorlog en de bevolking aldaar tot deelneming aan den strijd op te wekken. Ook bij de verdediging der IV, VI en IX en het Westelijk deel der XXVI Moekims tegen de colonnes van generaal PEL, schijnt de bevolking dier Oeloebalangschappen weinig steun van buiten ontvangen te hebben, en waren het slechts TOEKOE NANTA en de

bende van Toekoe Tjihik Lamnga, die hier den strijd voerden. Eerst na de oprichting der Zuid-Ooster linie, tegenover de XXII Moekims, kwamen de Orang Toenoeng weder in beweging. Habib Abdoe'r Rachman, toen van Penang over Edi Tjoet in Groot-Atjeh teruggekeerd, na onderweg gelden voor den oorlog verzameld te hebben, nam daar langzamerhand de leiding van den strijd in handen, en deze verkreeg hierdoor het aanvallend karakter en de eenheid, die er tot nu toe grootendeels aan ontbroken hadden. De zelfstandige benden, onder adat-hoofden of nieuw opgekomen persoonlijkheden, schijnt hij tot actief optreden te hebben aangespoord en gaandeweg tot samenwerking te hebben bewogen.

Van Toekoe Bintara Kamangan, radja van Gighen, die zich in Juli 1876 naar Groot-Atjeh begaf, ontving zijn partij veel steun, en terwijl de bevolking zelve den oorlog meer en meer moede scheen te worden, hield hij met hulp van Samalanga strijdbenden op de been, die in het laatste gedeelte van 1876 de posten in de Zuid-Ooster linie bestookten. In de XXVI Moekims schijnt zijn invloed niet groot geweest te zijn. Dat terrein was hem volgens zijn eigene, later afgelegde verklaring, grootendeels onbekend, en het krachtig verzet, daar bij de voltooiing van de afsluitingslinie ondervonden, moet m. i. grootendeels alleen aan de fanatieke bevolking dier moerassige streken worden toegeschreven.

De expeditie naar Simpang Olim trok niet alleen de strijdlustigen der overige kuststaten in het einde van 1876 daarheen, maar had ook invloed op hun houding, zoodat er toen een periode intrad, die aan Habib de gelegenheid benam zijn aanvallende actie tegen de posten en wachthuizen der Zuid-Oosterlinie voort te zetten.

Langzamerhand wist hij echter weder een actief optreden te bewerken, waarvan de kenteekenen zich tegen het einde van 1877 en in het begin van het volgende jaar maar al te duidelijk deden bespeuren. Zijn verkenningsbenden trokken zelfs door tot Pantej Perak, waar zij het hospitaal der kettinggangers overvielen.

In Maart 1878 hield hij zich in Lamkrak op om de gemeenschap tusschen Kajoe leh en Biloel te bedreigen.

In Mei belegde hij te Tjot Bada een vergadering van hoofden om aanslagen op onze stellingen te beramen. Den 18den Juni maakte hij met ongeveer 2000 man een omtrekkende beweging langs het gebergte ten Zuiden van Biloel, deed Lepong en de kloof van Glitaroem bezetten, en smeedde met Toekoe Nanta plannen om Lo-ong af te loopen, en de posten te Kroeng Raba, Boekit Seboen en Pakan Badak aan te vallen.

Na hier te zijn teruggedreven, stelde hij zich in Pedir met den Oelema Teungkoe di Tiro in verbinding, die te Segli tegen de Hollanders gestreden had, vestigde te Montassik een depôt en verzamelde daar zijn strijdkrachten uit de

kuststaten om opnieuw in de IV Moekims door te dringen. Zijn voorwacht, onder PANGLIMA NJA ABOE, drong reeds den 16den Juli in die Moekims binnen, doch het aanvallend optreden van kolonel VAN DER HEIJDEN verhinderde HABIB aan zijn voornemen gevolg te geven.

Toen hij zijn linie, die in de sterke benteng Senelop haar rechter steunpunt vond, en die verder door moerassen, door de rivier, op welker rechteroever loopgraven waren aangelegd, en de Kroeng Longie (Loetoe) was gedekt, verloren had, en hierdoor zijn prestige bij de bevolking zag dalen, opende hij onderhandelingen, die zijn onderwerping ten gevolge hadden.

Hierin werd hij gevolgd door TOEKOE BAID, den Imam van Sibreh, en iets later door PANGLIMA TIBAN MOHAMMAD, den vroegeren Sjabandar van den Sultan, en TOEKOE DI GLEDJAL, Kadli van PANGLIMA POLIM. IMAM LONGBATTA hield den strijd echter vol, verdedigde de Messigit van Indrapoeri, nestelde zich met RADJA KOEWALA, oudste zoon van PANGLIMA POLIM, in kampong Djeroek en deed een transport zieken op de rivier overvallen. De kracht, daar door hen ten toon gepreid, overtrof verre het verzet, dat PANGLIMA POLIM bood, toen tegen zijn verblijfplaats te Gliëng werd opgerukt.

De benden, die in 1879 de XXIV Moekims verdedigden, stonden onder IMAM LONGBATTA, TOEKOE PAJA, TOEKOE MOEDA RAJOET en TOEKOE IMAM LAMRENG.

De groote fout der meeste erfelijke hoofden bestond, en bestaat nog, hierin, dat zij zelden in het belang van geheel Atjeh handelen, maar wachten tot hun eigen gebied wordt bedreigd of, indien zij al ter hulpe van anderen toesnellen, hun benden zóó slecht verzorgen, dat zij wel spoedig verloopen moeten.

Toen zij bijna alle door generaal VAN HEIJDEN waren ten onder gebracht, en zich aan hem hadden onderworpen, of hun gebied hadden moeten ontruimen, was de kracht van hun verzet gebroken.

Nadat echter het krachtig militair bestuur op Groot-Atjeh door het civiel gezag was vervangen, kregen de nog immer rondzwervende maraudeurs en strijdlustigen opnieuw gelegenheid zich tot kleine benden te vereenigen, die werden aangevoerd door dappere gelukzoekers als TOEKOE NJA HASSAN, TOEKOE OEMAR, PANGLIMA NJA BINTANG, PANG SAMAN, PANG DJARANG, TOEKOE TJOET, TOEKOE HOESSIN, TOEKOE ALI PAGER AJER, SAID ALI, e. a.

Het eigenlijke volk nam vooreerst nog geen deel aan den nieuwen strijd, die zich gaandeweg al meer en meer ontwikkelde. Doch toen de Oelema TEUNGKOE DE TIRO SJAÏCH SAMAN in het einde van 1881 den Heiligen Oorlog begon te prediken, een oorlogsschatting hief en verband bracht in de handelingen der maraudeursbenden, viel ook de bevolking hem bij, en veranderden de afzonderlijke aanslagen van rooverbenden in een nieuwe, meer algemeene poging om het juk der gehate kafirs af te schudden.

Naast de boosdoeners en zwervers, die in zijn gelederen dienden, verzamelde TEUNGKOE DE TIRO jeugdige studenten der godsdienstscholen, die zich door hun

leeraars lieten aanvuren om Sjahids te worden en jongelieden uit de kampongs, die door hun ouders tot den strijd tegen de kafirs werden aangezet.

Hij bekeerde zijn manschappen, stelde hen onder goede discipline en zorgde voor hun kleeding en voeding.

Voldoende van geld voorzien, dat de geloovigen aan hem als «hagg sabil» opbrachten, en gesteund door een goed gewapende reserve, die hij uit kampongvolk wist samen te stellen, vormde zijn vast legertje een zeer mobiele macht, die, in vereeniging met de bovengenoemde hoofden en den priester Toekoe Imam van Lamara, nu eens in de XXII Moekims, dan weder in de XXVI of de XXV Moekims optrad, naarmate er kans was voordeel te behalen. In Augustus 1883 kwamen hem een 500 lieden van de Noordkust te hulp, en in Juli 1884 werd zijn bende weer met 250 man uit die landstreken versterkt, waarna zij zich in de XXVI Moekims vestigde.

Die strijd werd voortgezet, totdat de XXII en een deel der XXVI Moekims door ons werden ontruimd, en wij ons verschansten achter een linie van posten, welker doorbreking niet mogelijk was.

Hoe daartoe aanhoudend pogingen werden aangewend; hoe Poeloe Bras door vijandelijke benden werd bezocht, waarbij Nja Makam, onze vijand van de Oostkust, een groote rol speelde, en hoe de vijandelijke partij in kracht toenam, doordat van de winsten, die de vrijgestelde handel opleverde door de kuststaatjes gemakkelijk een deel kon worden afgezonderd voor den Heiligen Oorlog, die den gehaten Hollander voor goed uit Atjeh moest verdrijven, zal uit het volgende duidelijk worden.

Door de meerderjarigverklaring van Toeankoe Mohammad Daoed en zijn uitroeping tot Sultan, bracht Toeankoe Haschim nog meer eenheid in de partij van verzet. Teungkoe de Tiro kreeg van den jongen Sultan een aanstelling als zijn Wezir en hoofd van den godsdienst, evenals Toekoe Oemar die tot hoofd der zee, en omringde onze linie met een reeks van kleine werken vanwaar uit zijn benden in kleine groepjes de opengekapte strook binnendrongen om uit hun schietkuilen onze posten te belagen. Tweemaal drong hij binnen de linie om zich bij Kota Radja Bedil te vestigen.

Door Teungkoe di Tiro's dood werd de band weder losgemaakt, die de benden op Groot-Atjeh eenigszins bijeen had gehouden.

Na hem waren het zijn stiefzoon Mad Amim en diens broeder Toekoe Bep, alsmede Toekoe Nja Makam, Toekoe Hoessin Longbatta, Toekoe Nja Hassan, Potjoet Mat Tahib, Teungkoe Pantei Koeloe, Toekoe Ali Lamkrak, Teungkoe Koeta Karang, Teungkoe Mat Saleh, Habib Samalanga, Teungkoe di Tjoleu, de Imam van Lamkrak, bevelhebber binnen Kaloet, Toekoe Rajoet der III Moekims Daroe, en de Bengaleesche koewachter Habib Long, die als de voornaamste aanvoerders moeten worden aangemerkt.

b. ONZE STRIJDKRACHTEN.

BRONNEN.

Indisch Militair Tijdschrift, 1871 N°. 5.
" " " 1885 N°. 11.
Indische Gids, 1883, Augustus.
Archief van het Departement van Oorlog.

Het type der meeste Indische expeditiën bestaat uit een aan het beoogde doel en den te verwachten tegenstand geëvenredigde, maar toch steeds zeer kleine macht, hoogstens 3 à 4 bataljons sterk, die door vlugheid van beweging, goede wapening, groote strijdvaardigheid en krachtige discipline in staat is het vijandelijk gebied binnen te dringen, den eersten weerstand te breken, en, zoo noodig, door uitgestrekte tochten in het binnenland algemeene onderwerping te verkrijgen. Dit type droeg zelfs nog de betrekkelijk groote expeditie, die onder generaal VAN SWIETEN in 1859 naar Boni overstak, zoowel als de 1ste expeditie naar Atjeh.

Op die eischen was het Indische leger in 1873 ingericht, doch zijn organisatie en indeeling bleken onvoldoende, toen aan de tweede Atjeh-expeditie een uitbreiding gegeven werd, die de schaal der vroegere krijgstochten over zee verre overtrof.

Het legerbestuur was er op bedacht daarin verbetering te brengen door de bataljons van 6 compagnieën in halve bataljons, tot 4 compagnieën uitgebreid, te splitsen en de krijgsmacht in 3 brigades in te deelen. De Opperbevelhebber besloot tevens een der brigades voorloopig te Padang in reserve te houden.

In weerwil van die maatregelen vormden de beide brigades, die op 12 kilometers van de riviermonding waren geland, nog een log en moeielijk hanteerbaar lichaam, dat slechts langzaam langs het strand voorwaarts kon schuiven, de rivier bereiken, haar passeeren, de Messigit nemen, de belegering van den Kraton voorbereiden en die sterkte door een omtrekking machtig worden.

Snelheid van actie, die bij kleinere expeditiën goed moet maken, wat aan de getalsterkte der strijdkrachten ontbreekt, zooals b. v. het geval was bij de marschen van MICHIELS langs de stranden van Sumatra's Westkust en Bali, was trouwens, volgens den Opperbevelhebber, op Atjeh minder noodig, omdat zijn macht ruim voldoende geoordeeld werd voor hetgeen van haar werd verlangd.

Evenals in den Java-oorlog de generaal DE KOCK de kans van snel het doel te bereiken opofferde om, langzaam voortgaande, zekerheid te hebben van te zullen slagen, zoo wilde ook de generaal VAN SWIETEN door een methodischen en voorzichtigen opmarsch zijner twee brigades, zijn opdracht, het veroveren van den Kraton, met de grootst mogelijke kans op succes volvoeren.

Behalve de organisatie, liet ook de getalsterkte van het Indische leger te wenschen over. Evenals tijdens den Java-oorlog, moest nu het Nederlandsche leger het met 38 officieren en 4000 minderen te hulp komen, en de Barisan van Madoera gemobiliseerd worden. Toen de strijd langer aanhield dan verwacht was, bleef het voor het legerbestuur zeer bezwaarlijk steeds de noodige troepen beschikbaar te hebben om de geleden verliezen aan te vullen. Het was daarom dikwijls genoodzaakt soldaten te velde te zenden, aan wier oefening nog veel ontbrak, en die het vertrouwen in hun vuurwapenen en in zichzelven misten.

Uit welke afdeelingen die troepen bestonden, zal voldoende blijken uit het verhaal der krijgsverrichtingen, waaraan zij deelnamen.

Naast het mobiele en het bezettingsleger, werd in April 1890 in Atjeh een korps marechaussée opgericht, bestaande uit 1 kapitein, 1 luitenant, 12 onderofficieren, 12 korporaals en 180 niet-Europeesche manschappen. Het werd gewapend met de cavalerie-karabijn met toeslaande bajonet, een infanterie-kapmes, een klewang of een kris. Tegen het einde van Januari 1892 werd dit korps uitgebreid tot 4 officieren en 242 minderen.

Een korps gewapende politiedienaren, in October 1880 uitgebreid, en waarin in Februari 1881 de eerste Atjeher werd aangenomen, deed tijdens het bestuur van den Gouverneur Pruys van der Hoeven dienst, maar bleek ongeschikt om de rust en orde in de kampongs voldoende te handhaven.

Nadat Toekoe Oemar zich aan ons onderworpen had, werd hij belast met het verjagen der kwaadwilligen uit het terrein om de geconcentreerde linie.

Hij vormde daartoe een korps van 250, met onze geweren gewapende Atjehers, staande onder de orders van twee zijner bloedverwanten als onderbevelhebbers, en 40 panglima's. Hulptroepen, uit de bevolking gerecruteerd, werden in de XXVI Moekins onder de hoofden Toekoe Neq, van Marassa, Toekoe Nja Bantah, Sagi-hoofd der XXVI Moekims, en Toekoe Tjoet Toengkoep tegen de geestdrijvers gebezigd, doch met minder goede resultaten dan door Toekoe Oemar werden verkregen.

Een proef om de Atjehers als draagkoelies te gebruiken mislukte tijdens de verovering der XXII Moekims onder generaal van der Heijden, maar werd gedurende den tijd, dat Toekoe Oemar aan onze zijde streed, met succes bekroond. Tijdens de eerste expeditie waren niet alle infanteristen met achterlaadgeweren gewapend. Het 3de bataljon, dat in de meeste gevechten de spits had af te bijten, en de Barisan waren toen nog van trompladers voorzien.

Gedurende de tweede expeditie en in de daaropvolgende jaren was het geheele Indische leger in het bezit van achterladers. Eerst sedert 1893 kwamen kleine afdeelingen der Koloniale Reserve met snelvuur-geweren gewapend ons veldleger in Groot-Atjeh en op de Oostkust versterken.

Behalve van gewone berg-, veld- en vestinggeschut, werd in Atjeh ook gebruik gemaakt van enkele mitrailleurs, die over het algemeen weinig

voldeden. Een proef om olifanten te gebruiken mislukte. Evenmin werden er goede resultaten gezien van het oplaten van een ballon captif tot het verkrijgen van een overzicht van het terrein.

Beter waren die, welke verkregen werden door bij de ageerende colonnes vuurpijlen op een vastgestelden tijd in den avond op te laten, welke dan uit enkele vaste punten werden aangepeild. De snijpunten dier peilingen, uitgetrokken op het schetskaartje der te veroveren terreinen, dat van het hooge Zuidelijke gebergte was samengesteld, gaf dan de plaats aan tot waar onze troepen waren doorgedrongen. De optische telegraaf, waardoor de posten gemeenschap onderhielden, werd later vervangen door een telefoonverbinding. De spoorbaan van het havenhoofd te Oleh-leh naar Kota Radja werd in 1876 aangelegd, en bij den bouw der geconcentreerde linie met straalbanen en een ceintuurbaan uitgebreid.

Ten besluite van dit overzicht maken wij nog met een enkel woord melding van de Barisan van Madoera, die onze legermacht te Atjeh moesten versterken.

De generaal DAENDELS vormde in der tijd het plan, op Madoera korpsen Barisan op te richten, bestaande uit infanterie, cavalerie, artillerie, pioniers en piekeniers. Om zich daarbij van de hulp der vorsten te verzekeren, kreeg de regent van West-Madoera toen den titel van Sultan. Zijn oudste zoon werd kolonel en de Regent van Pamakassan luitenant-kolonel.

Die regeling kwam niet tot stand, doch drie regimenten infanterie, ieder sterk 3 bataljons, uit de Madoereesche hulptroepen samengesteld, werden gebruikt bij de verdediging van Meester Cornelis.

In 1816 werd bepaald, dat de Sultan van Madoera 1000 man troepen voor Java zou leveren. Die manschappen kregen 5 roepieën en 40 katti's rijst per maand, en hadden $3^1/_2$ jaar te dienen. Hun achtergelaten betrekkingen genoten 1 roepie 's maands. Een soortgelijk contract werd in 1819 met Soemenap gesloten. De diensttijd werd echter op 5 jaren bepaald en de soldij gelijk gemaakt aan die der inlandsche militairen.

Na het uitbreken van den Java-oorlog vergezelde de Panembahan van Soemenap den generaal VAN GEEN met Madoereesche hulptroepen naar Semarang, terwijl de Sultan 3500 à 4000 man, onder zijn beide zonen, ter beschikking van het Gouvernement stelde. Majoor DE BAST formeerde uit die troepen een keurkorps, bestaande uit een aantal manschappen, waarvan er 150 met geweren waren gewapend, en die alle in een blauw buis en witte broek waren gekleed. Dit korps werd door Madoereesche officieren gecommandeerd.

De inlandsche majoor ontving 40, de kapiteins 33, de luitenant 16, de adjudant 12, de sergeanten 4, en de fuseliers en piekeniers ieder 2 gulden soldij 's maands. Later ontvingen de fuseliers 5 gulden.

Naar aanleiding der goede diensten, door de Madoereezen bewezen, werd in September 1831 met den Sultan van Madoera, TJOKRO ADI NINGRAT, een contract

gesloten tot oprichting te Bangkalan van een bataljon Barisan van 5 compagnieën, gewapend met geweren, en een dito, gewapend met pieken, alsmede van een compagnie artillerie en een compagnie cavalerie.

Hetzelfde werd gecontracteerd met den Sultan van Soemenap, PAKOE NATA NINGRAT, terwijl de Panembahan van Pamakassan, MANGKOE ADI NINGRAT, een dergelijk korps van de halve sterkte (386 man) zou onderhouden.

De Staf der troepen van den Sultan van Madoera bestond uit 1 kolonel, waartoe de kroonprins PANGÉRAN ADIPATI SETIA ADI NINGRAT werd benoemd, 2 majoors, 1 eerste luitenant-adjudant, 1 tweede luitenant-vaandrig en 1 officier van kleeding.

De sterkte der infanterie en artillerie bedroeg per compagnie: 1 kapitein, 1 eerste luitenant, 2 tweede luitenants, 1 sergeant-majoor, 4 sergeanten, 1 fourier, 8 korporaals, 2 tamboers, 2 pijpers en 150 pradjoerits.

De cavalerie telde 1 ritmeester, 1 eersten luitenant, 2 tweede luitenants, 4 wachtmeesters, 8 brigadiers, 2 trompetters en 150 ruiters.

Alle minderen werden voor de eerste maal van wapenen en equipement voorzien en hadden aanspraak op vernieuwing. Eén gepensionneerd Europeesch officier en 2 onderofficieren werden als instructeurs bij dit korps ingedeeld, dat overal zou kunnen gebruikt worden, en, buiten Madoera dienst doende, voor rekening van het Gouvernement zou komen.

Als vergoeding voor de onkosten, aan de oprichting en het onderhoud van dit korps verbonden, kreeg de Sultan kwijtschelding van een schuld van *f* 33 440, en werd gedurende 2 jaren ontheven van zijn verplichting tot levering van manschappen aan het leger. Tevens kreeg hij gedurende 5 jaren vrijstelling van de betaling van de *f* 13 840, die hij als jaarlijksche schatting had op te brengen.

De Staf van het korps van den Sultan van Soemenap bestond uit: 1 luitenant-kolonel, PANGÉRAN ANO KESOEMO SOENANING NGALA, 1 kapitein-adjudant, 1 adjudant-onderofficier en 1 tamboer-majoor. Iedere compagnie infanterie werd gecommandeerd door 1 kapitein, 1 eersten luitenant, en 2 tweede luitenants. Een gepensionneerd Europeesch officier en 4 onder-officieren deden als instructeurs dienst.

Aan den vorst werd een schuld van 16 349 gulden kwijtgescholden.

De troepen van den Panembahan werden gecommandeerd door 1 majoor, RADEN TOEMENGOENG ARIO SOERO WINOTTO, die 1 tweeden luitenant had tot adjudant. De kleine Staf was gelijk aan die van het voornoemde korps. Iedere compagnie infanterie telde 131 man (111 pradjoerits).

De halve compagnie artillerie telde 1 kapitein, 1 eersten luitenant, 2 tweede luitenants, 1 sergeant-majoor, 2 sergeanten, 1 fourier, 4 korporaals, 2 tamboers en 50 manschappen.

Het halve escadron cavalerie, hetwelk in 1835 werd ingetrokken, telde 1 ritmeester, 1 eersten en 2 tweede luitenants, 1 opper-wachtmeester, 2 wachtmeesters, 4 brigadiers en 56 ruiters. Een gepensionneerd Europeesch officier en

2 onder-officieren deden als instructeurs dienst. De vorst werd ontheven van een schuld van *f* 24 770, en kreeg over 5 jaren vrijstelling van de recognitie-gelden ten bedrage van *f* 5920 's jaars.

De resident van Soerabaja had het opper-toezicht over deze troepen, die door de vorsten betaald werden in grond, en voor 4 jaren als vrijwilligers werden aangeworven uit jonge, sterke mannen van Madoera, uit Bengaleezen en uit eervol ontslagen militairen.

In tijd van vrede stond een derde deel dier troepen onder de wapens en werd om de 10 dagen afgelost.

De officieren, die op een voordracht door den Gouverneur-generaal werden aangesteld, droegen de uniform van het leger en een hoofddoek, de soldaten de kleine tenue der indische militairen, doch zonder stropdas. Onder toezicht der Europeesche instructeurs, die verder geen bemoeienis met hen hadden, exerceerden die troepen, minstens eenmaal daags, volgens de reglementen van het leger.

De kosten wegens betaling van blandja aan de inlandsche officieren, aan kleeding, geneeskundigen dienst en het Europeesch personeel bedroegen per jaar *f* 189 000.

Bij de 2de Balische expeditie werden 300 man Madoereesche hulptroepen ingedeeld.

In 1871 werden de gepensionneerde officieren-instructeurs door actief dienende vervangen, en het volgende jaar werd de formatie der Barisan gesteld: voor Bangkalan op 1368, voor Soemenap op 1289, en voor Pamakassan op 332 man infanterie, artillerie, cavalerie, pioniers en piekeniers.

In 1872 werd een plan tot reorganisatie dezer korpsen aanhangig gemaakt, daar reeds in 1858 een deel van het eiland Madoera onder rechtstreeksch beheer was gebracht, de troep een zuiver militair karakter miste, en men de Barisan gaarne gebruiken wilde als een tegenwicht tegen het langzamerhand overheerschend geworden Javaansche element onder de inlandsche militairen van het leger, doch ten gevolge van de expeditie naar Atjeh werd hierin geen beslissing genomen.

Bij de eerste expeditie naar dat rijk werd een bataljon Barisan ingedeeld. Bij de tweede expeditie deed een half bataljon van 564 koppen daar dienst.

In 1875 werden 2 bataljons Barisan gemobiliseerd en gelegerd te Meester-Cornelis en te Banjoe Biroe.

Later werden zij te velde gebracht, waar zij, gecompleteerd met 2½ compagnie van een derde bataljon Barisan, dat eveneens te Banjoe Biroe werd gelegerd en geoefend, bij de actie tegen Miboh, Djempit, de kloof van Beradin en in de pas van Blangkala vrij goede diensten bewezen.

In Augustus 1876 en Februari 1877 keerden zij naar hun haardsteden terug, evenals de rest van het derde bataljon, dat nog te Banjoe Biroe in garnizoen lag.

De regeling hierboven bedoeld kwam eerst in 1891 tot stand, doch toen de werving tijdens en na de deelneming der Barisan aan den Atjeh-oorlog veel te wenschen overliet, de betaling der officieren te gering bleek, en het incompleet hand over hand toenam, werd reeds in 1878 het aantal instructeurs uitgebreid, en werden in 1882 de cavalerie, de artillerie, de piekeniers en de pioniers afgeschaft.

In Januari 1887 werden nogmaals 2 compagnieën Barisan naar Atjeh gezonden. Zij bleven daar 3 maanden en keerden toen naar Madoera terug, omdat zij uiterst vatbaar bleken te zijn voor berri-berri.

VI. DE AANLEIDING TOT DEN OORLOG.

Toen de Atjeh'sche afgevaardigden, die met den Resident van Riouw hadden onderhandeld, naar hun land waren teruggevoerd, telegrafeerde onze consul-generaal te Singapore, de heer W. H. Read, den 15den en 16den Februari 1873 aan den Gouverneur-generaal, dat hij belangrijke intriges had ontdekt tusschen het Atjeh'sche gezantschap en de Amerikaansche en Italiaansche consuls, zoodat onmiddellijk handelen misschien noodzakelijk zou worden. Volgens zijn informatiën (mededeelingen van zijn schrijver, Toekoe Mohammed Ariffin (1), die bij deze besprekingen tegenwoordig was geweest) hadden die afgevaardigden uit naam van den Sultan de hulp dier consuls tegen ons Gouvernement ingeroepen en bij hen geen onwillig oor gevonden.

Ten einde vreemde inmenging te voorkomen en aan een verzoek om opheldering van des Sultans gedrag kracht bij te zetten, verkreeg de Gouverneur-generaal van het Opperbestuur uit Nederland volmacht een sterke scheepsmacht naar Atjeh te dirigeeren. Mocht aldus geen afdoende regeling met dien staat kunnen worden verkregen, dan zou een voldoend sterke troepenmacht moeten worden bijeengebracht om onze vorderingen klem bij te zetten.

Daar het naderen van den Westmoesson een spoedig handelen noodzakelijk maakte, en er bij een sterk machtsvertoon de mogelijkheid, zoo niet de waarschijnlijkheid, bestond, dat Atjeh een vredelievende houding zou aannemen, besloot de Indische Regeering nu marine en landmacht dadelijk gecombineerd te doen optreden, en vóór ultimo Maart een krachtige expeditie uit te rusten, die met haar Commissaris, den vice-president van den Raad van Indie F. N. Nieuwenhuijzen, naar Atjeh zou vertrekken.

(1) Deze gelukzoeker was de zoon van een djaksa van Benkoelen, en afstammeling van het vroegere Sultansgeslacht van Moko Moko.

Te Atjeh, dat hij als djoeragan van een handelsprauw bezocht had, was hij getrouwd met een nicht des Sultans; door een vasalstaatje van Siam was hij naar Engeland afgevaardigd, en later te Singapore door onzen consul als spion en schrijver in dienst genomen.

Hoewel het spoedig bleek, dat de Italiaansche regeering haar consul had opgedragen zich buiten de kwesties met Atjeh te houden, en al kon dit ook van Amerika worden verwacht, toch bleef de Gouverneur-generaal van gevoelen, dat het zenden eener missie naar Atjeh, gesteund door een sterke militaire macht, noodzakelijk bleef, om onze souvereiniteit door dat rijk te doen erkennen en aldus een einde te maken aan zijn vijandige gezindheid en nieuwe aanzoeken om vreemde tusschenkomst te voorkomen.

De Minister was het in hoofdzaak met dit gevoelen eens en achtte het niet voldoen aan onze eischen of het uitstellen daarvan een casus belli.

Toen dan ook op den 1sten Maart door een groot handelshuis te Batavia bericht ontvangen werd, dat de Amerikaansche vloot in de Chineesche wateren opdracht gekregen had naar Atjeh te stevenen (1), en mededeelingen van Ariffin (die eerst later bleken overdreven en valsch te zijn) de verdachte houding van Amerika nog waarschijnlijker maakten, werd het vertrek van den Regeerings-Commissaris bespoedigd.

Wegens den treurigen toestand waarin de marine verkeerde, vertrok hij eerst den 7den zonder troepen met de Citadel van Antwerpen en de Siak om over Riouw en Singapore Penang te bereiken, en van daar, met de Marnix en de Coehoorn versterkt, naar Atjeh te stoomen. Juist op den dag van zijn vertrek werd het bericht ontvangen, dat Amerika zijn consul niet tot de verdachte handelingen had geautoriseerd.

Te Penang vernam hij, dat Atjeh zeer vijandig gezind was, waarop hij machtiging verzocht en verkreeg om, zoo noodig, direct tot een bombardement der kust van Atjeh over te gaan, zonder, in afwachting van de troepen, eerst naar Penang terug te keeren.

Na aankomst ter reede van Atjeh op den 22sten Maart werd de aldaar bekende deftige Maleier Saïd Tahir met een brief naar den wal gezonden. Deze bevatte, volgens den wil van den Minister, den eisch om opheldering, rekenschap en voldoening voor hetgeen geschied was en waarborgen bij tractaat tegen herhaling daarvan en voor duurzame regelmatige betrekkingen. Saïd Tahir bracht een antwoord van den Sultan terug, dat geen ophelderingen bevatte.

Den 24sten vertrok hij opnieuw met een schrijven aan den vorst, waarop weder een onbeteekenend antwoord volgde.

Bij die gelegenheid kwam hij in aanraking met Toekoe Neq Radja Moeda Setia, hoofd van Marassa, die verklaarde zich aan de zijde van het Gouvernement te willen stellen, en aanbood zijn schoonvader, den vorst van Troemon, te ontbieden in het belang eener schikking met Atjeh.

Aan dit hoofd werd mededeeling gedaan, dat de tusschenkomst van Troemon

(1) Later bleek, dat de Commandant dier vloot zulk een verzoek van den Amerikaanschen consul uit Singapore ontvangen had, maar zich niet bevoegd had geacht er gevolg aan te geven.

niet verlangd werd, maar dat zijn gebied zou worden gespaard, indien hij zich bij het openen der vijandelijkheden bij ons wilde aansluiten.

De heer NIEUWENHUIJZEN besloot daarop tot het uitvaardigen der oorlogsverklaring over te gaan. Zij werd door denzelfden zendeling aan een gemachtigde van TOEKOE NANTA afgegeven.

Daar de Sultan den volgenden dag (27 Maart) per brief mededeelde, dat hij geen oorlog, maar alleen een vriendschappelijke verhouding wilde, en beloofde twee dagen later bepaald uitsluitsel te zullen geven, werd hem kennis gegeven, dat voorloopig tot geen oorlogshandelingen zou worden overgegaan, als het gewapend volk het strand verliet en de arbeid aan de verdedigingswerken gestaakt werd.

Aangezien die eischen niet werden opgevolgd, wierp de Marnix den 28sten een twaaltal puntgranaten naar versterkingen op het strand en verdreef in den middag door haar vuur samenscholingen op de kust.

Na nogmaals een brief van den Sultan beantwoord te hebben, waaruit wel eenige toenadering bleek, maar waarin omtrent de erkenning van onze souvereiniteit niets gezegd werd, en na daarop een schrijven ontvangen te hebben, waarin hij meldde zich omtrent die erkenning niet te willen verklaren, werden de onderhandelingen gesloten en de kust nu en dan door de marine beschoten.

VII. DE EERSTE EXPEDITIE NAAR ATJEH.

De eerste expeditie naar Atjeh heeft veel punten van overeenkomst met die, welke in 1848 ter verovering van Djagaraga naar Bali werd gezonden.

Bij beiden was spoedig handelen voorgeschreven, en werd verwacht, dat het verzet geen groote afmetingen zou aannemen, doch beiden ondervonden bij, en kort na de landing een krachtigen weerstand.

Zonder dat de vijandelijke positiën waren verkend, rukte KÖHLER, zoowel als VAN DER WIJCK, na een deel der troepen aan het strand achtergelaten te hebben, met onvoldoende aanvalsmiddelen langs den kortsten weg tegen de sterke stellingen des vijands op, die op enkele palen afstands in het binnenland waren gelegen.

Tot dicht voor die werken werd geen schot van den vijand vernomen, doch toen barstte plotseling zijn vuur van verschillende zijden los en verhinderde alle verkenning.

Even als voor Djagaraga werd toen voor de Messigit (Masdjid) te Atjeh het geschut in batterij gebracht en dit wegens onvoldoende uitwerking spoedig verplaatst. Bij beide aanvallen werd een stormcolonne tegen den rechter vleugel der stellingen afgezonden, ter plaatse waar deze tegen een rivier aansloten, waarbij te Djagaraga de stormladders te kort bleken, terwijl zij te Atjeh niet aanwezig waren, daar zij niet tijdig hadden gelost kunnen worden.

Van beide, met lans- of klewang-aanvallen actief verdedigde positiën, werd een gedeelte bemachtigd en bezet, doch zonder retour-offensief des vijands weder verlaten, omdat de bevelhebbers zich onmachtig rekenden, die punten gedurende den nacht krachtig te verdedigen, aangezien de middelen ontbraken om een bruikbare gemeenschap te onderhouden tusschen de bezetting, die er zou achterblijven, en de overige, door den strijd afgematte troepen.

De Balische expeditie was daarmede reeds het stadium ingetreden, dat het dapper verzet, bij den aanval op het centrum der vijandelijke liniën ondervonden, haar ongeschikt maakte om het gedeeltelijk behaald succes te behouden en te vervolgen. De vijand had zich reeds in den rug der aanvallers vertoond en het werd noodzakelijk naar de kust te retireeren.

De 1ste Atjeh-expeditie kwam daartoe eerst, nadat zij zich door herovering van Messigit weder in hare vorige positie had geplaatst en de verrassing van den Kraton beproefd had.

Noch op Bali, noch in Atjeh werd de legermacht verontrust, toen zij naar het strand was teruggekeerd en zich gereedmaakte tot embarkement.

De aanval op deze beide stellingen werd in front en flank ondernomen, maar daarbij werd geen omtrekking op ruime schaal beproefd.

De diepe ravijnen op de flanken der eene, en de buitengewoon dichte begroeiing zijwaarts van de andere, maakten zulk een omtrekking ondoenlijk, ook al had men daartoe voldoende tijd en het noodige aantal troepen beschikbaar gehad.

Zoowel op Bali als in Atjeh bleef die omtrekking overgelaten aan volgende expeditiën, die meer onder den drang der omstandigheden, dan volgens een vooraf beraamd plan, daartoe overgingen en er beiden de vruchten van plukten.

De versterkingen, die bij de eerste Atjeh-expeditie werden aangetroffen, waren : Kota Pantei Tjermin, een zeer oud werk in trapezium-vorm, aan drie zijden afgesloten door een vervallen muur van klipsteen, waarachter een aarden wal was opgeworpen. De face aan de zeezijde was 200 meter lang, de diepte tot de open landzijde 80 meter.

Op de Noordzijde lag een bastion met schietgaten ; dat op de Zuid-Westzijde was geheel vervallen. Enkele oude stukken geschut werden er in aangetroffen, als ook eenige kuilen, korten tijd te voren gegraven, tot dekking tegen het vuur der marine.

Kota Mogat, eveneens in trapeziumvorm, had aan de Noord-Westelijke of zeezijde een 190 meter, aan de Zuid-Westelijke zijde een 55 meter, en aan de Noord-Oostzijde een 110 meter langen kalksteenen muur van 3 meter hoogte en 1 meter dikte. De Zuidzijde bestond uit een aarden wal van 150 meter lengte, aansluitend tegen moeras. De Noordelijke en Zuidelijke saillanten waren van bastions voorzien ; de opening met loopgraaf bevond zich aan de Noord-Oostzijde. 8 vuurmonden werden den 8sten April in die versterking buit gemaakt.

De redoute van TOEKOE NEQ, op 450 meter ten Zuid-Westen van de landingsplaats op 6 April, had aarden borstweringen van 3 meter hoogte, vanwaar over het voorgelegen duin kon worden gevuurd. Zij bevatte een drietal oude kanonnen.

De Masdjid Raja, of groote Messigit, bestond uit twee naast elkaar staande houten gebouwen met atap gedekt, opgericht op een, ruim 1 meter hoog plateau van 95 à 100 meters in het vierkant, dat een drietal putten bevatte, en aan de Noord-West- en Zuidzijde omringd was door een muur, die er 1 meter boven uitstak.

Deze muur was respectievelijk op 46, 26 en 12 meter afstand omgeven door een 2,5 meters hoogen, en 0.65 meter breeden ringmuur, aan de Noord- en Zuidzijde 120 à 110 meters, aan de Westzijde 165 meters lang. Aan de Oostzijde sloot het plateau tegen den hier grootendeels vervallen ringmuur van 170 meter lengte aan en was de aarde afgestort. In het Zuidelijk deel van den Westelijken ringmuur werd een gat van 2 meter breedte aangetroffen.

De gang, die door de beschreven muren gevormd werd, was aan de Noordzijde in het Oostelijk deel door een dwarsmuur afgesloten, waarachter het terrein tot boven het plateau was opgehoogd. Ook dat in den Noordelijken en Zuidelijken gang liep naar het Oosten een weinig op en maakte daar het vuren over den muur mogelijk. In de Noord-Westelijke en Zuid-Westelijke hoeken waren door ophooging bastions gevormd, vanwaar over den ringmuur kon worden gevuurd.

De Noord-Oosthoek van den ringmuur lag op 50 meter van de bocht in de Atjeh-rivier. Het geheel was omgeven door rijst-, suikerriet- en tegal-velden, waartusschen klappertuinen, boschjes, kampongs en door steenen muren omringde begraafplaatsen (Kandang Poth Djemaloon, op 100 meter, Zuid-Westelijk van den Zuid-Westelijken hoek der Messigit).

Op 80 meter van het Noordelijk deel van den Westkant der sterkte lag een daaraan evenwijdig dijkje, en 30 meters dichter bij de Messigit een rechthoekig omgebogen muurtje, dat aansloot tegen het met rijp gewas begroeid suikerrietveld, hetwelk een halven meter hooger gelegen was, dan het omringend terrein en zich langs den Noord-Westelijken hoek, en voor een deel langs den Noordkant van den ringmuur, uitstrekte.

Nadat onze troepen na de eerste verovering de Messigit verlaten hadden, werden er door de Atjehers langs den Westelijken en Zuidelijken muur banketten aangebracht en de bastions in de bedreigde hoeken verbreed.

Op het Zuid-Westelijk bastion stonden een drieponder en 3 lilla's in batterij.

Een aarden borstwering, van den Noordwal in de richting der rivier opgeworpen, dekte bij de tweede bestorming die zijde.

De Noordelijke face van den Kraton bestond voor het Westelijk deel uit een achter kreupelhout gelegen, met bamboe doeri begroeiden wal, en Oostelijk uit een ouden muur van 2 meter hoogte en een halven meter dikte, waarin zich een steenen poort bevond, hoog 3 meter, breed $2^1/_2$ meter, en gesloten door een dubbele deur.

Die muur was gedekt door een stevige, daarvoor staande heg van bamboe doeri, met voorgelegen droge gracht en had een schietgat, waardoor met lilla's gevuurd werd. Vóór de poort lag een zware verhakking, die aan weerszijden met de heggen verbonden was.

Op het gedeeltelijk met gras en struiken begroeide voorgelegen plein stond een groot huis (roemah pandjang), omgeven door een palissadeering.

Opperbevelhebber: generaal-majoor J. H. R. Köhler;
adjudanten: kapitein der infanterie J. H. Romswinckel en luitenant-ter-zee 1ste klasse C. J. Marinkelle;
2de Commandant, tevens commandant der infanterie: kolonel der infanterie E. C. van Daalen;
adjudant: luitenant E. T. J. Gobée;
chef van den Staf: kolonel A. W. Egter van Wissekerke;
sous-chef van den Staf: kapitein der infanterie G. de Bont;
ingedeeld bij den Staf: de 1ste luitenant der artillerie J. Schneither en
de 1ste luitenant der infanterie J. H. van der Veen;

Landmacht:

3de bataljon infanterie (6 compagnieën van 100 man) (trompladers), onder majoor F. P. Cavaljé;
9de bataljon infanterie (6 compagnieën van 100 man) (achterladers), onder majoor C. J. Knoote;
12de bataljon infanterie (6 compagnieën van 100man) (achterladers) onder majoor J. G. van Thiel;
een bataljon Barisan (6 compagnieën van 133 man), in 2 deelen gesplitst, effectief sterk 600 man, onder luitenant-kolonel P. R. de Rochemont;
50 man cavalerie, onder ritmeester H. K. E. Perié;
artillerie, onder luitenant-kolonel H. G. Boumeester:
½ zware getr. veldbatterij (4 kanons) onder kapitein W. C. de Jongh;
1 bergbatterij (4 houw., 3 mortieren), onder kapitein J. H. Wagener;
2 mortieren 20 centim. (vesting-art.), onder luitenant C. A. Whitton.
Genie, onder kapitein W. J. C. Leers,
bestaande uit de genie, den topographischen dienst, mineurs en sappeurs.
Topographische dienst, onder kapitein F. von Balluseck, 1 luitenant en 10 minderen;
1 compagnie mineurs, onder kapitein E. B. Kielstra.
Geneeskundige dienst, onder de orders van den dirig. officier van Gezondheid 1ste klasse B. E. J. H. Becking, sterk 15 officieren, 101 minderen;
een zieken schip.
Militaire administratie, onder den onderintendant 1ste klasse J. Hofstede als chef, tellende 10 officieren en 30 minderen.

Den 5den April 1873 waren de schepen, die de hiernevens genoemde troepen overvoerden, alle op de reede van Atjeh aanwezig.

Terwijl de commandant van het leger, generaal Kroesen, had aangeraden een schijnaanval langs de Atjeh-rivier te ondernemen, zonder van die rivier als operatiebasis gebruik te maken, ten Westen van haar monding te landen, en dan snel op te rukken naar den Kraton om die sterkte van het binnenland af te snijden (dus een soort van omtrekking), besloot Köhler met zijn geheele macht op één punt te landen, daar een basis te vestigen en snel naar en langs den Kraton op te rukken.

Ten einde zulk een landingspunt te zoeken ondernam hij den volgenden dag met 2 Europeesche compagnieën van het 12de bataljon, onder dekking van stoombarkassen van de Siak en de Bronbeek, een verkenning van de kust ten Zuid-Westen van Kota Pantei Tjermin, terwijl het oorlogsschip de Citadel Kota Mogat beschoot.

Onder een onschadelijk vuur uit Kota Pantei Tjermin zette men te kwart over achten voet aan wal, waar de 6de compagnie en tirailleur oprukte naar een boschje, op 100 meter

Totaal: 168 officieren (waarvan 28 inlanders);
3198 minderen (waarvan 2100 inlanders);
31 officierspaarden, 149 troepenpaarden;
1000 dwangarbeiders, 50 mandoors;
220 vrouwen, 300 bedienden.

Zeemacht:

Commandant: kapitein-ter-zee J. F. Koopman;
Z. M. stoomschepen: Djambi (1ste klasse);
Citadel van Antwerpen (2de klasse);
Marnix (2de klasse);
Coehoorn (4de klasse);
Soerabaja;
Sumatra.
Gouvernements marine:
Siak en Bronbeek;
5 stoombarkassen;
8 kruisbooten;
1 adviesboot.
Landingsdivisie, onder kapitein-luitenant-ter-zee Binkes:
15 officieren, 152 matrozen, 116 mariniers;
artillerie;
4 houwitsers, 1 getr. 7 centimeter kanon, 11 mortieren, met 3 officieren en 47 minderen.
Transportvloot: 6 stoomschepen;
5 zeilschepen.

van de zee gelegen achter een zandrug, die evenwijdig aan het strand voortliep en door een lagune van het binnenland gescheiden was.

Nadat enkele Atjehers van hier verdreven waren, nam de 1ste compagnie positie in een klappertuin, die ter rechterzijde van het landingspunt tegen de lagune aansloot. Ten einde de verkenning verder te kunnen uitstrekken, werden nog twee compagnieën van het 12de bataljon ontboden, die te half tien debarkeerden.

De sectie, die, met den Generaal en den Chef van den Staf, ter verkenning tot op 150 pas van het zwak vurende Kota Pantei Tjermin was genaderd, werd toen met een sectie versterkt, en bezette dat fortje, 't welk door de verdedigers verlaten was.

Vervolgens rukte kapitein Romswinckel met een sectie door de begroeide lagune en over de smalle loopbrug, die de diepe geul of rivier, welke door de lagune slingerde, overspande, een 1500 pas ver door verlaten kampongs en begroeid terrein in Zuid-Westelijke richting voort.

Te gelijkertijd marcheerden de twee inlandsche compagnieën met den chef der opnemingsbrigade ter verkenning der lagunemonding langs het strand in Zuid-Westelijke richting, aan de zeezijde ondersteund door een gewapende sloep.

Twee sectiën en tirailleur dekten front en linkerflank; een sectie en tirailleur onderhield het verband tusschen de colonne op den duinrand met de sloep. Nadat zij op 450 pas van het landingspunt een verlaten redoute met eenig oud geschut waren gepasseerd, deden eenige Atjehers een aanval, die zonder moeite werd afgeslagen. Acht hunner sneuvelden.

Kort daarop werd die aanval herhaald door een 100 tal vijanden, die plotseling uit dicht begroeid terrein te voorschijn sprongen en, tusschen de tirailleurs door, binnen de linie drongen.

Die tirailleurs weken terug, doch toen luitenant E.W. Bischoff van Heemskerk stand hield, verzamelden zijn soldaten zich weder, waarvan er drie gewond waren, en verdreef de in bataille opgemarcheerde hoofdtroep de aanvallers met snelvuur.

Na nog 600 meters verder te zijn gemarcheerd, keerde deze afdeeling

terug, om de Soerabaja gelegenheid te geven haar vuur te richten op talrijke drommen Atjehers, die zich aan de overzijde der lagune verzamelden.

Ten half één 's namiddags werd de troep weder ingescheept en onder vuur uit Kota Mogat, dat door de Djambi en de Citadel beantwoord werd, naar boord teruggevoerd.

De Generaal had het verkende punt voor een operatiebasis geschikt bevonden en eenige kennis opgedaan van de versterkingen aan de kust en den toestand der daarachter liggende lagune.

De order voor het debarkement der troepen op den 8sten April bepaalde in hoofdzaak:

Het 1ste gedeelte zal bestaan uit het 12de bataljon, 1 sectie veld- en 1 sectie berg-artillerie, 2 sectiën mineurs.

Het 2de gedeelte uit het 3de bataljon, 1 sectie veld- en 1 sectie berg-artillerie.

Het 3de gedeelte uit het bataljon Barisan met de rest der artillerie en de paarden.

Het 4de gedeelte uit het 9de bataljon, de cavalerie, 2 sectiën mineurs.

De 2de Commandant zal zich bevinden bij de 1ste linie, de Bevelhebber bij de 4de. De twee voorste bataljons bezetten de vleugels aan de landingsplaats; de beide volgende rukken in het centrum naar de lagune vooruit; de landingsdivisie, die, wat de mariniers betreft, zal debarkeeren na het 12de bataljon, en, voor de rest, als de vleugels zullen zijn verzekerd, daar zij tot zoo lang op de gewapende sloepen moet dienst doen, stelt zij zich op achter het 12de bataljon. De marine beschiet de kust. De soldaten zijn zoo licht mogelijk bepakt (50 patronen, veldflesch, broodzak, 2 rations brood, eetketel, sprei). De sloepen komen in den avond van den 7den naast de schepen, waarvan zij de troepen moeten innemen.

Des morgens te 5 ure namen de troepen in de booten plaats, en een uur later betraden zij het strand, dat door de Coehoorn en de Sumatra ter linker- en door de kruisbooten ter rechterzijde onder vuur genomen was. Door 's vijands vuur uit Kota Pantei Tjermin werd de adelborst B. H. Zimmer gedood en werden 2 matrozen verwond. Dat uit de versterking van Toekoe Neq werd tot zwijgen gebracht, en de Citadel en de Marnix beschoten Kota Mogat.

De 6de compagnie, die het eerst de booten verliet, rukte met 1 sectie en tirailleur Oostwaarts en werd plotseling door ongeveer 400 vijanden op een salvo onthaald, en onmiddellijk daarop met de klewang aangevallen. De tirailleurs trokken terug, en de hoofdtroep opende een snelvuur. Toch drong de vijand naar hem, en de nu ook geformeerde 1ste compagnie, door, maar werd na een verwoed gevecht van 5 minuten met een verlies van 82 dooden teruggeslagen. Aan onze zijde sneuvelden 2 minderen en werden luitenant P. C. W. Wilken en 8 minderen gewond.

Nadat het 12de bataljon geland was, kwam ook de marine-landingsdivisie aan wal, aangezien haar diensten in de gewapende sloepen nu ontbeerd konden worden.

Het debarkeeren der artillerie ondervond vertraging, daar één der twee vlotten, waarop zij werd overgevoerd, aan den grond raakte en uiteen sloeg. Eerst den 10den was al het geschut en de cavalerie naar het strand overgebracht en werd een begin gemaakt met het lossen der genie-materialen, die eerst den 13den op het strand bijeen waren.

Toen het 3de bataljon de sloepen verlaten had, droeg de kolonel VAN DAALEN te half 12 des voormiddags aan het 12de bataljon op, de twee Oostelijk gelegen versterkingen te bemachtigen.

Kota Pantei Tjermin werd verlaten bevonden, doch Kota Mogat, dat alleen langs het strand kon genaderd worden, bleek bezet.

Nauwelijks had de voorhoede zich op 150 meter van deze versterking in het duinzand neergelegd om het vuur te ontgaan, dat van den 3 à 4 meter hoogen Westelijken muur werd gegeven, of de vijand deed een uitval tegen haar rechter flank, en toen deze was afgewezen, verzamelde hij zich in een nipah-boschje in de rug der colonne. Om die reden trok de colonne naar Kota Pantei Tjermin terug in afwachting van artillerie en nadere bevelen. Twee compagnieën van het 3de bataljon en een sectie kanons van 8 centimeter rukten tot haar assistentie op, en brachten de order van den kolonel VAN DAALEN mede, dat het vermoeide 12de bataljon eenigen tijd rust moest nemen, en de commandant, bij kans van slagen, nog een aanval op 's vijands sterkte kon ondernemen. Te half 3 werden hem nog 3 compagnieën Barisan ter beschikking gesteld.

Nadat de beide eerstgenoemde compagnieën te vergeefs getracht hadden tusschen het boschje en de lagune een weg naar de achterzijde der vijandelijke sterke te vinden, dat boschje door een kartetsschot hadden gezuiverd, en het daarachter gelegen terrein verkend, werd naar Kota Mogat opgerukt, op 350 meters afstand daarvan de artillerie in batterij gebracht, en een vijftigtal granaten en granaat-kartetsen verschoten.

Ten einde niet alle munitie te verbruiken, die op dien dag voor den 8 centimeter aan wal beschikbaar was, zond de commandant der artillerie een sectie berghouwitsers, onder dekking van een compagnie van het 9de bataljon, ter vervanging der veldartillerie naar de strijdende afdeeling. Nadat 14 worpen op 300 meter afstand gedaan waren, rukte de commandant van het 12de bataljon met 6 van de 9 beschikbare compagnieën tegen Kota Mogat op, terwijl de Coehoorn en de Sumatra langs den wal opstoomden om den aanval te ondersteunen. Daar er op 200 meter afstand geen ingang bespeurd werd, noch aan de West-, noch aan de landzijde, en de hooge steenen muur zonder stormladders niet te beklimmen was, trok de troep, die in het geheel op dien dag reeds 10 dooden en 59 gewonden telde, naar het strandbivak terug.

Wegens het ver gevorderde uur werd de last ingetrokken, dat door het 3de bataljon in Westelijke richting een verkenning zou worden gedaan. De chef der opnemingsbrigade, door een sectie Ambonneezen gedekt, verkende in Zuid-Ooste-

lijke richting het pad, dat over de lagune en door de kampongs voortliep, totdat het op een groote sawah-vlakte deboucheerde, vanwaar de Messigit zichtbaar was.

Het bivak aan het strand, door een kring van veldwachten en soutiens omringd, en op den rechtervleugel door kruisbooten beschermd, werd niet door den vijand verontrust, doch nu en dan door onze eigen schildwachten gealarmeerd. Den volgenden dag schoot de marine bres in Kota Mogat, dat door het bataljon Barisan verlaten bevonden, en door de helft daarvan bezet werd. 3 compagniën van het 9de bataljon ondernamen met den chef der opnemingsbrigade te 10 ure des voormiddags een verkenning in Zuidelijke richting.

Zij marcheerde door de verlaten kampongs tot op de groote sawah-vlakte, waarop de Messigit moest liggen, zochten te vergeefs naar een weg tusschen Lambenot en Blang-Oë (Blanggoi), bezochten van het passer-pleintje het 1000 meter Oostelijk gelegen huis van het hoofd van Lampassei, en kwamen, overeenkomstig den last van den Bevelhebber, tegen den middag in het bivak terug.

Deze beval des namiddags, dat de brug over de lagune zooveel mogelijk verbeterd moest worden, en dat den volgenden morgen ten 7 ure de hiernevens vermelde troepen naar den Kraton moesten oprukken.

Voorhoede:

voorwacht: kapitein J. P. van Lier;
1 compagnie van het 3de bataljon;
1 peloton der 6de compagnie van het 3de bataljon;
1 „ mineurs;
1 sectie berghouwitsers;
1 peloton der 6de compagnie van het 3de bataljon (dekking der artillerie).
Hoofdtroep, onder majoor Cavaljé;
2de, 3de en 4de compagnie van het 3de bataljon.

Ambulance:

5de compagnie van het 3de bataljon (dekking der ambulance).
Hoofdmacht: Opperbevelhebber;
1ste en 2de compagnie der marine-landingsdivisie
ambulance der „ „
2 berghouwitsers, 4 mortieren.
1ste, 2de, 3de en 4de compagnie van het 9de bataljon;
vivres voor één dag;
rechter half bataljon Barisan;
ambulance van het Barisan-bataljon.
Achterhoede: kapitein A. P. W. Meis;
5de en 6de compagnie van het 9de bataljon.
Totaal: 110 officieren, 2100 minderen, 650 bedienden en koelies, 59 geleiders van paarden.

Hoewel die brug bij gebrek aan materialen, die nog niet gelost waren, slechts tot 0.70 meter kon worden verbreed, en dus veel vertraging zou veroorzaken, werd de afmarsch toch niet vervroegd, en duurde het tot half twaalf des voormiddags, voordat de colonne in haar geheel de lagune was gepasseerd. De stukken der artillerie moesten daarbij uit elkander genomen worden en de draagpaarden ontpakt, omdat de brug te zwak bleek om die te dragen, en te glibberig was geworden door het passeeren der infanterie.

Te 9 ure voormiddags op de vlakte gedeboucheerd, marcheerde de voorhoede op de groote Messigit aan. Aangekomen bij de moerassige sloot tusschen Lampasei en Mordawati, hield de voorhoede halt (onder een hitte van 100° F.), totdat de geheele colonne de lagunebrug zou zijn gepasseerd, zonder dat noch door de Atjehers, die op 500 meters afstand zichtbaar waren, noch door onze troepen een enkel schot werd gelost.

Te kwart over elven des voormiddags kreeg Cavaljé last zijn marsch te vervolgen. Toen te half een 's namiddags een grafheuvel op 300 meter van de Messigit bereikt was, zonder dat er in den ganschen omtrek eenig teeken van leven was bespeurd, viel er plotseling uit den Noord-Oostelijken hoek van Poenjé (Poengei) een salvo op de hoofdmacht, die toen ten Zuiden van Mordawati marcheerde.

Daaruit maakte Cavaljé op, dat de Messigit bezet zou wezen, en haastte zich de sterkte ten Zuiden en ten Noorden te doen verkennen, ten einde haar zoo spoedig mogelijk aan te vallen om de hoofdcolonne niet langer dan noodig was aan flankvuur bloot te stellen.

Het 1ste peloton der 1ste compagnie van het 3de bataljon marcheerde daartoe met het geweer over uit de rechter flank op het Zuidelijk gelegen boschje aan. Toen het enkele passen daarvan verwijderd was, viel er een zwaar schot, en stormden 15 à 20 Atjehers op de soldaten aan. Deze weken in den looppas terug. Slechts luitenant B. L. R. de Sturler en 10 minderen hielden stand. Vier hunner werden dadelijk geveld; de zeven overigen werden deerlijk gewond.

Na de slachting, welke in enkele minuten was afgeloopen, weken de Atjehers in het boschje terug.

Ter zelfder tijd was de voorhoede in front uit de Messigit, en ter rechterzijde uit de kampongranden hevig beschoten en had carré geformeerd.

Het 2de peloton, dat ter linkerzijde moest verkennen, had een voetpad gevolgd, dat langs het suikerrietveld liep, en keerde op het gevecht bij het andere peloton naar de voorhoede terug. Van de hoofdmacht werd de 1ste en 2de compagnie van het 9de bataljon tegen Poenjé opgezonden, terwijl een sectie houwitsers op 700 pas afstand 2 schoten en 13 worpen tegen die kampong afgaf. De tirailleurs dier compagnieën verdreven den vijand en bezetten de kampong.

Terwijl de twee eerste compagnieën der hoofdmacht zich rechts van den Zuid-Westelijken grafheuvel en ten Zuiden van Mordawati posteerden, en de overige met de achterhoede en de koelies bij de terreinafscheiding bleven standhouden (1 compagnie Barisan Zuidwaarts, de 6de compagnie en 1 peloton der 5de compagnie van het 9de bataljon ten Westen der pagger, en het andere peloton der 5de compagnie bij de koelies), wierp de artillerie der voorhoede 12 granaten in de Messigit, en zuiverde met een kartetsschot het boschje. Inmiddels werd uit de 1ste, 4de en halve 6de compagnie van het 3de bataljon de stormcolonne geformeerd, die over het pad langs de riettuinen moest avanceeren en zoo mogelijk tot stormen overgaan. Onder dekking van het vuur van een peloton der 3de compagnie ter linker-, en van een peloton der 6de compagnie ter rechterzijde, naderde zij de Messigit tot op 100 meter, en werd toen met de klewang aangevallen door een 30 of 40 Atjehers, die zich achter het vroeger vermelde muurtje hadden schuil gehouden. Met de bajonet werden zij teruggedreven, terwijl van onze zijde één mindere sneuvelde en één officier en 5 minderen gekwetst werden.

Na nog 30 pas te zijn geävanceerd, hield de stormcolonne, bij gebrek aan

stormladders, halt om zich in een terreinplooi tegen het hevig vuur uit de Messigit te dekken in afwachting der aangevraagde mortieren en der compagnie, die het suikerrietveld moest bezetten.

Die mortieren waren reeds van de hoofdmacht bij de voorhoede aangekomen, en hadden daar, ter rechterzijde van het carré opgesteld, op 600 pas eenige granaten in de Messigit geworpen.

Nu werden zij naar de stormcolonne gezonden, onder dekking van een peloton der 2de compagnie van het 9de bataljon, daar de Bevelhebber de order had gegeven de compagnieën van dat bataljon naar de voorhoede te doen oprukken.

Toen het vuren op 200 pas afstand, bij gebrek aan plaats slechts met 2 stukken ondernomen, te geringe uitwerking had, daar de noodige élévatie bezwaarlijk kon worden verkregen, en de granaten niet onmiddellijk sprongen, als zij binnen de sterkte den grond raakten, vergrootte luitenant de Moulin zijn afstand tot 400 pas.

Met uitzondering der 1ste compagnie van het 9de bataljon, die in den rand van Poenjé achterbleef, der 6de compagnie, die nog bij de terreinafscheiding stond, en van het 2de peloton der 2de compagnie, dat zich bij de ambulance en de twee secties artillerie ter hoogte van de ommuurde Noordwestelijke begraafplaats opstelde, rukten inmiddels de drie overige compagnieën van dat bataljon achtereenvolgens vooruit. De 3de en 4de compagnie kregen last zich met de stormcolonne te vereenigen; de 5de compagnie moest den vijand van den Zuidkant der Messigit verdrijven. Daar het verband tusschen de stormcolonne en de voorhoede, die zich eenigszins verspreid had, verbroken was geraakt (het 2de peloton der 6de compagnie stond bij de hoogte met den boom, het 1ste peloton der 3de compagnie enkele honderden passen rechts daarnaast, de 2de compagnie en 1 peloton der 5de compagnie 200 passen meer Westelijk in carré, met het 2de peloton der 3de compagnie eenige honderden passen links voorwaarts, en majoor Cavaljé met 1 peloton mineurs op de hoogte zelve), zoo vonden die compagnieën de stormcolonne niet en openden het vuur tegen de verdedigers der 2½ meter hooge muren. De 4de compagnie kwam zelfs voor den Zuid-Westelijken hoek, in plaats van aan de Noordzijde, aan.

Terwijl het gevecht aldus ontaardde in een vrij nutteloos schieten over en weer, waarbij onze vermoeide en ongedekte troepen in de minderheid waren, had de Moulin het geluk met zijn lichtkogels brand te schieten in de beide gebouwen van de Messigit, die spoedig in vlammen opgingen. Toen stormden op bevel van van Lier zijn soldaten voorwaarts (te 2 ure 's namiddags) en beklommen over elkaars schouders den muur, vanwaar luitenant C. E. J. Sweyss binnen de sterkte sprong, spoedig door anderen gevolgd.

De 3de compagnie van het 9de bataljon en het 1ste peloton der 3de compagnie van het 3de bataljon beklommen het midden van de Westelijke enceinte; de 4de en 5de compagnie van het 9de bataljon richtten zich tegen den Zuid-Westhoek, en drongen een versperde opening binnen.

Te gelijkertijd vluchtte de vijand uit de ommuring, waarbinnen zulk een overmatige hitte heerschte, dat eenige minderen neervielen en luitenant J. J. Brondgeest bezweek.

Ook de luitenant-ter-zee 1ste kl. J. J. Engelvaart, die met den kapitein-ter-zee Binkes en 3 sectiën der 1ste compagnie landingsdivisie, door den Bevelhebber naar de Messigit gezonden was, kreeg door die hitte een aanval van waanzin en overleed kort daarop.

Terwijl de mineurs te vergeefs trachtten een bres in de hechte muren der Messigit te breken (springmiddelen waren niet medegenomen) werden 2 compagnieën gedirigeerd naar het passer-plein ten Oosten dier sterkte.

Zij troffen daar een compagnie aan, die wegens de hitte de Messigit had ontruimd, en zonden in Zuidelijke richting een patrouille uit, die voortdrong tot een met bamboe doeri begroeiden wal, doch toen op het signaal «retireeren» terugtrok.

Twee sectiën rukten en tirailleur naar de rivier, waarover de vijand, die haar uit aan de daaraan gelegen huizen beschoten had, de vlucht nam, en een andere compagnie vervolgde ettelijke Atjehers ten Oosten van de Messigit, totdat ook zij teruggeroepen werd, om de Oostelijke face zelve te verdedigen, daar de vijand zich weder verzamelde. Te 5 ure 's namiddags moest er een uitval gedaan worden om de opdringende Atjehers te verdrijven.

De sterkte was toen bezet door 1 compagnie der landingsdivisie, 4 compagnieën van het 3de en 9de bataljon en 1 peloton mineurs. In de sawah stonden 1 compagnie der landingsdivisie, de 2de compagnie van het 3de bataljon en een half bataljon Barisan, de artillerie, cavalerie en ambulance. Daar, volgens rapport van den kapitein-luitenant-ter-zee Binkes, de troepen, die onder zijn bevelen de Messigit bezet hielden, door het lange wachten in den modder der lagune en op de sawah, en daarna door den strijd en de doorgestane hitte in de Messigit te afgemat waren om deze, zoo noodig, te verdedigen, besloot de Bevelhebber haar door twee compagnieën Barisan, die het minst vermoeid waren, te doen bezetten, en met al zijn overige troepen een door veldwachten gedekt bivak om den Noordelijken grafheuvel te betrekken. Een compagnie van het 9de bataljon nam positie op het Zuidelijk gelegen graf. Toen de vijand meer en meer kwam opzetten, en de troepen in de sawah vrij hevig beschoot, begreep Köhler, dat het geen zaak was een deel der beschikbare macht gedurende den nacht te posteeren in een positie, die aan 's vijands zijde open was, en aan de achterzijde door muren was afgesloten, waarin, door gebrek aan springmiddelen, geen openingen konden worden aangebracht, te meer daar dat deel — de Barisan — als vrij ongeoefende soldaten in die eenigszins bedreigde positie niet voldoende te vertrouwen zou wezen. De lastgeving om de Madoereezen de Messigit te doen bewaken werd daarom ingetrokken, en het veroverde voorwerk van den Kraton te 6 ure 's namiddags door alle troepen ontruimd.

De Atjehers vertoonden zich onmiddellijk daarna weder op die muren en openden een geweervuur, dat het getal onzer gewonden tot 40 deed stijgen. Verder waren 2 officieren overleden, 3 gewond en 7 minderen gesneuveld.

Den 11den werd rustdag gehouden, het strandbivak naar Kota Pantei Tjermin verplaatst, en het door 2 compagnieën Barisan bezette Kota Mogat ontruimd. Den 12den werd de uitvoering van het plan tot een nieuwen aanval op de Messigit tot den 14den verschoven, aangezien er vooraf verkenningen dienden te worden gedaan.

Den 12den rukten dan ook 3 compagnieën van het 9de bataljon des morgens te 8 ure in Zuidelijke richting ter verkenning uit, met opdracht niet tot offensieve handelingen over te gaan. Langs de op de schetskaart aangewezen richting marcheerden zij door kampongs en heggen naar een sawah, vanwaar de steenen toren van Kota Goenoengan (Taman), met voorgelegen muur en daarachter gelegen wal, die voor een deel van den Kraton werd aangezien, in Oostelijke richting bespeurd werd.

Vandaar openden de Atjehers hun vuur en maakten aanstalten om de colonne aan te vallen.

Nadat enkele dier vijanden door tirailleurs verdreven waren en het terrein voor gesloten troepenbewegingen ongeschikt bevonden was, keerde deze afdeeling naar het bivak terug. Daarbij werd zij, na het deboucheeren op de groote sawah, in de linkerflank hevig beschoten, waarop zij links in bataille kwam en snelvuur afgaf. Toen de vijand echter niet week, werd hij door 2 compagnieën in front, en door de achterwacht in den rechterflank aangevallen en verdreven. Vóórdat het bivak bereikt was, moest nog een aanval uit de Messigit, in de rechterflank ondernomen, worden afgewezen. Met 12 gewonden marcheerden de troepen te half een 's namiddags het bivak binnen.

Een verkenning, gedekt door 35 Ambonneezen, terzelfder tijd uit het bivak in Noord-Oostelijke richting uitgezonden, om tot de rivier door te dringen, en van daar tot nabij de Messigit het terrein op te nemen, bereikte den weg, die van Lampasei door Mordawati voert, en keerde op het hooren van hevig vuur naar de legerplaats terug.

Inmiddels had de vijand te half tien voormiddags uit de Messigit een aanval beproefd op het Oostelijke front van het bivak, doch was door snelvuur der marine-landingsdivisie en eenige worpen uit de houwitsers teruggejaagd.

Te 2 ure herhaalde hij zijn beschieting van het bivak, voornamelijk aan de Noordzijde. Een patrouille van 12 man landingsdivisie, Mordawati binnengerukt, overviel toen een 50-tal Atjehers, van welken zij er ettelijke neerschoot en de andere achtervolgde. Daarbij snelden onverwachts eenige honderden Atjehers op haar linkerflank toe, zoodat zij genoodzaakt werd te retireeren, om, versterkt met een sectie, en daarna met de geheele compagnie landingsdivisie, opnieuw vooruit te rukken naar een heg op 500 pas ten Noorden van het bivak, vanwaar de vijand uit de achtergelegen loopgraven verdreven werd, nadat de mineurs openingen

hadden gekapt om het den tirailleurs mogelijk te maken door de heg heen te dringen. Een compagnie infanterie, ter ondersteuning gezonden, bleef daarbij in reserve.

Ook uit den kampongrand, op 600 passen ten Zuid-Westen van het bivak, werden onze troepen onder vuur genomen. Twee compagnieën Barisan, spoedig door de derde gevolgd, rukten daartegen op. Toen de Atjehers uit hun loopgraaf te voorschijn sprongen, en een uitval met den klewang beproefden, waarbij de Madoereesche luitenant Djojo Sosmito sneuvelde, weifelden de Madoereezen een oogenblik. Zij herstelden zich echter spoedig en dreven de aanvallers op de vlucht. Eenige huizen werden verbrand en daarna keerden de onzen naar het bivak terug.

Behalve genoemden inlandschen officier telden onze troepen op dien dag 5 gesneuvelden en 20 gewonden.

Den 13den maakte een hevige regenbui het bivak tot een modderpoel. 2 compagnieën landingsdivisie werden toen naar het strand teruggezonden ter vervanging van 2 compagnieën van het 12de bataljon en het 2de peloton cavalerie.

In een conferentie, met eenige chefs van dienst gehouden, besloot de Bevelhebber den volgenden dag weder tegen de Messigit op te rukken.

De wijze, waarop dat zou geschieden, werd aan majoor Cavaljé overgelaten; de troepen, daartoe aangewezen, worden hieronder vermeld.

Majoor F. P. Cavaljé;
1ste compagnie van het 3de bataljon, onder luitenant H. J. de Bordes;
2de „ „ „ „ „ „ „ A. E. Albrecht;
3de „ „ „ „ „ „ kapitein J. Lauer;
4de „ „ „ „ „ „ „ W. Pordon;
5de „ „ „ „ „ „ „ C. H. Visscher;
6de „ „ „ „ „ „ „ J. P. van Lier;
3de „ „ „ 9de „ „ „ J. H. A. IJssel de Schepper;
6de „ „ „ „ „ „ „ T. C. J. B. de Steenhuijzen;
1 „ bergartillerie (4 houwitsers 4 mortieren), onder kapitein J. H. Wagener;
6de compagnie van het 12de bataljon (dekking der artillerie), onder kapitein Lanzing;
1 peloton mineurs, onder luitenant Seibert;
ambulance en ordonnancen;
de luitenant van den Staf J. H. van der Veen;
„ „ der verkenningen J. F. D. Bruinsma;
44 dwangarbeiders met 7 stormladders.

Te 5 ure voormiddags was alles tot den afmarsch gereed, en een half uur later, toen het licht begon te worden, stond het centrum (4de en 5de compagnie van het 3de bataljon in gesloten divisie-colonne met de artillerie en de 6de compagnie van het 12de bataljon, als dekking), voor het midden der Westerface van de Messigit. De rechter vleugel (3de en 2de compagnie van het 3de bataljon in gesloten divisie-colonne) stond 50 pas voorwaarts tegenover den Zuid-West-hoek dier sterkte. De linkervleugel (6de compagnie van het 3de bataljon met stormladders, 2 sectiën mineurs en de 1ste compagnie van het 3de bataljon in sectie-colonne), eveneens 50 pas voorwaarts van het centrum, zou, onder kapitein van Lier, de stormcolonne vormen.

De 3de compagnie van het 9de bataljon, onder kapitein IJssel de Schepper,

marcheerde uit de flank langs den rand van Poenjé; de 6de compagnie van dat korps bewoog zich in dezelfde formatie langs den Zuidwand van Mordawati.

Na door het beruchte boschje een kartetsschot gelost te hebben, rukte de colonne, zonder te vuren, tot op 400 pas van de Messigit voorwaarts, in weerwil van de kogels, die haar van daar tegemoet gezonden werden. De rechtervleugel doorzocht het boschje en de begraafplaats Kandang Poth Djemaloon, stelde zich daarna op achter een dijkje nabij den Zuid-Westelijken hoek der Messigit, en schoot, in afwachting van den aanval van onzen linkervleugel, op de Atjehers, die zich boven den muur vertoonden.

Het centrum trok vooruit naar den heuvel met den boom, en bracht de mortieren in werking, die een viertal granaten wierpen.

Inmiddels rukte de linker colonne in den looppas voorwaarts onder het vuur, dat uit de Messigit en langs de Noordelijke face van deze werd afgegeven. Dit laatste deed de colonne een weinig rechts uitwijken, en het eerste noodzaakte haar op 150 pas halt te houden om het te beantwoorden.

Nadat op verzoek van van Lier nog vier granaten waren afgevuurd, stormde diens colonne weder vooruit tot onder het Noordelijk deel der Westelijke face, terwijl het centrum, tot op 100 pas van den muur geavanceerd, een hevig vuur afgaf.

De te lange stormladders werden geplaatst en beklommen, doch 4 der 10 beklimmers stortten gewond neder. Door andere vervangen, die steeds verwisselde, opnieuw geladen geweren in de binnenruimte afschoten, werd het gevecht voortgezet, ook nadat kapitein van Lier door een wond aan het hoofd genoodzaakt was de ladder te verlaten.

Ook de 1ste compagnie, die den muur beklom en wier commandant daarbij gewond werd, vermocht niet 's vijands krachtig verzet te breken, zelfs niet toen er brandende granaten over den muur naar binnen geworpen werden.

Op verzoek van Cavaljé rukte dus tegen half zeven voormiddags een compagnie achterladers (de 4de compagnie van het 9de bataljon, onder J. H. Huijer) in den looppas uit het bivak op, beklom de ladders, met de officieren vooraan, en gaf snelvuur in de binnenruimte af. Van de 4 granaten, die opnieuw naar binnen werden geworpen, werd er een teruggeslingerd zonder te ontbranden. De drie volgende werden toen door den kanonnier Kool van Herens en den trompetter Muller Kanter zoolang in de handen gehouden, totdat de brandtijd der buizen (12 seconden) bijna verstreken was, en daarna van de ladders naar binnen gesmeten. De eerste dezer beide dapperen kreeg daarbij een lanssteek door de keel en sneuvelde.

Kapitein Huijer, die opnieuw de ladder beklom, nadat hij zijn wond in de pols verbonden had, bemerkte, dat er eenige ruimte kwam onder de verdedigers en sprong naar binnen, gevolgd door eenige zijner soldaten. Te gelijker tijd bezetten andere den muur en gaven snelvuur af, zoodat het den Atjehers onmogelijk werd langer stand te houden. Met behulp der center-compagnieën, die de

eerst binnen gedrongenen spoedig waren gevolgd, werden zij nu uit de sterkte verdreven.

Ter rechterzijde had inmiddels de 3de compagnie van het 9de bataljon uit een gedekte stelling ten Zuiden van Kandang Poth Djemaloon het vuur des vijands beantwoord, evenals de beide rechtervleugel-compagnieën, die 40 pas meer Noordwaarts waren opgesteld.

Toen de Atjehers de vlucht namen, drongen ook de beide laatste compagnieën, door een gleuf in den muur, aan die zijde de Messigit binnen.

De linkervleugel-compagnie had tijdens de bestorming, die een half uur duurde, in en bij het suikerrietveld een hevig vuur van een onzichtbaren vijand te doorstaan, en kreeg 10 gewonden.

Nadat de Messigit genomen was, verzamelde de vijand zich bij den Noordelijken muur, en rukte vooruit, doch werd daar met een verlies van 25 man teruggedreven door een snelvuur der 1ste en 5de compagnie van het 9de bataljon, die door den Bevelhebber ter assistentie waren afgezonden.

Terwijl de mineurs in den Westelijken muur een mijn aanlegden en deden springen, kwam nogmaals een drom Atjehers langs de Noordzijde opzetten. Nadat de 5de compagnie van het 9de bataljon hen met een paar salvo's had verjaagd, kreeg de 6de compagnie van dat bataljon last van die Noordzijde naar de rivier door te dringen en tegen dergelijke omtrekkingen te waken. Door een opstelling in sectiën op 50 passen onderlingen afstand werden die aanvallen verder voorkomen, doch het hevige vijandelijke vuur uit het Oosten, van de overzijde der rivier, zoowel als uit het Zuid-Oosten, waar de Kraton verondersteld werd gelegen te zijn, verminderde niet. Op bevel van CAVALJÉ werd nu het open vak in den Oostelijken wal der Messigit door de mineurs gedicht.

De troepen waren opgesteld, zooals hiernevens wordt aangegeven, toen de Generaal in de Messigit verscheen en bij zijn inspectieomgang een kogel in den linker bovenarm ontving, die in het lichaam doordrong en zijn dood ten gevolge had.

De houwitser op het plateau met 1 peloton der 6de compagnie van het 12de bataljon, als dekking;
het 2de peloton en de 1ste compagnie van het 9de bataljon in den Zuidelijken gang;
4de compagnie van het 3de bataljon en de 3de en 4de compagnie van het 9de bataljon aan de Oostzijde;
2de compagnie van het 3de bataljon en ambulance in den Westelijken gang;
5de en 6de compagnie van het 9de bataljon buiten de Noordzijde;
3de compagnie van het 9de bataljon buiten den Zuid-Oostelijken hoek.

Te vergeefs werd beproefd door vuur uit de houwitsers en mortieren, dat des vijands aan de overzijde der rivier en uit een paar huizen in Zuid-Oostelijke richting tot zwijgen te brengen.

Zelfs het vooruitbrengen dier stukken tot 150 meter buiten de ommuring gaf geen voldoend resultaat.

Daar integendeel het schieten der Atjehers steeds heviger werd, en de luitenant J. VOGELENZANG daardoor gedood werd, rukte te 3 ure een compagnie uit, die een drietal huizen op 350 pas van de Messigit in brand stak, waarbij 1 soldaat sneuvelde en 2 werden gewond.

Een troep vijanden, die zich een uur later nabij het verlaten bivak vertoonden, weken in de kampong terug voor de 18 cavaleristen, die ter hunner verdrijving werden afgezonden, nadat zij hun een verlies van 4 man en 3 paarden aan gewonden hadden toegebracht.

De nieuw opgetreden Bevelhebber, kolonel van Daalen, die tot nu toe het bevel in het strandbivak had gevoerd, en zoo spoedig mogelijk van het sneuvelen van generaal Köhler in kennis werd gesteld, kwam eerst te 5 ure 's namiddags in de veroverde stelling aan, en besloot, na conferentie met de korpscommandanten, den volgenden morgen te trachten zich meer zekerheid omtrent den toestand van het terrein en de ligging van den Kraton te verschaffen.

De verliezen, op dien dag geleden, bedroegen behalve de gesneuvelde officieren nog drie minderen. 8 officieren en 91 minderen werden gewond.

Des nachts werden de troepen gelegerd, als hiernaast wordt aangegeven.

Het 3de bataljon aan de Noordelijke face;
5 compagnieën van het 9de bataljon aan de Oos:elijke face;
een half bataljon Barisan aan de Zuider face;
4 compagnieën van het 12 bataljon buiten de Wester face;
1 compagnie van het 9de bataljon op den Zuid-Westelijken hoek;
Tusschen deze troepen en den muur de mineurs en de paarden.
Tusschen de Westelijke muren het hoofdkwartier, ambulance, opnemers en intendance.
Geschut op het plateau.

Daar den volgenden morgen uit den hoogen boom in de Messigit op 1000 meters afstand in Zuid-Oostelijke richting slechts een groot gebouw, gedeeltelijk door muren omgeven, en op 500 meter ten Zuiden een hoogte kon worden bespeurd, door ongeveer 400 vijanden bezet, achtte de Kolonel het noodig den Kraton, of het derwaarts leidende terrein, nog nader te doen verkennen.

Te halfelf voormiddags marcheerden daartoe 4 compagnieën van het 12de bataljon met 8 mineurs en opnamepersoneel in Zuidelijke richting af.

Ongeveer 50 pas voorbij een begraafplaats, die door een borstwering met de Kroeng-Daroe verbonden was, en vanwaar men op de vroeger genoemde hoogte geschut in stelling zag brengen, ontvingen zij van de Zuidelijke, Zuid-Oostelijke en Zuid-Westelijke zijde een hevig vuur, waardoor voor een oogenblik verwarring onder de troepen ontstond, daar de koelies de vlucht namen.

Tusschen de dichte paggers kon geen uitwerking van onze kogels verwacht worden, en daarom werd niet teruggevuurd, maar trokken de troepen naar de begraafplaats terug, en toen de vijand een omtrekkende beweging van hun rechterflank ondernam, retireerden zij naar de Messigit. Luitenant J. Surber en 1 mindere sneuvelden; 1 officier en 5 minderen werden gewond.

Hoewel die verkenning dus niets anders opleverde dan de wetenschap, dat het terrein ten Zuiden voor groote troepenbewegingen ongeschikt was, besloot de Kolonel toch den volgenden morgen de Zuid-Oostwaarts gelegen versterkingen aan te vallen, die als voorwerken van den Kraton werden beschouwd.

Het geheel uit Europeanen en Ambonneezen samengestelde, met trompladers bewapende 3de bataljon, rukte met een detachement mineurs en koelies met

stormladders te kwart over vijven 's morgens ter verrassing en bezetting dier versterkingen uit. Artillerie werd niet medegegeven, daar er nog slechts weinig munitie voorhanden was, en een voorbereiding van den aanval door geschutvuur de kans op een verrassing des vijands zou uitsluiten.

Het 9de bataljon, als reserve, stelde zich zijwaarts op en gaf een compagnie als dekking der artillerie, die, met de cavalerie, gedekt werd opgesteld om dadelijk te kunnen optrekken.

De 4de compagnie van het 12de bataljon en het halve bataljon Barisan hielden de Messigit bezet, waar de resteerende mineurs met buskruit en ontstekingsmiddelen in reserve bleven.

De aanvalscolonne werd gericht op een ten Zuid-Oosten gelegen versterkt huis (roemah pandjang), waarvan het dak door den vijand was afgenomen. Een compagnie, vergezeld door 30 mineurs en 36 koelies met stormladders, zou dit huis bemachtigen.

Een tweede compagnie zou haar volgen en den vijand uit de meer Noordelijke versterkingen verdrijven.

Twee compagnieën zouden zich ter linkerzijde en een ter rechterzijde dezer ageerende colonnes opstellen tot beveiliging harer flanken; een compagnie bleef in reserve.

Toen het bataljon in alle stilte ongeveer 300 pas in Oostelijke richting had afgelegd, hielden de achterste compagnieën halt en sloegen de beide voorste met de mineurs rechts af. Plotseling opende de vijand van alle zijden kanon-, lilla- en geweervuur, waardoor ettelijke manschappen gewond werden en eenig oponthoud ontstond.

Weldra echter ging de 1ste compagnie in den stormpas vooruit, niet naar de roemah pandjang, maar naar een poort, die in de morgenschemering op 75 pas afstand ontwaard werd. De 2de compagnie volgde en stelde zich ter linkerzijde op. Ook de mineurs sloten zich bij deze beweging aan, maar de koelies wierpen ongemerkt de stormladders weg en namen de vlucht.

De overige compagnieën namen de aangewezen stellingen in.

De hevige tegenstand, hier ondervonden, en het moorddadige vuur dat zijn troepen decimeerde, deed majoor CAVALJÉ besluiten versterking te verzoeken.

De beide hem toegezonden compagnieën stelden zich achter elkaar met 100 pas tusschenruimte op in het kreupelhout voor een ouden muur, welke later bleek in het midden der Noorder face van den Kraton gelegen te zijn, en de compagnie, die den rechterflank der aanvalscolonne dekte, formeerde carré, om de vijanden te weerstaan, welke aan die zijde een omtrekking beproefden.

Inmiddels was men door de verhakkingen heen voortgedrongen tot aan de poort, die met de kolven der geweren niet te forceeren bleek, en waarachter een tweede muur, met geschut bewapend, bespeurd werd. Toen ook een derde compagnie van het 9de bataljon, die ter versterking gezonden werd, op de linker-

flank der strijdende linie weldra het achtste gedeelte harer manschappen aan gewonden verloren had; toen er geen lont voor de handgranaten, en geen stormladders aanwezig waren, en 's vijands vuur steeds in hevigheid toenam, besloot de colonnecommandant, onbekend met het feit, dat ALBRECHT voor de poort van den Kraton stond, het sein tot retireeren te geven.

Te 6 ure 's morgens was zijn ongeveer 700 man sterke troep in de Messigit terug met 9 gewonde officieren (kapitein C. E. SEPP en luitenant G. H. A. J. GANDENBERGER overleden kort daarna) en 11 gesneuvelde en 105 gekwetste minderen, zonder dat het voorloopig bekend werd, dat men voor den Kraton had gestaan (1).

Te half negen voormiddags bleek het, dat de vijand in het midden der naar de lagune voerende sawah-vlakte bij Lambenot bezig was versterkingen op te werpen.

Een compagnie van het 12de bataljon, gevolgd door 25 cavaleristen en 12 mineurs, verdreef hem van daar, vervolgde hem ongeveer 600 pas en vernielde de uit balken en aarde opgeworpen, door een droge gracht van 5 meters breedte en een halven meter diepte omgeven flêche. De compagnie Barisan, dien troep ter assistentie toegevoegd, toonde zich bij die gelegenheid zeer flauwhartig. Naar aanleiding dezer vijandelijke handeling belegde de expeditie-commandant een krijgsraad der meeste korpscommandanten, die de vraag, of er van een hernieuwden aanval succes te wachten was, algemeen ontkennend beantwoordden, doch een onmiddellijk retireeren naar het strand afkeurden, om den vijand niet in den waan te brengen, dat hij ons in het eervol gevecht, dien morgen gevoerd, had verslagen.

De Opperbevelhebber besliste daarop, dat de afmarsch naar het strand den volgenden morgen (17 April) zoude plaats hebben.

Voorhoede:

4 compagnieën van het 12de bataljon;
Cavalerie en mineurs met bijbehoorende ambulance en bagage.

Hoofdmacht:

3de bataljon infanterie;
de Barisan;
de artillerie;
de Staf;
legertros, artillerie en genie-reserve;
reserve-ambulance.

Achterhoede:

9de bataljon infanterie.

Gedurende den 15den en den 16den waren er nog 4 man gesneuveld en 2 officieren en 13 minderen gewond.

Bij dien terugtocht volgde de vijand op eerbiedigen afstand en zond der colonne enkele schoten achterna. Bij de aankomst in het strandbivak te 9 ure voormiddags, dat steeds met rust gelaten was, kon de marine-landings-divisie aan boord terugkeeren.

De sedert eenige dagen nieuw gebouwde brug

1) Belangrijk is het dit gevecht te vergelijken, met een diergelijke onderneming, die tegen Bondjol werd ondernomen. Daar was de aanval op de 300 pas van het vereenigingspunt onzer troepen verwijderde bres beter voorbereid dan hier, maar hij werd minder goed en veel minder krachtig uitgevoerd. Ook daar nestelden zich eenige dapperen dicht onder de wallen en rukten te vergeefs reservetroepen op om het vuur uit ongenaakbare flankeerende stellingen te bedwingen.

over de lagune werd afgebroken, en in de aangrenzende kampongs zag men kort daarna de vlammen opgaan.

Drie dagen te voren had de Gouvernements-Commissaris F. N. Nieuwenhuijzen reeds om versterking naar Batavia getelegrafeerd. Nu door het onvoldoende der middelen en het groot verlies aan dooden en gewonden de staking der krijgsverrichtingen noodzakelijk was geworden, terwijl de krijg na het aanvoeren van troepen ter versterking in een ongunstig jaargetijde zou moeten worden hervat, en alsdan de gemeenschap met de reede niet verzekerd kon worden geacht, werd aan de Regeering te Batavia voorgesteld de expeditie te doen terugkeeren. Een langere voortzetting der krijgsonderneming zou volgens den Opperbevelhebber slechts leiden tot een wegsmelten van troepen.

De vergunning tot terugkeer werd den 23sten ontvangen, en den 25sten een begin gemaakt met het embarkement der troepen, die aan het strand niet verontrust waren.

Er kon dus niet voldaan worden aan het verzoek van het ons goedgezinde hoofd van Marassa, Toekoe Neq Radja Moeda Setia, om hem hulp te verleenen, tegen zijn landgenooten, die hem voor zijn onzijdigheid zouden komen tuchtigen.

Volgens mededeeling van den overbrenger van dit verzoek, had de Sultan den Kraton ontruimd, en heerschte er oneenigheid en strijd tusschen de verdedigers dier positie. Den 29sten verliet de transportvloot de reede, en den 9den en 10den Mei waren de troepen te Batavia terug.

VIII. DE TWEEDE EXPEDITIE NAAR ATJEH.

a. De verdedigingswerken der Atjehers tijdens de tweede expeditie.

De werken aan het strand.

Het strandgedeelte ten Oosten van Kota Pohama werd beschermd door den in verdedigbaren staat gebrachten en bij Lamnga met 3 stukken bewapenden duinrand en de twee vierkante aarden redoutes van 60 en 25 meter zijde, tusschen het strand en die kampong aangelegd, alsmede door de borstwering, te dier hoogte achter de lagune opgeworpen, de met eenig geschut bewapende borstweringen

---

Evenals voor de Kraton moest voor Bondjol eindelijk het sein tot retireeren worden gegeven, en keerden de troepen met 28 dooden en 100 gekwetsten in hare stellingen terug.

Evenmin als de Padri's te Bondjol, trachtten de verdedigers van den Kraton van het behaalde voordeel partij te trekken door een krachtigen uitval te ondernemen.

ter verdediging van het strand bij de samenvloeiing der Koewala Lamnga en Giegieng, en de reeks kleine bentengs en borstweringen, achter de Koewala Giegieng en Kota Pohama opgericht.

Kota Pohama, hetwelk in vroeger tijd tegen de Portugeezen was aangelegd, was een oude steenen versterking met facen van 50 à 60 meter lengte, bestaande uit muren van 1½ à 2 meter hoogte en 1 meter dikte. Het had twee bastions op de uiteinden der Wester face en was aan de Zuidzijde open.

Westwaarts van deze versterking lag, evenwijdig aan het strand, een linie van borstweringen of loopgraven. Verder Westelijk van Kota Pohama vond men Kota Moesapi, eveneens een oude steenen versterking met bastion. Ten Zuiden daarvan, op ongeveer 250 meters afstand, lag de linie van Tiban, die bestond uit twee versterkingen, 450 meters van elkaar verwijderd en verbonden door een bamboe doeri heg, waarachter een borstwering was opgeworpen. De Oostelijke versterking paalde aan de Titi Pandjang; de Westelijke stond door een tijdens de bestorming niet verdedigde haag en borstweringen in verbinding met Kota Perak, een groote steenen versterking, die door een linie verband hield met een 400 pas meer Westelijk gelegen benteng met aarden wal. 150 meter ten Zuiden dier laatst bedoelde linie lag een tweede, die Kota Perak vereenigde met Boekit Radja Bedil, een op een heuvel gebouwde vierkante redoute, gedeeltelijk met aarden en gedeeltelijk met steenen wallen.

450 meters Westelijker lag, te midden van het moeras, Kota Babi, dat door een borstwering met genoemden heuvel in verbinding stond, en ongeveer 300 meter van de riviermonding verwijderd was.

Ten Westen van de rivier was, volgens de rapporten der marine, langs de geheele kust, van de monding af tot aan Koewala Tjankoel een staketsel opgericht.

Bij genoemde lagune was een benteng gelegen, die door de Atjehers was bezet. Tusschen de Koewala Atjeh en Kota Mogat trof men een benteng aan bij het strand. Tusschen Kota Pantei Tjermin en Koewala Tjangkoel lag de Kota Toekoe Neq.

De verdedigingswerken aan de rivier.

De verdedigingswerken aan de Koewala bestonden uit de op den rechter oever gelegen zoogenaamde marine-benteng, een groote, goed ingerichte redoute met geblindeerde schuilplaatsen en facen van 40 meters zijde, omringd door twee bamboe doeri heggen en bewapend met 2 twaalfponders, 3 zesponders en 2 lilla's, uit een paalversperring, daarvoor in de rivier gelegen, en uit een versterking daartegenover op den anderen oever, bewapend met 1 zesponder. Voorts lag er hoogerop een versterking in kampong Gedah.

De verdedigingswerken tusschen de kust en den Kraton met zijn voorwerken.

Deze hadden weinig te beteekenen en bestonden uit een paar bentengs in Lamara (Loee) en een borstwering aan het pad, dat van Boekit Radja Bedil naar Pedirdijk leidde.

De versterkingen, die kampong Lemboe dekten, en op 1200 meters ten Oosten van de bocht in de Atjeh-rivier in den tijd van zes dagen waren aangelegd, beschermden over een afstand van 700 meter het geheele westelijke front dier kampong, die ten Zuiden aan de rivier, ten Noorden aan uitgestrekte drassige, begroeide rijstvelden en ten Westen voor het grootste gedeelte aan met hoog suikerriet beplant bouwland grensde. Langs dat Westerfront liep de Pedirdijk. In den Noord-Westhoek der kampong, die, zoowel aan de Westzijde over een afstand van 400 meter, als aan den Noordkant, door een 7 meters breede, uit ingeplante bamboe doeri takken bestaande versperring was omgeven, lag een sterke, met geschut bewapende benteng, waarbinnen de verdedigers in kuilen schuilplaatsen vonden.

150 meters Zuidelijker, waar de paggers en suikerriettuinen een aanvang namen, lag een tweede dergelijke benteng en 100 meters Zuidelijker van deze een derde.

Op den linkervleugel dier linie was bij de rivier een vierde versterking opgericht.

De enveloppe der groote Messigit.

De niet herbouwde Messigit was aan de Noordzijde op 175 meter, en aan de Westzijde op 45 meter afstand omgeven met een aarden enveloppe, waarvan de vuurlijn ongeveer 700 meter lengte bezat en die het suikerrietveld omvatte, dat bij de verovering tijdens de eerste expeditie werd vermeld. Die enveloppe bestond uit een zware borstwering van 1.8 en 2.5 meter hoogte en 2 à 4 meters dikte, op enkele plaatsen ter wille van kruisvuur gebroken, en hier en daar van traversen en rugdekkingen voorzien.

Ter plaatse, waar zij tegen de rivier aansloot, was zij ter lengte van 70 meters Zuidwaarts langs den steilen oever omgebogen, en bevatte daar een aaneenschakeling van rechthoekige redoutes van 8 tot 30 meters zijde, door den hoofdwal verbonden, waarlangs de communicatie plaats had door op sommige plaatsen gedekte loopgraven. De buitentaluds dier redoutes, welke gezamenlijk de rivierbatterij werden genoemd, waren 1 op 1 aangelegd, doch die aan de binnenzijde, waarin schuilplaatsen en munitiemagazijntjes waren aangebracht, waren met planken zeer steil opgezet.

Van de schietstellingen of aarden banketten werd, tusschen met aarde ge-

vulde mandjes door, over de borstweringen gevuurd. Ook werd door twee à drie rijen schietkokers in de wallen, gelegenheid gegeven om nog beter gedekt te kunnen schieten. Voornamelijk in die rivierbatterij en in de redoutes op het Oostelijk deel der Noorder enveloppe, waren banketten opgeworpen tot opstelling van lilla's en geschut om overbanks te vuren.

Deze laatstbedoelde werken werden kort voor den aanval op de Messigit aangelegd. Het Westelijk deel der enveloppe was van ouder datum en scheen na het einde der 1ste expeditie te zijn opgeworpen.

De $1^1/_2$ à 2 meters breede en 1 meter diepe droge sloot, die vóór de Noorderface liep, was, evenals het vóór-terrein, tot op een afstand van 100 meter met randjoe's beplant. Het 20 meters breede glacis, de berm, het buitentalud en de plongeé waren beplant met 2 à 3 meter lange bamboe doeri takken, zoodat de aarden borstwering zelfs op korten afstand aan het gezicht onttrokken was.

Het terrein ten Noorden van de randjoe-aanplanting was dicht begroeid en door droge greppels doorsneden. Langs den rivieroever werd dit door een verhoogd, 1 meter breed pad doorsneden, hetwelk van kampong Djawa naar de Messigit voerde.

De Noorderface der enveloppe liep aan haar Westelijk uiteinde ongeveer 100 meter voorbij de Westerface, en was daar over 75 meters lengte naar het Zuiden omgebogen.

De Westerface liep door tot Kandang Poth Djemaloon, waar zij naar het Westen omboog en tegen den Noord-Westhoek dier ommuurde begraafplaats aansloot.

De werken ter verdediging der Wester- en Oosterflanken van den Kraton.

De Zuid-Westelijke vleugel van de enveloppe was door heggen en een paar stukken borstwering verbonden met de op 200 meter ten Zuiden der Messigit, en op 1000 meters van den Noord-Westelijken saillant van den Kraton gelegen linie Kota Rantang, die, ter lengte van 300 meters, en gedekt door voorgelegen struiken en heggen, de rijstvelden ten Westen van de Messigit bestreek en naar het Noorden front maakte.

Zij stond loodrecht op de Zuidwaarts loopende lijn, waarin Kandang Poth Djemaloon, Kota Koeboeran Radja en Kota Goenoengan gelegen waren, welke tot voorwerken van den Kraton op diens Westerflank waren ingericht.

Kota Koeboeran Radja bestond uit twee vierkante begraafplaatsen, omringd door 3 meters hooge muren van 30 en 20 meters zijde. Aan de binnenzijde waren zij tot 1 meter beneden den kruin met aarde opgevuld.

Kota Goenoengan bestond uit de Taman, een in den vorm van een lotusbloem opgetrokken steenen gebouw en een daarnevens liggende vierkante begraaf-

plaats, omringd door een 1 meter dikken en 3 meters hoogen muur van 20 en 15 meters zijde. Tegen dien muur sloot aan de Noordzijde een borstwering met traversen. Deze had een langwerpig vierkanten vorm en werd door voorgelegen verhakkingen gedekt. Aan de Westzijde was een diergelijk werk nog onvoltooid.

De verhakkingen, welke deze drie hoofdpunten te midden van het dicht begroeide, met paggers van bamboe doeri doorsneden terrein verbonden, waren op ongeveer 200 meters van de Westelijke face van den Kraton verwijderd en daarvan door moerassig sawah-terrein gescheiden.

De Noord-Oost- en de Oostzijde van den Kraton waren door werken, die in December 1873 gedeeltelijk reeds bestonden, en in de eerste helft van Januari voltooid werden, beschermd. Zij bestonden uit een reeks kleine vierkante redoutes, elk op zichzelve voor verdediging vatbaar, voorzien van traversen en geblindeerde schietgaten en alle aansluitende aan een achter bamboe doeri verscholen doorloopende face, die zich in Noordelijke richting van de Noorderpoort des Kratons langs de Kroeng Daroe en verder in Oostelijke richting langs de Atjeh-rivier over een lengte van 1500 meters uitstrekte, en de linie van Panglima Polim geheeten werd. Het eerste, 250 pas lange gedeelte dier linie, langs de Kroeng Daroe gelegen, en front makend naar het Westen, gaf van de 3 meter hooge en steile wallen gelegenheid tot flankvuur op het terrein ten Noorden van den Kraton. Een borstwering, loodrecht op dit gedeelte aangebracht, bestreek in Zuidelijke richting het terrein vóór de Oosterface. Door een paar einden borstwering op 180 meters van, en evenwijdig aan de Kroeng Daroe werd hierdoor een nagenoeg gesloten werk gevormd, dat, met bamboe doeri struiken en zware verhakkingen omgeven en met 7 ijzeren kanonnen bewapend, meer speciaal Pakan Atjeh genaamd werd.

De Kraton.

De hoofdwal van den Kraton vormde een rechthoek van 600 en 250 meters zijde. De 250 meters lange Noorderface bestond uit twee kleine gebastionneerde fronten met kleine bastions en zeer lange courtine; de 600 meter lange Westerface was op drie plaatsen gebroken tot bestrijking van de aan die zijde voorgelegen gracht. Van het rechte Zuiderfront was het 20 meter lange middelste gedeelte vooruitgebracht in het belang der grachtsverdediging. De Oosterface had een uitspringenden hoek, ter bestrijking van het Noordelijk gelegen derde gedeelte dier face.

Slechts 10 meters rechts en 24 meters links van de hoofdpoort in de Noorderface bestond de omwalling uit muren, overigens was zij geheel van aarde en gemiddeld 10 à 12 meters dik. De Noorder en Wester wallen waren 4 à 6 meters, de Zuider- 1 à 2, en de Westerface gemiddeld 3 meters hoog.

Langs alle facen waren het buitentalud en de berm versterkt met een be-

planting van hooge bamboe doeri ter breedte van 4 à 5 meter, die haar van de buitenzijde aan het gezicht onttrokken. Daarvóór lag een gracht 5 à 6 meter, breed en 2 à 3 meters diep, waarin een halve meter water stond.

Aan de Zuidzijde der Westerface liep deze gracht droog, aan de Zuider- en Oosterface, waar het moeraswater door een afdamming ten Noorden van den Kraton werd opgehouden, was zij veel dieper. Langs de Noorderface en daar, waar de gracht ondiep of droog was, waren daarvoor, in twee evenwijdige rijen van 20 meters breedte, zware bamboe doeri verhakkingen opgesteld.

Achter de borstwering van het Noorder en Wester front, waren tegen het steile bankettalud geblindeerde schuilplaatsen aangebracht, evenals onder en tegen den wal.

Op de Westerface werden vele, 12 meters breede, traversen aangetroffen.

Voor den Noord-Westelijken saillant, die veel van ons geschut te lijden had, waren in een halven cirkel randjoe's geplant.

De Noorderface was bewapend met 13 ijzeren en 10 bronzen vuurmonden. Daarvan stonden er 11 op den muur bij de gebarricadeerde poort.

Op de Westerface stonden 9 ijzeren en 1 bronzen, op de Zuiderface 3, en op de Oosterface 4 ijzeren stukken. Slechts een tiental dier stukken lag op affuiten of rolpaarden en uit 35 hunner werd op den aanvaller gevuurd met steenen, ledige granaten van onze 16 centimeters, enz.

Binnen den Kraton vond men nog 4 bronzen en 9 ijzeren stukken, waaronder twee onbruikbare achterlaadkanonnen.

Binnen de enceinte was alles in verval. Twee afsluitingsmuren, die daar vroeger bestaan hadden, waren slechts voor een klein gedeelte intact.

De Kroeng Daroe, die tusschen vervallen kaaimuren door den Kraton stroomde, had binnen die sterkte op haar linkeroever, ter plaatse waar zij van het Oosten naar het Noorden ombuigt, een pleintje, te midden van allerlei begroeiing en ordeloos opgestelde bamboezen woningen gelegen. Dat pleintje was omgeven door een vervallen muur, die aan de Westzijde door een poort was afgesloten, welke verdedigd werd door een vierkant bastion met schietgaten.

De poort, die vroeger aan de Noordzijde van dit pleintje had gestaan, was verdwenen.

Op het pleintje stonden de schamele, vuile, vervallen woning van den Sultan, een steenen buskruitmagazijn met piramidaal steenen dak en een raadhuis. Daar lagen ook de fondamenten van vroegere steenen gebouwen.

De Westelijke uitgang van den Kraton, de overwelfde, 1 meter breede, 3 meter diepe steenen poort, «pintoe oekoep», werd uit de binnenruimte langs een breed, versperd voetpad, over den wal voerende, bereikt. Zij lag 20 meter buiten de borstwering en was onder verhakkingen en bamboe doeri bedolven.

Het pad, dat van de Noordpoort langs den linkeroever der Kroeng Daroe naar het pleintje met des Sultans woning voerde, leidde door een opening in den Noorder binnenmuur, die hier nog gedeeltelijk bestond.

Binnen de enceinte lagen eenige begraafplaatsen. Op een heuvel tegenover het midden der Westerface vond men fraai bewerkte bronzen grafzerken.

De werken ten Zuiden van den Kraton.

Ten Zuiden van den Kraton lagen twee versterkingen bij Moendjing, ten Noord-Westen van Lohong, die de paden dekten, welke van die kampong en van Nesoeh naar de Zuidzijde van die sterkte voerden.

Achter Longbatta, in Bital en bij Ketapan Doewa werden aarden versterkingen aangetroffen. Van de positie ten Zuiden van Lampoe-oek, op 450 meter ten Oosten van Kota Radja's Zuid-Oostelijken saillant, den 16den April te vergeefs bestormd, bestond de kracht meer in het terrein, dan in de opgeworpen wallen.

---

b. Samenstelling en operatieplan der tweede expeditie naar Atjeh.

Deze expeditie vindt haar wedergade niet in de Indische krijgsgeschiedenis.

Met de 2de expeditie naar Palembang had zij slechts in zooverre overeenkomst, dat alles in het werk werd gesteld haar zoo krachtig mogelijk uit te rusten, en dat zij — met cholera aan boord — vertrok om een Sultanszetel te bemachtigen, waarvoor onze troepen eenige maanden te voren het hoofd gestooten hadden.

Het herstellen van het geleden echec was voor beiden van het hoogste politieke belang, want daarvan hing voor een groot deel het prestige af, waardoor het Gouvernement in Indië in staat is met een geringe legermacht een eilandenrijk, door ongeveer 50 millioen zielen bewoond, in rust te houden en te besturen.

Aan beide expeditiën viel het hoofdobject, de Kraton, zonder bestorming in handen, nadat de voorgelegen verdedigingswerken waren genomen, doch tusschen de politieke resultaten door die verovering verkregen, bestond een groot verschil.

Na de bezetting van den Kraton van Palembang en de gevangenneming en verwijdering van den Sultan was daar de strijd geëindigd.

Zijn rijk, dat reeds sedert vele jaren onder de supprematie der Oost-Indische Compagnie had gestaan, en waar Engeland en nieuwen Sultan had aangesteld, die door het Indisch Gouvernement uit zijn staten was verwijderd, verviel toen, zonder verzet van de binnenlanden, aan Nederland.

De onmacht van ons Gouvernement om het vrij krachtig centraal bestuur vol te houden, dat de Sultan over een groot deel van zijn gebied had gevoerd; het transigeeren met de vorstenfamilie; de regeeringloosheid, die langzamerhand in de binnenlanden ontstond; alsmede de invloed der ver verwijderde, half zelf-

standige grensdistricten, wikkelden de Indische Regeering daar eerst later in langdurige oorlogen, die eindigden met de invoering van een goed Europeesch bestuur.

In Groot-Atjeh was dat niet het geval.

In die vallei bestond geen centraalbestuur van eenige beteekenis. De Sultan bezat buiten zijn klein rechtstreeksch gebied slechts een nominale macht en een zeer geringen invloed. Tusschen de verschillende, onderling onafhankelijke Oeloebalangschappen, die tot een drietal statenbonden waren vereenigd, bestond minder verband dan tusschen de Nederlandsche provinciën tijdens den tachtigjarigen oorlog. Door de verovering van den Kraton en de bezetting van het Sultansgebied, dat niet tot een der drie Sagi's behoorde, werd hier dan ook niet de zetel van een centraalbestuur bemachtigd.

De verovering van dat terrein was slechts het voorspel van een langdurigen krijg met de omliggende, zich onafhankelijk achtende landschappen, en meer nog met de partij der onverzoenlijke Wetsuitleggers, die onder de geheele bevolking hare adepten vindt.

Terwijl de kust van Noord-Sumatra door een vermeerderd aantal oorlogstoomers werd geblokkeerd (zie de volgende hoofdstukken: Noordkust, Oostkust en Westkust van Atjeh), werd alles in het werk gesteld om de tweede expeditie naar Atjeh zóó krachtig uit te rusten, dat een hernieuwd echec zoo goed als onmogelijk zou wezen.

38 officieren en 4000 man troepen werden uit Nederland aangevraagd en verscheept, spionnen naar Atjeh gezonden, en, tot verzameling van gegevens betreffende het te bestrijden land en tot voorbereiding van alles wat voor den veldtocht noodig zou wezen, een bureau van krijgstoerustingen opgericht, waarover de generaal majoor Verspijck als chef, en de kapitein van Daalen als sous-chef optraden.

Die expeditie had tot doel den Kraton van Atjeh te veroveren om den Sultan van dat rijk te dwingen een contract met het Gouvernement te sluiten, in den geest als dat, hetwelk met den vorst van Siak was aangegaan.

Daardoor zou de Sultan het voordeel verkrijgen, dat hem de integriteit van zijn rijk, ook tegenover onafhankelijk gezinde vasallen, zou worden verzekerd.

Daar, volgens ingekomen berichten, het terrein, waar de eerste expeditie was geland, tot een krachtige verdediging was ingericht, hield de sedert het midden van November op de reede van Atjeh verzamelde marine een

Militair Opperbevelhebber en Civiel Regeerings-Commissaris: de weder in actieven dienst gestelde luitenant-generaal J. van Swieten, met 2 adjudanten, 4 inlandsche officieren en 1 luitenant-ordonnance des Konings;
tweede bevelhebber: generaal-majoor G. M. Verspijck met een luitenant-adjudant;
chef van den Staf: kolonel G. P. de Neve, met 2 kapiteins en 2 luitenants.

Samenstelling der landmacht:

1ste brigade (te Padang vereenigd):

kolonel C. L. St. A. M. DE ROIJ VAN ZUIJDEWIJN;
chef van den Staf: kapitein J. A. VETTER en een luitenant-adjunct;
rechter half 2de bataljon (2 Europeesche, 2 Afrikaansche compagnieën), onder luitenant-kolonel K. VAN DER HEIJDEN;
linker half 2de bataljon (2 Europeesche compagnieën, 2 compagnieën mariniers), onder majoor M. A. E. PFAFF;
linker half 6de bataljon (1 compagnie Europeesche, 3 compagnieën Ambonneezen), onder majoor M. C. E. RUEMPOL;
een half bataljon Barisan (4 compagnieën),
(sterk 7 officieren, 35 minderen, Europeanen,
17 „ 504 „ inlanders),
onder majoor F. A. GITS.
Een bergbatterij (4de compagnie met 6 kanonnen van 8 centim., 6 Coehoornmortieren), onder kapitein J. H WAGENER;
het 1ste peloton van de 1ste compagnie mineurs en sappeurs (3 officieren, 60 minderen).
Geneeskundige dienst: 9 officieren, 1 apotheker, 60 minderen.
Een seinbrigade: 1 officier der marine, 12 minderen, een reddingsboot.

2de brigade:

kolonel der infanterie G. B. T. WIGGERS VAN KERCHEM;
chef van den Staf: kapitein G. C. E. VAN DAALEN;
rechter half 3de bataljon (2 Europeesche, 2 Ambonneesche compagnieën), onder luitenant-kolonel F. T. ENGEL;
linker half 3de bataljon (2 Europeesche, 2 Ambonneesche compagnieën), onder majoor F. P. CAVALJÉ;
rechter half 14de bataljon (2 Europeesche, 2 inlandsche compagnieën), onder luitenant-kolonel J. L. J. H PEL;
linker half 14de bataljon (2 Europeesche, 2 inlandsche compagnieën), onder majoor H. J. VAN LITH;
een bergbatterij (3de compagnie met 6 kanonnen van 8 centim., 6 Coehoornmortieren), onder kapitein J. L. VAN WIJHE;
het 1ste peloton van de 2de compagnie mineurs en sappeurs (3 officieren, 60 minderen).
Geneeskundige dienst: 9 officieren, 1 apotheker, 1 paardenarts, 60 minderen.
Een seinbrigade: 1 officier der marine, 12 minderen, een reddingsboot.

3de brigade:

kolonel der infanterie K. F. SCHULTZE;
chef van den Staf: kapitein W. PORDON;
rechter half 9de bataljon (2 Europeesche, 2 inlandsche compagnieën), onder majoor C. J. KNOOTE;
linker half 9de bataljon (2 Europeesche, 2 inlandsche compagnieën), onder majoor J. H. ROMSWINCKEL;
rechter half 12de bataljon (2 Europeesche, 2 inlandsche compagnieën), onder luitenant-kolonel J. G. VAN THIEL;
linker half 12de bataljon (1 Europeesche, 3 inlandsche compagnieën), onder majoor A. LUYMES;
een detachement van het legioen van MANGKOE NEGORO (1 officier, 6 minderen, Europeanen, en 5 officieren en 120 minderen, inlanders);

demonstratie voor dat kustgedeelte, en werd besloten ten Oosten van de Koewala Atjeh te landen, in de hoop daarbij minder tegenstand te ontmoeten en Marassa op onze zijde te houden door het tegen de rampen des oorlogs te bewaren. Vervolgens zou langs het strand, waaraan de steenen forten Kota Pohama, Kota Moesapi en Kota Perak gelegen moesten zijn, naar de riviermonding worden opgerukt om die te bezetten en vandaar de actie tegen den Kraton te beginnen.

Het plan, dat generaal VERSPIJCK voor deze expeditie had ontworpen, achtte de generaal VAN SWIETEN te onzeker.

Volgens hem, was de daarbij voorgestelde omtrekking, vooral indien zij van Kroeng Raba werd ondernomen, te bezwaarlijk en aan te veel tijdverlies onderhevig.

Het bedoelde plan bestond in een maritieme demonstratie voor het landingspunt der 1ste expeditie, een landing van twee brigades bij Pedropunt, en een opmarsch over Koewala Giegieng en Pakan Kroeng Tjoet naar Lemboe (een afstand, die door een Atjeher in 3 à 4 uren kan worden afgelegd). Te Lemboe zou dan gebruik gemaakt worden van een doorwaadbare plaats, die zich daar in de rivier moest

een detachement van het legioen van PAKOE ALAM (1 officier, 4 minderen, Europeanen, en 3 officieren en 75 minderen, inlanders);
eene bergbatterij (18de compagnie met 6 kanonnen van 8 centim., 6 Coehoorn-mortieren), onder kapitein W. C. DE JONGH;
2 pelotons der 1ste en 2de compagnie mineurs en sappeurs (4 officieren, 120 minderen);
2 afdeelingen werklieden (4 officieren, 60 minderen, 40 ambachtslieden, 210 koelies).
Geneeskundige dienst: 9 officieren, 1 apotheker, 1 paardenarts en 60 minderen;
een seinbrigade, bestaande uit 1 officier der marine, 12 minderen, een reddingsboot.

Cavalerie:

een escadron onder ritmeester F. K. T. VAN WOELDEREN, sterk 4 officieren en 75 minderen.

Artillerie:

luitenant-kolonel H. G. BOUMEESTER;
de genoemde 3 batterijen;
reserve munitie-uitrustingen;
vestingartillerie (2de compagnie), onder majoor H. W. KETJEN;

6	getrokken kanonnen	van	12 c.m.	K.
6	„ „	„	12 „	A.
8	„ „	„	8 „	Z.
4	bronzen mortieren	„	20 „	
2	mitrailleurs			
12	gladde ijzeren kanonnen	van	9 c.m.	

Genie:

majoor G. E. V. L. VAN ZUYLEN, medevoerende een buskruitmagazijn, een veldlaboratorium, een geweermakersatelier, een smidse, een materieelloods;
3 barakken voor de administratie;
10 „ „ den geneeskundigen dienst;
1 barak „ den Opperbevelhebber;
3 barakken „ de brigade-staven;
10 „ „ troepen;
bouwmaterialen;
vijf drijvervlotten;
vier prauwvlotten;
houtwerk voor een zeehoofd;
twee houten bruggen;
een draagbare spoorweg;
350 stormladders (per compagnie infanterie 6 stuks);
20 nortonpompen.

Topographische dienst:

kapitein F. VON BALLUSECK, met 2 officieren en 14 minderen, 35 koelies.

Militaire administratie:

onder-intendant 1ste klasse J. HOFSTEDE;
27 officieren, 12 adjudant-onderofficieren, 40 schrijvers;
24 Europeesche, 51 inlandsche militairen, 150 mandoors en 3120 dwangarbeiders;
machinale broodbakkerij.

bevinden, om in Lampoe Idjoe, (Noordelijk deel van Lampoeoek) in den rug van den Kraton, uit te komen.

Te gelijk met dezen opmarsch moest 's vijands linkervleugel door de te Padang verzamelde 1ste brigade uit Koewala Tjangkoel worden bedreigd.

Zoo noodig kon voor het landingspunt dier brigade ook Kroeng Raba gekozen worden.

Op den 1sten November 1873 was de expeditie voor het vertrek gereed, maar dit werd tot den 12den uitgesteld wegens de cholera, die te Batavia heerschte.

Tusschen den 22sten en 24sten November kwamen alle expeditionnaire troepen op de reede van Atjeh aan. De ongunstige weersgesteldheid verhinderde echter het ontruimen der overvulde transportschepen, waarop reeds 60 personen aan cholera overleden waren, en het openen der krijgsoperatiën door een landing op de Atjeh'sche kust.

Intusschen werd den 24sten het linker half 3de bataljon op Poeloe Nassi aan wal gezet, en toen dit debarkement gunstig scheen te werken op de gezondheid der soldaten, kwam daar 2 dagen later ook het rechter half 3de bataljon aan wal.

Zware regens brachten in dien toestand echter spoedig

Geneeskundige dienst:

dirigeerend officier van gezondheid 2de klasse J. R. Hessig, met 1 officier, 1 apotheker;
67 minderen voor het veldhospitaal;
6 officieren van gezondheid, 2 apothekers, 60 minderen voor ziekenschepen en het personeel bij de brigades ingedeeld.

Landingsdivisie:

een half bataljon matrozen (9 officieren, 346 minderen);
" " " mariniers (9 " 330 ");
een halve batterij (4 kanonnen van 7 c.m., 4 mortieren van 12 c.m.). 13 officieren, 144 minderen.
Ambulance: 5 officieren van gezondheid, 2 officieren, 5 minderen.
Een zieken-zeilschip der zeemacht;
" " " " landmacht;
" " transportstoomschip der landmacht;
" vivres-zeilschip;
Negen transport-zeilschepen;
Zes " stoom " ;
Drie stoomschepen tot onderhoud der gemeenschap
Sterkte der infanterie: 208 Europeesche, 25 inlandsche officieren;
2827 Europeanen, 298 mariniers;
230 Afrikanen, 460 Ambonneezen;
2539 inlanders.
Sterkte der cavalerie: 4 officieren, 75 minderen, 60 paarden.
Sterkte der artillerie: 28 officieren, 441 Europeanen, 215 inlanders;
16 officieren, 178 rijkspaarden, 74 vuurmonden.
Sterkte der genie: 17 officieren, 192 Europeesche, 114 inlandsche minderen, 250 vrije koelies.
trein: 243 vrouwen, 1037 officierenbedienden.

zulk een nadeelige verandering, dat op last van den tweeden bevelhebber het rechter half 3de bataljon zich weder inscheepte.

Den 1sten December keerde ook het andere halve bataljon aan boord terug en liet bij de ruime loodsen, welke ter verpleging van choleralijders op Poeloe Nassi waren opgebouwd, slechts één compagnie als bewakings-detachement achter.

Eerst den 28sten December werd dit etablissement, waarin 264 choleralijders behandeld waren, geheel opgeheven.

Bij een verkenning langs de kust ten Oosten der rivier verkreeg de tweede bevelhebber den indruk, dat de hoofdmacht des vijands zich elders bevond, en hier alleen plaatselijke verdediging door de bewoners der kust kon worden verwacht. Bij Koewala Loëe werden geen noemenswaardige versterkingen bespeurd; verder langs het strand tot aan de rivier werden versperringen en versterkingen opgemerkt, waaruit vuur werd afgegeven. Een schijnverkenning, terzelfder tijd voor Kroeng Raba ondernomen, werd eveneens met vuur begroet.

Naar aanleiding dezer bevindingen en met het oog op het gebrek aan drinkwater, dat op de vloot begon te ontstaan, besloot de Opperbevelhebber den 9den December tot een landing over te gaan, in weerwil van het weder, waarin nog geen verbetering te bespeuren viel.

Hij wenschte de landing te doen plaats vinden bij Koewala Giegieng.

In een conferentie, daartoe met den tweeden bevelhebber en eenige chefs belegd, stelde generaal Verspijck voor de troepen op grooteren afstand van de riviermonding, op den hoogen duingrond ten Westen van Koewala Loëe, aan wal te brengen, waar minder branding en minder tegenstand dan bij Giegieng kon worden verwacht.

Aangezien die Generaal daarbij de 2de brigade zou commandeeren, besloot

de Opperbevelhebber aan zijn verlangen te voldoen. Die afdeeling zou dan langs het strand naar Koewala Giegieng oprukken, terwijl de 3de brigade eerst later zou worden ontscheept.

c. DE LANDING EN DE OPMARSCH NAAR DE RIVIER.

Ter misleiding van den vijand ankerde de geheele vloot den 7den December voor de goed versterkte monding der Atjeh-rivier en in den nacht van den 8sten op den 9den stevende het landingseskader en de transportschepen naar Koewala Loëe.

De vier oorlogsschepen: Citadel van Antwerpen, Watergeus, Amboina en Banda, welker geschut 's vijands verdedigingswerken moest teisteren, openden daar te kwart voor zessen 's morgens hun vuur, dat krachtig beantwoord werd, terwijl andere oorlogsbodems de Westelijk gelegen versterkingen beschoten.

Te half negen voormiddags hadden het rechter half 14de, het linker half 14de en het rechter half 3de bataljon plaats genomen in de sloepen, die bij de transportschepen tegenover het landingspunt verzameld waren, en stond de 3de compagnie artillerie op het vlot, dat haar naar het strand zou overvoeren.

Het linker half 3de bataljon was nog niet aangekomen, en de 1ste compagnie mineurs bleef voorloopig aan boord, bij gebrek aan een stoombarkas om haar sloepen te slepen.

Voorafgegaan door gewapende sloepen, stevenden de troepen naar de kust, waarbij zij eenig vuur ontvingen, dat weifeling bij de sloeproeiers deed ontstaan, zoodat de orde onder de vaartuigen werd verbroken. De sectie onder luitenant P. Vinkhuijzen was het eerst aan wal (8 ure voorm.), en spoedig daarop waren de drie korpsen geland en de vijand van achter den duinrand verdreven.

Het rechter half 3de bataljon marcheerde vervolgens langs de lagune; het rechter half 14de bleef bij de landingsplaats en het linker half 14de, dat eerst de lagune was gepasseerd, keerde wegens opkomenden vloed naar het strand terug, en trok met de geheele, nu ontscheepte macht naar Lamnga, waar de verdedigingswerken verlaten bevonden werden en de vijand aan de overzijde der lagune vuur afgaf.

Het rechter half 14de bataljon rukte nog 1200 meter verder, langs eenige verlaten, en met geschut bewapende strandversterkingen, en betrok daarna te 3 ure 's namiddags, met de overige troepen, het bivak bij Lamnga, waar de 3de brigade landde.

Nadat de nacht onder voortdurend schieten van den vijand was voorbijgegaan, opende de marine tegen 7 ure voormiddags haar vuur op kampong Giegieng, en trok het rechter half 14de bataljon onder hevig vuur der Atjehers de lagune over, en verdreef hen uit hun verschansingen, waarbij aan de zijde der onzen een aantal manschappen gewond werden. De rest der 2de brigade passeerde daarna de lagune, en bezette tegen den middag het verlaten Giegieng, waarin de weg werd opgezocht en gevonden, die van daar naar het binnenland voerde.

Des avonds betrok ook de 3de brigade aldaar het bivak.

Luitenant-kolonel PEL;
rechter half 14de bataljon;
1 sectie artillerie;
een detachement cavalerie;
1 sectie mineurs.

Luitenant-kolonel ENGEL;
rechter half 3de bataljon;
1 sectie artillerie;
1 peloton mineurs.

Nadat den 11den het Hoofdkwartier en de cavalerie ontscheept waren, zond de Opperbevelhebber de hiernevens genoemde colonne, onder den luitenant-kolonel PEL, ter verkenning langs de lagune in Westelijke richting, en die onder den luitenant-kolonel ENGEL Zuidwaarts, langs den weg naar het binnenland.

De colonne PEL ontving vuur uit Kota Pohama, doch de verdedigers dier sterkte namen de vlucht toen de tirailleurs aanstalten maakten de lagune te passeeren, waarin hun stelling op een eiland gelegen was. De geul in de lagune was echter te diep om doorwaad te kunnen worden, zoodat PEL besloot naar het bivak terug te keeren, waar hij als zijn bevinding mededeelde, dat het terrein ten Zuiden der lagune voor groote troepenbewegingen ongeschikt was.

De andere colonne bereikte de Blang (veld) Pandjang, een breeden grasweg, die naar Pakan Kroeng Tjoet leidt, volgde dien over een paal afstand, waarbij uit de sawah enkele schoten vielen, en keerde vervolgens terug.

Terwijl deze verkenningen plaats hadden, werd het hoofdbivak geälarmeerd, en een veldwacht, die zonder de noodige voorzorg ter verkenning vooruit trok, met de klewang aangevallen en op de vlucht geslagen. Ook een later herhaalde alarmeering, die ons 3 dooden kostte, werd spoedig afgeslagen.

Generaal VERSPIJCK stelde nu voor, langs de Blang Pandjang naar den Kraton te trekken.

De Opperbevelhebber wilde echter het dichtbevolkte, onbekende land niet binnentrekken, maar verband blijven behouden met de vloot, ten einde niet genoodzaakt te worden meer zieken mede te voeren, dan de 130, die wegens cholera niet naar boord mochten worden overgebracht. Hij besloot dus het strand te volgen tot aan de rivier en liet daartoe den 12den de 3de brigade naar Kota Moesapi opmarcheeren.

Bij het overtrekken der Koewala Giegieng, die ondoorwaadbaar bleek, hoewel de gidsen het tegendeel hadden verzekerd, ondervond die colonne groote moeielijkheden. Een cavalerist en twee paarden verdronken, en de marine moest te hulp geroepen worden om de troepen over te voeren, die dan ook eerst tegen 1 ure 's namiddags de overzijde bereikten. Van het weinige vuur der vijanden aan den anderen oever der lagune, werd geen nadeel ondervonden, en, na het verlaten Kota Pohama en ontruimde loopgraven gepasseerd te zijn, werd tegen half drie 's namiddags op een door boomen overschaduwde vlakte het bivak betrokken, waar het Hoofdkwartier tegen 3 ure 's namiddags aankwam.

Een peloton cavalerie, ter verkenning uitgezonden, constateerde, dat Kota Babi nog bezet was.

De 2de brigade was in het bivak te Giegieng achtergebleven om den weg

naar het Zuiden te verbeteren, voor het geval, dat daarvan nog gebruik zou moeten gemaakt worden.

Een bataljon infanterie;
„ peloton cavalerie;
„ sectie artillerie;
„ peloton mineurs.

De hiernevens vermelde troepen der 3 brigade verkenden den volgenden dag (den 13den) Kota Moesapi, dat verlaten bleek, en door hen geoccupeerd werd, en de Westelijk gelegen nog bezette versterkingen. Zuidwaarts van Moesapi vonden zij de linie van Tiban, die de vijand hardnekkig scheen te willen verdedigen. Bij die verkenning werden vijf soldaten licht gewond.

De 2de brigade kreeg toen bevel om onmiddellijk naar Moesapi op te rukken, doch bij gebrek aan de noodige sloepen en door de onstuimigheid der zee kon dien dag slechts een half bataljon en een batterij de Koewala Giegieng passeeren.

Generaal-majoor Verspijck;
linker half 9de bataljon;
rechter half 12de bataljon;
1 bergbatterij;
1 peloton cavalerie;
1 „ mineurs;
zoo noodig, de 2 compagnieën van het linker half 12de bataljon, die in Kota Moesapi waren;
1 half bataljon, als reserve opgesteld buiten het bivak.

Aan den tweeden bevelhebber werd opgedragen den volgenden dag met de hiernevens vermelde troepen ten Zuiden van Moesapi in Westelijke richting een verkenning uit te voeren, opdat bepaald zou kunnen worden, op welke wijze de monding der Atjeh-rivier bemachtigd moest worden.

Generaal Verspijck verliet daartoe des morgens te 6 ure het bivak en rukte tegen de linie van Tiban, 250 meters ten Zuiden van Moesapi gelegen, op. Hij stelde 2 compagnieën van het eerstgenoemde bataljon Oostelijk naast Kota Moesapi, gedekt achter den steilen oever der lagune, en de beide andere compagnieën met een sectie kanons, 300 meters meer Oostelijk tegenover het Noord-Oostelijke front der vijandelijke linie op, om den vijand bezig te houden tot de aanval zou plaats hebben. Het tweede halve bataljon, met een sectie kanons en 2 mortieren, werd op 200 pas ten Westen (rechts) van de versterking geposteerd, ten einde 's vijands stelling op den linker vleugel te attakeeren. 1½ compagnie der bezetting van Moesapi moest ten Zuiden dier versterking deze beide vleugels der aanvalslinie in verband brengen. Op 3 à 400 pas achter deze troepen stond het gros der artillerie, met de cavalerie en mineurs in reserve, en daarachter het rechter half 3de bataljon.

De beide eerstgenoemde compagnieën onder kapitein A. P. W. Meis, rukten al spoedig tegen de Oostelijke versterking op, maar werden door het hevig vuur van den ongeveer 3 à 4000 man sterken vijand genoodzaakt naar haar eerste standpunt terug te keeren.

Verspijck deed toen het rechter half 3de bataljon avanceeren, terwijl het rechter half 12de bataljon de Oostelijke versterking omtrok. Twee compagnieën van het rechter half 3de bataljon werden vervolgens tegen de versterking opgezonden, en te 7 ure voormiddags het sein tot den stormaanval gegeven.

De twee laatstgenoemde compagnieën waren het eerst binnen de linie, spoedig gevolgd door de overige troepen, die, na een scherp gevecht, den vijand over de Titi pandjang joegen. Hij maakte daarbij gebruik van een prauw, die door een

granaatschot in den grond werd geboord, en van een gebrekkige brug, die krachtig onder vuur genomen werd.

Wij verloren 6 dooden en hadden 39 gekwetsten (kapitein W. H. VOORMAN en luitenant A. BEEKHUIS stierven aan hun wonden); de vijand liet 85 gesneuvelden achter en verloor nog veel volk bij zijn retraite.

Terwijl de veroverde positie bezet werd, rukte het rechter half 12de bataljon in Westelijke richting en occupeerde het verlaten Kota Perak.

De $1^1/_2$ compagnie van het linker half 12de bataljon onderhield toen de gemeenschap tusschen dit korps en het linker half 9de bataljon, dat met een sectie artillerie ten Zuiden van de linie positie had genomen. Op voorstel van VERSPIJCK deed de Opperbevelhebber een aarden versterking, 400 passen Westelijk van Kota Perak gelegen, door een compagnie bezetten.

Toen het bij een verkenning bleek, dat ook het zich nog verder Westelijk uitstrekkende gedeelte der strandlinie verlaten was, rukte den 15den een deel der 2de brigade langs het strand, en een deel der 3de brigade Zuidwaarts van de lagune in die richting uit, en bereikten, zonder dat er een schot gelost werd, Kota Babi en de monding der Atjeh-rivier. De geheele linie werd des middags door drie bataljons bezet, en de overige troepen keerden naar het bivak te Moesapi terug.

Ter zelfder tijd verkende een flottielje van 10 sloepen, onder den kapitein-luitenant-ter-zee K. C. BUNNIK, de rivier. Na haar gedurende een kwartier uur te zijn opgeroeid, deed hij een 30-tal granaten werpen in een kampong, waaruit hij toen vuur ontving, en keerde vervolgens naar boord terug.

Nadat op de boven omschreven wijze de geheele strandlinie des vijands in zijn bezit was gekomen, besloot de Opperbevelhebber den weg te doen opzoeken en verbeteren, die, naar zijn opvatting, door het moerassige, met nipa begroeide terrein het Westelijk gedeelte der veroverde stellingen met het binnenland moest verbinden.

Luitenant-kolonel PEL;
2de compagnie van het rechter half 12de bataljon;
2de compagnie van het rechter half 14de bataljon;
1 sectie artillerie;
1 compagnie mineurs.

De hiernevens vermelde colonne rukte daartoe in den morgen van den 16den uit Kota Radja Bedil naar het Zuiden.

Na een 600 pas ver een goeden weg gevolgd te hebben, stuitte PEL tegen een 7 meter breed modderig kreekje te midden van nipa-bosch. Toen de mineurs de hierover gelegen gebrekkige brug verbeteren wilden, werden zij en de colonne met vuur uit de dichte begroeiing bestookt, en nadat een deel der infanterie het watertje doorwaad had en aan de overzijde in stelling gekomen was, nam dit vuur zoozeer in hevigheid toe, dat PEL besloot met zijn 10 gewonden (kapitein C. W. H. EICHHOLTZ overleed later) te retireeren.

Zijn soldaten waren te zeer afgemat en hadden te veel van hun munitie verbruikt om den aanval nog te hervatten, toen tijdens de retraite het linker half 3de bataljon ter assistentie kwam opdagen.

Een compagnie mineurs, gedekt door het rechter half 9de bataljon en een sectie artillerie, bracht te zelfder tijd onder het vuur des vijands het grootste gedeelte van de 115 meters lange brug over de Titi pandjang in bruikbaren staat, om den Opperbevelhebber in de gelegenheid te stellen zoo noodig langs die zijde te kunnen oprukken. Den volgenden morgen werden die werkzaamheden onder sterker vijandelijk vuur voortgezet. Twee compagnieën trokken toen door het nog niet overbrugde deel der lagune naar de overzijde en verjoegen den vijand.

Nadat de overgang gereed gekomen en een bruggenhoofd van klapperstammen was opgericht, werd het rechter half 3de bataljon mede daar in stelling gebracht. Hoewel hier een weg naar het Zuiden werd aangetroffen, wilde de Opperbevelhebber daarvan geen gebruik maken, alvorens nogmaals getracht te hebben ten Westen van de Titi pandjang om de nipa-bosschen heen een verbinding met de rivier te verkrijgen. Op die wijze toch zou hij in verband kunnen blijven met de vloot, die hem van alles voorzien moest.

Kolonel WIGGERS VAN KERCHEM;
3 halve bataljons infanterie;
8 mortieren;
1 compagnie mineurs;
20 ruiters.

Daartoe beschoot de marine den Kraton, zoowel als het moeras ten Oosten der Atjeh-rivier, en marcheerde de hiernevens vermelde colonne den 18den December, des morgens te 6 ure, uit het bivak en wendde zich ten Zuiden der linie van Tiban in Westelijke richting.

Op die hoogte verliet haar de tweede bevelhebber, die de 3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon vergezelde, welke, onder achterlating van een compagnie bij de brug, deze passeerden en het meer Zuidwaarts gelegen terrein bezetten moesten.

Na door het linker half 9de bataljon versterkt te wezen, dat in opdracht had ter ondersteuning der colonne WIGGERS naar een brug over de Titi pandjang te marcheeren, die 1200 meters verder stroomopwaarts zichtbaar was, deboucheerden laatstgenoemde troepen hier op een groote sawah-vlakte, waarvan de omliggende kampongs, waaruit de vijand zijn vuur afgaf, bezet werden. Toen zij tegen half één 's namiddags de colonne WIGGERS aan de overzijde der lagune bespeurden, trokken zij, op last van den Opperbevelhebber, te half vier 's namiddags naar het bivak terug.

Nadat de colonne WIGGERS door moerassig terrein de kreek bereikt had, waarvoor de luitenant-kolonel PEL twee dagen vroeger meer Westelijk het hoofd had gestooten, werd onder het vuur des vijands het hier 80 meters breede moeras door de mineurs begaanbaar gemaakt en hij door een stouten aanval der voorwacht verdreven. Bij dit gevecht viel aan onze zijde 1 doode, en verkregen wij 4 gewonden, waaronder een officier. Ten Zuiden van de kampong, die aan de overzijde van het moeras gelegen was, kwam nu de colonne in verbinding met de colonne PEL, welke denzelfden weg als vroeger had gevolgd, onder vijan-

Luitenant-kolonel PEL;
een half bataljon infanterie;
een sectie artillerie;
2 mortieren;
een sectie mineurs.

delijk vuur een brug over de kreek geslagen had, en bij een Zuidwaarts gelegen verlaten vijandelijke benteng Oostwaarts was afgeslagen om in positie te komen tegenover kampong Lamara (Loëe). Beide colonnes rukten nu tegen die weinig versterkte kampong op, welke spoedig door den vijand werd ontruimd. Zijn vuur, daarna uit kampong Garauw (het Noord-Westelijk gedeelte van Langkroek) afgegeven, werd weldra door de artillerie tot zwijgen gebracht, nadat de colonnes zich ten Zuiden van Lamara hadden opgesteld.

Tegen 2 ure 's namiddags werd op aanraden der gidsen Westelijk aangehouden en de Pedirdijk bereikt, die door uitgestrekte rijstvelden in Zuidelijke richting van Lamara naar Lemboe voert.

Door een vergissing van den gids werd die dijk door de voorhoede tot nabij Lemboe gevolgd, doch de hoofdtroep sloeg voorbij de kampongs Garauw en Langkroek Westelijk af om het huis van TOEKOE KADLI en de Atjeh-rivier te bereiken. Dat huis, 't welk in brand geraakte, nadat de colonne was voorbij getrokken, en de aan de rivier gelegen kampong Penajoeng werden verlaten bevonden.

Kapitein-luitenant-ter-zee BUNNIK;
2 stoombarkassen
19 gewapende sloepen.
Totaal der manschappen 600 mariniers en matrozen.

Inmiddels was de hiernaast vermelde flottielje tegen 8 ure voormiddags de rivier opgeroeid. Uit de kampong, die reeds vroeger bezocht was, en nu verlaten scheen, vielen eenige schoten, welke ons drie licht gewonden bezorgden. Na dit vuur beantwoord te hebben, werd de kampong doorzocht en ontruimd bevonden, evenals een goed ingerichte versterking aan den linkeroever en een ruime benteng van 40 meters face (marine-benteng) aan den rechteroever.

De laatste werd door 2 compagnieën mariniers bezet en de sloepen rangeerden zich in 2 liniën bij de paalversperring, hier in de rivier aangebracht. Den volgenden morgen roeiden zij verder en vonden boven het bivak Penajoeng den schoener Gipsy, die medegenomen werd.

Luitenant-kolonel ENGEL;
3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
1 compagnie van het rechter half 14de bataljon } die de rivier monding bezet hadden.
2 compagnieën mineurs }

Den 19den rukte de hiernevens vermelde colonne uit het bivak Moesapi in Westelijke richting naar de marine-benteng, vanwaar een compagnie mariniers haar tegemoet trok.

Daarna bereikte zij langs een redelijk goed pad het bivak te Penajoeng.

Den 20sten werden de mariniers in de marine-benteng door een compagnie infanterie vervangen, en een batterij langs den door ENGEL gevolgden weg naar Penajoeng gezonden (1). Een groot bivak werd daar in orde gebracht en de vivres aan de riviermonding opgeslagen.

Gedurende de beide volgende dagen werden alle troepen naar het bivak te

(1) Die marsch werd in 7 uren volbracht.

Penajoeng verplaatst, met uitzondering van de bezetting der marine-benteng en van de 2 compagnieën, die, ter vervanging van het legioen van MANGKOE NEGORO, aan de riviermonding gelegerd werden ter bewaking van de goederen, de vivres en het materiëel, die daar gelost zouden worden. Het rechter half 14de bataljon ging over op den linker rivieroever, vanwaar Penajoeng beschoten was; een sectie artillerie vuurde op Atjehers, die, op 15 pas ten Zuiden van het bivak, aardwerken opwierpen, en 2 mortieren van 20 centimeters werden van boord ontboden om tegen die werken in batterij te worden gebracht.

Aldus werden wij meester van de rivier beneden den Kraton en werd de veilige gemeenschap met de reede verzekerd.

Nimmer werd er in Indië een bivak betrokken, van zulk een uitgebreidheid, als dat van Penajoeng. Het had een lengte van ongeveer 1000, en een breedte van 400 meters. Ten Westen paalde het met de lange zijde aan de rivier, ten Oosten aan het sawah-terrein, ten Zuiden tegen de met suikerriettuinen en kampongs bedekte strook grond, die het van de vlakte van Pantej Perak scheidde, en ten Noorden tegen kampongs.

Een zevental veldwachten stelden aan den Zuid-Oostelijken en Noordelijken rand 15 dubbelposten uit, die de verhakkingen bewaakten, welke die zijden omringden.

De binnenruimte, voor een groot gedeelte met kampongs en tuinen bedekt, werd grootendeels schoongekapt.

De troepen lagen geëchelonneerd langs de Noord- en Zuider face en den rivieroever, met het Hoofdkwartier in het midden, waaromheen de veldhospitalen, het civiel personeel, de dwangarbeiders, de mineurs en de cavalerie gelegerd waren. De artillerie lag in het Zuidelijk gedeelte achter de daar bivakkeerende infanterie, en wierp aan de rivier twee borstweringen op, waarachter vier stukken geschut tegen de Messigit in batterij werden gebracht.

500 kettinggangers, den 23sten van Java aangekomen, waren nauwelijks toereikend om de verliezen aan te vullen door sterfte, ziekte en desertie onder dat korps veroorzaakt. Ook de troepen hadden nog steeds veel van cholera en andere ziekten te lijden.

d. DE ACTIE TEGEN DEN KRATON.

Alvorens tot een actie tegen den Kraton over te gaan, wilde de generaal VAN SWIETEN trachten den Sultan over te halen om aan onze eischen gehoor te geven.

Indien deze toch bewogen kon worden om een verdrag te sluiten op den voet van het Siaksche tractaat, dan zou verder oorlog voeren onnoodig wezen, want het was, toen ter tijde, nòch de wensch, nòch het doel der Indische Regeering zijn gebied aan ons rechtstreeksch bestuur te onderwerpen.

Er werden dan ook twee brieven voor den Sultan gereedgemaakt, waarin onze bedoelingen en voorwaarden tot het sluiten van vrede uiteengezet werden, en het voorstel gedaan werd om den oorlog als beschaafde natiën te voeren.

TOEKOE NEQ had reeds weder blijken van toenadering gegeven, maar TOEKOE KADLI, ons anders goedgezind, doch nu verstoord over het verbranden van zijn huis, waarin het Atjehsch archief bewaard werd, bleef zich met PANGLIMA POLIM ten Zuiden van den Kraton ophouden.

Daar noch TOEKOE NEQ, noch een paar bewoners van Kampong Djawa geneigd waren, die brieven aan hun adres te bezorgen, en de Generaal den kapitein W. J. VERVLOET, die zich aanbood, daarmede niet belasten wilde, ging MAS SOEMOE WIDIKJO (1) den 23sten December met vier volgelingen naar den Kraton op weg. Toen hij den dag na zijn vertrek niet terugkeerde, en in den nacht van den 24sten op den 25sten December het bivak beschoten werd, besloot de Opperbevelhebber den strijd te hervatten.

Commandant: kolonel WIGGERS VAN KERCHEM.

Voorhoede:

1 compagnie van het rechter half 3de bataljon;
1 sectie artillerie;
mineurs.

Hoofdmacht:

1 compagnie van het rechter half 3de bataljon;
1 sectie artillerie;
2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
ambulance;
3 compagnieën van het linker half 3de bataljon.

Achterwacht:

1 compagnie van het linker half 3de bataljon, tevens dekking van het geschut.

De kolonel WIGGERS VAN KERCHEM kreeg dus de opdracht met de hiernevens genoemde troepen den 25sten in Zuid-Oostelijke richting een verkenning te doen ter opsporing eener open vlakte (Pantej Perak), die op den rechter rivieroever tegenover den Kraton moest gelegen zijn, en waar de Opperbevelhebber belegeringsbatterijen wilde doen opwerpen.

Te 8 ure des voormiddags afgemarcheerd, rukten de troepen eerst in Oostelijke richting voort, totdat een drassige, met vrij hooge pâdi begroeide vlakte bereikt werd, waarop in Zuid-Oostelijke richting in den Noord-Westelijken hoek van Kampong Lemboe achter den Pedirdijk een versterking bespeurd werd.

Op het oogenblik, dat de voorhoede die positie naderde, opende de vijand vandaar geschut- en geweervuur, hetwelk de artillerie der voorhoede spoedig voor een goed deel tot zwijgen bracht.

Daar het niet in de bedoeling van den Opperbevelhebber lag de verkenning in Oostelijke richting uit te strekken, zond hij last aan den colonne-commandant zich in een meer Zuidelijke richting te bewegen.

De voorhoede zwenkte daarop rechts met het front naar het Zuiden, en zwermde en tirailleur uit, toen zij uit de zooeven vermelde versterking met

(1) MAS SOEMOE WIDIKJO was de zoon van een Ceylonsch officier, en deed op Bali als koeliehoofd, gids en regeeringsboodschapper dienst. Hij had ook den generaal VAN SWIETEN naar Boni vergezeld.

een krachtig vuur werd begroet. De geheele artillerie kwam ten Noord-Westen dier benteng in batterij en vuurde met granaten. De drie overige compagnieën volbrachten inmiddels de zwenking en marcheerden in linie met compagniescolonnes op, terwijl het linker half 3de bataljon voorloopig in reserve bleef.

Langzamerhand oprukkend, werden de strijdende troepen door het hevig vuur des vijands genoodzaakt dit met salvo's te beantwoorden en zich meer en meer en tirailleur op te lossen.

Nadat zij aan de West- en Noordzijde den rand der 5 meters breede bamboe doeri-versperring bereikt hadden, die zoowel de versterking als den geheelen kampongrand omgaf, bleek het onmogelijk zich daar doorheen te werken. Op last van den chef van den Staf der brigade, kapitein VAN DAALEN, die zich aan de Westzijde bevond, werd daar beproefd de versperring met het kapmes op te ruimen. Voordat op deze wijze een opening was verkregen, wisten 5 officieren en 3 minderen (1), met den adjudant-onderofficier E. C. O. VON BREDOW aan het hoofd, zich door de doornstruiken een weg te banen tot den voet der borstwering, waar VON BREDOW zijn vaandel plantte De borstwering te beklimmen was hun echter onmogelijk, daar zij alle in de struiken verward raakten.

Om hun moed in te spreken kwam VAN DAALEN te paard onder een kogelregen door de doornen naar hen toe en beloofde versterking te zullen halen. Naar het linkerhalf 3de bataljon gereud zijnde, vernam hij, dat kolonel WIGGERS gewond was, en dat de luitenant-kolonel ENGEL, die nu het bevel moest overnemen, bezwaar maakte dit te aanvaarden, omdat hij zijn in hevig gevecht gewikkelde troepen niet wilde verlaten. Toen besloot VAN DAALEN het bevel op zich te nemen, totdat daarin voorzien zou zijn, en zond een verzoek om versterking aan den Opperbevelhebber. Op zijn verlangen deed majoor CAVALJÉ twee zijner compagnieën (onder de kapiteins VAN TIENHOVEN en MARION), die met het front naar het Zuiden stonden, een linker frontverandering maken, en door het met paggers en suikerriet bedekte terrein naar den kampongrand ten Zuiden van de aangevallen benteng oprukken, waar zij in hevig gevecht kwamen voor een tweede vijandelijke sterkte, die door een deel van de verdedigers der eerste bezet werd. Twee Europeesche onderofficieren, REZZONICO en VON BUTTLER, werkten zich hier door de bamboe doeri heen, doch de eerste, die de borstwering beklom, ontving een doodelijk schot.

De 3de compagnie (onder kapitein LE BRON DE VEXELA) werd naar den Noord-Oostelijken rand der kampong gezonden om aan die zijde tegen een omtrekking te waken.

---

(1) De kapiteins A. P. BINDERVOET VAN NAHUIJS en C. A. VAN RANDWIJK, de luitenants C. E. J. SCHWEIJSS, B. R. L. DE STURLER en A. F. D'ARNAUD GERKENS, de sergeant-majoor BACH, de Ambonneesche sergeant LATOEMAHINA, die sneuvelde, en de Ambonneesche soldaat PATTIMANA, die gewond werd.

Van Daalen begaf zich inmiddels weder naar het rechter half 3de bataljon, dat met behulp der mineurs reeds een deel der versperring had opgeruimd, en deed dit tot den stormaanval overgaan. Na enkele minuten van hevigen strijd werd de benteng genomen. De vijand liet daarin 36 dooden achter.

Daar het andere bataljon nog steeds in gevecht was, en zijn munitie verbruikt had, besloot van Daalen uit de veroverde benteng door de kampong een omtrekkende beweging naar het Zuiden te maken.

Hiertoe had hij slechts 1½ compagnie beschikbaar, aangezien de genomen positie bezet diende te blijven, en een gedeelte van het rechter half 3de bataljon den vijand in Oostelijke richting door de kampong vervolgde. Het troepje stond tot den afmarsch gereed, toen generaal Verspijck in de veroverde versterking aankwam, en van Daalen vergunning gaf zijn plan te volvoeren.

De verdedigers der tweede benteng bespeurden zijn nadering te laat om zich nog te kunnen verweren, en sloegen op de vlucht, waarbij zij 28 dooden achterlieten. Even te voren was het linker half 9de bataljon en een halve batterij ter versterking aangekomen, waarvan 2 compagnieën ter ondersteuning naar het linker half 3de bataljon werden afgezonden. De beide andere bleven in reserve en de artillerie kwam op 250 meter ten Noorden der eerste versterking in batterij om zoo noodig te voorkomen, dat de vijand zich weder verzamelde.

Nadat de tweede benteng genomen was, viel een derde, 100 meters ten Zuiden van de tweede gelegen, na bestorming in onze handen. Eindelijk werd de laatste versterking der linie, die tegen de rivier aanleunde, door drie compagnieën aangegrepen. Een compagnie hield daarbij 's vijands Westerfront bezig; een compagnie van het linker half 9de bataljon (onder kapitein A. P. W. Meis) rukte met veel moeite door het hooge suikerriet en opende ten Noorden der benteng het vuurgevecht, terwijl een compagnie van het rechter half 3de bataljon (onder kapitein C. A. van Randwijk) tegen het Oostelijk front optrok.

Daarop gingen de beide laatste compagnieën tot den storm-aanval over en joegen de Atjehers over de rivier.

Ten laatste werden de vijanden, die zich nog ten Westen der linie in het met suikerriet en kampongs bedekte terrein ophielden, verdreven door twee compagnieën, ter hoogte der 3de versterking met het front naar het Zuiden opgesteld.

Volgens den gids, was men nu niet ver van de gezochte grasvlakte verwijderd.

De commandant van het linker half 3de bataljon rukte dan ook met 2 zijner compagnieën uit de veroverde stelling in Zuid-Westelijke richting het suikerriet binnen om haar te zoeken.

Ten half twee 's namiddags kwam hij terug met de mededeeling, dat hij op een versterking gestuit was, waarnaast zich een rechte borstwering verhief. Zij scheen op den rechter rivieroever te liggen, en was zoo sterk bezet, dat hij zich niet krachtig genoeg gerekend had om haar aan te vallen.

Na eenige salvo's te hebben afgegeven had hij dus den terugtocht aangenomen.

Toen generaal VERSPIJCK te 1 ure 's namiddags den Opperbevelhebber kwam berichten, dat de stelling van Lemboe met een verlies van 1 officier (luitenant J. A. L. SCHOENMAECKERS) en 5 minderen aan dooden, en 8 officieren en 76 minderen aan gewonden, veroverd was, bepaalde deze, dat zij onder den commandant der 3de brigade door de hiernevens genoemde versche troepen bezet, en de verkenning den volgenden dag vervolgd zou worden.

Bezetting van Lemboe (1):

rechter half 9de bataljon;
linker half 14de bataljon;
2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon;
2 compagnieën van het linker half 12de bataljon;
1 compagnie mineurs;
2 sectiën artillerie;
8 mortieren.

De hiernaast vermelde colonne moest ten 7 ure voormiddags langs de rivier in Zuidelijke richting oprukken ter nadere opsporing der vlakte van Pantej Perak.

Colonne onder kolonel SCHULTZE:

rechter half 3de bataljon;
linker half 9de bataljon;
18de compagnie artillerie;
2 compagnieën mineurs.

Het rechterhalf 14de bataljon, ten Noorden van kampong Gedah aan de overzijde der rivier gelegerd, zou na achterlating van een compagnie met een sectie artillerie, die beweging op den linkeroever ondersteunen, zonder zich bepaald in gevecht te begeven. Een flottielje van gewapende sloepen zou zich op de rivier bewegen om den vijand uit de verte onder vuur te nemen. Na een paar compagnieën achtergelaten te hebben, zou tevens de bezetting van Lemboe, onder de bevelen van den tweeden Bevelhebber, in Westelijke richting trekken, echter niet langs de rivier, om vandaar zoo weinig mogelijk te worden gezien, maar langs den kampongrand, zooals nader door dien bevelhebber zou worden bepaald.

De colonnes SCHULTZE en VERSPIJCK zouden alzoo naar elkander toe opereeren, en de versterking, den vorigen dag door den commandant van het linkerhalf 3de bataljon ontdekt, moeten nemen.

Nadat in Lemboe de nacht rustig was doorgebracht (den vorigen avond hadden wij nog 1 doode en 3 gekwetsten verkregen door vuur van de overzijde), bepaalde de tweede Bevelhebber, dat een sectie mineurs van uit Lemboe in Westelijke richting een pad zou kappen door het 2 à 3 meter hooge suikerriet. De vier compagnieën van het linker half en rechter half 12de bataljon zouden zich evenwijdig aan het te kappen pad opstellen, ieder met een sectie en tirailleur, zonder dat zij van de overzijde der rivier konden worden bespeurd. Naarmate de weg vorderde, zouden die compagnieën in onderling verband Westwaarts aanhouden. De sectie artillerie, onder dekking eener compagnie van het linkerhalf 14de bataljon, werd ten Westen der eerste (Noordelijke)

(1) Volgens opgave van den generaal VERSPIJCK bedroeg die bezetting 1 compagnie van het rechter half 9de bataljon, 1 sectie artillerie en 3 sectiën mineurs minder, dan hier is opgegeven.

benteng van Lemboe in de sawah opgesteld. De drie overige compagnieën van dat bataljon bleven in reserve. Drie compagnieën van het rechter half 9de bataljon en 4 mortieren hielden Lemboe bezet.

De tirailleurs der 2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon, die eenigszins te ver naar het Zuiden vooruitgingen, kregen al spoedig ettelijke gewonden door vuur uit een dichte bamboe doeri-heg, die verondersteld werd op den rechter rivieroever gelegen te zijn.

De generaal VERSPIJCK gelastte toen aan de 3 compagnieën van het linker half 14de bataljon die versterking rechts om te trekken, terwijl genoemde twee compagnieën haar in front bezig hielden. 1½ compagnie van het rechter half 9de bataljon werd nu tot reserve bestemd.

In Zuid-Westelijke richting langzaam door het suikerriet avanceerende, kwam deze omtrekkende colonne op een kleine vlakte, die zich tot aan de rivier uitstrekte, van welker overzijde uit een borstwering vuur ontvangen werd. Twee compagnieën zwermden toen en tirailleur langs de rivier uit om dit vuur te beantwoorden.

De chef van den Staf, kapitein VAN DAALEN, in Zuidelijke richting uitgezonden om een plaats voor de mortieren te zoeken, ontdekte eveneens een vijandelijke positie aan de overzijde der rivier, waaruit hevig geschoten werd en opperde twijfel, of er wel aan deze zijde der rivier vijandelijke versterkingen lagen. Op de door hem aangewezen plaats werden twee mortieren opgesteld.

Generaal VERSPIJCK bleef, evenals de commandanten der in actie zijnde troepen, nog veronderstellen, dat 's vijands positie op den rechter oever gelegen was, en zond een officier uit, ten einde bericht in te winnen omtrent het omtrekkende linker half 14de bataljon, waarvan hij nog niets vernomen had. Ook zond hij dit bataljon 1½ compagnie van het rechter half 9de bataljon achterna, en liet het rechter half 12de bataljon, dat bij voortduring groote verliezen leed, met 2 mortieren versterken.

Enkele minuten later vernam hij van VAN DAALEN, die deze mortieren had geplaatst, en van den uitgezonden officier, dat zij op den rechter oever geen versterkingen gezien hadden. Hij gaf daarom last aan het rechter half 12de bataljon zich zoo min mogelijk aan 's vijands vuur bloot te stellen. Toen hij vervolgens van den stafofficier C. DE WIJS bericht ontving, dat de laatstelijk uitgezonden 1½ compagnie de omtrekkende colonne had bereikt en met deze onder hevig vuur van de overzijde der rivier tot aan den rand van het suikerrietveld was opgerukt, verkreeg hij zekerheid, dat men zich in de ligging der vijandelijke positie had vergist, en beval hij tegen 11 ure voormiddags, dat die troepen buiten haar vuur zouden terugtrekken.

Even daarna ontving hij de mededeeling, dat de grasvlakte door de colonne SCHULTZE gevonden was.

Deze was op 150 pas van den rechter rivieroever door dicht begroeid terrein tegen 8 ure voormiddags uit het bivak Zuidwaarts gerukt, door sloepen op de rivier en door de colonne aan de overzijde gedekt. Twee uren later bereikte zij de vlakte, vanwaar op 1000 pas in Zuid-Oostelijke richting aan de overzijde van den stroom een uitgestrekte versterking ontwaard werd, die de colonne VERSPIJCK onder vuur nam. Twee kanons werden hiertegen in batterij gebracht, en de sloepen op de rivier ageerden tegen de meer Westelijk op dien oever gelegen werken, welke nu ook hun vuur op de colonne SCHULTZE openden.

In afwachting van nadere bevelen trok deze kolonel zijn colonne, die 1 doode en 3 gewonden bekomen had, eenigszins terug en zond het linker half 9de bataljon in Oostelijke richting uit om verband te krijgen met VERSPIJCK.

De Opperbevelhebber bepaalde, dat het rechter half 3de bataljon op de vlakte zoude blijven, en deed de overige troepen, alsmede de bezetting van Lemboe, naar het bivak terugkeeren.

Bij de colonne VERSPIJCK waren de kapitein P. F. L. LA FORS en 15 minderen gesneuveld en 6 officieren en 55 minderen gewond.

Het gevecht bij Lemboe werd eenigszins uitvoerig beschreven, omdat het een der schitterendste wapenfeiten uit onze krijgsgeschiedenis is, waardig vermeld te worden naast de tweede inneming van Plered, de bestorming van den Marapalm, de omtrekking van Djagaraga, de verovering van Pamangkat en den strijd tegen IDA MADA RAHI.

De verkenning naar de grasvlakte van Pantej Perak levert een tegenhanger op van die, welke in 1859 in Boni werd ondernomen, toen daar, door de hooge turksche tarwe, een weg naar het binnenland moest worden gezocht en gekapt.

De dichte begroeiing met suikerriet gaf aanleiding, dat er op Atjeh geageerd werd tegen op 250 meters afstand gelegen versterkingen, die door de scherp ingesneden rivier waren gedekt, in de veronderstelling, dat zij aan deze zijde van den stroom gelegen waren.

In Boni gaf de hoog opgeschoten maïs, die de velden bedekte, generaal STEINMETZ aanleiding om zijn troepen te doen terugkeeren, toen zij een half uur op marsch waren, daar hij zich op zulk een terrein niet tegen een aanval bestand achtte.

De gevechten van den 25sten en 26sten hadden den vijand uit onze linker flank verjaagd en de ligging van den Kraton beter doen kennen. Ter verbinding der batterijen, die op de veroverde vlakte zouden worden aangelegd, en waartoe het belegeringspark aan wal werd gebracht, werd den 27sten van uit Penajoeng door de mineurs en de infanterie een 560 meter lange gemeenschapsgang geopend, die dienen moest als dekking tegen het kanonvuur uit de Messigit, waardoor 3 man gedood en 2 gewond waren. Tevens werd uit het bivak door 2 mortieren en 2 achterlaadkanons het vuur geopend op het terrein ten Noorden van die Messigit gelegen.

Den 30sten was die gang voltooid, en werd er met gezwinde sappe een parallel uitgegraven, waarin later trappen werden uitgestoken, die aan de infanterie gelegenheid gaven om door schietgaten, uit zandzakken samengesteld, behoorlijk gedekt, haar vuur af te geven.

De mortier- en de kanonbatterij waren den 3den Januari 1874 gereed, en den volgenden dag bewapend.

In een conferentie, op dien datum door den Opperbevelhebber met den tweeden bevelhebber en de chefs van den Staf der artillerie, der genie en der verkenningen belegd, was men vrij algemeen van oordeel, dat in de wallen van den Kraton moeielijk bres te schieten zoude wezen, daar het geboomte, hetwelk die wallen dekte, het gezicht belemmerde en het waarnemen van de uitwerking der schoten verhinderde. Een storm op den Kraton te ondernemen, nadat deze door artillerievuur was geteisterd, doch zonder dat daaraan de stormvrijheid was ontnomen, achtte de Opperbevelhebber roekeloos.

Er werd dus besloten de gemeenschap tusschen de beide oevers (de brug was den 2den Januari weggeslagen) door het bouwen van een stevige, nieuwe brug te verbeteren, het terrein langs den Westelijken oever in de richting der Messigit van geboomte te zuiveren en begaanbaar te maken, dit terrein door artillerie te doen beschieten, en het vuur der hoofdbatterij, die door een haag aan het oog des vijands was onttrokken, niet te openen, alvorens de gemeenschap tusschen de oevers hersteld was. Daarna zou een stormcolonne zich van de Messigit meester maken om van daar een bres in den Kraton te leggen.

Toen echter de voltooiing van de brug vertraging ondervond, besloot de Opperbevelhebber daarop niet te wachten, maar de voorgenomen bestorming den 6den te doen plaats hebben.

Sedert den 27sten was, onder dekking van het rechter half 14de bataljon, een aanvang gemaakt met het schoonkappen van het terrein op den linker rivieroever in de richting der Messigit. Die kapping werd den 5den Januari voortgezet, en tevens werden de noodige vaartuigen tot het overzetten der troepen bij het bivak verzameld.

Daar de Opperbevelhebber vernomen had, dat voorwerken de schijnbaar verlaten Messigit beschermden, en de Atjehers daar dekkingen tegen ons artillerievuur hadden opgeworpen (rivierbatterij), wees hij voor den aanval op de Messigit meer troepen aan, dan in de conferentie noodig waren geoordeeld.

De chef van den Staf dier troepen (kapitein van Daalen) deed den 5den nog een vergeefsche poging om die werken van den vijand nader te verkennen. Het dichtbegroeide terrein verhinderde dit.

De Opperbevelhebber achtte onder de bestaande omstandigheden zulk een verkenning nutteloos, en wees er dan ook geen troepen voor aan.

De kolonel C. L. St. A. M. de Roy van Zuydewyn, die den 4den, ter ver-

vanging van den gewonden kolonel WIGGERS VAN KERCHEM, was aangekomen, kreeg den 6den last met de 2de brigade den stormaanval op de Messigit en haar voorwerken te ondernemen, en zoo mogelijk den Kraton binnen te dringen. Hij moest zijn troepen daartoe op den linkeroever verzamelen, terwijl een sloepenflottielje op de rivier zich gereed zou houden om op te roeien, zoodra die sterkte genomen zou zijn, ten einde een punt te bereiken, vanwaar zij met vrucht haar geschut zou kunnen doen spelen. De vestingartillerie zou den aanval met haar vuur steunen.

Zoodra de 2de brigade haar beweging zou aanvangen, moest de 3de brigade onder de wapenen komen, en een harer bataljons den linkeroever bezetten.

Brigade-commandant: kolonel C. L. St. A. M. DE ROIJ VAN ZUIJDEWIJN;
chef van den Staf: kapitein G. C. E. VAN DAALEN.

Voorhoede:

linker half 3de bataljon (4 compagnieën onder majoor F. P. CAVALJÉ);
1 peloton mineurs;
1 sectie artillerie (2 kanonnen 8 centim. Lt.).

Hoofdmacht:

rechter half 3de bataljon (3 compagnieën), onder luitenant-kolonel F. T. ENGEL;
1 peloton mineurs;
3 sectiën artillerie (4 kanonnen v. 8 centim. Lt., 6 mortieren v. 12 centim.);
linker half 14de bataljon (4 compagnieën), onder kapitein A. P. W. MEIS;
1 officier en 10 cavaleristen.

Achterhoede:

rechter half 14de bataljon (3 compagnieën), onder luitenant-kolonel T. L. J. H. PEL.

Te 7 ure voormiddags opende de artillerie op den rechter rivieroever het vuur, nadat de haar maskeerende bamboe doeri en heggen met lithofracteur waren opgeruimd.

De 4 kanons aan de Zuidzijde van het bivak Penajoeng, onder de orders van kapitein G. F. W. BOREL opgesteld, dienden om den opmarsch der troepen te beschermen, het door te trekken terrein onder vuur te nemen, en eindelijk de Messigit (op 1500 meters afstand) te beschieten.

De front-batterij, onder kapitein J. P. BILJARDT, beschoot met 6 stukken de Messigit, het ten Noorden daarvan voorgelegen terrein en den Kraton.

De 4 mortieren van 20 c.m. in de mortierbatterij, onder kapitein J. R. DE JONG, die de Messigit, de passer en den Kraton met granaten en brandkogels bewierpen, werden in het open veld ter linkerzijde door 2 kanons en 2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon tegen vijandelijke aanvallen gedekt.

8 mortieren van 12 centimeter, onder dekking van het linker half 9de bataljon op de grasvlakte, zoo dicht mogelijk bij de rivier opgesteld, hadden hetzelfde doel.

Gedurende de twee en een half uur, dat de stukken der vesting-artillerie werkzaam waren, deden zij ieder 42 schoten. Toen de Messigit genomen was, verminderden zij hun vuur, om dit later op den dag weder in sneller tempo te hervatten.

In het geheel deed het belegeringsgeschut op dien dag 500, en het veldgeschut 300 schoten.

Door vertraging bij het passeeren der rivier kon de stormcolonne eerst te

kwart over achten voormiddags in Zuidelijke richting langs de rivier afmarcheeren, en spoedig daarop het zwaar begroeide terrein betreden, dat haar nauwelijks veroorloofde 10 meters in de minuut te avanceeren. Zij bleef daarbij zoo dicht mogelijk aan de rivier, daar langs deze een pad naar de Messigit voerde, en er, overeenkomstig de berichten, die bij het hoofdkwartier ingekomen waren, op eenigen afstand van dien oever vijandelijke werken bestonden, welker verovering geen dadelijk nut zou hebben.

Nadat er ongeveer 600 meters waren afgelegd, opende de nog onzichtbare vijand tegen 9 ure voormiddags plotseling een hevig vuur op de voorste compagnie der voorhoede, waarvan 5 minderen gekwetst werden. Steeds voortgaande en nu en dan riposteerende, bereikte zij een half uur later den boschrand op 40 meter van de enveloppe, welker Noorderfront, over ongeveer 300 pas lengte, vuur braakte.

Het linker half 14de bataljon kreeg toen opdracht om een omtrekking van 's vijands linkerflank te beproeven; het rechter half 14de bataljon zou ter versterking der voorhoede, die zijn vuurlinie uitbreidde, oprukken; de twee secties geschut van de hoofdmacht moesten voor het midden van 's vijands stelling in batterij komen, terwijl het rechter half 3de bataljon tot dekking dezer artillerie en der ambulance in reserve zou blijven. Tevens werd getracht aan de vesting-artillerie het sein tot staking van het vuur te geven. Dit werd in het bivak Penajoeng niet opgemerkt, maar daar werd het vuren uit eigen beweging gestaakt.

Inmiddels was van de 1ste compagnie van het 3de bataljon in een half uur tijds de helft der manschappen gewond, en had zij bijna al haar patronen verschoten.

Toen hij dit vernam, stelde de commandant van de artillerie der voorhoede, die in colonne met stukken op den smallen, aan beide zijden door slooten en dicht houtgewas begrensden dijk was opgesteld, onder dekking van tirailleurs van een peloton der 2de compagnie, zijn beide stukken links zijwaarts in batterij, en bracht met kartetsvuur op 200 pas afstand een vijandelijken vuurmond tot zwijgen, terwijl de 3de en 4de compagnie vooruitrukten en links en rechts van de eerste positie namen.

Met groote moeite werkte zich de artillerie van den hoofdtroep door de struiken heen, en kwam op zeer korten afstand voor de linie op een grasveld in stelling. Spoedig daarop verscheen hier de 1ste compagnie van het linker half 14de bataljon met de overige compagnieën links zijwaarts van haar.

Dit bataljon was uit de rechter-flank met divisiën afgemarcheerd. In het dichtbegroeide terrein, waarin die afdeelingen geen verband konden houden, hadden zij te veel naar de zijde van het vijandelijk vuur in Zuid-Westelijke richting aangehouden, zoodat de omtrekking minder ver werd uitgestrekt, dan in de bedoeling van den Kolonel had gelegen.

In weerwil van het hevige vuur, dat door dit, nu in de eerste linie getreden, bataljon, zoowel als door de voorhoede en de artillerie werd afgegeven, vermeerderde dat des vijands nog in kracht en bracht onze troepen zware verliezen toe. De brigadecommandant, die zich bij de artillerie bevond, en daar gewond werd, gelastte dan nu ook het rechter half 14de bataljon, hetwelk zich achter den rechtervleugel van het linker half 3de bataljon had opgesteld, met spelende muziek, rechts van laatstgenoemd korps tegen het midden der linie op te marcheeren.

Voor dat die muziek weerklonk, had de Kolonel intusschen reeds het «voorwaarts!» uitgesproken, en stormde de rechtervleugel der aanval-linie tegen de enveloppe op, onmiddellijk door den linkervleugel gevolgd.

Enkele minuten later nam het rechter half 14de bataljon aan de bestorming deel, en werkte zich mede door de bamboe doeri-versperring heen, om den wal te bereiken, vanwaar de Atjehers de vlucht namen. Op die vlucht werden zij van de overzijde der rivier begroet door het vuur van het linker half 9de bataljon (onder majoor I. H. Romswinckel), dat zich daartoe aan den oever opstelde, terwijl de mortieren granaten en lichtkogels in de richting van den Kraton afzonden.

Het linker half 3de bataljon, hetwelk, met luitenant van Tienhoven aan het hoofd, op den linkervleugel het eerst binnen de enveloppe was gedrongen, stormde onmiddellijk door naar de muren der Messigit, die onbezet bevonden werden, waarschijnlijk omdat de artillerie het verblijf in die positie volslagen onmogelijk had gemaakt.

Het rechter half 3de bataljon, dat achter het zoo even genoemde de enveloppe was binnengerukt, marcheerde naar den Noord-Oostelijken hoek der Messigit, en klom van die zijde over de muren.

Het rechter en het linker half 14de bataljon verzamelden zich eerst achter de veroverde stelling, en trokken toen ook, gevolgd door de artillerie en de mineurs, naar de Messigit, waar kolonel de Roy van Zuydewyn onmiddellijk beschikkingen nam om haar te bezetten en in staat van verdediging te brengen.

De Oostzijde werd met vooraf gereedgemaakte schanskorven en met zandzakken gesloten, en banketten werden opgeworpen.

De sloepenflottielje, onder den luitenant-ter-zee 2de klasse H. van Broekhuyzen, was van Penajoeng opgeroeid, zoodra de daar geplaatste artillerie haar vuur had gestaakt. Bij de pas veroverde versterking aangekomen, opende zij haar vuur op 600 pas, om daarna nog 100 pas te avanceeren, in de bocht der rivier voor dreg te gaan, en het hevige schieten uit Pakan Atjeh en den Kraton te beantwoorden.

Die sloepen bleven daar tot den volgenden middag in positie, en werden toen vervangen door andere, onder den luitenant-ter-zee 1ste klasse Buyskes, die tot den 13den Januari op de rivier bleef, en die punten onder vuur nam, welke niet door het geschut uit de Messigit konden getroffen worden.

Nadat kapitein VAN DAALEN den omtrek van de Messigit had verkend, en op 800 pas ten Zuiden daarvan dichtbegroeide versterkingen had ontdekt, waaruit aanhoudend gevuurd werd, besloot de colonne-commandant niet tegen die stellingen op te rukken. Overeenkomstig den last van den Opperbevelhebber, werd de Messigit door het rechter half 3de, het rechter half 14de bataljon (ieder drie compagnieën sterk), de 3de compagnie artillerie, en de 1ste compagnie mineurs, en de linie Noordwaarts daarvan door 2 compagnieën van het linker half 14de bataljon bezet, en keerden de overige troepen naar hun bivak terug.

Eerst daarna verliet de gewonde kolonel zijn troepen.

Ons verlies bedroeg 14 minderen aan gesneuvelden en 1 vermiste. Van de gekwetste 11 officieren en 197 minderen waren reeds tegen den middag 126 man naar de ziekenschepen overgebracht. De vijand zou 100 dooden en 20 gewonden bekomen hebben.

De aanvallen den volgenden dag door de Atjehers uit Pakan Atjeh op de Messigit en uit het Westen op de enveloppe gericht, werden niet krachtig doorgezet en konden gemakkelijk te keer gegaan worden. Eenige minderen en 3 officieren werden daarbij gewond, zoodat het incompleet der laatsten daardoor tot 20 percent der geheele sterkte klom.

Door vier salvo's van de zes 12 centim. uit de front-batterij werd het terrein ten Oosten der Messigit gezuiverd van vijanden, welke deze sterkte van die zijde onder vuur namen.

Alvorens het verhaal der krijgsbedrijven op Groot-Atjeh te vervolgen, dienen de staatkundige gebeurtenissen vermeld te worden, voor zoover zij op dit deel van het oorlogsterrein betrekking hebben. De overige zullen ter sprake komen bij de behandeling der krijgsbedrijven op de verschillende gedeelten der kust.

Het Engelsche oorlogsschip Thalia, den 30sten December ter reede verschenen, bracht een brief over van koningin Victoria aan den Sultan van Atjeh, waarin der oorlogspartij, die weder de overhand gekregen had, alle uitzicht op hulp van Engeland werd ontnomen.

Door een Arabier werd den Sultan het schriftelijk verzoek overgebracht om dit schrijven door een gezantschap te doen afhalen, doch toen hij drie dagen uitstel verlangde, vertrok de Thalia, het bezorgen van den brief aan den Opperbevelhebber overlatende.

Deze voegde daarbij een protest tegen de gevangenhouding van zijn zendeling MAS SOEMOE WIDIKJO (kort daarop bleek het, dat deze vermoord was, en de brieven, die hij had overgebracht, niet in des Sultans handen gekomen waren) en zond beiden in één omslag aan den Sultan. Op dit protest werd geen antwoord ontvangen 1).

(1) Zie het geschrevene over de tuchtiging van Pedir.

Het opgraven van het lijk van den Italiaanschen generaal Bixio (die commandant was geweest van het transportschip Madaloni), dat aan wal was begraven, gaf aanleiding met Toekoe Neq in aanraking te komen, die den 11den Januari een geheime samenkomst met den ambtenaar Kroesen hield, en het voornemen koesterde zich openlijk aan onze zijde te scharen.

Brieven aan de vier voornaamste hoofden der XXV Moekims verzonden bleven echter onbeantwoord. De kampongs van een hunner, Toekoe Nanta Setia, ten Westen van Marassa gelegen, werden toen den 12den en 13den Januari door een viertal oorlogsschepen beschoten.

Terwijl de Messigit in goed verdedigbaren staat werd gebracht, en haar bezetting, waarvan 3 officieren en 15 minderen gekwetst werden, zooveel mogelijk tegen het plongeerend vuur uit den Kraton werd gedekt, de gemeenschap van daar naar Kampong Djawa door een 4 meters breeden weg werd verbeterd, en de brug over de rivier haar voltooiing naderde, werden 2 halve bataljons van Padang ontboden, tot aanvulling der verliezen door de beide brigades geleden.

Zij telden respectievelijk 18 officieren, 276 Europeesche- en 246 Afrikaansche minderen, en 18 officieren, 255 Europeesche militairen van het Indische leger, en 298 mariniers.

Ten einde het vijandelijk kanonvuur, dat uit het Zuid-Oosten op de Messigit werd afgegeven, tot zwijgen te brengen, werd een kanon van 8 centimeters in den Zuid-Westelijken saillant in batterij gebracht en het voorgelegen terrein opengekapt.

De kapitein der artillerie J. L. van Wyhe verkende bij die gelegenheid het terrein in Z.-O. richting, en trof daar, op 250 pas van de Messigit twee evenwijdig aan elkaar voortloopende, 3 meter hooge muren aan, welke een droge gracht insloten, die uitliep op een borstwering met voorgelegen gracht. Zij vormden een rechten hoek, waarvoor een lager muurtje gelegen was. Iets verder werd een poortje ontdekt.

Toen de compagnie infanterie, hem toegezonden om die verkenning te vervolgen, en, zoo noodig en mogelijk, de gevonden werken te bezetten, door den vijand werd bespeurd en beschoten, keerde zij naar de Messigit terug.

Daar verondersteld werd, dat die muren tot den Kraton behoorden, werd besloten den volgenden dag een poging te doen die sterkte bij verrassing te nemen. De mineurs zouden des morgens te 4 ure de bovenbedoelde muren met lithofracteur doen springen, de artillerie daarna een krachtig vuur openen, en 3 halve bataljons de gevormde bres bestormen.

Des nachts gaf de vijand een hevig vuur uit den Kraton af en deed tegen half drie 's nachts een uitval, die door snelvuur werd afgeslagen.

De Oostzijde van het bivak Penajoeng werd eveneens bestookt, doch ook hier miste de vijand de energie, welke de Baliërs te Kasoemba hadden betoond. De meerderheid der aanvallers bleef op grooten afstand, en de weinige, die

vooruitdrongen, werden spoedig verjaagd. Hoewel de kans van slagen der voorgenomen verrassing door dit nachtelijk rumoer zeer gering geworden was, vertrok kapitein VAN WIJHE toch te kwart voor vijven 's morgens met 8 infanteristen en een paar kanonniers, ten einde na te gaan of de weg veilig was tot vervoer der springmiddelen. Te kwart over zessen voormiddags keerde hij terug en berichtte, dat het niet mogelijk zou zijn de lithofracteur ongemerkt in de borstwering te plaatsen, daar men den vijand daarachter hoorde praten. Het was nu in ieder geval te laat geworden.

Een soortgelijke verrassing werd den 9den September 1835 tijdens de belegering van Bondjol op kampong Padang Loeboe beproefd. Ook daar mislukte zij, hoewel door andere oorzaken. Op Atjeh zou zij trouwens weinig voordeel hebben kunnen opleveren, want later bleek het, dat de bedoelde muren geen deel van den Kraton uitmaakten.

Den 10den Januari openden de stukken, die aan de Zuidzijde van Penajoeng gestaan hadden, uit de Atjehsche rivierbatterij hun vuur tegen den Kraton, waarvan achter het zware geboomte slechts weinig was te zien. 3 kanons van 12 centimeters op de Ooster-, en 2 van 8 centimeters in de Zuider-, Oosteren Zuid-Wester face der Messigit kwamen 2 dagen later in werking. Ook uit de frontbatterij van Pantej Perak werd geschutvuur afgegeven op de punten, waar de vijand werkzaam was, of van waar hij vuurde. Nabij den rechteroever der rivier, op den Zuid-Westrand van de grasvlakte, werd tevens een tirailleur-loopgraaf voor staande schutters uitgegraven en een vooruitgeschoven tirailleur-post aangelegd, waarachter den 9den en 10den Januari nu en dan 2 mortieren werden opgesteld, ter verontrusting van den vijand in Pakan Atjeh en in de linie van PANGLIMA POLIM.

Alvorens het door de chefs der artillerie en genie ontworpen plan tot een geregelden aanval op den Kraton in uitvoering te brengen (1), besloot de Opperbevelhebber den raad van TOEKOE NEQ te volgen, en de linie van Kota Rantang te nemen om daarna den Taman te bezetten, vanwaar de Kraton kon gedomineerd, en de Westelijke uitgang, «pintoe oekoep», beheerscht worden.

Nadat 's nachts onze positie was gealarmeerd, rukte de hiernevens vermelde aanvalscolonne op den 12den Januari te 5 ure 's morgens in Westelijke richting uit de Messigit over de sawah, stelde zich in gesloten colonne achter een heuveltje op, gedekt tegen het vuur

Commandant-kolonel SCHULTZE;
1 officier en 20 cavaleristen;
linker half 9de bataljon; }
2 kanonnen van 8 centim.; }
2 mortieren; } aanvalscolonne, onder majoor ROMSWINCKEL.
2de compagnie mineurs; }

(1) Dit bestond in inkrimping van het bivak Penajoeng, het openkappen van het terrein ten Westen en Oosten onzer stelling in de Messigit, het beschieten van het punt, waar de Noord-Westelijke saillant van den Kraton vermoed werd gelegen te zijn, zoo mogelijk het maken van een bres, het beschieten van den Kraton, en het graven van naderingsgangen en parallellen uit de Messigit naar dien saillant en uit de hoofdparrallel van Penajoeng naar den rivieroever.

linker half 12de bataljon; } 500 pas achter de
2 kanonnen; } aanvalscolonne, onder
2 mortieren; } majoor LUIJMES.
2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon, onder luitenant-kolonel VAN THIEL, voorloopig in reserve en bestemd om voort te dringen naar den Taman en een schijnbeweging uit te voeren.

uit de 200 meters Zuidelijker gelegen linie van Kota Rantang, en beantwoordde dit met de zijwaarts van de troepen opgestelde kanons.

Een compagnie van het linker half 12de bataljon dekte de artillerie van dit bataljon, die bij de mortieren der aanvals-colonne, 100 meters Oostelijk van deze, op een begroeide terreinverhooging aan 's vijands gezicht onttrokken was. Twee andere compagnieën van dit korps namen positie 200 meter Oostelijk van de aanvalscolonne, achter een boschje, en de vierde compagnie werd vooruitgeschoven om als reserve dier colonne te dienen.

Toen het vuur uit de vijandelijke linie in hevigheid toenam, rukte het goed gesloten linker half 9de bataljon in Zuid-Westelijke richting voorwaarts om 's vijands positie in de linkerflank aan te vallen. Aangekomen op het punt, waar de verschansing in den kampongrand van Poengei teniet liep, hield het voorloopig stand, om het steeds krachtiger wordend vuur der Atjehers te beantwoorden. Het linker half 12de bataljon, dat vervolgens de linie in front aangreep, deed hen op de vlucht slaan, toen het op het punt stond de linie binnen te dringen.

Beide colonnes trokken daarop door de achter de linie gelegen kampong en over de sawah, die zich ten Zuiden daarvan uitstrekte. Het linker half 9de bataljon, daarbij Oostelijk aanhoudend, kreeg uit een, achter den dichtbegroeiden Oostelijken sawah-rand gelegen, positie vuur, dat met eenige granaten en een paar salvo's beantwoord werd. Daar hier een voorwerk van den Kraton werd vermoed, en de colonne niet sterk genoeg was om dat te bestormen, vereenigde zij zich met het andere bataljon, dat in Zuid-Westelijke richting marcheerend, een begraafplaats bereikt had, vanwaar de Taman kon worden bespeurd. Een sluippatrouille bracht het bericht, dat daarbij nog meerdere versterkingen (Kota Goenoengan) lagen, en de artillerie opende het vuur op den daar verzamelden, 800 pas verwijderden vijand, die een woest gegil deed hooren.

De kolonel SCHULTZE, die zich nog in de Messigit bevond en kennis van het voorgevallene kreeg, zond de twee compagnieën reserve, met nog twee andere versterkt, naar het gevechtsterrein en begaf zich ook zelf daarheen.

Hij deed het linker half 9de bataljon in Oostelijke, het linker half 12de bataljon in meer Zuidelijke richting tegen den Taman voortdringen, en de vier aangekomen compagnieën haar plaatsen innemen.

Door zware bamboe doeri heggen, die kleine grasvlakten omsloten, rukte het eerstgenoemde bataljon met sprongen, sectiesgewijze tot op 200 pas van de versterkingen ten Westen van den Taman op, en stuitte daar tegen heggen en verhakkingen van bamboe doeri. Het andere bataljon, dit vernemende, stelde zich met het eerste in verbinding, en deed door de mineurs een opening kappen, waardoor een kanon en twee mortieren het hevig vuur van den vijand beantwoordden.

Toen dit verminderde, rukten de colonnes verder en bezetten tegen 12 ure voormiddags de linie, die door de verdedigers verlaten werd.

Het linker half 12de bataljon bleef daar in positie.

Twee met muren omringde begraafplaatsen (Kota Koeboeran Radja), Noordelijker gelegen, werden door het 9de bataljon en een sectie artillerie bezet.

Slechts 2 officieren en 21 minderen waren, alle meest licht, gewond.

De 4 compagnieën reserve, alsmede de 2 compagnieën later door den Opperbevelhebber naar Kota Goenoengan afgezonden keerden naar hun bivak terug. Op den marsch daarheen leden zij een verlies van 8 gewonden, vermoedelijk door vuur uit den Kraton.

De vestingartillerie had inmiddels die sterkte onder vuur genomen en tegen 11 ure voormiddags, op last van den Opperbevelhebber, haar vuur versneld, en dat der mortieren op de Westerface gericht.

In het geheel verschoot zij op dien dag 450 projectielen.

Wellicht om zich te wreken over het verlies, den vorigen dag geleden, zoowel door de verovering van Kota-Goenoengan, als door het hevige artillerievuur, dat viermaal brand in den Kraton had doen ontstaan, ondernam de vijand den 13den een aanval op het bivak Penajoeng.

Tusschen 1 en 2 ure 's namiddags versterkte hij zijn vuur op de Oostzijde daarvan. Een uur later beschoot hij ook de Zuidzijde, waar hij met 60 à 100 man zulk een doortastenden aanval op de loopgravenwacht ondernam, dat de bediening en het peloton dekking der 150 meter vooruitgeschoven mortierbatterij ijlings moesten terugtrekken, en de bestormers eerst op 10 pas voor die wacht (het linkerhalf 14de bataljon) tot staan, en daarna tot wijken konden worden gebracht. Zij lieten 2 dooden achter; aan onze zijde werd een man met de klewang afgemaakt en een ander ernstig gewond.

Te gelijkertijd deden een vijftigtal Atjehers uit het kreupelhout aan den Noordkant van het bivak een klewang-aanval op de daar geposteerde veldwacht van 50 man (1). Terwijl de bivakcommandant, de luitenant-kolonel Pel, eenige troepen verzamelde, snelden kapitein van Daalen en luitenant Beijen vooruit, der overvallen veldwacht ter hulpe. Toen er zich meerdere manschappen bij hen voegden en kort daarop het linker half 3de bataljon verscheen, trok de vijand terug, 36 dooden op het terrein achterlatende. Van onze zijde sneuvelden luitenant G. A. Raaimakers en 2 minderen. 10 minderen werden gekwetst.

Naar aanleiding dezer offensieve bewegingen werd de bezetting der marinebenteng (1 officier en 25 man) met 13 soldaten vermeerderd, en de Noordzijde

(1) Het linker half 14de bataljon was aan die zijde van dit bivak gelegerd, doch had, zooals vermeld werd, de wacht in de loopgraven betrokken.

van het bivak, evenals dit reeds vroeger met de Oostzijde was geschied, door versperringen verzekerd.

Den 19den Januari rukte het linker half 14de bataljon des middags uit Penajoeng ten einde de Noord- en Noord-Oostwaarts gelegen kampong Lamara (Loeë) te verbranden, en een benteng, die verondersteld werd daar te liggen, te nemen. De vijand nam de vlucht, en er werd geen versterking aangetroffen.

De Messigit werd toen bezet door het rechter half 12de bataljon en een sectie artillerie; de Taman door 2 compagnieën van het rechter half 9de bataljon en een sectie artillerie; Kota Koeboeran Radja door een compagnie van laatstgenoemd bataljon met een sectie artillerie, en de overige troepen in het bivak te Penajoeng vereenigd.

De 23 stukken belegeringsgeschut, die tegen den Kraton in batterij waren gebracht, onderhielden inmiddels slechts een zeer matig vuur, daar dat des vijands aanmerkelijk was verminderd, en het noodig werd spaarzaam om te gaan met de munitie. Het stuk van 24 centimeter werd den 21sten in stelling gebracht aan de Oostzijde der Messigit naast de drie van 12 centimeter, die daar waren opgesteld. De mortierbatterij werd den volgenden dag ontwapend, en twee harer stukken naar de rivierbatterij overgebracht. De beide andere waren reeds achter den Zuidelijken muur van de Messigit geplaatst.

Door de verovering van den Taman kon nu het plan van den geregelden aanval op den Kraton gewijzigd worden. In afwachting der aankomst van het rechter half en het linker half 2de bataljon van Padang, werd den 19den Januari alvast een parallel tusschen Kota Goenoengan en Kota Koeboeran Radja geopend om de gemeenschap tusschen die beide punten te beveiligen.

Doch ook nu werden die plannen niet verder uitgevoerd, daar gevolg werd gegeven aan het voorstel, door Toekoe Neq den 16den gedaan, om een omtrekking te beproeven der kampongs Ateh en Longbatta, waarheen de Sultan gevlucht was, toen ons vuur op den Kraton te hevig werd. Nja Hoessin, een Marassaan, zou daarbij als gids dienen. Van Longbatta zou men dan naar de rivier tegenover Kampong Lemboe kunnen doordringen, en aldus de versterkingen langs de rivier omtrekken, daar zij zich niet bovenstrooms van de werken van Panglima Polim uitstrekten.

De bataljons, van welken hierboven sprake was, kwamen den 20sten Januari ter reede, en de andere helft der 1ste brigade, die in haar geheel door den luitenant-kolonel K. van der Heijden werd gecommandeerd, werd van Padang opgeroepen.

Colonne generaal Verspijck:

2 compagnieën van het rechter half 2de bataljon;
het linker „ „ „
het rechter „ 9de „

Den 23sten Januari, te 6 ure 's morgens, stonden de hiernevens vermelde troepen, die het bivak te half vijf 's morgens verlaten hadden, en voor die omtrek-

de 18de compagnie artillerie;
4 stukken der 4de compagnie artillerie;
2 pelotons cavalerie;
2 „ mineurs;

Colonne luitenant-kolonel VAN DER HEIJDEN:

2 compagnieën van het rechter half 2de bataljon;
het linker half 9de bataljon;
1 sectie artillerie;
1 peloton mineurs.

king bestemd waren, bij den Tamangereed.

De colonne VAN DER HEIJDEN kreeg van den commandant over het geheel, generaal VERSPIJCK, last om 12 à 1500 pas ver, en zoo noodig nog verder, langs den linkeroever der Kroeng Daroe te marcheeren, vervolgens dat riviertje te passeeren en in Oostelijke richting 's vijands werken langs de Westzijde van Nesoeh, Ateh en Longbatta om te trekken.

De overige troepen zouden op 300 pas ten Zuiden van den Taman de Djembatan Malikh (Koningsbrug) over de Kroeng Daroe passeeren, Oostwaarts rukken, den vijand bezighouden, vooruitgaan, naarmate de colonne VAN DER HEIJDEN veld won, en zich later met haar vereenigen.

De Koningsbrug bleek niet meer te bestaan, zoodat de mineurs een brug wierpen over de hier ondoorwaadbare rivier, waarover het rechter half 9de bataljon te 8 ure voormiddags passeerde om in Zuidelijke richting een opstelling te zoeken voor de artillerie. 2 compagnieën van het rechter half 2de bataljon werden langs den linkeroever 300 pas ver in Zuidelijke richting vooruitgeschoven om zoo noodig de colonne VAN DER HEIJDEN te steunen.

Deze hoofdofficier had eveneens een overgang over de Kroeng Daroe doen maken, doch zijn troepen weer teruggetrokken, toen het hem bleek, dat hij zich daar nog te veel in het front van den vijand bevond.

Te 10 ure voormiddags trof hij een doorwaadbare plaats bij Gitjiel Olejlo (ten Westen van Mandarsah poetih, waar later een veekraal werd opgericht) aan, die hij overging, en toen deed ook VERSPIJCK de overige troepen zijner eigene colonne de brug passeeren, twee compagnieën van het rechter half 9de bataljon een weinig vooruitschuiven, en de 2 compagnieën van het rechter half 2de bataljon tusschen beide colonnes opstellen.

De 18de compagnie artillerie bleef voorloopig bij den Taman.

Eene sectie zijner overige artillerie verdreef den vijand uit het steenen bedehuis, Mandarsah poetih, terwijl VAN DER HEIJDEN in Zuid-Oostelijke richting tegen Olejlo (Noordzijde van Lamlagang) oprukte, dat stormenderhand genomen werd. De laatste trok vervolgens langs die mandarsa en de Westzijde van de kampong Ateh, zonder veel moeite de verdedigers verdrijvende. VERSPIJCK stak Nesoeh gedeeltelijk in brand, toen de vijand daaruit niet week, en vereenigde zich te 2 ure namiddags ten Noorden van Moedjing (ten Westen van Ateh) met de andere colonne. Drie zijner compagnieën van het linker half 9de bataljon stonden met een sectie artillerie ten Noord-Oosten dier kampong, waar zij den vijand voor zich uitdreven en 2 compagnieën van het linker half 2de bataljon werden eenige honderden passen Oostelijk vooruitgeschoven om het vuur, dat uit Lohong werd afgegeven, te beantwoorden.

De beide versterkingen in Moendjing aangetroffen waren verlaten.

Na een korte rust trok VAN DER HEIJDEN met het rechter half 9de, het rechter half 2de bataljon en een sectie artillerie in Noord-Oostelijke richting verder, waarbij hij vuur in zijn linker-flank, dus waarschijnlijk uit den Kraton, ontving.

Op zijn rechter-flank was hij door de compagnieën van het linker half 9de bataljon gedekt.

Twee zijner compagnieën, die een verkenning ondernamen in de richting van Lampoe Idjoe (Noordelijk gedeelte van Lampoeoek), geraakten door de vergissing van den gids op een verkeerden weg, waar een peloton tegen een benteng stuitte, die, na enkele salvo's, stormenderhand genomen werd op het oogenblik, dat de vijand haar verliet.

Tegen 4 ure namiddags bleek het den luitenant-kolonel VAN DER HEIJDEN, dat zijn gids, die den weg bijster raakte, niet genoeg Oostelijk had aangehouden, en hij nu achter Pakan Atjeh, inplaats van achter de linie van POLIM stond.

VERSPIJCK, die zich naar voren begaf, vond het niet geraden op het nu reeds ver gevorderde gedeelte van den dag tusschen den Kraton en PANGLIMA POLIM's linie den aanval op Pakan Atjeh te ondernemen, en zijn troepen waren te vermoeid om nu nog meer Oostelijk op te rukken. Hij besloot dus de operatiën voor dien dag te staken en de colonne VAN DER HEIJDEN naar het bivak te Moendjing te doen terugkeeren.

Gedurende dezen dag hadden twee 12 c.m. A uit de front-batterij hun vuur gericht op Lampoe Idjoe, totdat zij te half acht voormiddags bevel ontvingen het schieten te staken. Uit de Messigit en de loopgraven, uit de batterijen en de rivier-batterij werden de vijandelijke werken in Oostelijke en Zuid-Oostelijke richting beschoten om het geweervuur, dat van die zijde werd afgegeven, tot zwijgen te brengen.

Nadat VERSPIJCK te 5 ure 's namiddags verslag had gedaan aan den Opperbevelhebber, die zijn hoofdkwartier naar de Messigit had verplaatst, werd besloten het rechter- en linker half 2de bataljon (waarbij zich eenige gevallen van cholera hadden voorgedaan) met de cavalerie en de 4de compagnie artillerie naar Penajoeng te doen terugkeeren.

De 1ste en 2de compagnie van het rechter half 14de bataljon en de 18de compagnie artillerie vervingen die troepen in het bivak van Moendjing.

De teruggekeerde troepen zouden den volgenden dag weder oprukken, en met het rechter- en linker half 9de bataljon en de mineurs, onder VERSPIJCK's leiding, de beweging voortzetten, om de versterkingen langs de Atjeh-rivier te nemen. De beide compagnieën van het rechter half 14de bataljon moesten dan naar de Messigit terugkeeren. De vesting-artillerie zou van half zeven tot 8 ure voormiddags die werken beschieten, en het Hoofdkwartier zou naar Kota Goenoengan of Petjoet overgaan. Een flottielje van 6 gewapende sloepen zou, onder de orders van den luitenant-ter-zee 1ste klasse DUCLOUX, zoo ver mogelijk de rivier oproeien om den vluchtenden vijand de pas af te snijden.

Toen VERSPIJCK den volgenden morgen in het bivak te Moendjing aankwam, hadden door het te laat verzenden der vivres, de daar gelegerde troepen nog niet gegeten. Dientengevolge kon hij de omtrekkende beweging eerst te 10 ure voormiddags aanvangen.

Terwijl het eten gekookt werd, rukten 4 compagnieën van het rechter- en linker half 2de bataljon, onder majoor PFAFF, uit om den vijand te verdrijven, die zich des nachts rustig gehouden had, maar nu weder kwam opzetten.

Zij volbrachten die opdracht en verbrandden eenige huizen in Ateh, waaruit geschoten werd.

Inmiddels waren er, waarschijnlijk door het bezigen van te zware lading, twee granaten uit onze 12 c.m. in de frontbatterij over den Kraton heen terecht gekomen in het bivak van Moendjing, waar zij een soldaat en 2 dwangarbeiders verwondden. Op last van generaal VERSPIJCK werd toen een vuurpijl opgelaten om te doen zien, waar zijn troepen gelegerd waren, en dat vuur gestaakt.

De rivierbatterij heropende haar vuur te 10 ure voormiddags en hield dat nog een uur lang vol.

Daar de gidsen te kennen gaven, dat de weg, waarlangs de linie van POLIM moest worden omgetrokken, door Longbatta liep, marcheerde VAN DER HEIJDEN te half elf voormiddags, met de hiernevens vermelde troepen, door moerassige sawah's en onder vijandelijk vuur, op grooten afstand afgegeven, Lohong binnen. Ook daar was het terrein zoo bezwaarlijk voor het vervoer der artillerie, dat zijn colonne slechts langzaam kon avanceeren.

Colonne VAN DER HEIJDEN:
rechter en linker half 9de bataljon;
rechter half 2de bataljon;
1 batterij artillerie (18de compagnie;
1 peloton mineurs.

Tegen half twaalf voormiddags vernam VERSPIJCK, die bij Moendjing was achtergebleven om zoo noodig laatstbedoelde colonne te ondersteunen, of, bij haar aanval op 's vijands positiën, dezen in de flank te nemen, een luid hoera! en het Wilhelmus in de richting van den Kraton.

Met 1 compagnie van het linker half 2de bataljon en de cavalerie spoedde hij zich toen naar het punt, den vorigen dag door VAN DER HEIJDEN bereikt, waar hij dat gejuich nog vernam.

Een sectie, verder Noord-Oostwaarts uitgezonden, werd met eenige geweerschoten begroet.

Dit deed hem twijfelen, of de linie van POLIM wel verlaten zou zijn, doch toen hij zich met zijn Staf en eenige manschappen Noordwaarts begaf, om zich hiervan te vergewissen, bleek Pakan Atjeh en PANGLIMA POLIM's verschansing verlaten.

Na het ontvangen van den last uit het Hoofdkwartier om verdere bewegingen te staken, daar de Kraton door onze troepen bezet was, liet hij de colonne VAN DER HEIJDEN terugroepen.

De vier cavaleristen, daartoe uitgezonden, werden door den vijand tegen

gehouden; het peloton infanterie, dat die opdracht van hen overnam, bereikte de colonne op het oogenblik, dat deze zich gereedmaakte om een vijandelijke positie te bestormen.

De Opperbevelhebber had reeds den vorigen dag de Pintoe oekoep doen verkennen om te onderzoeken, of er geen kans was daardoor binnen den Kraton te dringen. De zware begroeiing van het terrein en het vuur uit den Kraton afgegeven deden hem echter van die onderneming afzien.

Den 24sten hield hij het rechter half 14de bataljon te Kota Goenoengan aan, en zond de 3de compagnie van dat korps ter verkenning naar den Kraton, waaruit sedert 9 ure voormiddags niet meer gevuurd werd. Deze passeerde de hier goed doorwaadbare Kroeng Daroe, en rukte over een hoogen wal de verlaten sterkte binnen, waar de gedelegeerde van het Roode Kruis, de heer von Bultzinglöwen, de Nederlandsche vlag plantte, welke luitenant Bruinsma hem daartoe aanbood. Spoedig werd hij door den Opperbevelhebber en het geheele bataljon daarbinnen gevolgd, en werden de tonen aangeheven, die generaal Verspijck aan de andere zijde vernam.

Met een verlies van 2 gesneuvelden en 18 gekwetsten den 23sten en 24sten verkregen, viel aldus de Kraton van Atjeh in onze handen. Het rechter en linkerhalf 3de bataljon werden daarvoor als bezetting aangewezen; het rechter half 12de bataljon occupeerde de voorwerken.

Er komt in onze Indische krijgsgeschiedenis slechts één episode voor, waarmede de verovering van deze sterkte kan worden vergeleken, al werden toen ook 2 jaren besteed om een doel te bereiken, dat op Atjeh in een maand werd verkregen.

Ik bedoel de vermeestering van het dapper verdedigde Bondjol, waar even hardnekkige gevechten werden geleverd als bij de linie van Tiban, bij Lemboe of de Messigit. Evenmin als bij den Kraton in Atjeh, kon daar sprake wezen van een berenning der stelling, zooals bij Plered plaats had. Het hoogst bezwaarlijke terrein, dat beiden omgaf, maakte deze onmogelijk.

Onder het leveren van vele gevechten, moest dus tegen het front dier beide positiën worden opgetrokken, en, daar eenmaal genesteld, getracht worden haar al meer en meer te omvatten en door krachtig vuur te teisteren.

Ook voor Bondjol werd veel en zware artillerie uit verschillende batterijen in werking gebracht, die de binnenruimte der stelling met haar granaten doorploegden, doch, evenzeer als te Atjeh, bleek dit niet voldoende te wezen om den vijand te noodzaken haar geheel te ontruimen.

Hij bleef daar zijn kracht toonen door herhaalde offensieve retour-bewegingen en verontrusting onzer legerkampen, en het bleek, dat omtrekking en insluiting, hoe bezwaarlijk en tijdroovend ook, de eenige middelen zijn, zulke posities te doen vallen, als zij door een dappere, fanatieke bezetting verdedigd worden.

De geregelde aanval van Bondjol, met zooveel moeite voorbereid, werd dusdoende overbodig. Ware de storm op de bres ondernomen, dan had hij nog groote offers kunnen kosten, want achter haar was onzen troepen een warme ontvangst bereid.

Zulk een geregelde aanval met parallellen, loopgraven en bresbatterijen, gevolgd door een bestorming met de bajonet, werd ons te Atjeh bespaard, dank zij den Opperbevelhebber, die den raad volgde hem door Toekoe Neq aan de hand gedaan. Zoowel voor Bondjol als voor den Kraton toch bleek het, dat de verdediger van zulke groote positiën zijn maximum van kracht ontwikkelt, als hij in front wordt aangegrepen; dat die kracht afneemt, zoodra hij ter zelfder tijd in de flanken wordt bestookt, en dat hij vernietigd wordt, als zijn rug ernstig wordt bedreigd. Slechts in kleine versterkingen, waarin zich man voor man ten doode heeft gewijd, of wanneer men er geheel verbijsterd is, en geen uitkomst meer ziet, wordt bij zulk een bedreiging in den rug nog stand gehouden.

e. De laatste periode der tweede expeditie.

De dood van den jongen Sultan, twee dagen na de inbezitneming van den Kraton, deed den Opperbevelhebber besluiten het Nederlandsch gezag in zijn plaats te stellen, en in een proclamatie van den 31sten Januari het land, krachtens het recht van overwinning, tot eigendom van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te verklaren.

Volgens zijn opvatting toch kon er geen sprake van wezen om een nieuwen Sultan te benoemen, daar het reeds duidelijk genoeg gebleken was, dat zulk een vorst hoegenaamd geen invloed uitoefende op de hoofden en bevolking, en dus een tractaat met hem gesloten, alle waarborgen zou missen.

Die opvatting deelde ook de Minister van Koloniën, welke den Generaal in een telegram, hetwelk deze den 12den Februari ontving, aanraadde in Atjeh Proper een duurzame versterking op te richten, en de onderhoorigheden van dat rijk te doen bezoeken om die te overreden of te dwingen de Nederlandsche vlag aan te nemen.

Toen verder Toekoe Neq, zijn zoon Toekoe Nja Abas, hoofd der XXV Moekims, en zijn schoonzoon Toekoe Nja Mohammad, vroeger afgevaardigde van Toekoe Kadli in het gezantschap naar Riouw, te Penajoeng verschenen waren; Toekoe Lampasei, hoofd der IV Moekims, zijn onderwerping aanbood; de Panglima der III Moekims (een invloedrijk hoofd uit de Sagi der XXVI Moekims) door een zendeling deed weten, dat hij den oorlog wilde staken; toen de bevolking der XXV en XXVI Moekims afkeerig werd geacht van verderen strijd, en slechts door Panglima Polim, den Imam van Toengkoep, Imam Longbatta en Toekoe Kadli verhinderd scheen zich te onderwerpen, verklaarde de Opperbevelhebber het bestuur over de drie Sagi's te aanvaarden en de hoofden

die zich niet onderwierpen, van hun waardigheid vervallen te beschouwen.

Het staatkundig doel: door verovering van den Kraton den Sultan te dwingen tot het sluiten van een contract, ten einde dan naar onderwerping van het land te streven, werd hierdoor geheel gewijzigd en in verband met die wijziging moest nu een nieuw krijgsplan ontworpen worden.

De Opperbevelhebber was van oordeel, dat der bevolking gelegenheid moest gegeven worden zich te bezinnen, en dat de vijand niet in het binnenland moest worden vervolgd. Men moest zich voorloopig slechts bepalen tot de hoogst noodige offensieve handelingen om tijd te vinden voor een definitieve inrichting onzer stelling.

Deze zou bezet worden door 4 compagnieën infanterie en een detachement vesting-artillerie, als garnizoen in den Kraton, en door een mobiele colonne, sterk 3 halve bataljons infanterie, een batterij en eenige ruiterij. Die colonne zou de bezetting leveren voor de versterkte punten aan de rivier (marine-benteng, een versterking te Penajoeng, bruggenhoofden bij de bruggen te Penajoeng en tusschen den Kraton en Pantej Perak), zoowel als van Kota Goenoengan en Pakan Atjeh, en, zonder zich tot tochten in het binnenland te laten verlokken, door marschen in den omtrek met de hoofden in aanraking trachten te komen ten einde hen te overtuigen, dat onze vestiging op Atjeh's grondgebied van blijvenden aard was.

Wanneer alle vestigingswerken gereed zouden zijn, moest de hoofdmacht naar Java terugkeeren, en van den Kraton uit naar een verdere, zooveel mogelijk vreedzame, onderwerping des lands worden gestreefd.

Den 8sten Februari 1874 werd met de werkzaamheden aan den Kraton door de mineurs en 300 man infanterie — later tot 600 man uitgebreid — een aanvang gemaakt, en twee dagen later vertrok de vesting-artillerie naar Java, met achterlating der voorlaadkanonnen van 12 centimeter.

Weldra bleek het, dat het niet alleen de XXII Moekims waren, die in hun verzet bleven volharden. Vele vijanden toch hielden zich ten Oosten van de linie van Polim op. Ten einde hen en eenige hoofden, die daar verzameld moesten zijn, te verdrijven, rukte de hiernevens genoemde colonne den 27sten Januari 1874 ten 6 ure 's morgens langs den linker rivieroever, door de linie van Polim, ten strijde op.

Kolonel Schultze;
rechter half 3de bataljon;
linker „ 9de „
2 secties berg-artillerie;
4 mortieren.

Eerst in het bedekte terrein van Longbatta werd zij in front en rechterflank beschoten. Toen een compagnie langs de rivier werd geposteerd en twee andere compagnieën afgezonden werden ten einde den vijand om te trekken en in de linker flank aan te tasten, week hij en kon de marsch zonder bezwaar tot 2 ure 's namiddags worden voortgezet, op welk uur de Kolonel besloot terug te keeren.

Tot ondersteuning dezer beweging hadden de hiernevens vermelde troepen te half zeven 's morgens het bivak Penajoeng verlaten. Het eerstgenoemde

Luitenant-kolonel van Thiel:
rechter half 14de bataljon;
rechter half 9de bataljon;

bataljon marcheerde langs de rivier, het andere naar Lemboe. Achter die kampong werden zij uit Pinang beschoten, doch, toen zij in front en flank tegen die kampong oprukten, en vijf versterkingen hadden genomen, vluchtte de vijand, die ons drie gewonden bezorgd had. Te ver van het hoofdkwartier verwijderd om zich hier lang op te houden, besloot de commandant terug te keeren naar het bivak, dat hij te half drie 's namiddags bereikte.

Twee dagen later werd, op aanraden van Toekoe Neq, een nieuwe verkenning gelast om ten Zuiden van Longbatta een strook met kampongs en rijstvelden bedekten grond te zoeken, ter breedte van 1 uur gaans, waar de gemeenschap tusschen de XXII en de XXV Moekims kon worden afgesloten.

20 jaren geleden had de Sultan daar een kota opgericht om invallen van de bergbevolking te weren.

Colonne onder luitenant-kolonel van Thiel:
rechter half 12de bataljon;
linker half 14de „ ;
2 secties artillerie;
1 peloton mineurs;
cavalerie.
De colonne werd vergezeld door den Opperbevelhebber en den tweeden bevelhebber.

Te half zeven voormiddags marcheerde de hiernevens vermelde colonne langs de linie van Polim naar Longbatta, waar zij onverwacht beschoten werd. Al vechtende bereikte zij Longbatta Messigit, maar stuitte tegen de ondoorwaadbare Kroeng Tandjoeng, waarachter een versterking gelegen was.

Toen, in weerwil van ons artillerievuur, dat des vijands in kracht toenam, staakte de Opperbevelhebber de verkenning en deed de colonne met haar 20 gewonden, onder dekking van het uit den Kraton opgeroepen linker half 3de bataljon, naar haar bivak terugkeeren. De luitenants C. van Leeuwen en J. S. Bijsterveld overleden aan de wonden hierbij bekomen. Van het vestigen van een post in Longbatta werd afgezien, daar zij niet aan het beoogde doel zou kunnen beantwoorden.

Na aankomst van het laatste gedeelte der 2de brigade (29 Januari en 1 Februari) zag zich de Opperbevelhebber, zeer ongaaarne, genoodzaakt Toekoe Neq tegen Toekoe Banta te steunen, daar de laatste een versterking had opgeworpen bij een door hem vernielde brug over de Koewala Tjankoel, die zijn kampong Bital met Marassa verbond.

Ten einde die versterking onschadelijk te maken en Bital door volk van Toekoe Neq te doen bezetten, om vervolgens zoo mogelijk over Ketapan Doewa terug te keeren en de daar verzamelde vijanden te verdrijven, marcheerde de hiernevens vermelde colonne den 12den Februari te half zeven voormiddags van de Messigit af.

Luitenant-kolonel van der Heijden.
Voorhoede:
rechter half 6de bataljon;
1 sectie Barisan;
1 „ artillerie;
1 peloton mineurs.

Toen Lamrabo bereikt was, waar de voorhoede uit het Westen vuur ontving, deed deze een schijnaanval tegen Peiaroem (Soerin) en rukte de hoofdtroep

Hoofdtroep:

2 compagnieën Barisan;
rechter half 9de bataljon;
30 cavaleristen;
2 secties artillerie;
ambulance;
3 secties barisan.

Achterhoede:

rechter half 14de bataljon.

naar den Oostrand van Lamtemen. Daarna werd de voorhoede door het rechterhalf 9de bataljon vervangen en bezette met 2 compagnieën Barisan den Zuid-Westelijken rand van laatstgenoemde kampong, waar zij na een half uur door den vijand ontdekt, en hevig, doch zonder dat zij verlies leed, beschoten werd.

De hoofdcolonne avanceerde nu ook; het rechterhalf 9de bataljon werd door 3 compagnieën der achterhoede vervangen, die als achterhoede volgden, toen Lamtemen was doorgetrokken. Tegen half elf voormiddags werden het voorgelegen sawah-terrein en Bital verkend, openingen in de heggen gekapt om de colonne te doen passeeren, en werd de artillerie tegen de Zuidelijk gelegen kampong Blang in werking gebracht.

Vervolgens deboucheerde het rechter half 6de bataljon uit Lamtemen met een sectie artillerie op den rechter, en de cavalerie op den linkervleugel, en rukte 250 passen ver in Zuid-Westelijke richting op de sawah vooruit, daarbij door Soerin tegen vuur uit Bital gedekt.

Het rechter half 9de bataljon, met de ambulance en de koelies, volgde, en het rechter half 14de bataljon bleef Lamtemen occupeeren. De Barisan beschermden de linkerflank der linie.

Nadat de troepen aldus waren opgesteld, werd voorwaarts gemarcheerd, totdat de dekkende kampongrand was voorbijgetrokken en de vijand uit Bital begon te vuren. Een frontverandering rechts door het rechter half 6de bataljon begonnen, en door de geheele colonne successievelijk voortgezet, bracht haar recht tegenover de Zuidzijde van Bital, terwijl het rechter half 14de bataljon zich als reserve achter de aldus gevormde linie opstelde.

De artillerie, waarvan een stuk door een zespondskogel gedemonteerd werd, ondersteunde deze beweging.

Op 200 pas van Bital opende de infanterie haar vuur, avanceerde vervolgens tot op 50 pas, en ging toen tot den stormaanval over, waarvoor de vijand op de vlucht sloeg.

Na deze kampong en het daarachter gelegen, door een versterking gedekte, maar nu verlaten Lamdjamboe (Lamdjameij) doorzocht te hebben, totdat men tegen de lagune stuitte, werd de troep op de sawah-vlakte bij Bital verzameld.

Het rechter half 14de bataljon, dat op die sawah in reserve was gebleven, had het vuur uit Djempit (Adjoen) en Blang door artillerie tot zwijgen gebracht.

Aangezien Toekoe Neq, die door een patrouille werd afgehaald, geen volk medebracht om Bital te bezetten, en het tot 3 ure 's namiddags duurde, voordat hij daartoe genoeg manschappen verzameld had, was het te laat geworden om over Ketapan Doewa terug te marcheeren.

Op zijn raad werd nu een korter terugweg naar Penajoeng gevolgd en daartoe, onder langdurig oponthoud, de lagune gepasseerd. Toen het reeds donker was geworden, deboucheerde men op een groote sawah, waar de vijand op de rechterflank door drie compagnieën, en tirailleur opgelost, op behoorlijken afstand moest gehouden worden. Te half elf 's avonds was de colonne met 2 dooden en 15 gewonden in het bivak te Penajoeng terug.

Nu Ketapan Doewa niet getuchtigd was, werd daar de vijand hoe langer hoe overmoediger.

Een ernstig machtsvertoon naar die zijde werd dus dringend noodig.

Luitenant-kolonel Pel.

Voorhoede:
rechter half 3de bataljon;
1 peloton mineurs;
1 sectie artillerie;
2 mortieren.

Hoofdtroep:
linker half 6de bataljon;
3 secties artillerie;
het korps Barisan;
20 man cavalerie.

Achterhoede:
linker half 14de bataljon.

Reserve:
rechter half 12de bataljon;
1 sectie artillerie;
linker half 2de bataljon.

Den 15den Februari, te half zeven 's morgens, rukte de hiernevens genoemde colonne, die te Kota Goenoengan verzameld was, daartoe in Zuid-Westelijke richting af, en beantwoordde met eenige salvo's 's vijands vuur van de overzijde der Kroeng Daroe.

In gesloten divisie-colonne werd Westwaarts van Lamrabo opgerukt naar Lamtemen, waar de reserve zich moest opstellen om aanvallen te voorkomen, die in den rug verwacht werden.

Te 8 ure voormiddags viel een kanonschot uit Getjir, waartegen de artillerie in batterij kwam. Toen dit vijandelijk vuur tot zwijgen was gebracht, werd met bataljons-colonnes op 40 pas in linie en met secties artillerie in de tusschenruimte tegen die kampong opgemarcheerd, en tegen een omtrekking van den linkervleugel der linie door het linker half 14de bataljon en een en tirailleur verspreide compagnie van het linker half 6de bataljon front gemaakt. Zonder tegenstand werd de kampong bezet, en daar van een Arabier vernomen, dat het, volgens hem, niet versterkte Ketapan Doewa niet kon omgetrokken, maar door Getjir moest benaderd worden.

De hoofdcolonne volgde die aanwijzing, terwijl de achterhoede langs de buitenzijde der kampong haar rechterflank dekte.

Ten Zuiden van Getjir deboucheerende, ontving zij een hevig vuur uit Ketapan Doewa, waartegen de artillerie in batterij kwam.

Het rechter half 3de bataljon werd toen aan de Zuid- en West-, het rechter half 6de bataljon aan de Oostzijde eener voorgelegene, met vrij zware heggen omringde grasvlakte opgesteld.

Het korps Barisan stond aan de Zuidzijde van de kampong, met het linker half 14de bataljon ten Westen naast zich.

Daar onze salvo's weinig uitwerking schenen te hebben, en er aan onze zijde verscheidene gewonden vielen, deed de colonne-commandant het rechter half 12de bataljon der reserve oprukken, en bepaalde, dat het korps Barisan op de

rijstvelden ten Zuiden van de grasvlakte in gesloten divisie-colonne met het front naar het Zuid-Oosten zou opmarcheeren. Het linker half 14de bataljon moest in dezelfde formatie op 40 pas rechts van de Barisan positie nemen, met een sectie artillerie tusschen de beide korpsen.

Het rechter half 12de bataljon en het rechter half 3de bataljon zouden zich op dezelfde sawah opstellen in linie van gesloten bataljons, op 40 pas onderlingen afstand en met een sectie artillerie in het midden, front makende naar het Zuidelijk gelegen Ketapan Doewa.

Het rechter half 6de bataljon bleef de Oostzijde der grasvlakte bewaken tegen retour-offensief der vijanden uit de Zuid-Oostelijk gelegen bentengs.

De eerste aanvalscolonne werd door den luitenant-kolonel PEL, de tweede door den luitenant-kolonel VAN THIEL gecommandeerd.

Tegen 12 ure 's middags gingen beiden tot den aanval over. De linker-colonne stuitte tegen de Kroeng Daroe, waarachter een sterk bezette benteng zichtbaar werd.

Hoewel de vijand hen hevig beschoot, trokken een gedeelte der Barisan en eenige tirailleurs van het rechter half 6de bataljon over de rivier, die doorwaadbaar bleek, en bestormden de benteng. Het linker half 14de bataljon, dat iets hooger op de rivier doorwaadde, richtte de 1ste compagnie tegen diezelfde sterkte, welke op den vluchtenden vijand genomen werd, en waarin een twintigtal gesneuvelden werden aangetroffen.

Aan beide zijden van de rivier werd toen langs eenige verlaten versterkingen naar de passer getrokken, waar een gedeeltelijk afgebroken brug de oevers vereenigde.

De rechter-colonne was terzelfder tijd in Zuid-Westelijke richting vooruit gestormd, en had met de bajonet een rij van in den kampongrand gelegen benteng's genomen, die dapper verdedigd werden, en waarin de vijand 30 dooden achterliet. Daarna vereenigde zij zich op de passer met de linker-colonne en nam, na een korte rust, met haar te 1 ure 's namiddags den terugtocht aan.

Vereenigd met de in reserve gehouden troepen, die inmiddels waren opgemarcheerd, werd de sawah in Westelijke richting overgestoken, daar uit den Oostelijken kampongrand weder eenige schoten vielen.

Toen de achterhoede Getjir verliet, na die kampong doorzocht te hebben, werd de hoofdcolonne weder van daar onder vuur genomen. Het linker half 2de bataljon werd dus daarheen afgezonden om de colonne op de rechterflank te dekken en den vijand te verdrijven.

Dit gelukte, doch, toen dat bataljon de overige troepen langs de Westzijde der kampong volgde, moest de aan de Zuid-Westelijke zijde te hoop loopende vijand nogmaals met salvo's en eenige granaat-kartetsen worden uiteengejaagd.

Ten 5 ure 's namiddags was de colonne met haar 6 dooden en 56 gewonden (waaronder 7 officieren) te Penajoeng terug.

De luitenant der artillerie H. Kuyper en die der cavalerie W. C. Tyl stierven aan de voor Ketapan Doewa bekomen wonden.

Voorloopig hadden er geen verdere krijgsverrichtingen plaats en werd er krachtig gewerkt aan de bevestiging onzer stelling en aan de ophooging van het terrein, zoowel in den Noord-Oostelijken hoek van den Kraton en ter plaatse waar de redoute te Penajoeng moest worden gebouwd, als te Pakan Atjeh, daar de overstrooming van den 15den Februari de noodzakelijkheid daarvan had doen zien.

Tot bespoediging dier werkzaamheden werd tusschen Penajoeng en den Kraton een tramweg aangelegd, en vereenvoudiging gebracht in de bevestiging van de hoofdsterkte, die toen den naam Kota Radja ontving, omdat de bevolking haar zoo noemde. Terwijl eerst de Noord-Westhoek van den Kraton de eigenlijke versterking zou vormen, en de rest tot defensief kampement worden ingericht, werd nu de geheele Noordelijke helft daartoe bestemd, en deze aan de Zuidzijde met den gedeeltelijk nog bestaanden tweeden binnenmuur en verder met een palissadeering afgesloten. Dientengevolge zou het vaste garnizoen dier sterkte met een half bataljon worden vermeerderd.

De 18de compagnie artillerie en de legioenen van Java, die den 15den naar Java vertrokken waren, werden den 21sten door de cavalerie gevolgd. Slechts 1 officier en 24 man van dat wapen bleven in den Kraton achter, waar de 2de brigade haar intrek nam.

Op politiek gebied was eenige vooruitgang te bespeuren.

De bevolking scheen dankbaar, dat bij de boven omschreven tochten haar kampongs waren gespaard. Toekoe Kadli bleek ons genegen en kreeg de belofte, dat de Messigit zou worden herbouwd. Toekoe Nja Tjoet Lamreng, panglima van de Sagi der XXVI Moekims, wilde zich onderwerpen, en vroeg daartoe 8000 dollars ter verdeeling onder zijn Oeloebalangs. Toen hij zijn zegel en aanstellingsacte niet wilde overzenden om van den Bevelhebber een nieuwe aanstelling te verkrijgen, sprongen deze onderhandelingen af. Het andere hoofd dier Sagi zond een gemachtigde om den stand der zaken op te nemen en zich te overtuigen, of wij inderdaad op Groot-Atjeh blijven zouden. Volgens hem, was een groot deel zijner bevolking vredelievend gestemd.

Toekoe Nanta stelde aan Toekoe Neq voor zich aan hem te onderwerpen, daar zijn eed hem weerhield, die onderwerping aan den Generaal aan te bieden. Hij kreeg echter een weigerend antwoord, en trad toen weder vijandig tegen Marassa op. Om hem te tuchtigen beschoten zes oorlogsschepen den 25sten en 26sten Februari zijn kampongs nabij de Koewala Tjangkoel.

Voordat de expeditionnaire troepen naar Java terugkeerden, bleek het echter reeds, dat de vijand geen lijdelijke houding dacht aan te nemen.

Den 11den April vertoonde hij zich met ettelijke honderden (volgens Atjeh'sche opgave 3000 man sterk) voor de Oost- en Zuid-Oostzijde van het bivak te Penajoeng, en loste daarop zijn vuur. Toen het rechter half 14de bataljon aan de Zuidzijde het bivak verliet om de achter heuveltjes geposteerde vijanden in de flank te nemen, terwijl hun front door geschut en geweervuur geteisterd werd, namen zij spoedig de vlucht, met achterlating van 13 dooden.

De 40 man, die tegelijkertijd Kota-Radja verontrust hadden, leden eveneens eenig verlies.

Werd de Opperbevelhebber door dit gevecht in de overtuiging versterkt, dat de Atjeher als aanvaller weinig te beteekenen had, uit den strijd die vijf dagen later plaats greep, bleek hij achter zijn versterkingen nog even geducht te wezen als vroeger.

Sedert den 7den April werden er dagelijks patrouilles uitgezonden, vooral langs de Ooster- en Zuiderface van Kota-Radja, ten einde den vijand beangst te maken om die sterkte te dicht te naderen. De kring door haar doorloopen zou langzamerhand tot op 12 à 1500 pas van den Kraton kunnen worden uitgebreid. Den 11den en 12den werden deze patrouilles met enkele schoten uit het dicht begroeide terrein begroet, en den 15den namen zij een kleine vijandelijke versterking met een kanon bewapend.

Kapitein A BARDOK:
2 officieren, 60 Europeesche minderen;
55 inlanders
van het linker half 9de bataljon;
1 officier van gezondheid met ambulance.

Den 16den ten 7 ure voormiddags rukte weder zulk een patrouille (hiernevens vermeld) uit de hoofdpoort langs de linie van POLIM in Zuid-Oostelijke en daarna in Zuidelijke richting voort, en ontving weder vuur uit versterkingen te midden van de wildernis, op 15 à 20 minuten van Kota-Radja's hoofdpoort, ten Zuiden van Lampoe-oek gelegen. Deze bestonden uit eenige achter elkander staande bamboe doeri hagen, die op mans lengte waren afgekapt en waarachter eenige sterk bezette, op palen gebouwde huizen en enkele steenen graven lagen. Aan de Zuidzijde was deze positie door een diep en scherp ingesneden, 3 meters breed beekje gedekt. Dit dekte ook de Westzijde en was daar met randjoes beplant en met doornstruiken opgevuld.

Het steeds heviger wordend vuur noodzaakte den patrouillecommandant de verkenning dier positie te staken.

In de stelling ten Westen daarvan ingenomen, kreeg hij vier gewonden en te half tien voormiddags trok hij terug om zijn marsch te vervolgen, daar de vijand zijn flanken begon te bestoken.

Een tweede patrouille, van hetzelfde korps en even sterk als de genoemde, was, onder luitenant W. J. SCHELTUS, van Kota Goenoengan in tegenovergestelde richting afgemarcheerd en ontmoette die van BARDOK op haar terugtocht. Daar zij zich gezamenlijk niet sterk genoeg rekenden om 's vijands positie met kans op goed succes aan te vallen, vervolgden zij haar marsch.

Majoor J. H. ROMSWINCKEL:
de rest van het linker half 9de bataljon (één compagnie);
50 man van het rechter half 3de bataljon;
I sectie artillerie;
eenige mineurs met lithofracteur.

Het vuren was intusschen in Kota Radja vernomen, en kolonel PEL zond te half negen ure voormiddags de hiernevens genoemde troepen ter ondersteuning of degageering van de blijkbaar in gevecht zijnde patrouilles af.

Bij de Oosterface ontmoetten die troepen de patrouille SCHELTUS, welke als voorhoede bij de colonne werd ingedeeld om den weg te wijzen naar de vijandelijke versterkingen.

Majoor ROMSWINCKEL toch had de overtuiging, dat het in de bedoeling lag van kolonel PEL, die zoo dicht bij den Kraton gelegen positie onschadelijk te maken.

Toen het daarop afgegeven artillerievuur (4 granaatschoten) geen uitwerking scheen te hebben, besloot hij noodelooze verliezen te ontgaan door een stormaanval op de Westzijde te richten.

Die gelukte echter niet en de troep trok zich achter galangans terug.

De patrouille BARDOK, intusschen te Kota Goenoengan aangekomen, kreeg van Kolonel PEL last naar de plaats des gevechts terug te keeren en werd door 2 compagnieën van het rechter half 9de bataljon versterkt. Na zich door de hoofdpoort en langs Pakan Atjeh bij de troepen voor de stelling gevoegd te hebben, trachtte zij deze aan de Zuidzijde te naderen, waarbij het bovengenoemde beekje weder een groot beletsel bleek.

Van daar teruggeroepen om met de hoofdcolonne tegen de Westzijde te stormen, waar een compagnie achter haar plaats nam, en de artilllerie op 150 pas afstand was opgesteld, werd zij aan de Zuidzijde door de twee compagnieën van het rechter half 9de bataljon vervangen, terwijl de patrouille SCHELTUS langs de Noord-Oostzijde der positie vooruitschoof.

De artillerie, met 4 handmortieren versterkt, trachtte opnieuw met zes kartetsschoten 's vijands lilla-vuur tot zwijgen te brengen, doch toen dit weder niet gelukte, en ook de huizen, met lichtkogels beworpen, niet in brand geraakten, werd de stormaanval nogmaals beproefd.

De patrouille van BARDOK, gevolgd door de achter haar opgestelde compagnie, kapte zich gaten door de bamboe doeri hagen en bereikte de laatste haag, waarachter het beekje stroomde. Daar werd echter het vuur des vijands, dat met de grootste kalmte werd afgegeven, zóó hevig, dat het kappen moest worden gestaakt en de soldaten zich zoo goed mogelijk gedekt moesten opstellen.

Aan de Zuidzijde werd de beek gepasseerd, doch ook daar kon men niet stand houden, en onze troepen waren onder het vreugdegejoel des vijands genoodzaakt te retireeren.

Met een verlies van 9 dooden en 86 gewonden, waaronder 10 officieren, keerden zij naar Kota-Radja terug.

De Opperbevelhebber, die den oorlog als geëindigd beschouwde, achtte het onnoodig den indruk van dit echec te neutraliseeren door die positie, welke

volgens hem toch niet bezet kon blijven, opnieuw te doen aanvallen. Hij vond het beter de achterblijvende bezetting met het linkerhalf 2de bataljon te versterken, dat in Kampong Djawa zou gelegerd worden.

Den 25sten en 26sten had de inscheping van een groot deel der niet voor de vaste bezetting bestemde expeditionnaire troepen, sterk 211 officieren en 3659 minderen, plaats.

Aldus was het verloop der tweede expeditie naar Atjeh, waarbij van de 385 officieren en 7889 minderen, welke de expeditionnaire macht telde, 5 officieren en 95 minderen sneuvelden, 9 officieren en 39 minderen aan de gevolgen hunner wonden bezweken, 13 officieren en 646 aan cholera en andere ziekten op het oorlogsveld stierven, 63 minderen aan boord der transportschepen en 1 officier en 181 minderen na evacuatie overleden. 65 officieren en 699 minderen werden gewond.

Voor het linker half 3de bataljon, het linker half 9de bataljon en het linker half 14de bataljon bedroeg het cijfer der gewonden nagenoeg een vierde der sterkte.

Tijdens den veldtocht werden 52 officieren en 1181 minderen geëvacueerd, die door 55 officieren en 1553 minderen vervangen werden.

Zooals na de verovering van Bondjol de medaille voor Moed en Trouw werd ingesteld, zoo werd nu, op bevel des Konings, uit het veroverde geschut de Atjehmedaille geslagen, welke uitgereikt werd aan allen, die aan ééne, of aan de beide expeditiën tegen dit rijk hadden deelgenomen.

Korten tijd na zijn terugkeer op Java legde de luitenant-generaal J. van Swieten zijn hooge waardigheid als Opperbevelhebber der expeditionnaire troepen en Regeerings-Commissaris neder.

Onder de leiding van Michiels en Ledel had hij in den grooten Java-oorlog den generaal de Kock de humane beginselen in toepassing zien brengen, die de dicht bevolkte landstreken van Bagelen, Banjoemas, Kedoe, Djokja en Padjang voor geheele verwoesting vrijwaarden.

Daar werden de kampongs voor den brandfakkel gespaard, opdat zij later der mobiele colonnes opnieuw tot nachtverblijf zouden kunnen verstrekken; daar werd de bevolking niet gestoord in de uitoefening harer bedrijven, want, hoewel dikwijls vijandig gezind, bood zij vele benoodigdheden voor de troepen op de passers te koop. Daar werd het door milde bepalingen den vijandigen hoofden gemakkelijk gemaakt het zwaard in de scheede te steken en zich aan onze zijde te scharen.

Op het voetspoor van Michiels werden diezelfde beginselen door van Swieten op Sumatra's Westkust, op Bali en in Boni met goed gevolg in toepassing gebracht. De partij der strijdenden te verzwakken, door zoowel de hoofden als het mindere volk, dat naar orde, rust en vrede verlangde, door een zachte behandeling te winnen, was altijd zijn leus.

Die leus hield hij even hoog, toen hij ons leger aanvoerde tegen het fanatisme van den zich onoverwinnelijk achtenden en den kafir hatenden Atjeher, in de overtuiging, dat ook in Groot-Atjeh een deel der bevolking vredelievend gestemd was, en de toepassing zijner beginselen ook op Noord-Sumatra op den duur heilzaam werken, en een der groote middelen zou blijken om het verzet te doen eindigen.

Die overtuiging had grooten invloed op de houding, die hij tegenover Atjeh aannam, nadat hij den Kraton veroverd had, en op de gedragslijn, welke den commandant der daarin achtergelaten bezetting werd voorgeschreven.

Intusschen leert de krijgsgeschiedenis, dat bij deze, zoowel als bij geheel daaraan tegenovergestelde beginselen, wel degelijk rekening gehouden moet worden met de periode van den oorlog, waarin, en den aard der bevolking, waarop zij worden toegepast.

De zachtaardige Javaan was overgeslagen tot opstand om verbetering te krijgen in zijn lot. Hij bleef dus gevoelig voor alles, wat daartoe strekken kon.

De Sumatraan in de Padangsche Bovenlanden had tijdens het bestuur van Michiels reeds gedurende een reeks van jaren het hopelooze en kostbare van den strijd tegen het Gouvernement ondervonden en geleden onder de overheersching der Padri's.

In Boni was de bevolking door haar bestuurders verlaten, en uit zich zelve weinig tot het voortzetten van den oorlog geneigd.

Te Boelèleng voedde de bevolking zelve geen wrok tegen den Europeaan; daar waren de vorst en de Rijksbestierder gevlucht, en lag het landschap voor onze troepen open, toen Djagaraga gevallen was.

Uit het volgende zal blijken, dat de bevolking der drie Sagi's van Groot-Atjeh, welker grondgebied zoo goed als intact gebleven was, nog te weinig ondervonden had, hoe zwaar de gewapende hand van het Indisch Gouvernement kan drukken, om toen reeds het goede te waardeeren, dat in de houding en de bedoeling der Regeering ten haren opzichte gelegen was.

IX. DE PERIODE VAN AFWACHTING.

a. De krijgsbedrijven ter verzekering van de operatiebasis in Groot-Atjeh.

De tweede verovering en de bezetting van Plered hadden weinig invloed uitgeoefend op het verzet van de opstandelingen tijdens den grooten, gedeeltelijk door fanatisme gevoeden Javao-orlog. Die verovering was slechts een incident in die langdurige guerilla, waar de strijd aanwakkerde ter plaatse, waar Diepo Negoro zich vertoonde, of zijn onderbevelhebbers heen zond, maar waar geen hoofdplaats, hoofdkampong, versterking of reduit bestond als centrum van het verzet.

Geheel Djokjakarta, bepaaldelijk het terrein tusschen de Progo en Bogowonto, kon daar als het broeinest van den opstand worden aangemerkt. Slechts door dat te zuiveren en te bezetten kon den opstand de kop worden ingedrukt.

Terwijl onder den machtigen invloed van GOESTI DJILANTIEK de post op Boelèlengs strand tusschen de eerste en tweede Bali-expeditie van alle gemeenschap met de bevolking bleef afgesneden, bracht de verovering der verdedigingswerken van Djagaraga de bevolking van Boelèleng, die door geen fanatisme werd opgewonden, onmiddellijk tot onderwerping. Haar vorst en Rijksbestierder namen, door allen verlaten, de vlucht, en een nieuwe regent werd gekozen.

Ook op Karang Asem, maakte die verovering zooveel indruk, dat in dat staatje de tegenpartij van den vorst de overhand verkreeg en zich gewillig onderwierp, toen onze Lomboksche hulptroepen daarheen oprukten. Toch was het nog noodig, dat Kasoemba ten tweede male werd veroverd en bezet, alvorens de Dewa Agong van Kloengkoeng er toe besluiten kon om gehoor te geven aan de vertoogen zijner naburen, toen zij aan het hoofd van een groot leger op het sluiten van vrede met ons Gouvernement kwamen aandringen.

Het bestormen der verdedigingswerken van Badjoa, het verbranden der verlaten hoofdplaats van Boni en het zenden eener colonne dwars door dat rijk, had in 1825 geen politiek resultaat opgeleverd, nadat de expeditionnaire colonne vertrokken was.

Boni bleef vijandig. Nadat in 1859 die hoofdplaats weder verlaten bevonden, en verbrand was, en aan de kust, te midden der verbrande kampongs, een militaire post was gevestigd, bleef weder alle toenadering der hoofden en alle neiging tot onderwerping achterwege.

Eerst, nadat de toen goed verdedigde wallen van Boni in 1860 opnieuw waren veroverd, Passempa was bezet, en onze colonnes het geheele rijk tot Pampanoea waren doorgetrokken, werd na lang dralen, door de Bonieren een politieke eindbeslissing aangenomen. De Kiesheeren onderwierpen zich en namen den vorst aan, dien generaal VAN SWIETEN hun voorstelde.

Het aristocratisch monarchaal bestuur, gepaard aan een allodiaal leenstelsel, had daardoor in Boni slechts een nieuw hoofd gekregen, en de bevolking, aan die leenmannen geheel onderworpen, voegde zich naar hen.

In Bondjol had zich de macht der Padri's geconcentreerd. Van daar uit werd de bevolking tot voortdurend verzet opgeruid, en daarheen stroomden de meest fanatieken onder de vrijheidlievende Maleiërs.

Toen die plaats viel, was de kracht der Padri's gebroken, maar toch moest eerst nog Daloe Daloe genomen worden, alvorens zij voor goed was vernietigd. Een zeer gematigd bestuur werd ingevoerd; langs de centrale operatiebasis lag een talrijke reeks van posten, evenals langs de zijdelingsche gemeenschapslijnen,

het strand en tegen de Oostelijke vrije landen, en toch brak de muiterij van Batipo uit, die ons bestuur over de Padangsche Bovenlanden in groot gevaar bracht.

Daarna moesten de XIII Kota's de kracht onzer wapenen gevoelen; kleine opstanden gedempt, een nieuwe samenzwering worden bedwongen, en de onafhankelijke grensdistricten bestreden, voordat de algemeene rust was verkregen, welke na dien tijd nimmermeer ernstig werd verstoord.

Met de verovering van den Kraton in Groot-Atjeh was daar de geringe macht, die de Sultan als havenkoning boven de Oeloebalangs bezat, voor goed vernietigd. Zij, die toegestroomd waren om zijn hoofdstad te helpen verdedigen, hadden de kracht onzer wapenen leeren kennen. Toen hij kort daarop stierf, misten de Atjeh'sche radja's, vorsten, Oeloebalangs, heeren des lands, of hoe men hen ook noemen wil, den eenigen staatkundigen band, die hen tot dien tijd nog eenigszins had bijeen gehouden.

Bij het aannemen van het stelsel van afwachting, gepaard aan een actieve verdediging, hetwelk nu door de bezetting van Atjeh in toepassing moest worden gebracht, was krachtige invloed uitgeoefend door de overweging, dat het rijk van Groot-Atjeh een langzamerhand tot verdeeldheid en regeeringloosheid vervallen Sultanaat was, dat vroeger door een krachtig centraal bestuur was bijeen gehouden. Die opvatting, vóór de eerste expeditie door generaal Kroesen uitgesproken, had toen reeds veel invloed uitgeoefend op de houding door het Gouvernement tegenover den Sultan aangenomen.

Generaal van Swieten verwachtte nu, dat de verovering van den hoofdzetel van Atjeh's bestuur, ernstig zou terugwerken op het overig deel der vallei, en wellicht ook op de onderhoorigheden langs de kusten van het geheele Noordelijke deel van Sumatra.

De staatkundige toestand van Atjeh was nog nimmer ernstig bestudeerd. Men was nog niet voldoende bekend met de verhouding, die er tusschen den Sultan, de Sagi's en de Moekims bestond, en nog niet doordrongen van de waarheid, dat de vallei van Groot-Atjeh slechts bestond uit een verzameling van onderling onafhankelijke staatjes of Oeloebalangschappen, tot een drietal los saamgevoegde bondgenootschappen vereenigd.

De representanten, presidenten of stadhouders dier bondgenootschappen of Sagi's hielden den Oeloebalang van de hoofdstad aan de rivier, die door de ligging van zijn gebied oorspronkelijk de machtigste, de Havenkoning, de Sultan, was geweest, reeds sedert geruimen tijd onder hun voogdij, en lieten hem slechts den schijn van vroegere grootheid en de taak om als vertegenwoordiger der Oeloebalangschappen tegenover het buitenland op te treden.

Uit den godsdienst- en vrijheidsoorlog door het bondgenootschap der provinciën in het lage polderland langs de Noordzee, tegen Spanje gevoerd, weten wij, hoe betrekkelijk weinig de eene provincie zich het lot van de andere aan-

trok, en toch was de band tusschen die Hollandsche republiekjes heel wat inniger, dan die tusschen de Atjeh'sche Oeloebalangschappen.

De laatsten wilden wel alle samenwerken, of ten minste hulptroepen zenden, tot verdrijving van den gehaten kafir, maar de dwang, op het gebied van den Havenkoning en de landschappen die het omringden, uitgeoefend, bleek spoedig genoeg weinig invloed uit te oefenen op de dieper in het binnenland gelegene en nog minder op de kuststaatjes.

De orang toenong der XXII Moekims, stonden wel niet op vijandelijken voet met de bewoners der XXV Moekims, maar zij vonden toch op de markt van de hoofdstad en in de kampongs, die den dalam omringden, al even weinig appreciatie, als de Soendaneezen uit de Preanger bij den meer verwijfden Bataviaan.

Het zou nu te bezien staan, welke houding die hoofden tegenover de vreemde indringers, die den Kraton en de rivier bezet hielden, en die blijkbaar niet ten tweede male het Atjehsch grondgebied verlaten wilden, zouden aannemen.

Het moest nu blijken, hoe de hoogst fanatieke, strijdhaftige, door Oelema's opgezweepte, domme bevolking, zich tegenover de verachte en gehate ongeloovigen zou gedragen.

Als civiel en militair bevelhebber trad de kolonel der infanterie J. L. J. H. Pel op, aan wien 2 luitenants en 6 minderen als staf waren toegevoegd, en wiens opdracht luidde, voort te gaan, zooals na de verovering van den Kraton was geschied, namelijk zooveel mogelijk op minnelijke wijze de hoofden en bevolking tot onderwerping te brengen.

Generaal van Swieten raadde hem aan, alle krachten in te spannen tot het bevestigen der positie om en in de nabijheid van Kota Radja; de operatielijn, de Atjeh-rivier, door kleine patrouilles tegen maraudeurs te beveiligen; den vijand door geschutvuur het aanleggen van versterkingen in de nabijheid zijner stelling te verhinderen; op politiek terrein een afwachtende houding aan te nemen, en op militair terrein den vijand niet op te zoeken, maar zijn aanvallen af te wachten en een actieven weerstand te bieden.

Infanterie:

rechter half 2de bataljon, onder majoor M. A. E. Phaff;
„ „ 3de „ „ luitenant-kolonel J. H. T. Wiegand;
linker „ 3de „ „ majooor F. B. A. Grooss;
rechter „ 9de „ „ „ C. J. Knoote;
linker „ 9de „ „ „ J. H. Romswinckel.
Totaal: 20 compagnieën, elk van 125 man.

Artillerie:

majoor T. L. A. van Zyll de Jong;
6 compagnieën vesting-artillerie met
6 kanons 12 c.m. (brons, kort),
6 „ 8 „ (getr. brons),
12 „ 9 „ (ijzer)

De hiernevens genoemde troepen, een macht vertegenwoordigende, even groot, als in 1833 ter Sumatra's Westkust streed, stonden kolonel Pel hierbij ten dienste.

De Noordelijke helft van den Kraton was met 4 getrokken bronzen kanons van 12 c.m., 4 zware bronzen getrokken kanons van 8 c.m., en 5 gladde ijzeren

2 mitrailleuses,
4 bronzen mortieren 20 c.m.,
een batterij berggeschut (3de compagnie),
bestaande uit 6 getrokken kanons van 8 c.m,
6 mortieren, 12 c.m.,
11 officieren, 181 Europeesche, 85 inlandsche minderen.

Genie:

majoor W. J. C. LEERS;
5 officieren, 68 Europeesche, 41 Inlandsche minderen;
200 vrije koelies.

Intendance:

intendant 2de klasse W. M. DE JONGH
12 officieren, 26 minderen.

Geneeskundige dienst:

officier van gezondheid 1ste klasse F. PERK;
13 officieren, 45 Europeanen, 47 inlandsche minderen.
Cavalerie: 5 ruiters.
Verkenningen: 2 opnemers.
Totaal-generaal: 128 officieren, 1788 Europeanen, 176 Afrikanen, 489 Ambonneezen, 698 inlanders.
Te Poeloe Bras: 3 officieren en 100 minderen, mariniers.

Zeemacht.

Kapitein-ter-zee H. B. TRIP.

De stoomschepen Zeeland, Metalen Kruis, Citadel van Antwerpen, Vice-Admiraal Koopman, Watergeus, Schouwen, Bommelerwaard, den Briel, Maas en Waal, Riouw, Banda, Amboina, Deli, Soerabaja, Borneo, Timor, Admiraal van Kinsbergen en Bronbeek.

kanons van 9 c.m. bewapend. 4 mortieren van 20 c.m., 2 mitrailleuses en 3 gladde ijzeren kanons van 9 c.m bleven daar in reserve.

Het linker half 3de bataljon, het rechter half 9de bataljon, het linker half 9de bataljon, de batterij bergartillerie en een deel der vestingartillerie, genie, intendance en ambulance waren in Kota-Radja gelegerd.

Pakan Atjeh (38), een hoornwerk met 2 cirkelbastions, was, ter bestrijking van de Oosterface van Kota-Radja en van de kampongs Lemboe en Longbatta, bewapend met 2 getrokken bronzen kanons van 12 c.m. en bezet door 2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon. Kota Goenoengan, een door ons opgeworpen klein aarden werk, was bezet met 1 compagnie van het rechter half 3de bataljon en 1 sectie bergartillerie.

Penajoeng (24), een vierkante redoute van klapperstammen en zandzakken met aarden bastions, was bewapend met 2 gladde ijzeren kanons van 9 c.m., en 2 getrokken bronzen kanons van 8 c.m. De bezetting bestond uit 1 compagnie van het rechter half 3de bataljon en 20 artilleristen.

Door een brug was deze versterking met den linker rivier-oever verbonden, waar het rechter half 2de bataljon in kampong Djawa (25) in bivak lag, ter bescherming van Marassa en beveiliging der rivier. Door 2 gladde ijzeren kanons van 9 c.m., werd dat bivak verdedigd.

De marine-benteng (26) was met 2 gladde ijzeren kanons van 9 c.m., bewapend en bezet door 50 infanteristen en 7 artilleristen.

Het strandbivak, Oedjong Kali of Koewala Atjeh geheeten (27), had 50 man bezetting.

De loopgravenwacht in de vroeger tegen den Kraton aangelegde mortierbatterij, werd om de 24 uren afgelost. Omringd door chicanemiddelen, vormde zij een tijdelijke versterking ter bewaking van het terrein tusschen Penajoeng en het bruggenhoofd te Pantej Perak.

Aldus was de toestand, toen PEL het bevel aanvaardde.

Nauwelijks waren de expeditionnaire troepen vertrokken (25 April), of de Atjehers liepen ten Zuiden en Oosten van Kota Radja te hoop en deden eenige schoten op die sterkte, zoodat het garnizoen onder de wapens moest komen. Hun voornemen om onze stelling van de zee af te sluiten bleek uit het tweemaal ernstig alarmeeren van de marine-benteng in den nacht van 26 op 27 April.

Den volgenden dag stak de vijand den brand in de kampongs van Toekoe Neq.

Een compagnie uit het bivak te Kampong Djawa verdreef die brandstichters, en een colonne van 200 man hield het genoemde terrein tot den volgenden morgen bezet.

Op aandringen van Toekoe Neq werd een compagnie van het rechter half 2de bataljon gelegerd in een verlaten benteng te Oleh-leh (36), waar hij een nieuwe versterking voor onze troepen zou oprichten. Toen den volgenden dag weder nieuwe aanvallen uit Toekoe Nanta's gebied dreigden, werd die compagnie met een tweede van hetzelfde korps versterkt.

De broeinesten des vijands, Lemboe, Lampoe Idjoe (Noordelijk deel van Lampoeoek), Longbatta en Lamtermin werden intusschen dagelijks uit den Kraton en Pakan Atjeh met granaten beworpen.

De volgende dagen hield de vijand zich rustig en kon het begroeide terrein om onze stelling eenigszins worden schoongekapt.

Daarna besloot de Bevelhebber Marassa op afdoende wijze tegen de VI Moekims te beschermen, waardoor tevens eene veilige operatielijn naar het strand verkregen zou worden. Dit was noodig, daar de Atjeh-rivier dikwijls onbruikbaar bleek voor het vervoer van levensmiddelen en bouwstoffen.

Te Oleh-leh zou een verblijf voor één compagnie worden ingericht. Op 400 meters Westelijk daarvan zou op de landtong, nabij de Koewala Tjangkoel, een batterij Oedjong Planggahan (37) voor 2 getrokken bronzen 12 centimeter's opgeworpen en een versterkt wachthuis gebouwd worden, waardoor die koewala zou afgesloten en Toekoe Nanta's gebied door geschutvuur geteisterd kunnen worden.

Aan den Zuid-Westelijken hoek van kampong Blang-Oë (Blanggoi) zou een benteng (2) worden opgeworpen. Zij zou worden bewapend met 2 zware getrokken bronzen kanons van 8 centimeter, en bezet door den Staf en 2 compagnieën van het rechter half 2de bataljon.

De verlaten benteng Kota Loeng, op 900 meter ten Noord-Westen van Kota-Radja, moest met 2 gladde ijzeren kanons van 9 centimeter bewapend, en met 50 man bezet worden. In het bivak te Kampong Djawa bleven dan 2 officieren en 75 man over.

Spoedig bleek het, hoe noodig die versterkingen zouden zijn, daar uit Soerian (Soerin), dat vroeger tot het gebied van Toekoe Neq had behoord, vuur werd afgegeven op Marassanen, die bij Blang-Oë werkten.

Den volgenden dag (7 Mei) werd die kampong alvast door een compagnie bezet.

Daar de houding des vijands het dagelijks beschieten der omliggende kam-

pongs noodzakelijk maakte, en de nieuwe posten behoefte aan meer geschut deden ontstaan, werden 2 bronzen kanons van 12 centimeter achterlaad en 2 zware bronzen kanons van 8 centimeter met bediening van Java aangevraagd en verkregen.

Ook de Oostervleugel onzer stelling eischte voorziening. Langkroet versterkte zich; de Pedirdijk bleef steeds door den vijand bewaakt; een stoombarkas werd den 7den Mei op de rivier beschoten, en des avonds van dien dag werd de marine-benteng bekropen.

Een aangekondigde aanval op Kota-Radja had wel niet plaats, maar de veekraal tusschen de wallen dier sterkte en Kota Goenoengan werd aanhoudend benaderd, en in den nacht van 14 op 15 Mei werden daaruit 35 stuks vee gestolen.

Den 18den Mei werd een compagnie uitgezonden om het terrein ten Oosten van den Kraton te doorzoeken, waar de vijand de openkappers van de wildernis onder vuur nam. Wel werd hij hier teruggedreven, maar hij verzamelde zich weder in een achterwaarts gelegen versterking, die niet werd aangevallen, omdat de instructie, aan den troep gegeven, geen vrijheid gaf verder voort te rukken.

Langs de Zuiderface werd naar Kota Goenoengan gemarcheerd, waar de vijand, die ook deze stelling beschoot, werd verjaagd. 2 mortieren, op de Zuiderface in batterij gebracht, maakten daar ten laatste een einde aan 's vijands vuur.

Ter zelfder tijd moesten salvo's uit de loopgravenwacht de beschieters van die positie terugdrijven. Zij wendden zich toen tegen Penajoeng, waar zij met kartetsvuur en salvo's uit Kampong Djawa werden ontvangen, waarna zij een stoombarkas, die de rivier afvoer, bestookten, totdat deze onder het kartetsvuur van de marine-benteng dekking vond.

Des nachts werden 1 officier en 20 man in Lampasei gelegerd, daar drommen vijanden zich in Poe-oe en Lambenot hadden verzameld.

De vijanden hielden zich toen rustig, doch den volgenden morgen (19 Mei), beschoten zij de bezetting van Blang Oë, nestelden zich in die kampong en staken eenige huizen in brand. Door troepenafdeelingen uit Kampong Djawa werden zij eindelijk uit Lampasei verdreven, waarbij een compagnie van het rechter half 9de bataljon en een sectie, uit den Kraton afgezonden, hun in de flank vielen en veel afbreuk deden. De laatstgenoemde troepen bleven voorloopig in Lampasei in positie.

Na den aanval op de Westerlinie wendde de vijand zich Oostwaarts van Kota Radja, vanwaar hij met kartetsen uit Pakan Atjeh verdreven werd, en toen naar Penajoeng, waar een krachtig geschut- en geweervuur hem in bedwang hield.

Gedurende de volgende dagen werd er nog veel beweging in de omliggende kampongs waargenomen, doch tot nieuwe pogingen om ons te verdrijven kwam het niet.

De groote aanval op onze stelling werd dus glansrijk afgeslagen, al kostte hij ons 1 doode en 11 gewonden.

Intusschen bleek het spoedig, dat de vijand den strijd nog niet had opgegeven.

Zijn pogingen om versterkingen tusschen Penajoeng en de marine-benting op te werpen moesten in den nacht van 21 op 22 Mei door granaatvuur worden belet. Oostelijk van Lampoeloe bleef de Atjeher aan die versterkingen werkzaam en bestookte van daar de vaart der stoombarkassen op de rivier (13 en 15 Juni). De door ons bezette punten in de Westerlinie werden aanhoudend aangevallen, en in den nacht van 26 op 27 Mei moesten bekruipers van de veekraal worden verjaagd. Den 8sten Juni waagden de Atjehers een ernstigen aanval op Blang Oë, van waar 40 man der bezetting (de 2de compagnie) naar Lampasei waren gedetacheerd.

Het vuur uit onze benteng en uit die van Tjot Mantjang, in het Zuiden van Lampasei, waar 20 Marassanen met 30 soldaten werden versterkt, deed hen eindelijk aftrekken. De 400 vijanden, die terzelfder tijd naar Marassa wilden doordringen, werden door de bezetting dier kampong verdreven.

Inmiddels was de West-moeson met kracht ingetreden, en bleek het overtuigend, dat dan de Atjeh-rivier een zeer onvolkomen operatiebasis vormde. Om die reden werd Oleh-leh als tweede losplaats ingericht, en daar een tijdelijk zeehoofd van bamboe gebouwd, dat in Augustus door een houten hulphoofd werd vervangen.

Tegelijk met het zware geschut, dat hier onder de grootste bezwaren gelost werd, en ter vervanging moest dienen van de twee 12 centimeter voorlaad, die den 19den Juni het vuur uit de batterij Oedjong Planggahan aan de Tjankoei op het gebied van Toekoe Nanta openden, waren 500 man aanvullingstroepen gearriveerd, zoodat met kracht kon worden opgetreden, toen dit weder noodzakelijk werd.

Den 19den Juni nam de vijand de batterij op de landtong met kanon en lilla's, en Blang Oë met geweren onder vuur. Door ons geschut werd hij verdreven. Ter zelfder tijd werd de redoute te Penajoeng beschoten door Atjehers, die in grooten getale een coupure in den weg tusschen dien post en de marinebenteng bezet hielden, en daar te midden van het dichtbegroeide terrein een benteng op 300 pas van den rechteroever hadden opgeworpen.

Van de bemanning eener opvarende stoombarkas werden er drie gewond, en een patrouille van 25 man, van Penajoeng naar den linker rivieroever gezonden, kreeg zóóveel vuur van de overzijde, dat zij spoedig 5 gekwetsten telde (luitenant D. G. Baron Sloet van Zwanenburg overleed 8 dagen later aan de hier bekomen schotwond). Aan den commandant der 150 man van het rechter half 9de bataljon, die met een sectie berggeschut en 2 mortieren ter harer assistentie te 3 ure 's namiddags uit Kota Radja afmarcheerde, bleek het, dat van die zijde niets tegen den goed gedekten vijand was uit te richten. Overeenkomstig zijn opdracht, ging hij op den rechteroever over, en opende op 250 pas ten Noorden van Pena-

joeng het artillerievuur op de van daar zichtbare stellingen des vijands aan de rivier en in den rand van Lampoeloe. Dewijl dezen te sterk bleken om door zijn afdeeling met kans op succes te kunnen worden aangevallen, betrok hij het bivak in afwachting van de troepen, die in het geval, dat de vijand niet verdreven kon worden, den volgenden morgen zouden uitrukken.

Majoor J. G. SCHARP;
Staf en twee compagnieën van het rechter half 9de bataljon.

Nadat de hiernevens genoemde afdeeling zich in den vroegen morgen van den 20sten met de bij Penajoeng wachtende vereenigd had, werden drie colonnes geformeerd.

Een van dezen marcheerde met de sectie artillerie, naar het punt, dat den vorigen dag was ingenomen, bracht het vuur uit Lampoeloe (Lampoelau) met 25 granaten tot zwijgen, en richtte toen het geschut op de stellingen langs de rivier.

De beide andere colonnes marcheerden in Noord-Oostelijke richting, om den vijand in den rug te nemen, terwijl het geschut van Penajoeng in Oostelijke richting vuurde. 30 man van de bezetting dier redoute dekten deze colonnes in flank en rug. Uit den dichtbegroeiden rand van het tijdens de 2de expeditie betrokken bivak van Penajoeng verjaagd, werd de vijand op de open sawah door krachtig vuur vervolgd. Daarna werd opgerukt naar de twee bentengs van Lampoeloe, die met open keel aan de Oostzijde tegen terreinverhoogingen waren aangelegd.

Terwijl deze positie in front door de helft der eene colonne werd bezig gehouden, trokken de overige troepen haar om, verjoegen de verdedigers, en achtervolgden hen. Aan onze zijde werden 30 minderen gewond; de vijand telde evenveel gesneuvelden.

Een compagnie bleef in deze stelling achter, waar voorloopig een wachthuis voor 25 man werd gebouwd, in afwachting van de voltooiing der versterking, welke de Kolonel meer Oostelijk bij den Pedirdijk wilde oprichten.

Toen echter de vaart op de rivier ten Noorden van de marine-benteng van uit Kota Babi en Kota Radja Bedil nog werd verontrust, in weerwil van het vuur der marine, op dit met nipa bedekt terrein afgegeven, werden vier 12 c.m. achterlaad van Batavia aangevraagd, om, na de verovering dier stellingen, van daar den Pedirdijk te bestrijken.

Voorhoede:
een compagnie van het linker half 9de bataljon;
een sectie berggeschut.

Hoofdtroep:
kolonel PEL, als leider der beweging, met zijn staf en de chefs der artillerie en genie

Tot die verovering rukte de hiernevens vermelde colonne den 28sten Juni te 4 ure voormiddags uit Kota Radja, terwijl de marine het sedert den nacht aangevangen vuur op de versterkingen aan den riviermond en op de nabij gelegen kampongs voortzette, totdat te half zes 's morgens het stalen kanon van 16 c.m., waaruit geschoten werd, door het hevig rollen van het schip over boord sloeg.

100 man van het rechter half 9de bataljon met de noodige koelies, kookgereedschap en materialen volgden

twee compagnieën van het linker half 9de bataljon;
een sectie mineurs met materialen;
„ „ berg geschut;
2 mortieren;
ambulance, met 50 man dekking van het rechter half 9de bataljon.

Achterhoede:

een compagnie van het linker half 9de bataljon.

de colonne tot Penajoeng en zakten vandaar in prauwen de rivier af, om bij de monding op den rechteroever te landen.

Op 700 pas voorbij het wachthuis van Lampoeloe, kreeg de voorhoede een hevig vuur van achter een in het Oostelijk gedeelte van Lampoeloe (Garouw) gelegen zware versperring, waarachter een boogvormig open voorwerk, en daarachter weer een aarden redoute, lag. Terwijl een compagnie, haar in Zuid-Oostelijke richting omtrok, en de artillerie der voorhoede het vuur opende, kapten de mineurs de verhakkingen weg, welke voor den linkervleugel van den hoofdtroep, die opgemarcheerd en achter galangans zooveel mogelijk gedekt was, een tusschen dezen en de vijandelijke positie staanden pagger afsloot. Een compagnie trok door dien pagger heen en sloot de sterkte aan de Noordzijde in, en de compagnie, die de versterking was omgetrokken, deed door mineurs een zeer smalle poort openkappen, die aan de Zuidzijde daarvan werd aangetroffen. De vijand verdedigde zich hier zóó dapper met den klewang, dat het den soldaten onmogelijk was binnen te dringen, en zij verplicht waren terug te trekken.

Bij een uitval, toen door hen ondernomen, verloren alle Atjehers, die daaraan deelnamen, in een verwoed gevecht van man tegen man het leven. De andere verdedigers sloten daarop de poort weder, en riepen om genade. Door een brand, die binnen hun versterking uitbrak, waren zij echter genoodzaakt haar te verlaten en de vlucht te nemen. Vijf hunner werden gevangen genomen.

De bezetting van het boogvormig voorwerk en van den kampongrand was inmiddels ook op de vlucht geslagen.

4 mindere militairen waren gesneuveld en 23 gewond. Van de 4 gewonde officieren stierven binnen weinige dagen de luitenants W. L. E. V. von Massow en C. J. Zwager.

Na een korte rust werd het verlaten Lamara (Loëe) bezet, en daar een compagnie achtergelaten; een andere volgde met de mineurs en de mortieren den Pedirdijk Noordwaarts, terwijl de overige troepen naar de sawah tusschen Lamara en het ten Westen van de Kroeng Broek gelegen gedeelte van Djelingké (Koewala) rukten, waar eveneens geen vijand meer werd aangetroffen. Daar bleef de artillerie met een compagnie achter; de drie overige, weder verzamelde compagnieën, vonden Tiban, Kota Babi en Kota Radja Bedil verlaten.

De laatstgenoemde versterking (28) werd door het detachement, dat naar de riviermonding was afgezakt, bezet.

Tegen half één des middags werd de terugmarsch aangenomen. De 50 man dekking der ambulance vervingen de bezetting van Lampoeloe, die voorloopig in Garouw moest post vatten.

Den 2den Juli werd, op 200 pas van de benteng in Garouw, de post Lamara

aan den Pedirdijk opgericht en met twee zware bronzen 8 c.m. bewapend.

In verband met de posten Kota Radja Bedil en Penajoeng kon daardoor Lamara in bedwang gehouden, de waterweg beveiligd en het nemen van het nog steeds bezette Langkroek (Langkroet) voorbereid worden.

Eerst toen gaf de vijand weer teeken van leven, door dien aanbouw met lilla-schoten uit laatstgenoemde kampong te hinderen. Door vuur uit Penajoeng werd dat geschut telkens tot zwijgen gebracht.

Op deze wijze deed kolonel Pel, door den vijand gedwongen, den eersten stap om ook de Oostzijde zijner operatiebasis te beveiligen. De mineurs, wier sterkte tot een compagnie werd uitgebreid, deden zoo veel zij konden om de nieuwe versterkingen behoorlijk in te richten en de troepen, onder welken veel ziekte en sterfte voorkwam, (in Juni waren 1 officier en 93 minderen overleden), zoo goed mogelijk beschutting te verschaffen.

Gebrek aan strijdkrachten verhinderde den Kolonel echter de behaalde voordeelen onmiddellijk te vervolgen en den Pedirdijk tot aan Lemboe te bezetten.

Wel kwamen den 30sten Juni 100 man troepen aan, doch zij dienden tot aanvulling der gelederen, die door ziekte (nu ook weder cholera) zeer gedund waren.

Zijn voorstel om de operatiebasis naar Oleh-leh te verleggen en daar een ijzeren zeehoofd te bouwen, werd goedgekeurd en de werkzaamheden daaraan ten spoedigste begonnen.

In Maart 1875 was het grootendeels gereed. Het volgende jaar werd het tot 90 meter verlengd en van een stoomkraan voorzien.

De spoorweg, die de nieuwe landingsplaats met Kota Radja verbinden zou, kon, bij gebrek aan werkvolk, eerst den 12den November 1876 voltooid heeten.

De patrouilles, die ter beveiliging der Noorderlinie, dagelijks werden uitgezonden, constateerden den 10den en 11den Juli, dat de vijand het terrein aan de Kroeng Tjoet bezette, zich op den Pedirdijk vertoonde, uit kampong Oedjong Gedong vuurde, en de lading van prauwen loste in de lagune van Kota Pohama. Om dit laatste te beletten werd Kota Moesapi den 16den verkend, doch te drassig bevonden om als een post voor onze troepen te worden ingericht. Daarom werd den 22sten een Zuid-Oostelijk daarvan gelegen verlaten redoute ingericht tot verblijf van 75 man en een sectie artillerie (29). Het verzet der Atjehers tegen die werkzaamheden werd eerst gemakkelijk te keer gegaan, doch toen zij later stouter optraden, moest daar het lichte geschut door twee getrokken bronzen 12 c.m. vervangen worden.

Ook bleek het, dat de transporten, die nu van Oleh-leh den ouden Sultansweg naar Kotta Radja volgden, eerst volkomen veilig zouden kunnen marcheeren, als Soerian (Soerin) bezet werd. Tevens konden dan Padang Kassat, Poe-oe en Setoe (Stoei) worden geoccupeerd, om de Zuiderface van den Kraton tegen beschieting te dekken en de Marassanen gelegenheid te geven de Zuidwaarts gelegen rijstvelden te bebouwen. De bezetting van Lampasei kon dan vervallen en die van Blang-Oë (Blanggoi) verminderd worden.

Om dit alles tot stand te brengen, werden de bezettingen der posten, behoorende tot het rechter half 2de bataljon, te Blang-Oë vereenigd. Anderhalve compagnie van dat bataljon zou daar, onder majoor GROOSS, als reserve achterblijven. Op ieder punt, dat door dit korps bezet was, bleven slechts 25 man achter.

Nadat Poe-oe zou genomen zijn moest de reserve-afdeeling oprukken tot vermeestering van Poengei, Blang-Tjoet en, zoo mogelijk, van Setoe.

Leider: kolonel PEL, met zijn staf en de chefs der artillerie en genie;
commandant: majoor M. A. E. PHAFF.

Voorhoede:

een compagnie van het rechter half 2de bataljon;
een sectie artillerie, met een sectie infanterie als dekking;
een sectie mineurs.

Hoofdtroep:

een compagnie van het rechter half 2de bataljon;
twee compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
een sectie artillerie, met een sectie infanterie als dekking;
een sectie mineurs;
ambulance, met een peloton als dekking.

Achterhoede:

een peloton infanterie.

De aanvalscolonne marcheerde den 26sten Juli te 4 ure 's morgens van Kota Radja af, en bereikte twee uren later door drassige sawah's den post te Blang-Oë. Van 6 tot 7 ure voormiddags werd Soerin en Padang Kassat van uit den Kraton en Blang-Oë beschoten, terwijl ook op de overige vijandelijke stellingen nu en dan een schot werd gelost om de aandacht der Atjehers af te leiden, en te 7 ure voormiddags werd naar Lamdjabat opgerukt.

Ten Zuiden dier kampong, uit kleine, met ondoordringbare bamboe doeri heggen omgeven pleintjes bestaande, werd de artillerie tegen de versterking in Senanggri, waaruit vuur gegeven werd, in batterij gebracht, terwijl de hoofdmacht naar Soerin optrok, waar de mineurs gaten kapten in een zware heg, die de kampong van de voorgelegen 100 meters breede sawah scheidde.

Bij het neerkappen van een tweede, bijna ondoorzichtbare heg, ontvingen zij een hevig vuur, waartegen de artillerie oprukte en eenige worpen deed.

Door die heg dringend, werd de voorhoede op korten afstand zoo krachtig beschoten uit een daarachter gelegen, sterk bezette verschansing, dat het noodzakelijk werd om onmiddellijk te stormen. De benteng bleek echter geheel stormvrij, ook aan de Zuidzijde, waar zij door een stevige deur was afgesloten.

Slechts aan luitenant T. VAN DE ZEE gelukte het door de chicanes heen de borstwering te beklimmen, doch hij stortte zwaar gewond neder. De troepen der voorhoede verzamelden zich toen achter een hoogte op 10 meter ten Zuiden der stelling, waar zich een compagnie van den hoofdtroep bij haar voegde, die aan de Noordzijde eveneens te vergeefs getracht had de benteng te bestormen.

Terwijl de artillerie haar stukken richtte, zoowel tegen Senanggri als tegen de versterkingen in Padang Kassat, en de vijand een hevig vuur bleef onderhouden op de colonne, die nu de benteng geheel omsingeld had, ruimden de mineurs aan de Zuidzijde de chicanes op en kapten de poort open.

Daar de verdedigers zich niet wilden overgeven, werden de wallen van alle zijden beklommen en de Atjehers van daar af neergeschoten, of in de binnen-

ruimte in een gevecht van man tegen man afgemaakt. 73 lijken werden den volgenden dag gevonden.

Zij toonden aldus van hetzelfde strijdhaftige gehalte te wezen, als hun 78 stamgenooten, die 34 jaren vroeger tot op den laatsten man sneuvelden bij de verdediging hunner sterkte aan de Batoe Garigi (Baros), na MICHIELS een verlies van 8 dooden en 29 gewonden te hebben toegebracht.

De veroverde benteng bestond uit een vierkante aarden redoute, 20 meters lang en 18 meters breed, met blokzoden 2 meters hoog opgezet, en door een droge gracht omringd. Het omliggend terrein was door eenige ingravingen versterkt; aan de Noordzijde was een loopgraaf aangelegd als voorwerk bij een rechtstreekschen aanval uit Blang-Oë. Twee kleine vuurmonden, een vierponds caronade en een lilla werden er in aangetroffen. Alles werd vernield, en nadat de gewonden naar Blang-Oë gezonden waren, en de ambulance uit Zuid Lamdjabat was opgerukt, in Zuidelijke richting tot de Kroeng Ning gemarcheerd, waarbij de vijand, die steeds onzichtbaar bleef, met salvo's werd verdreven. Het was toen 's middags 12 ure geworden, en de Bevelhebber besloot de actie tegen Padang Kassat, dat nu aan de beurt lag, te staken, in de verwachting, dat het door den vijand wel zou worden verlaten, als het uit een in Soerin te bezetten benteng en uit Blang-Oë en den Kraton beschoten werd.

De troepen keerden dus met 5 dooden en 48 gekwetsten, waaronder 4 officieren, naar Kota-Radja terug, waarbij de achterhoede de huizen, die zij op haar weg ontmoette, in brand stak, totdat de vijand dit door zijn opdringen verhinderde. Een compagnie moest zelfs, aan de achterhoede als versterking worden toegevoegd en de artillerie tegen Padang Kassat en de Senanggri in batterij komen.

Den volgenden dag (27 Juli) marcheerde de aangewezen bezetting met 40 mineurs en 120 koelies naar Soerin, om de nieuwe versterking Soerian op te werpen en die des vijands verder te slechten.

Bezetting van Soerian:
3 officieren, 104 mindere Europeanen en Afrikanen;
een sectie berg-artillerie.

Enkele Atjehers werden toen verdreven, Padang Kassat verlaten bevonden, en een aanvang gemaakt met de werkzaamheden, die den 19den Augustus voltooid waren. Toen werden daar en te Lampasei de sectiën veld-artillerie door 2 ijzeren kanons van 9 c.m. vervangen.

Intusschen ging de vijand voort het door ons bezette terrein van alle zijden in te sluiten en onze posten te beschieten. Poengei, Poengei Blang Tjoet en Bital werden door hem versterkt, ten Noorden van de loopgravenwacht versterkingen opgeworpen, en plannen gevormd om onze posten te Kota Loeng (Mordawati) en te Lampasei af te loopen. Om die redenen werden de bezettingen dier posten versterkt, en in het Zuiden van Poe-oe, dat door een verkenningspatrouille, gevolgd door een compagnie, verlaten bevonden werd, in één dag (16 Augustus) een sterkte opgeworpen en met 2 zware getrokken bronzen kanons van 8 c.m. bewapend, voordat de vijand dit bespeurde.

Des nachts en den volgenden dag bleek het uit de beschieting van Kota Moesapi, Lamara, Soerian en Poe-oe, de alarmeering van de loopgravenwacht, het vuur, dat Toekoe Nanta tegen de batterij op den landtong deed afgeven, en het verbreken der communicatie tusschen Penajoeng en Lampoeloe, dat men den vijand nog juist bijtijds een spaak in het wiel had gestoken bij zijn plannen tot een algemeenen aanval.

Uit Pakan Atjeh, dat steeds veel van het vuur des vijands te lijden had gehad, en waar het omliggende, zwaar begroeide terrein langzamerhand was schoon gekapt, geschiedde dit eveneens door in de vroegte van den 17den een grafheuvel op 400 meter afstand te bezetten, die als vereenigingspunt der vijandelijke schutters diende.

Nauwelijks waren de mineurs bezig daar een versterkt wachthuis op te richten, of de vijand liep te hoop tegen de 20 man, die hen dekten, en de 80, die hen, en tirailleur verspreid, beschermden. Het vuur uit Pakan Atjeh, reeds vroeger door twee 12 c.m. achterlaad, en nu door een sectie artillerie versterkt, alsmede een compagnie van het rechter half 3de bataljon waren nauwelijks in staat de bijzonder talrijke drommen Atjehers te verhinderen hen in den rug aan te grijpen. Tegen den middag werd het beschermingsdetachement der mineurs door 150 man van het rechter half 6de bataljon vervangen, en des avonds werd de grootendeels voltooide, door 1.4 meter hooge facen omringde wachtpost, Ooster benteng geheeten, door 50 man vaste bezetting betrokken. 1 soldaat en 1 koelie sneuvelden, 20 soldaten en 6 koelies werden gewond.

Reeds den volgenden dag wierp de vijand 500 pas Oostelijker een nieuwe versterking op, gaandeweg door meerdere gevolgd. Op 7 September verrees er zelfs een in Zuidelijke richting, op 300 pas van de Oosterface van Kota-Radja. Ook bij Langkroet, langs den Pedirdijk tot Lemboe, tusschen de loopgravenwacht en Penajoeng, ten Zuiden en Zuid-Oosten van den Kraton, bij Koewala Tjangkoel en in een halven cirkel om Poe-oe werden door den vijand veldwerken opgeworpen.

Een hooge batterij, den 22sten Augustus op de Zuiderface van den Kraton aangelegd, verhinderde zijn pogingen tot het opwerpen eener versterkte positie aan die zijde binnen het bereik van ons geschut. Nadat hier het terrein eenigszins was opgeruimd, werden de kampongs Nesoeh, Moendjing, Miboh en Lamara Olejlo onder vuur genomen.

Twee dagen later vloog de eerste vijandelijke kanonkogel over den Kraton, uit een onzichtbare benteng, gelegen in de wildernis, die zich Oostwaarts van onze sterkte uitstrekte.

Toen er een nieuwe compagnie vestingartillerie was opgericht, werd er een tweede batterij van 2 zware bronzen 8 c.m kanons op de Oosterface van Kota Radja opgeworpen, die den 23sten September het vuur opende. Zij moest de vijandelijke verschansingen om de Oosterbenteng en die van Lampoe-oek be-

schieten, en het openkappen van het terrein van die zijde, waarbij reeds 17 gewonden verkregen waren, beschermen. (Bij dit terrein kappen drongen zeer in de vroegte een paar compagnieën een eind in de wildernis door, dekten zich achter boomen en struiken en formeerden een aaneengeschakelde linie, waarachter de soldaten, die als boschkappers dienst deden, hun werk aanvingen.)

Eerst nu kon de nieuwe operatiebasis Oleh-leh—Kota Radja als voldoende beschermd worden aangemerkt, maar de Oosterlinie, die den waterweg dekte, bleek nog altijd gevaarlijk te zijn. De energie, die de vijand tevens toonde, zoo wel door het voortdurend verzet bij het openkappen van het terrein om Kota Radja, als door het opwerpen van versterkingen, waarmede hij het door ons geoccupeerde terrein al nauwer en nauwer insloot, maakte het dringend noodig hem verder terug te werpen, om de kans te ontgaan, dat hij onze liniën tusschen de loopgravenwacht en Penajoeng doorbrak. Met de hiernevens genoemde versterking aan troepen, die behalve de vervangers der geëvacueerden naar Atjeh werd gezonden, besloot PEL daartoe dan ook over te gaan door Langkroet te nemen, en zoodoende den rechter-oever beter te beveiligen. Den 25sten September 1874 verkenden twee patrouilles die positie.

Luitenant-kolonel M. C. E. RUEMPOL;
drie compagnieën van het linker half 6de bataljon (11 Sept);
een compagnie van het linker half 6de bataljon (8 Oct);
een compagnie mariniers (8 Oct.).

Den 28sten te 4 ure voormiddags rukte de hiernevens vermelde colonne over Penajoeng naar Lampoeloe. Terwijl de overige troepen van Lamara in Zuid-Oostelijke richting tegen Langkroet ten Oosten van den Pedirdijk ageerden, wendde de voorhoede zich tegen het ten Westen van den dijk gelegen gedeelte dier kampong. Zij bezette drie gesloten, verlaten bentengs, waarvan de grootste en Zuidelijkste 50 meters breed, en 15 meters lang was, en 2 meters hooge, van schietgaten voorziene borstweringen had, die door een gracht met breeden voorgelegen bamboe doeri pagger was omringd. De binnenruimte was in twee deelen verdeeld, die ieder een deur hadden. Een sluippatrouille, van hier uitgezonden, constateerde, dat de kampong ten Oosten van den dijk door den vijand was bezet.

Van den hoofdtroep, die hiervan te Lamara bericht ontving, werden 25 man naar de Oostzijde dier kampong gedetacheerd, en de artillerie op 700 pas van 's vijands stelling op de sawah in batterij gebracht.

Commandant: luitenant-kolonel J. H. WIEGAND.

Voorhoede:

een compagnie van het rechter half 3de bataljon;
een sectie mineurs.

Hoofdtroep:

twee compagnieën van het linker half 6de bataljon;
een peloton van het linker half 9de bataljon, als dekking van 2 sectiën artillerie;
een sectie mineurs;
een compagnie van het linker half 6de bataljon;
een peloton van het linker half 9de bataljon, als dekking der ambulance.

Achterhoede:

een compagnie van het linker half 9de bataljon.

Drie compagnieën van het linker half 6de bataljon namen achter haar in compagnies-colonnes op 100 pas afstands in linie positie, om bij het oprukken de artillerie tusschen zich in te nemen. De compagnie, die de achterhoede vormde,

werd als reserve aangewezen. De vijand, die inmiddels zijn vuur opende, werd eerst uit Lamara, en daarna door de vooruitgebrachte artillerie der colonne beantwoord. Toen na 21 granaatschoten en een granaat-kartets zijn vuur verminderde, rukten de drie compagnieën, ieder voorafgegaan door een sectie en tirailleur, zelfstandig tegen het midden en de vleugels der stelling op. De rechter colonne bereikte een benteng, achter twee paggers gelegen, die kort te voren verlaten was, vond daarna een tweede, eveneens ontruimd, en een derde, die door een aanval in front en omtrekking eener sectie werd genomen. Een vierde, 250 meter Zuidelijker gelegen, benteng bleek niet bezet te wezen

Deze bentengs, respectievelijk 25 en 12, 18 en 18, 40 en 14 en 22 en 15 meter lang en breed, bezaten 2 meter hooge, te lood tusschen sessak's opgezette aarden borstweringen, blindeeringen en traversen. De tweede was met één, de derde met 2 drieponders en één lilla bewapend.

De middelste compagnie bereikte een benteng op 100 pas achter den kampongrand op het oogenblik, dat de vijand op de vlucht sloeg.

Deze sterkte had zijden van 30 à 35 meter lengte, 2.5 meter hoogte en 1.5 meter dikte. Zij was omgeven door een bamboe doeri pagger van 3 meter dikte en 2 meter hoogte. In de hoeken waren bastions gevormd, waarop een drieponder was opgesteld. De smalle deur was door een traverse afgesloten. Een sectie bezette die sterkte, terwijl de rest der colonne naar den Zuidrand der kampong voortrukte.

De derde colonne, ondervond geen weêrstand, en vereenigde zich met de middelste, waarbij zich ook de rechter-colonne aansloot, toen zij in de door haar veroverde benteng vervangen was door een compagnie van het linker half 9de bataljon, die reeds vooraf als bezetting van dat punt was aangewezen.

De drie compagnieën hielden het vuurgevecht tegen Lemboe gaande, terwijl de artillerie opmarcheerde en naast haar in stelling kwam. In het midden van den Zuidelijken kampongrand (Langkroek Oost) en Langkroek West werden nu versterkingen opgeworpen, die door 2 compagnieën van het linker half 9de bataljon en 2 secties artillerie bezet werden. Tegen 2 uur 's namiddags werd, met slechts 3 licht gewonden, de terugmarsch aangenomen, zonder dat er een poging werd gewaagd om ook Lamprit te nemen, hoewel dit den colonne-commandant was aanbevolen. Het zoo gemakkelijk verkregen belangrijk resultaat wilde hij niet door een aanval op dit broeinest van den vijand in de waagschaal stellen.

Het vuur, dat den 30sten van daar tegen Langkroek West, en dat, hetwelk bijna dagelijks uit Lemboe, zoowel tegen Langkroek Oost (den 7den October ook met een mortier van 12 c.m. bewapend), als tegen Penajoeng werd afgegeven, werd echter van beide posten krachtig beantwoord.

De post te Lampoeloe kon nu vervallen; Lamara Noord-Oost (31) en Lamara Zuid-Oost (32) werden in het begin van October opgericht om de lagune bij Djelingké, den overgang der Kroeng Broek en het pad van Lamara naar Langkroet te bestrijken.

In October, de Poeassa-maand, bleef de vijand meestal passief. Hij verhinderde echter een verrassing van Bital, den 29sten September beproefd, en bleef voortgaan de openkappers van het terrein te beschieten.

Den 12den October verkregen wij daarbij 7 gewonden; den volgenden dag, toen in de vroegte 180 man de wildernis voor den Zuid-Oostelijken saillant waren binnengedrongen, vielen er weder aan onze zijde 1 doode en 15 gewonden, en toonde de vijand zich zóó actief, dat Pel tegen 8 ure voormiddags genoodzaakt was die werkzaamheden te doen staken. Intusschen was nu over een ruimte van 3 à 400 pas de omtrek van Kota Radja schoongekapt, en kon Mandarsa Poetih, waar de vijand zich tot het tegengaan van dien arbeid nestelde, door een batterij van een 12 c.m. achterlaad en een ijzeren 9 c.m., op de Westerface van Kota-Radja opgeworpen, onder vuur genomen en in 3 dagen tijd uiteen geschoten worden (12—15 October). Uit Bital, waar witte vlaggen geheschen werden, vuurde men op onze patrouilles (1) (luitenant F. A. Begeman overleed aan de wond, daar den 17den October ontvangen). Poe-oe en Kota Goenoengan werden des nachts door den vijand bekropen. Tjadé Raja, tegenover Moesapi, Bital, Pinang, Lemboe en Loeë werden door hem in geduchten staat van tegenweer gebracht; op 500 meter van de Ooster benteng was reeds een groote versterking verrezen, en de weg naar Longbatta werd door de Atjehers afgesloten.

Van toenadering was dus nergens een spoor te ontdekken; wel bleek maar al te zeer, dat de Atjehers vast besloten waren ons zooveel mogelijk te weerstaan.

De Ooster face van Kota Radja bleef nog altijd een zwak punt in den top van den driehoek, die nu door ons op Atjeh's grondgebied was ingenomen. Ook was de plaats, waar de rivier dien driehoek binnentreedt, niet geheel tegen vijandelijke aanslagen bevestigd. Hoewel de helft zijner troepen over de posten was verspreid en de hospitalen, evenzeer als vroeger, met zieken waren gevuld, besloot Pel gebruik te maken van den tijd, dat het meeste volk der onderhoorigheden wegens de Poeassa naar zijn haardsteden was teruggekeerd, om Lemboe, den sleutel van den Pedirdijk, en Kota Alam te nemen.

De manschappen, die maar eenigszins gemist konden worden (in Kota Radja en voorwerken bleef van de infanterie slechts een dubbele wacht achter), werden dan ook verzameld om dit doel te bereiken.

De post Langkroek Oost moest Lamprit beschieten, en door artillerievuur voorkomen, dat de vijand zich van Pinang naar Lemboe verplaatste. Langkroek West had te verhinderen, dat uit Lamprit de linkerflank der aanvalscolonne zou worden bestookt; de overige posten zouden op het hooren van ons geschutvuur 's vijands broeinesten in hun nabijheid beschieten. Uit Pakan Atjeh zou de doorwaadbare plaats in de rivier bij Lemboe worden bewaakt.

Uit Kota Radja Bedil rukte den 7den November te 4 ure voormiddags een

---

(1) Bladz. 56, Kielstra II. Dit zelfde deden de Atjehers bij de verdediging van Singkel in Mei 1840.

sectie naar de Oostzijde van Tiban om de Kroeng Tjoet te observeeren, en het doorbreken onzer postenketen uit Tjadé te verhinderen.

Een peloton uit Lamara nam in het Oostelijk deel van Langkroet positie om van die zijde een doordringen uit Loëe en Pinang tegen te gaan.

De posten in Kampong Djawa, Mordawati en Langkroek West leverden ieder een sectie, als dekking der artillerie; Penajoeng gaf een sectie als dekking der ambulance.

Nevenstaande colonne verliet op het bovengenoemde uur Kota Radja, nam de sectiën op, die haar bij Penajoeng wachtten, en trok door naar Langkroek West, waar de voorhoede in sectie-colonne aan de Westzijde van den Pedirdijk stelling nam, met het front naar Lemboe en de sectie artillerie links naast zich.

Leider: kolonel Pel, met zijn staf.
Commandant: luitenant-kolonel A. J. Diepenbroek.

Voorhoede:

een compagnie infanterie;
een sectie artillerie;
een sectie mineurs.

Hoofdtroep:

vier divisiën infanterie, samengesteld uit het rechter en linker half 3de bataljon en de compagnie mineurs;
twee sectiën artillerie;
een sectie mineurs.

Drie der vier divisiën van den hoofdtroep namen in sectie-colonne ter hoogte van de voorhoede, met 100 pas tusschenruimte, en met de voorste sectie en tirailleur, ten Oosten van den dijk stelling, terwijl de sectiën artillerie tusschen die colonnes opreden.

De vierde compagnie nam als reserve met de ambulance op 200 pas achter het midden dier linie plaats.

In dezen vorm rukte de linie te kwart voor zessen 's morgens tegen Lemboe op, zonder door den vijand bespeurd te zijn. Toen echter knalden er schoten uit Lamprit en enkelen uit Berouw (West-Lemboe), alsook een hevig, maar onschadelijk, vuur uit Pinang.

Op 300 pas van den kampong-rand bleef de artillerie achter, terwijl de infanterie, zonder een schot te lossen, er in doordrong.

De tirailleurs der voorhoede, die te gelijkertijd waren opgerukt, begonnen op eigen hand het vuur te beantwoorden, dat binnen de kampong uit een onzichtbare versterking werd afgegeven, maar de commandant der voorhoede verzamelde hen, deed de reserve opsluiten en daarna onmiddellijk stormen. De vijand vluchtte, en liet de sterkte in onze handen, doch hij bleef zijn vuur voortzetten. Daarom werd verder voortgerukt, en nog een tweetal zwak verdedigde, aan den Pedirdijk gelegen, bentengs veroverd.

De rechter divisie stuitte op 4 versterkingen, waarvan er twee onbezet waren, en de beide andere zonder moeite veroverd werden. Verder door marcheerende, kwam zij bij de rivier, ten Noorden van 's vijands hoofdversterking, aan.

De beide andere divisiën hadden twee bentengs genomen, waarvan er een onbezet was, en rukten naar de Oostzijde der hoofdbenteng, die, aan twee zijden bestormd, na een kort en hevig gevecht veroverd werd. De vluchtende vijanden werden, op één man, in de rivier doodgeschoten door het detachement van Pakan-Atjeh, dat daar had stelling genomen.

In en om de bentengs werden 60 lijken, 2 kleine stukken en 2 lilla's gevonden.

Alle bentengs waren langwerpig vierkant van vorm en hadden een 1.2 meter hooge 0.80 meter dikke borstwering met een dikken bamboe doeri pagger beplant. Zij naderden dus het type, dat op Sumatra's Westkust werd aangetroffen.

De hoofdbenteng, voortaan Rivier-benting genaamd, met dikkere omwalling, waarin wolfskuilen waren uitgegraven, werd door de 3de colonne bezet, de overige marcheerden, waar dit doenlijk was, in sectie-colonne, eerst in Oostelijke, en daarna in Noordelijke richting door de kampong, totdat zij op 400 meter ten Oosten van den dijk de sawah bereikten. Daar zou de post Lemboe worden opgericht, en voorloopig door de rechtercolonne bezet worden; de aan den Pedirdijk grenzende versterking aan den Noordelijken kant (Berouw genoemd) werd uit Langkroek West bezet. De sectiën, die in de veroverde positie tijdelijk waren achtergelaten, werden verzameld, en een vijandelijke bende, die uit Pinang naderde en een omtrekking wilde uitvoeren, door artillerie- en infanterievuur teruggewezen.

Te 8 ure voormiddags was het doel, dat Pel zich had voorgesteld, ten koste van 1 gesneuvelde en 24 gewonden, waaronder 2 officieren, bereikt. Gebrek aan troepen verhinderde hem echter nu reeds Kota Alam te bezetten.

Tot 5 ure 's namiddags bleven de troepen in stelling om de werkzaamheden aan die positiën te dekken. Voor de bewapening van elk der drie versterkte punten werd voorloopig een sectie artillerie aangewezen. Den 9den November werd die in de Rivier-benteng en te Lemboe door twee zware bronzen kanons van 8 c.M. van Langkroek West en Penajoeng vervangen.

Toen er den 8sten November 140 man aanvullingstroepen waren aangekomen, en den 11den bericht werd, dat de vijand plan had te Kota Alam een groote sterkte te bouwen, besloot Pel hem vóór te zijn en zich daar te vestigen. Den 13den rukte daartoe de hiernevens vermelde colonne te 6 ure 's morgens over de brug van Pakan Atjeh naar Berouw.

In compagnies-colonnes, in linie, werd van daar Oostelijk gemarcheerd, om verder in den hiernevens vermelden marschvorm het punt op den rechteroever bij de bocht in de rivier te bereiken, waar de chefs der artillerie en genie de plaats zouden bepalen voor den nieuw te bouwen post. Toen zij ter plaatse was aangekomen, hield een sterke keten van Kozakkenposten, op de vleugels die aan de rivier leunden, door een sectie infanterie versterkt en door artillerievuur gesteund, den vijand, die spoedig kwam opzetten en haar telkens trachtte door te breken, in bedwang.

Commandant: luitenant-kolonel Ruempol.

Voorhoede:

een peloton infanterie van het linker half 9de bataljon;
een sectie mineurs;
een sectie artillerie, met dekking.

Hoofdtroep:

een compagnie infanterie van het linker half 9de bataljon.

Achterhoede:

een peloton infanterie van het linker half 9de bataljon.

15 man dekking der vrije genie-werklieden, die een half uur later zouden volgen.

Toen het vuur des vijands in den namiddag verminderde, de borstwering grootendeels voltooid was, en de compagnie van het linkerhalf 9de bataljon van Oleh-leh was aangekomen om Kota Alam te bezetten, marcheerde de colonne met haar 17 gewonden, waaronder 1 officier, naar Kota-Radja terug. 2 stukken artillerie bleven in de nieuwe benteng achter.

Reeds den 16den opende de 12 c.m. van daar het vuur op Longbatta en den 16den November werd onder dekking eener colonne het omgelegen terrein schoongekapt, zonder dat de Atjehers ons daarbij noemenswaard lastig vielen.

Blijkens het bovenstaande kostte het dus heel wat strijd en moeite om den waterweg, zoowel als den weg van Oleh-leh naar Kota Radja, tegen aanvallen des vijands te verzekeren.

Eerst, nu er een reeks van posten was opgericht, die, in verband met het terrein en de goede gezindheid van Marassa (waar Toekoe Neq, die den 19den Augustus 1874 was overleden, door zijn zoon Nja Mas werd opgevolgd), op ongeveer 1000 meter afstand van die operatielijnen een voldoende afsluiting vormden, kon gezegd worden dat de zoo noodzakelijke veiligheid langs die aanvoerwegen was verkregen.

---

b. DE KRIJGSBEDRIJVEN TER BEVESTIGING ONZER HOOFDSTELLING KOTA RADJA.

Na de vele gevechten der laatste weken genoot eindelijk de bezetting van Kota Radja eenige rust, want slechts de nieuw opgerichte posten werden beschoten.

Zware regens, die alle actie verhinderden, zoowel van den kant des vijands als van den onzen, overstroomden trouwens het geheele terrein en deden ook onze versterkingen onderloopen en het ziekencijfer stijgen. Van verschillende posten vielen gedeelten der borstweringen in, en de bezettingen van Langkroek en Lemboe moesten zelfs buiten die posten bivakkeeren. In den Kraton stond het water op sommige plaatsen anderhalven meter hoog, en de brug bij Penajoeng sloeg in den nacht van 4 op 5 December weg.

Om den toestand van rust in Kota Radja te bestendigen en haar omtrek geheel van vijanden te zuiveren, die in Longbatta en Bital bezig waren om ons verder voortdringen te beletten, had Pel reeds den 10den November versterking zijner troepenmacht aangevraagd.

Die Bevelhebber kwam toch meer en meer terug van het passieve stelsel, dat zijn voorganger hem had aanbevolen, en helde er toe over, niet alleen zijn stelling voldoende te verzekeren, maar deze ook uit te breiden en den vijand door het toepassen van een krachtige offensieve tactiek, tot op grooten afstand van onze hoofdvestiging terug te drijven. Hij meende daartoe de Atjeh-rivier,

bovenstrooms van Kota Radja, als grens in Oostelijke richting te moeten aannemen, en dus in de eerste plaats het sterke Longbatta te moeten bezetten.

Reeds was de vesting-artillerie tot een totaal van 7 officieren en 197 minderen, de mineurs tot 4 officieren en 120 minderen, uitgebreid, het linkerhalf 6e bataljon (20 officieren en 575 minderen) naar Atjeh gedirigeerd, en een luitenant-kolonel als tweede bevelhebber en chef van den Staf aangesteld, maar de aangevoerde versterking was door de bezetting der posten versmolten, en er bleven geen troepen beschikbaar om de krijgsverrichtingen te ondernemen, die Kota Radja tot een veilige verblijfplaats moesten maken.

Sedert het vertrek der expeditionnaire troepen 8 maanden te voren, waren er toch van de militairen der zee- en landmacht, van de koelies en de kettinggangers te Atjeh, 902 personen overleden en 1917 geëvacueerd.

Door het bezetten van Kota Alam en het openkappen van het terrein was reeds een begin gemaakt met de beveiliging van Kota Radja; versche bataljons moesten nu worden aangevoerd om een kring van posten op te werpen die daarbinnen de rust moesten verzekeren.

Majoor J. H. Romswinckel, met het rechter half 5de bataljon (18 officieren, 506 minderen);
majoor A. M. van der Meer, met het rechter half 10de bataljon (18 officieren, 506 minderen);
1 batterij berg-artillerie (4de compagnie);
6 lichte 8 c.m., 6 mortieren 12 c.m.;
3 officieren, 140 minderen, 66 paarden;
3 officieren van gezondheid;
21 hospitaal-soldaten.

De hiernevens vermelde troepen kwamen daartoe den 8sten en 9den December te Atjeh aan, en werden voorloopig te Oleh-leh gelegerd, waardoor de vijand in den waan kwam, dat er een actie tegen de VI Moekims op til was.

Te gelijker tijd werden 14 officieren en 605 minderen geëvacueerd.

De Leger-commandant wees er echter op, dat nu de sterkte der troepenmacht te Atjeh het dubbele bedroeg van die, welke generaal van Swieten voor zijn vertrek noodig had geoordeeld, en dat na de bevestiging onzer hoofdsterkte, die meerdere troepen weder naar Java zouden moeten terugkeeren.

Toen den 31 December het door de overstrooming drassige terrein weder begaanbaar geworden was, werd de verovering van de voorname kampong Longbatta ondernomen.

Het volgende werd daartoe bepaald:

«De versterkingen vuren, om verplaatsing des vijands naar Longbatta zooveel mogelijk te beletten. De Noord-Oostelijke posten doen Oostelijk Tiban en Oostelijk Langkroet door sectiën infanterie bezetten, om de lagune gade te slaan en den vijand in bedwang te houden.

«De bezettingen van Lemboe en de Rivier-benting vormen één compagnie, die met een sectie artillerie, in den O. rand van Lemboe zal stelling nemen.

«Tot bescherming der kampongs Senanggri en Blang Pi, welker bevolking

ons goedgezind is gebleken, worden uit Soerian en Poe-oe daarheen 3 sectiën met 2 mortieren gedetacheerd.»

Leider: kolonel PEL;

Algemeen commandant: de tweede bevelhebber, luitenant-kolonel J. H. T. WIEGAND.

Eerste colonne, onder majoor ROMSWINCKEL:
rechter half 5de bataljon;
2 sectiën artillerie;
1 peloton mineurs.

Tweede colonne, onder kapitein VAN BLOKLAND:

Voorhoede:

1 peloton infanterie van het rechter half 3de bataljon.

Hoofdtroep:

1 peloton infanterie van het rechter half 3de bataljon;
1 compagnie mariniers (4 officieren, 39 minderen);
1 sectie artillerie, met 1 sectie infanterie als dekking;
1 peloton infanterie van het rechter half 3de bataljon.

Achterhoede:

1 sectie infanterie, met ambulance.

Derde colonne, onder majoor VAN DER MEER:

Voorhoede:

1 compagnie infanterie van het rechter half 10de bataljon;
30 mineurs;
1 sectie artillerie met 1 sectie infanterie-dekking.

Hoofdtroep:

1 compagnie infanterie van het rechter half 10de bataljon;
1 sectie artillerie met 1 sectie infanterie-dekking;
1 compagnie infanterie.

Achterhoede:

1 sectie infanterie;
2 mortieren;
ambulance;
1 sectie infanterie.

Van de hiernevens vermelde troepen marcheerde de eerste colonne, tot den aanval in front, te 5 ure 's morgens uit Pakan Atjeh en stelde zich bij, en ten Zuiden der Ooster-benteng, met het gezicht naar het Oosten, in 3 compagnies-colonnes, met de artillerie in de tusschenruimten, en tirailleur verspreide sectiën vóór zich, in linie op. De 4de compagnie vormde de reserve en was op den rechter flank door tirailleurs gedekt.

Bij het opgaan der zon ontving zij in de rechter flank vuur uit twee bentengs, waartegen twee compagnieën door front-verandering zich in bataille ontwikkelden, terwijl de artillerie die posities onder vuur nam. De Zuidelijke benteng werd ter zelfder tijd door de tirailleurs der 2de colonne met de bajonet genomen. Die afdeeling, welke opdracht had ten Zuiden der Oosterbenteng positie te nemen ter verhindering van een omtrekking, was door een diepe sloot, die haar van Lampoe-oek scheidde, genoodzaakt geweest Zuid-Oostelijk aan te houden, en had toen bedoelde benteng op 150 pas afstand vóór zich ontdekt.

De vijand vluchtte, en de veroverde sterkten werden door 3 secties van het rechter half 3de bataljon bezet, terwijl de artillerie dier afdeeling ten Zuiden in batterij kwam en tirailleurs het vuurgevecht onderhielden met de vijanden, die nog in het begroeide terrein van Lampoe-oek huisden.

Door paggers en over met slooten doorsneden terrein rukte de 1ste colonne inmiddels verder, totdat een moerassig nipa-bosch haar noodzaakte Zuidelijk aan te houden. Zij ontving daarbij zooveel vuur uit den kampongrand, die achter het moeras gelegen was, dat de artillerie in batterij moest komen. Deze deed 8 granaatschoten, en daarna avanceerde de 1ste compagnie van pagger tot pagger, maar werd weder zoo warm ontvangen, dat zij moest terugtrekken.

Met een tweede compagnie, nu naar het Zuiden tegen den rand van Lampoe-oek front makende

werd nochtans het vuur des vijands, ook met behulp der artillerie, tot zwijgen gebracht, en daarna drongen de onzen 300 pas ver in de kampong door, die door den vijand ontruimd bleek. Het duurde intusschen een geruimen tijd voordat in Zuidelijke richting, waar de vijand uit bezette versterkingen vuurde, en door artillerie moest bedwongen worden, een pad ontdekt werd, dat van Atoëh (Ateh) Oostwaarts naar Penjarat leidde.

Daar vond een ter verkenning uitgezonden compagnie twee verlaten bentengs, doch het terrein voor artillerie ongeschikt. Om die reden moesten de onzen weder onder het vuur des vijands naar Ateh terugkeeren, dat te half één 's middags bereikt werd. De artillerie bracht hier het opnieuw geopende vuur uit Penjarat tot zwijgen, terwijl een compagnie een terreinverkenning deed om in Oostelijke richting een nieuwen doorgang te zoeken. Toen te half twee het vuur der 2de colonne in Zuid-Oostelijke richting vernomen werd, besloot de tweede Bevelhebber, die zich bij de 1ste colonne bevond, het pad te doen opzoeken, hetwelk den 24sten Januari gevolgd was. Dit werd spoedig gevonden en bleek bruikbaar voor de artillerie, hoewel niet zonder groote bezwaren.

Terwijl de colonne daar langs voortschreed, vernam zij een uur later het «Wilhelmus» van het rechter half 10de bataljon. Daaruit afleidende, dat dit bataljon de overwinning behaald had, keerde de overste Wiegand met de 1ste colonne terug en bereikte te 5 ure 's namiddags de eerst genomen bentengs. Te 8 ure 's avonds marcheerde deze troepenafdeeling naar Oleh-leh af.

Op last van Wiegand was de 2de colonne, nadat een peloton in de veroverde bentengs was achtergelaten, te kwart voor elven voormiddags van Lampoe-oek opgerukt naar Zuid-West-Ateh om de 1ste colonne te steunen. Te half twaalf voormiddags bereikte die 2de colonne, al vechtende tusschen Nesoeh en Ateh, dat punt, maar had verder noch van den vijand, noch van de 1ste colonne iets bespeurd. Tegen den avond kreeg de 2de colonne last van Pakan Atjeh terug te keeren en de sectie artillerie achter te laten bij het peloton bezetting in de veroverde bentengs.

Van de 3de colonne, bestemd voor een omtrekking langs de rivier, was de infanterie te 3 ure 's nachts uit Oleh-leh afgemarcheerd. Te 6 ure 's morgens stelde zij zich uit Kota Radja in beweging en had te half acht de Kroeng Lampoe-oek gepasseerd, na daarover een brug geslagen te hebben. Achter die ondoorwaadbare sloot lagen drie, met 2 oude stukken bewapende bentengs naast elkander, beschermd door een 10 meter breede, bamboe doeri versperring. Gezamenlijk waren zij 80 meter lang; haar breedte bedroeg 20, de hoogte der borstweringen 2, de dikte 3 meters. De vijand, die deze positie verdedigen moest, had zich blijkbaar tegen de 1ste colonne gewend, want gedurende den tijd, dat deze werd bestookt, waren de stellingen aan de rivier verlaten.

Door die borstweringen (Pendeti genoemd), waarin een peloton werd achtergelaten, moest een doorgang voor de artillerie worden gegraven.

Langs een reeks verlaten veldwerkjes bereikte de 3de colonne te half tien

voormiddags de overzijde van Kota Alam en een half uur later de ruïne van IMAM LONGBATTA's huis. Na verkenning van het terrein werd van daar de marsch gericht naar de groote sawah van Lo-ong waar in den kampongrand een drietal bentengs ontdekt werden, waaruit eenige schoten vielen.

Nadat de artillerie tegen een dezer, de zwak verdedigde benteng van PANGLIMA POLIM, in batterij was gebracht, en er 6 granaten en 4 granaat-kartetsen op waren afgevuurd, terwijl twee compagnieën, voorafgegaan door tirailleurs, ter bestorming oprukten, werd zij door den vijand verlaten. Vervolgens werd de kampong binnen gemarcheerd, en te half twaalf voormiddags hield het hoofd der colonne halt bij de onbezette messigit Longbatta.

Op dat oogenblik bevond zich kolonel PEL, met het peloton, dat ter zijner beschikking stond, bij de, ieder door een peloton gedekte artillerie en de ambulance, welke zich op 500 passen ten Noorden van de Messigit een stelling gekozen hadden. Van daar zond hij aan den colonne-commandant, die zich in de veroverde positie ophield, de lastgeving om, zonder op de overige troepen te wachten, de voorwaarts in Westelijke richting gelegen kampong, waar de vijand zich trachtte te verzamelen, te nemen en te bezetten. Hij schijnt daarbij bedoeld te hebben het nemen eener in de onmiddellijke nabijheid, Zuid-Westwaarts gelegen nog bezette benteng, waarbij nog een andere zichtbaar was, doch gaf geen tegenbevel, toen alle troepen, anderhalve compagnie (1) en 1 peloton mineurs sterk, de Messigit verlieten en in Westelijke richting afmarcheerden zonder daar of in PANGLIMA POLIM's benteng een bezetting achter te laten. Tengevolge van dit misverstand bezette de vijand 2 uren later laatstgenoemde positie weder en moest de artillerie zijn vuur beantwoorden.

Daar hij niet week, in weerwil van 12 kartets-, 5 granaatschoten en 4 granaatworpen, rukten 3 der 4 sectiën dekkingstroepen, 60 man sterk, tot den stormaanval op en hernamen de 20 meters lange, door ongebogen flanken van 10 meters lengte versterkte verschansing, die met een oud kanon bewapend was. De beide andere bentengs werden te gelijker tijd door den vijand verlaten en door de onzen bezet.

De colonne-commandant was inmiddels over de sawah en onder het vuur des vijands tegen Lo-ong opgerukt, en hield dat, in afwachting der 1ste colonne, bezet, nadat zijn tirailleurs zich in de moerassige, door slooten doorsneden sawah op 200 pas van den kampongrand vereenigd, en den stormaanval ondernomen hadden, waarvoor de vijand was teruggeweken.

Toen hij te half vier 's namiddags nog geen nadere bevelen ontvangen had, niets van de 1ste colonne bemerkte, en van alle zijden beschoten werd, deed hij het signaal «10de bataljon» en «Wilhelmus» blazen en een vlag in een der boomen bevestigen, om aan de eerste colonne zijn tegenwoordigheid in Lo-ong

---

(1) Een sectie had zich bij het afmarcheeren in de duisternis bij vergissing bij de eerste colonne gevoegd, en een sectie was achtergebleven in Pendeti.

te doen blijken. Ook zond hij een peloton, onder luitenant Swing, waarbij zich de stafofficier luitenant Munniks de Jong voegde, naar den Opperbevelhebber om nadere orders te vragen. Onder het verkrijgen van 4 gewonden, kwam deze afdeeling wel bij de Messigit aan, maar door het krachtig vuur des vijands werd zij verhinderd in haar poging om naar Lo-ong terug te keeren en leed daarbij een verlies van 1 doode en 4 gewonden.

Hierboven zagen wij, welke verkeerde gevolgtrekkingen de tweede bevelhebber uit het gegeven signaal had afgeleid. Toen hij terugtrok, nam het vuur der vijanden op Lo-ong steeds in kracht toe. Op de signalen «10de bataljon appèl!» en «10de bataljon retireeren!», op last van den bevelhebber bij de Messigit van Longbatta geblazen, werden de reeds aangevangen werkzaamheden tot het opwerpen eener versterking in Lo-ong gestaakt en van daar de terugtocht aangenomen. De mineurs volgden het middelste peloton, de 10 gesneuvelden en gewonden dragende. Ongelukkig werd een andere galangan gevolgd, dan die waarover de kampong was binnengerukt, en waarin reeds te voren, op last van den colonne-commandant, bruggen over de coupures waren gelegd.

Te midden van modderpoelen, waarin de manschappen wegzakten, geraakte alle verband verloren, toen de Atjeher de op 100 pas afstand van de kampong verwijderde colonne plotseling in rug en flank hevig onder vuur begon te nemen, en, uit Penjarat versterkt, haar tot op enkele passen naderde.

De gesneuvelden en eenige zwaar gewonden moesten worden achtergelaten, een paar soldaten en de luitenant-kwartiermeester J. Muller verdronken in het moeras, en enkele manschappen doodden zich zelven om niet levend in handen van den vijand te vallen.

Door aan het hoofd der colonne de soldaten om zich en het vaandel verzameld te houden voorkwam de colonne-commandant, dat de troep tot een *sauve qui peut* oversloeg. Met geregelde salvo's kon nu 's vijands vuur beantwoord worden en een klewang-aanval op de achterhoede worden afgewezen.

Eerst tegen half zes 's namiddags, toen de colonne zich nagenoeg met de overige troepen vereenigd had, die haar niet ter hulpe hadden kunnen komen, daar zij de Messigit en de veroverde bentengs moesten bezet houden, kreeg de artillerie een vrij schootsveld en kon deze den vijand door granaatvuur uiteenjagen.

Nadat de troep, die te vermoeid en te weinig strijdvaardig was om de achtergelaten dooden en gewonden te gaan opzoeken, eenigszins was uitgerust, en nadat een compagnie van het rechter half 3de bataljon uit Kota Radja was aangekomen om, met een sectie artillerie, een mortier en een sectie mineurs, de Messigit (13) te bezetten, werd te 6 ure 's namiddags de terugmarsch aangenomen, waarbij de colonne nog van alle zijden beschoten werd.

Te Pendeti, Westwaarts van Panteri, waar zij, te 9 ure 's avonds aankwam, werd nog een peloton achtergelaten en te 11 ure 's avonds marcheerden de drie compagnieën van het 10de bataljon Oleh-leh binnen.

23 dooden en 61 gewonden waren de offers, die de verovering van Longbatta ons gekost had.

De in Tiban gedetacheerde sectie verjoeg drie kleine prauwen. Zij bleef daar in stelling van kwart over vijven 's morgens tot 1 uur 's middags en van 7 ure 's namiddags tot half negen 's morgens.

De beide sectiën in Langkroek (Langkroet) bespeurden niets van den vijand, en keerden des namiddags van den 1sten Januari huiswaarts.

Die in Lemboe werden uit Pinang beschoten, zonder van dat vuur nadeel te ondervinden, en voorkwamen door geweervuur een zwakke poging des vijands om naar Longbatta door te dringen.

Het carré, dat zij des nachts formeerden, werd niet verontrust. Den 1sten Januari te 2 ure 's namiddags rukte die troep in.

Bij Senanggri werd geen vijand gezien. Te half twaalf 's avonds keerden de daar geposteerde afdeelingen uit Soerian (Soerin) en Poe-oe naar haar posten terug.

Reeds den volgenden morgen werd Longbatta Messigit, dat den vorigen avond beschoten was, met 2 zware kanons van 8 c.m. bewapend. Daar de transporten naar deze geïsoleerde positie, zoowel als de post zelf, ernstig verontrust werden, toog de Bevelhebber met de hiernevens vermelde troepen den 4den Januari over Pendeti en Zuidwaarts door het verlaten Longbatta, naar den Zuidrand dier kampong, waar hij de plaats bepaalde voor den tusschenpost Longbatta Zuid (14). Een paar sectiën infanterie hielden den toeloopenden vijand in bedwang, terwijl de mineurs den bouw der versterking aanvingen, die door een compagnie van het linker half 3de bataljon zou worden bezet.

Leider: Kolonel Pel.

Commandant: luit.-kol. M. C. E. Ruempol.

Voorhoede:

een compagnie infanterie van het linker half 6de bataljon.

Hoofdtroep:

een peloton mineurs;
een sectie artillerie, met
een peloton infanterie als dekking;
twee compagnieën infanterie van het linker half 6de bataljon.

Achterhoede:

een peloton infanterie tot dekking der ambulance.

De dekking van het dagelijksch convooi, sterk een compagnie van het rechter half 3de bataljon, de compagnie mariniers en een sectie artillerie waren te gelijk met bovengenoemde colonne afgemarcheerd en hadden den gewonen weg langs de rivier gevolgd.

Zij geraakten in vuurgevecht en verkregen een gewonde.

Na de vivres in Longbatta Messigit te hebben afgegeven, vereenigden zij zich met de colonne van Pel, om gezamenlijk den terugmarsch aan te nemen, nadat nog twee compagnieën, een sectie mineurs en een gedeelte der ambulance aangewezen waren om bij de bezetting van den nieuwen post achter te blijven, totdat deze voldoende voltooid zou wezen. Ook bleef er een sectie artillerie als voorloopige bewapening achter, totdat er den 7den Januari 2 zware veldstukken van 8 c.m. waren aangevoerd.

Door de drie nieuwe posten was nu wel een strook terrein ten Zuiden der rivier afgesloten, maar het beveiligen der convooien, speciaal bij den marsch over de sawah van Longbatta Zuid naar Longbatta Messigit, waar zij dagelijks beschoten werden, en het verbeteren der veiligheid van laatstgenoemden post, waren nog niet bereikt.

Den 9den moest de vijand van daar met kartetsschoten worden terug gedreven. Granaatvuur verhinderde hem verder borstweringen op te richten op den linker rivieroever, doch aan de overzijde van den stroom verrezen versterkingen op 800 pas van de Messigit.

Den 7den Januari kwam, behalve 240 man aanvulling, een compagnie mariniers (3 officieren, 136 minderen) in Atjeh aan. De compagnie van dat korps, die sedert September 1874 in Atjeh verblijf hield en groote verliezen geleden had, was reeds aangevuld met de 40 man, die te Poeloe Bras door een compagnie van Padang waren vervangen. Daar tevens een compagnie van het 10de bataljon van Oleh-leh naar Pakan Atjeh was overgeplaatst, kon nu beter in den vermoeienden transportdienst worden voorzien, dien de bezetting van Longbatta Messigit noodzakelijk maakte.

In den nacht van 7 op 8 Januari deed de vijand een aanval op Pendeti, die werd afgeslagen; den 10den beschoot hij Kota Alam en Longbatta Messigit, en des nachts naderde hij de laatste sterkte tot op 50 pas.

Den volgenden dag nam hij beide posten weder onder vuur, en moest de dekking der openkappers van het terrein hem met de bajonet terugdrijven. Zij maakte zich toen meester van een versterking op 150 pas van de Messigit.

Commandant: majoor J. H. Romswinckel.

Voorhoede (83 bajonetten):

1 compagnie infanterie van het rechter half 5de bataljon;
ambulance.

Hoofdtroep (121 bajonetten):

1 compagnie infanterie van het rechter half 5de bataljon;
1 sectie artillerie;
1 compagnie infanterie van het rechter half 5de bataljon.

Achterhoede:

2 compagnieën mariniers.

Op het hooren van het vuur, dat daarbij werd afgegeven, zond de Kolonel de hiernevens vermelde colonne te 7 ure 's morgens naar dien post, om daar in stelling te blijven, totdat het convooi zou zijn aangekomen, dat, volgens het zeggen van spionnen, dien dag bijzonder bedreigd zou worden. Van het huis van Imam Longbatta wendde deze colonne zich Westwaarts, om, onder dekking van het vuur van een deel der troepen, met het andere sprongsgewijze te avanceeren tegen den kogelregen, dien de vijand op haar afzond.

Bij de Messigit stelde zij zich zoodanig gedekt op, dat zij naar drie zijden kon vuren, zonder zich te veel bloot te geven, en dwong zij door haar artillerie- en infanterievuur den vijand langzamerhand tot op grooten afstand terug te trekken.

Toen het convooi was aangekomen en weder vertrokken, kon de troep bij gedeelten en, bijna tot op het laatst ongemerkt, uit het gevecht worden terug-

getrokken en huiswaarts keeren, onder medevoering der 12 gewonden, in den strijd verkregen.

Luitenant-kolonel M. C E. Ruempol;
150 man infanterie;
1 sectie artillerie;
1 „ mineurs;
koelies;
gevolgd door de 1ste compagnie van het linker half 3de bataljon tot bezetting.

Ten einde den transportweg beter te dekken tegen het vuur der versterkingen op den rechter oever ten Zuiden van Kota Alam, trok de hiernevens genoemde colonne den 13den te 8 ure 's morgens naar Blang Tjoet om daar een post op te richten. Onder dekking eener postenketen, waarin de artillerie plaats nam, werd een borstwering opgetrokken en het terrein schoongekapt. Zonder eenig verlies keerde de colonne des namiddags terug. Sedert werden die convooien weinig of niet meer verontrust, maar wel werden die posten door verschansingen van den vijand omringd, waaruit zij en de openkappers van het begroeide terrein, dagelijks beschoten werden

Tevens besloot de Kolonel een post te Poengej Blang Tjoet (7) aan de Westzijde van Poengei te vestigen om Poe-oe, dat evenals Soerian en de posten in de Noorder linie dagelijks beschoten, en met aanvallen uit Poengei bedreigd werd, te beschermen, en de zich Zuidwaarts uitstrekkende sawah's onder vuur te kunnen nemen.

Luit.-kolonel C. B. H. van Deutekom;
150 man infanterie;
1 sectie artillerie;
ambulance.

Daartoe rukte de hiernevens vermelde troepenafdeeling den 23sten Januari over Mordawati Zuid-Westelijk op en liet op een geschikt punt in den kampongrand de helft der infanterie en de artillerie, achter, om het oprichten van de benteng daar ter plaatse te beschermen.

In de Westerlinie werd het toen rustig, maar het Longbatta'sche had het des te harder te verantwoorden.

De Kolonel liet zich hierdoor echter niet verhinderen, om zijn plan tot bevestiging van Kota Radja door een kring van versterkingen verder uit te voeren.

Mandarsah Poetih, ter hoogte van de later opgerichte veekraal in Nesoeh, werd den 28sten Januari bezet.

Majoor van der Meer.

Voorhoede:

1 peloton infanterie van het rechter half 10de bataljon.

Hoofdtroep:

1 sectie bergartillerie, met
1 peloton dekking;
1 compagnie infanterie (41 bajonetten).

Achterhoede:

1 peloton infanterie, met ambulance, tot dekking der linker flank;

De hiernevens vermelde colonne marcheerde op den morgen van dien dag langs den rechter oever der Kroeng Daroe naar die Mandarsah, welke verlaten bevonden, en bezet werd, en van waar de artillerie het vuur uit den Zuidelijken kampongrand tot zwijgen bracht.

De compagnie rechterflankdekking, tot bezetting van den post bestemd, die hier in de nabijheid der steenen ruïne werd opgericht, vereenigde zich met de colonne. Daardoor kreeg de vijand, die langzamerhand kwam opzetten, gelegenheid zich op den rechter oever der Kroeng Daroe in de rechter

1 peloton infanterie, tot dekking der rechter flank, op den linker oever der Kroeng Daroe;
1 compagnie van het rechter half 3de bataljon.

Als *reserve* te Kota Radja:
150 man infanterie.

flank der colonne te verzamelen en werd het noodig geacht een detachement van 30 man naar die zijde vooruit te schuiven.

Bij het terugkeeren der troepen, dat langs de Westzijde van Nesoeh geschiedde, daar zich veel volk van Lohong in Ateh verzameld had, werden een honderdtal Atjehers, die uit deze kampong te voorschijn kwamen, door het vuur der voorhoede en dat uit Mandarsah Poetih tot den aftocht gedwongen.

9 militairen en 4 koelies werden gewond. De twee bronzen 8 c.m., waarmede de post den volgenden dag bewapend werd, dwongen de bevolking haar kampong tusschen de Mandarsah en de Kroeng Daroe te verlaten. Ter zelfder tijd werden eenige huizen in Stoei, waaruit de colonne beschoten was, verbrand.

Majoor J. H. Romswinckel.

Voorhoede:
1 compagnie van het rechter half 5de bataljon.

Hoofdtroep:
1 compagnie van bovengenoemd bataljon;
1 sectie mineurs;
1 compagnie van bovengenoemd bataljon;

Achterhoede:
1 compagnie van bovengenoemd bataljon.

Totaal 217 bajonetten.

Een half uur later werd de kolonne gevolgd door het korps mariniers, met 1 sectie artillerie naar Langkroek Oost.

Om de Noord-Oosterlinie beter te bevestigen tegen een grooten aanval, die uit Oleh Karang werd verwacht, en daar het binnenhalen van den rijstoogst te verhinderen, deed de Kolonel den 4den Februari den heuvel Lamprit veroveren.

Daartoe bezetten weder drie sectiën infanterie der nabij gelegen posten de Oostzijde van Langkroek (Langkroet) tot het tegenhouden des vijands, een sectie kampong Tiban om de lagune te observeeren, en twee pelotons uit de Rivier-benteng, met een sectie artillerie, den Oostrand van Lemboe om het doorbreken onzer stelling te voorkomen.

De hiernevens vermelde colonne bereikte te 6 ure 's morgens Langkroek Oost, sloeg daarna een brug over de Kroeng Broek en rukte naar de benteng van Lamprit, die onbezet bevonden werd.

Ook drie Zuidelijker gelegen, verlaten bentengs werden ieder door een compagnie bezet, en van daar werd door de opgerukte artillerie het vuur uit Pinang tot zwijgen gebracht. Van de compagnie, die Langkroek Oost bezet hield, werden drie sectiën gelegerd in den post die te Lamprit werd opgericht, en te 4 ure 's namiddags keerde de colonne naar Kota Radja terug, evenals de detachementen van Langkroek en Tiban.

Het detachement van Lemboe nam daar een zwak verdedigde benteng, die geslecht werd, en dreef door artillerievuur de vijanden terug, die tegen 5 ure 's namiddags uit een benteng in de linie van Pinang wilden deboucheeren.

Terwijl de nieuwe post in de eerstvolgende dagen hevig werd beschoten, kon in Oost Langkroek een post (33) worden opgericht ter vervanging van Langkroek West.

De post, tot nu toe Langkroek Oost genaamd, werd van toen af Langkroek (22) geheeten.

Longbatta Messigit en Blang Tjoet werden steeds bestookt uit versterkingen, ten O. en Z.O. daarvan opgericht. Luitenant J. A. J. F. Esser overleed aan de wond, verkregen bij een patrouilletocht, uit Longbatta Messigit ondernomen, waarbij ook twee minderen geblesseerd werden, en de dekking der openkappers van het terrein kreeg 1 gesneuvelde en 4 gewonden.

Blang Tjoet werd zelfs in den nacht van den 4den op den 5den Februari bekropen, doch de bezetting van dien post wist dien aanslag te verijdelen.

Aangezien ook Mandarsah Poetih door zeven vijandelijke bentengs werd omringd, waaruit drie man der bezetting werden gewond, besloot de commandant van dien post in den avond van den 14den een verkenningspatrouille te maken naar Lohong, ten einde daar een benteng te veroveren. Na een paar huizen in brand gestoken te hebben, stuitte zijn troepje van 1 officier en 34 man tegen een ondoorwaadbaar moeras en was genoodzaakt terug te keeren. Aangezien echter de vijand slechts uit het Oosten vuurde, stak nu de luitenant E. G. T. von Ende de sawah over en drong aan de achterzijde Lamara Olejlo binnen. In de eerst ontmoette benteng kon geen ingang gevonden worden, doch een tweede, die eveneens verlaten was, worden bezet. 20 man van Mandarsah Poetih werden hierheen opgeroepen en bericht van het voorgevallene naar den bataljonscommandant verzonden. Terwijl de vijand bij het aanbreken van den dag pogingen aanwendde om de verloren positie te hernemen, zond de Bevelhebber 150 man en een sectie artillerie naar von Ende af. 45 hunner werden naar Lamara Olejlo gedirigeerd en de artillerie beantwoordde het vuur uit kampong Getjiel Olejlo (Lamlagang) en Getjir.

Daar rechts en links, zoowel als ten Zuiden van de vier bentengs, waarvan er een door von Ende bezet was, nog andere met geschut bewapende, niet verlaten vijandelijke sterkten gelegen waren, zond de Bevelhebber het in twee maanden tot 11 officieren en 148 minderen versmolten rechter half 5de bataljon en een sectie artillerie aan den linie-commandant, luitenant-kolonel van Deutekom, die de bewegingen bestuurde, ter assistentie toe, met mededeeling, dat zoo mogelijk Lohong en Mibouw (Miboh) moesten genomen, en het bezette punt vastgehouden worden, indien dit zonder meerdere versterking der strijdende troepen kon geschieden. Verder Zuidwaarts mochten de troepen niet doordringen.

Onder dekking van kartetsvuur tegen de schoten uit de Westelijk gelegen kampongs rukte deze afdeeling tegen Lamara Olejlo op, waar zij zich met de mariniers vereenigde, die door 20 bajonetten, onder luitenant J. B. van Heutz, versterkt, een verlaten benteng met 7 man hadden bezet.

Hier maakten 2 compagnieën met de mariniers front tegen Miboh en Lohong; de twee andere openden met de artillerie het vuur tegen een Zuidwaarts gelegen benteng, die na 16 worpen op 300 pas afstand tot zwijgen werd gebracht.

Het detachement van van Heutz, hetwelk nu gemist kon worden, werd

teruggezonden, en op zijn plaats door een compagnie vervangen, maar toen het in den Noord-Oostelijken rand der kampong Lamara Olejlo een verlaten benteng ontdekte, kreeg het opdracht die te blijven bewaken.

In weerwil van de behaalde voordeelen bleek de vijand echter nog te talrijk om de sterk onder vuur genomen colonne gelegenheid te verschaffen naar Miboh en Lohong op te rukken.

De bevelhebber, hiervan in kennis gesteld, bepaalde dan ook, dat de benteng van von Ende geslecht, en de benteng van van Heutz, waaruit Lohong beworpen kon worden, bezet moest blijven met 75 man en bewapend met 4 mortieren.

Tegen 4 ure 's namiddags was die positie door eenige mineurs en 100 dwangarbeiders voldoende verzekerd en 's vijands versterkingen door de infanterie genoegzaam opgeruimd om de colonne te vergunnen naar Kota-Radja terug te keeren. Een mindere was bij deze gevechten gesneuveld; 2 officieren en 18 minderen werden gewond.

Nadat de troepen waren afgetrokken, openden de Atjehers een krachtig vuur op de nieuwe versterking, en moesten er ongeveer 200 hunner, die een aanval in den zin hadden, met mortiervuur en salvo's worden verdreven. Ook den volgenden dag herhaalde zich de beschieting, waaraan door granaat-vuur op Lohong een einde werd gemaakt.

Den 17den werd de vijand door een patrouille uit de kampong ten Westen van Mandarsah Poetih verjaagd.

Op dien dag werd in het Oostelijk gedeelte van Tiban een nieuwe post (30) opgericht om beter tegen invoer te kunnen waken. Deze werd door het grootste gedeelte der bezetting van Lamara Zuid-Oost geoccupeerd, en Lamprit werd met het geschut van Langkroek Oost bewapend.

De slechte gezondheidstoestand der troepen, waaronder, voornamelijk in Kota Radja, de cholera woedde, zoodat zij in Februari 2 officieren, 277 minderen en 132 koelies en dwangarbeiders aan overledenen telden, maakten het den, inmiddels buitengewoon tot generaal-majoor bevorderden, Bevelhebber ondoenlijk vooreerst tot verdere krijgsbedrijven over te gaan. De vijand hield zich tevens vrij rustig, al bleef hij ook onze posten beschieten, transporten aanvallen en het openkappen van het terrein bemoeielijken.

Slechts werd den 18den Februari het werken aan een benteng op 900 pas ten Zuiden van Poengej Blang Tjoet (7) door granaatvuur belet, den volgenden avond een aanval op dien post afgeslagen, den 22sten een herhaalde aanval op den post Kota Alam afgeweerd, en den 28sten de door den vijand nieuw opgeworpen versterkingen ten Westen van Mandarsah Poetih geslecht.

Op dien datum beschoot hij onzen post te Lamara met stukken onzer eigene granaten.

In den nacht van den 9den op den 10den Maart stak hij Ateh in brand.

Den volgenden dag werd de post Lemboe Noord-Oost om gezondheidsredenen verplaatst, waarbij luitenant H. J. D'AUZON een schotwond ontving, waaraan hij eenige dagen later overleed. Een tusschenpost, Lemboe Oost (16), werd met een verlies van 8 gewonden den 12den Maart opgericht en met het geschut van Berouw bewapend.

Eerst den 25sten April 1875 maakte de aankomst van eenige aanvullingstroepen het mogelijk om te Lohong, dat meestal door den vijand onbezet gelaten werd, posten te vestigen.

Leider: generaal-majoor PEL.

Hoofdcolonne, onder majoor H. N. O. DE BRUIJN, tot Lampoe-oek voorafgegaan door 1 comp. van het linker half 9de bataljon.

Voorhoede:

1 compagnie linker half 6de bataljon;
1 sectie mineurs;
1 „ artillerie.

Hoofdtroep:

1 peloton infanterie;
1 sectie mineurs;
1 „ artillerie, met
1 peloton infanterie tot dekking;
1 compagnie „

Achterhoede:

ambulance met 1 peloton infanterie tot dekking;
reserve-artillerie;
1 peloton infanterie.

Tweede colonne, onder luitenant-kolonel VAN DEUTEKOM;
2 compagnieën mariniers.

Van de hiernevens vermelde colonne werd, bij aankomst te Lampoe-oek, de compagnie van het linker half 9de bataljon en een sectie mineurs, versterkt met een sectie der bezetting van dien post, als voorwacht Zuidwaarts gezonden om, zooveel mogelijk gedekt, in den Zuidrand van Penjarat (Lepong) positie te nemen. Zonder dat de Atjehers dit bemerkten, werd aan die opdracht voldaan.

De hoofdcolonne vond Lohong verlaten, en daar werden door den Bevelhebber drie punten aangewezen, waar posten moesten worden opgericht. Het vuur, door den vijand eerst tegen 10 ure voormiddags uit Miboh afgegeven, bleef onbeantwoord. Nadat die posten voldoende gereed, en ieder met een peloton infanterie en een sectie artillerie bezet waren, keerde de colonne met 6 gewonde soldaten en 7 gewonde kettinggangers naar haar karzernes terug.

De tweede colonne, die bij Mandarsah Poetih was opgesteld, rukte overeenkomstig de opdracht naar Lamarah Olejlo, toen zij het vuur der hoofdcolonne meende te hooren.

Daar stelde zij zich in den Oostelijken en Zuid-Oostelijken rand der kampong gedekt op en trok de aandacht des vijands tot zich, wiens vuur door de infanterie en door het geschut onzer versterking beantwoord werd. Met 1 gewonde keerde deze colonne te half vijf 's namiddags naar Kota Radja terug.

Lohong Zuid-Oost (34), dat met twee zware getrokken kanons van 8 c.m. bewapend werd, moest met Lohong Noord-Oost (12) en Lohong Zuid-West (35) de Oostelijk, Zuidelijk en Westelijk gelegen sawah bestrijken en den gemeenschapsweg afsluiten, die, volgens, later onjuist bevonden, spionnenberichten, over deze kampong de XXII en de IX Moekims verbond. De Oosterbenteng werd nu ingetrokken.

Toen den 1sten Mei een soldaat in Stoei werd vermoord, en dus de vijand tusschen de posten bleek te kunnen doordringen, besloot de Bevelhebber den

volgenden dag daar en te Gitjiel Olejlo (Lamlagang) vaste punten te bezetten. Ook zou te Lamteboe, aan de Zuid-Westzijde van Poengei een post verrijzen om Ketapan Doewa, Lamtermin (Lantemen) en Bital onder vuur te kunnen nemen.

Eerste colonne, onder majoor J. H. ROMSWINCKEL.

Voorhoede:

1 compagnie infanterie van het rechter half 5de bataljon;
1 sectie kanons, met
1 peloton tot dekking;
1 sectie mineurs.

Hoofdtroep:

3 pelotons infanterie;
ambulance.

Achterhoede:

1 compagnie infanterie.

Tweede colonne, onder luitenant-kolonel K. W. H. DE COENENS;
2 compagnieën mariniers;
1 sectie artillerie;
1 „ mineurs;
ambulance.

De eerste colonne marcheerde daartoe te half zeven 's morgens uit Kota Radja, liet de mineurs en 170 koelies voorloopig te Kota Goenoengan achter, trok langs den linker oever der Kroeng Daroe, bracht haar artillerie in batterij tegen twee bentengs, waarvan er inmiddels een door den voortroep genomen, en de tweede, aan de andere zijde door de voorhoede bedreigd, ontruimd werd, en richtte in Lamteboe (5) een versterking op, die door een compagnie en de sectie artillerie bezet werd.

In Stoei of Setoe Zuid werd tevens een verlaten vijandelijke benteng betrokken.

Met 2 dooden en 7 gewonden, waaronder 3 militairen, keerden de troepen tegen 5 ure 's namiddags naar de hoofdstelling terug.

De tweede colonne, die tegelijk met de eerste langs den rechter oever oprukte, werd gevolgd door 170 koelies met materialen. Te Mandarsah Poetih werd zij met het 73 bajonetten tellende garnizoen van dien post versterkt, dat door de sectie infanterie vervangen werd, die tot nu toe Kota Goenoengan bezet had, aangezien daar nu slechts een wacht zou achterblijven. In de kampong op den rechter oever ten Westen van Mandarsah Poetih, waaruit vuur werd afgegeven, werden twee verlaten bentengs aangetroffen en een derde door de voorhoede genomen.

Met een tirailleurlinie van pagger tot pagger voortrukkende, na iedere maal den vijand door kartetsvuur der in de linie geplaatste stukken te hebben teruggedreven, werd door het begroeide terrein den Noordelijken rand van Gitjiel (Lamlagang) bereikt, dat de verdedigers, na een korten, doch hevigen tegenstand uit de nabij staande huizen, ontruimden.

Terwijl de werkzaamheden aan den hier op te richten post (8) werden aangevangen, trok een detachement van 40 man over een brug naar de overzijde der Kroeng Daroe om vijandelijke schutters te verdrijven, en nam een stuk der artillerie positie in een verlaten benteng op 400 passen Zuid-Oostwaarts. Daar de vijand nu hierop zijn vuur concentreerde, koos het detachement een betere stelling, en wist het schieten der Atjehers tot zwijgen te brengen, waardoor luitenant E. G. T. VON ENDE gedood was.

Nadat de achter te laten bezetting met 54 bajonetten en de stukken der artillerie was versterkt, marcheerde de colonne te half vijf 's namiddags met haar 8 gewonden naar Kota Radja terug.

Nu was dan eindelijk onze hoofdvestiging voldoende beschermd en kon generaal PEL de hem opgedragen taak tot verzekering onzer stelling als afgedaan beschouwen. Hij reisde den 27sten Mei tot herstel van gezondheid naar Java af, en werd tijdelijk door kolonel B. G. T. WIGGERS VAN KERCHEM vervangen.

Dat het volbrengen van die taak met zulke groote bezwaren gepaard zou gaan, kon voor het vertrek der tweede expeditie niet worden verwacht, al was het toen ook reeds duidelijk genoeg geworden, dat de vijand het den achter te laten troepen zeer lastig zou kunnen maken.

De gevechten, door den generaal VAN SWIETEN geleverd, waren hem wel een een bewijs geweest, dat de Atjeher als aanvaller «in het open veld» weinig gevaarlijk was, maar toch had Lemboe hem getoond, dat hij vlug genoeg was met het maken van veldverschansingen en dezen dapper wist te verdedigen.

Lampoe-oek was hem tevens een vingerwijzing dat de vijand, door het begroeide terrein begunstigd, met dergelijke werken de onze dicht durfde te naderen.

Er kon dus verwacht worden, dat onze hoofdvestiging en de operatie-lijn tusschen de zee en den Kraton zouden worden verontrust, al viel het niet te voorzien, dat er zooveel strijd en zooveel posten zouden noodig wezen om beiden te beveiligen.

Ook was de vijand met meer energie opgetreden, dan toen ter tijde bij hem werd verondersteld.

De Noordelijke helft van den Kraton, aan de Zuidzijde het minst versterkt en bewapend, aan de Oostzijde tot aan de wallen door wildernis begrensd, bleek dan ook spoedig geheel onvoldoende tot rustige vestiging onzer hoofdmacht, want de Atjeher haastte zich die stelling onder krachtig vuur te nemen.

Het Zuidelijk gedeelte had weinig verdedigingsvermogen. Den 17den Juli 1874 werden daar over het lage plongée der borstwering een zevental ossen ontvoerd, zonder dat onze schildwachten op den walgang dit bemerkten. Het sloot weder tegen zwaar begroeid terrein aan, waardoor het den vijand mogelijk werd die wallen dicht te naderen en het opwerpen der batterijen, die daar later werden aangelegd, te bemoeielijken.

Om onze stelling voldoende te beveiligen was er groote inspanning van het leger geëischt en werd er zeer veel arbeid, bepaaldelijk van de genie, gevergd.

Na September konden bij dien arbeid geen soldaten meer beschikbaar worden gesteld, en spoedig ontbrak het daartoe ook aan de noodige kettinggangers. De beide laatsten kapten toen alleen het terrein om de nieuw opgerichte posten en om Kota Radja open; de vrije Javaansche koelies der genie, tegen het einde van 1874 bijna 1000 man sterk, verrichtten met de mineurs de werkzaamheden, die noodig waren, tot het oprichten van soldaten-logies, het aanbrengen van stormvrijheid der posten, het bergen van goederen, het slaan van bruggen, het bouwen van het zeehoofd, den aanleg van de tramlijn enz.

Na een jaar strijd was nu de operatiebasis, zoowel als de hoofdstelling, door een kring van 38 posten omringd.

Het oprichten van posten was geschied met horten en stooten, naar gelang daartoe troepen beschikbaar waren. En dit was slechts bij tusschenpoozen het geval geweest, want evenals voor Bondjol hadden onze soldaten in Atjeh op geduchte wijze met ziekten te kampen. De zware diensten, de drassigheid van den bodem, het groote temperatuurverschil overdag en 's nachts, de onvoldoende legering en beschutting, het slechte drinkwater, het omwerken van den grond en het kappen der boomen en struiken, die het terrein bedekten, alsmede de hevige regens in Januari 1874 en 1875, hadden daartoe het hunne bijgedragen. Wel deed het legerbestuur alles, wat het kon, om voor goede voeding en kleeding te zorgen en voldoende suppletietroepen te zenden, maar de overvulling der transportschepen, waarmede zij werden aangevoerd, de overspannende, abnormale omstandigheden, waarin zij gebracht werden, en de ongezondheid van den verpesten bodem in Kota Radja en die der hospitalen, deden hen zeer spoedig versmelten. Hoewel in mindere mate, als tijdens den oorlog op Sumatra's Westkust, moesten eindelijk ook hier troepen te velde gezonden worden, die nog niet voldoende waren afgericht voor de zware taak, die hen wachtte, en was ook te Atjeh de gemoedstemming der soldaten gedrukt.

Hierachter volgt een lijst der bezette posten, met opgave van het doel, dat met hun oprichting was beoogd.

Nummer van het schets-kaartje.	NAMEN	DOEL.	Bezetting en bewapening.		
1	Soerian.	Tot bescherming van Marassa.	Rechter half 2de bataljon.	3 sectiën inf.	1 br. getr. 12 c.m. A. 1 gl ijz. 9 „ 1 coehoorn-mortier v. 12 c.m.
2	Blang-Oë.	idem.		1 „ „	
3	Lampasei.	idem.		1 „ „	1 gl. ijz. 9 c.m.
4	Poe-oe.	Tegen Z O. Soerin, Lamtemen en Bital.		3 „ „	2 12 „ A. 1 mortier 12 „
5	Lamteboe.	Tegen Ketapan Doewa, Lamtemen en Bital.		3 „ „	2 getr 12 „
6	Setoe Zuid.	Verbindingspost.		1 „ „	1 mortier 12 „
7	Poengej Blang Tjoet.	Tot bescherming van Marassa.	Rechter half 3de bataljon.	1 comp. inf.	1 getr br. 12 c.m. 1 „ „ 12 „ A.
8	Gitjiel Olejlo.	Beveiliging van Kota Radja van de Zuidzijde.		idem.	idem. 1 br. mortier 20 c.m. 1 „ „ 12 „
9	Mandarsah Poetih.	idem		1 peloton inf.	2 zw. getr. 8 c.m.
10	Lamara Olejlo.	idem		3 sectiën „	1 mortier 20 c.m 2 „ 12 „ 1 zw. getr. br. 8 c.m.
11	Lampoe-oek.	idem Oostzijde		1 „ „	1 mortier 12 c.m.
12	Lohong N.O.	idem Zuidzijde		1 peloton „	1 zw. getr. 8 c m. 1 mortier 12 „
13	Longbatta Messigit.	idem Oostzijde.	Linker half 3de bataljon.	1 comp. „	2 getr. 12 c.m. 1 br. mortier 20 c.m. 1 „ „ 12 „
14	„ Zuid.	idem „		2 „ „	1 12 „
15	Blang Tjoet.	Tot beveiliging van den transportweg.		1 „ „	1 mortier 20 c.m. 1 „ 12 „ 2 getr. br. bergkanons 8 c.m.

Nummer van het schets-kaartje.	NAMEN.	DOEL.	Bezetting en bewapening.		
16	Lemboe Oost.	Tegen Pinang en de XXII Moekims.	Linker half 9de bataljon.	1 peloton „	2 zw. getr. br. 8 c.m.
17	„ N.O.	idem.		1 „ „	1 getr. 12 c m.
18	Kota Alam.	Ter observatie der rivier en observatie der vlakte van Pantej Perak.		1 comp. „	idem 1 mortier 12 c.m.
19	Rivier-benteng.	Gemeenschapsposten.		1 sectie „	
20	Berouw.	„ en ter observatie van het acces van den Pedirdijk.		idem.	
21	Pendeti.	Bescherming van Kota Radja aan de N. O. zijde.	Linker half 9de bataljon.	1 peloton „	
22	Langkroek.	Tot voorkoming van het doorbreken des vijands tusschen 23 en 33.		1 sectie „	
23	Lamprit.	Observatie der XXVI Moekims		3 „ „	2 getr. 12 c m.
24	Penajoeng.	Beveiliging der rivier.	Rechter half 9de bataljon.	idem.	
25	Kampong Djawa.	idem.		idem.	
26	Marine-benteng.	idem.		idem.	2 gl. ijz. 9 c.m.
27	Oedjong Kali.	idem.		idem.	
28	Kota Radja Bedil.	Observatie van het strand.		1 peloton inf.	
29	Moesapi.	idem en lagune.		idem.	2 getr. 12 c.m.
30	Tiban.	idem idem.		1 sectie „	
31	Lamara N O.	idem idem.		idem.	1 Coehoorn-mortier 12 c.m.
32	„ Z O.	idem idem.		idem.	idem.
33	Langkroek O.	Bescherming van Lamprit.		idem.	
34	Loheng Z.O.	Beveiliging van Kota-Radja Zuidzijde.		1 peloton inf.	1 zw. getr. 8 c m. 1 mortier 12 „
35	„ Z W.	idem.		idem.	2 zw. getr. 8 „ 1 Coehoorn-mortier.
36	Oleh-leh.	Bescherming van het havenhoofd.	Rechter half 10de bataljon.	7 sectiön „	
37	Oedjong Plinggahan.	Tegen de VI Moekims.		1 „ „	2 getr. br. 12 c.m
38	Pakan Atjeh.	Voorwerk van Kota Radja.		1 comp. „	
39	Kota Goenoengan.	Bescherming van Kota-Radja Westzijde.		een wacht.	

Deze posten, door 22 compagnieën infanterie (2750 man) bezet, waren geheel of gedeeltelijk door een borstwering van klapperstammen, zoden of aarde omringd, die gedekt werd door randjoes, glasscherven of bamboe doeri inplantingen.

Door den kring van posten, door generaal Pel noodig geoordeeld om zijn stelling te verzekeren, die van Swieten liefst door een zooveel mogelijk actief gevoerde verdediging had willen beveiligd zien, had onze positie te Atjeh een grootere uitbreiding verkregen, dan oorspronkelijk in de bedoeling lag. De bezetting dier posten alleen overtrof niet slechts het getal van 2500 man, dat aanvankelijk voor de geheele bezetting van Atjeh was beschikbaar gesteld, maar had ook de tijdelijke vermeerdering van troepen voor goed noodzakelijk gemaakt. Daardoor was wel de onveiligheid van Kota Radja, en van de operatielijnen naar buiten verplaatst, maar, alles bijeen genomen, was zij door de groote uitgestrektheid der linie eer vermeerderd dan verminderd, zonder dat wij ten opzichte van de onderwerping des lands een stap verder waren gekomen.

Door het oprichten der posten te Moesapi (Juli 1874) en Tiban was reeds getreden buiten het doel, dat enkel de beveiliging onzer positie beoogde. De bezetting van het terrein ten Westen der Atjeh-rivier en ten Zuiden van Kota Radja, zoomede de uitbreiding, die de Noord-Oostelijke linie onderging, deden zien, dat ook hier meer agressie dan defensie bedoeld werd.

De generaal Pel was dan ook van gevoelen, dat, al konden wij nu ook voorloopig een afwachtende houding aannemen, verdere agressie noodzakelijk zou wezen om den vijand te dwingen het hoofd in den schoot te leggen en de weifelende onderhoorige staatjes tot onze zijde over te halen.

Ten einde Groot-Atjeh geheel van de zee af te snijden en het volk dier vallei zijn beteekenis naar buiten te ontnemen en te dwingen zich in het onvermijdelijke te schikken, stelde hij dus voor een linie te bezetten, die loopen zou van Kroeng Raja tot Kroeng Raba.

Het aldus afgesneden gedeelte moest onder ons rechtstreeksch bestuur worden gebracht, en dan zou zich daarachter een kring van neutrale, half onderworpen terreinen kunnen vormen, onder eigen bestuur, doch onder onze bescherming.

X. HET STELSEL TOT AFSLUITING DER KUST VAN GROOT-ATJEH.

a. De kleine oorlog.

Terwijl de generaal Pel zijn plannen te Batavia voordroeg, bleven de Atjehers onze posten beschieten en aanvallen, transporten bemoeielijken en het openkappen van het terrein tegengaan.

In den nacht van 21 op 22 Juni werden de posten in Lohong, Gitjiel en

Lamara Olejlo zóó hevig beschoten, dat hun assistentie uit den Kraton gezonden moest worden. Een aangekondigde algemeene aanval van den vijand, waartegen de bewapening van Blang Tjoet met een mortier werd vermeerderd, patrouilles werden uitgezonden, een colonne van 100 bajonetten bij Mandarsah Poetih positie nam (23 op 24 Juni) en den volgenden nacht Senanggri met een compagnie infanterie en een sectie artillerie werd bezet, had geen plaats Om Oleh-leh tegen aanslagen te beveiligen werd te Senanggri een post opgericht, die met 80 man infanterie en 2 bergkanons werd bezet.

In het midden van Juli verzamelde de vijand zich in grooten getale tegenover de Zuider- en Westerlinie, waaruit zijn broeinesten beschoten werden. Nadat de luitenant A. G. SCHRÖDER den 24sten binnen Longbatta Messigit gesneuveld was, werd den 26sten des nachts, onder dekking van 150 bajonetten en een sectie artillerie, het terrein opengekapt, dat daar de vijandelijke stellingen dekte.

Dewijl bij gebrek aan troepen groote aanvallende bewegingen ondoenlijk waren, deed nu de tijdelijke bevelhebber het stelsel van den kleinen oorlog in den ruimsten zin toepassen.

Den 30sten Juli verjoegen twee patrouilles den vijand uit twee versterkingen ten Zuiden van Lemboe Oost en staken er eenige huizen in brand.

Met één doode en één gewonde terugtrekkende, werden zij zóó hevig vervolgd, dat het artillerievuur van Kota Alam en Lemboe Oost, benevens een patrouille uit Blang Tjoet, haar moesten te hulp komen. Een patrouille uit Lamprit verbrandde intusschen eenige huizen in Pinang. Den volgenden dag werd door lichtkogels brand geschoten in Miboh, en een verlaten benteng op 400 pas van Langkroek Oost vernield. Den 5den vernielde weder een patrouille van dien post een benteng, terwijl de vijand de manschappen beschoot, die rondom Lamprit het terrein openkapten.

Den 8sten en den 15den Augustus schoot men uit den post te Lamteboe brand in kampong Lamtemen en verhinderde de blussching er van door granaatvuur. Doch hoezeer ook voortdurend verontrust, de vijand verflauwde niet in zijn ijver om de onzen te belagen. Tegenover Senanggri wierp hij 3 met geschut bewapende bentengs op, om welke reden de bewapening van dien post met een 12 c.m. en een mortier van 20 c.m. werd vermeerderd. Ook Lohong Zuid-West kreeg een mortier, daar onze posten in die kampongs door bentengs omgeven werden.

Van de patrouilles, die dagelijks uitrukten tot het stichten van brand, werd er een den 4den September op de sawah buiten Penjarat door het vuur des vijands teruggejaagd.

Een officier en 25 man, spoedig door 25 andere gevolgd, rukten toen uit Longbatta Zuid, om een gesneuvelde van laatstgenoemde patrouille te zoeken, terwijl het geschut uit den post hen dekte. Ook zij werden hevig bestookt, en konden, hoewel achtereenvolgens door 5 detachementen, ieder van 25 man, ver-

sterkt, hun voornemen niet ten uitvoer brengen. Het geschutvuur der posten maakte ten laatste een einde aan het gevecht, waarin luitenant J. C. M. Weimar en 3 minderen sneuvelden en 1 officier en 10 minderen gewond werden.

Ook een patrouille, die den 14den September Lamprit verliet om een vijandelijke benteng te vernielen, slaagde wel in haar opdracht, maar kreeg bij het terugkeeren 1 doode en 1 gewonde

Den 19den September kwam het in vier compagnieën ingedeelde, sedert Februari gemobiliseerde en in Banjoe-Biroe geoefende bataljon Barisan (7 Europeesche en 17 inlandsche officieren, 28 Europeesche en 594 inlandsche minderen), onder de bevelen van den luitenant-kolonel L. de Paauw, te Atjeh aan, ter vervanging van het rechterhalf 5de bataljon, dat naar Java terugkeerde.

Een dag te voren was de nieuw geformeerde 23ste compagnie vesting-artillerie, (2 officieren, 52 Europeanen en 49 inlandsche minderen) te Oleh-leh gearriveerd.

Onder dekking van een sectie artillerie, die naar Longbatta Zuid gedetacheerd werd, kon van 24 September tot 5 October een weg worden gereed gemaakt, die van dien post voerde naar het punt, waar vele vijanden de rivier passeerden. Daardoor werd de veiligheid tusschen dien, en de nabij gelegen posten zeer verhoogd.

Den 5den November wist een patrouille uit Lamara Olejlo een Zuidwaarts gelegen benteng te bemachtigen, waarin de verdedigers 5 dooden achterlieten, doch overal elders toonde de Atjeher zooveel waakzaamheid, en wierp zooveel versterkingen op, nu het bleek dat onze troepen geen verder terrein trachtten te winnen, dat er weinig voordeel op hem te behalen viel. Zelfs daagde hij onze soldaten uit tot den strijd.

Den 8sten dier maand kwam generaal Pel te Atjeh terug. Tijdens zijn afwezigheid was blijkens het bovenstaande niet alleen niets van toenadering gebleken, maar was het duidelijk geworden, dat stilstand achteruitgang was, en het dus noodig werd zoo spoedig mogelijk tot offensieve operatiën over te gaan.

Even als de overste Raaff vele jaren geleden bij zijn terugkeer te Padang, bracht Pel nu ook de goedkeuring der Regeering op zijn plannen mede. Even als aan Raaff versterking zijner krijgsmacht was toegezegd, kon nu generaal Pel voor dit doel over 2 veldbataljons, een bataljon Barisan en, zoo noodig, over een veldbatterij, en eenig administratief en geneeskundig personeel beschikken, terwijl nog een derde bataljon als reserve op Java zou worden gereed gehouden.

Zware regenbuien verhinderden voorloopig alle actie, zoodat de vijand steeds stoutmoediger werd. In den nacht van 21 op 22 November bekroop hij Longbatta Messigit en drong in die sterkte door.

Wel werd hij teruggedreven en liet 5 dooden achter, doch van de bezetting waren er 2 officieren, 10 minderen en 1 vrouw gewond.

De aanval, dien hij ter zelfder tijd op Lamprit waagde, werd tijdig ontdekt en tegengegaan.

Vier dagen later beschoot hij weder de Ooster- en Zuiderlinie en rukte zelfs tot op 200 pas van Kota Alam op.

Eerst tegen 9 ure voormiddags week hij voor ons kartets- en geweervuur, na ons een viertal gewonden te hebben bezorgd. Hij nestelde zich toen tusschen dien post en Lemboe Oost en moest door het vuur der infanterie en van het geschut, dat op Kota Alam met een getr. 8 c.m. vermeerderd werd, in bedwang worden gehouden.

Majoor T. M. Verspijk;
1 compagnie van het linker half 6de bataljon;
1 sectie bergartillerie.

Om den vijand te verjagen werd de hiernevens vermelde colonne in den nacht van den 27sten op den 28sten bij Kota Alam geposteerd. Zonder verontrust te worden, bracht zij den volgenden morgen met een achttal granaat-kartetsen het toen geopende vuur uit Pinang tot zwijgen en marcheerde daarna naar Kota Radja terug.

Majoor der artillerie A. C. H. Winter;
2 sectiën bergkanons;
1 detachement infanterie.

Een tweede colonne, den 28sten, des morgens te half vijf 's morgens uitgerukt, nam stelling op den linker rivieroever tusschen Blang Tjoet en Kota Alam. Hier werd worpvuur afgegeven in de richting van het gejoel der vijanden, die Kota Alam beschoten. Toen dat gejoel op 500 pas afstand aan de overzijde der rivier duidelijker klonk, werd granaat-kartetsvuur afgegeven, dat den vijand weldra verjoeg. Na nog eenige worpen gedaan te hebben, keerde ook deze afdeeling naar Kota Radja terug.

De loopgraven en putten, waaruit Lemboe Oost zoodanig beschoten werd, dat ook daar een mortier moest worden heengevoerd, werden den 1sten December door den vijand verlaten. Eerst tegen het einde dier maand hervatte hij zijn vuren en het opwerpen van verschansingen.

Inmiddels was reeds den 10den December het bataljon Barisan aangekomen, dat sedert April gemobiliseerd, en te Meester Cornelis gelegerd was. Het stond onder den luitenant-kolonel F. T. Engel en telde 7 Europeesche en 17 inlandsche officieren, 28 Europeesche en 594 inlandsche minderen. Tien dagen later arriveerde het 8ste bataljon infanterie, onder majoor H. K. F. van Teijn. Het was in 6 compagnieën verdeeld en telde 23 officieren en 695 minderen.

Met deze troepen konden den 26sten December de krijgsverrichtingen aangevangen worden, die het Oeloebalangschap der VI Moekims onder onze macht moesten brengen, om daarna de IV Moekims, en vervolgens de IX Moekims tot onderwerping te dwingen, en uitvoering te geven aan het stelsel van afsluiting der kust, door middel van een nieuwe postenlinie, die het terreingedeelte zou bepalen en beschermen, dat nu door onze troepen zou bezet, en onder ons direct bestuur gebracht moeten worden.

Het werd dan ook noodig, dat op de eene of andere wijze een einde kwam

aan den strijd ter Noordkust van Sumatra. In het verloopen jaar telde men daar weder 957 dooden, en werden 5151 militairen geëvacueerd, in weerwil van de omstandigheid, dat op voorstel eener gezondheidscommissie het groote hospitaal uit den verpesten Kraton naar Pantej Perak werd overgebracht, op een viertal posten kleine hospitalen werden opgericht, het garnizoen in den Kraton werd verminderd, een bataljon te Pantej Perak gelegerd, en verbetering werd aangebracht in kazerneering, kleeding en drinkwater. Ook werden de transportschepen niet meer zoo overvuld, en werd er voor een evacuatie, ook voor gezonden, na 1 jaar verblijf zorg gedragen.

Van de twee ziekenschepen, in Mei 1875 gehuurd, strandde er een in October, doch spoedig werd weder in den geregelden dienst voorzien. Te Batoetoelis, bij Buitenzorg, te Fort de Kock, te Kampong Makassar, te Padang en te Kajoe Tanam werden inrichtingen gevestigd of uitgebreid om, even als de reeds bestaande reconvalescentengestichten te Pajacombo, Sindanglaja en Oenarang, de vele zieken op te nemen, die van Atjeh werden aangebracht.

Er verrezen langzamerhand houten woningen binnen den Kraton, zoowel voor den Bevelhebber, als voor hoofd- en subalterne-officieren; buiten die sterkte werd een huis voor den assistent-resident gebouwd; te Gedah werden kazernes voor vrije koelies, een hospitaal en officierswoningen opgetrokken; een officierensocieteit, twee cantines en een ijsfabriek werden opgericht, en te Oleh-leh ettelijke gebouwen geplaatst. De spoorwegbaan kon reeds over een lengte van 1500 meters bereden, en de telegraaf in werking worden gebracht.

b. De verovering van de Oeloebalangschappen der VI, IV en IX Moekims.

De VI Moekims.

Blijkens de order, door generaal Pel den 24sten December uitgevaardigd, wilde hij zich eerst meester maken van Miboh en de bentengs ten Zuiden van Getjir, daarna Ketapan Doewa nemen, en verder naar Djempit (Betoeng) en Pakan Badak oprukken. De vijand zou dan waarschijnlijk Lamtemen en Bital moeten prijs geven, zoodat de bergpassen tusschen de VI en IV Moekims grootendeels in onze macht zouden wezen.

De 1ste colonne, bestemd tot den aanval op Oostelijk Miboh, de 2de, die, in verbinding met de eerste, langs den rechteroever der Kroeng Daroe moest oprukken om zich tegen West-Miboh, Goe en Aroen te wenden, en de 3de, die, in verband met de 2de, den linkeroever van dat watertje had te volgen om een demonstratie tegen Getjir uit te voeren, rukten den 26sten December te 5 ure 's morgens uit onze hoofdstelling op.

1ste colonne, onder majoor W. Q. E. Vetter:

1 bataljon Barisan (kapitein W. G. L. Kretschmer);
1 compagnie mariniers (88 man);
2 sectiën artillerie;
1 detachement mineurs (19 man);
ambulance.

2de colonne, onder majoor T. J. D. MEKERN:
linker half 6de bataljon;
2 sectiën artillerie;
2 mortieren;
1 detachement mineurs (19 man);
ambulance.

3de colonne, onder luitenant-kolonel F. T. ENGEL:
1 bataljon Barisan;
2 sectiën artillerie;
1 detachement mineurs (18 man);
ambulance.

Een uur later was de 1ste colonne te Lamara Olejlo aangekomen, vanwaar in gevechtsformatie werd opgemarcheerd tegen den onvoorbereiden en weinig waakzamen vijand. Twee compagnieën Barisan, in compagnies-colonnes in linie, waarachter de mariniers en mineurs, en waarnaast ter linkerzijde de artillerie met 2 compagnieën Barisan als dekking en reserve, betraden echter nauwelijks het open terrein voor Miboh, of de vijand opende zijn vuur, dat hij tamelijk goed onderhield.

Zonder tijd te verliezen met het zoeken naar een ter rechterzijde gelegen sawah-vlakte, vanwaar eenige van 's vijands bentengs wellicht zouden kunnen worden omgetrokken, zond KRETSCHMER de beide voorste compagnieën, zonder te vuren, tegen den kampongrand op. De rechter (3de) compagnie avanceerde in den looppas, bezette den kampongrand waarin de mineurs een opening kapten, nam een daarachter gelegen benteng, brak zich een opening in een bamboe doeri-versperring voor een tweede benteng, waarheen de vijand geretireerd was, en veroverde ook die sterkte. Hierbij sneuvelden 2 minderen en werden er 3 gewond.

De mariniers en daarna de rest der colonne voegden zich hier bij haar. Toen zij tot aan den Zuidkant der kampong was voortgerukt, werd daar de artillerie in batterij gebracht om de vluchtende verdedigers onder vuur te nemen.

De linker (1ste) compagnie had inmiddels ook den kampongrand bereikt, twee, door slechts enkele vijanden verdedigde, bentengs genomen, en zich daarna bij de overige troepen aangesloten, waarvan een sectie en de trein op de sawah ten Noorden van Miboh waren achtergebleven.

Twee compagnieën en de helft der mariniers trokken vervolgens, onder majoor VETTER, langs de Zuidzijde van de kampong naar den Oostrand, waardoor de vijand te 9 ure voormiddags genoodzaakt werd over de sawah-vlakte tegenover Lo-ong, de wijk te nemen. De colonne-commandant bepaalde de plaatsen, waar de posten Mibouw (Miboh) Oost en Mibouw (Miboh) Zuid zouden worden opgericht en respectievelijk door de compagnie en het geschut van Lohong Zuid-West (dat werd ingetrokken) en door anderhalve compagnie Barisan met de sectie bergartillerie zouden worden bezet.

Twee pelotons verdreven te zelfder tijd de Atjehers, die zich weder aan den Westrand der kampong verzamelden, en nu achter een paar in de sawah gelegen grafheuvels positie namen.

Daarna keerde de rest der eerste colonne naar Mandarsa Poetih terug, vanwaar een compagnie Barisan op last van den Bevelhebber naar de 2de colonne overging en de overige naar Kota Radja terug marcheerden.

De 2de colonne, door den nasleep der 1ste eenigen tijd opgehouden, bereikte

Mandarsa Poetih te 6 ure 's morgens en kwam vervolgens ten Noorden van West-Miboh in gevechtsformatie: drie compagnieën infanterie met compagnie-colonnes in linie met de artillerie in de tusschenruimten en de vierde compagnie als dekking der ambulance en als reserve daarachter. De mineurs stonden bij de 1ste compagnie op den linkervleugel.

Zuidwaarts oprukkende, werd eerst het vijandelijk vuur uit een benteng door de artillerie tot zwijgen gebracht, daarna gestormd en de verlaten kampong bezet. Het vuur, uit een achtergelegen kampongrand afgegeven, werd met een paar kartetsschoten beantwoord, waarna ook daar de verdedigers de vlucht namen en de colonne naar Aroen kon oprukken.

Daarbij verkreeg de 1ste compagnie drie gewonden. Zij wendde zich op last van den colonne-commandant Zuid-Oostwaarts tegen een afzonderlijk gedeelte dier kampong, waar uit een messigit vuur werd afgegeven. Na een voorgelegen versterkt huis en die messigit genomen te hebben, werden den over de sawah vluchtenden vijand nog eenige salvo's nagezonden.

De messigit werd verbrand en de Zuidelijke kampongrand bezet. Luitenant J. W. Ernste, die een dertigtal vijanden op den vroeger vermelden grafheuvel ontwaarde, kreeg vergunning hen met 1 officier en eenige manschappen te verdrijven. Hij deed 12 Atjehers neerleggen en bezette den grafheuvel, doch daar trof hem, even als majoor Mekern aan de Zuidzijde der kampong, een doodelijk schot en werden een paar zijner soldaten gewond.

Dewijl het onmogelijk bleek zich op deze, te ver voorwaarts gelegen, hoogte te handhaven, keerde zijn troepje naar de kampong terug.

Op last van den Bevelhebber werden nu de vijandelijkheden gestaakt en op het midden van den Zuidrand van Aroen een bivak betrokken.

De 3de colonne had tegen kwart voor zeven 's morgens positie genomen ten Noorden van Getjir en kreeg toen van den Bevelhebber uit den post Getjiel Olejlo last om den vijand, die de 2de colonne beschoot, uit die kampong te verdrijven. Op een punt, 500 pas ten Zuiden van de colonne gelegen, dat door den luitenant-adjudant was verkend en geschikt bevonden voor de opstelling der artillerie, kwam deze, door twee compagnieën gedekt, in batterij. De vijand verliet zijn stellingen spoedig, en onze troepen kwamen ongehinderd in de kampong aan, vanwaar de artillerie uit den Zuidrand de vluchtende verdedigers ook uit Ketapan Doewa verdreef.

Om bij de verdere operatiën in den rug gedekt te zijn, deed de Bevelhebber ook den post Mibouw (Miboh) Zuid-West oprichten en voorloopig door een compagnie van het linker half 6de bataljon bezetten, terwijl een andere compagnie van dat korps, eveneens met een sectie artillerie versterkt, tijdelijk een post in Aroen zou betrekken.

De 3de colonne, versterkt met een compagnie mariniers, zou voorloopig Getjir occupeeren.

Majoor H. K. F. VAN TEIJN;
2 compagnieën van het 8ste bataljon uit Kota Radja;
1 compagnie Barisan van Mandarsa Poetih;
2 compagnieën van het linker half 6de bataljon te Aroen;
2 sectiën artillerie te Aroen;
detachement mineurs te Aroen;

Nadat de nacht allerwege rustig was doorgebracht, werden de hiernevens genoemde troepen te Aroen verzameld, en rukten dezen tegen Ketapan Doewa op, dat tegen 9 ure voormiddags, zonder eenig verzet, in bezit genomen werd.

Daar werd de plaats voor een op te richten post bepaald, en vijandelijk vuur uit het Westen, door de artillerie tot zwijgen gebracht.

Terwijl die post (12) werd ingericht en daar de levensmiddelen ten behoeve der verdere operatiën werden verzameld, kon in den nacht van den 27sten op den 28sten December 1875 het Zuidelijk gedeelte van Penjarat door een compagnie verrast worden. Twee verlaten bentengs werden in deze, door poelen en een dijk aan de Noordzijde gedekte, kampong aangetroffen. In den Zuid-Oostelijken hoek (Lo-ong) werd een post (6) gevestigd, waarheen de twee 8 c.m. en een mortier van Lohong werden overgebracht, en die door 2 officieren en 165 minderen werd bezet. (74 man hadden twee uren werk één dier stukken door de sawah, het moeras en de bamboe doeri over 750 M. afstand te vervoeren). Te 12 ure 's middags openden die stukken het vuur op vijanden, die reeds des nachts de nieuwe positie uit het Zuid-Oosten bestookt hadden.

Luitenant-kolonel K. F. MEIJER, chef van den Staf;
1 bataljon Barisan (van Soemenap);
1 compagnie van het linker half 6de bataljon;
2 compagnieën van het 8ste bataljon;
1 compagnie mariniers;
4 sectiën artillerie;
½ compagnie mineurs;
ambulance.

Den 29sten, nadat de 3de colonne, die in Getjir gebivakkeerd had, zich bij de overige afdeelingen om Ketapan Doewa had aangesloten, werd met de hiernevens vermelde troepen tegen Djempit (Betoeng) opgerukt, terwijl een compagnie Barisan van Bangkallan te Ketapan Doewa achterbleef.

Over een, de vorige dagen verkend, dijkje werd door het moeras naar Blang getrokken, waarbij eenig oponthoud werd ondervonden door de aanwezigheid van een 4 meter breede, 1 à 1½ meter diepe sloot, welker overbrugging vroeger niet noodig was geoordeeld, maar nu, bij het passeeren der 2 laatste sectiën artillerie, toch noodzakelijk bleek. Inmiddels had de colonne-commandant, gedekt door een sectie infanterie, zich vóór het aanbreken van den dag geposteerd op een hoogte aan het einde van dien dijk, waar de vijanden zich iets later schenen te willen nestelen. Zij openden toen hun vuur, dat tegen 7 ure voormiddags van die hoogte door een sectie artillerie werd beantwoord, terwijl een half uur later een tweede sectie artillerie zich in de sawah opstelde om het Zuidelijk gelegen nipa-bosch van vijanden te zuiveren.

In afwachting der 3de colonne, welker opmarsch door het slaan der bovenbedoelde brug werd vertraagd, onderhielden de troepen het vuurgevecht met den vijand en werden van de drie sectiën infanterie, in het Westelijk gedeelte van Blang (Garoet) opgesteld, 1 officier en 1 mindere gewond.

Nadat de artillerie der 3de colonne de op en naast de hoogte geposteerde twee sectiën artillerie vervangen had om haar vuur tegen Betoeng over te nemen, gingen de beide laatsten naar den Westrand van Blang (Garoet) om vandaar de versterkte messigit van Djempit (in Betoeng) te beschieten, als de infanterie ($1\frac{1}{2}$ compagnie van het 8ste bataljon, het bataljon Barisan en de mariniers) in compagnies-colonnes in linie daarachter ten aanval zouden zijn opgesteld. Vervolgens werd door een der eerste schoten een hoofdstijl van het dak vernield en vluchtten de verdedigers uit het waggelend gebouw. De voorste troepen hadden die stelling reeds veroverd, waarbij 1 officier en 2 minderen werden gewond, en drongen in de achtergelegen kampong door, toen de overige, door het drassige terrein opgehouden, den meer Zuidelijk gelegen kampong-rand bereikten en dien zonder tegenstand binnentrokken.

De Opperbevelhebber, ter plaatse aangekomen, bepaalde, dat die messigit door een compagnie van het linker half 6de bataljon en een sectie artillerie zou worden bezet en tot een vasten post (8) ingericht, en daar een vivres-depôt worden opgeslagen. Het hoofdkwartier werd in Djempit (Betoeng) gevestigd en alle troepen daar bijeengetrokken. Tot beveiliging van het achtergelegen terrein werd te Getjiel Zuid een post gebouwd, die door 3 sectiën infanterie van Getjiel Olejlo werd bezet.

De vele zieken onder de manschappen der compagnie Barisan van Bangkallan maakten het tevens noodig deze afdeeling naar den Kraton terug te zenden en door een compagnie van het 8ste bataljon te doen vervangen.

Den volgenden dag (den 30sten) zou tegen Pakan Badak, de grootste handelsplaats der VI Moekims, worden opgerukt. Als deze eenmaal genomen was, zou, naar men verwachtte, Toekoe Nanta zich niet meer tegen ons kunnen verzetten. De afstand, waarop zij van Djempit (Betoeng) verwijderd was, kon niet uit de spionnenberichten worden opgemaakt. Wel was het bekend, dat het pad, hetwelk langs de Oostelijke berghelling daarheen leidde, zeer bezwaarlijk was, evenzeer als een ander pad, dat door de sawah's en dicht begroeide kampongs voerde en door kleine versterkingen werd bestreken.

Tegen 7 ure voormiddags marcheerde de hiernevens genoemde colonne af, die veel vertraging ondervond in het zeer bedekte terrein, en te half negen voormiddags, bij het deboucheeren op de sawah, in front en flanken werd beschoten. Terwijl de artillerie tegen Adjoen in batterij kwam, ondernamen de 2de en 1ste compagnie een omtrekking van 's vijands rechterflank en nestelden zich in den Westelijken kampongrand.

De 4de compagnie marcheerde inmiddels eerst

Luitenant-kolonel Engel;
3de, 5de, 6de compagnie Barisan;
1 compagnie mariniers;
2 detachementen mineurs (36 man);
1 sectie artillerie;
2 compagnieën Barisan, linkerflankdekking;
4 compagnieën Barisan, dekking van het gros der artillerie en ondersteuning der 2de en 3de compagnie;
1 compagnie Barisan, reserve, met
1 detachement mineurs tot het verbranden der kampongs.
Een half uur later werd de colonne gevolgd door 3 compagnieën van het linker half 6de bataljon.

voorwaarts tot op de linkerflank der 3de, en trok toen West- en daarna Noordwaarts in Adjoen vooruit, om den vijand in zijn linkerflank te bestoken.

De beide compagnieën der voorhoede grepen vervolgens de stelling aan, die door de naar Lamhassan vluchtende verdedigers werd verlaten. Hun benteng werd door de 4de compagnie bezet.

Nadat de troepen, niet zonder tijdverlies, in Adjoen verzameld waren, gelastte de Opperbevelhebber, die zich evenals de 3de compagnie van het 8ste bataljon bij de colonne gevoegd had, verder naar Pakan Badak op te rukken.

Tegenover Lamhassan, waaruit de vijand vuurde, werden alle 8 stukken in batterij gebracht, met de drie compagnieën Barisan en de mariniers in compagniescolonne in linie in den kampongrand, en een compagnie Barisan achter zich in reserve. Dit ziende vluchtte de vijand naar het Oosten, en de infanterie nam zonder verderen tegenstand van Lamhassan bezit, waar de operatiën voor dien dag gestaakt werden, omdat, volgens mededeeling der gidsen, eerst de helft van den weg naar Pakan Badak was afgelegd.

De van Ketapan Doewa medegenomen sectie artillerie werd met de zieken en gewonden, onder dekking van 2 compagnieën, teruggezonden, en bepaald, dat die dekkingstroepen den volgenden morgen zich met de noodige vivres weder bij de colonne zouden aansluiten. Aan de posten in de Westerlinie werd kennis gegeven, waar de colonne zich bevond, en de lastgeving verstrekt, niet te vuren ten einde de ageerende troepen, die des avonds van den 30sten en 31sten vuurpijlen zouden oplaten, niet te benadeelen.

Twee uren, nadat laatstgenoemde compagnieën bij de colonne waren teruggekeerd (half negen voormiddags) en de troepen hadden gefourageerd, om bij aankomst te Pakan Badak onmiddellijk te kunnen koken, werd naar die plaats opgemarcheerd, waar geen vijand werd bespeurd.

Hierheen zou nu het depôt van Djempit worden overgebracht en er zou een versterking op de passer worden opgericht. Om dit te bewerkstelligen en om de noodige verkenningen uit te voeren, ten einde wat meer van het terrein te weten te komen, dan dat door de kloof van Beradin, een smal en versperd pad tusschen moerassen, door die van Glitaroen en klein bergpad, en over de Blangkala een meer gebruikt bergpad de verbinding met de IV Moekims vormden, besloot de Bevelhebber te Pakan Badak eenigen tijd rust te geven aan zijn troepen.

Gedurende die dagen hield de vijand zich meestal rustig. Slechts in den Nieuwjaarsnacht poogde hij ons bivak aan te vallen en begon dit van drie zijden te beschieten. Artillerievuur verdreef hem echter spoedig, en aan de Noordzijde, waarheen hij zich toen wendde, werd hij door geweervuur verjaagd. Den volgenden dag staken 2 compagnieën infanterie, door 1 compagnie mineurs en 2 sectiën artillerie gedekt, de tot nu toe gespaarde omliggende kampongs in brand.

Den 2den Januari verkenden de hiernevens genoemde hoofdofficieren de lagune van Senanggri, waar zes verlaten, door loopgraven verbonden, geblindeerde

Luitenant-kolonel Meijer;
majoor der genie Leers;
2 compagnieën infanterie;
2 sectiën artillerie;
20 mineurs.

vierkante redoutes en een linie van bamboe doeri verhakkingen achter dekkend laag struikgewas op 50 meter van onzen post (18) werden aangetroffen. Daar werd een op drijvervlot-cylinders rustende brug met aarden landhoofden gemaakt, en door het garnizoen van Oleh-leh werd van dit punt in 8 dagen tijds een bruikbare transportweg naar die plaats aangelegd.

Generaal-majoor Pel, met zijn Staf;
2 compagnieën infanterie;
2 sectiën artillerie;
6 mineurs.

Den 3den werd met de hiernevens vermelde troepen een verkenning gemaakt door Bital naar Lamteboe, bij welken post weder een verlaten linie van versterkingen werd aangetroffen.

In Bital werd een post opgericht, die door een peloton van het spoedig daarop ingetrokken Soerian werd bezet en met een sectie artillerie bewapend.

Luitenant-kolonel Engel.

Voorhoede:

1 compagnie Barisan;
6 mineurs;
1 sectie artillerie;

Hoofdtroep:

de chef van den Staf;
de chef en het personeel der opname;
1 compagnie van het 8ste bataljon;
1 sectie artillerie;
ambulance.

Achterhoede:

1 compagnie van het 8ste bataljon;

daarachter:

1 compagnie mariniers.

Den 5den Januari deed de hiernevens vermelde afdeeling een verkenning in de kloof van Beradin, die door een stuk geschut, hetwelk de vijand op een voortop van het Paran-gebergte in batterij had gebracht, bestreken werd.

De vele vijanden, die zich tegen de hellingen van dat gebergte vertoonden, werden door artillerievuur verjaagd, evenals die, welke zich in het Zuid-Oostelijk gedeelte van Goera genesteld hadden. Vandaar werd Lamdoerian door artillerie beschoten, en, toen 's vijands vuur verflauwde, de in die kampong gelegen benteng door de infanterie genomen. Inmiddels waren de Atjehers ook uit Toeloeng (Lamtoetoeng) verdreven, waarvan de Westelijke rand bezet werd, doch zij bleven het vuur op grooter afstand volhouden. Toen de Generaal het bericht ontving, dat de weg door de kloof in de modderige sawah's verliep, beval hij den terugtocht, waarbij de Atjehers van alle zijden opdrongen, en de troepen, die 1 gesneuvelde, 1 inlandschen officier en een mindere aan gewonden telden, tot aan het bivak achtervolgden.

Alvorens te beslissen, op welke wijze hij in de IV Moekims zou doordringen, deed de Bevelhebber den 8sten in persoon een verkenning naar het Westelijkste gedeelte der VI Moekims, om na te gaan of daar wellicht nog een andere verbinding met de IV Moekims bestond.

Majoor van Teijn:

8ste bataljon infanterie;
1 compagnie Barisan;
2 sectiën artillerie;
10 mineurs;
ambulance;
de Bevelhebber met zijn Staf;
het personeel der verkenningen.

In Sabang werd weder een verlaten vijandelijke stelling aangetroffen, overeenkomende met die, welke tegenover Senanggri was aangelegd, doch grooter en met geschut bewapend.

Aangezien zich hier het hoofd van Lampager aanmeldde, om zijn onderwerping aan te bieden, besloot Pel naar zijn kampong door te marcheeren,

om daar met hem en de overige hoofden die onderwerping te bespreken.

Tegen de messigit van Lamtengah, die op zijn weg lag en door een kleine bende verdedigd werd, kwam de artillerie in batterij, aan weerszijden geflankeerd door het 8ste bataljon, dat in twee colonnes met breed front in linie werd opgesteld. Na eenige schoten rukte de infanterie en échelon al vurende voorwaarts en vond de messigit verlaten.

Daar het intusschen te laat geworden was om met de geheele colonne naar Lampager door te rukken, zond Pel het kamponghoofd met een compagnie daarheen, met last binnen een half uur met de overige hoofden terug te wezen, of, als hij hen dan nog niet verzameld had, zich binnen twee dagen te Pakan Badak aan te melden. Zonder dien oeloebalang keerde de compagnie terug. Lamtengah werd in de asch gelegd; te Sabang een plaats bepaald voor een post, die bezet zou worden door een inmiddels aangekomen peloton van het rechterhalf 10de bataljon en een sectie artillerie, en daarna keerde de colonne naar Pakan Badak terug.

Nadat de hoofden van Lampager binnen den bepaalden termijn in het hoofdkwartier verschenen waren, begaf zich de Generaal (den 11den) naar hun gebied. Zijn colonne werd vriendelijk ontvangen; de hoofden namen de gestelde voorwaarden aan en verzochten om een post in hun gebied, ten einde hen tegen rondzwervende kwaadwilligen te beschermen.

De bezetting van Poe-oe (een compagnie van het rechter half 2de bataljon), die hiertoe de colonnes gevolgd was, daar dit verzoek werd verwacht, en Poe-oe werd opgeheven, bleef te Lampager met een sectie artillerie achter, om de benteng te betrekken, bij welker opbouw de bevolking behulpzaam zou wezen. Eerst in den namiddag keerde de Generaal naar zijn hoofdkwartier in Pakan Badak terug.

Twee dagen later deed hij nog een verkenning naar het verlaten Lambadak, Westelijk van Lampager, en naar Blang Kala, waar de bevolking de vlucht nam, maar het hoofd zijn vredelievende gezindheid kwam betuigen. Die vluchtige verkenning had tot resultaat, dat de Generaal besloot den weg door den bergpas van Blang Kala voor zijn opmarsch naar de IV Moekims te volgen. Ten einde zijn plan niet te verraden, bleef hij zoo kort mogelijk in deze streek.

De IV Moekims.

Inmiddels waren de nieuw opgerichte en door het linker half 6de bataljon bezette posten in staat van verdediging gebracht en grootendeels bewapend; was het rechter half 3de bataljon, door het opheffen of verminderen der bezetting van eenige posten, beschikbaar gekomen en te Pakan Badak vereenigd, en te Lampager een vivres-depôt opgericht. De gezondheidstoestand der troepen was tevens bevredigend (5 officieren en 44 minderen waren sedert 26 December buiten gevecht gesteld, en 3 officieren en 325 minderen naar de hospitalen

geëvacueerd), zoodat de krijgsverrichtingen tegen de VI Moekims onder vrij gunstige omstandigheden konden worden aangevangen.

Daar moest echter op krachtig verzet worden gerekend. De brief door Toekoe Lampasei, in naam hoofd der IV Moekims, aan Toekoe Nanta en Toekoe Tjihik Lamnga gezonden, bleef onbeantwoord, en te Gloempang wilde men niet aan zijn aansporing gehoor geven om zich zonder strijd aan de Hollanders te onderwerpen. De bergpas van Blang Kala heette versperd en Lampager werd met een inval bedreigd.

Luitenant-kolonel Meijer:
rechter half 3de bataljon infanterie;
1 compagnie van het 8ste bataljon;
1 „ Barisan;
2 sectiën artillerie;
20 mineurs;
ambulance;
opnemersbrigade.

Met de hiernevens vermelde colonne marcheerde de Bevelhebber en zijn Staf den 15den Februari tegen 3 ure 's namiddags uit Pakan Badak, en betrok tegen half zeven 's avonds een bivak in de vlakte van Blang Kala. Den volgenden morgen te 3 ure ging de chef van den Staf met een compagnie het bergpad op, om den vijand te verrassen, doch ondervond geen tegenstand. De colonne volgde toen spoedig en arriveerde des avonds op den hoogsten top van het bergpad (250 meters boven de zee), waar het bivak werd opgeslagen.

Het pad werd op verscheidene plaatsen versperd bevonden en was zóó steil (de helling bedroeg soms 23°) en smal, dat de stukken uit elkander genomen moesten worden, en vier munitiedraagpaarden in het ravijn ter zijde van den weg vielen. Om die redenen konden op dien dag slechts 1800 meter afgelegd worden.

Overeenkomstig de ontvangen bevelen, had de overste Engel op dien zelfden dag (den 16den) uit Pakan Badak met $2^1/_2$ compagnie infanterie, 1 sectie artillerie en eenige mineurs een demonstratie tegen de kloof van Beradin gedaan. Eerst bij Toetoeng, ten Noorden van Blang Poetih, werd hij met hevig vuur begroet uit versterkingen, die door veel volk waren bezet. Na het wisselen van eenige schoten keerde hij naar het bivak terug.

Den volgenden dag (den 17den) daalde de colonne van den overste Meijer langs hellingen van 25°, ja zelfs langs een van 30°, naar beneden en verdreef, door omtrekking, de verdedigers eener versperring. Tegen 1 ure 's namiddags stuitte men op een zeer moeielijk te passeeren punt tegen drie krachtig verdedigde versterkingen. Toen de chef der opname te vergeefs getracht had zich langs de Westelijke berghellingen door het dichte struikgewas een weg te banen, gaf majoor Diepenheim last tot stormen, met één peloton tegen de positie in front, en met twee andere tegen de werken op de berghelling.

Na een kort en scherp gevecht, waarin luitenant G. C. C. Simmermacher en 1 mindere sneuvelden, en zes minderen gewond werden, vluchtte de vijand, 17 dooden achterlatende.

Tegen half vijf 's namiddags kwamen de voorste troepen zonder verderen

tegenstand in de vlakte der VI Moekims aan. De achterhoede en een deel van den trein bereikten die eerst den volgenden morgen.

Nadat de hoofden van Lampoe-oek en Lamlong met den plaatsvervanger van Toekoe Lampasei zich bij den Opperbevelhebber hadden aangemeld en verklaard hadden, dat de geheele IV Moekims zich bij de Hollanders wilden aansluiten, marcheerde hij den 18den naar Kroeng Raba, waar het bivak werd opgeslagen en de zieken en gewonden voor Oleh-leh konden worden ingescheept.

Het bleek echter onmogelijk om over zee aan de behoeften der colonne te voldoen; daartoe was de riviermonding te veel verzand en de landing aan het strand te bezwaarlijk.

Majoor Diepenheim:
4 compagniën infanterie;
1 sectie artillerie;
10 mineurs;
de chef van den Staf;
en opnemingsbrigade.

Den 20sten werden eenige aan het strand gelegen kleine, verlaten versterkingen vernield, die den vorigen dag door den chef van den Staf waren opgemerkt, en den 21sten maakte een colonne een verkenning naar den bergpas van Glitaroem. Het eerste gedeelte van den weg was vrij goed, doch na het passeeren van een modderpoel, waarover een brugje gelegd werd, veranderde deze in een smal voetpad, dat door den pas leidde.

Dit brugje bleek den volgenden morgen vernield te wezen, en werd toen, onder dekking van een compagnie, door een stevige, voor artillerie geschikte brug vervangen.

Te gelijker tijd rukte een colonne, op één compagnie na, samengesteld als de bovenstaande, ter verkenning door de kloof van Beradin, waar de chef van den Staf een punt ging uitkiezen, dat, versterkt en bezet, geschikt zou zijn om de passage aldaar te beheerschen. Dit punt vond hij op den heuvel Boekit Seboen.

Bij Lampisang werden eenige verlaten versterkingen vernield, en verderop werd het sawah-terrein zoo drassig, dat slechts een compagnie naar Pakan Badak werd doorgezonden. In de kloof, die op het smalste gedeelte nog 8 à 900 meter breed is, bleek geen helling te wezen in het terrein, zoodat alle regenwater daarop bleef staan. Het gevolgde pad was op vele plaatsen door de bevolking onbruikbaar gemaakt.

Nadat aldus de noodige terreinkennis opgedaan, en de onderwerping der hoofden was aangenomen, marcheerde de geheele colonne den 24sten (in twee uren) van Kroeng Raba naar Boekit Seboen.

Behalve de bezetting (een compagnie van het rechter half 2de bataljon) bleven hier nog achter een compagnie van het 8ste bataljon, alle mineurs en een sectie artillerie ter bescherming van den bouw der versterking, die op den heuvel werd opgericht. De rest der colonne kwam den 25sten Januari te Pakan Badak aan.

Binnen één maand en met betrekkelijk geringe verliezen waren alzoo de VI en IV Moekims veroverd.

Twaalf nieuwe posten waren opgericht, en veertien der vroeger bezette konden worden opgeheven, namelijk: Soerian, Blang-Oë, Lampasei, Poe-oe, Lamteboe, Setoe Zuid, Poengej Blang Tjoet, Getjiel Olejlo, Mandarsa Poetih, Lamara Olejlo, Lampoe-oe en de drie Lohongs.

Den 8sten Januari was het rechterhalf 13de bataljon, onder majoor B. E. Mekern, te Atjeh gearriveerd, en waren er dus voldoende strijdkrachten aanwezig, om de IX Moekims binnen te rukken, hoewel de gezondheidstoestand der ageerende troepen langzamerhand ongunstiger werd en er zich sporadische gevallen van cholera in het kamp te Pakan Badak voordeden. Het aantal dwangarbeiders dunde met den dag, zoodat de vrije koelies, en later ook de handwerkslieden der genie, bij den transportdienst moesten invallen.

De IX Moekims.

Om den vijand geen tijd van bezinning te laten, wendde generaal Pel zich reeds den 28sten Januari tegen Boekit Daroe om den uitgang van den Glitaroempas ten Oosten af te sluiten.

Leider: generaal Pel, met zijn Staf.

1ste colonne, onder majoor Diepenheim:

voorhoede:

1 compagnie infanterie van het rechter half 3de bataljon;
15 mineurs.

hoofdtroep:

3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
2 sectiën artillerie;
een detachement mariniers;
2 compagnieën Barisan.

2de colonne, onder majoor B. E. Mekern:

rechterhalf 13de bataljon;
2 sectiën artillerie.

Colonne van Boekit Seboen, onder luitenant-kolonel Engel:

rechter half 8ste bataljon;
2 compagnieën Barisan;
2 mortieren;
20 mineurs;
ambulance;
een brigade opnemers.

Des morgens te 7 ure rukte de 1ste colonne van Pakan Badak, door drassig terrein, Zuidwaarts, naar den voet van het gebergte, waar door de wallen eener verlaten versterking heen een pad gemaakt werd voor de artillerie, en verder naar Djempit of Djempa, waar zich de 2de colonne, met 3 compagnieën van Kota-Radja en met een compagnie en de artillerie van Pakan Badak afgemarcheerd, bij haar voegde.

Beiden trokken kampong Tjabang binnen, waar tegen 11 ure 's voormiddags het eerste vijandelijke schot viel. Daar de 1ste colonne, bij het verder Zuidwaarts dringen, uit het zeer begroeide terrein steeds meer, en ook in de linkerflank, vuur ontving, werd het noodig geacht haar artillerie in werking te brengen. De Chef van den Staf, inmiddels met een peloton infanterie de berghelling bestegen hebbende, ontwaarde, dat de vijand achterwaarts van de kampong zich in de sawah had opgesteld en de bevolking in Zuidelijke richting vluchtte. Hij deed toen «avanceeren!» blazen, waarop de voorhoede vooruitrukte, en, na door een kortstondig, maar krachtig vuur des vijands uit de omwalling van den vroegeren

kraton van Daroe te zijn opgehouden, de messigit en ook de kampong bezette, die verlaten bevonden werden.

Terwijl tirailleurs de Atjehers van achter de kleine hoogten in de sawah naar den Boekit Daroe terugjoegen, sloegen de mineurs een brug over de $2^1/_2$ meter breede Kroeng Daroe, en vereenigde zich de artillerie met de infanterie, welke zich in die kampong verzameld had.

Gesteund door de granaten der eerste sectie artillerie rukten de troepen vervolgens voorwaarts en verdreven den vijand van dien heuvel naar Boekit Terin, waarbij 5 onzer manschappen werden gewond.

De 2de colonne, die de ondoorwaadbare Kroeng Daroe niet had kunnen passeeren, en, langs den rechteroever voortgaande, de messigit Daroe bereikt had, kreeg toen opdracht daar een compagnie bij de ambulance en den trein achter te laten en den vijand van Boekit Terin en de Zuidelijke berghellingen te verjagen.

De artillerie kon haar door het moerassig terrein niet volgen, maar de compagnie der voorhoede verdreef de verdedigers van die hoogte, zoowel als van een tweede daarachter gelegene, en dwong met behulp der overige infanterie, die zijn rechterflank bedreigde, en een peloton der voorhoede, dat hem rechts omtrok, den vijand ook de derde hoogte prijs te geven, waarop hij een goed gedekte positie had ingenomen.

Te 4 ure 's namiddags was het gevecht afgeloopen, dat ons dien dag 1 doode en 10 gewonden, onder welken 1 officier, gekost had, en betrok de 2de colonne het bivak in de veroverde stelling, waarheen een sectie artillerie werd vervoerd, over een pad, door omwandingen van huizen en een 100-tal droge koehuiden, die er op werden gelegd, voor haar begaanbaar gemaakt.

De 3de colonne, te 6 ure 's morgens van Pakan Badak vertrokken, had te Boekit Seboen tot 10 ure voormiddags op de gidsen moeten wachten en in Koëh een brug moeten slaan, aangezien die, welke daar eenige dagen te voren door de genie was gelegd, weder vernield was. Zonder den vijand te bespeuren, rukte zij door den bergpas, waarin het pad over 200 meter lengte door omgekapte boomen was versperd en door twee versterkingen op nabij gelegen hoogte beheerscht werd.

In die verlaten sterkten werd een compagnie achtergelaten, de verhakking werd opgeruimd, en tegen 6 ure 's namiddags kwam de vóorhoede in de vlakte van Daroe aan. Nabij den Oostelijken uitgang van den pas werd een bivak betrokken, dat de achterhoede, die bij het afdalen beschoten was, en 1 doode en 1 gewonde verkregen had, des avonds te elf ure bereikte.

Des nachts deed de vijand nog een poging om Boekit Terin te bekruipen, doch den volgenden dag, die tot rustdag voor de troepen werd gebruikt, beschoot hij hen slechts op grooten afstand uit de omliggende kampongs.

Het plan om Messigit Daroe te bezetten liet de Bevelhebber varen, om op

Boekit Daroe een post (15) op te richten, die door de 4de compagnie van het rechter half 2de bataljon zou worden bezet.

Alvorens zijn operatiën te vervolgen, liet hij den 30sten de omliggende kampongs in brand steken.

Majoor B. E. MEKERN:

2 compagnieën van het rechter half 13de bataljon;
1 sectie artillerie;
1 detachement mineurs.

Majoor DIEPENHEIM:

Voorhoede:

1 compagnie van het rechter half 3de bataljon;
1 detachement mineurs:

Hoofdtroep:

2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
2 sectien artillerie.

De eerste der hiernevens vermelde colonnes ondervond daarbij in de Zuidelijke kampongs geen tegenstand. Van de tweede rukte de voorhoede ongehinderd door Empehbling, doch ontving aan den Oostrand dier kampong een vrij hevig vuur uit een paar aarden borstweringen op 50 pas van dezen rand gelegen. Deze stelling werd genomen, waarbij drie man werden gewond, maar onmiddellijk weder verlaten. Al brandstichtende, retireerde de colonne en trachtte al vurende den opdringenden vijand terug te houden, die ook door de artillerie, ten Noorden van de kampong opgesteld, werd beschoten. Toen de kampong was afgebrand, staakte de vijand zijn vuur en kon onze artillerie hem te 11 ure voormiddags geheel verdrijven.

Luitenant-kolonel ENGEL:

rechter half 8ste bataljon;
1 compagnie Barisan;
2 sectiën artillerie;
1 detachement mineurs.

Onder algemeene leiding van den chef van den Staf ondersteunden de twee genoemde colonnes tegen den middag den opmarsch der hiernevens vermelde troepenafdeeling, die in Noordelijke richting door kampong Daroe had te marcheeren om Lo-oe (Oostelijk van Tjabang) te nemen en te verbranden en daarin met hetzelfde doel haar tocht Oostwaarts te vervolgen.

Terwijl zij Lo-oe en Poenir doortrok, werd zij op den linkerflank bestookt; haar rechterflank werd door een compagnie infanterie, langs den kampongrand marcheerende, gedekt.

Tegen 5 ure 's namiddags betrok zij ten Zuiden van Poenir het bivak.

De beide andere colonnes, die evenwijdig aan elkander naar de eerste waren opgerukt, en haar artillerie hadden opgenomen, daar deze de infanterie in de dicht begroeide kampong moeielijk kon volgen, stuitten al spoedig tegen een moeras. Een paar compagnieën werkten er zich doorheen, en de rest der colonnes vond een pad, waarlangs het moeras ten Oosten werd omgetrokken.

2 compagnieën infanterie en 2 sectiën artillerie betrokken daarop het bivak ten Zuiden van Poenir, terwijl een compagnie met de beide andere sectiën artillerie en de mariniers, zich meer Zuidwaarts, ten Noorden van het moeras, opstelden. De overige troepen beschermden het hoofdkwartier, dat ongeveer 600 meter meer Westwaarts, Noord-Westelijk van den post Boekit Daroe, gelegen was.

Ten koste van 1 doode en 8 gewonden werd aldus de veiligheid onzer troepen gedurende hun rust verkregen.

Majoor L. G. DIEPENHEIM:

2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
1 compagnie van het rechter half 13de bataljon;
1 compagnie Barisan;
1 detachement mineurs;
2 sectiën artillerie.

Luitenant-kolonel MEIJER:

2 compagnieën van het rechter half 13de bataljon;
1 detachement mineurs;
7 stukken artillerie;
1 compagnie Barisan, dekking der ambulance;
het detachement mariniers;
1 compagnie van het rechter half 13de bataljon;
1 compagnie van het rechter half 3de bataljon.

Den volgenden dag werden de behaalde voordeelen in Oostelijke richting vervolgd, door de colonne ENGEL tot kampong Oleh-soesoe te doen voortrukken, welke door nevengenoemde colonne moest worden veroverd, terwijl de colonne MEIJER tegen het Zuidwaarts gelegen Lampenehen (Lampenen) zou ageeren, om die kampong van vijanden te zuiveren.

Tegen 12 ure 's middags rukten die troepen uit. De colonne ENGEL verbrandde de kampongs op haar weg en vond daar geen tegenstand, eerst bij Lamtoe (Lamten) werd haar voorhoede beschoten.

De colonne DIEPENHEIM bracht haar artillerie op 800 pas afstand tegen Oleh-soesoe in batterij, riposteerde met eenige granaten het zwakke vuur des vijands, trok toen met de infanterie tot in een geul op 300 pas afstand vooruit en avanceerde vervolgens naar een volgende terreinplooi, terwijl de artillerie gereed bleef tot het afgeven van kartetsvuur. Toen openden de verdedigers der messigit en van den kampongrand, die beiden door grachten beschermd waren, plotseling weder hun vuur, maar dit werd door een snelvuur met kartetsen zoo krachtig beantwoord, dat zij genoodzaakt werden, met achterlating van geladen kanonnen, de vlucht te nemen.

De colonne DIEPENHEIM bezette daarop de door hen verlaten positiën, waar de colonne ENGEL zich bij haar voegde. Zij betrokken aldaar twee bivaks.

De colonne MEIJER wierp onder het vuur des vijands, die zich in het Zuiden verzamelde, een brug over de beek Loe-eng Lemo, waarbij zij 1 doode en 2 gewonden bekwam. Onder dekking van het artillerievuur, in het midden der linie van compagnies colonnes opgesteld, rukten deze, vleugel voor vleugel, en échelon tegen de kampong op. De vijand verliet zijn linie van kleine aarden borstweringen, en de troepen betrokken het bivak in het Westelijk gedeelte van Lampenehen.

Den 1sten Februari, waarop de zieken en gewonden der colonnes naar Kota-Radja werden vervoerd en vivres aangebracht, deed de luitenant-kolonel MEIJER twee heuveltoppen bezetten, die zijn bivak domineerden en waarover de weg naar Lamreng voerde. Daarbij kreeg hij vier gewonden.

Den volgenden dag nam hij ook een derde hoogte, vanwaar zijn legerplaats verontrust werd.

Op iederen top werd een compagnie infanterie gelegerd en op de Noordelijkste en Zuidelijkste tevens een sectie artillerie.

Naar zijn bivak werden de troepen en de bagage uit Boekit Daroe over-

gebracht, en de legerplaatsen der beide andere colonnes werden opgeheven.

Majoor MEKERN:

rechter half 13de bataljon;
2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
3 sectiën artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

MEKERN bezette den 2den Februari zonder tegenstand Lamkoenjit, waar een krankzinnige Atjeh'sche vrouw brand stichtte. De vijand, die ook om het bivak rondzwierf en daarbuiten een soldaat afmaakte en er twee verwondde, verzamelde zich hoofdzakelijk in Toeram.

Om Biloel te bereiken was het noodig vooraf die, door een aarden redoute verdedigde, kampong te nemen.

Nadat majoor VAN TEIJN den 3den Februari zijn stelling met 2 compagnieën van het rechter half 8ste bataljon had bezet, stelde MEKERN zijne troepen in de sawah ten Zuiden van Messigit Lamkoenjit aldus op: 2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon op den rechter, en 2 compagnieën van het rechter half 13de bataljon op den linker vleugel in gesloten compagnies-colonnes, met de artillerie in het midden, en de beide andere compagnieën van laatstgenoemd bataljon met de ambulance en mineurs daarachter in reserve.

Na eenige schoten der artillerie avanceerde de geheele linie tot op 500 pas der versterking in Toeram en opende de artillerie haar vuur weder. Daar de opstelling van zijn rechtervleugel niet door den verdediger kon worden bespeurd, maakte de colonne-commandant met die troepen en de mineurs een omtrekkende beweging, die hem ongemerkt voor de linkerface der benteng (Lamtjoet geheeten) bracht, welke onmiddellijk bestormd en door den verrasten, 100 man sterken vijand ontruimd werd. Wij telden 2 gesneuvelden en 2 gewonden.

Op last van den Opperbevelhebber werden vervolgens aanstalten gemaakt om onmiddellijk door te rukken naar Atoeh (Atuk), in de XXII Moekims, waarheen de vijand gevlucht was. Een compagnie infanterie en een sectie artillerie bleven in de veroverde positie achter. De overige artillerie opende te 1 ure namiddags haar vuur op Atoeh, terwijl de rechtervleugel (2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon) door den Noordelijken rand van Toeram opmarcheerde en een compagnie van het rechter half 13de bataljon zich meer Noordwaarts tegen 's vijands rechterflank wendde. De Atjehers weken, en Atoeh was te kwart voor tweeën namiddags door de onzen bezet, waarbij 6 man licht werden gewond.

Met 2 compagnieën infanterie, 1 sectie artillerie en de compagnie van het linker half 6de bataljon, die te Ketapan Doewa vervangen was door een compagnie van het rechter half 10de bataljon, welke door de opheffing van Bital en Lamteboe beschikbaar was gekomen, trok toen de Bevelhebber van Toeram naar de Messigit Bitoel (1), welke verlaten bevonden werd, en waar voorloopig 2 compagnieën infanterie en 1 sectie artillerie in positie bleven.

De generaal PEL en de overige troepen in Toeram keerden vervolgens naar Lampenehen terug.

Om nu in verbinding te komen met de Oosterlinie, was het noodig de troepen meer Noordwaarts naar Lamsajoeng en Pager Ajer te verplaatsen.

Daartoe werd het geheele 8ste bataljon te Lampenehen vereenigd; een compagnie Barisan voor het bezetten van die kampong, waar een compagnie van het rechter half 3de bataljon op de heuvels werd geposteerd, bestemd; een tweede compagnie Barisan, ter vervanging van de daar achtergelaten compagnie van het rechter half 13de bataljon, naar Biloel gezonden, en de hiernevens vermelde colonne voor een tocht naar Lamreng (waar een compagnie Barisan zou achterblijven) en voor een verder doorrukken naar Lamsajoeng aangewezen.

Luitenant-kolonel ENGEL;

8ste bataljon;
2 compagnieën Barisan;
2 sectiën artillerie;
1 detachement mineurs.

De Bevelhebber met zijn staf zou de colonne MEKERN daarheen volgen, als deze de kampong Atuk had verbrand, waar voorloopig een compagnie van het rechter half 3de bataljon in den daar opgetrokken post Atoëh (2) moest achterblijven, totdat zij vervangen zou worden door de compagnie van het linker half 6de bataljon, welke vooraf den post te Aroen moest slechten.

De colonne ENGEL marcheerde den 4den Februari te kwart voor twaalven voormiddags van de heuvels van Lampenehen naar het verlaten Lamreng, waar, door het vuur uit een Oostwaarts gelegen versterking, een mindere gewond werd.

Te half drie 's namiddags rukte zij in Oostelijke richting naar die versterking in Lamsajoeng, waarop de vijand haar verliet, toen de artillerie haar vuur opende. De kapitein J. A. VAN DER KRUK werd hier doodelijk gewond.

Tegen 5 ure 's namiddags werd aan den Noordelijken rand van genoemde kampong het bivak betrokken.

Met het detachement mariniers, nu tot 2 officieren en 38 man versmolten, kwam de Opperbevelhebber te 3 ure 's namiddags in Atuk, dat grootendeels verbrand was, en trok met de colonne MEKERN naar Lamsajoeng, waar in het Zuidelijk gedeelte een bivak betrokken werd, dat niet verontrust werd.

Den volgenden morgen (5 Februari) rukte de colonne MEKERN naar Kajoeleh en Lambaroe om zich, na het verbranden der eerstgenoemde kampong, tegen Pager Ajer te richten.

Inmiddels zou de colonne ENGEL een schijnbeweging maken tegen Pager Ajer, om vervolgens te gelijk met MEKERN daarheen op te rukken. De bagage en verdere nasleep bleef onder dekking van 2 compagnieën in het bivak van MEKERN achter, en alle beschikbare koelies trokken, onder de noodige dekking, over Lamreng naar Lampenehen om vivres af te halen.

Na het verlaten Kajoe-leh verbrand te hebben, toog MEKERN te 8 ure 's morgens naar Lambaroe, waar, op last van den Bevelhebber, een verlaten versterking geslecht, en de omliggende huizen verbrand werden.

Alvorens nu naar Pager Ajer te marcheeren, schoof hij een compagnie 900 pas

vooruit, om het terrein te observeeren, daar hij van de colonne ENGEL niets meer bespeurde.

Bij het deboucheeren van MEKERN uit Kajoe-leh was deze in Noord-Westelijke richting een nipa-bosch binnengetrokken en had tegen 11 ure voormiddags het verlaten Pager Ajer bezet.

Alle troepen, ook die in Lamsajoeng, welke vooraf die kampong in brand gestoken hadden, vereenigden zich nu bij Pager Ajer Messigit, waar een post (6) werd opgericht en bezet door een compagnie van het rechter half 13de bataljon en een sectie artillerie.

Na het verbranden van eenige in Noordelijke richting staande huizen, hield het vuur op, dat de vijand in den namiddag nog van die zijde afgaf.

De bezetting van het opgeheven Gitjiel (1 compagnie van het linker half 6de bataljon) kwam bij de ageerende troepen aan, en werd bestemd voor het bivak van Lampenehen, vanwaar de daar achtergelaten troepen zich den volgenden dag met die te Pager Ajer vereenigden.

Majoor DIEPENHEIM;

2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
1 compagnie van het linker half 13de bataljon;
1 sectie artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

Majoor MEKERN;

3 compagnieën van het rechter half 8ste bataljon;
1 compagnie Barisan;
2 sectiën artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

Den 6den Februari verkenden de hiernevens vermelde colonnes het terrein, en deden, ten behoeve van latere operatiën, onderzoekingen naar waadbare plaatsen in de rivier.

De 1ste colonne marcheerde te 6 ure 's morgens door Lambaroe en verder in Noordelijke richting langs de rivier, daarbij de huizen verbrandende.

De 2de colonne, die opdracht had bij het ontwaren van dien brand in Noord-Oostelijke richting door Pager Ajer te rukken, vertrok te half tien voormiddags, een half uur later door den Generaal met zijn Staf en het detachement mariniers gevolgd. Na drie kwartier later de 1ste colonne ontmoet te hebben, die niets van de 2de bemerkt had, vervolgde de laatste haar weg in Noord-Oostelijke richting, totdat zij Noordelijk van zich een vrij hevig geschut- en geweervuur vernam. De chef van den Staf, vergezeld van 1 officier en 2 minderen, ging daarop af en vond de colonne MEKERN in gevecht met vijanden aan de overzijde der rivier. Hij gaf haar last het gevecht te staken, en zich in Noord-Westelijke richting met de naar het Noorden voortgerukte colonne DIEPENHEIM te vereenigen, die eveneens van de overzijde beschoten was, en drie gewonden gekregen had.

De beide, nu vereenigde colonnes, die geen waadbare plaatsen ontdekt hadden, marcheerden toen Westwaarts, en deboucheerden te half drie 's namiddags op de sawah-vlakte ten Westen van kampong Pager Ajer, en betrokken te half vijf het bivak bij Bajoe, ten Zuiden van Longbatta Messigit (8), over welken post de zieken en gewonden naar Kota Radja werden vervoerd.

Daar, op 200 pas ten Zuiden van Longbatta Messigit, vonden zij achter een droge sloot, de linie van IMAM LONGBATTA, bestaande uit 2 aarden borstweringen met loodrecht buitentalud, op eenigen afstand van elkander. Elk dier borstweringen was door loodrechte traversen in acht vakken verdeeld, die alle van een keelsluiting waren voorzien. Tegenover de tusschenruimte dier liniën lag in een kampongrand een vierkante benteng, door een traverse in tweeën verdeeld.

Aangezien het aantal der beschikbare koelies zoo sterk was verminderd, dat gebrek aan het noodigste bij de colonnes slechts door aankomst bij den post Longbatta Messigit was voorkomen, en de gezondheidstoestand der troepen veel te wenschen overliet, moest de Bevelhebber hun eerst wat rust gunnen, voordat hij zich tegen de XXVI Moekims kon wenden, om zich meester te maken van Koewala Giegieng, Koewala Loe-ë en Kroeng Raja.

Hoewel hij nu reeds de XXII Moekims gaarne ware binnengerukt, moest eerst zijn linie voltooid, en behoorlijk bevestigd, de posten, door wegen verbonden, en een nieuwe operatiebasis met goed gevulde magazijnen aangelegd worden, alvorens de strijd in het diepere gedeelte der vallei kon worden overgebracht.

Om deze redenen werden de troepen te Lamreng naar het bivak te Bajoe opgeroepen en de bezetting van Lampenehen bestemd om den post te Pager Ajer Messigit te betrekken.

Atoëh (Atuk) werd bezet door 2 compagnieën van het linker half 6de bataljon en den 7den Februari te 2 ure 's namiddags verlieten de troepen het bivak van Bajoe om zich naar den Kraton te begeven.

De posten te Boekit Daroe en te Biloel (1) werden ieder met 2 veldkanons van 8 centimeter en een mortier van 12 centimeter, Atoëh met een 8 centimeter, een 12 centimeter achterlaad en een mortier bewapend.

Lamteboe, Mibouw Oost en Mibouw Zuid werden ontwapend.

c. DE ACTIE IN DE XXVI MOEKIMS.

Ten einde het ten Oosten van de Atjeh-rivier aan zee gelegen terrein van vijanden te zuiveren, wilde de Bevelhebber langs de beide oevers dier rivier tot op de hoogte van Pager Ajer Messigit doordringen, om vandaar in Noordelijke en Noord-Oostelijke richting Koewala Giegieng te bereiken.

Daardoor zou het opmarcheeren langs de rivier worden vergemakkelijkt, en de sterke vijandelijke linie in Pinang, zoowel als de positiën tegenover Lamprit en Lemboe aangelegd, worden omgetrokken.

Leider: generaal-majoor PEL, met zijn Staf en den chef der genie en een hoofdofficier der artillerie.

1ste colonne, onder majoor L. G. DIEPENHEIM: rechter half 3de bataljon infanterie;

In verband hiermede werden te Longbatta Messigit en te Kota Alam depôts van vivres en munitie opgericht.

Den 13den Februari, te 6 ure 's morgens,

1 sectie artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

2de colonne, onder majoor E. V. JELTES:

rechter half 12de bataljon infanterie;
bataljon Barisan;
2 sectiën artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

3de colonne, onder majoor B. E. MEKERN:

rechter half 13de bataljon infanterie;
1 sectie artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

Totaal-generaal: ongeveer 87 officieren, 2100 minderen, 80 paarden.

verlieten de hiernevens vermelde colonnes Kota Radja en marcheerden de beide eerste naar Kota Alam (32). Daar kreeg de 1ste colonne bevel om naar Lemboe Oost te trekken en van daar in Zuid-Oostelijke richting Lamkoeloepan (de Zuid-Westelijke punt van Pinang) binnen te gaan, de aldaar aanwezige versterkingen te nemen en dat deel der linie van Pinang van vijanden te zuiveren. Zij moest in verband blijven met de 2de colonne.

Op de droge sawah ten Oosten van Lemboe ontving zij eenig vuur, waartegen de artillerie in batterij kwam, en toen dit verflauwde, rukte de voorhoede tegen 's vijands stelling op, terwijl een peloton een omtrekking verrichtte. Zij nam drie kleine versterkingen, die geslecht werden, en vereenigde zich daarop weder met den hoofdtroep, waarbij zij den vijand door salvo's van zich af moest houden. Het omtrekkende peloton vond in den kampongrand een paar verlaten kleine versterkingen en stuitte vervolgens op een goed verdedigde vierkante, aarden redoute van 50 meters zijde met een zeer nauwen, door een deur gesloten ingang en omringd door bamboe doeri verhakkingen. Terwijl te vergeefs getracht werd, die deur open te kappen, waarbij twee minderen sneuvelden, rukte een tweede, en daarna een derde peloton ter assistentie op en hielpen de benteng omsingelen.

Nadat de verhakking voor een gedeelte was opgeruimd, beklommen onze soldaten den wal en vluchtte de vijand, 12 dooden achterlatende.

Wij verloren in dat gevecht, hetwelk van 10 ure voormiddags tot half één 's namiddags duurde, 3 dooden en kregen 10 gewonden. Daarna zag de vijand van allen weerstand af, zoodat de colonne haar weg ongestoord kon vervolgen.

De 2de colonne was inmiddels door dicht begroeid terrein langs een aantal verlaten verschansingen aan den rivieroever gëavanceerd. De compagnie der voorhoede marcheerde meer Oostwaarts, tot het onderhouden der gemeenschap met de 1ste colonne, ontmoette een verlaten versterking in den Oostrand van Lamkoeloepan, en kwam in den rug der redoute, die door de 1ste colonne genomen was, juist tijdig genoeg aan om den aftrekkenden vijand eenige salvo's na te zenden. Daarna vereenigde zij zich met haar colonne, die te half twaalf voormiddags in kampong Panggo was aangekomen.

De 3de colonne, die den linker rivieroever op voldoenden afstand gevolgd was om weinig van het vuur der overzijde te lijden te hebben, en toch in de gelegenheid te wezen den vijand daar te benadeelen, had ter zelfder tijd

boven Blang Tjoet stelling genomen om de 2de colonne in te wachten. Daarom marcheerde de laatste door, en betrok met de 1ste colonne te 4 ure namiddags een bivak aan den Zuid-Oostrand van Panggo, terwijl Mekern op den linkeroever bleef, waar eenige dagen later de post Pager Ajer (7) verrees. Genoemd bivak werd des nachts door een 20-tal Atjehers verontrust, waardoor een paniek onder de kettinggangers ontstond.

Den volgenden morgen rukten de beide eerste, nu onder majoor Jeltes vereenigde, colonnes tegen Meroë (het Zuiden van Baktring) op om dat te verbranden, terwijl de 3de colonne met een sectie artillerie versterkt, naar het Zuiden trok, om te Lambaroe en te Kajoe-leh posten op te richten en den vijand te verdrijven, die den vorigen dag het detachement van Swieten in de pan had gehakt. (Zie lager.)

Tevens begeleidde een compagnie Barisan een transport zieken naar Kota Alam en bracht vivres terug, terwijl een compagnie het bivak te Panggo bewaakte.

Door zeer bedekt terrein Meroë intrekkend, werd de colonne Jeltes van alle zijden door onzichtbare vijanden beschoten. In gesloten orde avanceerde zij naar de zijde, vanwaar het meeste vuur kwam, terwijl majoor W. C. L. Kretschmer zich met 2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon tegen de Atjehers op den linkervleugel wendde. Deze afdeeling passeerde in den looppas een kleine vlakte, aan welker overzijde de vijand zich in den kampongrand had opgesteld, en verdreef hem, ten koste van 1 gesneuvelde en 12 gewonden, waaronder 2 officieren. Na zich weder bij de hoofdcolonne gevoegd te hebben, werd de messigit van Meroë na een kort gevecht genomen. Vervolgens werd het Noordelijk gedeelte van Lampermej binnengetrokken, vanwaar drie compagnieën, een verkenning makende langs de rivier, op een groote sawah uitkwamen, waar zij uit een versterking aan de rivier en uit Tjot Poetoek vrij hevig beschoten werden.

Twee dier compagnieën namen de eerstgenoemde versterking, doch moesten haar weder verlaten en een beter gedekte stelling opzoeken, toen zij door vuur van de overzijde der rivier drie gewonden bekwamen. Aan de nu (12 ure 's middags) met den hoofdtroep opgemarcheerde artillerie gelukte het echter het vuur van de overzijde en dat uit Tjot Poetoek langzamerhand te doen ophouden. Op bevel van den Generaal werd de nacht in Lampermej doorgebracht.

Wel had hij afgezien van zijn aanvankelijk plan om daar een post te vestigen, aangezien die te ver verwijderd zou zijn van de andere posten, en nu besloten er een te Panggo te bouwen en een anderen aan de overzijde der rivier tot verzekering der gemeenschap, maar hij wilde Lampermej toch niet verlaten, alvorens den vijand uit Tjot Poeloek te hebben verdreven, opdat deze niet in het denkbeeld zou kunnen verkeeren, dat onze troepen meer of min gedwongen terugtrokken.

De eenigszins boven het omliggend sawah-terrein verheven kleine plek gronds, Tjot Poetoek geheeten, droeg een aarden versterking, op den berm der

Westijde met bamboe doeri beplant, en, zooals later bleek, aan de achterzijde met een stevige deur afgesloten. Binnen die omwalling stonden hooge boomen en eenige huizen. Op den Westelijken wal waren een paar zesponders in batterij gebracht, waaruit nu en dan een schot op het bivak werd gelost. Op 80 à 100 meter voor de sterkte liep van het Zuid-Oosten naar het Noord-Westen een waterleiding, die over een aanmerkelijke lengte door den vijand was bezet.

Onder het vuur der troepen, die in het bivak achterbleven, (1 compagnie van het rechter half 12de bataljon, 1 compagnie Barisan en 1 sectie artillerie) trokken den volgenden morgen de voor den aanval bestemde zich achter een boschje in de sawah samen.

2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon vormden den linker-, 2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon den rechtervleugel der eerste linie; de sectie artillerie nam in het midden plaats, met een compagnie van het rechter half 12de bataljon achter zich als dekking. De infanterie was opgesteld in gesloten divisie-colonnes en achter de vleugels stonden de mineurs.

De tweede linie, achter het midden der eerste positie nemende, bestond uit 3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon en kreeg bij den stormaanval der eerste linie tot taak, zich rechts en links van Tjot Poetoek te begeven, om den vijand in beide flanken aan te grijpen. Achter haar stond de ambulance met een compagnie Barisan als dekking.

Zoodra alle troepen waren opgesteld, rukte de eerste linie vooruit tot op 300 meter afstand der stelling, gaf daar een paar kartetsschoten af, en avanceerde met de infanterie tot bij de waterleiding, die na een paar salvo's stormenderhand genomen werd. Toen die leiding gepasseerd was, werden 3 sectiën infanterie afgezonden tegen vijanden in de rechterflank, die zich achter aardophoogingen genesteld hadden, en van daar een vrij krachtig vuur afgaven Zij raakten met hen handgemeen en legden acht vijanden neer, terwijl zij zelven drie gewonden telden. De linie rukte tevens, zonder acht te geven op 's vijands vuur, tegen het front der stelling op, terwijl de compagnieën der tweede linie de flanken beklommen.

18 lijken, waaronder die van 2 priesters, werden binnen de sterkte gevonden. Aan onze zijde sneuvelde 1 mindere, en werden 2 officieren en 19 minderen gekwetst.

Te 11 ure voormiddags waren de troepen weder binnen het bivak terug, en te 2 ure namiddags trokken zij alle naar Panggo, terwijl de mineurs Meroë in vlammen deden opgaan.

De post te Panggo (34) werd bezet door een compagnie van het linker half 9de bataljon, afkomstig van de opgeheven posten Pendeti, Berouw en de Rivierbenteng, en werd met een 12 centimeter en een 9 centimeter kanon bewapend.

De bezetting der ingetrokken sterkte Blang werd verplaatst naar den post te Pager Ajer, welke bewapend werd met een veld- en een bergkanon van 8 c.m. en een mortier van 12 c.m.

Nadat beide posten voldoende verzekerd, en door een veerpont verbonden waren, werd den 21sten de tocht naar Koewala Giegieng voortgezet, terwijl de bagage onder dekking eener compagnie Barisan voorloopig in het bivak te Panggo achterbleef.

De hoofdtroep (4 compagnieën infanterie en 2 sectiën artillerie), op iederen vleugel door 2 compagnieën infanterie gedekt, en gevolgd door 1 compagnie Barisan met de ambulance, trok over de sawah Oostelijk van Panggo en Tjiri voort om laatstgenoemde kampong te verbranden en de messigit van Oleh Karang te bezetten.

Tjiri werd verlaten bevonden, maar in de smalle sawah-strook tusschen die kampong en Lamkapang ontving de colonne vuur in front en in de rechterflank, waardoor 2 officieren en 3 minderen gewond werden. De artillerie kwam toen in batterij, en het rechter half 3de bataljon werd Oostwaarts naar Lamkapang gedirigeerd, om dat van vijanden te zuiveren en al brandende Noordwaarts te rukken.

Dit bataljon dreef den vijand zonder veel bezwaar terug tot over de Kroeng Tjoet, en trok toen op last van den Bevelhebber op de messigit van Oleh Karang terug, die door den hoofdtroep onbezet bevonden was.

Dit bedehuis bestond uit een vierkante ruimte van 50 meter zijde, aan drie kanten door een 2 meters dikken wal, met loodrechte binnen- en buitentaluds omgeven en door een gracht met bamboe doeri versperring omringd. De Oostzijde werd door een levende heg afgesloten.

Van hier werden het rechter half 12de bataljon, de Barisan en 2 sectiën artillerie naar de Messigit van Kajoe Adang gezonden om die te verbranden.

Toen zij te 4 ure namiddags terug waren, zonder tegenstand te hebben ondervonden, trokken 3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon naar Panggo om den trein en de compagnie Barisan af te halen Zij werden op dien marsch niet verontrust. Alleen de achterwacht werd even voor het binnentrekken van het bivak te Oleh-Karang van uit Lamkapang met eenige schoten begroet, die een soldaat deden sneuvelen en er 5 verwondden.

Zonder moeite verdreef een compagnie den vijand van daar.

Te Oleh Karang werd een nieuwe post (33) gevestigd, die door de bezetting der nu opgeheven posten Lemboe Oost en Lemboe Noord-Oost werd betrokken.

Na een dag rust marcheerden de troepen den 25sten, te 6 ure voormiddags, ongehinderd langs den rand van Pinang en door Langgoegoeb en Tonga naar de Kroeng Tjoet, waar zij te half elf voormiddags aankwamen. Daar opende de vijand van de overzijde het vuur op de compagnie der voorhoede, die, hoewel versterkt met 2 compagnieën en een sectie artillerie, niet in staat was dit vuur tot zwijgen te brengen. Een waadbare plaats werd niet gevonden, maar meer Zuidelijk een half afgebroken brug ontdekt, die onder bescherming van laatstgenoemde troepen onder het vuur des vijands door de mineurs werd hersteld.

De in actie zijnde troepen passeerden nu de lagune en verdreven de Atjehers, waarna de colonne te 4 ure namiddags het bivak aan beide zijden der kreek betrok.

Daar overleed des avonds te elf ure de Bevelhebber, generaal Pel, aan een slagaderbreuk. Evenals de overste Raaff door overmatige inspanning van zijn krachten stierf, voordat hij zijn plannen tot bestrijding der Padri's had kunnen volvoeren, zoo werd ook de door zijn troepen zoo hooggeschatte, dappere generaal Pel weggenomen, voordat hij de consolidatie onzer vestiging te Atjeh overeenkomstig zijn plan ten einde had kunnen brengen.

De langdurige inspanning en de zware eischen, welke hij aan zijn lichaam en geest gesteld had, verhaastten ook zijn dood.

In veel opzichten bestaat er overeenkomst tusschen deze beide groote mannen. Zij evenaarden elkander in dapperheid, militair beleid, snelheid van beraad, helderen blik, kalmte te midden van den strijd en goedheid des harten.

Beiden zagen de noodzakelijkheid er van in om het gezag van het Gouvernement, dat, zoowel op Sumatra's Westkust, als in Atjeh, de plaats van het oorspronkelijk bestaande, maar geheel vervallen bestuur had ingenomen, uit de nauwe perken, waarbinnen het besloten was, te bevrijden. Beiden achtten het noodig en billijk, dat de Regeering toonde hulp te willen en te kunnen verleenen aan hen, die zich werkelijk aan haar gezag wilden onderwerpen, of reeds hadden onderworpen.

Beiden aanvaardden daarmede vrijwillig een door hen zelven ontworpen, grootsche taak, waaraan zij hun beste krachten ten offer brachten.

Zoowel Raaff als Pel hadden te groote verwachtingen van de uitwerking, die de door hen voorgestane actie op den vijand zou hebben, en na hun dood zou het nog vele jaren strijd kosten, voordat de resultaten werden bereikt, die zij van de volvoering hunner plannen verwachtten.

De luitenant-kolonel F. T. Engel, die nu tijdelijk het civiel en militair gezag op zich nam, begaf zich des middags van den 25sten Februari naar Tonga, waarheen het rechter half 8ste bataljon hem volgde, ten einde de leemte aan te vullen, die door den ongunstigen gezondheidstoestand bij de colonne was ontstaan.

Voorloopig bleven in het bivak van Tonga 2 compagnieën van dit korps en 2 compagnieën Barisan achter, en den 25sten, te 8 ure voormiddags, rukten de overige troepen, in 2 colonnes verdeeld, tegen Silang op, om de operatiën in den geest van den generaal Pel te vervolgen.

Onder aanhoudend schermutselen met den vijand in het grootendeels met laag struikgewas begroeide, en door dammen en heggen afgesloten terrein, werd tegen 11 ure voormiddags de zwak verdedigde messigit te Silang bereikt en bezet.

Daarna werd over de Blang Pandjang doorgemarcheerd naar Tjadé (Tjadé Imam), waar een borstwering, front makende naar de zijde van Giegieng den weg daarheen afsloot.

In Kliëng, Oostelijk van Tjadé, werden achter een borstwering twee zesponders gevonden.

Te 5 ure namiddags werd het bivak betrokken te Koewala Giegieng, waar een versterking zou worden opgericht, die over zee van vivres en andere benoodigdheden moest worden voorzien, en over Kota Pohama, waar een compagnie van het rechter half 9de bataljon de oude steenen redoute betrok, en over Kota Radja Bedil met het Hoofdkwartier in verbinding zou staan.

De bouw van den post te Koewala Giegieng werd door den vijand verontrust, waardoor er van de onzen acht werden gewond.

Daarom rukte den 28sten majoor Jeltes met 180 bajonetten van het strandbivak Zuidwaarts en bestormde en nam een bezette benteng, die hij ongemerkt genaderd was.

Den vorigen dag waren reeds het rechter half 8ste bataljon en een compagnie Barisan naar Kota Radja teruggekeerd, omdat zij daar, ter wille van de veiligheid onzer hoofdstelling, niet langer konden worden gemist. Den 6den Maart, toen de post genoegzaam gereed gekomen, door een compagnie van het rechter half 12de bataljon (150 man) betrokken, en met één 12 centimeter en 2 mortieren van 12 centimeter bewapend was, volgde hen het rechter half 3de bataljon en een sectie artillerie, en den volgenden dag de overige troepen.

De hieronder te vermelden voorvallen op het overig deel van het oorlogsterrein waren oorzaak, dat Kroeng Raja niet nu reeds kon worden bezet om daarmede de linie van Pel te voltooien. Ook verhinderden zij, dat er gevolg werd gegeven aan de verzoeken der hoofden Tiban en Tjadé om hun gebied door posten tegen kwaadwilligen te beschermen, onder welke voorwaarde zij geneigd waren zich te onderwerpen.

Daarenboven waren de troepen te veel afgemat. 1200 man werden in de hospitalen verpleegd; van 1 Januari tot 10 Maart waren er 1893 man geëvacueerd, en in het hospitaal te Kota-Radja alleen reeds 503 man overleden. Dagelijks werden er 300 à 400 man door lichte ongesteldheden aan den dienst onttrokken, en de weersgesteldheid was door aanhoudende regens zeer ongunstig.

Terwijl generaal Pel drie maanden lang in de VI, IV, IX en XXVI Moekims streed om zijn linie te vestigen, had de vijand getracht ons ook elders afbreuk te doen door aanvallen op onze posten en detachementen.

In den nacht van 23 op 24 Januari 1876 bekropen een 25-tal Atjehers, door 75 hunner gevolgd, onzen post Lemboe Noord-Oost, waarvan de 1.2 meter hooge facen van klapperstammen aan de Zuid-Oostzijde slechts 50 meters verwijderd waren van het dicht begroeide Lemboe.

Voordat de schildwachten vuur konden geven, waren de Atjehers aan de

Westzijde, waar zich de poort bevond, over de verschansing heen gesprongen en wierpen zich in de chambree. De helft der bezetting, 80 man sterk, verzamelde zich om den post-commandant, die haar het vuren deed staken, uit vrees, dat zijn eigene manschappen er door getroffen zouden worden, doch toen enkele soldaten bespeurden, dat de Atjehers de poort openden, losten zij eenige schoten, die de indringers op de vlucht dreven. Een paar kartetsschoten werden hun nagezonden.

De 1ste luitenant W. D. C. Regensburg, 2 minderen en een inlandsche vrouw werden door hen afgemaakt, 20 soldaten en 2 vrouwen verwond.

Den 8sten Februari stak de vijand de alang-alang in brand, die opgeschoten was op de sawah's, welke den behoorlijk stormvrijen post Lamprit omringden. Slechts met veel moeite werd die versterking tegen dit vuur beveiligd.

Zoodra Pel zijn troepen ten Noorden der Atjeh-rivier had overgebracht, stak de vijand weder het hoofd in onze Zuid-Oosterlinie op. De gemeenschap tusschen de daar gelegen posten Biloel en Atoëh (Atuk) met Boekit Daroe, die uit gebrek aan wegen nog veel te wenschen overliet, werd reeds spoedig zóózeer bedreigd, dat zij over Kajoe-leh, Lamsajoeng, Lambaroe en Pager Ajer Messigit moest worden verlegd.

Den 13den Februari werd een detachement van 3 officieren en 47 man, die een transport van 13 ongewapende herstelde zieken van Kota Radja naar Atoëh moesten geleiden, op 12 à 1500 pas ten Zuiden van Pager Ajer Messigit door een groote overmacht aangevallen. Onder het afgeven van salvo's rukte het door tot op de sawah-vlakte, 1600 pas ten Zuiden van Lamsajoeng, waar de 300 man sterke vijand tot een klewang-aanval overging.

Slechts 1 officier (1) en 12 minderen konden Atoëh bereiken, van waar onmiddellijk een detachement van 50 man uitrukte. Door den vijand tegengehouden, kon dit alleen den stervenden luitenant L. F. Baudoïn en een zwaar verminkten soldaat medevoeren. Een tweede, even sterke, patrouille drong tot de kampplaats door, van waar de lijken van kapitein J. M. E. van Swieten en 17 minderen naar Atoëh werden overgebracht.

De colonne Mekern (zie boven) bereikte den volgenden dag te half één namiddags Atoëh, na bij Lambaroe eenige Oostwaarts vluchtende vijanden onder vuur genomen, en Lamsajoeng verbrand te hebben. Des middags betrok zij het bivak bij Kajoe-leh, waar een versterking (4) werd opgeworpen, die den 24sten Februari gereedkwam.

De patrouilles, die hier de wegen veilig moeten houden, werden inmiddels voortdurend bestookt. Den 15den sneuvelden hierbij de kapitein J. van der Pauwert; den 18den werd een officier gewond; den 27sten kreeg Jhr. A. Wttewaal van Stoetwegen een schotwond, waaraan hij overleed.

---

(1) Luitenant J Bosman, die eenige uren later aan cholera overleed.

Een detachement van 44 gewapenden, dat den 15den een transport munitie geleidde, kon zich slechts met behulp eener patrouille uit Atoëh een doortocht banen naar Biloel. Den 4den Maart werd een transport zieken, beschermd door 24 bajonetten en een sectie artillerie (8 centimeter licht), onder den 1sten luitenant F. W. J. Buijs, tusschen Kajoe-leh en Pager Ajer Messigit, op 200 pas buiten Lamsajoeng, door ongeveer 600 Atjehers plotseling in front en flanken aangevallen. Het retireerde langzaam en in goede orde in de richting van Kajoe-leh in weerwil van de groote verliezen (1 doode, 19 gewonden en 6 gewonde paarden der artillerie), die het leed, en hield den opdringenden, door drie te paard zittende hoofden aangevoerde vijanden, die het omsingelden, van zich af, totdat het door een compagnie van dien post werd ontzet.

Daar de colonne-commandant te Kajoe-leh geen kans zag met zijn 305 beschikbare bajonetten de blijkbaar verbroken gemeenschap te herstellen, zond hij met een sluippatrouille bericht naar Kota Radja, vanwaar het rechter half 5de bataljon en een sectie artillerie naar Longbatta marcheerden.

Ook werden uit Koewala Giengieng het rechter half 3de bataljon en een sectie artillerie naar Kota Radja gedirigeerd, vanwaar zij zich, met een compagnie Barisan versterkt, naar Longbatta Messigit wendden en daar het bivak betrokken.

Den volgenden morgen (7 Maart) trokken die troepen naar Pager Ajer Messigit, waar de chef van den Staf, luitenant-kolonel Meijer, het bevel over hen aanvaarde, om, overeenkomstig de bevelen, den 13den Februari door Pel gegeven, zich meester te maken van Lambaroe en daardoor de goede gemeenschap met de Zuidelijke posten te verzekeren.

Majoor Diepenheim marcheerde daartoe te half acht voormiddags met het rechter half 3de bataljon en de compagnie Barisan Oostwaarts, om de vijandelijke benteng, die reeds vroeger in Lambaroe ontdekt was, zoo mogelijk, aan de Oostzijde aan te vallen. Daar artillerie in dit bedekte terrein weinig nut kon stichten en moeielijk vervoerbaar was, werd zij niet aan deze colonnes toegevoegd.

Hij koos zich een gedekte plaats binnen Lambaroe, vanwaar eenige salvo's werden afgegeven op den vijand, die van de overzijde der rivier hevig vuurde.

Majoor van Teijn marcheerde terzelfdertijd met 3 compagnieën van het rechter half 8de bataljon langs den kampongrand om de versterking op te sporen en aan de Noordzijde aan te tasten.

De 4de compagnie van dit korps nam met 4 stukken geschut positie op de sawah ten Zuiden van een in Oost-West richting loopende, begroeide, droge sloot op 600 meter ten Noorden van Lambaroe gelegen.

Terwijl de colonne van Teijn bij het passeeren dier sloot een vijftiental Atjehers verjoeg, die naar den Zuid-Westelijken hoek der kampong, en dus vermoedelijk naar hun versterkingen retireerden, zond de artillerie eenige granaten daarheen, en nam daarop, bij het heviger worden van 's vijands vuur, op 300 pas dier vermoedelijke stelling positie om eenige kartetsschoten te lossen.

Van Teijn rukte vervolgens de kampong binnen om die versterking te verkennen, en de stukken werden nu ten Westen van den Zuid-Westelijken kampongrand verplaatst, om de Zuidelijk gelegen sawah's te bestrijken.

De chef der militaire verkenningen, kapitein F. C. E. Meijer, door majoor Diepenheim uitgezonden om te onderzoeken, waar de andere colonne zich bevond, rapporteerde, dat deze aanstalten maakte de kampong in Oostelijke richting in te trekken.

Ten einde te voorkomen, dat de colonnes elkander zouden beschieten, wendde laatstgenoemde colonne-commandant zijn troepen nu naar de Noordzijde der benteng, waarheen kapitein Meijer der voorhoede den weg wees. Onder hevig vuur werden door die voorhoede in de verhakking aan de Westzijde openingen gekapt, waardoor luitenant F. Godin het eerst binnen de sterkte sprong, waarbinnen hij drie Atjehers neerlegde. Spoedig werd hij door zijn manschappen gevolgd, terwijl die der colonne van Teijn aan de Oostzijde binnendrongen, ter plaatse, waar deze hoofdofficier een poortingang had ontdekt, die, evenals de Zuidzijde, door drie pelotons werd bestormd.

Na een kort gevecht van man tegen man, waarbij 73 Atjehers sneuvelden, werd de benteng veroverd. Aan onze zijde werden 4 man gedood en 5 officieren en 23 minderen gekwetst.

De versterking was in trapeziumvorm aangelegd. De Zuiderface had 17, de overige 39 meters lengte. De aarden borstwering was 2 meters dik, $1\frac{1}{2}$ meter hoog en loodrecht opgezet tusschen hout en klapperstammen.

Het rechter half 3de bataljon en een sectie artillerie, trokken vervolgens naar Kajoe-leh, waar de colonne Mekern gereedstond, en brachten van daar de zieken en gewonden naar Lambaroe, die verder onder dekking eener compagnie Barisan naar Kota Radja gezonden werden. Bij het terugkeeren naar Lambaroe kreeg het rechter half 3de bataljon één doode en twee gewonden door vuur uit Lamtengah. Het betrok een bivak bij Lamsajoeng, en de overige troepen brachten den nacht rustig te Lambaroe door.

Na den volgenden dag een marsch door Tjot Behil (Tjot Bé) naar Biloel te hebben gemaakt, keerde dat halve bataljon over Atoëh en Lambaroe naar Kota Radja terug.

Het rechter half 8ste bataljon kreeg tot taak den bouw van den post te Lambaroe (5) te beschermen, die door vuur van de overzijde der rivier en uit Lamtengah werd verontrust.

Ook in Atoëh Noord (3) moest een post verrijzen, zoodra Kajoe-leh gereed zou zijn, en met kracht werd gewerkt aan den aanleg van wegen, waarop de patrouilles, die de gemeenschap tusschen de posten onderhielden, elkander hadden te gemoet te trekken en te ondersteunen.

d. De verdere consolidatie onzer stelling in Groot-Atjeh.

Na het vertrek der 2de expeditie was het gebleken, dat het bezit van den Kraton en de riviermonding, zoomin als het in de plaats treden van den Sultan, ons bestuur de onderwerping der niet veroverde Atjeh'sche Oeloebalangschappen hadden kunnen doen verkrijgen.

Nadat onze hoofdvestiging omringd was met een groot aantal posten, die tusschen Oedjong Palanggahan, Moesapi en Longbatta Messigit een driehoek insloten van 30 vierkante kilometers, met zijden van $1^1/_2$ uur gaans lengte, toonde de Atjeher al evenmin eenige neiging tot toenadering.

Toen was generaal Pel uit zijn beperkte positie opgerukt, en had het grootste gedeelte der postenlinie voltooid, die tot doel had den dalbodem van het benedengedeelte der Atjeh-vallei te bezetten en de XXII Moekims en een groot deel der XXVI Moekims van de zee af te snijden. Daardoor hoopte de Regeering de bevolking dier Sagi's, van haar voornaamste hulpbronnen beroofd, naar het binnenland terug te dringen en, door haar aldus afhankelijk te maken van ons en de ons welgezinden, vroeger of later tot onderwerping te dwingen.

Door die afsluitingslinie werden de Oeloebalangs der XXVI Moekims gedwongen om langs of over het heuvelland, waarop de Goudberg rust, gemeenschap te zoeken met de zee, voor zooveel zij daaraan behoefte hadden, want hun Koewala Giegieng was nu afgesloten, terwijl de bevolking der XXII Moekims zich nu naar Pedir moest wenden, in plaats van te Kota Radja ter markt te gaan.

Aan den generaal-majoor G. B. T. Wiggers van Kerchem, die als opvolger van generaal Pel den 10den Maart 1876 te Atjeh aankwam en onmiddellijk het civiel en militair gezag aanvaarde, moest nu blijken, in hoever deze vermeerderde pressie, die de vischvangst en de scheepvaart langs dit afgesloten kustgedeelte verhinderde en de communicatie tusschen de XXII en de XXV Moekims bemoeielijkte, invloed had op de bestuurders van de verschillende landschappen der niet bezette Sagi's en op het fanatisme van de bevolking der Moekims, waaruit zij bestonden.

In Kota Radja vond hij naast vele, meest tijdelijke militaire gebouwen, ook ettelijke woningen van Europeanen, Chineezen en andere vreemde Oosterlingen, die zich daar gaandeweg hadden gevestigd. De verbindingen tusschen die hoofdstelling en de overige bezette punten, alsmede tusschen de posten onderling, lieten echter nog alles te wenschen over. Zelfs tusschen Kota Radja en de los- en stapelplaats Oleh-leh bestond slechts een voetpad langs den in aanbouw zijnden spoorbaan, terwijl goederen en zieken nog steeds langs de rivier moesten worden vervoerd. Eerst toen de spoorweg gereed was (November 1876), kon hierin groote verbetering worden gebracht.

Het door zijn voorganger veroverde, aan de zee grenzende terreingedeelte, bevatte, behalve de hoofdvestiging en haar voorwerken, vijf en dertig posten, die onderscheiden konden worden in twee soorten, naar gelang van het doel, waartoe zij dienden.

De posten in de eerste linie dienden om den vijand te beletten zich op het bezette terrein te vestigen, of zich daarover ongehinderd met de zee in gemeenschap te stellen, terwijl die der tweede linie noodig waren om de onderworpen landschappen in toom te houden en te beschermen en Kota Radja te beveiligen.

Het doel der eerste linie kwam dus overeen met dat der reeks van posten, die tijdens den oorlog op Java het Padjangsche moesten dekken en den vijand het doordringen in Soerakarta beletten, terwijl dat der tweede linie vergeleken kan worden met hetgeen te Bandjermasin met de meeste aldaar opgerichte posten werd beoogd.

Boekit Seboen en Pakan Badak moesten de kloof van Beradin afsluiten, evenals dat van Tandjong Alam en Fort van der Capellen met betrekking tot de vallei tusschen den Merapi en den Sago in de Padangsche Bovenlanden was verwacht.

Lampager, in West-Atjeh, en Loeboe Sikaping, op Sumatra's Westkust, beide gelegen te midden eener onderworpen en oogenschijnlijk geheel vredelievende bevolking, dienden eveneens tot afsluiting van bergpassen, en tot politieposten. Zij ondergingen een bijna gelijksoortig lot.

Koewala Giegieng had dezelfde taak te vervullen als Singkawang op Borneo's Westkust, namelijk het voorkomen van invoer uit zee naar het binnenland. Boekit Daroe had hetzelfde doel als Kajoe Tanam, d. i. het observeeren van een bergpas.

Voor zoover bij die posten geen gebruik was gemaakt van borstweringen door den Atjeher opgeworpen, bestonden zij uit palissadeeringen van klapperstammen, ongeveer 2 meter boven den grond uitstekend, met 2 cirkelbastions op den diagonaal van den rechthoek, dien zij vormden. Achter de palissadeering was een houten banket aangebracht. Daarvoor lag somtijds een kleine gracht of anders een ring van chicanemiddelen en stonden eenige lantaarns, die des nachts den omtrek tot op 20 à 30 pas afstand verlichtten.

Bestond de bezetting uit een compagnie, dan waren de vier facen gemiddeld ieder 45 à 50 meter lang. Langs de meest bedreigde stonden de kazernes der infanterie, die aan de zijde der palissadeering geheel open waren. Het overige gedeelte der binnenruimte werd gevuld door het wachthuis bij de poort, een magazijn voor 2 maanden vivres, een met dubbele palissadeering omringd, en met aarde gedekt buskruitmagazijn in een der bastions, en logies voor officieren, bedienden en dwangarbeiders. Buiten de palissaden waren de keukens, stallen en privaten opgericht.

Hieronder volgt een opgave der posten, die toen om Kota Radja met de voorwerken Pantej Perak, Penajoeng, Berouw, Kampong Djawa en om Oleh-leh heen bezet waren.

Zooals werd medegedeeld, waren er van de posten, die tot bescherming van den Kraton hadden gediend, verscheidene opgeheven. Hoewel de Regeering er bij Pel aanhoudend op had aangedrongen, en ook onder het bestuur van generaal Wiggers van Kerchem bleef aandringen, dat hun aantal nog verminderd zou worden, durfden geen der beide opper-officieren tot verdere opheffing overgaan.

De posten, die tijdens de actie van generaal Pel waren aangelegd, enkel met het doel de gemeenschap tusschen de ageerende troepen en Kota-Radja te verzekeren, waren tijdens of na die actie verlaten.

Nummer op de schetskaart.	Posten.	Linie.	Doel.	Bezetting.	Bewapening.
1	Biloel.	Zuid-Oosterlinie, gericht tegen de XXII Moekims.	Beheersching der sawah-vlakte tot aan het gebergte.	1 comp. inf.	2 8 c.m. V. 1 Coehoornmortier.
2	Atoëh.		Beheersching van Toeram, Biloel, Empitring.	„	1 12 c.m. A. 1 8 c.m. V. 1 Coehoornmortier.
3	Atoëh Noord, aangelegd op den 22 Maart 1876.		Deze post behoorde te liggen in Noord-Lamkrak, maar was door een misverstand in Atuk geplaatst. Zij diende nu tot verzekering der gemeenschap tusschen Atoëh en Kajoe-leh.		
4	Kajoe-leh.		Beheersching der sawah-vlakte van Lamtengah.	„	1 12 c.m. A. 1 gl. ijz. 9 c.m 1 Coehoornmortier.
5	Lambaroe.		Beheersching der sawah-vlakte tusschen Kajoe-leh en Lamtengah en der Noordel. kampongs.	„	„
6	Pager Ajer Messigit.		Beheersching van Pager Ajer, Bajoe en Westelijke sawah's en als tusschenpost.	„	1 8 c.m. V. 1 gl. ij. c.m. 1 mortier 12 c.m.
7	Pager Ajer.		Verbinding met de N. O. linie.	„	18 c.m. V. 18 „ B. 1 coehoornmortier.
8	Djempit.	Achter gelegen 2e linie.	Bescherming van Kota-Radja aan Z. en O. zijde en tegengang van strooptochten van maraudeurs door patrouilles en hinderlagen.	„	2 8 c m. B. 1 Coehoornmortier.
9	Lo-ong.	„		„	2 12 c.m. 1 mortier. 1 gl. ij. 9 c.m.

Nummer op de schetskaart.	Posten.	Linie.	Doel.	Bezetting.	Bewapening.
10	Mibouw Oost.	Achter gelegen 2e linie.		1 comp. inf.	
11	„ Zuid.	„	Bescherming van Kota Radja aan Z. en O. zijde en tegengang van strooptochten van maraudeurs door patrouilles en hinderlagen.	„	
12	Ketapan Doewa.	„		„	1 12 c.m. 1 gl. ij. 9 c.m. 1 Coehoornmortier.
13	Longbatta Messigit.	„		„	2 12 c.m. 1 mortier.
14	Longbatta Zuid.		Werd spoedig opgeheven.	—	
15	Boekit Daroe.		Sleutel van den bergpas Glitaroen met wachtpost op Boekit Terin.	„	2 8 c.m. V.
16	Pakan Badak.		Beheersching van de kloof Beradin.	„	2 gl. ij. 9 c m.
17	Boekit Seboen.	Posten tot bescherming en bewaking der XXV Moekims.	Bescherming der IV Moekims.	„	2 12 c.m. 1 mortier 12 c.m.
18	Senanggri.		Bewaking van den weg van Pakan Badak naar Oleh-leh.	1 sectie.	
19	Lampager.		Bescherming dier kampong en observatie van de Blang Kala.	1 comp. inf.	2 8 c m. B. 1 gl. ij. 9 c.m.
20	Lampasei.		Ter bewaking van den spoorweg-aanleg.	1 sectie „	
21	Blang-Oë.		Ter bewaking van het hospitaal.	„	
22	Langkroek (Langkroet.)		Tot bescherming onzer stelling te Penajoeng.	1 „ „ 3 sectien „	1 mortier. 1 voorlaad-kanon.
23	Kota Pohama.	Posten ten Noorden der rivier tegenover het vijandelijk gebied en tot bewaking van het bezette terrein.	Beveiliging der gemeenschap.	1 comp. inf	2 mortieren 12 c.m.
24	Koewala Giegieng.		Het beletten van den in- en den uitvoer langs de koewala.		
25	Langkroek O.		„	„	
26	Lamana N. O.		„	„	1 mortier.
27	„ Z. O.		„	„	
28	Kota-Radja Bedil.		Beveiliging der rivier en voorkoming van rustverstoring bij de nabij gelegen heilige graven.	„	
29	Moesapi.		Bescherming onzer stelling te Penajoeng.	„	2 12 c.m.
30	Tiban.		„	„	1 mortier.
31	Lamprit.	—	Tegen strooptochten uit het Oosten.	3 „	2 12 c.m.
32	Kota Alam.	—	Tusschenpost, tevens tot bestrijking der rivier.	1 comp. inf.	1 12 c.m.
33	Oleh Karang.	—	Tegen de XXVI Moekims.	„	1 8 c.m. 1 gl. ij. 9 c.m.
34	Panggo.	—	„ „ XXVI „ en ter bescherming van den rivierovergang.	„	1 12 c.m. 1 gl. ij. 9 c.m. 1 Coehoornmortier.
35	Penajoeng.	„	Politiepost voor de Chineezen, die in de nabijheid gevestigd waren, en ter bescherming van den rivierovergang door middel van een pont.	1 Sectie.	

Alvorens generaal Wiggers van Kerchem er toe kon overgaan om de linie van Pel geheel te voltooien, moest het bestaande gedeelte eerst voldoende worden verzekerd, en de daarin gelegen posten door eenigszins bruikbare wegen worden verbonden, want de regens, die in Maart vielen, maakten de communicatie ten hoogste bezwaarlijk. Daarbij was de krijgsmacht te veel gedund, om meer te kunnen verrichten, dan het zoo goed mogelijk beschermen van het terrein, waarin de vijand zijn guerilla voerde.

Den 21sten Maart marcheerde een detachement van 2 officieren en 60 man (verdeeld in 1 sectie voorwacht, 2 sectiën hoofdtroep en 1 sectie achterwacht) met 5 zieken en 65 koelies van Atoëh naar Kajoe-leh.

Ten Noorden van Atoëh werd het van alle zijden aangevallen, zoodat het met 5 dooden en 8 gewonden naar dien post moest retireeren, vanwaar 25 man ter ondersteuning werden afgezonden.

Deze aanval gaf aanleiding tot het oprichten van den post Atoëh Noord (zie boven), waarbij van de troepen, die dit in den nacht van den 22sten op den 23sten Maart tot stand brachten (1 compagnie van Atoëh, tot bezetting bestemd, 3 compagnieën van het rechter half 13de bataljon en 1 sectie artillerie) 3 man sneuvelden, 1 officier en drie minderen gewond werden. Ook werden er 5 koelies gedood en 1 gewond, alsmede een inlandsche vrouw. Terzelfder tijd werden Kajoe-leh en Atoëh door den vijand gealarmeerd. Sterke colonnes uit Kota Radja, naar de Zuider- en Zuid-Ooster linie afgezonden, werden uit het gebergte met schoten begroet.

En niet slechts werden alleen gaande personen vermoord, maar ook onze patrouilles en posten werden telkens aangevallen.

Van een patrouille, sterk 4 gewapenden en 6 ongewapenden, die van uit Lampager langs het strand onderzoek deed naar de plaats, waar Bixio's (1) gebeente begraven moest wezen, werden 6 personen zwaar gewond. Van 9 tot 11 April doorkruiste toen het 12de bataljon en een compagnie Barisan de IV Moekims, zonder de schuldigen te kunnen vatten.

Den 16den April sneuvelden 2 soldaten en werden 6 minderen zwaar gewond van een detachement, sterk 11 gewapenden en 22 ongewapenden, dat van Oleh Karang naar Kota Alam marcheerde. Door het dapper standhouden der gewapenden werd het leven der overigen gered en de aanvallers afgeslagen. Den volgenden dag doorzochten 3 compagnieën het terrein, zonder iets van den vijand te bespeuren.

In den nacht van 21 op 22 April werd Lamprit aangevallen, en van de kettinggangers, die daar buiten de palissadeering huisden, een tiental gedood of gewond.

Op den 20sten en 23sten April werd Ketapan Doewa bestookt en in de Westerlinie heulde de bevolking blijkbaar met de vijandelijke maraudeurs.

---

(1) Bixio was een Italiaansch generaal, die als commandant van het transportschip „Madaloni" op de reede van Atjeh aan cholera was overleden.

In den nacht van 2 op 3 Mei werd het kampement te Lampager, dat onvoldoende versterkt, en slechts met een levende pagger omsloten was, overrompeld.

Kapitein J. W. C. C. Hoynck van Papendrecht, luitenant N. van de Roemer, 5 soldaten, 1 inlandsche vrouw en 1 dwangarbeider werden gedood; 15 militairen, 5 vrouwen en 1 dwangarbeider gewond.

Een colonne, den volgenden dag tot het opzoeken der overvallers uitgezonden, verbrandde de kampongs Lamtjoet (Lamtoei) en Lambaroe en richtte te Lampager een versterking op.

Inmiddels was de kolonel K. van der Heijden den 1sten April opgetreden als commandant der Zuid-Ooster linie, waar drie veldbataljons in bezetting lagen. Hij deed wegen aanleggen, te Lambaroe en Pager Ajer Messigit vivresdepôts oprichten, en verkenningen doen in de richting der XXII Moekims, die sterk bezet bleken te wezen. Den 20sten April vluchtte de gedeeltelijk teruggekeerde bevolking der IX Moekims weder naar het gebergte, uit vrees voor de Orang toenoeng, die haar met een aanval bedreigden.

Dit uitwijken was een der redenen, die tot den bouw van den post Biloel Zuid aanleiding gaven.

Zoodra aanvulling van troepen en de weersgesteldheid dit doenlijk maakten, rukten drie colonnes tot dit doel naar het Zuiden, waar te Boekit Daroe en te Biloel vivres verzameld waren.

Leider: generaal-majoor Wiggers van Kerchem.

1ste colonne,
onder majoor Diepenheim:
rechter half 3de bataljon;
1 sectie artillerie;
2 mortieren;
1 detachement mineurs;
ambulance.

2de colonne,
onder luitenant-kolonel Engel:
3 compagnieën Barisan;
1 (Eur.) compagnie van het rechter half 8ste bataljon;
1 sectie artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance;

3de colonne,
onder kolonel van der Heijden:
4 compagnieën infanterie;
1 sectie artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

De 1ste colonne betrok den 13den Mei het bivak te Boekit Daroe en zou den volgenden dag den vijand uit Empehbling verdrijven en langs den voet van het gebergte tot Geroi (Grot La-ang) marcheeren, waar bevelen moesten worden afgewacht.

De 2de colonne overnachtte te Lampenen en moest over Lamkoenjit met de 1ste in verband komen.

De 3de colonne zou den 14den van Lambaroe over Behel (Tjot Bé) en Toenam naar Biloel marcheeren om den vijand uit de XXII Moekims het doordringen in de IX Moekims te beletten.

Op dien datum (den 14den) trok de 1ste colonne Zuid-Oostwaarts, sloeg een brug over de Loeëng Lemo, werd bij Geroi op grooten afstand in de rechterflank beschoten, verliet toen den voet van het gebergte en bereikte over Lamtadoek, Manek en Toeram te half drie 's namiddags Biloel.

De 2de colonne ontmoette ten Zuiden van Manek de 1ste colonne en ontving last over Toeram naar Biloel te rukken, dat te half één 's middags bereikt werd, en waar

de 3de colonne, die onderweg de kampongs verbrand had, reeds gedurende een uur aanwezig was.

Den volgenden dag bezette de 3de colonne, onder dekking der beide andere, het terrein aan den voet van het gebergte, waar de plaats voor den post Biloel Zuid bepaald, en twee heuveltoppen bezet werden. Des middags keerden de de 1ste en 2de colonne naar haar standplaats in Kota Radja terug. De met 3 compagnieën versterkte 3de colonne bleef op het terrein tot de post voltooid zou wezen.

Toen de vijand in het gebergte nieuwe versterkingen opwierp en een verbindingspad tusschen de XXII en IX Moekims uitkapte, rukten den 24sten Mei in de vroegte 2 compagnieën en 1 sectie artillerie uit, om zijn stellingen aldaar te verrassen. Dit gelukte volkomen; slechts 1 soldaat sneuvelde en 2 werden gewond.

In den nacht van 2 op 3 Juni nam de vijand wraak, door den nog niet versterkten heuvelpost te overrompelen. De bezetting vluchtte, doch door haar commandant weder verzameld, wist zij de aanvallers weder te verdrijven. Deze officier telde 3 dooden en 7 gewonden onder zijn 56 manschappen.

Op beide toppen werden toen behoorlijk verdedigbare blokhuizen gebouwd en de Westelijke met een bergkanon van 8 centimeter bewapend.

Vier nachten te voren waren ook Lamara Noord-Oost en Lamara Zuid-Oost aangevallen. De vijand werd daar echter afgeslagen, wat den onzen 1 doode, en 1 officier en 1 mindere aan gewonden kostte. Enkele dagen later werden weder ettelijke posten, over de geheele linie verspreid, verontrust; den 7den Juni een klein transport tusschen Lampager en Oleh-leh afgemaakt, en den 18den van een transport, sterk 15 gewapenden en 10 ongewapenden, even buiten Oleh-Karang 4 soldaten gedood en 8 zwaar gewond.

Tegen die overvallen des vijands werden patrouilles uitgezonden en hinderlagen gelegd, die somtijds eenig voordeel behaalden en den Atjeher langzamerhand dwongen zijn aanvallende ondernemingen te verminderen.

Een patrouille, sterk 70 Europeanen en Ambonneezen en 200 Barisan, rukte den 11den Juni van Kota Radja naar Boekit Seboen, om den volgenden morgen Toekoe Tjihik Lamnga op te lichten, die aan het hoofd van 100 man door de IV Moekims zwierf. Hij wist echter tijdig te ontvluchten en nestelde zich te Leboe, nabij Kroeng Raba.

1ste colonne te Boekit Seboen, onder majoor Diepenheim:

rechter half 3de bataljon;
ambulance;
een controleur en eenige gidsen;
personeel der verkenningsbrigade.

Toen in Juli de weersgesteldheid belangrijk gunstiger werd, konden de hiernevens vermelde twee colonnes de IV en VI Moekims doorzoeken en een post te Kroeng Raba vestigen.

Overeenkomstig zijn opdracht, zond de commandant der 1ste colonne daartoe den 8sten Juli een compagnie Westwaarts naar Lamlon om de vluchtelingen uit Goera

2de colonne te Pakan Badak, onder majoor A. J. H. LUBECK:

3 compagnieën infanterie;
ambulance;
een controleur en eenige gidsen;
personeel der verkenningsbrigade.

op te vangen, en marcheerde met de overige troepen langs het gebergte naar Lampoeoek.

Daar zijn soldaten nog weinig vermoeid waren, rukte hij vervolgens door naar het punt, waar generaal PEL den 16den Januari gebivakkeerd had.

De 2de colonne doorzocht de bergkloof ten Westen van Goera en sloeg des middags het bivak te Lampager op. Den 9den doorzocht de 1ste colonne de kloof van Blang Kala, en de 2de colonne de vlakte van dien naam, en nadat beiden den volgenden dag de berghellingen en het strand hadden nagegaan, marcheerden zij naar Boekit Seboen, waar besloten werd een poging te doen bovengenoemden TOEKOE door een omtrekking, gepaard aan een afleiding in front, in te sluiten en op te vatten, alvorens den post te Kroeng Raba te vestigen.

Daartoe werd den 12den de Kroeng Raba verkend, die ondoorwaadbaar bevonden werd, en ten Noord-Oosten van kampong Raba (Rabo) het best, door middel van een vlot, te passeeren bleek. De smalle brug bij Loknga was door den vijand bezet.

Majoor LUBECK;
3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon.
1 compagnie Barisan;
1 detachement mineurs, met materialen voor een vlot;
1 mortier;
ambulance.

Eene compagnie betrok een bivak aan de monding op den rechter oever, en den volgenden morgen marcheerde de hiernevens genoemde colonne naar het bepaalde punt, waar de rivier werd gepasseerd. Geen schoten meer vernemende van het detachement aan de monding, rukte zij door naar Leboe, dat, evenals Raba, verlaten was en verbrand werd, en daarna naar de Kroeng Raba, waar het bivak betrokken werd, en de rest der colonne met de vivres aankwam.

Onder dekking van 3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon werd ten Zuiden van de vermelde brug een post gebouwd, die den invoer uit zee moest beletten en den toegang uit Lepong naar de IV Moekims afsluiten.

De Bevelhebber keerde den 15den met de overige troepen naar Kota Radja terug.

Hoewel de deining te sterk was om te Kroeng Raba materialen over zee aan te voeren en te lossen, was toch de versterking den 26sten voldoende gereed om door de bezetting van Longbatta Zuid (1 compagnie van het linkerhalf 3de bataljon) betrokken, en met twee 8 c.m. V. bewapend te worden. Den vorigen dag deed majoor DIEPENHEIM, overeenkomstig de lastgeving van den Bevelhebber, met een compagnie een verkenning naar Lepong, waar het hoofd beloofde zich weder onder het gezag van TOEKOE LAMPASEJ te stellen.

Den 27sten trok die hoofdofficier met zijn colonne naar Boekit Seboen, en den volgenden dag door de kloof van Glitaroem naar Boekit Daroe, waar hij te 8 ure 's morgens aankwam, twee uren voordat een uit de bezetting der Zuid-Oosterlinie samengestelde colonne van 330 minderen, onder majoor MEKERN,

die hem tegemoet moest rukken, daar arriveerde. Deze troepen kwamen des middags weder in hun standplaatsen terug.

Hoewel er bij die gelegenheid geen vijand bespeurd was, bleef deze toch het terrein om Boekit Daroe en bij Biloel Zuid onveilig maken. Bij laatstgenoemden post werd den 10den Juli een troepje Atjehers omsingeld en voor een gedeelte neergeschoten. Den 17den overvielen de Atjehers een detachement van 16 gewapenden en eenige ongewapenden bij Lo-oe (Noord-Oost van Tjabang). Van dezen doodden zij 4 man en verwondden er twee.

Ten Noorden der Atjeh-rivier, waar zij onze posten Koewala Giegieng, Tiban en Lamprit meermalen beschoten, overvielen zij den 14den Juli, in bedekt terrein, een patrouille van 22 bajonetten, die als dekking van 6 ongewapenden en 8 vrouwen, tusschen Panggo en Kota Alam marcheerde.

De onzen telden bij die gelegenheid 10 dooden en 7 gewonden en verloren 15 geweren en 600 patronen.

Den 28sten Juli deden de Atjehers een aanslag op een detachement van 31 gewapenden, onder een Madoereesch officier, dat met den officier van gezondheid P. J. L. Döring op marsch was van Kota Radja naar Oleh-Karang. De vluchtende soldaten werden door den officier van gezondheid verzameld, die de aanvallers verjoeg, doch hadden weder 5 dooden en 7 gekwetsten.

Nadat het terrein tusschen Kota Alam en Oleh-Karang was opengekapt, bleven daar verdere overvallen achterwege.

In den nacht van 8 op 9 Augustus werden in de kloof van Glitaroem 3 officieren en 120 minderen, in twee afdeelingen, op 125 meter van elkaar, in hinderlaag gelegd, ten einde een verwacht vijandelijk transport van rijst uit de IV naar de XXII Moekims ver genoeg te laten doormarcheeren om het van beide zijden te kunnen aanvallen. Toen er enkele Atjehers van de tegenovergestelde zijde aankwamen, en de dáár geplaatste manschappen eenige schoten op hen losten, opende ook de andere afdeeling het vuur in die richting, waardoor 1 soldaat sneuvelde en 1 gewond werd.

Den 28sten Augustus werd nogmaals een detachement van 21 gewapenden, ditmaal tusschen Boekit Daroe en Djempa, overrompeld. De soldaat Wirodikromo wist acht der vluchtende inlandsche soldaten om zich te vereenigen en stand te doen houden, totdat hij door een patrouille van Boekit Daroe ontzet werd. Een soldaat sneuvelde, 1 werd vermist en 5 werden gewond.

e. Voltooiing van het programma van generaal Pel.

Eerst nu het terrein wat meer was opengekapt, en er verbindingswegen tusschen de posten waren aangelegd, kon de Bevelhebber den 4den September de operatiën hervatten, die het plan van den generaal Pel een stap nader moesten brengen tot zijn voltooiing.

De veldbataljons, met twee compagnieën vermeerderd, en in twee geheel zelfstandige deelen verdeeld, die tot nu toe de posten bezet hadden, werden weder op de vroegere formatie teruggebracht en als bezettingstroepen vervangen door 3 garnizoensbataljons. Naarmate de samenstelling dier bataljons vorderde, en nadat nog het 14de bataljon, onder majoor H. C. A. RUEMPOL, te Atjeh was aangekomen, werden de bataljons Barisan successievelijk (in Augustus 1876 en Februari 1877) naar Madoera teruggezonden.

In het algemeen hadden die troepen slechts matig voldaan.

Ten einde verbetering te brengen in de gemeenschap met Koewala Giegieng, en den inspringenden hoek der Noord-Oostelijke linie tusschen Panggo, Lamprit en Oleh-Karang beter af te sluiten, werd besloten de lagune Kroeng Tjoet te bezetten.

Een schijnbeweging van twee colonnes tegen de stellingen door de Atjehers in Lamtengah, Njobada en Lamkrak aangelegd, moest daartoe den vorigen dag (3 September) 's vijands strijdkrachten afleiden en verdeelen, zonder ernstige gevechten te leveren of de postenlinie uit te breiden.

1ste colonne van Lambaroe, onder majoor H. K. E. VAN TEIJN:

9 officieren, 240 minderen van het rechter half 8ste bataljon;
3 officieren, 120 minderen van het rechter half 13de bataljon;
1 sectie berggeschut.

Nadat van Lambaroe een zestal puntgranaten in Lamtengah waren geschoten, rukte de 1ste colonne die kampong binnen en volgde de binnenzijde, waar zij drie onbezette bentengs vernielde en de huizen in brand stak.

Daar de vijand langzamerhand kwam opzetten en reeds 9 minderen gewond waren, nam zij te 9 ure voormiddags stelling op 400 pas ten Oosten van Kajoe-leh.

2de colonne van Atoëh Noord, onder majoor J. VISSER:

10 officieren, 340 man.

De 2de colonne had 1 doode en 6 gewonden bekomen voor een goed bezette benteng, op 150 pas van den Oostelijken rand van Atoëh (Atuk). Bij gebrek aan artillerie werd die stelling niet aangetast, maar wendde de colonne zich door de kampong in Noordelijke richting naar Kajoe-leh, waar de opdringende vijand haar nog 8 gewonden (waaronder de commandant der colonne en één officier), bezorgde, en zij zich te kwart over negen met de 1ste colonne vereenigde. Hierdoor was in hoofdzaak aan de opdracht voldaan, zoodat de colonnes naar haar standplaatsen konden terugkeeren.

1ste colonne, onder majoor B. E. MEKERN:

200 bajonetten.

2de colonne, onder kapitein F. DE LANNOY:

300 bajonetten;
1 sectie berggeschut.

3de colonne, onder kapitein D. LUCAS:

150 bajonetten.

In denzelfden geest werden den volgenden dag meer Zuidelijk door de drie hiernevens genoemde colonnes eenige bewegingen uitgevoerd.

De eerste colonne rukte te half zes 's morgens door kampong Biloel, deed in West Empitring de dicht begroeide plekken door kettinggangers openkappen en vereenigde zich met de 2de colonne, die in meer Zuidelijke richting door Biloel was gemarcheerd en Zuid-Westelijk Empitring bezet had. Van hier werd een compagnie ter verkenning

Zuidwaarts gezonden. Zij vond in Oostelijke richting een bezette benteng, die rechts door een nipa-bosch en links door een tweede benteng was gedekt. Nadat de artillerie het daaruit afgegeven vuur had doen verflauwen, en toen de compagnie tot een aanval in front oprukte, vlood de 40 man sterke vijand en konden zijn beide positiën worden geslecht. Met 4 gewonden keerden de colonnes naar haar standplaatsen terug.

De 3de colonne was langs den voet van het gebergte gemarcheerd en had, door omtrekking, den vijand gedwongen eenige ingravingen op een der heuveltoppen voor meer verwijderde heuvels te verlaten. Toen talrijke benden zich naar het gebergte richtten, trok deze afdeeling, die inmiddels verder was doorgemarcheerd, naar den voet van den heuvel terug, waar zij te 11 ure voormiddags last ontving naar Biloel te retireeren. Een mindere werd gewond.

Leider: de militaire en civiele Gezaghebber, met den chef van den Staf, luitenant-kolonel MEIJER, en Staven en chefs van verschillende wapens en verkenningen.
Algemeen bevelhebber: luitenant-kolonel W. G. A. L. VAN BENNEKOM, met 1 waarnemend Stafofficier.

1ste colonne, onder majoor H. C. A. RUEMPOL:
1 waarnemend Stafofficier;
14de bataljon (19 officieren, 524 man);
1 sectie artillerie (2 officieren, 34 minderen);
1 detachement mineurs (1 officier, 19 minderen);
ambulance, (1 officier, 5 hospitaalsoldaten);
1 luitenant-kwartiermeester.

2de colonne, met 1 waarnemend Stafofficier, onder majoor F. C. BURGERS:
rechter half 3de bataljon (19 officieren, 393 minderen);
1 sectie artillerie (1 officier, 38 minderen);
1 detachement mineurs (1 officier, 30 man);
ambulance (1 officier, 5 hospitaalsoldaten);
1 luitenant-kwartiermeester.

3de colonne, onder majoor E. V. JELTES:
3 compagnieën van het rechter half 12de bataljon (15 officieren, 341 man);
1 sectie artillerie (1 officier, 45 minderen);
1 detachement mineurs (1 officier, 28 man);
ambulance (1 officier, 5 hospitaalsoldaten);
1 luitenant-kwartiermeester.

Op denzelfden datum rukten de hiernevens vermelde colonnes van Kota Radja naar Oleh-Karang, waar zij te half zes 's morgens aankwamen, om met de beide eersten in zoo breed mogelijk front van daar naar Lamjong te marcheeren.

De 3de colonne zou de reserve vormen en het oprichten van een post en het slaan van een brug beschermen. Vervolgens moesten de 1ste en de 2de colonne naar Silang trekken, waar de 2de colonne den bouw eener versterking dekken moest, terwijl de 1ste colonne den 5den den vijand uit Tjadé zou verdrijven.

De nieuwe posten zouden bezet worden door het rechter half 9de bataljon, dat de op te heffen posten Kota Pohama, Langkroek Oost, Lamara en Tiban occupeerde. De compagnie van dat korps, in Mibouw Zuid gelegerd, zou dan door een detachement van het linker half 3de bataljon vervangen worden, welk bataljon dan tevens over Kroeng Raba en eenige posten ten Zuiden van Kota Radja verdeeld zou worden.

Terwijl een compagnie der 3de colonne den linker oever van de Kroeng Tjoet tot Tonga volgde, marcheerde de 1ste colonne, met compagnies-colonnes in linie, en de artillerie in het midden, tegen Poeklat op, van waar eenige schoten vielen. Door het Zuid-Westelijk gedeelte dier kampong heen bereikte zij de suikerrietvelden ten Westen van Lampasei, waar zij van achter een galangan in de Noordelijk gelegen sawah, in front en linker flank, met geweervuur werd begroet. Twee compagnieën (de

2de en de 3de) namen toen op die sawah stelling achter een heg, welke door de mineurs, onder dekking der 1ste compagnie, werd opgeruimd. Slechts één stuk geschut kon vóór die pagger in batterij komen en een paar schoten lossen. Het leed bij het deboucheeren op de sawah zooveel verlies, dat men het geraden oordeelde het andere achter die pagger te laten staan, ook omdat de door het plotselinge vuur in verwarring geraakte bespanningen en pikol-paarden, op de vlucht sloegen en de 4de compagnie, die als reserve was aangewezen, uit elkander joegen.

Terwijl de 1ste compagnie ter hulpe gezonden werd naar de ambulance en den Bevelhebber met zijn Staf, die door den rechts omtrekkenden vijand werden bedreigd, ontstond er een oogenblik weifeling onder de 2de en 3de compagnie, die een hevig vuur te doorstaan hadden.

Een algemeen oprukken het beste achtende om het zelfvertrouwen zijner soldaten te herstellen, gelastte de colonnecommandant den stormaanval, waarvoor de vijand in Poeklat terugweek, om vandaar zijn vuur te heropenen.

Onder het afgeven van salvo's werd tegen die kampong opgerukt, welke de vijand ontruimde, toen ook de 2de colonne haar van een andere zijde binnendrong.

Deze was met de 1ste en 2de compagnie in eerste linie, gevolgd door de artillerie en de mineurs, en in den rug gedekt door de 2de linie (3de en 4de compagnie) met ambulance, waarbij zich de luitenant-kolonel VAN BENNEKOM bevond, van Oleh-Karang Noordwaarts gemarcheerd, met de 1ste compagnie aansluitend tegen de Kroeng Tjoet en met de 2de zooveel mogelijk voeling houdend met de 1ste colonne. Die beide compagnieën bestormden door het bedekte terrein de stelling, die zich Oostelijk van de Kroeng Tjoet uitbreidde, en die toen door den vijand verlaten werd. Zij bestond uit een dijkje met levende doornheggen en een voorgelegen uitgraving, op den Westelijken vleugel aansluitend tegen een benteng met wallen van 2 meter hoogte en 1½ meter dikte, omgeven door een droge gracht met bamboe doeri pagger op de contre-escarp en met een drieponder bewapend. Door een rechte borstwering was deze benteng verbonden met een 30 meter achterwaarts gelegene, die met een zesponder de loopbrug over de Kroeng bestreek.

Terwijl de 2de compagnie die brug bleef bewaken, rukten de overige Noord-Oostwaarts om de 1ste colonne te ondersteunen. In het door heggen in vakken verdeelde terrein stuitte de 1ste compagnie al spoedig tegen een met achterlaadgeweren verdedigde benteng, die bestormd werd, zoodra de 1ste colonne, haar vuur, dat in deze richting werd afgegeven, gewijzigd had.

Een sectie rukte naar de poort in de Noorder face; de drie overige wendden zich tegen de Zuidzijde, die wel alleen door een dubbele bamboe doeri verhakking was afgesloten, maar toch met de andere, uit aarden wallen bestaande facen, door een 3 meter breede en anderhalven meter diepe gracht was omgeven.

Door die verhakking vurende, noodzaakten die sectiën den vijand, die ons 8 gewonden bezorgde, de verdediging van de poort op te geven.

Vervolgens drongen de onzen in Poeklat door en namen stelling in den Oostelijken rand, vanwaar het vijandelijk vuur uit den tegenover liggenden kampongrand werd beantwoord.

Te 10 ure voormiddags liet de Bevelhebber de 2de colonne Westwaarts oprukken om de Kroeng Tjoet te bereiken, die door haar in Noordelijke richting zou gevolgd worden, terwijl de 1ste colonne, den rechtervleugel uitmakende, Noord-Westwaarts zou marcheeren om aldus Lamjong te naderen.

Steeds in de rechterflank bestookt, bereikte de laatstgenoemde te 11 ure voormiddags die kampong, waar de 3de colonne werd aangetroffen.

Van die colonne had een compagnie den linker oever der Kroeng Tjoet gevolgd, en, zonder tegenstand te ondervinden, te half twaalf voormiddags het verlaten Tonga bereikt, waar de brug was afgebroken.

De Bevelhebber, met de overige $1^{3}/_{4}$ compagnie (een sectie was voorloopig in Kota Radja achtergebleven om met de vivres naar Lamprit te marcheeren) en de artillerie en mineurs bij zich, werd door een nipa-bosch genoodzaakt Westelijk aan te houden, zoodat hij niet midden achter de beide eerste colonnes bleef, maar achter den linkervleugel der 2de colonne terechtkwam. Daarop Oostelijk marcheerend, werd hij te veel door het met heggen doorsneden terrein opgehouden om de 1ste colonne te kunnen steunen. Hij rukte toen in Noordelijke richting voort en bereikte het eerst Lamjong.

Te half een 's middags waren daar alle troepen vereenigd, en werd het bivak betrokken, dat gekozen moest worden in bedekt terrein, om in verbinding te blijven met de compagnie, die Tonga bezet hield. Per compagnie trok dan ook een sectie op veldwacht, waarvan $^{1}/_{3}$ der manschappen als schildwachten werden uitgezet. Toen te half vijf namiddags de koelies met vivres en bouwmaterialen te Tonga waren aangekomen, werd daar een vlot samengesteld, waarmede de levensmiddelen naar Lamjong, en de zieken en gewonden van daar naar Tonga vervoerd werden, en een aanvang gemaakt werd met het maken van een brug van 85 meters lengte op tweebeenige schragen, die den 5den September gereedkwam.

De vijand bleef het bivak beschieten, welks omtrek werd opgeruimd, en deed het aantal onzer dooden, dat 7 minderen, en onzer gewonden, dat 3 officieren en 43 minderen bedroeg, nog toenemen.

De nacht werd vrij rustig doorgebracht, doch den volgenden morgen hervatte de vijand zijn vuur uit geweren, lilla's en kanonnen en bracht ons weder 9 gekwetsten toe. Daarom besloot de Bevelhebber zijn plan tot onmiddellijk oprukken naar Silang uit te stellen en in het ongezonde moerassige bivak te verblijven, vanwaar per dag gemiddeld 80 zieken werden geëvacuëerd, tot dat de posten te Tonga (die met 1 sectie infanterie en 1 stuk geschut bezet zou worden) en te Lamjong gereed zouden zijn.

Den volgenden dag, waarna wij weder 8 gekwetsten hadden, bleek er ten

Noorden van het bivak een benteng gelegen te zijn, welke van die zijde slechts langs twee galangans te bereiken was, maar, na het passeeren van de Kroeng Tjoet, van de Noordzijde ongemerkt kon worden genaderd. Daartoe rukte dan ook des nachts te 2 ure de compagnie van Tonga uit, doch het oversteken van de kreek vereischte zooveel tijd, dat het reeds licht begon te worden, alvorens 50 man naar de overzijde waren overgebracht. De commandant dier compagnie vroeg toen versterking, aangezien nu een verrassing onmogelijk was geworden, doch ontving den last om naar zijn bivak terug te keeren.

Den 7den verdreven 2 compagnieën den vijand, die zich in het Zuid-Oosten achter terreinverhevenheden genesteld had, en vernielden zijn stellingen. Twee dagen later geschiedde hetzelfde in Oostelijke richting tot op 1000 meters afstand van het bivak. Bij de eerste gelegenheid kregen onze troepen één, bij de volgende 12 gewonden, waaronder een officier. In het bivak zelve werden weder 2 minderen gekwetst.

Den 11den waren de versterkingen zoover voltooid, dat den volgenden dag naar Lamara kon worden opgerukt.

Het rechter half 12de bataljon, met 2 compagnies-colonnes in linie in front en een reserve daarachter, moest met den linkervleugel den rechteroever der Kroeng volgen, waarbij het 14de bataljon met 1 sectie artillerie achter zijn rechtervleugel zou plaats nemen. Het rechter half 3de bataljon met 1 sectie artillerie zou, tusschen de Kroeng en laatstgenoemd bataljon opgesteld, als reserve volgen. In de aldus gevormde ruimte werden de staf en de ambulance opgesteld, terwijl een sectie artillerie en 50 bajonetten langs den linkeroever der Kroeng tot nabij Lamara zouden opmarcheeren.

Daar de vijand des nachts van den 11den op den 12den meer dan gewoonlijk geschoten had en in grooten getale aanwezig was, deed de Bevelhebber hem eerst door 2 compagniëen van het rechter half 3de bataljon en 2 compagniëen van het 14de bataljon in Oostelijke richting terugdrijven, alvorens den marsch aan te vangen. Zoodra zij, onder vrij sterken regen, in gevecht waren gewikkeld, wendde zich het rechter half 12de bataljon tegen de versterkingen, ten Noord-Oosten van het bivak opgeworpen.

De 1ste compagnie van het rechter half 3de bataljon zwermde 2 sectiën en tiraileur uit, en kreeg buiten het bivak hevig vuur, zoowel uit het Oosten, als uit het Zuiden. Zij richtte zich Zuidwaarts, en stootte op een pagger, waarachter op 40 pas afstand een met twee stukken bewapende benteng, een loopgraaf en een versterkt huis lagen. Na twee vergeefsche aanvallen werd die benteng door de tirailleurs en de rechter ondersteuningsgroep veroverd.

De 2de compagnie, die de 1ste gevolgd was, had zich met de linker ondersteuningsgroep der laatste, door met paggers omringde suikerrietvelden, Oostelijk gewend, waar zij achter een onbebouwd sawah-veld twee bastions, door een rechte borstwering verbonden, en ten Noorden en ten Zuiden door een vrij lange

loopgraaf beschermd, ontdekte. Van achter den laatsten pagger bracht zij door haar hevig vuur dat des vijands gedeeltelijk tot zwijgen en ging toen tot den stormaanval over.

De vijand vluchtte en zijn beide stukken geschut werden onbruikbaar gemaakt. De 1ste compagnie, die inmiddels achter om de 2de op haar linker vleugel had plaats genomen, vond in de loopgraaf, die zij bestormde en nam, twee kleine bentengs en 2 stukken geschut.

Een onderofficier sneuvelde, en 12 minderen werden gewond. Een sectie, spoedig door de ter hulpe gezonden 4de compagnie van het rechter half 3de bataljon versterkt, bleef hier bij de gewonden achter, en de genoemde compagnieën rukten Noord-Westelijk op om bij haar korps aan te sluiten.

De beide compagnieën van het 14de bataljon, die ter linkerzijde van haar waren opgesteld geweest, hadden in meer Noordelijke richting geen bijzondere ontmoeting met den vijand gehad.

Het rechter half 12de bataljon, met 2 compagnieën in linie, en de derde in reserve, was inmiddels in Noord-Oostelijke richting opgerukt en, sprongsgewijze van pagger tot pagger voortgaande, een vijandelijke stelling genaderd.

Toen de reserve-compagnie den linkervleugel dier stelling had omgetrokken, werd het door struiken omringde plateau, waarop deze gelegen was, van twee zijden bestormd en de vijand van daar verdreven.

Vervolgens bleek de hierboven bedoelde, ten Noorden van het bivak gelegen benteng verlaten te zijn. De 3de compagnie kreeg opdracht haar te vernielen en het geschut onbruikbaar te maken.

Te 7 ure voormiddags kon de marsch naar Lamara worden aangenomen, waar 2 caronnades en een bronzen vuurmond werden aangetroffen.

Om de Kroeng Roekoh (ten Zuiden van Pakan Kroeng Tjoet) heen werd te 11 ure voormiddags de Blang Pandjang bereikt, en te half een 's middags volgden de troepen van daar den chef van den Staf, die in Zuid-Westelijke richting te Pakan Kroeng Tjoet een goede bivakplaats had opgezocht.

Van hier werd een compagnie van het rechter half 3de bataljon uitgezonden om de Kroeng Tjoet te doorwaden en na te gaan, waar de sectie artillerie met 50 man dekking zich bevonden, die den linkeroever gevolgd hadden. Dit detachement was reeds te 8 ure voormiddags te Tonga Noord aangekomen en had een aanvang gemaakt met de herstelling van een onbruikbare brug, die laatstgenoemde kampong met Lamara verbond.

Op denzelfden dag werd ook een begin gemaakt met den bouw van een 126 meter lange loopbrug over de Kroeng Roekoh, aangezien die kroeng minder diep was dan de Kroeng Tjoet. Te Pakan Kroeng Tjoet, te Lamara en te Tonga Noord werden versterkingen opgericht, die bezet zouden worden door de garnizoenen der op te heffen posten Tiban, Lamara Zuid-Oost, Lamara Noord-

Oost en Langkroek Oost. Tevens werd het omliggende bedekte terrein opgeruimd en een weg van Tonga Noord naar Lamprit getraceerd.

De commandant van Lamprit, kapitein J. H. Nuysink, kreeg verder last de gemeenschap van zijn post met Lamjong te verbeteren. Toen hij zich den 14den September met een klein detachement naar laatstgenoemden post begaf, had hij gelegenheid een aantal Atjehers te overvallen, die een corvée terreinkappers beschoten. In een kort en hevig gevecht deed hij 14 hunner neerleggen, doch werd zelf gewond en viel bijna in handen der vijanden. Vier zijner minderen werden gekwetst en hij overleed eenige dagen later.

Ter aanvulling der leemten in de gelederen, door de evacuatiën van zieken (150 man uit het bivak Pakan Kroeng Tjoet) veroorzaakt, werd het rechterhalf 8ste bataljon, onder majoor van Teyn, sterk 16 officieren en 514 minderen, uit de Zuid-Oosterlinie naar Kota Radja opgeroepen, en, versterkt met 1 sectie artillerie, den 18den naar Koewala Giegieng gezonden om den volgenden dag van daar naar Tjadé te rukken.

Dewijl de drie nieuwe versterkingen nu genoegzaam voltooid waren, zou dan het bivak te Pakan Kroeng Tjoet werden opgebroken en met de daar gelegerde colonnes van de andere zijde tegen Tjadé kunnen worden geägeerd.

Majoor van Teijn marcheerde dus den 19den van Koewala Giegieng in Zuid-Westelijke richting langs de lagune voorbij een verlaten aarden versterking naar de zoutpannen ten Noorden van Tjadé Raja.

Met compagnies-colonnes in linie, voor de helft en tirailleurs en soutiens opgelost, en met de artillerie in het midden, rukte hij door die kampong en nam stelling achter de Blang Pandjang, met den linkervleugel in een verlaten benteng, en den rechtervleugel in den rand van Tjadé Imam. Hier ontving hij vuur, dat met 16 granaten beantwoord werd. Toen 2 compagnieën een omtrekking ondernamen, verliet de vijand zijn met 5 kleine stukken bewapende borstwering, die de Blang Pandjang bestreek.

Op dat oogenblik kwamen de colonnes van Pakan Kroeng Tjoet ter plaatse aan en namen nog met een paar worpen aan het gevecht deel. Nadat een compagnie van het rechter half 8ste bataljon den vijand verjaagd had, die zich weder op 500 pas voorwaarts van de Messigit Klieng, ten Zuiden van de Koewala Giegieng aan de Blang Pandjang gelegen, verzamelde, en in dit bedehuis een peloton had gelegerd, betrok dat bataljon te 10 ure voormiddags nabij die Messigit het bivak, terwijl de andere colonne zich bij Tjadé legerde, waar een kampement voor de colonne van Teijn werd ingericht om van daar uit het gewonnen terrein te consolideeren.

Den 20sten bezetten de 1ste en 2de colonne zonder veel moeite (er vielen slechts 3 gewonden) kampong Silang, waar een post werd opgericht, die de geheele sawah-vlakte kon beheerschen.

De werkzaamheden, gedurende welken nog 3 man werden gewond, kwamen in 5 dagen gereed, zoodat de compagnie van het rechter half 9de bataljon, die tot nu toe Kota Pohama bezet had, die stelling verlaten kon, en zich den 25sten September in den post te Silang legeren. Langs een weg naar Lamara aangelegd werd Silang met twee 8 centimeter veldkanonnen bewapend. De post bij de Messigit te Kliëng was reeds 3 dagen vroeger in verdedigbaren staat gebracht en met 1 officier en 50 man van het rechter half 8ste bataljon bezet.

Hee kampement te Tjadé, was den 25sten ook voltooid, en werd met twee veldstukken van 8 centimeter bewapend.

Op denzelfden datum werd een vijandelijke vierkante redoute, met geschut bewapend en door bamboe doeri omringd, verkend, die ten Noord-Oosten van Messigit Kliëng in den kampongrand gelegen, de zich Westelijk van den weg uitstrekkende sawah's bestreek. Hierbij sneuvelde één der onzen.

Den volgenden morgen te half acht ving de 3de colonne een omtrekkende beweging door Tjadé Raja aan, om met behulp der beide andere colonnes, die langs Missigit Kliëng oprukten, deze positie te nemen en een punt voor het oprichten van een post tusschen Tjadé en Giegieng te bepalen.

Twee compagnieën in pelotons-colonnes;
1 sectie artillerie met
1 „ dekking van infanterie;
ambulance.
3 sectiën infanterie, in 2 pelotons afgedeeld.

In nevenstaande formatie werd de Noord-Westelijk van Tjadé gelegen sawah gepasseerd, en daarna met een compagnie als voorhoede, waar mogelijk, in sectie-colonne, door Tjadé Raja opgerukt tot te kwart voor negen 's morgens de vijandelijke stelling bereikt werd, waar de artillerie in batterij kwam en het vuur der verdedigers beantwoordde. Nadat er gaten gekapt waren in den pagger, waarachter de troepen zich zoolang gedekt opstelden, en met een zestal granaatkartetsen het voorgelegen terrein was gezuiverd, rukten 5 sectiën met de mineurs vooruit, maakten zich openingen in drie paggers, die op onderlinge afstanden van 100 en 50 pas de versterking aan de Westzijde omgaven, werd de gracht en een 3 meter breede bamboe doeri-versperring gepasseerd en de 3 meter hooge borstwering bestormd.

Drie andere sectiën, die aan de Noordzijde een omtrekking volbracht, en dezelfde terreinbezwaren ondervonden hadden, kwamen tegelijkertijd aan de Noorderface aan. De vijand bleek zijn benteng ontruimd; en een 9 c. m. kanon en eenige lilla's achtergelaten te hebben.

Op last van den Bevelhebber werd deze benteng voorloopig bezet en een aanvang gemaakt met haar slechting, doch toen de beide andere colonnes in hevig vuurgevecht geraakten, rukte van Teijn, zonder nadere bevelen, in Oostelijke richting op om aan het door haar geleverde gevecht deel te nemen.

Die colonnes waren van Silang opgemarcheerd en hadden zich tusschen Tjadé en Messigit Klieng opgesteld. Toen daar te 9 ure voormiddags het vuur der 3de colonne vernomen werd, rukte de 2de, met 2 compagnieën in front en de

artillerie in het midden, met den linkervleugel (2de en 4de compagnie) op den weg naar Blang Pandjang, voorwaarts. Na in die formatie gedurende 20 minuten door bedekt terrein te zijn voortgerukt, werd haar rechtervleugel zoo hevig beschoten uit den begroeiden Zuidelijken rand van een eenigszins open, met dijkjes doorsneden sawah-vlakte, waarop zij deboucheerde, dat de artillerie een paar granaatworpen moest doen en de colonne front moest maken tegen den kampongrand van Meroe (Tjot Paija).

Voor de 1ste compagnie, die zich tegen een inspringend gedeelte van dien kampong wendde, vluchtte de vijand, zoodat die afdeeling nu de 2de compagnie kon volgen, die meer Noordelijk over de vlakte vooruitrukte, na een sectie te hebben achtergelaten bij den pagger, welke de beide vleugels der colonne scheidde. De 3de compagnie dreef inmiddels in Oostelijke richting de vijanden voor zich uit over de vlakte terug. Bedoelde sectie, door vuur uit een meer Noordwaarts in den pagger verscholen borstwering bestookt, kreeg nu opdracht binnen den kampongrand van Kadjoe haar compagnie te volgen. Daartoe bestormde en nam zij eerst de met een drieponder bewapende borstwering, met 2 flanken aanleunende tegen een loopgraaf, waarlangs de verdedigers in Noord-Westelijke richting vluchtten.

Een peloton der 4de compagnie, werd door luitenant-kolonel van Bennekom voor bezetting van dit punt bestemd, terwijl het andere de artillerie dekte, welke op de sawah stand hield. De sectie trok verder Oostwaarts langs den Noordelijken sawah-rand, waar zij den vijand, die uit Meroe over de sawah vluchtte, onder vuur nam en een verlaten, met een drieponder en een lilla bewapende, benteng aantrof.

De 2de compagnie had inmiddels in den Zuidelijken rand (de Noordzijde van Meroe) belangrijke voordeelen behaald. Na den vijand uit een boschje in de sawah verdreven te hebben, bestormde en nam zij een Zuidwaarts gelegen vierkante aarden redoute met wallen van 1½ meter hoogte, waarop bamboe doeri takken stonden. Eenig klein geschut werd daarin aangetroffen. Hier sloot de 1ste compagnie zich bij haar aan en ging met haar tot den stormaanval over op vier meer Noordelijk achter elkaar gelegen met paggers bekroonde dijkjes van 1½ meter hoogte en 1 meter dikte, die aan de Noord-Westzijde door een dergelijke borstwering verbonden waren, nadat de artillerie, die de beweging der infanterie volgde, daarop eenige granaten had afgeschoten. Van wal tot wal werden de verdedigers teruggedreven, en eindelijk over de sawah op de vlucht gejaagd. Zonder op te houden rukten de beide compagnieën verder naar een 100 pas verwijderde, vierkante benteng van 60 meters zijde, aansluitende tegen een borstwering van 20 meters lengte, die in Noord-Oostelijke richting den kampongrand volgde en een daarheen leidend pad afsloot.

Met een gedeelte der 3de compagnie, die tot nu toe het boven bedoelde boschje tegenover deze positie bezet had gehouden, werd deze benteng nu bestormd.

De vijand nam de vlucht, zoodra de 1ste compagnie van de Zuid-Westzijde binnendrong, en liet zijn roode vlag, 6 stukken geschut en 3 lilla's in onze handen.

In verhouding tot het behaalde succes, waren de verliezen der onzen (6 gewonden) zeer gering. Dit vond zijn oorzaak in de omstandigheid, dat den vijand geen tijd gelaten werd zich te verzamelen, en het verdedigingsvermogen zijner linie gebroken werd door onzen goed doorgezetten aanval in haar flank.

De 1ste colonne was tot aan de sawah-vlakte opgemarcheerd, doch nam geen deel aan deze gevechten. Onder dekking van een harer compagnieën verbrandden de mineurs een vijftigtal, soms zeer fraaie woningen in den rand van Meroe. Een andere compagnie volgde als reserve de bovengenoemde 1ste en 2de compagnie van het rechter half 3de bataljon.

Nauwelijks waren te half elf voormiddags de drie colonnes vereenigd bij de loopgraaf, waarvan hierboven sprake was, terwijl een compagnie was achtergebleven achter den rand van Kadjoe, nabij het punt, waar de chef van den Staf de plaats voor den op te richten post had bepaald, of de vijand opende zijn vuur uit een 600 pas meer Noordelijk aan den weg Blang-Pandjang gelegen versterking.

Twee compagnieën van het 14de bataljon rukten nu langs dien weg tegen de versterking op, terwijl 3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon door Kadjoe een omtrekking verrichtten. Terwijl de artillerie der 1ste colonne eenige granaten wierp, avanceerden de twee eerstgenoemde compagnieën onder het afgeven van salvo's, en gingen toen tot den stormaanval over, waarbij zij door een zware verhakking tusschen de gracht en den wal werden opgehouden. Daar vernamen zij het vuur der omtrekkende afdeeling, die, zonder door den verdediger te zijn opgemerkt, langs een ingezonken en begroeid voetpad de poort in den buitenrand der versperring was genaderd, en toen door een gebogen gang een tweede poort bereikt had, waardoor de versterking werd binnengedrongen.

In een handgemeen, dat hierop volgde, werden 18 Atjehers neergelegd. Aan de zijde der onzen sneuvelde 1 soldaat, en werden 1 officier en 1 mindere gewond.

De vierkante aarden redoute van 25 meters zijde was omgeven met een 10 meters breede bamboe doeri versperring, waarin op halve breedte een 2 meters diepe en 1 meter breede gracht met loodrechte taluds was uitgegraven en met doorntakken gevuld. Binnen de versterking bevonden zich een reduit, parados en traversen en een goed logies voor 100 man; 4 verplaatsbare drieponders waren er en barbette opgesteld.

Na de verovering dezer positie zond de Bevelhebber 2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon Noordwaarts ter verkenning van den weg naar Koewala Gieging. Na een marsch van 20 minuten werd die post bereikt, zonder dat er eenige ontmoeting met den vijand plaats had. Daar het bleek, dat hij

geheel was afgetrokken, kon het rechter half 3de bataljon weder naar het bivak terugkeeren, met uitzondering der 4de compagnie, die de veroverde benteng bezet hield. De bezetting der posten Moesapi, Kota Radja Bedil, en Penajoeng (een compagnie van het rechter half 9de bataljon, die door detachementen Barisan werd afgelost) betrok den nieuwen post te Kadjoe, welks opbouw, tot den 3den October, door de colonnes werd beschermd.

Den 27sten September werden onze troepen aldaar weder zóózeer door den vijand bestookt, dat een compagnie in Zuidelijke, een in Oostelijke en een derde in Noord-Oostelijke richting moesten worden uitgezonden om hem te verdrijven. Van de bezetting der laatstvermelde benteng rukte tevens een detachement in Noord-Oostelijke richting uit om den vluchtenden vijand afbreuk te doen. De eerste compagnie verjoeg den vijand en maakte drie zijner stukken geschut onbruikbaar. Daarna rukte zij op ter ondersteuning der 3de, die den vijand van pagger tot pagger terug had gedreven en bezit had genomen van een kleine benteng. Beiden verbrandden de in Meroe aanwezige huizen. De 2de compagnie wendde zich tegen de nu weder bezette versterkingen in den rand dier kampong, waaruit de vijand terugtrok.

Een drieponder met een lilla op het kampongpad achter die versterkingen opgesteld, werd onbruikbaar gemaakt en een meer Noord-Oostwaarts gelegen, geheel nieuwe versterking geslecht.

Het bovengenoemde detachement vond ten Oosten der benteng, waarin het gelegerd was, vijf verlaten versterkingen, elk met een drieponder bewapend. Bij deze gevechten werden 7 minderen gewond; in het bivak werden 2 soldaten gekwetst.

Den 30sten moest de vijand nogmaals door een compagnie uit dezelfde versterking in Meroe verdreven worden, waaruit hij den vorigen dag was verjaagd. Nadat er een krachtig salvo op hem afgegeven was, week hij naar een dijkje, 200 pas dieper in de kampong gelegen. Achtereenvolgens dreef die compagnie hem uit vier dergelijke stellingen, en daarna nam zij, met de compagnie, die haar ter hulpe gezonden was, tot 's avonds, positie in den kampongrand.

Eén soldaat sneuvelde bij deze affaire en 12 man werden gewond.

De weersgesteldheid werd inmiddels zóó ongunstig, en veroorzaakte zóóvele ongesteldheden, dat de Bevelhebber genoodzaakt was de bezetting van de kuststreek tot Koewala Loë en Kroeng Raja voorloopig uit te stellen. De colonnes kregen dan ook opdracht naar Kota Radja terug te keeren. Somtijds tot aan de heupen door het water wadende, bereikten zij den 5den, na een marsch van vijf en half uur, Kota Radja, dat op anderhalf uur afstand van Kadjoe gelegen is.

Op het overige gedeelte van het terrein bleef het rustig, dank zij de vele patrouilles, die zich op de daar aangelegde wegen gemakkelijk konden bewegen.

Slechts den 13den September werd de slecht bewaakte wacht bij de vee-

kraal te Gitjiel Olejlo overvallen. 2 man van de Barisan werden daar gewond en twee koelies gedood.

In de Noord-Oosterlinie bleek het echter al spoedig, dat de vijand zich tegen verdere uitbreiding onzer stelling zou verzetten.

Den 9den October werd een verkenningscolonne, sterk 400 bajonetten, op 200 meters ten Noord-Oosten van Kadjoe uit Lambada beschoten. Daar de voorliggende sawah's zeer drassig waren, en niet toelieten, dat de colonne op den vijand indrong, moest zij met drie licht gewonden naar Tjadé terugkeeren.

Toen het terrein voor troepenbewegingen eenigszins gunstiger werd, besloot de majoor VAN TEIJN de Noord-Oostzijde van Kadjoe van vijanden te zuiveren.

Nadat des nachts de aanvallers op dien post van den voet der palissadeering waren teruggejaagd, waarbij de bezetting 2 dooden en 4 gewonden verkreeg, rukte den 12den October te half zes 's morgens de hiernevens vermelde afdeeling langs den Blang Pandjang-weg tot 900 pas voorbij Kadjoe, waar de 1ste compagnie last kreeg de sawah over te steken, den tegenover liggenden kampongrand te doorzoeken en aan den Noordrand ten Oosten van Lambada stelling te nemen.

Majoor VAN TEIJN;
3 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
1 sectie artillerie, met de 4de compagnie van het rechter half 3de bataljon, als dekking;
ambulance.

De 2de compagnie moest de Noordwaarts gelegen kampong doorzoeken, de rest der colonne zou den weg blijven volgen.

Toen deze een bamboe versperring bereikte, die dwars over den weg was aangebracht, opende de vijand het vuur op de 2de compagnie, die zich ten Noorden dier versperring in den kampongrand bevond. Ter verovering zijner positie, die ondersteld werd in Noord-Oostelijke richting op 2 à 300 pas afstand gelegen te zijn, deed de colonne-commandant 3 sectiën der 2de compagnie op 70 pas links van den weg, de artillerie vóór de versperring ten Oosten van den weg, en de 3de compagnie links van de stukken stelling nemen. Nadat het geschut het vuur uit een kanon der vijanden tot zwijgen had gebracht, liet majoor VAN TEIJN het signaal «1ste compagnie verzamelen!», en daarna «links uit de flank!» blazen, om aan die afdeeling kenbaar te maken, dat zij tegen de linkerflank der stelling moest oprukken. Na nog een kwartier gewacht te hebben, deed hij de 2de compagnie tegen de Noordzijde oprukken, om op het signaal, voor de bestorming bepaald, de rechterflank aan te tasten, terwijl dan de 3de compagnie in front zou ageeren. Toen de drie sectiën der 2de compagnie al spoedig in een vrij hevig vuurgevecht gewikkeld werden, ging hij ook van zijn zijde tot de bestorming over, doch zoowel aan de Zuid-Wester als aan de Zuid-Oosterface bleek het ondoenlijk onder het geschut- en geweervuur des vijands door de bamboe doeri versperringen, die Messigit Lambada dekten, heen te dringen. Daar nog niets van de 1ste compagnie vernomen werd, moest nu tot den terugtocht worden overgegaan, zonder dat de lijken van de drie gesneuvelden konden worden weggehaald en medegevoerd. Weder bij de bamboeversperring ver-

zameld, gaven beide compagnieën salvo-vuur op de stelling af, die ook beschoten werd door de 200 pas achterwaarts opgestelde artillerie, totdat de munitie was verbruikt.

Te 8 ure voormiddags werd de terugtocht naar Kadjoe ondernomen, juist toen de 1ste compagnie aankwam, die eerst aan haar opdracht voldaan had, en vervolgens door zeer bedekt terrein op het vuur der overige compagnieën was aangemarcheerd, totdat zij op ongeveer 500 pas van den vijand door zijn hevig vuur gedwongen was terug te gaan. Op het signaal «1ste compagnie verzamelen!», was zij daarna in de richting, waarin dat werd afgegeven, op den hoofdtroep geretireerd.

9 minderen waren gesneuveld, 3 officieren en 28 minderen gewond.

De laag gelegen post te Kadjoe, die in den nacht van 13 op 14 October door een 20tal Atjehers was gealarmeerd, werd naar een hooger terreingedeelte op 30 pas afstand verplaatst.

Nadat den 26sten October een sterke patrouille een Noord-Oostwaarts van Kadjoe gelegen benteng had verrast, liet de vijand het beschieten onzer posten grootendeels na, doch den 30sten moest een convooi, onder geleide van 12 bajonetten, van Silang naar Pakan Kroeng Tjoet op marsch, met verlies van 1 doode en 1 gewonde, voor een sterke vijandelijke bende terugwijken.

De generaal-majoor Wiggers van Kerchem werd niet in de gelegenheid gesteld bij het begin van den Oost-moeson, de tijdelijk afgebroken krijgsverrichtingen ter voltooiing van het plan van generaal Pel, te hervatten. Zijn zienswijze, volgens welke eerst diens linie in Groot-Atjeh voltooid moest zijn, alvorens men overging om zich te vestigen in de Onderhoorigheden van dien staat op de kusten van Noord-Sumatra, vond bij de Indische Regeering geen instemming. Naar aanleiding van dit verschil in opvatting werd hij eervol uit zijn betrekking ontslagen, en vervangen door den generaal-majoor A. J. E. Diemont, die den 5 November te Atjeh aankwam, en den volgenden dag het bestuur overnam (zie: «Oostkust van Atjeh»).

Hij kreeg daar 10 halve veld-bataljons van 4 compagnieën, een geheel bataljon (het 14de) van 6 compagnieën, 2 bataljons Barisan, ieder nog 2 compagnieën sterk, en een garnizoens-bataljon van 11 compagnieën onder zijn bevelen.

Die 61 compagnieën hielden in Groot-Atjeh en Onderhoorigheden 47 punten bezet. De artillerie telde 2 compagnieën berg- en 3 compagnieën vesting-artillerie, weldra met een vierde versterkt. Zij bezat 92 stukken geschut.

De compagnie mineurs en sappeurs werd in het begin van 1877 tijdelijk met een tweede vermeerderd.

Voorts had hij tot zijn beschikking 20 man cavalerie en 3000 kettinggangers.

De sterkte der marine wordt onder het hoofd «Noordkust van Atjeh», vermeld.

De slechte weersgesteldheid, de hooge waterstanden in de Atjeh-rivier, zoowel als de strijd te Simpang Olim (zie het hoofdstuk »Oostkust van Atjeh«), verhinderde voorloopig ook den generaal-majoor DIEMONT tot nieuwe militaire operatiën in het gebied van Groot-Atjeh over te gaan. De rust, die de vijand hem tegen het einde van 1876 en in het begin van 1877 liet, maakte hij zich ten nutte tot het aanbrengen van verbeteringen in het logies onzer troepen, die in planken barakken gelegerd werden, zoowel als in het transportwezen, waarbij 450 draagpaarden in dienst werden gesteld. De wegen van Kota Radja naar Mandarsa Poetih en Gitjiel Olejlo, naar Kota Goenoengan, naar Oleh-leh, naar Blang-Oë en Poe-oe, naar Blang Tjoet en Lambteboe, naar Pantej Perak en Kota Alam, Lemboe en Lamprit, met een zijtak naar Berouw, Langkroek, Lamara, Tiban en Moesapi, over Longbatta naar de Zuid-Oosterlinie en van Pakan Kroeng Tjoet naar Kadjoe, werden in bruikbaren staat gebracht.

Van de krijgsmacht, die, behalve de officieren, in 1876 gemiddeld 3000 Europeanen, 180 Afrikanen en 5000 inlanders telde, werden in dat jaar 3994 Europeanen, 50 Afrikanen en 3579 inlanders geëvacueerd en door andere vervangen.

500 Europeanen, 7 Afrikanen en 503 inlanders overleden op Atjeh; tijdens en kort na hun evacuatie stierven nog 1234 soldaten.

Ook voor de verzorging der vele geëvacueerde dwangarbeiders en koelies, (er waren in het einde van 1876 3000 vrije werklieden bij de genie te Atjeh in dienst), werd de noodige zorg gedragen. Te Padang, te Batoe Toelis en te Kampong Makassar verrezen voor hen ziekenetablissementen.

Nadat uit zee een verkenning had plaats gevonden van de kuststrook tusschen Giegieng en Kroeng Raja, werden den 25 Februari 1877 de militaire operatiën hervat, die leiden moesten tot de geheele voltooiing der afsluitingslinie.

Leider: de chef van den Staf, luitenant-kolonel MEIJER.

Commandant: majoor P. E. J. H. VAN DOMPSELER;
rechter half 2de bataljon;
3de compagnie van het 10de bataljon (als bezetting voor den op te richten post);
2 mortieren;
1 detachement mariniers (1 officier, 30 minderen);
ambulance (1 officier van gezondheid met personeel en 50 dwangarbeiders);
opnemersbrigade;
262 dwangarbeiders;
55 koelies.
Totaal: 29 officieren, 627 minderen.

De hiernevens vermelde colonne, op de Sindoro en de Raja ingescheept, stoomde in den avond van den 25sten, onder geleide der oorlogsschepen Palembang en Deli, naar de baai van Kroeng Raja, waar de Sumatra haar opwachtte.

Den volgenden morgen landden daar de troepen, die de kampong verlaten vonden, en bleek het, dat een afsluiting der gemeenschap van Pedir in de richting der XXII en XXVI Moekims hier niet door een post was te verkrijgen. Daarom besloot de Bevelhebber, die zich aan boord van de Prins Hendrik bevond, van het bezetten van een vast punt bij Kroeng Raja af te zien en de colonne over

Kolonel K. van der Heijden;
5de compagnie van het 10de bataljon;
rechter half 12de bataljon;
3 sectiën bergartillerie;
2 detachementen mineurs (als boven);
2 ambulances (als boven);
492 dwangarbeiders;
60 koelies.
Totaal: 35 officieren, 588 minderen, 102 paarden.

Ladoeng en verder over het gebergte naar Lambaroe Angen te dirigeeren, om zich te vereenigen met de hiernevens vermelde troepen, die onder dekking der oorlogsstoomers Bromo en Citadel van Antwerpen per Devonhurst en Marion naar Koewala Loeë, ten Noorden van Nehen, waren overgevoerd.

De troepen, den 26sten, onder dekking eener linie van gewapende sloepen, aan land gebracht — de toenemende branding verhinderde het debarkement van de laatste 2 compagnieën en een gedeelte der artillerie en mineurs — drongen in het verlaten Nehen door tot een vierkante ruimte, die aan twee zijden door de Kroeng Angen was begrensd, en sloegen daar het bivak op. Eene compagnie van het 10de bataljon en een sectie artillerie waren aan het strand achtergebleven en een peloton nam positie op een plateau 800 meters ten Zuiden van het landingspunt.

Den volgenden dag rukte de eerstgenoemde colonne met 2 dagen vivres van Kroeng Raja, waar een brug over de rivier werd gelegd en waar de 3de compagnie van het rechter half 2de bataljon achterbleef om op de Sindoro te embarkeeren en weder te Koewala Loeë te landen, naar Ladoeng, gedurende den marsch langs het strand door de Palembang vergezeld. Dit oorlogsschip wierp eenige granaten in die kampong, welke verlaten bevonden werd. Daar werd te 4 ure 's namiddags het bivak betrokken, nadat de brug over de voorgelegen lagune in bruikbaren staat was gebracht.

Den volgenden morgen marcheerde de voorhoede, sterk één compagnie en de beide mortieren, het gebergte in naar den eersten heuveltop, om daarna den volgenden te beklimmen, zoodra zij door de tweede compagnie was ingehaald, die weder op de haar volgende wachtte.

Op die wijze werd tegen den middag de vlakte van Lambaroe Angen bereikt, waar de achterhoede anderhalf uur later aankwam.

Daar ontmoette de colonne 2 compagnieën der andere colonne, onder kapitein W. F. de Wilde, die haar de lastgeving van den Generaal overbrachten om dien dag of den volgenden naar Nehen te marcheeren, ten einde mede te werken bij een actie tegen kampong Lamnga.

Niet zonder veel moeite had de kapitein de Wilde zoo ver kunnen doordringen.

Den vorigen dag door den Bevelhebber uitgezonden, die in persoon de plaats had aangewezen, waar de post Koewala Loëe verrijzen moest, had zijn compagnie, met een tweede sectie artillerie versterkt, met een verlies van 1 doode en 4 gewonden moeten terugtrekken, toen uit Lampinang een krachtig vuur werd afgegeven, dewijl de gidsen verklaarden den weg niet te kennen en de artillerie zijn infanterie door het moeielijk terrein niet volgen kon.

Des avonds te 8 ure had hij zonder artillerie den marsch opnieuw ondernomen.

Eerst te half elf 's avonds werd hij te midden van een drassige sawah door den vijand opgemerkt en beschoten. Al vurende rukte hij voort naar een tweede rijstveld, waar de vijand uit een versterkten kampongrand een hevig vuur opende.

Na eenige salvo's afgegeven te hebben, werd die rand bestormd en genomen, waarbij 5 gewonden vielen, waaronder een officier. Te kwart voor éénen 's nachts werd een plateau bij kampong Lambaroe Angen bereikt, daar het bivak betrokken, en de omtrekkende colonne afgewacht en ontmoet. Deze bleek echter te vermoeid om nog denzelfden dag verder te marcheeren.

Kapitein DE WILDE zond daarom slechts een zijner compagnieën naar Nehen terug, met de afdeeling, die hem van daar vivres had aangebracht.

Hij volgde den volgenden morgen de colonne MEYER, die, zonder eenige ontmoeting met den vijand gehad te hebben, te 9 ure voormiddags Nehen bereikte.

Daar was een compagnie van het rechter half 12de bataljon de 60 meters breede en 5 meters diepe lagune gepasseerd en had de sterke stelling van Lamnga verlaten bevonden.

Deze bestond uit een borstwering van 500 meters lengte, waarachter een veertigtal lilla's en stukken in batterij waren gebracht. Een vierentwintigponder was gericht op de loopbrug, die toegang gaf tot dit werk, dat langs de lagune was aangelegd.

De kolonel VAN DER HEIJDEN, die zich daarheen begaf, bepaalde, dat deze positie door twee compagnieën van het rechter half 2de bataljon en twee compagnieën van het 10de bataljon zou worden bezet.

De chef van den Staf verkende het Zuidwaarts van die positie gelegen terrein en kwam tot de overtuiging, dat Lambada nog door den vijand werd geoccupeerd.

Den volgenden morgen (den 30sten) passeerde de geheele troepenmacht de lagune, met behulp van een vlot, dat des nachts was gereedgemaakt en langs een doodwaadbare plaats, die later meer Noordelijk was ontdekt.

Met uitzondering van 2 compagnieën van het 10de bataljon en een sectie artillerie, die in Lamnga achterbleven, werd nu onmiddellijk tegen de versterkte messigit Lambada opgerukt.

Aanvalscolonne:

majoor P. W. H. DU PON;
2 compagnieën van het rechter half 2de bataljon (Afrikanen);
2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon;
1 sectie artillerie.

Eerst tegen den middag had de hiernevens vermelde aanvalscolonne de kreek ten Zuiden der stelling van Lamnga gepasseerd.

Daarna werd, onder onschadelijk vuur uit Lampinang en kort daarop uit Lambada, deze, te midden van struikgewas achter een kreek gelegen, positie verkend.

Terwijl de artillerie haar met worpvuur teisterde, rukten 5 sectiën infanterie in breed front tegen de Zuidelijke, en 5 andere sectiën tegen de Zuid-Oostelijke face der versterking op, zonder gebruik te maken van de smalle loopbrug over de kreek, omdat zij daarbij te lang aan het hevig vuur des vijands zouden zijn bloot gesteld.

Een sectie der laatst bedoelde afdeeling volgde een voetpad, dat van de brug naar een poort in den Zuid-Oostelijken hoek geleidde en drong daar de versterking binnen. De andere afdeeling bereikte de Zuidzijde en trachtte daar de versperringen op te ruimen, toen een kanonschot 4 minderen doodde en een officier en 9 minderen verwondde, zoodat er hier voor een oogenblik eenige weifeling onder de bestormers ontstond.

Met uitzondering van de Ooster face, die aan de lagune grensde, waren de aarden borstweringen, die de messigit van Lambada omgaven, zeer dicht met levende bamboe doeri beplant. Onder de 11 stukken, die daarbinnen in batterij stonden, bevond zich een twintigponder.

In de lagune lagen drie schoeners van Europeesch model, waarvan er een, met 2 caronnades van 3 pond bewapend, het vuur der versterking bij den aanval op den 12den October 1876 krachtig had ondersteund. Deze vaartuigen werden, evenals de huizen buiten de versterking, in de asch gelegd. Een compagnie van het rechter half 12de bataljon, met een sectie artillerie en een detachement mineurs, bleef in de veroverde stelling als bezetting achter; de overige troepen rukten naar Kadjoe, dat te half vier namiddags bereikt werd.

In het geheel telden zij dien dag nog 5 gewonden bij de hierboven vermelde.

1ste colonne:

majoor van Dompseler;
3 compagnieën van het rechter half 2de bataljon;
1 compagnie " " " " 12de "
1 detachement mineurs.

2de colonne:

majoor du Pon;
2 compagnieën van het rechter half 12de bataljon;
1 compagnie " " " " 2de "
1 sectie bergartillerie;
1 detachement mineurs, op eenigen afstand gevolgd door 1 peloton van het rechter half 12de bataljon tot het vernielen der woningen, die men langs kwam.

Overeenkomstig het voorstel van den chef van den Staf werd bepaald, dat de troepen den volgenden dag in twee colonnes langs de kampongs tegenover Kadjoe naar Lamjong en Kota Radja zouden terugmarcheeren.

Te half acht 's morgens rukten de colonnes op tot dicht bij Lambada om ongemerkt achter den vijandelijken kampongrand te komen, en bereikten vervolgens Tjot Aroen. Van hier volgde de gids een door zware heggen ingesloten pad, dat naar een 200 pas breede sawah leidde, waar zich een hevig vuurgevecht ontwikkelde, dat ons 2 dooden en 9 gewonden (onder welke laatsten de kapitein van het Britsch-Indische leger Lockhardt) kostte.

Daar dit pad niet naar Lamjong leidde, werd het gevecht afgebroken en naar Kadjoe teruggemarcheerd, vanwaar te 3 ure 's namiddags de gewone weg naar Kota Radja werd gevolgd.

Toen den 4den Februari de posten te Koewala Loeë, te Lambada en een

tusschenpost tegenover Lamnga aan de kust, onder dekking van de daar achtergelaten troepen en van het rechter half 12de bataljon, waren opgericht, was het programma van den generaal Pel voltooid, en de strandweg van Pedir over Koewala Loeë naar de XXII Moekims voor den vijand afgesloten. Ook zonder een blijvende bezetting van Kroeng Raja zou de Atjeher nu genoodzaakt zijn tot het vervoer van levensmiddelen en oorlogsbehoeften de moeielijke bergpaden te volgen, die het heuvelland doorsnijden, waarop de Goudberg rust. Dit was ten minste de verwachting.

XI. DE POLITIEK VAN VERZOENING.

Hoewel de XXII en XXVI Moekims eerst van allen toevoer zouden zijn afgesneden, als het nu met ons bevriende Pedir daarbij zijn medewerking verleende, scheen toch de voltooiing der linie langs de kust een krachtigen indruk op de hoofden der vijandelijke Sagi's gemaakt te hebben.

In de eerste maanden van 1877 toch hield de vijand zich over het algemeen rustig.

Slechts den 22sten Januari overviel hij een detachement van 1 onderofficier en 12 soldaten, dat den officier van gezondheid J. B. A. K. Wolf en een adjudant-onderofficier van Tjadé naar Silang begeleidde. Die officier en de patrouille-commandant sneuvelden, doch de soldaat Djogati, die het leven van den zwaar verwonden adjudant-onderofficier redde, nam het bevel over de patrouille op zich en wist de aanvallers terug te slaan.

Den 15den Maart sloeg de sergeant Sariman tusschen Kroeng Raba en Boekit Seboen een aanval op zijn 21 man sterke patrouille af.

Alleen voor de Zuid-Oosterlinie gaf de vijand meer teekenen van leven.

Op 300 pas ten Zuiden van onze heuvelwachten bij Biloel Zuid, wierp hij in het gebergte stellingen op, waaruit hij met 3 stukken geschut de communicatie met den post onveilig maakte. Vooral den 6den Februari werd de Westelijke wacht uit het Zuid-Westen hevig beschoten, en toen het geschutvuur uit Biloel Zuid, zoowel als dat van de 8 centimeter kanonnen, welke naast die wachthuizen waren opgesteld, den vijand van daar verdreef, vestigde hij zich meer Oostwaarts, waar hij tegen het vuur uit den post, door het tusschengelegen wachthuis werd gedekt.

De bediening van een mortier, daarop bij dat wachthuis opgesteld, leed zooveel verlies, dat het vuren met dat stuk moest worden gestaakt. Eerst tegen 10 ure voormiddags slaagde men er in door het vereenigd artillerievuur uit Biloel Zuid en Biloel de 800 vijanden te verdrijven, van welken er een vijftigtal getracht hadden het blokhuis te bekruipen. Twee onzer minderen sneuvelden en een officier en 12 minderen werden gewond.

Toen de vijand zich in de eerste dagen van Maart weder om de beide posten nestelde en ons 2 dooden en 9 gekwetsten bezorgde, besloot de Bevelhebber hem van daar te verdrijven.

Kolonel van der Heijden; 3de bataljon (16 officieren, 406 minderen); 2 sectiën artillerie.

De hiernevens vermelde troepen marcheerden daartoe den 4den Maart te half vier 's morgens van Pakan Atjeh naar Biloel, dat te half negen voormiddags bereikt werd. Daar ontwikkelde zich een vuurgevecht met den in den kampongrand van Empitring opgestelden vijand, totdat deze te 2 ure namiddags aftrok.

Na Biloel Zuid van een groote hoeveelheid munitie te hebben voorzien, en het weder opgeschoten struikgewas om dien post te hebben doen opruimen, keerde de colonne te 4 ure namiddags met 3 gewonden naar haar standplaats terug.

Vijf dagen later marcheerden 2 compagnieën van het 3de bataljon en een sectie artillerie opnieuw naar Biloel Zuid om den weder teruggekeerden vijand nogmaals te verjagen.

Na het terrein verkend te hebben, met het oog op een voorgenomen nachtelijke verrassing van 's vijands stellingen, trok kapitein H. E. Schoggers den 10den Maart te half drie 's nachts met de 60 vrijwilligers naar den 25 meters hoogen heuvel, waarop die stellingen gelegen waren. Doch daar de vijand waakzaam bleek te wezen, keerde hij naar Biloel Zuid terug.

Op genoemden datum werden er patrouilles in den omtrek van dien post gemaakt, en den volgenden dag, onder dekking van het vuur der sectie artillerie, een verkenning ondernomen, die ons wel 5 gewonden kostte, maar ook de geheele, zeer uitgestrekte Westelijke linie des vijands, uit loopgraven en tirailleurputten bestaande, in onze macht bracht.

Toen Schoggers deze bezet had en tot een hoogte van duizend voet tegen het gebergte was opgeklommen, kon hij de stellingen des vijands tegenover het Oostelijke heuvelwachthuis waarnemen, maar bleek het hem tevens, dat een door het gebergte omtrekkende colonne drie dagen zou noodig hebben die te bereiken. Te half vijf 's namiddags kwamen zijn beide compagnieën in Biloel Zuid terug, zóó vermoeid, dat er den volgenden dag 104 manschappen buiten staat waren om opnieuw uit te rukken.

Er werd dus een rustdag gehouden en twee andere compagnieën van hetzelfde korps werden naar dien post gedirigeerd.

Kolonel van der Heijden besloot nu de bovenbedoelde Oostelijke stellingen in front te doen aangrijpen.

Majoor W. L. E. Stollé; het rechter half 3de bataljon; 150 man van het 6de bataljon; 1 sectie artillerie.

Van de hiernevens vermelde troepen werden den 13den Maart 2 compagnieën met de artillerie geposteerd op den weg naar Biloel en 25 man op een Westwaarts van Biloel Zuid gelegen heuvel. De overigen marcheerden te half vijf 's morgens langs een smal pad, dat naar 's vijands stelling leidde.

Slechts enkele schoten werden door den verrasten, 1000 man sterken vijand gelost, en daarna sloeg hij op de vlucht. Drie stukken geschut en een menigte geweren werden buitgemaakt, en te 8 ure voormiddags waren de troepen weder in Biloel Zuid terug.

Daar het spoedig bleek, dat de Atjehers voor goed waren afgetrokken, keerde de colonne naar Kota Radja terug.

Na nog in den nacht van 21 op 22 Maart te vergeefs getracht te hebben weerwraak te nemen over het verlies der stellingen bij Biloel, door den post Atoëh met een 4 à 500 man aan te vallen, zag de vijand hier van verdere aanvallende ondernemingen af.

De Gouverneur-generaal Mr. J. W. van Lansberge achtte nu den tijd aangebroken om zich in persoon van den toestand te Atjeh op de hoogte te stellen en maatregelen te treffen omtrent hetgeen er verder ten opzichte van dat gebied moest geschieden.

Tot nu toe waren er aan het leger en de schatkist zulke zware eischen gesteld (gedurende het jaar 1876 bedroegen de uitgaven voor Atjeh 1½ millioen gulden per maand), dat daaraan moeilijk nog langer kon worden voldaan, en, hoewel er nog verder ernstig verzet kon worden verwacht, waren er kenteekenen te bespeuren, dat de oorlogspartij den strijd moede begon te worden. Volgens mededeeling van een hadji uit de IV Moekims waren Panglima Polim, het Sagihoofd der XXII Moekims, en Toekoe Baid, oeloebalang der VII Moekims, geneigd zich te onderwerpen, doch werden, wanneer zij in aanraking trachtten te komen met ons bestuur, door de hoofden van Marassa tegengewerkt. Ook Toeankoe Pangeran Hoesin, het lid der Sultansfamilie, dat zich vroeger als pretendent voor die waardigheid had opgeworpen, had zich te Pedir bij ons bestuur aangemeld, met de mededeeling, dat hij door de hoofden der Sagi's gemachtigd was tot het aanknoopen van onderhandelingen over de beëindiging van den oorlog.

Den 14den Maart kwam Zijn Excellentie te Atjeh aan, waar hij den toestand over het algemeen gunstig vond en de overtuiging verkreeg, dat de onderworpen bevolking de groote materieële voordeelen, die zij uit ons verblijf aldaar genoot, niet wenschte prijs te geven door te heulen met onze vijanden. Wat deze laatsten betreft, was hij met de meeste militaire autoriteiten van oordeel, dat zij nog slechts bestonden uit huurlingen uit Samalanga, een honderdtal gedroste dwangarbeiders en de onmiddellijke aanhangers van Habib Abdoer Rachman, die, naar beweerd werd, door intriges en hebzucht zijn invloed op de bevolking begon te verliezen en daarom ook niet als onderhandelaar was gekozen.

Daar blijkens deze gegevens en berichten de resultaten van de afsluiting der binnenlanden van de zee overeenkwamen met hetgeen generaal Pel daarvan had verwacht, kwam de Gouverneur-generaal tot de slotsom, dat agressieve operatiën — met andere woorden, verdere uitbreiding van ons gebied — in Groot-Atjeh waarschijnlijk niet meer noodig zouden zijn en men zich daar zooveel mogelijk moest toeleggen op een politiek van verzoening, en de verdere pacificatie des lands langs den weg des gedulds moest zien te verkrijgen.

Den 25sten Maart ontving de Gouverneur-generaal de hoofden der XXV

Moekims en der kuststaten, voor zooveel zij in Groot-Atjeh aanwezig waren. Hij wees hen op het weldadig doel, dat met onze vestiging in dat gebied werd beoogd; riep hen op daaraan mede te werken; verklaarde, dat de vijandige hoofden, die zich vrijwillig onderwierpen, in hun gezag zouden blijven gehandhaafd, en dat de groote Messigit zou worden opgebouwd.

Het binnenlandsch bestuur werd geörganiseerd door Toekoe Lampasej tot eerste, en Toekoe Tjoet Banta tot tweede hoofd in de IV Moekims en de Zuidelijke nederzettingen aan de Westkust, Toekoe Kadli tot hoofd van het gebied der Masdjid Raja, Toekoe Nja Mohammad tot waarnemend hoofd van Marassa en de IV Moekims, en Toekoe Imam Mohammed tot hoofd van Lepong aan te stellen.

In zijn programma had generaal Pel ook opgenomen het denkbeeld om zich te vestigen op enkele goed gelegen punten in de Onderhoorigheden. Dat was tot dusverre slechts geschied te Edi, op de kust van Pedir, en te Simpang Olim. De Gouverneur-generaal achtte nu, naast zijn politiek van verzoening ten opzichte van Groot-Atjeh, een gewapenderhand optreden tegen de nog weerspannige Onderhoorigheden noodzakelijk.

Zoowel om deze reden als om een krachtige houding te kunnen blijven aannemen tegen de geïsoleerde vijandelijke benden in Groot-Atjeh zelve, was het hem echter voorshands niet mogelijk vermindering te brengen in de krijgsmacht, die daar verzameld was.

Zij bedroeg toen 351 officieren, 9235 minderen, 189 paarden, 550 vrije werklieden en 3209 koelies.

Na nog bepaald te hebben, dat er in de vlakte van Pantej Perak een permanent hospitaal voor 800 zieken zou worden gebouwd, ter vervanging van de bamboezen lokalen, die dáár en te Blang-Oë met dat doel waren opgericht en die ongeschikt gebleken waren om de vele zieken (gemiddeld 20% der aanwezige troepen) een voldoende verpleging te verschaffen, vertrok Zijn Excellentie weder naar Java.

In de ligging der postenlinie had hij geen verandering bevolen. Het verkorten toch der Zuid-Oosterlinie, door haar vooruit te schuiven tot tegen het heuvelland, op welks Noordelijk gedeelte Koewala-Loeë gelegen was, werd onraadzaam geoordeeld, omdat dit heuvelland, als strategische grens een onvoldoende afsluiting vormde.

Ook bleek Poeloe Weh ongeschikt voor het vestigen van een gezondheidsetablissement.

In de volgende bladzijden zullen wij zien, in hoever het stelsel van den generaal van Swieten, door generaal Pel uitgebreid, door den Gouverneur-generaal van Lansberge bevestigd en door het actief optreden tegen de Onderhoorigheden volledig gemaakt, in Groot-Atjeh beantwoordde aan het doel, dat er mede werd beoogd.

In de eerste tijden scheen het wel, dat de politiek van verzoening goede vruchten zou dragen.

Wel stonden de versterkingen, die onmiddellijk aansloten tegen de XXVI en XXII Moekims, nog aanhoudend aan aanvallen bloot, maar Toekoe Moeda Baid verklaarde zich te willen onderwerpen, en Panglima Polim scheen tot toenadering gezind. Toeankoe Hoesin werd in December 1877 beëedigd; Toekoe Moeda Nja Malim van Simpang Olim (zie «Oostkust van Atjeh»), verklaarde de vijandelijke hoofden van Groot-Atjeh te willen overreden om den strijd op te geven De IX Moekims werden weder bevolkt en de Imams van Tjadé en Silang kozen onze zijde en maakten aanstalten zich met hun onderhoorigen in het door ons bezette gedeelte der XXVI Moekims te vestigen.

Om die redenen meende de Gouverneur-generaal den kolonel K. van der Heijden, die in Juli den generaal-majoor Diemont als waarnemend Civiel en Militair Gezaghebber was opgevolgd, om financiëele redenen te kunnen voorschrijven, de bestuurstaak op Atjeh niet verder, dan strikt noodig was, uit te breiden; bij de onderwerping der binnenlandsche Moekims niet dan bij gebiedende noodzakelijkheid tot het bezetten van nieuwe versterkte punten over te gaan, maar het te winnen gebied te doen dienen als vóórmuur voor onze tegenwoordige grenzen en te streven naar opheffing van posten en vermindering van troepenmacht.

De infanterie daarvan werd gereörganiseerd. Twee nieuwe garnizoensbataljons werden opgericht, en 5 veldbataljons, waarvan een, het 12de bataljon, te Edi, ieder sterk 4 compagnieën, zouden als mobiele troepen beschikbaar blijven. Door opheffing van enkele kleine posten kon in de garnizoensbataljons een reductie van 28 officieren en 994 minderen worden aangebracht.

De cavalerie werd uitgebreid tot een sterkte van 3 officieren en 78 ruiters.

Een batterij berggeschut kon naar Java worden teruggezonden; de uitbreiding, die het korps mineurs in het begin van 1877 had ondergaan (met een tweeden hoofdofficier en een tweede compagnie), werd ingetrokken en de formatie der troepen verminderd met den kolonel der infanterie, die eenige maanden te voren aan den Bevelhebber was toegevoegd.

Spoedig echter vertoonden zich kenteekenen, dat het einde van den oorlog nog niet daar was.

Den 22sten September werd kwaad volk gesignaleerd in de kloof van Glitaroem. Een colonne van 200 bajonetten, daarheen gezonden, trof er echter geen verdachte personen aan.

Den 29sten September werd Silang geälarmeerd.

In October werd de gemeenschap tusschen Pager Ajer Messigit en Lambaroe onveilig gemaakt door een vijandelijke versterking aan de overzijde der rivier. Panglima Nja Aboe verontrustte de kloof van Beradin en in de IX Moekims werd de bevolking des nachts door maraudeurs gekweld. In den nacht van 27 op

28 October werd Biloel Zuid geälarmeerd en in November een transport tusschen Kadjoe en Tjadé beschoten. Den 31sten December 1877 werden eenige Chineezen te Penajoeng gewond, en 7 dagen later de veekraal bij Pendeti overvallen. Ook werden de posten in de Zuid-Oosterlinie weder beschoten en door den vijand tegenover Lambaroe, op den rechteroever, in de bocht der rivier, een halvemaansvormige versterking opgeworpen.

Den 11den Januari 1878 werden de velden om Lamjong in brand gestoken, zoodat die post slechts met de uiterste inspanning tegen de vlammen kon worden beschermd.

In den nacht van 2 op 3 April staken de steeds stoutmoediger en actiever optredende vijanden de brug tusschen Lamnga en Koewala Loeë in brand. Elf nachten later werd èn Lambaroe èn Lamjong geälarmeerd en hevig beschoten.

Ook werd de weg tusschen Kroeng Tjoet en Tjadé onveilig gemaakt en den 3den Mei de 25 man sterke optrekkende wacht van Kliëng door een honderdtal Atjehers aangevallen.

Den 16den Mei werd de brug tusschen Silang en Pakan Kroeng Tjoet gedeeltelijk vernield; den 23sten de loods bij Pendeti in brand gestoken; den 26sten de telegrafische gemeenschap tusschen Kota Radja en Oleh-Oleh verstoord.

Door de overstrooming van 30 Mei tot 4 Juni voor enkele dagen in het ondernemen van aanslagen verhinderd, waagden een zestigtal Atjehers reeds in den nacht van 7 op 8 Juni een aanval op het dwangarbeidershospitaal te Pantej Perak. 12 dwangarbeiders werden gedood, 37 gekwetst.

Hoewel steeds veelvuldiger voorkomend en in beteekenis toenemende, waren die aanslagen nog niet van dien aard, dat zij ongerustheid verwekten of in de sedert 1 Maart bestaande, hiernevens vermelde, sterkte verandering noodzakelijk maakten.

Gewestelijke Staf:

1 kolonel, sedert Januari, den titel voerende van Gouverneur en Militair Bevelhebber;
1 luitenant-kolonel of majoor, chef van den Staf;
1 kapitein, 4 luitenants, 4 schrijvers en ordonnancen.

Plaatselijke Staf te Kota-Radja:

1 luitenant-kolonel, 2 luitenants, 2 schrijvers.

Bezetting der 32 posten:

1ste garnizoensbataljon, sterk 10 compagnieën. 42 officieren, 518 Europeesche en 910 inlandsche minderen;
2de garnizoensbataljon, sterk 6 compagnieën, 26 officieren, 312 Europeesche en 546 inlandsche minderen;
3de garnizoensbataljon, sterk 9 compagnieën, 38 officieren, 465 Europeesche en 819 inlandsche minderen.

Veldbataljons:

Het 2de, 3de, 6de, 12de en 14de bataljon, elk sterk 4 compagnieën, 90 officieren, 1314 Europeesche, 246 Afrikaansche, 256 Ambonneesche en 974 inlandsche minderen.
Een subsistenten-compagnie met 1 officier, 13 minderen

Nauwelijks echter was de Gouverneur den 18den Juni met een paar bataljons naar Gedong vertrokken (zie «Oostkust van Atjeh»), of Habib trok aan het hoofd van 2000 man uit de XXII Moekims langs het gebergte naar de IV Moekims en verspreidde daar zooveel schrik, dat Toekoe Lampasej in den post Boekit Seboen vluchtte en de bevolking der IV en IX Moekims naar het gebergte uitweek.

Door een patrouille van 1 officier en 25 man werd den commandant van Kroeng Raba, luitenant P. L. A. Collard, van

Cavalerie:

½ escadron.

Artillerie:

Staf: 2 hoofdofficieren, 1 luitenant-adjudant, 4 schrijvers;
1 officier-magazijnmeester, 10 minderen;
1 adjudant-onderofficier-geweermaker, 3 minderen;
transporttrein: 12 minderen, 21 paarden;
de 4de compagnie bergartillerie;
„ 6de „ garnizoensartillerie;
„ 22ste „ vestingartillerie;
„ 23ste „ „ „
„ 24ste „ „ „
Totaal: 20 officieren, 349 Europeesche, 219 inlandsche minderen en 80 paarden.

Genie:

Staf: 5 officieren, 14 minderen, 88 werklieden;
3de compagnie mineurs.
Totaal: 9 officieren, 136 Europeesche en 84 inlandsche minderen.

Administratie:

28 officieren, 58 minderen.

Geneeskundige dienst

31 officieren, 352 minderen, 83 vrije lieden en 217 dwangarbeiders.
Totaal generaal: 298 officieren, 7730 minderen, 144 paarden.

den stand der zaken kennis gegeven. Daartoe gemachtigd, hield hij deze soldaten aan, waardoor zijn garnizoen tot een sterkte van 3 officieren, 87 minderen der infanterie, 1 dienstdoend officier en 12 minderen der artillerie steeg. De palissadeering om het huis van den controleur, aan de overzijde der rivier, werd afgebroken en het aantal lantarens om de benteng vermeerderd.

Eerst den 27sten vertoonde de vijand zich op de heuvels ten Westen van Kroeng Raba, waar hij door een paar granaten uit zijn ingravingen verjaagd werd. Een daarheen afgezonden patrouille vond die verlaten, maar kreeg, door vuur uit achtergelegen stellingen, een gewonde.

Kort daarop verscheen de vijand hier opnieuw, stak de rivier over, verbrandde de controleurswoning en omsingelde den post. Den volgenden morgen opende hij zijn vuur, dat tot half twee 's namiddags werd volgehouden. Ook het aansteken der lantarens trachtte hij des avonds door zijn vuren te verhinderen. Vier uren later ging de keuken, op 20 pas buiten de Noorderface staande, in vlammen op. Wel voorkwamen de natte zeilen en dekens op de daken gelegd, dat de post in brand vloog, maar zoodoende was al het drinkwater verbruikt, zoodat eenige Chineesche koelies aan het werk gesteld moesten worden om een put te graven, die gelukkig spoedig goed water opleverde.

Den 23sten deed Habib den postcommandant per brief uitnoodigen zijn stelling te verlaten en in het open veld met hem te strijden. Den volgenden morgen in de vroegte opende hij zijn vuur weder, nu ook uit 2 lilla's, die van een hoogen heuvel de Noorderface bestreken.

Het mocht der artillerie niet gelukken die vuurmonden te demonteeren, zoodat een travers op de Noorderface moest worden opgeworpen. Het tweede schrijven van Habib, met aanbod van vrijen aftocht, mits onze versterking vernield werd, bleef natuurlijk eveneens onbeantwoord. Des nachts beschoot hij den post weder hevig, maar tegen den middag bedaarde zijn vuur en trok hij af. Toen de colonne, die tot ontzet van Kroeng Raba was uitgerukt, daar te half vier 's namiddags verscheen, was de vijand uit zijn talrijke kuilen en loopgraven verdwenen. Één van onze minderen was gesneuveld en 2 personen waren binnen den post gekwetst.

Inmiddels had de vijand zich ook den 19den in Blang Oë vertoond en in Poengei geroofd.

Om die reden rukte luitenant L. J. HOOGKAMER met 80 man, vergezeld door den controleur van Oleh-leh, J. L. J. A. RUYSSENAERS, den volgenden morgen van Kota Radja daarheen en verdreef eenige vijanden, die zich tusschen Pakan Badak en Blang Oë ophielden. Geschutvuur hoorende, marcheerde hij door naar eerstgenoemden post en vervolgens naar Boekit Seboen. Bij den ingang der kloof van Beradin geraakte hij in gevecht met achter struiken en rotsblokken verscholen vijanden, die een soldaat neerschoten en den controleur en 5 minderen verwondden. Een patrouille, uit Boekit Seboen naar kampong Beradin trekkende, gaf den luitenant gelegenheid zich bij haar aan te sluiten en naar dien post door te marcheeren.

Een detachement van 25 man, dat een officier van gezondheid geleidde, die op verzoek van HOOGKAMER naar Boekit Seboen gezonden werd, kwam ter zelfder plaatse in gevecht en kreeg een doode en een zwaar gewonde. Het werd door een patrouille van 50 man uit Boekit Seboen, ontzet.

Onder hevige slagregens en onder vuur van den vijand volbracht HOOGKAMER des namiddags zijn terugtocht naar Pakan Badak.

Het vuur, des morgens door hem gehoord, was afgegeven op een 11 man sterke patrouille met eenige kettinggangers op weg van Boekit Seboen naar Pakan Badak. Twee soldaten dier patrouille geraakten vermist en 2 werden gewond. Een patrouille, haar ter assistentie toegezonden, was niet in staat den vijand te verdrijven en kreeg 2 gewonden.

De chef van den Staf, luitenant-kolonel W. J. J. DOCTERS VAN LEEUWEN, voerde, bij afwezigheid van den kolonel VAN DER HEIJDEN, in Groot-Atjeh het bevel. Vernomen hebbende, dat 1000 vijanden de kloof van Beradin bezet hielden, begaf hij zich naar Pakan Badak en deed het garnizoen aldaar met 80, en dat van Oleh-leh met 30 man versterken en bij het hoofd te Oleh-leh een wacht van 16 man detacheeren.

In den nacht van 20 op 21 Juni drongen een veertigtal Atjehers tot Penajoeng door, waar zij door de Chineezen werden verjaagd.

Des morgens werden Atoëh Noord en Atoëh hevig beschoten door vijanden, die zich op 100 meters dier posten nestelden en slechts met behulp van het artillerie-vuur der nevenliggende posten konden verdreven worden.

Tegen den middag openden de Atjehers het vuur opnieuw op Biloel Zuid en Biloel. Na een geschutstrijd van een paar uren werd dit eindelijk tot zwijgen gebracht en trokken zij zich terug.

Een detachement, sterk 2 officieren en 70 minderen, rukte den 21sten van Pakan Badak naar Boekit Seboen, zonder verliezen te lijden door het hevig vuur van weerszijden der kloof op hen afgegeven. Daar de communicatie met Kroeng Raba nog open was, werd het onnoodig geacht den marsch daarheen voort te zetten. Het detachement keerde dus terug, doch werd nu zoo hevig

beschoten, dat het 2 gewonden kreeg en de commandant besloot te Blang Poetih eene defensieve stelling in te nemen, totdat de aangevraagde hulp van Pakan Badak zou zijn aangekomen.

Toen de tijding ontvangen werd, dat de Kraton den volgenden dag zou worden aangevallen, werd daar op de Oosterface nog een 8 c.m. in batterij gebracht en de stormvrijheid zooveel mogelijk vermeerderd.

Den 22sten herhaalde de vijand zijn aanvallen op de Zuid-Oosterlinie en werd de Watergeus naar Kroeng Raba gezonden om de bezetting van dien post, die, luidens de berichten, nu ingesloten was, van het noodige te voorzien.

Hevige branding deed de pogingen daartoe mislukken. Het kampement te Berouw werd opgeheven en het garnizoen aldaar met dat van den Kraton vereenigd.

Den volgenden dag kwam de Gouverneur met 5 compagnieën van Gedong terug. Twee dier compagnieën werden naar Pakan Badak gezonden, waar de vijand zich in Goera versterkte, de overige betrokken den Kraton, waarbinnen zich des nachts ook de buiten wonende vrouwen en kinderen vereenigden.

Den 24sten werd de rest der expeditionnaire troepen gedebarkeerd en daarmede de hiernevensvermelde colonne geformeerd, die den volgenden morgen de kloof van Beradin moest forceeren, Boekit Seboen van levensmiddelen voorzien, en Kroeng Raba ontzetten.

Majoor W. A. Coblijn.

Voorhoede:

1 peloton van de 1ste compagnie van het 3de bataljon als voorwacht;

100 pas daarachter:

2 pelotons van de 1ste en 3de compagnie van het 3de bataljon;
2 mortieren;
1 peloton van de 3de compagnie van het 3de bataljon.

150 pas daarachter:

de hoofdtroep:

2de compagnie van het 14de bataljon;
2 sectiën artillerie,
4de compagnie van het 14de bataljon;
ambulance en munitie;
1ste compagnie van het 2de bataljon;
trein;
4de compagnie van het 2de bataljon.

Te half vier 's morgens marcheerde de colonne van Oleh-leh af en ontving ten Zuiden van Pakan Badak vuur in de rechterflank, waardoor de colonne genoodzaakt werd het gevolgde pad te verlaten. Toen dit vuur in hevigheid toenam, werd de artillerie in batterij gebracht, maar wegens onvoldoende uitwerking weder spoedig opgelegd, en 2 compagnieën rechts zijwaarts opgesteld, om het verder doormarcheeren der colonne te dekken. Vervolgens werden twee andere compagnieën op de rechterflank uitgezwermd om den eersten gelegenheid te geven weder aan te sluiten. Zoodoende werd weder eenig terrein gewonnen, totdat de drassigheid der sawah's, waarin de muildieren der artillerie wegzonken, het noodzakelijk maakte terug te keeren naar het pad, dat langs den voet van het Paran-gebergte loopt.

Daarlangs rukte de colonne op dezelfde wijze voort, totdat de smalle sawahstrook tegenover Lamoekoe-oe bereikt werd, die den Zuid-Ooster voet van het Paran-gebergte scheidt van den Boekit Seboen.

Die strook, op twee plaatsen door vier meters breede beken met hooge en

steile wanden doorsneden, welker bruggen waren afgebroken, werd van een Westelijk gelegen heuveltop krachtig door den vijand bestreken.

Terwijl de artillerie tegen eenige vijanden, die zich op de sawah achter galangans hadden opgesteld, een viertal kartetsen loste, nam de voorhoede in het defilé positie en onderhield gedurende een half uur een krachtig vuurgevecht. Daarna rukte zij snel voorwaarts om een nieuwe stelling in te nemen, terwijl zij op haar plaats door twee andere compagnieën werd vervangen. Aldus bereikte de colonne de overzijde van het defilé, waarna het vuren des vijands ophield. Te half elf voormiddags werd de post Boekit Seboen bereikt, waarheen de 6 gesneuvelden en 59 gewonden, waaronder 4 officieren (de kapitein der artillerie J. F. L. Cassa stierf den 1sten Juli aan de gevolgen zijner verwonding), werden overgebracht.

Kort te voren was daar een patrouille van Pakan Badak aangekomen, die, niet door aanwezigheid van artillerie gedwongen den weg te volgen, buiten het vuur van de berghellingen dien post ongehinderd over de sawah's had kunnen bereiken.

Nadat de colonne te half twee 's namiddags naar Kroeng Raba was afgemarcheerd, keerde deze patrouille naar Pakan Badak terug. Tegen de verwachting van haar commandant vond zij den pas nog bezet. Zij trok nu Oostelijk langs Blang Poetih, waar zij een 30-tal vijanden verjoeg en bereikte zonder verlies door Lamhassan haar standplaats.

De colonne, die te Boekit Seboen een sectie artillerie had moeten achterlaten omdat de bespanning buiten gevecht was gesteld, werd op haar verderen marsch naar Kroeng Raba ten Zuiden van Tandjoeng begroet door een krachtig vuur uit een over den weg geworpen borstwering. De artillerie kwam hiertegen in batterij en de voorhoede maakte een omtrekking, waardoor de verdedigers genoodzaakt werden de vlucht te nemen.

Zonder verder noemenswaardigen tegenstand te ontmoeten werd te half vier 's namiddags Kroeng Raba bereikt, waar het bivak betrokken werd. De Watergeus die daar op de reede lag, bracht het bericht van het welslagen van den tocht aan den Bevelhebber in Kota Radja over.

Inmiddels had de Bevelhebber 2 compagnieën, onder kapitein Schell, met 2 mortieren over Boekit Daroe naar de kloof van Glitaroem gezonden, om den door Coblijn verdreven vijand afbreuk te doen. Berichten omtrent een voorgenomen aanval op Oleh-leh en Kota Radja noopten hem echter die troepen weder terug te trekken om de bedreigde plaatsen te beschermen. Van een aanval kwam echter niets.

Na den 26sten zijn instructiën ontvangen te hebben, die behelsden, dat de te Kroeng Raba niet meer benoodigde troepen over zee of over land naar Kota-Radja terug moesten gezonden en Toekoe Tjoet Banta, die door Habib in Anak Paja werd gevangen gehouden, zoo mogelijk, bevrijd moest worden, marcheerde de colonne-commandant den 27sten met 4 compagnieën over Pakan Badak naar

Kota Radja, zonder een enkelen vijand te bespeuren. Toekoe Banta bevond zich in kampong Naga Oembang, waar de aanhangers van Habib hem verhinderden zich onder onze bescherming te stellen. Hem werd kennisgegeven, dat die kampong te veel uit de richting lag om hem daar door onze troepen te doen afhalen.

Middelerwijl waren de zieken te Kroeng Raba aan boord gebracht, doch de hevige deining belette het embarkeeren der artillerie. Om die reden trok zij, met de beide compagnieën, die daar voorloopig waren achtergelaten, den 27sten over land naar Kota Radja, en bleef te Kroeng Raba slechts de compagnie achter, die er den 26sten vivres had aangebracht.

Terwijl de operatiën in de IV Moekims plaats vonden, had men in de Zuid-Oosterlinie veel beweging in het gebergte opgemerkt.

In den nacht van 24 op 25 Juni werd de vijand verhinderd tusschen Atoëh en Biloel in de IV Moekims door te dringen.

Den 26sten trof een detachement van 100 man in het gebergte bij Biloel Zuid een talrijken vijand aan, waartegen het tot des middags stand hield.

Den volgenden dag trok de commandant der Zuid-Oosterlinie, luitenant-kolonel H. Demmeni, een colonne samen, die, onder de orders van kapitein L. H. M. Genet, over dag en des nachts het terrein tusschen genoemde posten moest observeeren, en den 28sten verliet majoor E. Heck met 2 compagnieën van het 3de bataljon Kota Radja om den volgenden morgen, met een compagnie van het 6de bataljon versterkt, over Ketapan Doewa de kloof van Glitaroem aan de Oostzijde binnen te rukken.

Hij bezette twee verlaten bentengs bij haar Oostelijken ingang, doch ondervond bij het verder voorwaarts rukken zooveel tegenstand, dat hij op Boekit Daroe moest retireeren. Luitenant T. M. de Man en 2 minderen sneuvelden bij die affaire en 8 minderen werden gewond.

Majoor Heck kreeg nu last zich niet meer in de kloof te begeven, maar met de colonne Genet, den vijand te verhinderen in de vlakte af te dalen.

Een compagnie van het 12de bataljon, die uit Kota Radja naar Mibouw Oost was gezonden, bezette Empehbling, om in verband met deze beide colonnes de toegangen naar het gebergte af te sluiten en de gemeenschap tusschen Biloel Zuid en Boekit Daroe open te houden. Op den Boekit Terin werd een 8 centimeter in batterij gebracht en langs den voet van het gebergte een postenketen opgesteld.

Op deze wijze werd paal en perk gesteld aan het voortdringen der vijandelijke benden binnen onze liniën.

In het volgende hoofdstuk zal omschreven worden, hoe Habib daaruit verdreven werd, en wat er werd verricht om hem onschadelijk te maken.

XII. DE PERIODE VAN AGRESSIE.

Hoewel de Gouverneur-generaal nog steeds in principe vasthield aan zijn politiek van verzoening en geen nieuwe veroveringen, noch een nieuwe postenlinie wenschte, dwong de inval van Habib hem toch uitbreiding te geven aan de strijdkrachten in Groot-Atjeh en den kolonel van der Heijden op te dragen de zoo actief optredende vijandelijke benden te verdrijven en hun aanvoerder onschadelijk te maken.

Door aan die opdracht te voldoen betrad de Gouverneur en Militair Bevelhebber van Atjeh den weg van agressie, waarlangs hij binnen twee jaren de geheele vallei van Groot-Atjeh in zijn bezit zou krijgen.

Den 4den Juli 1878 kwamen te Oleh-leh aan wal het 11de bataljon, onder majoor J. M. de Kok, en een halve Europeesche en 2 inlandsche compagnieën van het 15de bataljon, onder majoor E. L. G. J. Verdooren. Deze troepen, ter sterkte van 32 officieren en 874 minderen, vermeerderd met een te gelijkertijd aangekomen aanvulling van het incompleet, sterk 3 officieren, 134 minderen en 186 dwangarbeiders, stelden den kolonel van der Heijden alvast in staat het bezette gebied van vijanden te zuiveren.

1ste colonne:

majoor Verdooren;
2½ compagnie van het 15de bataljon;
1 Europeesche compagnie van het 14de bataljon;
1 mortier;
ambulance en dwangarbeiders.

2de colonne:

majoor de Kok:
11de bataljon infanterie;
1 mortier;
ambulance en dwangarbeiders.

De hiernevens vermelde 1ste colonne moest den 6den Juni naar de baai van Ritiëng vertrekken, daar landen, naar den Glé Loeda pas oprukken, dezen zuiveren, zich vervolgens met de 2de colonne vereenigen, die bij Naga Oembang aan den Noordelijken uitgang van den pas werd opgesteld, en zich met haar tegen de kloof van Glitaroem wenden. Zoodoende zouden de vijanden verdreven worden, welke in die kloof uit en over Lepong werden versterkt en geaproviandeerd, en die de gevluchte bevolking uit de IV en VI Moekims weerhielden in haar kampongs terug te keeren.

Zonder dat men iets van den vijand bespeurde, werden deze bewegingen uitgevoerd, en den 8sten Juli vereenigde de colonne de Kok zich door de kloof van Glitaroem met majoor Heck, wiens troepen toen teruggezonden werden, met uitzondering van een compagnie, welke te Boekit Daroe achterbleef

Majoor Verdooren bewaakte den Westelijken uitgang van de kloof van Glitaroem en den Glé Loeda-pas.

Den 10den Juli werd gerapporteerd, dat Habib en Teungkoe di Tiro weder een inval in de IV Moekims beraamden en daartoe depôts te Montassik opsloegen.

Naar aanleiding dier berichten gaf kolonel van der Heijden toe aan de vertoogen van den majoor van den Generalen Staf A. R. W. Gey van Pittius, die overste Docters van Leeuwen den 6den Juli als chef van den Staf had

vervangen, zijn voorgenomen tocht naar Pasangan op te geven en den vijand te Montassik in de XXII Moekims op te zoeken en te verslaan.

Door de aankomst toch van het 5de bataljon onder majoor G. C. R. R. DE GRAEFF op den 8sten Juli waren zijn strijdkrachten voorloopig voldoende versterkt.

Door dit voorwaarts dringen in het vijandelijk gebied werd het terrein van den strijd naar het Oosten verplaatst en kreeg de bevolking der IV en VI Moekims gelegenheid haar kampongs weder te betrekken.

Een der beide compagnieën van majoor VERDOOREN kon ook reeds den 29sten Juli naar Kota Radja terugkeeren. De andere, die tot 25 Augustus te Anak Paja achterbleef, had geen ontmoeting met den vijand.

Tegen een voorgenomen inval eener bende onder een bloedverwant van TOEKOE NANTA, doorkruisten cavalerie-patrouilles in medio September de IV Moekims; tegen den vijand, die zich den 23sten September ten Zuiden van Kroeng Raba vertoonde, werd de bezetting van Pakan Badak met een compagnie vermeerderd om door patrouilles en hinderlagen de bevolking tegen invallen te dekken, en tegen de 200 man sterke bende, die in den nacht van den 4den op den 5den October kampong Lampisang plunderde, werd Boekit Daroe tijdelijk met 2 compagnieën versterkt, die de kloof van Glitaroem en den Glé Loeda-pas van 13 tot 21 October doorzochten, zonder een vijand te ontmoeten.

Na nog den 19den October een aanval op een kampong ten Oosten van Pakan Badak ondernomen te hebben, verdwenen de vijanden voor goed uit deze terreinen.

De weg daarin door het midden der kloof van Beradin aangelegd, vormde nu een gemakkelijke en veilige gemeenschap tusschen Boekit Seboen en Pakan Badak.

a. DE KRIJGSVERRICHTINGEN IN DE XXII MOEKIMS.

Alvorens de krijgsoperatiën te beginnen werden er te Oleh Karang, Pager Ajer Messigit en Lambaroe vivresdepôts opgericht, waaruit 1000 man gedurende een maand van het noodige konden worden voorzien.

Voor een overbrugging der rivier te Lambaroe werd een schraagbrug van 100 meters lengte gereed gemaakt en vier Chineesche prauwen werden daartoe over land van Pager Ajer naar Lambaroe gebracht.

Hoofdkwartier te Lambaroe.

Kolonel K. VAN DER HEIJDEN met zijn adjudant;
Chef van den Staf: majoor Gey van Pittius;
1 officier, 1 schrijver, 10 dwangarbeiders;
½ escadron cavalerie (2 officieren 36 ruiters).

Verder werden de troepen in de hiernevensvermelde colonnes ingedeeld en bleven er nog 3 compagnieën en een sectie mortieren te Kota Radja gereed, om bij de eerste aanvraag te kunnen oprukken.

De 1ste dezer colonnes zou over Lambaroe den linkeroever der Atjeh-rivier volgen, en, steeds verband

1ste colonne, te Lamreng, onder majoor DE GRAEFF:

1 adjudant en waarnemend Stafofficier;
3 compagnieën van het 5de bataljon (17 officieren, 386 minderen);
1 sectie mortieren (7 minderen);
1 detachement mineurs (11 minderen);
1 ambulance (1 officier, 13 minderen);
3 bereden ordonnancen;
1 opnemer;
343 dwangarbeiders.

2de colonne te Lambaroe, onder luitenant-kolonel DEMMENI:

2 luitenants-adjudanten;
11de bataljon;
2 compagnieën van het 2de garnizoens-bataljon;
1 compagnie van het 12de bataljon.
Totaal: 32 officieren. 938 minderen.

1 sectie bergartillerie (1 officier, 36 minderen, 19 paarden);
1 peloton mineurs (3 officieren, 59 minderen);
ambulance (2 officieren, 22 minderen);
3 bereden ordonnancen;
1 opnemer;
424 dwangarbeiders.

3de colonne te Oleh-Kawang, onder luitenant-kolonel J. H. G. GODIN:

1 luitenant-adjudant;
3 compagnieën van het 2de bataljon (14 officieren, 240 minderen);
1 sectie mortieren (7 minderen);
1 detachement mineurs (11 minderen);
1 ambulance (1 officier, 13 minderen);
3 bereden ordonnancen;
1 opnemer;
295 dwangarbeiders.

Reserve te Pager Ajer Messigit, onder luitenant-kolonel H. M. TERSTEEGE;

2 amboneesche-compagnieën van het 3de bataljon (8 officieren, 236 minderen);
2 sectiën bergkanons (3 officieren, 71 minderen, 38 paarden);
ambulance (1 officier, 15 minderen);
164 dwangarbeiders.

houdende met de 2de colonne, over Anak Baté en Sibreh tegenover Montassik uitkomen. Zoo noodig, konden op beide eerstgenoemde plaatsen bezettingen worden achtergelaten.

De 2de colonne zou de rivier passeeren, van Lomkali Oostwaarts marcheeren naar de sawah ten Westen van Ghani en daar aanraking zoeken met de 3de colonne. Dan zou de reserve-colonne naar Lambaroe en Lomkali oprukken en de 2de colonne langs of nabij den rechter rivieroever, verband houdende met de 1ste colonne, Messigit Montassik bereiken.

De 3de colonne moest van Oleh Karang Oostwaarts rukken naar de Blang Tamah, dan Zuidwaarts langs Tjot Poetoek en de Kroeng Lingkar tot ten Westen Ghani, waar aanraking met de 2de colonne verkregen moest worden, en waar nadere bevelen zouden worden gegeven voor het oprukken naar Messigit Montassik.

In het algemeen werd aanbevolen de vijandelijke versterkingen, die onderweg ontmoet mochten worden, niet aan te vallen en zoo mogelijk voorbij te gaan, om het hoofddoel des te spoediger te bereiken. Zieken en gewonden zouden over land naar Panggo en Pager Ajer en verder langs de rivier naar Pantej Perak gebracht worden.

Te Lambaroe moest, ter bescherming van de daar te leggen brug, een bruggenhoofd worden gemaakt en de post naar de rivier worden verplaatst.

Den 23sten Juli 1878 te 6 ure 's morgens namen deze operatiën een aanvang.

Op verzoek der 2de colonne nam de 1ste ten 7 ure 's morgens stelling aan den kampongrand van Lamtengah, op 1500 pas ten Zuid-Oosten van Lambaroe.

Nadat de 2de colonne de rivier was gepasseerd en de kampong Lamtengah verlaten bevonden had, rukte de 1ste, op last van van den Kolonel, tegen den middag naar Messigit Lamtengah, waar te half vier 's namiddags het bivak betrokken werd.

Het kamponghoofd kwam zich des avonds onderwerpen. Tegenstand was er niet ondervonden.

De 2de colonne had te half zes 's morgens een compagnie naar den rivieroever uitgezonden om 's vijands vuur uit te lokken, teneinde daarnaar den te verwachten tegenstand te kunnen berekenen. De vijand beschoot haar weinig, doch bleek den oever goed bezet te hebben.

Daarop trok die compagnie terug en kwam de artillerie in batterij; 4 mortieren werden opgesteld bij en ten Oosten van den post Lambaroe, op 400 meters van de vijandelijke stelling te Lomkali. Achter die mortieren stond een sectie berggeschut der reserve-colonne, aan beide zijden door een compagnie gedekt. Achter die artillerie stonden de ambulance en de trein met een compagnie rechterflankdekking, en achter den trein een compagnie infanterie met 1 sectie artillerie als reserve. Deze troepen (11de bataljon) vormden de aanvalscolonne.

De andere mortierbatterij (4 stukken) was geplaatst op 300 meters Noordelijk van den post Lambaroe, met 2 compagnieën, waartusschen een sectie artillerie, op de linkerflank. De mineurs (1 peloton) met het brugmaterieel, 242 koelies en de vier prauwen, gedekt door een compagnie, stonden tusschen deze troepenafdeeling en den post.

Te 6 ure 's morgens openden de mortierbatterijen en het geschut der vier nabij gelegen posten hun vuur, dat, na het afgeven van 160 worpen en schoten, een half uur later gestaakt werd. Daarop rukte de eerst vermelde sectie artillerie al vurende voorwaarts en nam op 100 passen van den oever stelling, gedekt door 3 compagnieën van het 11de bataljon, die dicht bij den oever ten Zuiden van Lomkali een gedekte positie innamen.

De troepen bij de tweede mortierbatterij rukten eveneens naar den oever op, tegenover het Noord-Westelijk front van Lomkali, en de mortierbatterijen, die hen volgden, deden weder 105 worpen.

De vijand, door de voorafgaande verkenning en het geschutvuur omtrent onze bedoelingen ingelicht, vuurde krachtig terug. Daar het artillerievuur onmachtig bleek om hem te verdrijven, werd een kabel over de rivier gespannen, een prauw daarin neergelaten, en te 9 ure voormiddags een peloton infanterie, onder kapitein H. Haaksma, overgebracht, dat dadelijk tot de bestorming overging en den vijand uit zijn beide kleine veldwerken en zijn uitgestrekte loopgraaf langs den rechter oever verdreef. In het geheel telden onze troepen toen 1 gesneuvelde en 11 gewonden. Later werden nog 2 minderen gekwetst.

Terwijl er een aanvang gemaakt werd met het slaan der brug, die den volgenden morgen gereedkwam, werden de troepen met een sectie onbespannen artillerie en 2 mortieren overgezet.

In den namiddag trokken 2 compagnieën van het 11de bataljon in Oostelijke richting uit om aanraking te krijgen met de 3de colonne, die reeds te half vijf 's morgens was uitgerukt, het vuur uit Tjot Tjibreh en Tjot Poetoek zooveel mogelijk had vermeden, en te 8 ure voormiddags de passer Pakan Baroe, buiten den Westelijken rand van Ghani, had bereikt, waarin veel geweren,

munitie en rijst gevonden werd, en waar het bivak werd opgeslagen. De compagnie der bezetting van Oleh Karang, die haar tot Tjot Poetoek gevolgd was, kreeg onder het terugkeeren 1 gewonde.

Een compagnie, te 3 ure 's namiddags van Pakan Baroe uitgezonden om aanraking met de 2de colonne te verkrijgen, werd beschoten uit de kampongs, waaruit witte vlaggen wapperden.

Nadat zij de bovenbedoelde twee compagnieën van het 11de bataljon had ontmoet, en de 2de colonne te 5 ure 's namiddags een bivak betrokken had op 200 meters ten Oosten van Lomkali, waar het op te werpen bruggenhoofd door een compagnie werd gedekt, kon zij naar haar colonne terugkeeren.

In het hoofdkwartier te Lambaroe, waarheen nu ook de reserve was opgerukt, werd des avonds in een conferentie met de colonne-commandanten besloten, dat de 1ste colonne, versterkt met een compagnie uit Kota Radja, langs de rivier zou oprukken naar Pasar Sibreh (Longie), en, wanneer zij verband gekregen had met de 2de colonne, Oostwaarts voort zou gaan totdat zij aangekomen zou zijn ter hoogte van de op den anderen oever gelegen Messigit Montassik.

De 2de colonne, die voorloopig een compagnie te Lomkali zou achterlaten, in afwachting, dat de compagnie van het 6de bataljon ter harer aflossing uit Kota Radja zou zijn aangekomen, en die 2 compagnieën van het 11de bataljon aan de 3de colonne had af te geven, moest door de terreinstrook tusschen Senelop en de rivier tegen die Messigit oprukken, daarbij voeling houdende met de 1ste, en zooveel mogelijk samenwerkende met de 3de colonne.

De 3de colonne, nog versterkt met een sectie artillerie der reserve, zou zich Oostwaarts van Senelop tegen de Messigit Montassik wenden.

De reserve, waarbij de bevelhebber verbleef, zou de 2de colonne volgen en zich naar Pakan Baroe begeven.

De 1ste colonne marcheerde den 24sten Juli te kwart over tienen voormiddags in nevenstaanden marschvorm af.

1ste colonne.

Voorhoede:

1 peloton infanterie;
1 detachement mineurs;
1 peloton infanterie;
mortieren.

Hoofdtroep:

1 compagnie infanterie;
ambulance;
reserve-munitie;
1 compagnie infanterie;

Achterhoede:

1 compagnie infanterie.

Bij Lambarih werd zij plotseling met een hevig vuur van achter een aarden borstwering op den rechteroever begroet en haar een verlies van 2 dooden en 3 gewonden toegebracht. Na dit vuur beantwoord te hebben, rukte zij door tot Niroen, waar wegens de vermoeidheid van den troep en de groote warmte te 3 ure namiddags het bivak in carré betrokken werd. De 2de colonne, die te 9 ure voormiddags haar marsch aanving en spoedig de sawah verkoos boven de kampong op den rivieroever, waarin vele hindernissen voorkwamen, sloeg bij Loeboe een brug over de Lingkar en betrok het bivak in het Westelijk deel van Lam Tjampoek. Des middags werd zij versterkt met 25 mineurs, onder een officier, die na het gereedkomen van de brug te Lambaroe beschikbaar waren gekomen.

De 3de colonne was bij het aanbreken van den dag in haar bivak hevig beschoten. 3 minderen sneuvelden en eenige andere werden gekwetst. De artillerie, die daar inmiddels was aangekomen, bracht dit vuur tegen 10 ure voormiddags met 12 granaten tot zwijgen.

3de colonne.
Voorhoede:
1 peloton infanterie;
mineurs;
1 peloton infanterie;
1 sectie artillerie;
mortieren;
1 compagnie infanterie.
Hoofdtroep:
1 compagnie infanterie;
ambulance;
koelies;
1 compagnie infanterie;
Achterhoede;
1 compagnie infanterie.

Onder groote hitte marcheerden de troepen te half twaalf voormiddags af. Steeds uit de Oostelijk gelegen kampongs bestookt, moest de artillerie dikwerf in batterij komen en de voorste compagnie van den hoofdtroep als linkerflankstelling worden aangewezen. Te 4 ure namiddags betrokken de hoogst vermoeide troepen, die 9 gewonden telden en waarvan 2 minderen door vermoeienis bezweken waren, in het Westelijk gedeelte van Lam Tjampoek het bivak.

De reserve-colonne was van Lambaroe naar Pakan Baroe opgerukt, doch keerde des namiddags weder terug, daar de Bevelhebber die plaats voor haar legering minder geschikt oordeelde. Vooraf tuchtigde zij Ghani, waaruit de 3de colonne beschoten was, door er een aantal huizen te verbranden.

Den 25sten te 6 ure 's morgens rukte de 1ste colonne, die een compagnie van den hoofdtroep voorloopig in het bivak achterliet om voor aanvoer van leeftocht te zorgen, naar de versterkte Messigit Anak Baté, die door de mortieren beworpen en door twee compagnieën bestormd werd. De vijand, die ons 2 gewonden bezorgde, wachtte den aanval niet af. Nadat de achtergelaten compagnie zich met de colonne vereenigd had, wendde deze zich Noordwaarts, ten einde de Atjeh-rivier te bereiken en met de 2de colonne in verbinding te treden. Te 1 ure namiddags in Niroen aangekomen, trachtte zij te vergeefs door hoornsignalen haar aandacht te trekken. Niet ver van de plaats, waar zij den vorigen nacht gelegerd was, betrok zij nu weder een bivak.

De commandanten der 2de en 3de colonne hadden besloten gezamenlijk tegen Senelop op te rukken, dat, op een verhevenheid midden in de sawah gelegen, den omtrek beheerschte. Naar zij vernomen hadden, bestond de borstwering dier benteng uit een aarden wal, door een breede, natte gracht omgeven, en aan de Westzijde door moerassig terrein beschermd. In de Zuiderface bevond zich een door twee traversen verdedigde opening, vanwaar een 5 meters breede dijk in Westelijke richting door de moerassige sawah liep.

Te half acht voormiddags verlieten beide colonnes haar bivaks, waarin zij ieder een compagnie achterlieten tot bewaking der vivres, terwijl een compagnie der 3de colonne naar Lambaroe toog om leeftocht te halen. Zij vonden de Messigit Lam Tjampoek verlaten.

De 2de colonne stuite in Lamraja op zooveel terreinhindernissen, dat zij het verkieselijk achtte naar de sawah terug te keeren en den Noordelijken rand dier kampong te volgen.

De 3de colonne volgde eenigen tijd de Kroeng Lingkar, om daarna in Zuid-Oostelijke richting op Senelop aan te marcheeren.

Nadat de 2de colonne de Westelijk van Senelop gelegen kampong met eenige salvo's en een 20-tal schoten der artillerie geteisterd had, ging zij tot den stormaanval over. De beide compagnieën, hoofdzakelijk uit Franschen en Belgen bestaande, die den vijand hier verdreven, rukten met de mineurs door tot de achter de kampong gelegen versterking, maar werden daar zóó warm ontvangen, dat zij terug moesten trekken en tot geen tweeden aanval te bewegen waren.

Alleen de mineurs, waarvan er 1 sneuvelde, en de officier met 3 minderen gewond werden, hielden onder de wallen stand.

De 3de colonne had inmiddels den vijand, welke haar van den rechteroever der Lingkar beschoot, met eenige salvo's beantwoord en door een peloton doen verdrijven. Vervolgens haar marsch in Zuid-Oostelijke richting voortzettende, had zij tegenover de Westzijde van Senelop de artillerie in batterij gebracht en een sectie uitgezonden ter verkenning der Noord-Westelijk gelegen kampong. De voorhoede-compagnie (Afrikanen) had nauwelijks stelling genomen op 300 passen van de benteng, toen de stormaanval der 2de colonne werd afgeslagen. Dit ziende reed de luitenant-adjudant van het 2de bataljon, W. F. Kroesen, naar den hoofdingang der vijandelijke positie en spoorde de Afrikanen aan hem te volgen. Ondersteund door een sectie van het 11de bataljon, waarbij zich het vaandel bevond, en de officieren en eenige manschappen der kort te voren afgeslagen compagnieën, verdreven zij den vijand van de borstwering en drongen, na een verwoed gevecht, gedeeltelijk door den ingang en gedeeltelijk over de wallen de benteng binnen, waar een zevental Atjehers, die zich niet door de vlucht hadden willen of kunnen redden, werden neergeschoten.

De bovengemelde sectie had het moeras ten Noord-Westen van Senelop doorwaadbaar gevonden en de aan die zijde niet verdedigde borstwering beklommen.

Gelijktijdig werd de Noord-Oostelijke face bestormd door een peloton, dat als linkerflankdekking der colonne had gediend. Dit vond daar een overgang over de gracht en verkreeg bij het beklimmen der borstwering 2 gewonden.

De verovering van Senelop kostte ons 6 gesneuvelden en 42 gewonden, waarvan 4 dooden en 15 gekwetsten tot de 3de colonne behoorden. Onder de gekwetsten bevonden zich 2 officieren en 5 minderen, die brandwonden bekwamen door de ontploffing van een ton buskruit binnen de benteng.

Beide colonnes betrokken hier het bivak.

Op denzelfden datum rukte luitenant E. C. Ontrop met 25 bajonetten uit de Zuid-Oosterlinie naar de Zuid-Oostelijk van Atoëh gelegen kampong, waar zich steeds kwaadwilligen ophielden.

Ongemerkt bereikte hij een verlaten benteng, doch, toen die in brand gestoken werd, kwam de vijand van alle zijden opzetten. Om het gevaar van omsingeld te worden te ontgaan, trok hij naar de sawah van Lamkrak, waar

hij genoodzaakt was den vijand uit een loopgraaf te verdrijven en de bentengs Tjot Lepong en Tjot Gloempang te nemen, om zijn terugtocht naar Kajoe-Leh open te houden.

De gebouwen binnen die sterkten werden verbrand en de aldaar gevonden wapenen en munitie onbruikbaar gemaakt. Nadat er een van Ontrops manschappen gesneuveld en 2 gewond waren, bereikte hij met twee gevangenen Atoëh-Noord.

Den 26sten Juli hielden de troepen rustdag en werden alle koelies gebruikt om een tijdelijk vivres- en munitiedepôt te Senelop op te slaan.

Een transport van Lambaroe, daarheen op weg, werd bij Pakan Baroe hevig beschoten en achtervolgd, totdat een compagnie van Senelop den vijand verdreef.

Des namiddags werd hier aan een detachement cavalerie den doortocht naar Senelop verhinderd. 2 compagnieën der reservecolonne rukten toen op, om de gemeenschap te herstellen. Het vuurgevecht, dat zij met den vijand moesten onderhouden, vertraagde den marsch echter zóózeer, dat zij voor de duisternis, waarop zij in Lambaroe moesten terug wezen, Senelop niet bereiken konden en dus de communicatie voorloopig gestremd bleef.

De 1ste colonne, die uit de nabij gelegen kampongranden ernstig beschoten werd, zonder dat het granaatvuur daaraan een einde kon maken, verplaatste haar bivak 1000 passen verder.

Daar bracht een Atjeher in den namiddag brieven van Toekoe Moeda Baid en verklaarde dat kampong Kling haar onderwerping aanbood. Hij werd teruggezonden met de boodschap, dat Toekoe Moeda Baid zelf diende te komen, als hij zich onderwerpen wilde.

Kort daarop verschenen andere zendelingen van dit hoofd, die 8 dagen uitstel vroegen. Dit werd geweigerd, doch het hoofd van Kling werd naar den Bevelhebber gezonden om diens beslissing te vernemen.

Ook de kolonel van der Heijden eischte onmiddellijke onderwerping van het hoofd der VII Moekims.

Hoewel de stremming in de gemeenschap tusschen Lambaroe en Senelop aanleiding gaf, dat de 2de en 3de colonne haar oprukken naar Montassik één dag uitstelden, zoo liet de Bevelhebber de 1ste colonne den 27sten haar opdracht volvoeren en naar Anak Galoeng trekken, ten einde pressie te kunnen uitoefenen op den weifelenden Toekoe Baid.

Nadat de vijand enkele schoten gelost had uit twee kleine aarden bentengs aan den ingang van het pad tusschen Anak Baté en Kling, kon de colonne ongehinderd voorttrekken tot op de sawah ten Westen van Anak Galoeng, waar het vuur uit die kampong en uit Sibreh, dat ons een gewonde bezorgde, door eenige granaten tot zwijgen werd gebracht.

Te 10 ure voormiddags werd in Anak Galoeng, de vroegere verblijfplaats

van Panglima Polim, een aan de Atjeh-rivier grenzend bivak betrokken, dat door een palissadeering van pinangboomen werd omringd. Door vuur des vijands uit een loopgraaf aan de overzijde der rivier werden daar gedurende dien dag 8 personen gewond.

Twee compagnieën der 2de colonne bereikten ongehinderd de Atjeh-rivier, die wegens den snellen stroom niet kon worden gepasseerd, doch waar men de signalen der 1ste colonne vernam.

Zonder eenige ontmoeting met den vijand gehad te hebben, herstelde de reserve-colonne inmiddels de verbroken gemeenschap. Aangezien de Bevelhebber bevolen had de terreinstrook tusschen het hoofdkwartier en de 2de en 3de colonne te zuiveren en te tuchtigen, verjoeg de overste Tersteege eenige vijanden uit Tjampoek en stak in Tjot Bada duizend huizen in brand. Terwijl de Oostelijke kampongs bezet gehouden werden, totdat een convooi, dat te 3 ure namiddags van Lambaroe naar Senelop marcheerde, was teruggekeerd, kwam de vijand in de nabijheid van Pakan Baroe opdagen. Stormenderhand werd hij van een der heuvels nabij deze plaats verdreven en verder door artillerie- en infanterievuur in bedwang gehouden. Te half zes namiddags was de colonne met 1 gesneuvelde en 1 gewonde te Lambaroe terug.

Ter omtrekking der missigit van Montassik marcheerde de 2de colonne den 28sten te 6 ure 's morgens, zonder kanons, maar met de sectie mortieren bij zich, in Oostelijke richting uit Senelop door Sban en Aloew, in welke laatste kampong zij enkele geweerschoten beantwoordde. Het moerassige terrein, waartegen zij vervolgens ten Noorden der sterk bezette kampongs Lambada en Lampasei stuitte, en dat zich te ver uitstrekte om Oostelijk te worden omgetrokken, gaf haar aanleiding recht op de messigit aan te marcheeren, welke zij reeds door de 3de colonne veroverd vond.

Deze was met de beide sectiën berggeschut te 6 ure 's morgens in Zuidelijke richting getrokken, had de loopgraaf aan de rivier, waaruit de 1ste colonne tot op dat oogenblik beschoten werd, met een tiental granaten geteisterd en daarna veroverd en een compagnie tegen kampong Baroe afgezonden, terwijl de artillerie op 1300 pas van Messigit Montassik in batterij kwam.

Toen die compagnie het vuur in Baroe tot zwijgen had gebracht, waarbij zij drie gewonden verkreeg, wendde zij zich Oostwaarts, naar de sawah, waar zij den rechtervleugel der colonne (een compagnie Afrikanen) tegen het toenemend vuur uit de kampongs dekte.

De artillerie, die door twee compagnieën werd gedekt, en waarbij een compagnie Afrikanen gereedstond naar Lampasei op te rukken, verplaatste zich steeds dichter naar het aan te vallen punt, waarop zij 56 granaten en 18 granaatkartetsen afzond.

Toen zij op 600 pas afstand gekomen was van den 1,3 meter hoogen steenen

muur, die het houten gebouw van de messigit omringde, rukten alle compagnieën voorwaarts en verliet de vijand zijn positiën.

Hij vertoonde zich echter spoedig weder in kampong Baroe, waaruit een compagnie van het 11de bataljon, gesteund door het vuur der artillerie, hem verdreef.

Toen deze compagnie den last volvoerde om zich tusschen de loopgraaf en de messigit op te stellen, waar zij Baroe in bedwang hield en een gewonde kreeg, kwam zij te 10 ure voormiddags in verbinding met een verkenningspatrouille der 1ste colonne.

De overste Godin, die het bevel voerde over de 2de en 3de colonne, nadat zij zich bij de Messigit Montassik vereenigd hadden, liet 2 compagnieën het bivak betrekken op den rechter rivieroever, tegenover de legerplaats der 1ste colonne.

Zoo kwam Montassik, dat als de kern van het vroegere Sultansrijk werd beschouwd, met een verlies van slechts 1 gesneuvelde en 4 gewonden in onze handen.

Ter verzekering van den verbindingsweg tusschen Anak Galoeng en Lambaroe, waarop den 28sten een transport uit Sibreh beschoten werd en 1 doode en 4 gewonden verkreeg, rukte de 1ste colonne den daaropvolgenden morgen tegen die kampong op. Zoodra de voorhoede, die recht tegen de kampong moest opmarcheeren, de sawah bereikte, werd zij door den vijand beschoten. Na eenige worpen uit de mortieren en enkele salvo's der infanterie, stormden zij en de voorste compagnie van den hoofdtroep, die tegen 's vijands rechterflank ageerde, vooruit, verdreven de Atjehers en staken een 80-tal huizen in brand.

Voorhoede:
1 compagnie infanterie met mortieren.

Hoofdtroep:
1 compagnie;
mineurs;
1 compagnie;
1 compagnie met trein en zieken voor Lambaroe.

Bij kampong Kling hielden de beide voorste compagnieën stand, terwijl de derde met de zieken en gewonden naar Lambaroe marcheerde. Na een brief voor Toekoe Baid, die weder stappen tot onderwerping gedaan had, aan een boom te hebben opgehangen, keerde de colonne zonder eenig verlies te 10 ure voormiddags in haar bivak terug.

Het bivak op den rechter rivieroever werd door de 2de colonne betrokken en de 40 meters lange schraagbrug, die beide bivaks verbinden moest, kwam den volgenden dag gereed.

In Lampasei werden ettelijke huizen in brand gestoken.

De Bevelhebber, die den 30sten bij de colonnes aankwam, bepaalde, dat niet te Senelop, maar in de beide bivaks aan de rivier te Anak Galoeng en te Montassik West voor een maand vivres zouden worden opgeslagen, en dat de omliggende kampongs moesten worden getuchtigd en verkend. Voor een oprukken naar Tjot Bada (ten Noorden van Tjot Basetoel), waar Habib zich veelal ophield, en naar de hoog geroemde messigit van Indrapoeri, ontbraken hem vooralsnog de zoo noodige topografische gegevens.

Daar ook de regentijd naderde, en de bewoners der XXVI Moekims geen geneigdheid toonden om zich te onderwerpen, maar onze transporten bleven bestoken, besloot hij zich voorloopig te bepalen tot het bezet houden der ingenomen stellingen, waar alles in gereedheid moest worden gebracht om met de aangevraagde vermeerdering van strijdkrachten te gelegener tijd verder op te rukken.

Anderhalve compagnie van het 15de bataljon kwamen den 30sten Juli en den 4den Augustus van Padang te Oleh-leh aan, den 2den Augustus gevolgd door de 18de compagnie (bergartillerie) en den 8sten door het 9de bataljon, onder majoor W. E. Berkholst (sterk 18 officieren, 556 minderen). Den 21sten Augustus kwam de batterij bergartillerie aan, waarom reeds vóór den aanvang der operatiën verzocht was. De cavalerie werd tot 1 escadron (5 officieren, 156 minderen, 138 paarden) uitgebreid.

In het geheel waren er nu 9 veldbataljons, dus de helft der infanterie van het Indische leger, op Atjeh vereenigd. De vele geëvacueerden, die uit de andere helft der veldbataljons moesten worden aangevuld, maakten dezen tot niet veel meer dan depôts der strijdmacht te Atjeh, zoodat de oorlog die daar nu gevoerd werd, gezegd kan worden de infanterie van het geheele Indische leger in beslag genomen te hebben.

b. Tijdelijke staking der aanvallende actie.

De buitengemeen hevige regenmoeson, die den 20sten Augustus inviel, was oorzaak, dat het hervatten der krijgsverrichtingen langer moest worden uitgesteld, dan verwacht was.

Inmiddels hadden er in de XXII en XXVI Moekims de volgende krijgsverrichtingen plaats.

Den 31sten Juli tuchtigden 2 compagnieën van het 3de bataljon met een sectie artillerie de kampongs Tjampoek, Lamraja, Loeboe en Lamdam, welker bevolking de gemeenschap tusschen Lambaroe en Senelop bedreigde. Op dien dag werd het convooi van Anak Galoeng naar Lambaroe uit Lamkrak beschoten en verkreeg daarbij vier gewonden.

Bij het verjagen van den vijand uit de omstreken van Atoëh werden 3 minderen gewond. Luitenant E. C. Ontrop ontving bij die gelegenheid een kwetsuur, waaraan hij twee dagen later overleed.

Een verkenning, den 1sten Augustus ten Zuid-Oosten van Montassik gehouden, kwam met 1 gesneuvelde en 2 gewonden terug. Den volgenden dag tuchtigde een colonne van 200 man de kampongs ten Noorden van Pakan Baroe en rukte den 5den tegen Lamteh en Lamkrak op, toen de brug bij Anak Galoeng, die den 1sten Augustus door een bandjir was vernield, door een vlotbrug was vervangen en dus de gemeenschap tusschen de colonnes was hersteld.

Tot aan de sawah van Lamkrak marcheerden de hiernevens vermelde colonnes

vereenigd. De 1ste colonne tuchtigde Kling en rukte daarna in Zuid-Westelijke richting al brandende door Lamteh naar Lamkrak.

1ste colonne:
luitenant-kolonel GODIN;
3 compagnieën infanterie;
ambulance.
2de colonne:
luitenant-kolonel DEMMENI;
3 compagnieën infanterie;
2 sectiën bergartillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.

De 2de, die Westelijk was opgerukt, werd uit Lamteh beschoten, dat daarna door een compagnie werd verkend en verbrand.

Met 2 compagnieën op 100 pas afstand in compagniescolonnes in linie en de artillerie in de tusschenruimte, werd vervolgens tegen de benteng Lamgani, aan den Westelijken rand van kampong Lamteh gelegen, opgerukt. De artillerie stelde zich eerst ten Noorden van Tjot Gloempang op en bracht het vijandelijke vuur op den linkerflank tot zwijgen. Daarna nam zij meer Zuidelijk positie en richtte haar vuur op 's vijands stelling, op 800 pas Zuid-Oostwaarts in den kampongrand verscholen. Het krachtig vuur, waarmede de vijand antwoordde, stelde 5 kanonniers en 4 paarden buiten gevecht.

Toen na 20 minuten wachtens de opstijgende rook deed zien, dat de colonne GODIN haar omtrekking grootendeels volbracht had, deed de artillerie nog een twintigtal schoten en ging de overste DEMMENI met 2 compagnieën tot de bestorming over. Na een kortstondige aarzeling onder de soldaten, werd de redoute van 17 meters zijde, geflankeerd door een 70 meters lange loopgraaf, die aan de Noordzijde door een gang van 31 meters lengte aan den kampongrand verbonden was, genomen, op het oogenblik dat de andere colonne uit de kampong kwam opdagen. Behalve de bovengenoemden waren aan onze zijde 1 mindere gesneuveld, 2 officieren en 1 mindere gewond.

Te half twee 's namiddags waren de vermoeide troepen in hun bivaks teruggekeerd.

De proef, op voorstel van den assistent-resident SOL, dien dag genomen, om bevriende Atjehers als lastdragers te gebruiken tot vervoer van rijst van Lambaroe naar Montassik West, mislukte geheel.

Toen zij, onder valsche voorgevens hunner hoofden te Lambaroe verzameld, onder dekking van een compagnie op de sawah ten Noorden van den rechter rivieroever beschoten werden en twee gewonden verkregen, wierpen zij hun vrachten van 10 kilogram rijst weg en namen de vlucht.

Bij het opsporen dier zakken rijst werden den volgenden dag aan den rechter rivieroever tegenover Lamtengah vier verlaten bentengs ontdekt, die vernield werden. Twee met schroot geladen stukken werden medegevoerd en 40 huizen in de asch gelegd.

Het bruggenhoofd te Lomkali kwam den 8sten Augustus gereed. Het versterkt wachthuis, aan de overzijde aangelegd, werd ingetrokken, toen de post Lambaroe naar den rivieroever werd verplaatst.

Op laatstgenoemden datum werd Sibreh nogmaals getuchtigd. Een compagnie der reservecolonne, die de kampongs ten Noord-Westen van

Senelop verkende, werd hevig beschoten en kreeg 3 dooden en 1 gewonde.

Zij bezette de stelling des vijands (een grafheuvel), waar weder 1 mindere sneuvelde en een officier gewond werd.

Op last van den commandant der reserve, die haar met 1 peloton infanterie eenige tandoe's tot vervoer der gewonden toezond, werd het gevecht afgebroken en marcheerde de compagnie naar Lambaroe terug.

Den volgenden dag werd Sibreh nader doorzocht en een daarin opgeworpen benteng ten koste van 2 gewonden genomen.

Een colonne van 3 compagnieën, die den rechter rivieroever door de kampongs Baroe en Lambada verkende, kreeg, door vuur uit een paar bentengs aan de overzijde der rivier, twee gewonden.

Bij het slechten van Pakan Baroe, dat den vijand steeds tot schuilplaats had gestrekt, werd de vijand door 3 pelotons op een afstand gehouden. Aan onze zijde werd een mindere gewond.

Den 10den werd de verkenning langs de rivier voortgezet. Het hevig vuur uit Panteh Karang ontvangen, bezorgde ons één gekwetste.

Den volgenden dag rukten weder 3 compagnieën, 1 sectie artillerie en een detachement mineurs naar Sibreh en Oostelijk Lamkrak, waar de Atjehers de vlucht namen en alle huizen werden verbrand.

Daar de bevolking der XXVI Moekims zich steeds zeer vijandig betoonde, achtte de Bevelhebber het noodig, ook in die richting verkenningen te laten doen.

Den 14den Augustus marcheerde daartoe de luitenant-kolonel Tersteege met 2 compagnieën infanterie en een sectie artillerie naar Lampermej. Na de Lingkar gepasseerd te zijn, stelde hij zijn artillerie op tegen Tjot Tjibreh, dat door een peloton, onder luitenant J. C. Lindgreen, werd omgetrokken en op den verrasten vijand werd genomen.

De twee aldaar gelegen rechthoekige bentengs met aarden borstweringen van 60 en 25 passen lengte, 1,8 meter hoogte en 1,5 meter dikte, omringd door een droge gracht, werden ieder door een sectie bezet, die nu en dan salvo's afgaven op den vijand.

Tjot Poetoek bleek verlaten, en bij de verkenning, die verder Noordwaarts werd voortgezet, werd de vijand door het vuur der artillerie en door salvo's in toom gehouden.

De Bevelhebber bepaalde, dat te Lampermej een post zou worden opgericht, en Tjot Poetoek, en, zoo noodig, ook Tjot Tjibreh, bezet zou blijven.

Den volgenden dag werd een benteng, bij de bocht der rivier in het verlaten Lampermej gevonden, door een peloton infanterie betrokken en met 2 bergkanons bewapend.

Een compagnie van het 9de bataljon, die hier een compagnie der reservecolonne kwam aflossen, welke met den overste naar Lambaroe terugkeerde, kreeg

bij haar opmarsch over Panggo 1 doode en 1 gewonde. Een andere compagnie, ter afleiding des vijands van Oleh Karang naar Tjot Poetoek rukkende, werd krachtig beschoten.

Bij het terugmarcheeren der laatstvermelde compagnie naar haar post werd een mindere gekwetst.

Den 16den Augustus werd een transport koelies en zieken, op weg van Anak Galoeng naar Lambaroe, bij het deboucheeren op de sawah van Lamkrak, hevig beschoten. De commandant der drie pelotons, die het dekten, kapitein H. E. Schoggers, alsmede de luitenant F. A. E. Auffmorth en de kapitein J. J. Meijboom, 6 militairen en drie dwangarbeiders werden zwaar gewond. De twee eerstgenoemde officieren overleden weinige uren later.

Twee pelotons hielden den reeds opdringenden vijand tegen, terwijl het derde, met het transport, den marsch voortzette. Den volgenden dag keerde dit transport over Senelop terug.

Een compagnie, op dien dag uit Oleh Karang in Oostelijke richting een verkenning makende, veroverde ten Oosten van Lamkapang een driehoekige benteng met borstweringen van 12 à 15 meters lengte, 2 meters hoogte en 1 meter dikte, bewapend met een drieponder. Bij die affaire sneuvelde de gids en werd een mindere gewond. Gedurende den terugmarsch werden nog 2 man gekwetst.

Den 18den werd de nog te Lampermej verblijfhoudende compagnie der reservecolonne door een van het 9de bataljon vervangen.

De commandant van dat bataljon werd met het bevel over de stelling aldaar belast en kreeg opdracht Tjot Poetoek te slechten en de tot een sterken wachtpost ingekrompen bezetting van Tjot Tjibreh, door een gedekten gemeenschapsweg met Lampermej in verbinding te stellen.

Ter bestraffing voor den overval op den 16den Augustus moesten de kampongs ten Zuiden der sawah van Lamkrak den 19den getuchtigd worden.

Te 4 ure 's morgens zou de reservecolonne (Tersteege) zich daartoe van Lambaroe over Kajoe-leh richten tegen West-Lamkrak.

Een half uur later zou een colonne (Demmeni) uit Anak Galoeng zich in Zuidelijke richting wenden naar de zijde van Pasar Sibreh en in Zuid-Westelijke richting een andere en sterkere (Godin), door kampong Kling tegen Lamkrak oprukken.

Een afdeeling uit de Zuid-Oosterlinie zou, onder de orders van kapitein F. C. Vervloet, op hetzelfde uur van Biloel Zuid door Empitring trekken en zich aan de Zuidzijde van Lamkrak opstellen.

Die colonnes moesten onderling aanraking zoeken en des avonds, na gemeen overleg, het bivak betrekken, om den volgenden dag de tuchtiging voort te zetten.

De hieronder vermelde colonne vond op een vooruitstekend gedeelte van

Luitenant-kolonel Tersteege.

Voortroep:

1 sectie infanterie.

Hoofdtroep:

3 sectiën infanterie;
1 sectie artillerie;
trein en ambulance;
3 sectiën infanterie.

Achterhoede:

1 sectie infanterie.

den kampongrand nabij Tjot Gloempang een verlaten versterking, doch kreeg daar, door vuur uit verschillende punten van dien rand, spoedig één doode en 4 gewonden.

Terwijl een compagnie, onder Opscholtens, in Oostelijke richting de kampong binnentrok, richtte de artillerie haar geschut op den Zuid-Westelijk gelegen kampongrand, zonder bij machte te wezen dat des vijands tot zwijgen te brengen. Zij concentreerde toen haar vuur op een versterking in dat gedeelte van dien rand, waartegen bovengenoemde compagnie, die weder bij de colonne was teruggekeerd, nu in de flank optrok en die door den vijand werd ontruimd.

Na hier eenigen tijd gerust te hebben, werd de marsch over de sawah in Oostelijke richting voortgezet, terwijl een sectie binnen de kampong als rechterflankdekking optrad. Tegen het vuur uit de benteng Lamgani afgegeven (zie boven), kwam de artillerie in batterij en rukte een compagnie ter bestorming op, juist toen 2 compagnieën der colonne Godin aan de Noordzijde dier benteng op de sawah verschenen. Van twee zijden besprongen, nam de vijand overhaast de vlucht.

Laatstgenoemde colonne toch, 4 compagnieën sterk, had opdracht gekregen te ageeren door de kampongstrook ten Westen van Kling, die den algemeenen naam van Lamkrak droeg, terwijl de andere colonnes zich langs de buitenzijden daarvan moesten bewegen.

Daar in de rapporten van den 5den Augustus de benteng Lamgani met den naam van Lamkrak was vermeld, volgde de overste Godin ongeveer denzelfden weg, als op genoemden datum, en kwam aldus met zijn troepen vóór en ten Noorden, in plaats van achter en ten Zuiden van Lamgani terecht.

De overste Tersteege, die nu het bevel over de beide vereenigde colonnes op zich nam, dirigeerde 3 compagnieën onder den overste Godin in Zuid-Oostelijke richting om de tuchtiging voort te zetten, terwijl hij zelf met 2 compagnieën meer Westelijk marcheerde.

Zonder tegenstand te ondervinden drongen de colonnes al brandende tot Lamloea (de kamponghoek tusschen Blang Miraij en Tampok) voort. Toen daar, na een uur wachten en het doorzoeken van het terrein in Oostelijke richting, nog geen verbinding verkregen kon worden met de colonne Demmeni, trok men te half één 's middags weder op Lamgani terug, waar de order van den Bevelhebber ontvangen werd om verbinding te zoeken met de colonnes Demmeni en Vervloet en zoo mogelijk eenige troepen naar de bivaks terug te zenden, ten einde die des nachts te beveiligen.

De overste Godin werd daarop met 2 compagnieën en de ambulance naar Anak Galoeng teruggezonden. Mocht hij onderweg iets van de colonne Demmeni vernemen, dan zou hij dat aan den commandant der reservecolonne berichten.

De laatste zond tevens een compagnie in de richting van Atoëh Noord uit, om de colonne VERVLOET op te zoeken. Dicht bij dien post werd een patrouille dier colonne ontmoet, welke kennis gaf van het punt, waar zij zich bevond.

Des namiddags werd de order van den Gouverneur ontvangen om den volgenden morgen den tocht door Lamkrak in de richting van Anak Galoeng voort te zetten. Het vuur, dat de vijand toen weder uit de Zuidwaarts gelegen kampongranden begon af te geven, werd door een paar granaatschoten en eenige salvo's bedwongen. Zekerheidshalve werd het bivak echter naar een terreinverhooging op 1200 pas ten Noorden van Tjot Gloempang verlegd.

De colonne VERVLOET (sterk 6 officieren, 190 minderen en 2 mortieren) was ten Zuid-Oosten van Empitring zoodanig uit Lamkrak beschoten, dat zij 5 gewonden kreeg. Na eenige worpen uit de mortieren ging zij tot de bestorming van den kampongrand over en verdreef den vijand. Kleine detachementen doorkruisten het terrein, terwijl de colonne een bivak binnen de kampong betrok, waar de lastgeving ontvangen werd om den volgenden dag in en buiten Lamkrak te ageeren.

Door enkele granaatschoten van de heuvels van Biloel Zuid, uit zwaar geschut afgegeven, werden de vijanden, die de colonne VERVLOET uit het gebergte beschoten, naar een volgende hoogte teruggedreven.

Colonne DEMMENI.

Voorhoede:

1 compagnie.

Hoofdtroep:

2 compagnieën, in compagnies-colonnes, naast elkander, met 2 sectiën artillerie in de tusschenruimte;
ambulance;
trein en mineurs.

Achterhoede:

1 sectie infanterie.

De hiernevens vermelde colonne, die op denzelfden morgen na de colonne GODIN uit het bivak Montassik West was afgemarcheerd, werd tijdens haar marsch over de sawah ten Westen van Anak Galoeng al spoedig met vuur uit Sibreh begroet.

Na dit vuur met eenige granaten en pelotons salvo's der voorhoede te hebben beantwoord, werd meer Westelijk een punt bereikt, vanwaar de artillerie op 600 pas een geregeld sectievuur van granaten en granaat-kartetsen kon afgeven, dat door salvo's der voor- en zijwaarts geposteerde voorhoede werd begeleid. Toen het vuur des vijands verminderde, kreeg de commandant der voorhoede last tot de bestorming over te gaan, waarbij hij door een peloton van den hoofdtroep zou worden gesteund.

De Boegineezen der compagnie, welke de voorhoede vormde, vol wraaklust over den dood van hun beminden kapitein SCHOGGERS, gingen reeds op 250 pas van 's vijands stelling, onder het aanheffen van hun krijgsgeschreeuw, tot den storm over, en joegen de verdedigers uit hun vierkante aarden redoute, met facen van 15 meters lengte, 2 meters hoogte en $1\frac{1}{2}$ meter dikte, aan den voet door een 2 meter breeden bamboe doeri paggar omgeven.

De Noord- en Westzijde dier redoute was gedekt door een reeks van korte loopgraven; de uitgang aan de Zuidzijde werd door een travers afgesloten.

Toen vervolgens een compagnie 400 pas ver langs den in Zuidelijke richting

16

door de kampong leidenden hollen weg was doorgedrongen, zonder ergens een vijand te bespeuren, volgde haar de colonne, die, vóórdat zij het defilé verlaten had, door den vijand werd beschoten en tot op 30 à 40 pas werd genaderd. Zonder zijn vuur te beantwoorden, dat ons 3 gewonden bezorgde, rukte zij verder vooruit en formeerde bij het einde van het defilé op een open plateau een carré en begroette den vijand, die zich daar vertoonde, met geschut- en geweervuur.

Bij een verkenning bleek het, dat de versterkte passer Sibreh of Longie (Loetoe), op 200 pas afstand gelegen, en sterk bezet was. Ten einde bij de verdere operatiën die versterking niet in den rug te hebben, besloot de Overste haar door 2 compagnieën en de mineurs te doen verkennen en, zoo mogelijk, te doen nemen. Door de Kroeng Longie (Loetoe), en gedeeltelijk over een overdekte brug, stormden zij de passer binnen, vanwaar de vijand zich terugtrok achter een zwaren levenden pagger, die haar van de achtergelegen sawah scheidde.

Een peloton bleef op de passer achter en de drie overige verjoegen den vijand ook van achter die heg en vervolgden hem nog 800 pas ver, terwijl een op de sawah gelegen, verlaten benteng den onzen in handen viel. De geheele colonne marcheerde vervolgens op; de artillerie kwam in batterij om den telkens schietenden vijand in bedwang te houden, en te 10 ure voormiddags was zijn geheele stelling in onze macht.

Hoewel er nog geen verband verkregen was met de colonne Godin, achtte de overste Demmeni het nuttig het veroverde punt bezet te houden en daar het bivak te betrekken. Te half drie 's namiddags zond hij een compagnie in Westelijke richting, om de bevolen aanraking te zoeken. Na een uur keerde deze afdeeling onverrichter zake terug, daar zij van drie zijden door den vijand werd beschoten, en er gevaar begon te ontstaan, dat de Atjehers zich ook in haar rug zouden vertoonen.

Door vier dwangarbeiders werd des avonds te 10 ure bericht van het voorgevallene aan den Bevelhebber te Lambaroe overgebracht en om vivres, munitie en tandoe's verzocht. Deze vermeenende, dat de colonne Demmeni in gevaar verkeerde, bepaalde, dat de overste Godin des nachts uit Lambaroe van vivres voorzien, den volgenden morgen met 3 compagnieën en 2 mortieren van Montassik West naar Longie zou oprukken, en, met Demmeni vereenigd, zoo mogelijk door Lamkrak naar Anak Galoeng terugkeeren. De colonne Tersteege zou, in plaats van den tocht door Lamkrak te vervolgen, vroegtijdig in de richting van Anak Galoeng op marsch gaan, en daar in de nabijheid een goede stelling kiezen om de beide andere colonnes in te wachten.

De colonne Vervloet moest naar Biloel Zuid terugkeeren.

Onder zwaren regen te 8 ure voormiddags afgemarcheerd, kwam Godin, zonder den vijand ontmoet te hebben, 2 uren later te Longie aan, waar de nacht vrij rustig was doorgebracht, terwijl des morgens kampong Sibreh verkend en verlaten bevonden was. Nadat te Longie een brief aan Toekoe Baid, die weder

schriftelijk zijn onderwerping had aangeboden, was achtergelaten, keerden de colonnes langs den hollen weg naar Anak Galoeng terug, waar de colonne Tersteege inmiddels was aangekomen. De regens hadden het terrein te drassig gemaakt om den terugmarsch door Lamkrak te nemen.

De luitenant-kolonel Tersteege werd den 22sten Augustus belast met het bevel over de vereenigde colonnes, zonder dat daardoor de bestaande minder goede verhouding tusschen de colonnecommandanten veel verbeterde.

Hij legerde een onbespannen sectie in de Messigit Montassik, die nog steeds beschoten werd, en deed een aanvang maken met het kappen van een weg van Anak Galoeng, door de kampongs op den linker rivieroever, naar Lambaroe. De zware regens, ten gevolge waarvan de schraagbrug tusschen Lambaroe en Lomkali werd weggeslagen, verhinderden hier ook voorloopig verdere krijgsbedrijven.

Inmiddels moest het opdringen des vijands tegen onze stelling bij Lampermej worden te keer gegaan. Den 30sten werden aldaar een officier en 2 minderen gewond.

Kapitein Jhr. J. J. Sandberg;
2 compagnieën infanterie (7 officieren, 263 man);
2 mortieren;
1 officier van gezondheid met ambulance;
42 dwangarbeiders.

Den 1sten September 1878 te kwart voor vijven 's morgens trok daartoe de hiernevens vermelde colonne van Oleh Karang door Lamkapang naar de Blang Tamah. Zonder veel moeite verjoeg zij den vijand uit Tjot Iri en uit de Zuid-Oostelijk gelegen versterking Poelo Kromo. Ondanks zijn krachtig vuur werd vervolgens de nabij gelegen kampong doorgetrokken en aan haar Oostelijken rand positie genomen tegen de Atjehers, die achter galangans en grafheuvels waren opgesteld en den colonnecommandant en vele minderen verwondden.

Een compagnie, onder kapitein J. H. Heijl (3 officieren, 91 man), die op hetzelfde vroege morgenuur Lampermej verlaten, en ten Zuiden van de versterking Bakramat (ten Zuid-Westen van Poelo Kromo) positie genomen had, ging door de onder water staande sawah's tot den aanval daarop over, toen de colonne Sandberg op de sawah verscheen.

Na geringen tegenstand werd de vijand uit zijn, door een vrij diepe gracht en een bamboe doeri pagger omringde, versterking verdreven, en daarna opgerukt naar Poelo Kromo, dat intusschen door Sandberg bestormd werd.

Kapitein Heijl, die na de verwonding van Sandberg het bevel over beide afdeelingen op zich nam, deed den vijand, die Tjot Iri weder bezet had, aan verschillende zijden terugdrijven, doch achtte zich niet sterk genoeg hem uit de sterk bezette kampong Tjot Tjibreh te verjagen, welke uit onzen post van dien naam door een 8 centimeter met granaten en granaat-kartetsen werd beschoten. Met 3 gesneuvelden en 24 gewonden werd dus tegen den middag de terugtocht aangenomen.

Kapitein H. A. Gobius, die met een compagnie (3 officieren, 109 man) en 2 mortieren van Lambaroe naar Pakan Baroe was gerukt, nam daar positie en verdreef, door artillerievuur, den vijand uit kampong Ghani. Te kwart voor éénen 's middags kwam hij zonder verliezen in Lambaroe terug.

De drassigheid van den bodem verhinderde ook hier den Bevelhebber de tuchtiging der kampongs ten Noorden en Noord-Oosten van Lampermej gedurende de volgende dagen te doen voortzetten. De aldaar gelegen post moest voor een bezetting van een compagnie worden ingericht, en met twee 8 centimeter veldkanons, afkomstig van Pager Ajer en Pager Ajer Messigit, bewapend. Zoodra de versterking te Lampermej gereed zou zijn, moesten Tjot Tjibreh en Tjot Poetoek worden geslecht, en het terrein voldoende worden opengekapt.

Evenals den 25sten Augustus was geschied, toen drie zendelingen van Habib in het hoofdkwartier waren aangekomen met een brief waarin hij vergiffenis voor de 3 Sagi's verzocht en vergunning vroeg over zijn onderwerping te onderhandelen, arriveerden den 3den September — op welken dag de Bevelhebber zijn hoofdkwartier naar Kota Radja verplaatste — weder drie afgezanten van Habib met zijn verzoek, om met zijn 400 volgelingen, naar Arabië te worden overgebracht. Longie werd door hem aangewezen als de plaats waar de verdere onderhandelingen — ook over een hem toe te kennen jaarwedde — konden worden gevoerd.

Hem werd den volgenden dag geantwoord, dat die vergunning zou worden verleend, als hij zich binnen zes dagen te Longie aanmeldde om een ontmoeting te hebben met onze gemachtigden, den chef van den Staf en den assistent-resident Sol.

Die plaats werd den 7den door een colonne van 4 compagnieën en eene sectie artillerie, onder majoor J. C. Dockheer, verkend.

Daar vond men op de passer een borstwering opgeworpen, doch ontmoette geen tegenstand van den vijand.

Ook den 11den bleek het, dat de Atjeher hier verder werkeloos gebleven was, en kwamen brieven binnen van Toekoe Moeda Baid, met vragen om inlichtingen omtrent de gevolgen, die zijn voorgenomen onderwerping zou hebben. Ook Toekoe Imam van Sibreh deed stappen tot onderwerping, en in Silang en Lambaroe Angin (XXVI Moekims) keerden vroeger uitgewekenen naar hun woonplaatsen terug.

Luitenant-kolonel Demmeni;
5 compagnieën infanterie;
1 sectie bergkanons;
1 „ mortieren;
1 detachement mineurs;
ambulance.

Bij een verkenning, die den 14den door de hiernevens vermelde troepen over zeer doorweekt terrein werd ondernomen, bleek passer Longie verlaten, doch in de richting van Delip, Baid en Samahani werden nu en dan schoten uit den kampongrand gelost, waardoor een soldaat, een dwangarbeider en een paard werden gewond.

Den 17den September kwam Toekoe Imam van Sibreh bij Toekoe Nja Mohammad te Oleh-leh aan om zich te onderwerpen.

Ook de bevolking van Longie wilde zich onder onze bevelen stellen, als

zij door een militairen post tegen vijandelijke aanslagen kon worden beveiligd. Naar aanleiding der heerschende slechte weersgesteldheid, die het approviandeeren der daar te legeren 2 compagnieën te bezwaarlijk zou maken, werd deze voorwaarde niet aangenomen.

De verkenning, den 19den September door majoor Dockheer met 3 compagnieën infanterie en een sectie artillerie ten Oosten van Senelop ondernomen, kon wegens de drassigheid van den bodem niet ver worden uitgestrekt. Die troepen werden nu en dan beschoten en kregen 2 gewonden.

Den 20sten werden 5 Atjehers, die een klewangaanval ondernamen op een peloton, dat tot dekking eener sloep, die naar Anak Galoeng oproeide, den linker rivieroever volgde, neergeschoten en den 24sten kreeg een colonne van 5 compagnieën, die kampong Kling verkennen moest, en langs de Westzijde van Rahat naar Longie moest oprukken, uit kampong Tampok een hevig vuur, waardoor 2 minderen verwond raakten.

Den 13den October kwam Habib in onderwerping. Onder bescherming van 3 compagnieën werd hij met zijn 40 volgelingen naar Kota Radja gebracht. Denzelfden avond verscheen daar ook Toekoe Moeda Baid, die 500 dollars als pembrian radja ontving.

Na nog ettelijke waardevolle inlichtingen gegeven te hebben omtrent de landstreek ten Zuid-Oosten van Anak Galoeng en door brieven of afgezanten de verschillende vijandige hoofden, trouwens met weinig gevolg, tot onderwerping te hebben aangemaand, vertrok Habib den 24sten November met Z. M. stoomschip Curaçao naar Djeddah, waar hij een jaargeld van 12 000 dollars genieten zou.

Kolonel van der Heijden werd den 12den September tot generaal-majoor bevorderd.

De regens, die voortdurend aanhielden, en den 17den November het water in de rivier hooger deden stijgen dan ooit, zoodat het bivak te Anak Galoeng twee meters diep onder water kwam te staan, verhinderden de krijgsverrichtingen in de XXII Moekims voort te zetten en gebruik te maken van de gunstige stemming, die zich na de onderwerping van Habib te Atjeh openbaarde.

Inmiddels werd in October een begin gemaakt met het opwerpen van versterkingen voor 2 compagnieën te Anak Galoeng en te Montassik West en den 23sten December door 3 compagnieën onder majoor Dockheer een verkenning in de richting van Samahani ondernomen, om den overste Tersteege in de gelegenheid te stellen na te gaan, wat ter verbetering der wegen naar en voorbij Longie moest geschieden, en waar te Longie een versterking tot verzekering der gemeenschap derwaarts kon worden opgericht. Nabij Lepong Ara werd daartoe een geschikt punt gevonden. Bij die gelegenheid liet Toekoe Moeda Baid op zich wachten en toonde zijn bevolking, hoewel niet rechtstreeks vijandig, toch geen blijken van goede gezindheid.

In de XXVI Moekims bleef krachtig optreden noodzakelijk. Daar werden den 10den November van de 2 compagnieën, die de openkappers van het terrein om Lamjong beschermden, twee soldaten gewond, en werd een patrouille van 50 man, die den 14den December van Silang in Noord-Oostelijke richting was uitgerukt, uit Lambatang vrij krachtig beschoten.

Tot den 24sten December moest worden gewacht, alvorens het terrein om Lamjong voldoende begaanbaar was, om den vijand uit een aldaar opgeworpen, en met 4 stukken geschut bewapende, benteng te kunnen verdrijven, die gewoonlijk door 25 man werd bewaakt.

Kapitein A. P. Bindervoet van Nahuijs.

Voorhoede:

2 sectiën infanterie;
1 sectie mortieren, met
1 „ infanterie als dekking.

Hoofdtroep:

1 compagnie van het 9de bataljon (3 officieren, 85 minderen);
ambulance;
69 dwangarbeiders.

Achterhoede:

1 sectie infanterie.

De hiernaast vermelde colonne, daartoe den vorigen dag te Lamjong verzameld, rukte te half zes 's morgens in Oostelijke richting uit, en had 2½ uur noodig voordat zij, door bijna onbegaanbaar terrein, in den rug der benteng gekomen was, die, zooals later bleek, slechts 800 meters van Lamjong verwijderd was.

Toen het vuur, dat de vijand uit de Oostelijke face afgaf, met salvo's beantwoord werd, die langzamerhand in een snelvuur overgingen, waaraan de colonnecommandant geen einde kon maken, liet hij den stormmarsch blazen, in de hoop, dat de vijand verrast was en weinig tegenstand bieden zou.

Luitenant H. F. Barkhuijsen ging zijn weifelende manschappen voor, drong door de bamboe doeri, sprong in de gracht en wilde de steile binnengrachtsboord beklimmen, toen hij gewond werd.

Luitenant C. A. Ebell en een onderofficier, die hem volgden, beklommen den wal, en, toen gaandeweg meerdere manschappen verschenen, namen de 30 verdedigers de vlucht.

Met een verlies van 1 doode en 8 gewonden kwam aldus de sterke vierhoekige redoute in ons bezit, welker 60 en 50 meters lange borstweringen, tusschen een dubbele palissadeering van levend hout opgeworpen, 1.25 meter bovenbreedte bezaten. Drie der 4 bastions waren bewapend met tot de tappen geladen vuurmonden op cirkelaffuit; binnen de benteng stonden nog twee draaibassen en drie lilla's.

De borstwering lag geheel verscholen in het midden van een bosch en was omgeven door twee grachten, beide van zware paggers voorzien.

Binnen de versterking werd het bivak betrokken, dat in den loop van den dag uit Oostelijke en Zuid-Oostelijke richting beschoten werd.

Den volgenden dag bleek het, dat de omliggende rijstvelden te diep onder water stonden om onder het vuur des vijands te worden doorwaad. De benteng werd daarom door 100 dwangarbeiders geslecht, en de troepen, van welken in de morgenuren nog een officier en een dwangarbeider waren gewond, keerden vervol-

gens naar Lamjong terug. Het terrein tusschen de veroverde benteng (Messigit Lamjong) en dien post, werd gedurende de volgende dagen opengekapt.

Niet alleen versterkten zich de bewoners der XXVI Moekims, maar in den nacht van den 3den op den 4den Februari 1879 overvielen en verbrandden de bewoners van Atoë een vestiging van teruggekeerde uitgewekenen bij Pager Ajer op den linker rivieroever.

Deze daad eischte bestraffing, doch hiermede moest, met het oog op de gesteldheid van het terrein, nog 8 dagen worden gewacht.

Majoor DE JACQUIER DE LOMPRET;
14 officieren, 492 minderen van verschillende korpsen;
2 mortieren;
1 detachement mineurs;
ambulance;
20 koelies met kapmessen en bijlen.

Majoor DOCKHEER;
3 compagnieën infanterie (9 officieren, 297 minderen);
2 mortieren;
ambulance;
75 dwangarbeiders.

De eerste der hiernevens vermelde colonnes moest Oostelijk om, of anders door Ghani, Atoë trachten te bereiken, terwijl troepenafdeelingen uit Lampermej, Panggo, Oleh-Karang en Silang den vijand bezig hielden en afleidden.

De andere zou van Lamjong in Oostelijke richting oprukken naar Tjot Djamé, om dat te tuchtigen, en verkenningen doen aangaande de Messigit van Toengkoep. Wanneer er geschikte bivakplaatsen gevonden werden, konden beide colonnes de tuchtiging een paar dagen voortzetten.

De eerste colonne vertrok te half vier 's nachts van Lomkali, marcheerde door de sawah's die 2 à 3 centimeter onder water stonden, trok Noordwaarts door Ghani en deed door een compagnie de Messigit Melajoe verkennen, waaruit een hevig vuur werd afgegeven.

Aan de Oostzijde van Ghani werd een compagnie achtergelaten en met de rest der colonne opgerukt tegen Atoë, waar de hevig vurende vijand van achter zijn paggers verdreven werd. De daarachter gelegen huizen en groote suikerriettuinen werden in brand gestoken.

Daar het inmiddels half twee namiddags geworden was, een gids was gesneuveld en de andere waren weggeloopen, keerde de colonne-commandant met zijn vermoeide troepen naar de achtergelaten compagnie terug, en betrok, met zijn geheele macht, het bivak op een heuvel in de sawah.

Te half vier 's namiddags werd hij hier zoo hevig uit Ghani beschoten, dat er in een oogenblik 2 man gesneuveld en 7 gekwetst werden.

Het bivak werd toen eerst verlegd naar een heuvel, dichter bij Lampermej, doch, toen men ook hier aanhoudend onder vuur genomen werd, trok de colonne naar Lomkali terug, waar zij in den avond aankwam.

De andere colonne was te 4 ure 's morgens afgemarcheerd. Na 60 man als reserve in de Messigit Lamjong te hebben achtergelaten, drong zij door tot in Tjot Djamé en verkende onder 's vijands vuur de Messigit Toengkoep.

Geen geschikt terrein voor een bivakplaats vindende, keerde zij terug en verbrandde een dertigtal huizen. Van lieverlede drong de vijand op, en bezorgde haar 3 gewonden, die nog met 2 man vermeerderd werden, toen, bij de ge-

noemde, vroeger vernielde, versterking Messigit Lamjong, eenigen tijd stelling werd genomen.

Het detachement, dat uit Lampermej tot Tjot Iri doordrong, leverde een onbeduidend vuurgevecht met den vijand. Die der overige bovengenoemde posten hadden met hem geen aanraking.

Toen de weersgesteldheid zich in Februari begon te verbeteren, waren de versterkingen te Anak Galoeng en te Montassik West grootendeels gereed gekomen en daar de eerste levensmiddelen voor drie colonnes opgeslagen.

Teneinde het operatieplan voor den veldtocht, die nu ophanden was, te kunnen samenstellen, deed de Bevelhebber den 21sten Februari door 2 compagnieën een verkenning van Senelop naar Messigit Hoho ondernemen, waarbij de sawah's nog geheel onbruikbaar bleken voor artillerie.

Twee dagen later vond een colonne van 2 compagnieën de sawah's voorbij kampong Baid eveneens volslagen onbegaanbaar. Kampong Loetoe werd van het Noorden naar het Zuiden doorgetrokken, en aan het Westelijk uiteinde van het pad, dat Lambirah en Lambari scheidt, het bivak betrokken. Den volgenden dag keerde de colonne door Wang toeha en Oostelijk langs Rahat naar Anak Galoeng terug, en deed overal de ondervinding op, dat aan operatiën met artillerie nog niet kon worden gedacht.

Den 15den Maart werden bruggen gelegd in den weg nabij Longie en Lepong Ara, en bleken de sawah's redelijk droog te wezen. Hoewel de weêrsgesteldheid nog niet bijzonder gunstig was, besloot de generaal VAN DER HEIJDEN nu niet langer te wachten en den 23sten de operatie te beginnen.

Uit mededeelingen van HABIB en TOEKOE BAID, aangevuld door peilingen en terreinschetsen van het gebergte ten Zuiden van Biloel, ten Oosten van Boekit Daroe en ten Oosten van Koewala Loë af genomen, was een vrij goede schetskaart samengesteld, zoowel van het terrein tusschen Anak Galoeng en Indrapoeri, als van dat der XXVI Moekims.

Op grond dier gegevens werd besloten met drie colonnes uit Anak Galoeng op te rukken. Tjot Bada, de hoofdplaats der VII Moekims en woonplaats van TOEKOE BAID, zou als eerste, en Indrapoeri als tweede object worden aangenomen.

De troepenmacht, hiertoe beschikbaar, verkeerde in een gunstigen toestand.

Het sterftecijfer dat	in 1875	van de	5220	hoofden	1316	of 25.2 % bedroeg,
	» 1876	» »	8951	»	1398	» 15.6 % »
	» 1877	» »	9422	»	944	» 10. % »
was toch. . . .	» 1878	» »	10454	»	tot 778	dus tot 7.4 % gedaald.

Het ziekentransportschip Sindoro kon dan ook in Februari 1878 worden afgeschaft, daar de Graaf van Bylandt voldoende was voor het vervoer der zieke militairen naar Padang, en de veertiendaagsche pakketbooten de reconvalescente militairen en zieke koelies naar Batavia en Padang overbrachten.

De sterfte onder de dwangarbeiders bleef echter groot en bedroeg in 1878 ruim 27 percent. In Juli 1878 hadden zij een nieuw tijdelijk logies bij Pendeti betrokken. Daar er niet altijd in hun aanvulling kon worden voorzien en de krijgsverrichtingen dikwijls uitbreiding van het getal der transportkoelies vereischten, werden er vrije werkers aangenomen, wier aantal bij het begin der hierachter te vermelden krijgsbedrijven 3725 hoofden bedroeg. Door de troepen niet meer te betalen als op voet van oorlog, de entree de campagne en de indemniteiten voor huishuur voor de officieren af te schaffen, hun rations veldvivres en hun indemniteit voor koelies te verminderen, werden er in het begin van 1878 groote bezuinigingen aangebracht. Op voorstel van het daartoe naar Atjeh gezonden lid der Algemeene Rekenkamer T. C. J. Kroesen, werd in Juli daaraanvolgende bepaald, dat de verstrekking der voedingsmiddelen zou geschieden geheel op voet van vrede, doch dat de officieren een bijslag op hun tractement van *f* 2.50, de mindere Europeanen, de Afrikanen en Ambonneezen van *f* 0.16, en de inlanders van *f* 0.08 daags zouden ontvangen. Hoewel de Gouverneur van Atjeh er in October 1878 op aandrong, dat de veldvivres weder zouden worden verstrekt, daar de duurte der levensmiddelen op Atjeh aanleiding gaf, dat nu de troepen, die niet voor den vijand stonden, en dus niet op voet van oorlog werden verpleegd, slechter werden gevoed dan in eenig ander garnizoen, kwam in deze bepalingen slechts de wijziging, dat aan alle militairen een ration jenever zou worden uitgereikt, waartoe *f* 0.03 op hun dagelijksche toelage werd gekort.

c. De verovering der XXII Moekims.

De Gouverneur-generaal was door de houding, welke Panglima Polim en de XXII Moekims hadden aangenomen, tot de overtuiging gekomen, dat de strijd niet enkel kon bepaald blijven tot het verslaan en onschadelijk maken der benden van Habib, en dat er van zijn politiek van verzoening slechts gunstige resultaten te verwachten waren, als de onderhandelingen daartoe uitgingen van de hoofden en door een groot machtsvertoon onzerzijds waren uitgelokt en voorbereid. Zonder af te wijken van zijn beginsel, dat ons rechtstreeksch gebied in Groot Atjeh niet moest worden uitgebreid, achtte hij nu toch een onderwerping van de geheele vallei noodig om de solutie te verkrijgen, waardoor aan den oorlog eén einde zou worden gemaakt.

Slechts door krachtige en onverpoosde militaire operatiën, die niet ter wille van onderhandelingen mochten worden gestaakt, zou die onderwerping verkregen kunnen worden. Mocht zij dan toch nog op zich laten wachten, dan zou de vijand zoodanig getuchtigd moeten worden, dat er bij hem omtrent zijn nederlaag en onze overmacht geen twijfel meer kon achterblijven.

Daarna zou onze legermacht weder binnen haar liniën moeten terugkeeren, tenzij, in verband met het voorgenomen stelsel van centrale versterkingen, een of ander punt buiten die liniën behoorde bezet te blijven.

De generaal VAN DER HEIJDRN was van oordeel, dat minstens tot Indrapoeri moest worden doorgedrongen om de onderwerping der XXII Moekims te verkrijgen, en dat de tuchtiging der XXVI Moekims eerst daarna moest plaats vinden. De operatiën wenschte hij aan te vangen op den linkeroever der rivier, waar het gebied van TOEKOE BAID reeds aan ons onderworpen was en zich de welvarendste kampongs bevonden. Bij Indrapoeri kon men dan op de minder bevolkte, bedekte en doorsneden terreinen van den rechteroever overgaan.

Langs zijn operatielijn wilde hij étappe-posten oprichten, zonder voorloopig vermindering te brengen in de reeds bezette punten.

Hoofdkwartier te Anak Galoeng, waarbij de assistent-resident SOL

1ste colonne, onder luitenant-kolonel H. M. TERSTEEGE:

1 luitenant-adjudant;
5de bataljon infanterie, onder majoor W. F. VAN VUGT (17 officieren, 502 minderen);
2 compagnieën van het 11de bataljon (7 officieren, 190 minderen);
1 detachement cavalerie (1 officier, 34 minderen);
1 sectie bergartillerie } (2 officieren, 53 minderen;
1 „ mortieren }
1 detachement mineurs (1 officier, 20 minderen);
ambulance (1 officier, 15 minderen);
1 luitenant-kwartiermeester, 1 schrijver;
5 opzichters, 695 dwangarbeiders;
chef van de opname met 1 terreinopnemer;
2 controleurs.

2de colonne, onder luitenant-kolonel J. K. C. GODIN:

1 luitenant-adjudant;
3 compagnieën van het 2de bataljon, onder majoor J. H. G. KROESBEEK, (6 officieren, 208 minderen);
1 sectie bergartillerie (1 dienstdoend-officier, 33 minderen);
1 detachement mineurs (1 officier, 12 minderen);
ambulance (1 officier, 12 minderen);
1 2de luitenant-kwartiermeester, 1 schrijver;
354 koelies en dwangarbeiders.

3de (reserve-) colonne, onder majoor W. H. VAN DE POL:

1 luitenant-adjudant;
3 compagnieën van het 3de bataljon (13 officieren, 369 minderen);
1 detachement cavalerie (1 officier, 28 minderen);
1 sectie bergartillerie } (1 officier, 45 minderen);
1 „ mortieren }
1 detachement mineurs (2 officieren, 30 minderen);
ambulance (1 officier, 12 minderen);
1 luitenant-kwartiermeester, 1 schrijver;
537 koelies, 60 dwangarbeiders.

Etappe-commandant: luitenant-kolonel L. W. C. GERLACH, met standplaats te Anak Galoeng, waar het vivres- en munitiedepôt was opgeslagen, en het 9de bataljon met 2 secties bergartillerie en 1 sectie mortieren gelegerd was.

Tot volvoering dezer plannen werden de troepen ingedeeld in de drie colonnes, die hiernevens worden vermeld. Aan haar commandanten werd voorgeschreven, niets moedwillig te doen vernielen, en, na overleg met de Atjehsche hoofden, die bij de colonnes aanwezig mochten zijn, de noodig geachte tuchtigingen zoo mogelijk te doen afkoopen voor een som gelds, die bij voortdurende goede gezindheid der schuldige kampong na 2 jaren zou worden teruggegeven.

Den 23sten Maart te half vijf 's morgens marcheerde de 1ste colonne naar Lepong Ara, waar een étappepost werd gevestigd, die door een compagnie werd bezet.

Langs den Sultansweg, die te smal bleek voor de artillerie, werd voortgerukt tot Dilip, waar het vuur uit Relong met 4 granaatworpen en eenige infanteriesalvo's werd bedwongen. Bij Lamara werd de voorhoede uit de Zuidwaarts gelegen kampongs krachtig beschoten. Daar de artillerie, die reeds veel moeite had gehad de colonne door het drassig terrein te volgen, en nu weder

den Sultansdijk bereed, in de natte sawah stortte, toen zij trachtte in batterij te komen, werd de opdringende vijand met de bajonet teruggejaagd en na eenige salvo's der door een peloton versterkte voorhoede (1 compagnie infanterie, de mineurs, 1 sectie berggeschut met 1 peloton dekking) tot aan den Oostelijken rand van Lamara achtervolgd.

De op 250 pas Oostwaarts op een heuvel (Tjot Basetoel) gelegen, en door een zwaren pagger omringde benteng, waaruit de Atjehers vuurden, werd in denzelfden aanloop bestormd en genomen.

Op dien heuvel vereenigde zich de colonne, waarvan een compagnie aan de Zuidelijke helling werd geplaatst om den vijand aan die zijde in bedwang te houden.

De 2de colonne, die anderhalf unr later uit Anak Galoeng was vertrokken, had de 1ste reeds bij Lamara ingehaald, en stelde zich nu te Tjot Basetoel onder de bevelen van den overste TERSTEEGE. Deze besloot op den heuvel het bivak te betrekken, daar vooral zijn artillerie ten zeerste vermoeid was van de hevige inspanning op den marsch door de modderige sawah's en over den te smallen dijk, van haar vereischt.

Het vuur, dat afgegeven werd uit de kampong, welke naast de brug Titi Djamboe gelegen was, die een paar honderd pas Oostelijk van het bivak de Kroeng Ali Sabang overspande, maakte het spoedig noodig de beide sectiën artillerie daartegen in werking te stellen, en te 1 ure namiddags 3 compagnieën, onder majoor KROESBEEK, daarheen af te zenden. Toen de vijand bespeurde, dat een dezer compagnieën door Temboh en Lingom Ketjil een omtrekking uitvoerde, terwijl de beide andere tegen zijn hevig vuur in oprukten, verliet hij zijn positie en nam de vlucht naar het gebergte.

De kleine versterking, nabij die brug gelegen, werd uitgebreid en als voorloopige tweede étappepost door een compagnie bezet.

De 15 gewonde militairen — waaronder een officier — en de 10 gekwetste dwangarbeiders, (4 minderen waren gesneuveld) werden onder bescherming van 2 pelotons des namiddags naar Lepong Ara vervoerd, vanwaar zij uit Anak Galoeng werden afgehaald.

Een detachement cavalerie bracht daarheen de rapporten voor den Bevelhebber over, die bepaalde, dat, als de troepen genoegzaam waren uitgerust om den volgenden dag verder te kunnen rukken, zij zoo mogelijk niet alleen den Sultansweg, maar ook den voet der Zuidelijke heuvels moesten volgen. Alsdan zou de reservecolonne naar Tjot Basetoel oprukken.

De overste TERSTEEGE marcheerde den volgenden morgen te half zeven verder, doch wegens den toestand van het terrein, slechts langs één (den Sultans) weg.

Anderhalve compagnie bleven met de vivres voorloopig achter in afwachting der reservecolonne. Zij volgden twee en een half uur later.

Voorhoede (2de colonne):

1 compagnie infanterie;
1 detachement mineurs;
1 compagnie infanterie;
1 sectie artillerie. met
1 „ infanterie dekking;
ambulance, met
1 sectie infanterie, als dekking.

Hoofdtroep (1ste colonne):

1 compagnie infanterie;
mineurs;
1 compagnie infanterie;
het detachement cavalerie;
1 sectie artillerie;
ambulance;
mortieren;
trein;
2 compagnieën infanterie.

Achterhoede:

1 compagnie infanterie.

Eerst ter hoogte van passer Bakariong op den Sultansweg in de naijhbeid van Oleh Grot, kreeg de voorhoede eenig vuur, waardoor een officier gekwetst werd, doch spoedig week de vijand van hier naar Anak Glé, vanwaar hij door een paar granaatschoten werd verdreven.

Daar de commandant van de voorhoede verwachtte, dat de vijand ons van de Zuidelijke heuvels zou bestoken, zond hij een compagnie, bij vergissing door 3 sectiën eener tweede gevolgd, daarheen.

Nabij Rekih deed hij de rest van zijn troep halt houden en de uitgezonden compagnie, die buiten het gezicht bleef, doch blijkens het hevige vuur in ernstig gevecht gewikkeld was, door signalen terugroepen.

Terwijl haar komst werd afgewacht, werd de voorhoede plotseling uit de voorbij getrokken en toen onbezette benteng Lam Ilir, zoowel als uit Rekih en de Zuidelijke heuveltoppen beschoten. Om tegen dit vuur gedekt te zijn, trok de overste Godin de aan den weg grenzende kampong binnen, waar de artillerie haar vuur tegen de vijanden op de heuvels richtte. Door de terugtrekkende compagnieën in den rug bedreigd, namen die vijanden de vlucht, en het vuur uit Lam Ilir bepaalde zich tot enkele schoten.

Na een compagnie van den hoofdtroep te hebben ingewacht, die, door den koelietrein in zijn bewegingen belemmerd, nog op grooten afstand verwijderd was, deed Godin de voorhoede, met een sectie versterkt, naar den Glé Kambing oprukken.

Van dien heuvel, welke in den looppas bestormd, en door den vijand verlaten werd, kon de sectie artillerie haar vuur openen op de aan de overzijde der rivier gelegen Messigit Indrapoeri. Een peloton werd nabij den rivieroever in observatie gelegd, de rechterflankdekking verjoeg de vijandelijke schutters van de omringende hoogten, en de rest der voorhoede verzamelde zich aan den voet van den heuvel.

Nadat de troepen aldus opgesteld waren, werd de hoofdtroep ingewacht. Toen deze bij Glé Kambing verzameld was, na den trein onder dekking van $2^1/_2$ compagnie op de sawah bij Rekih te hebben achtergelaten, bepaalde de overste Tersteege, dat een sectie artillerie in batterij moest komen achter een zwaren pagger nabij de rivier en met die op den heuvel door granaatvuur den rivierovergang mogelijk moest maken voor de $2^1/_2$ compagnie van het 5de bataljon, die voor de verovering der Messigit werden aangewezen, en ten Oosten van Glé Kambing in een hollen weg werden opgesteld. De secties artillerie werden ieder door een peloton beschermd, en de voorhoede met de daaraan toegevoegde compagnie dekte de troepen, die de rivier zouden overgaan, in den rug.

Die troepen vonden de daarvoor door de gidsen aangewezen plaats in de

rivier ondoorwaadbaar, en den stroom te hevig om den overgang te kunnen beproeven. De Atjehsche gids zwom nu met vijf ongewapende inlandsche soldaten naar de overzijde en stak daar eenige huizen in brand, met het door hem verwachte gevolg, dat de vijand, zich door een deel der troepen omgetrokken wanende, zijn vuur staakte en de Messigit verliet.

Toen het echter niet gelukken mocht de rivier te passeeren met behulp van een kabel, die daarover gespannen werd (een onderofficier en een dwangarbeider verdronken daarbij), of met een vlot, dat door de mineurs werd gemaakt, keerde de vijand weder in de Messigit terug en heropende zijn vuur. Daarop zwommen 2 officieren en 50 Boegineezen over de rivier en begaven zich in den looppas naar de 300 pas verwijderde Messigit, die tijdig door den vijand verlaten werd.

Weldra slaagde men er in een beter doorwaadbare plaats te vinden, welke 2 compagnieën zich ten nutte maakten om het vermaarde heiligdom van Indrapoeri te bezetten. De rest der eerste colonne betrok het bivak op den linkeroever, de tweede sloeg zich neer op en om Glé Kambing en de achterhoede vestigde een derden étappepost op den heuvel Long Lemoh, nabij de kampong Rekih.

Een detachement cavalerie bracht het bericht der verovering aan den Bevelhebber over en werd onderweg beschoten, hoewel niet hevig.

De Generaal bepaalde, dat de reservecolonne den omtrek van Tjot Basetoel verkennen, de aanwezige paddi binnenhalen of vernielen, en de kampongs Djeroek en Anak Glé tuchtigen moest. De beide andere colonnes moesten te Glé Kambing en te Indrapoeri gelegerd blijven.

De Chineesche hoofden namen aan den weg tusschen Anak Galoeng en Glé Kambing voor *f* 65 000 in 2 maanden tijds in goeden staat te brengen.

Tijdens de tuchtiging, die Anak Glé den 25sten onderging, bood het hoofd dier kampong 400 rijksdaalders als afkoopsom aan. Dat bedrag werd aangenomen en hem in het laatst van 1880 teruggegeven. Den volgenden dag ging de 1ste colonne naar de Messigit Indrapoeri over en bood de Oeloebalang der V Moekims Indrapoeri, Imam Toekoe Bintang, zijn onderwerping aan. In schijn nam hij de hem gestelde voorwaarde om 20 000 rijksdaalders in 's lands kas te storten aan, welke som hij, na zich 2 jaren rustig gedragen te hebben, weder terug zou ontvangen, alsmede om in zeven dagen tijds 350 bruikbare geweren in te leveren.

Na herhaalde malen uitstel verzocht te hebben, eindigde hij echter met de wijk te nemen uit zijn gebied.

Ten einde overvallingen van schildwachten te voorkomen, bepaalde de Gouverneur verder, dat geen gewapend Atjeher hen binnen een afstand van 10 pas mocht naderen.

Tjot Basetoel werd als depôtplaats voor de colonnes aangewezen, en den 26sten van daar door een compagnie in kampong Djeroek 25 huizen in brand gestoken.

In deze kampong verzamelden zich langzamerhand zooveel vijanden, dat de Bevelhebber den 2den April 2 colonnes daarheen deed oprukken.

Majoor VAN VUGT;
2 compagnieën infanterie;
ambulance met 1 officier van gezondheid;
1 detachement mineurs;
1 opnemer;
130 dwangarbeiders met 2 dagen vivres.

De eerste, hiernevens vermeld, marcheerde te 6 ure 's morgens van Indrapoeri in Noord-Oostelijke richting over de sawah, verdreef, ten koste van 1 doode en 1 gewonde, den vijand van de Oostelijk gelegen heuvels, vanwaar hij een krachtig vuur afgaf en verjoeg hem vervolgens uit een twintigtal houten loodsen, door een bamboe pagger omgeven (Passer Pakan Tring Mango), waarbij weder 2 soldaten en 2 kettinggangers gewond werden. Na de Kroeng Anak doorwaad te hebben, werd de colonne hevig beschoten uit een onvoltooide versterking op de sawah ten Oosten van Piëng, die door onze troepen genomen werd.

Na eenige rust rukte de colonne weder voorwaarts en bestormde het peloton, dat de voorhoede vormde, de hoog gelegen passar Pakan Piëng, terwijl de achterhoede veel te doen kreeg om den opdringenden vijand van zich af te houden. Daarna werd langs den kortsten weg, die door een gevangen Atjeher werd aangewezen, de Atjeh-rivier bereikt, die met groote moeite werd gepasseerd, terwijl een sectie, aan de Aloer Lang opgesteld, den uit Lam mij opdringenden vijand tegenhield.

Toen er een compagnie gepasseerd was, en op den linkeroever stelling had genomen, opende de vijand op de troepen aan den anderen oever uit het Noord-Westen een hevig vuur en ging, in weerwil van het vuur der overzijde, tot een klewangaanval over, die wel werd afgeslagen, doch ons 2 gesneuvelden kostte, wier lijken moesten worden achtergelaten. De stroom werd nu zoo spoedig mogelijk doorwaad, waarbij drie Europeanen en een kettingganger verdronken, en eindelijk naar Djeroek opgerukt, waar de colonne, die 5 gesneuvelden en 29 gewonden telde, zich te half een 's middags met die van majoor KROESBEEK vereenigde.

Majoor KROESBEEK;
2 compagnieën infanterie;
1 detachement mineurs;
2 mortieren met bediening;
ambulance;
181 koelies.

De laatste was met de hiernevens vermelde troepen te half zeven 's morgens uit Tjot Basetoel naar die kampong opgerukt, had daar de Messigit bezet en het met 2 stukken bewapend huis van den Imam met nog 170 anderen huizen, dat zonder noemenswaardig verzet genomen werd, in de asch gelegd. Een paar uren nadat de colonne VAN VUGT naar Indrapoeri was afgemarcheerd, keerde ook deze naar haar standplaats terug.

Luitenant-kolonel SCHARP;
3 compagnieën infanterie;
de mineurs;
ambulance;
dwangarbeiders.

Daar de Bevelhebber de tuchtiging onvoldoende vond, en ook de Oostwaarts van Djeroek gelegen kampong Groet gestraft wilde zien, trok luitenant-kolonel J. G. SCHARP, die nu het bevel over de 2de colonne voerde, den 4den April met de hiernevens vermelde troepen daarheen en bleef er 3 dagen.

Alleen den 6den April werd hij van uit een aan de over-

zijde der rivier gelegen verschansing vrij hevig, doch zonder nadeel, beschoten.

Op last van den Generaal werd den 8sten beproefd de hier ondoorwaadbare rivier door middel van vlotten, die hiertoe gemaakt waren, te passeeren, om langs den rechteroever naar Messigit Montassik te marcheeren. Het verzet, bij den overtocht ondervonden, waardoor 6 minderen gewond werden, deed den overste van dit voornemen afzien en den terugmarsch naar Glé Kambing aannemen.

Kapitein H. Haaksma, die hem op denzelfden morgen met 2 compagnieën en 2 mortieren door Panteh Karang tot Redep moest tegemoet trekken, werd met 1 officier en 35 man uit de Messigit Montassik versterkt. Een vijandelijke versterking, in Panteh Karang ontmoet, werd door de mortieren beschoten en daarna stormenderhand genomen.

In die stelling bleef genoemde kapitein tot 10 ure voormiddags onder het vuur des vijands, dat hem 5 gewonden bezorgde. Daar de colonne Scharp niet kwam opdagen, trok hij, overeenkomstig de ontvangen last, naar de Messigit Montassik terug, waarbij de vijand hem achtervolgde en nog een gewonde bezorgde.

Inmiddels werden de étappeposten in stormvrijen toestand gebracht. Die te Titi Djamboe werd opgeheven, en de brug aldaar door een veldwacht bewaakt. Te Indrapoeri werd een pontonvlot in gebruik gesteld, dat uit een, aan den rechteroever der Djerir gelegen, geblindeerde stelling dagelijks door een paar vijanden werd beschoten. Hevige regens waren oorzaak, dat de gezondheidstoestand der ageerende troepen minder gunstig werd, en dat het terrein voor patrouilles zeer moeielijk te begaan was.

Hoewel er van Anak Galoeng, zoowel als van Lambaroe, van tijd tot tijd patrouilles werden uitgezonden om de communicatie open te houden werd den 10den April een transport zieken van Anak Galoeng de rivier afzakkende, door 200 Atjehers overvallen.

Toen van het dekkingsdetachement, dat over de sloepen was verdeeld, dadelijk 2 minderen sneuvelden en 4 gewond werden, volgden de soldaten het voorbeeld der Chineesche sloeproeiers, die de naar den linkeroever gestuurde vaartuigen ontvluchtten.

Slechts de commandant, die zich ook naar dien oever liet roeien, bewaakte met 2 soldaten de prauw met wapens, totdat er een patrouille uit Anak Galoeng kwam opdagen.

Deze verzamelde de vluchtenden, welke 8 dooden (3 soldaten en 5 particuliere personen) en 26 gekwetsten (waaronder 12 militairen en de controleur Lieftinck) telden.

Een patrouille uit Senelop verdreef den vijand, terwijl hij bezig was de prauwen te plunderen.

Twee patrouilles uit Lambaroe en een uit Senelop verkenden voortaan dagelijks de rivieroevers en voorkwamen verdere overvallingen.

Den volgenden dag werd een colonne van 3 compagnieën en een sectie artillerie, van Lambaroe naar Senelop marcheerende, bij Loeboe vrij hevig beschoten, waardoor 1 man werd gewond. De vijand werd door eenige granaatschoten verdreven.

Den 17den herhaalde een afdeeling de vijf dagen te voren ondernomen verkenning der Kroeng Djerir.

De kampong Sihon verklaarde zich goedgezind, doch uit een verder gelegen aaneengeschakelde linie werd een krachtig vuur afgegeven.

Den 19den en 21sten hadden er ontmoetingen met den vijand plaats ten Oosten van Djeroek, zonder dat er van onze zijde verliezen geleden werden.

Den 22sten bleek het, dat Panglima Polim strijders verzameld had om de Messigit van Indrapoeri te hernemen. Ten Zuiden van Glé Kambing had een ter verkenning uitgezonden compagnie een langdurig vuurgevecht te leveren, en een detachement, dat 120 dwangarbeiders dekte, die bij de Kroeng Djerir pinangboomen moesten kappen, werd hevig beschoten en bij het terugtrekken achtervolgd. De vijanden, die zich dicht bij Glé Kambing opstelden, werden door een patrouille met de bajonet verjaagd.

Den 23sten werden kampong Tjot Tjoet en de Goenoeng Greleh door ons bezocht. Den volgenden dag nam de vijand de Messigit Indrapoeri onder vuur. Imam Longbatta versterkte zich, volgens ingekomen bericht, weder in Djeroek.

Om zich hiervan te overtuigen, trok kapitein A. J. Kalff met een compagnie van het 3de bataljon den 25sten van Tjot Basetoel daarheen, terwijl een andere compagnie, onder kapitein B. C. van de Zande, die in Djeroek pinangboomen moest laten kappen, hem zoo noodig zou ondersteunen. Na een paar niet bezette versterkingen vernield te hebben, trok de laatste met 3 sectiën naar Groet (ten Oosten van Djeroek), waar hij een vuurgevecht hoorde. Het gelukte hem onderweg een 50 man sterke vijandelijke bende ongemerkt tot op 80 pas te naderen en met groot verlies uiteen te jagen. Toen hij uit de veranderde richting van het vuur opmaakte, dat kapitein Kalff terugtrok, deed hij dit eveneens, maar liet een sectie in hinderlaag achter, die den vijand, welke hem volgde, ettelijke gewonden bezorgde en op de vlucht dreef. Na bij Oleh-oeh een goede stelling te hebben ingenomen, waarvoor de opdringende Atjehers werden teruggeslagen, trok van de Zande naar Tjot Bada, waar Kalff werd ingewacht.

Deze had op de grenzen van Groet den hevig vurenden vijand uit twee versterkingen verjaagd, doch was vervolgens teruggetrokken, toen hij van alle zijden steeds krachtiger werd beschoten. Met 1 doode en 4 gewonden kwam hij te Tjot Basetoel terug.

Den 30sten April verdreef een compagnie van Tjot Basetoel, die haar weg over den Goenoeng Greleh nam, den vijand van den Tjot Tanah Tjoeré, terwijl een andere compagnie van Glé Kambing naar Anak Glé rukte en den sterk opdringenden vijand van daar verjoeg en in de heuvels terugwierp.

Dienzelfden dag vond een cavalerie-patrouille den weg tusschen Glé Kambing en Tjot Basetoel versperd, toen zij naar de reservecolonne wilde terugkeeren, na het voorstel van den majoor VAN DE POL te hebben overgebracht, om de vijandelijke versterking, die op den Glé Karang heette te zijn opgericht, aan beide zijden te doen aanvallen. Eerst met het namiddagtransport bereikte zij Tjot Basetoel, waar het toen te laat werd geacht om de voorgenomen manoeuvre uit te voeren. Van Glé Kambing was inmiddels te 2 ure namiddags een detachement van 5 officieren en 128 man afgemarcheerd, dat den vijand van zijn heuveltoppen verdreef, op Glé Karang (ten Oosten van Long Lemoh) geen versterking aantrof, en toen naar den Sultansweg trok, waar het namiddagtransport werd beschoten. Bij aankomst aldaar had de vijand zijn ingravingen langs den weg echter reeds ontruimd. Gedurende dezen marsch werden 2 minderen gewond.

Majoor KROESBEEK;
3 compagnieën (10 officieren, 323 minderen);
2 mortieren met bediening;
ambulance;
dwangarbeiders.

Ten einde het terrein tusschen de rivier en het Zuidwaarts gelegen gebergte te zuiveren, rukte de eerste der hiernevens vermelde colonnes met een compagnie en een mortier als rechter, en een peloton als linker flankdekking, den 2den Mei te 6 ure 's morgens uit Glé Kambing en door Rekih naar den Noordrand van Sermo, waar zij uit het versterkte Lambetoeng en een Noordwaarts aan de rivier gelegen versterking hevig beschoten werd. De rechter flankdekking, die onder verlies van 1 doode en 1 gewonde den rivieroever gevolgd was, en den vijand voor zich uit gedreven had, werd daarop bij den hoofdtroep aangetrokken en hielp de verdedigers van Lambetoeng verjagen. Op de grens van deze kampong met Lampoepoe kreeg de op de sawah marcheerende linker flankdekking 2 gewonden.

Na ook uit zijn tirailleurputten nabij Groet verdreven te zijn, gaf de vijand den strijd op, zoodat de marsch verder ongestoord tot Tjot Basetoel kon worden vervolgd.

Majoor VAN DE POL;
3 compagnieën (14 officieren, 305 minderen);
1 sectie mortieren;
1 ambulance;
78 koelies,

De tweede colonne trok terzelfder tijd over de heuvelen van Tjot Tanah Tjoeri en Anak Glé naar Glé Kambing zonder een vijand te bespeuren.

Hoewel hij nu naar Redep, Lam-mij en Piëng teruggeweken was, bleef hij den Sultansweg verontrusten door de rivier op een waadbare plaats te passeeren, zoodra onze colonnes waren afgetrokken.

Om die reden besloot de Generaal hem ook uit die, tot de V Moekims Montassik behoorende, kampongs te doen verdrijven.

Majoor A. J. H. LUBECK;
2 compagnieën van het 9de bataljon;
50 man van Anak-Galoeng;
50 „ „ Messigit Montassik;
1 sectie artillerie;
ambulance
1 opnemer.

De beide eerste der hiernevens vermelde colonnes moesten van Anak Galoeng en Indrapoeri langs den rechter rivieroever oprukken, en zich bij de waadbare plaats tegenover Djeroek vereenigen; de derde zou van uit Tjot Basetoel den vijand, die zich nog in Djeroek mocht bevinden, over de rivier terug drijven.

Majoor VAN VUGT;
4 compagnieën infanterie;
1 sectie mortieren;
ambulance;
1 opnemer;
324 dwangarbeiders.

Majoor VAN DE POL;
3 compagnieën infanterie;
1 sectie mortieren;
20 mineurs;
ambulance;
1 opnemer.

De troepen, die voor 4 dagen vivres medevoerden, kregen bevel niet te branden.

De eerstgenoemde colonne, die den 6den Mei te 7 ure 's morgens te Montassik West vereenigd was, kreeg op 700 pas van de stelling, die den 8sten April in Panteh Karang veroverd was, maar nu door een 7 meters breede bamboe doeri versperring was omringd, van beide oevers der rivier een hevig vuur, dat door een twintigtal granaten, waarvan de meesten niet sprongen, niet kon worden bedwongen. De compagnie, die de voorhoede vormde, ging daarop tot den aanval over, doch had bij de bestorming zulk een overstelpend vuur te doorstaan, dat al haar officieren buiten gevecht werden gesteld en zij tot den terugtocht moest besluiten.

Alvorens het daartoe afgegeven signaal te gehoorzamen, deed luitenant J. J. G. SCHUIT met zijn soldaten nog een vergeefsche poging om de vele gewonden, die voor de stelling waren achtergebleven, in veiligheid te brengen. Hij en zes zijner manschappen verloren daarbij het leven. Een andere compagnie dezer colonne had inmiddels getracht Oostelijk een omtrekking te doen. De aldaar aangebrachte chicanes en het vuur uit vier verschansingen, die het tegen de rivier leunend Panteh Karang op de rechter flank dekten, deden ook deze poging mislukken, zoodat met een totaal verlies van 7 gesneuvelden en 30 gewonden (waaronder 3 officieren) de terugtocht op Messigit Montassik werd aangenomen. Het lijk van den gesneuvelden officier moest in handen des vijands worden achtergelaten. Geheel ontkleed, doch niet verminkt, werd het den volgenden dag in de rivier drijvende gevonden.

De colonne werd nu door den Generaal uit Anak Galoeng met 4 officieren, 50 soldaten en 12 mineurs versterkt en kreeg de opdracht de stelling te Panteh Karang zoodra mogelijk te nemen en zich met de colonne VAN VUGT in verbinding te stellen. Het verbod van branden werd tevens opgeheven. De colonne VAN DE POL ontving bevel dien opmarsch te ondersteunen, door den linker rivieroever stroomafwaarts te volgen. Mocht de colonne VAN VUGT de waadbare plaats bereiken, dan zou zij zich eveneens tegen Panteh Karang hebben te wenden.

Te half één 's middags rukte LUBECK op nieuw ten strijde. Toen het artillerievuur weder geen uitwerking had, de verschansingen op de sawah niet om te trekken bleken, daar zij verbonden waren met de Noordelijk gelegen kampongranden, die door moerassig terrein werden gedekt en door een talrijken vijand werden verdedigd, en toen van de colonne VAN VUGT niets werd bespeurd, achtte de colonnecommandant zich niet sterk genoeg den aanval te ondernemen en retireerde met zijn 5 gewonden weder op Montassik West.

De colonne VAN VUGT had intusschen met even groote bezwaren te kampen

gehad. Na twee versterkte heuvels ten Noord-Oosten van Indrapoeri genomen te hebben, bereikte zij, even na den middag, een versterkten heuvel ten Noorden van Piëng, waar stelling genomen moest worden om den vijand, die haar steeds volgde, terug te werpen.

Daar toen reeds 4 officieren en 41 minderen gewond waren en de troep zeer vermoeid was, werd ten Oosten van Lam-mij het bivak betrokken.

De signalen, van daar geblazen, werden door de andere colonnes niet beantwoord.

De 3de colonne had zonder veel tegenstand Lampoepoe bereikt en daar het bivak betrokken. Nadat zij te 3 ure namiddags de bovengemelde order van den Generaal ontvangen had, rukte zij een uur later op naar Djeroek, waar zij tegen half zeven namiddags het bivak opsloeg, omdat het te laat geworden was om tot tegenover Panteh Karang door te marcheeren.

Den volgenden morgen ontwaarde een patrouille, die gezonden was naar de plaats, haar als doorwaadbaar aangeduid, een deel der colonne VAN VUGT. De hevige stroom belette haar de rivier te passeeren, doch een soldaat zwom onder het vuur des vijands de rivier over en stelde den majoor VAN VUGT de lastgeving van den Generaal ter hand.

Na des nachts aanhoudend verontrust te zijn, zoodat zij nog 15 gewonden, waaronder 1 officier, bekwam, was die colonne in de vroegte en steeds door den vijand vervolgd, door Lam-mij naar de waadbare plaats gemarcheerd.

Onder dekking van het vuur eener compagnie en de mortieren der colonne VAN DE POL, van welke daarbij 1 officier en 1 mindere gewond werden, werd een vlot gemaakt, waarop de noodige munitie werd overgevoerd, die VAN VUGT in staat stelde om met kracht tegen den opdringenden vijand te ageeren. Hij zag echter geen kans om het bevel van den Generaal uit te voeren en naar Panteh Karang op te rukken. Op vlotjes, uit pisang stammen vervaardigd, ging zijn colonne dus op den linkeroever over. Kapitein J. J. VAN BERG was doodelijk gewond, 5 officieren, 61 minderen en 34 dwangarbeiders waren gekwetst, 8 mindere militairen en 2 dwangarbeiders gesneuveld.

De colonne LUBECK was intusschen den 7den te 6 ure 's morgens nogmaals tegen Panteh Karang opgerukt. Terwijl de artillerie een storm voorbereidde, kapte een compagnie zich door Lampasei een pad naar de Oostelijk gelegen sawah, om tegen de Noordzijde van 's vijands stelling te ageeren en naderde een andere afdeeling deze positie langs den rivieroever.

Zich van twee zijden bedreigd ziende, nam de vijand de vlucht. De stelling, welker verovering ons weder 1 doode en 9 gewonden gekost had, bestond uit drie aan elkander grenzende bentengs, waarvan de middelste tot huisvesting van 4 à 500 Atjehers had gediend.

Omdat de colonne VAN DE POL niet op den linkeroever verschenen was, betrok majoor LUBECK te Panteh Karang het bivak, waar binnen in den loop van den dag nog 1 mindere sneuvelde en 1 soldaat en 3 kettinggangers werden verwond.

De Generaal bleef het van groot belang achten den vijand geheel van den rechter rivieroever te verdrijven.

Twee Chineesche prauwen en een groote voorraad munitie werden daartoe over land naar Djeroek gevoerd, en aan de colonne VAN VUGT last gegeven om weder op den rechteroever over te gaan en zich met de colonne LUBECK in verbinding te stellen, die, na opriching van een post te Panteh Karang, naar Redep moest oprukken. Ook in de V Moekims Montassik moest nu de bevolking, die den vijand ijverig had gesteund, in haar bezittingen ten krachtigste worden benadeeld.

Op het oogenblik, dat de colonne VAN VUGT den 8sten te 7 ure 's morgens een begin maakte met het passeeren der rivier, op de beide prauwen, die onder het vuur des vijands en onder dekking eener compagnie te water gelaten waren, verscheen de colonne LUBECK. Met een verlies van 3 gewonden had zij den vijand uit Redep verdreven, en nu nam zij stelling ten Noorden dier kampong, waar zij een krachtig vuurgevecht met den vijand onderhield en hem verder verhinderde de colonne VAN VUGT bij den rivier-overgang te bemoeielijken.

Toen de rivier was gepasseerd, rukte de laatstbedoelde afdeeling door Lam-mij en verder in Noord-Oostelijke richting, ten einde in de flank te komen der stellingen, waarmede de voorhoede der andere colonne nog steeds een vuurgevecht voerde.

Van twee zijden aangegrepen, werd de vijand van daar verjaagd. Na de omliggende kampongs getuchtigd te hebben, betrok majoor VAN VUGT een bivak bij de waadbare plaats en keerde majoor LUBECK, die geen vivres had medegevoerd voor zijn manschappen, eerst na Panteh Karang terug en legerde zich daarna in Redep. Van de colonne VAN DE POL nam een compagnie positie tegenover Panteh Karang, een tweede tegenover de colonne VAN VUGT, en betrok de rest het bivak in Djeroek.

In het geheel waren gedurende dezen dag 2 minderen gesneuveld, en 1 officier en 10 minderen gewond.

Den volgenden dag veroverden 2 colonnes, ieder 2 compagnieën sterk, de benteng Boeng Toedjoe en tuchtigden die kampong. Zij leden een verlies van 2 dooden. Een officier, 5 soldaten, 2 dwangarbeiders en een (als inlandsch soldaat verkleed) gids werden gewond.

Uit brieven van TOEKOE TJIHIK, hoofd der V Moekims Montassik, in Redep gevonden, bleek het, dat hij weder de zijde onzer vijanden gekozen had, omdat zijn bezittingen waren vernield.

Den 10den vonden de uitgezonden detachementen de kampongs verlaten.

Den 11den werd Lampoepoe, de woonplaats van TOEKOE TJIHIK, streng getuchtigd. 250 huizen werden verbrand, de vruchtboomen omgekapt, drie borstweringen geslecht en veel wapenen buit gemaakt.

Terzelfder tijd werd Piëng bestraft. Een vijftigtal Atjehers, op grooten afstand

vurende, bezorgden ons daarbij nog 2 gekwetsten. Den volgenden morgen keerden de colonnes naar hun posten terug. Panteh Karang bleef bezet door een compagnie en werd onder de bevelen van den étappecommandant gesteld.

Nu de gemeenschapslijn tusschen Anak Galoeng en Indrapoeri voldoende verzekerd, de vijand uit de V Moekims Montassik en de VII Moekims verdreven was, en te Indrapoeri, Glé Kambing en Tjot Basetoel vivresdepôts voor 14 dagen waren opgericht, konden de vijandelijke hoofden, in de eerste plaats PANGLIMA POLIM, die nog steeds geen teekenen van toenadering gaven, verder worden opgezocht en verslagen.

TOEKOE MOEDA BAID, wiens volk aan den strijd in Redep had deelgenomen, en die met den vijand heulde, werd den 9den Mei in zijn kampong gevangen genomen. Den 1sten Juli werd hij naar Batavia overgevoerd, waar de Gouverneur-generaal hem als staatsgevangene Banda als verblijfplaats aanwees.

De posten te Atoëh, Atoëh Noord, Biloel, Biloel Zuid, Kajoe-leh en Boekit Daroe werden opgeheven, waardoor een geheel bataljon voor verdere actie beschikbaar kwam.

Den 28sten Mei werd het hoofdkwartier naar Indrapoeri overgebracht en daar den volgenden dag een vergadering gehouden met een tiental onderworpen hoofden uit de XXII Moekims, aan wie werd medegedeeld, dat zij in hun betrekkingen zouden gehandhaafd blijven, en dat dit ook het geval zou wezen met PANGLIMA POLIM, indien hij zich vrijwillig onderwierp.

Luitenant-kolonel H M. TERSTEEGE;
2 luitenants-adjudant als stafofficieren.

Voorhoede, onder majoor W. H. VAN DE POL:

2 compagnieën van het 3de bataljon;
1 sectie mortieren;
1 detachement mineurs;
1 compagnie van het 2de bataljon.

Hoofdtroep, onder majoor M. L. E. SCHELL:

1 compagnie van het 5de bataljon;
1 sectie artillerie;
1 compagnie van het 5de bataljon;
ambulance, 40 tandoes;
trein, 700 koelies.

Achterhoede, onder kapitein D. SCHÄFER:

1 compagnie van het 11de bataljon.

Den 31sten Mei te 6 ure 's morgens marcheerde nevensgenoemde colonne uit Glé Kambing af om de stellingen aan de Djerir-rivier Zuidwaarts om te trekken, ter plaatse waar deze zich in de Atjeh-rivier stort, aldaar een étappepost te vestigen en verder tegen Gliëng, de woonplaats van PANGLIMA POLIM, op te trekken. De hoofden van Sihon en Ajer Alang werden geacht ons genegen te zijn.

Toen de voortroep bij de Kroeng Langkaroeng verscheen, opende de vijand van de overzijde zijn vuur.

Zonder veel moeite werd hij verdreven.

De colonne volgde den linker oever van dit beekje tot dicht bij de plaats waar het zich in de Djerir stort.

Na het te zijn overgetrokken, verdreef het vuur der mortieren en een stormaanval van den troep den vijand uit een op een hoogte gelegen versterking.

Daarna werd de 40 meters breede, ondiepe Djerir gepasseerd, nadat de mortieren het vuur uit de uiterste benteng der linie op den linker oever hadden beantwoord, en de vijand bij het oprukken van den voortroep het hazenpad gekozen had.

Te 12 ure 's middags was de geheele colonne op den rechter oever aangekomen en in het bezit der 17 verlaten versterkingen langs de rivier, die onderling door bamboedoeri paggers verbonden waren.

Te 5 ure 's namiddags werd de landtong bereikt, van waar de vijand uit zijn geblindeerde loopgraaf steeds de communicatie tusschen Glé Kambing en Indrapoeri had bedreigd. Daar werd het bivak opgeslagen. 1 mindere was gesneuveld, 1 officier, 6 minderen en 1 dwangarbeider werden gekwetst.

Den volgenden dag werd een begin gemaakt met het kappen van een weg tusschen Glé Kambing en Djerir, alwaar de plaats voor een post werd bepaald. Ook werden de versterkingen aan de Kroeng Djerir vernield en in Sihon een twintigtal huizen verbrand. Lampoei en Loehir, waaruit Indrapoeri beschoten werd, ondergingen op dien dag een tuchtiging, terwijl Soöt en Lampanas den volgenden dag aan de beurt kwamen. Hierbij werd meer tegenstand ondervonden dan bij Lampoei en 1 officier en 3 minderen werden gewond.

Den 3den Juni vervolgde de overste Tersteege zijn marsch in Zuid-Oostelijke richting naar Lam Leot, waar een, naar men zeide, ons welgezind en invloedrijk hoofd (Potjoet Abbas) huisde. (De marschrichting van deze colonne wordt op schetskaart N°. 42*c* aangegeven.)

Halverwege die plaats werd zij uit een op een hoogte gelegen versterking met een goed onderhouden geweervuur begroet. Nadat eenige granaten daarin geworpen waren, werd die positie bestormd en genomen.

Onder een voortdurend vuurgevecht met den vijand op de heuvels kwam de colonne te half drie ure 's namiddags voor de breede, natte sawah, waarachter Lam-Leot gelegen was, en die door vuur uit Lamoedjoeng bestreken werd. Toen dit vuur met granaten eenigszins tot zwijgen was gebracht, werd die sawah gepasseerd en trok de voorhoede over de Kroeng Kemiroe, om den blijkbaar verrasten vijand uit de kampong te verjagen. Te half vijf ure 's avonds betrok de colonne het bivak tusschen Lam-Leot en Kandarioeng, terwijl de kruinen der omliggende heuvels door veld- en schildwachten werden bezet. Zij telde op dien dag slechts 3 gewonden.

Den volgenden dag werden de omgelegen kampons getuchtigd en te half vier ure 's namiddags trok de colonne in Noord-Oostelijke richting. Gedurende den marsch werd zij van alle zijden verontrust, en, toen het donker werd, betrok zij het bijvak bij Lam-Poetjoet ten Noord-Oosten van Lam-Oedjong.

Den 5den Juni werd de tocht te half vijf ure 's morgens hervat. Dank zij duisternis en mist, werd de colonne aanvankelijk niet beschoten, doch toen het lichter werd, openden de Atjehers weder hun vuur van de omringende heuvels,

dat echter geen verliezen veroorzaakte en door flankdekkingen op een afstand gehouden werd. Daar Lampoeradja en het daarachter gelegen Gliëng slechts over een breede en natte sawah konden bereikt worden, hield de colonne eerst Westelijk aan, doch toen ook op den linker oever der Kroeng Kemiroe geen plaats gevonden kon worden, waar de colonne buiten het vuur der omliggende hoogten, dat haar eenige gewonden bezorgde, kon bivakkeeren, en op de heuvels van Lampanas geen drinkwater aangetroffen werd, keerde de colonne naar Djerir terug, waar zij tegen den avond aankwam. Op weg daarheen ontmoette zij een afdeeling van 150 bajonetten, die haar ter versterking was toegezonden. In het geheel telde zij nu 1 doode en 19 gewonden, waaronder 2 officieren en 10 dwangarbeiders.

Den 6den werd de colonne door aanvoer van vivres en munitie, alsmede door toezending van 2 compagnieën en 1 sectie-mortieren onder majoor DU CROO, tot nieuwe operatiën in staat gesteld.

De laatstgenoemde troepen rukten, alvorens zich met de colonne TERSTEEGE te vereenigen, des nachts te half twee van Glé Kambing in Zuid-Westelijke richting over de heuvels naar Datoe Setegoel, ter hoogte van Kroeng Lam Karong, waar zich TOEKOE BINTANG moest ophouden.

De poging om die kampong te omsingelen mislukte, daar de aanwezigheid der troepen te vroeg ontdekt werd. Terwijl de huizen in brand werden gestoken, bezette de vijand de omringende heuvels en beschoot de troepen, waarvan een officier en 2 dwangarbeiders gedood werden.

Den 7den Juni verbrandde een compagnie de verlaten kampong Lepong-Baleu en den 8sten hervatte de overste TERSTEEGE zijn tocht.

Voorhoede, onder majoor SCHELL:

1 compagnie infanterie;
1 detachement mineurs;
1 peloton infanterie;
1 sectie artillerie;
1 peloton infanterie;
1 compagnie infanterie.

Hoofdtroep, onder majoor VAN DE POL:

2 compagnieën infanterie;
2 secties mortieren;
ambulance en trein.

Achterhoede, onder majoor M. A. DU CROO:

2 compagnieën infanterie.

Op den marsch naar Lepong-Baleu, dat te half elf voormiddag werd bereikt, ontving de colonne aanhoudend vuur zonder verliezen te lijden.

Bij de waadbare plaats in de Atjeh-rivier tegenover Ajer-Alang, kon het vuur uit de verschansingen aan de overzijde niet door de artillerie der voorhoede tot zwijgen worden gebracht. Een compagnie zocht nu buiten het vuur des vijands een andere waadbare plaats, en toen zij die ten koste van twee soldaten, welke daarbij verdronken, gevonden had, wierp zij zich in den stroom en bereikte 13 verschansingen, welke door den vijand werden ontruimd en door de mineurs werden geslecht. Die verovering kostte ons slechts 5 licht gewonden. Met achterlating van 2 compagnieën, die te Lepong-Baleu een tijdelijke étappepost vestigden, sloeg de colonne haar bivak om de Messigit van Ajer-Alang, op den rechter rivieroever, op.

Den volgenden dag bleef hier een compagnie en een sectie mortieren achter, en rukte de rest der colonne naar Gliëng. Slechts eenmaal gedurende dien marsch moest de artillerie in batterij komen tegen den vijand, die op de linker flank een krachtig geweervuur opende. De weinige tegenstand, dien hij overigens bood, bezorgde ons slechts 3 gewonden, en werd gemakkelijk overwonnen.

Te 10 ure voormiddags werd de laatste heuvel der gevolgde reeks beklommen en zag men het zwaar versterkte Gliëng voor zich liggen, dat uit den kampongrand van Lamkarong werd bestreken.

Nadat de artillerie de stelling onder vuur genomen had, maakte een compagnie zich door omtrekking van de versterkingen op 's vijands rechtervleugel meester, terwijl een tweede zijn rechterflank bezig hield en de beide andere hem in front aantastten.

Ten kostte van 6 licht gewonden kwam die positie, welke door den vijand overhaast verlaten werd, een half uur later in ons bezit.

De Westelijke rand van Gliëng was over een lengte van 120 meters door een aarden borstwering van 1 meter hoogte en dikte gedekt. De rest der kampong werd door tal van versterkingen, die door bamboe doeri paggers verbonden waren, beschermd. 24 stukken, waarvan de meeste van groote afmetingen, werden hier buit gemaakt.

Na Lampoeradja en Gliëng getuchtigd te hebben, keerden de troepen des middags te 3 ure naar Ajer Alang terug, waar den volgenden dag de omliggende kampongs in de asch werden gelegd. Den 11den en 12den marcheerden zij langs den rechter rivieroever naar Indrapoeri terug, en werden de kampongs Manggerah, Oleh Lepong, Moeroe en Loekir getuchtigd. In Moeroe ontmoette de colonne een afdeeling, sterk 2½ compagnie en 1 sectie berg-artillerie, welke haar te gemoet gezonden werd om bij die tuchtiging behulpzaam te wezen. Die afdeeling verwoestte den 12den kampong Ma Saleh, waarheen Toekoe Tjihik de wijk genomen had, en ondervond daarbij eenigen tegenstand. Des namiddags van den 13den was ook zij in Indrapoeri weêrgekeerd.

Nadat den 12den Juni 3 compagnieën en een sectie artillerie in Piëng 250 huizen in vlammen hadden doen opgaan, werden twee dagen later de colonnes ontbonden en hadden de noodige troepenverplaatsingen plaats voor de aanstaande operatiën tegen de XXVI Moekims.

Al had de verovering der XXII Moekims nog geen politieke resultaten opgeleverd, toch waren er later geen belangrijke krijgshandelingen meer noodig. Slechts rukte den 27sten Juni een colonne van Glé Kambing ter tuchtiging van een paar kampongs naar het Zuiden. Zij werd van de heuvels beschoten, en verkreeg drie gewonden.

Ter pacificatie van het veroverde gebied werd het echter toch noodig geoordeeld de étappelijn Anak Galoeng—Indrapoeri bezet te houden.

De verovering der XXVI Moekims.

Gedurende den veldtocht in de XXII Moekims waren de XXVI Moekims zonder veel moeite in bedwang gehouden.

Den 24sten Maart werd de Messigit Toengkoep door het vuur van een 12 centimeter uit Lamjong geteisterd. Twee dagen later werd het geschut uit Lamjong en Silang weder op Toengkoep en de vijandelijke benteng Selempoblang gericht.

Een afdeeling van 6 officieren en 208 minderen met een sectie artillerie, naar laatstgenoemde versterking oprukkende, om die zoo mogelijk te verrassen, werd door de gidsen in het front der benteng gebracht en moest met een verlies van 6 gewonden van haar voornemen afzien.

Een compagnie van Lambaroe, die den 31sten Maart verhinderen moest, dat de vijand zich van de XXVI Moekims naar de XXII Moekims verplaatste, voerde een vuurgevecht met de kampong Ghani en bekwam 1 gewonde.

Een compagnie, die den 19den Juni op de Hertog Bernard, begeleid door de Merapi en de Borneo, naar Ladoeng en Kroeng Raja stoomde om die plaatsen te tuchtigen voor het invoeren van oorlogsbehoeften, die aan onze vijanden in de XXII Moekims ten goede kwamen, verbrandde 300 huizen in Kroeng Raja, een versterkte Messigit op den linker oever der rivier en een dertigtal huizen in een Zuidelijker gelegen kampong. Zonder verlies kwam zij des avonds te Oleh-leh terug.

Reeds in Juni waren te Senelop, Lamjong en Oleh Karang levensbehoeften voor 1000 man gedurende een maand bijeengebracht, en op laatstgenoemde plaats en te Lambaroe de noodige munitie opgelegd. Pager Ajer en Panggo werden door een pontonvlot verbonden en op de Zuidelijke posten bamboehorden gevlochten tot het passeeren van drassige terreinen. Te Koewala Loëe werd een bivak voor 200 man met een voorraad voor 14 dagen, te Lamjong een voor 2½ bataljon, 300 koelies en 60 paarden, en te Lambaroe een voor 2½ bataljon, 2 sectiën artillerie, 1 sectie mortieren en een groot getal koelies in gereedheid gebracht. De bezetting van Lampermej werd versterkt en alle dwangarbeiders der étappeposten te Kota Radja vereenigd en in de XXII Moekims tijdelijk door vrije koelies vervangen.

Den 17den Juni werden de troepen als volgt gelegerd:

Tjot Basetoel	1 compagnie	van het 2de bataljon en de 1ste compagnie van het 11de bataljon;
Long Lemoh	1 »	
Glé Kambing	1 peloton	
Djerir	»	
Gedah	1 compagnie	
Lambaroe	het 9de bataljon, 2 compagnieën van het 3de bataljon, 1 compagnie van het 12de bataljon, 1 compagnie van het 15de bataljon;	
Anak Galoeng	het 5de bataljon, 1 compagnie van het 3de bataljon, 2 compagnieën van het 12de bataljon;	

Kota Radja	1 compagnie van het 3de bataljon, 1 compagnie van het 12de bataljon, 3 compagnieën van het 14de bataljon;
Lamjong	6de bataljon, 3 compagnieën van het 15de bataljon;
Lepong Ara	1 compagnie } van het 11de bataljon;
Indrapoeri	1 » } van het 11de bataljon;
Koewala Loëe	1 » van het 14de bataljon.

De posten op Groot-Atjeh (1) met Oleh-leh en Poeloe-Bras, nog 29 in getal, waren door de 3 garnizoens-bataljons bezet. Het étappecommando (omvattende de posten in XXII Moekims) werd aan den luitenant-kolonel TERSTEEGE opgedragen.

Het algemeen doel der operatiën in de XXVI Moekims bestond in het opzoeken en het verslaan van den vijand en het pogen om hem tot onderwerping te dwingen door het aanbrengen van de grootst mogelijke schade.

Het Noordelijk gedeelte van die Moekims, Oost- en Noord-Oostwaarts van onze posten in de Noord-Ooster linie, bevatte de versterkte Messigit Toengkoep met een drietal nabij gelegen bentengs, de Messigit Lambaroe, waarlangs een vrij goed bruikbare weg naar Pedir moest voeren, en Kroeng Kali. Het heette door een zeer moerassige terreinstrook gescheiden te zijn van een gedeelte, dat het zeer gedekte en doorsneden Boe-eng met Lamgoet, en Messigit Melajoe bevatte. Over de Oostelijk gelegen hooge sawah-vlakte Blang Bintang kon deze landstreek in den rug genomen worden.

Het operatieplan, dat door de hiernevens vermelde colonnes moest worden uitgevoerd, doet ons denken aan de wijze, waarop generaal DE KOCK zijne mobiele colonnes dirigeerde tegen het tusschen de Progo en de Bogowonto ingesloten gebied.

Evénals nu de XXVI Moekims was dat gebied aan drie zijden door een reeks van posten omgeven, die het afsluiten van het achtergelegen terrein, hetwelk door ettelijke vaste punten voor den vijand ontoegankelijk was gemaakt.

Op Java was de afsluiting echter meer volkomen dan op Atjeh. Dáár sloot de vierde open zijde aan tegen de zee, zoodat DIEPO NEGORO genoodzaakt werd door de postenlinie heen te breken,

Hoofdkwartier te Lambaroe:

De Gouverneur, de chef van den Staf, de chef der opname, twee luitenants-adjudant, PANGLIMA TIBAN.

1ste colonne, te Montassik West en Senelop, onder luitenant-kolonel L. W. C. GERLACH:

1 luitenant-adjudant;
1 compagnie van het 3de bataljon;
5de bataljon, onder majoor VAN VUGT;
1 sectie kanons;
1 „ mortieren;
20 mineurs;
ambulance (1 officier, 12 minderen);
1 opnemer en administratief personeel;
387 dwangarbeiders en koelies.
Totaal: 25 officieren, 510 minderen, 4 vuurmonden, 30 paarden.

---

(1) Die posten waren Pakan Badak, Boekit Seboen, Pager Ajer, Pager Ajer Messigit, Montassik West, Oleh-leh, Poeloe Bras (1ste garnizoens-bataljon); Lambaroe, Lomkali, Lampermej, Ketapan Doewa, Mibouw Oost, Longbatta Messigit, Panteh Karang, Anak Galoeng, Senelop, (2de garnizoens-bataljon); Tjadé, Koewala Giegieng, Kota Alam, Panggo, Oleh-Karang, Lamjong, Silang, Pakan Kroeng Tjoet, Tonga, Lamprit, Koewala Loeë, Lamnga, Kadjoe (3de garnizoens-bataljon). Te Edi, Samalanga, Melaboeh en Segli waren compagnieën van het 1ste garnizoens-bataljon gedetacheerd.

2de colonne, te Lambaroe, onder majoor W. H. VAN DE POL:

1 waarnemend Stafofficier;
3 compagnieën van het 9de bataljon, onder majoor DU CROO;
1 compagnie van het 15de bataljon;
1 sectie kanons;
1 „ mortieren;
20 mineurs;
ambulance (1 officier, 10 minderen);
1 opnemer en administratief personeel;
307 dwangarbeiders of koelies.
Totaal: 23 officieren, 641 minderen, 4 vuurmonden, 32 paarden.

3de colonne, te Lamjong en Oleh Karang, onder luitenant-kolonel J. G. SCHARP:

1 luitenant-adjudant;
6de bataljon, onder majoor W. A. COBLIJN;
3 compagnieën van het 5de bataljon, onder majoor L. N. NIX;
2 sectiën kanons;
1 sectie mortieren;
19 mineurs;
1 detachement cavalerie, sterk 32 man;
ambulance (2 officieren, 12 minderen);
1 opnemer en administratief personeel;
550 dwangarbeiders of koelies;
Totaal: 43 officieren, 995 minderen, 6 vuurmonden, 88 paarden.

Reserve-colonne, te Lambaroe, onder majoor H. K. A. BEEKHUIS:

2 compagnieën van het 3de bataljon;
1 sectie bergartillerie;
1 detachement mineurs (20 man);
1 „ cavalerie (42 „);
hoofdambulance (1 officier, 6 minderen);
219 dwangarbeiders of koelies.
Totaal: 15 officieren, 324 minderen, 2 vuurmonden, 64 paarden.

Gedetacheerde colonne te Oleh-Karang, onder kapitein G. H. R. HALEWIJN:

200 man infanterie van het 3de garnizoensbataljon;
1 sectie mortieren;
1 detachement mineurs (12 man);
ambulance (1 officier, 6 minderen);
1 opnemer en administratief personeel;
194 dwangarbeiders of koelies;
Totaal: 5 officieren, 226 minderen, 2 vuurmonden,

wilde hij aan de hem opjagende kleine troepenafdeelingen ontsnappen.

Het terrein aan gene zijde dier linie vond hij echter zoo goed op zijn komst voorbereid, dat hij weder terug moest keeren binnen den kring, die zich al meer en meer vernauwde, waarbinnen zijn strijdkrachten werden gesloopt en hij ten laatste tot onderwerping werd gedwongen.

Op Atjeh grensde de Oostzijde aan het onbewoonde, steenachtige en grootendeels kale heuvelland waarop de Goudberg zich verheft, en er bleef dus een ruime uitweg open, waarlangs de vijandig gezinde bevolking kon uitwijken. Om aan dit bezwaar eenigszins tegemoet te komen, werd dan ook bepaald, dat een dag vóór de opening der operatiën, twee oorlogschepen naar Kroeng-Raja zouden stevenen om den vijand in den waan te brengen, dat ook van die zijde de uitgang zou worden afgesloten. Zij zouden de landwaarts in gelegen kampongs beschieten evenals de posten der linie om de XXVI Moekims op dien dag hun vuur zouden richten tegen het gebied, dat de troepen zouden binnen rukken.

Den volgenden dag zou de 1ste colonne van Senelop naar Hoho en van Montassik West over de Blang Boeng Toedjoe oprukken.

Over de Blang Bintang en de kampong Ketapan Meot moest zij te Boengtjala aanraking zoeken met de 2de colonne, die van Lambaroe over Loeboe en Pajaoe, de Messigit Melajoe omtrekkende, zich naar Boengtjala zou wenden.

Beide colonnes zouden zich vervolgens tegen Lamgoet richten, zoo mogelijk in verband met de 3de colonne, die, met achterlating van den trein, van Lamjong, Noord-Oostwaarts binnen de kampongs marcheerende, door Tjot tandjoeng en Lambaroe op zou rukken naar Toengkoep en daarna over Siem een verkenning naar Kroeng Kali ondernemen.

Bij Lambaroe, of op eenig ander geschikt punt op den weg naar Pedir, moest een compagnie worden achtergelaten.

De colonne van Oleh-Karang, welke, evenals die

Gedetacheerde colonne, te Koewala Loëe, onder kapitein J. H. A. IJSSEL DE SCHEPPER:

5 sectiën van het 14de bataljon;
ambulance (1 officier 3 minderen);
1 opnemer en administratief personeel;
52 dwangarbeiders.
Totaal: 6 officieren, 165 minderen.

van Koewala Loëe onder het algemeen commando van den commandant der 3de colonne stond, moest van daar Oostelijk oprukken en bij de verovering van Toengkoep behulpzaam zijn, om vervolgens, wellicht over de Blang Tamah, Boeng Kapoet te kunnen binnen rukken tot een actie tegen Lamgoet.

De colonne te Koewala Loëe moest stelling kiezen op den weg naar Pedir om vluchtelingen uit de XXVI Moekims tegen te houden. Een compagnie van Kadjoe had den vijand in de kampongranden van Meroe en Soelioe bezig te houden.

Snel en doortastend handelen; zich niet noodeloos ophouden tot het veroveren van bentengs, die dikwijls bij eenvoudig doormarcheeren door den vijand verlaten zouden moeten worden; bij marschen over sawah's ook een afdeeling binnen den kampongrand te doen oprukken; aan te vallen versterkingen goed te verkennen, en den storm daarop door artillerie te doen voorbereiden; geen kampongs te vernielen, waarin de troepen op droog terrein zouden kunnen bivakkeeren, en het onderling ondersteunen van gemeenschappelijk ageerende afdeelingen, ziedaar de voorschriften, die aan de commandanten der meer of min zelfstandig optredende troepenafdeelingen werden mede gegeven.

Op den 1sten Juli te 6 ure 's morgens namen deze operatiën een aanvang.

Het gedeelte der 1ste colonne, hetwelk ter sterkte van 2 compagnieën en een sectie mortieren, onder majoor VAN VUGT, Montassik West verliet, nam bij Boeng Toedjoe een door 30 vijanden verdedigde benteng, na deze met 7 granaten beworpen te hebben, en verdreef de Atjehers bij Tjot Sajoen met hetzelfde aantal worpen uit eenige op de Blang Bintang opgeworpen kleine verdedigingswerkjes. Hier vereenigde het zich met de andere helft der 1ste colonne, die met 22 granaatschoten een einde had gemaakt aan het vuur uit de kampongranden ter hoogte van Messigit Hoho, welke bezet werd. Te 10 ure voormiddags betrok zij bij Tjot Sajoen het bivak.

In het geheel had deze colonne 10 gewonden, waaronder 3 dwangarbeiders, bekomen, die des namiddags onder geleide van een compagnie naar Senelop werden vervoerd.

Des middags te 4 ure werden in Westelijke en Noord-Westelijke richting een vijftigtal huizen in de asch gelegd, en daarbij een mindere gewond.

De 2de colonne marcheerde door Loeboe, stak de Lingkar over, verdreef met een paar schoten der artillerie enkele vijanden uit Kroeng Gloempang en werd, te Lamé verzameld, uit de richting van Messigit Melajoe beschoten. Een compagnie daarop tot den aanval overgaande, vond dit bedehuis verlaten.

Het bestond uit een hecht houten gebouw met steenen vloer, omringd door een muur van 1.3 meter hoogte en 0.65 meter dikte. Buiten dien muur was een 1.5 meter hooge en 1 meter dikke aarden borstwering met 2 smalle goed

gesloten uitgangen opgeworpen, die een vierkante redoute vormde van 40 meter zijde. De voet van het buitentalud was voorzien van een 2 meter breede bamboe doeri pagger.

Nadat hierbinnen het bivak betrokken was, bleek het noodig den vijand met enkele salvo's en een paar worpen van een nabij gelegen hoogte te verdrijven vanwaar hij een mindere dood schoot en een ander verwondde. Die hoogte werd door een compagnie bezet.

Des namiddags werden de omliggende kampongs getuchtigd, zonder dat verder iets van den vijand werd bespeurd. De colonne telde dien dag 1 doode en 4 gewonden, waaronder 2 dwangarbeiders.

Voorhoede, onder majoor COBLIJN.

Spits:

1 officier, 10 minderen.

Voortroep:

1 peloton infanterie;
mineurs.

Gros der voorhoede:

1½ compagnie infanterie;
1 sectie artillerie.

Hoofdtroep, onder majoor NIX:

1 compagnie infanterie;
1 sectie artillerie;
1 compagnie infanterie;
de ambulance;
reserve munitie;
1 compagnie infanterie;
het detachement cavalerie;
1 sectie mortieren;
1 compagnie infanterie.

Achterhoede:

1 compagnie infanterie.

De 3de colonne, die vooraf den kampongrand ten Oosten van Lamjong door de als achterhoede volgende compagnie had laten bezetten, werd door den gids langs een smal en soms geheel dicht gegroeid kampongpad naar den Oostelijken rand van Tjot Djamé geleid, waar door een krachtig vuur uit Messigit Toengkoep 2 soldaten en de gids gedood, en 17 minderen, waaronder een officier, gewond werden. Nadat dit vuur door 3 compagnieën infanterie en een sectie artillerie was beantwoord, werd het gevecht afgebroken, en de marsch in Noord-Oostelijke richting binnen de kampong vervolgd. Ook hier bleek die zeer bezwaarlijk en tijdroovend, zoodat de colonne eerst te half tien voormiddags nabij onzen post Silang aankwam. Nadat daar eenige rust was genomen, en de gewonden naar Lamjong waren afgezonden, werd tegen den middag de marsch hervat. Aangezien nergens een pad te vinden was en de paggers om de aaneensluitende erven der behuizingen steeds ten behoeve der artillerie moesten worden opengekapt, avanceerde men slechts langzaam en bereikte te half drie namiddags Meroe, waar de vijand door artillerie- en infanterievuur uit een benteng aan den rand van Tjot Paija werd verdreven. Dewijl het reeds te laat (4 ure namiddags) en de troep te vermoeid was om voor het invallen van de duisternis het ten Noorden van Kroeng Kali gelegen Lambaroe te bereiken en er geen goede bivakplaats gevonden werd, besloot de colonnecommandant bij onzen post te Tjadé te gaan bivakkeeren, waar de te Lamjong achtergelaten transporttrein zich bij de colonne zou kunnen voegen.

Op den marsch daarheen werd de colonne door den vijand zeer verontrust en verkreeg zij 2 dooden en eenige gewonden.

Bij aankomst te Tjadé, te 6 ure namiddags, telde zij in het geheel 8 dooden,

waaronder luitenant R. Lodewijk, die van vermoeienis gestorven was, en 24 gewonden. 5 paarden waren doodelijk getroffen.

De compagnie van Kadjoe kwam niet in aanraking met den vijand.

De colonne van Oleh-Karang had stelling genomen aan den rand van Poeklat, waar zij uitzicht had op de sawah tusschen Lamjong en Toengkoep. Toen de 3de colonne te 9 ure voormiddags in hevig vuurgevecht gewikkeld werd, trok kapitein Halewijn door boschrijk terrein vooruit tot Selempoblang, waar een benteng den toegang tot Toengkoep afsloot. Een voorwerk, op 100 pas achter een opengekapten pagger ontdekt, werd onmiddellijk bestormd, en, evenals de daarachter gelegen benteng, zonder verlies genomen, hoewel de vijand van verschillende zijden hevig vuurde.

Het bleek, dat ten Zuiden van de nu bezette benteng, vanwaar de opdringende vijand door salvo's en mortierworpen op een afstand gehouden moest worden, nog een andere benteng gelegen was. De verovering van deze zou Halewijn te veel uit de richting voeren, en daarom besloot hij haar ongemoeid te laten en langs den kampongrand tegen Toengkoep op te trekken.

Onder aanhoudend vuurgevecht en het achtereenvolgens terugwerpen des vijands uit drie zijner stellingen — hooge met struikgewas begroeide galangans — was het half elf voormiddags geworden, alvorens de onzen de Messigit Toengkoep op 300 à 400 meter waren genaderd. Daar de 3de colonne niet kwam opdagen en de koelies niet langer bijeen te houden waren, keerde deze afdeeling na een half uur wachtens naar Lamjong terug, waar zij met haar 6 gewonden te 12 ure 's middags aankwam en een bivak betrok.

De Generaal bepaalde, dat den volgenden dag door de 3de colonne, zoowel als door die van Halewijn en de compagnie uit Kadjoe, weder op de voorgeschreven wijze zou worden geopereerd, en dat Halewijn voor Toengkoep in stelling zou blijven, totdat de 3de colonne van Lambaroe en Kroeng Kali daartegen oprukte.

De colonne van Koewala Loëe bevond zich te 9 ure voormiddags voor kamkong Lambaroe Angen. Dewijl de brug aldaar was afgebroken en het riviertje ondoorwaadbaar bleek, werd getracht in Oostelijke richting den weg naar Pedir te bereiken. Des avonds te 8 ure was een punt op dien weg — Boekit Datoe Prija — bezet, waar men wel door vele vijanden werd verontrust, doch geen verliezen leed.

De compagnie, die uit Lampermej rukte, nam in Tjot Tjibreh stelling, en onderhield een vrij hevig vuurgevecht met de tegenover liggende, door den vijand bezette stellingen. Te 4 ure namiddags keerde zij met 1 gewonde naar den post terug.

Door op de vervaardigde schetskaart de peilingen uit te zetten, welke uit verschillende posten genomen werden op de vuurpijlen, die des avonds te 8 ure bij de drie hoofdcolonnes werden opgelaten, kon de Generaal zich van haar vorderingen overtuigen, voor zoover hij nog geen rapporten ontvangen had.

Des nachts werden de colonnes niet verontrust, en te 6 ure voormiddags hervatten zij haar operatiën.

De 1ste colonne ondervond weinig tegenstand op haar marsch naar Boengtjala. Haar rechter flankdekking (1 peloton) verdreef een 50-tal Atjehers uit kleine aarden versterkingen op de Blang Bintang; haar voorhoede nam twee versterkingen in den kampongrand, en te half twaalf voormiddags werd het bivak in de groote Messigit van Boengtjala betrokken. De gepasseerde kampongs werden alle min of meer getuchtigd. Een ter verkenning uitgezonden compagnie bracht den overste Gerlach spoedig in verbinding met de 2de colonne. Des middags deed hij door 5 sectiën infanterie de noodige vivres uit Lampermej afhalen. Die troep was des avonds te 11 ure met vivres voor één dag in het bivak te Boengtjala terug.

De 2de colonne passeerde een 150 meter breed moeras ten Noorden van de Messigit Melajoe, bracht met infanterie en artillerie salvo's het vuur tot zwijgen, dat uit Kroeng Anoe werd afgegeven, concentreerde daarna haar vuur op het centrum der stelling, waarvan Kroeng Anoe den linker vleugel bleek uit te maken, en verdreef door een stormaanval den vijand uit den rechter vleugel dier positie.

Te half elf voormiddags was deze geheel veroverd en werd er het bivak betrokken. De troepen dezer colonne leden op dezen dag een verlies van 5 gesneuvelden en 15 gewonden, waaronder 2 officieren.

Des middags werd Kroeng Anoe getuchtigd en marcheerde een compagnie naar Lambaroe tot het overbrengen der gewonden en het afhalen van vivres.

De 3de colonne trok Oostwaarts door Lambatang en Tjot Djamé. Aan de Oostzijde dier kampong onderhield zij gedurende een half uur een krachtig vuurgevecht met den vijand, in Lambetra opgesteld, en trok daarna door Tjot Djamé in Noordelijke richting naar de Messigit Lambaroe, die flauw verdedigd werd. Hier werd het bivak opgeslagen, dat beschoten werd door den vijand, die zich in den omtrek verzamelde, zonder ons belangrijke verliezen toe te brengen. 5 minderen sneuvelden, 1 officier, 21 soldaten en 8 koelies werden gewond. De gewonden werden des middags naar Silang overgebracht.

De compagnie van Kadjoe had den 2den Juli tegenover Meroe enkele schoten met den vijand gewisseld. Zij bleef daar des nachts in positie.

Op last van den commandant der 3de colonne, marcheerde de colonne Halewijn van Lamjong naar Oleh-Karang om tegenover Toengkoep stelling te nemen, zoodra de 3de colonne daartegen zou oprukken.

De colonne van Koewala Loëe bleef den Boekit Dato Prija bezet houden en bespeurde geen vijanden.

Den 3den Juli marcheerde de 1ste colonne te half zeven voormiddags tegen Lamgoet op. Op de Blang Bintang werd zij beschoten. Tegen Tjot Pré en Kajoe Adang moest de artillerie in batterij komen, doch toen Tjot Lamtring bereikt

was, gaf de vijand zijn zwakken tegenstand op. Lamreboh en Lamgoet bleken verlaten en werden te 11 ure voormiddags bezet. In de laatgenoemde, zeer welvarende kampong werd het bivak betrokken.

De 2de colonne, die een half uur later aankwam, had geen vijand ontmoet.

Te Sepeu werd een tijdelijke étappepost gevestigd, die den volgenden dag door een compagnie van het 5de bataljon betrokken werd.

De 3de colonne rukte langs een op verschillende plaatsen zwaar versperden weg naar Toengkoep op, hetwelk, evenals de doorgetrokken kampong, geheel verlaten bleek. De colonne Halewijn voegde zich hier bij haar. De kampongs Siem en Kroengkali waren eveneens door de bevolking ontruimd en werden getuchtigd.

De compagnie van Kadjoe, die Meroe strafte, vond daar een paar verlaten bentengs.

Kapitein IJssel de Schepper deed de Kroeng Angen verkennen. Naar een op een 28 meter hoogen heuvel gelegen benteng, die een brug over die rivier bestreek, bracht hij des namiddags zijn bivak over.

De compagnie van Lampermej vond 's vijands stellingen ten Oosten van dien post verlaten, en verbrandde Atoë, waarin vele kleine versterkingen en 2 stukken geschut gevonden werden.

Den 4den Juli bleek het duidelijk, dat de Atjehers naar alle zijden verstrooid waren. De versterkingen, die de Blang Tamah naar de zijde van Oleh-Karang bestreken, werden verlaten bevonden. Een afdeeling der 3de colonne (het 6de bataljon, 2 sectiën bergartillerie, 20 mineurs en 10 cavaleristen) bereikte van Toengkoep over die onder water staande vlakte ongehinderd de Messigit Lamreboh, waar het bivak betrokken werd. Halewijn, die belast werd met de functiën van controleur in de XXVI Moekims, verbrandde Siem, en IJssel de Schepper tuchtigde Bramoe.

Den 6den Juli betrok de 1ste colonne een bivak ten Noord-Oosten van den Blang Bintang, de 2de bij Messigit Lepong, en de 3de te Toengkoep. Te Lamgoet werd een groot vivresdepôt gevestigd, dat door 2 compagnieën werd bewaakt. Overal werden de kampongs getuchtigd en de daarin gevonden versterkingen en wapensmederijen vernield. Atoë, Ghani en Kroeng Kali onderwierpen zich, en hier en daar keerde de bevolking, die den strijd moede was, in het verlaten terrein terug, hoewel de vijandige partij haar best deed dit te verhinderen door o. a. het nieuw aangestelde hoofd door Toekoe Nja Hassan uit Kroeng Kali te doen ontvoeren en vermoorden.

De kapitein IJssel de Schepper, die opdracht verkregen had om verkenningen te doen in de richting van Kroeng Raja, en inlichtingen moest inwinnen aangaande Lampanas en de vallei Lamtobah, kwam den 13den Juli 1879 te Ladoeng, scheepte zich daar, op eigen autoriteit, op de Borneo in en landde te Lampanas.

In dat kustdorpje vernam hij, dat een duizendtal inwoners der XXII en der XXVI Moekims zich te Lamtoba ophielden, en dat langs het pad, hetwelk, over een half uur gaans, door hem werd verkend, in 8 uren tijd die vallei te bereiken zou zijn, van waar, naar men zeide, goede paden naar Indrapoeri, Redep en Pedir voerden.

Den Bevelhebber was hierdoor de gelegenheid benomen om verrassend tegen die vallei op te treden, maar hij besloot toch daarheen een colonne te dirigeeren.

Vandaar, zoowel als van Indrapoeri moest dan tegen Selimoen worden opgerukt en zouden de vijanden uit het diepste gedeelte der Atjeh-vallei worden verjaagd.

Hoewel de Gouverneur-generaal bezwaar had tegen dien tocht, meende de generaal VAN DER HEIJDEN hem toch te moeten doorzetten als een bekroning en voltooiing der militaire operatiën, die de XXII en de XXVI Moekims tot onderwerping hadden gebracht.

e. De tocht naar Lamtobah en Selimoen.

Luitenant-kolonel L. W. C. GERLACH;
2 dienstdoende Stafofficieren;
de chef der verkenningsbrigade met 1 opnemer;
6de bataljon infanterie, onder majoor COBLIJN (17 officieren, 508 minderen);
3 compagnieën van het 9de bataljon, onder majoor DU CROO (17 officieren, 493 minderen);
1 sectie bergartillerie (2 officieren, 36 minderen);
2 mortieren (1 adjudant-onderofficier, 23 minderen);
20 mineurs;
ambulance (2 officieren van gezondheid, 1 militair apotheker, 20 minderen);
3 officieren der administratie;
984 koelies of dwangarbeiders.
Totaal: 46 officieren, 1104 minderen, 26 paarden.

Ziekentransportschip Graaf van Bylandt, met 14 dagen vivres;
Z. M. stoomschip Soerabaja;
" Borneo;
" Merapi;
Gouvernementsstoomer Zeemeeuw.

Terwijl de hiernevens vermelde troepen over zee naar Lampanas zouden worden vervoerd, moest de 2de colonne ontbonden, de post te Sepeu opgeheven, en de 1ste colonne (onder majoor L. G. DIEPENHEIJM) naar het midden der XXVI Moekims worden verplaatst. Van de colonne GERLACH zouden 2 compagnieën te Lampanas achter blijven, terwijl de rest der colonne naar Lamtobah moest rukken om dat te tuchtigen, Verder moest een gedeelte harer troepen naar Selimoen doormarcheeren, waarheen ook uit Indrapoeri een colonne zou worden gedirigeerd.

Den 27sten Juli debarkeerde de colonne op het strand van Lampanas, en betrok een bivak op een breeden heuvel op een kwartier afstand van de kleine kustkampong. Den volgenden morgen bleven de 3de en de 4de compagnie van het 9de bataljon onder kapitein BEDET met een deel der dwangarbeiders op dien heuvel achter om aldaar een vivresloods en een kampement voor een compagnie op te richten, en rukten de overige troepen in de hiernevens vermelde formatie, die over het algemeen ook later zoo behouden bleef, te 6 ure voormiddags het binnenland in. (De marschrichting,

Voorhoede, onder majoor COBLIJN.

Voortroep:

1 peloton der 2de compagnie van het 6de bataljon

Gros der voorhoede:

de chef der expeditie met zijn Staf;
1 peloton der 2de compagnie van het 6de bataljon;
3 sectiën van de 1ste „ „ „ „ „
10 mineurs;
1 sectie kanons;
1 sectie van de 1ste compagnie van het 6de bataljon;
ambulance.

Hoofdtroep, onder majoor DU CROO:

3de en 4de compagnie van het 6de bataljon;
3 sectiën der 1ste compagnie van het 9de bataljon;
10 mineurs;
2 sectiën mortieren;
ambulance;
1 sectie der 1ste compagnie van het 9de bataljon.

Achterhoede:

1 sectie der 2de compagnie van het 9de bataljon;
het vivres transport;
3 sectiën der 2de compagnie van het 9de bataljon.

door hen gevolgd, en de bivaks, door hen betrokken, worden aangegeven op de schetskaart N°. 42 *d*). Na al klimmende en dalende over de kale heuvelruggen en onder voortdurend oponthoud, door het vervoer der artillerie veroorzaakt, een zijriviertje van de Kroeng Plinten bereikt te hebben, werd daar te half twee namiddags het bivak opgeslagen, terwijl eenige nabijgelegen domineerende hoogten werden bezet.

Den volgenden morgen werd hier een compagnie van het 9de bataljon met de koelies en zieken achtergelaten en rukte de colonne over de heuvels en door begroeide terreinplooien naar de vallei van Lamtobah op. Op een uur afstands van die vlakte vervoegden zich drie afgezanten van den Imam van Lamtobah bij den colonnecommandant, en deelden dezen mede, dat de hoofden en de bevolking der XXVI Moekims naar Selimoen waren gevlucht, en hij voor zich vredelievend gestemd was. Zij kregen opdracht hun hoofd aan te zeggen, dat hij zich in persoon moest aanmelden. Een volgend gezantschap werd aangehouden om den weg te wijzen. Te 10 ure voormiddags bereikte de voorhoede de laatste hoogten en vielen er van een Oostelijk gelegen heuvel enkele schoten, waardoor een soldaat en twee dwangarbeiders gewond werden.

Nadat de colonne door een hollen weg in de vallei was afgedaald en de achtergelaten compagnie zich bij haar had aangesloten, marcheerde zij over de rijstvelden verder en betrok in een uitspringend gedeelte van kampong Lambada het bivak, waar aan den Imam werd medegedeeld, dat zijn kampongs van een tuchtiging verschoond zou worden, indien hij alle geweren uitleverde en materialen verschafte voor de legering onzer troepen.

Den 31sten Juli kwam een der te Lampanas achtergelaten compagnieën te Lamtobah aan, en den volgenden dag werd met 5 compagnieën, 1 sectie kanons, 1 sectie mortieren en de mineurs te 6 ure voormiddags tegen Kepaja Doewa opgerukt, waarheen TOEKOE MOEDA RAJOET, TOEKOE NJA HOESSIN en TOEKOE PAJA waren teruggetrokken. Na een zeer vermoeienden tocht werd die plaats bereikt, waar de vijand zijn vuur van de achtergelegen heuvels opende. Hij werd door artillerievuur verdreven en daarna werd de kampong, die 30 huizen telde, in de asch gelegd.

Te half zeven namiddags was de colonne in het bivak terug.

PANGLIMA BANTEN, die naast den Imam het bestuur over de vlakte voerde

en die na de tuchtiging van Kepaja Doewa met een groot deel der bevolking de wijk naar het gebergte genomen had, werd door het in brand steken van een paar huizen in zijn kampong tot terugkeeren genoopt. Ook werden er tochten in den omtrek ondernomen en nederzettingen van voortvluchtigen uit de XXVI Moekims opgespoord. Op last van den Generaal bleven de kampongs gespaard, maar werd een waarborgsom (hok gantjing) geëischt, bedragende 10 dollars voor een houten, en 3 dollars voor een bamboezen huis.

Den 12den, toen 3 compagnieën een verkenning maakten tot in de nabijheid van Kroeng Raja, werden aan de colonne te Lamtobah 150 koelies toegezonden, en ontving zij den last, den 13den Augustus naar Selimoen op te rukken, om de onderhandelingen, die den 30sten Juli na den tocht naar Kepaja Doewa door hoofden uit dat gebied waren aangevangen, doch die weder op de lange baan werden geschoven, tot een afdoend einde te brengen. Te Ajer Alang zou door de colonne, die van Indrapoeri moest oprukken, een étappepost gevestigd worden. Door het oplaten van vuurpijlen op een vooraf bepaald uur zouden beide colonnes met elkander verband houden.

Met 5 compagnieën infanterie, een sectie kanons, een sectie mortieren, de mineurs en een ambulance werd den 13den te 12 ure 's middags Kepaja Doewa bereikt, waarachter, aan de overzijde eener moerassige vallei, een versterking lag, waaruit de vijand het vuur opende.

Terwijl de artillerie opmarcheerde om daarop haar vuur te richten, stond de colonne op het smalle pad in de begroeide vallei bloot aan de schoten der Atjehers, die ook een in Westelijke richting zijwaarts gelegen heuvel bezet hielden. Daarom besloot de commandant der voorhoede niet langer te wachten, maar door een stout aangrijpen den verdediger uit zijn benteng te verjagen. Dit gelukte aan de voorste compagnie, die de stelling in front en door een omtrekking in de flank binnendrong en den vijand op de vlucht joeg, waarbij drie gewonden, van welken één officier, vielen.

De stelling was gelegen halverwege het pad, dat van de vallei tegen de heuvels opvoerde. Zij bestond uit een 100 meter lange loopgraaf, gedekt door een tusschen horden opgezette loodrechte, 1 à $1^1/_2$ meter dikke borstwering met voorgelegen zware verhakking. Door een gepalissadeerden tamboer, nabij het voetpad opgericht, werd deze positie geflankeerd.

Een halve paal verder werd te 2 ure namiddags het bivak betrokken op een flauw hellende vlakte, 1700 voet boven zee gelegen.

Een compagnie werd gelegerd op den bovenbedoelden heuvelrug, van waar des avonds eenige vijanden verhinderd werden de legerplaats te beschieten. Des avonds werden de vuurpijlen der colonne Lubeck ongeveer ter hoogte van Gliëng opgemerkt.

Den anderen morgen daalden de troepen, die des nachts veel koude en zware regens te verduren hadden, naar de 1500 voet lager gelegen vallei der

Atjeh-rivier af. Op den marsch langs de steile berghellingen werden zij nu en dan uit de verte beschoten, en te 1 ure 's namiddags, bij het betreden van den dalbodem, werd de voorhoede begroet door vuur uit Lam Lepong. Zij verdreef de vijanden van achter de groote steenen, die hun tot beschutting dienden, en legde de kampong in de asch, terwijl de inmiddels opgemarcheerde artillerie de zijwaarts gelegen kampong Lepong Bajoe beschoot.

Te half vier 's namiddags betrok de colonne hier het bivak, daar de afstand tot Selimoen nog op 3 uren werd geschat, en de soldaten te vermoeid waren om het doel van den tocht, waar de vijand wellicht zou stand houden, dien dag nog te bereiken. Zeer in de nabijheid bespeurde men des avonds de vuurpijlen der andere colonne.

Des nachts werd de colonne door eenige schoten verontrust en den volgenden morgen te 9 ure werd Selimoen bereikt, waar de colonne LUBECK reeds den vorigen dag was aangekomen.

Majoor LUBECK;
1 controleur;
5 compagnieën infanterie;
1 sectie mortieren;
1 detachement mineurs;
ambulance;
474 dwangarbeiders;
4 dagen vivres.
Totaal: 25 officieren, 608 minderen.

Deze had den 13den Juli te 6 ure voormiddags Indrapoeri verlaten en was zonder nadeel te ondervinden van schoten, op grooten afstand afgegeven, langs de beide oevers der Atjeh-rivier naar Ajer Alang gerukt, waar een étappepost werd gevestigd. Daar bleven 5 sectiën infanterie achter en te half twaalf voormiddags zetten de overige troepen den marsch naar Gliëng langs den rechter rivieroever voort. De vijanden, die de linker flank der colonne beschoten en haar 1 gewonde bezorgden, werden door eenige flankdekkingen op behoorlijken afstand gehouden en zij, die Gliëng bezet hielden, werden zonder veel moeite verdreven. De marschrichting dezer colonne is te vinden op de schetskaarten N°. 42 *c* en 42 *d*.

Den volgenden dag werd voortgerukt naar Lamplé, waar de colonne op beide flanken vuur ontving, en Tanahabé bereikt, waar de vijand van een heuvel verdreven en een mindere gewond werd.

De kampong zelve werd daarna van verschillende zijden aangevallen en door de verdedigers ontruimd. In een kleine benteng, daarbinnen gelegen, werd een oude vuurmond buit gemaakt.

Toen de voorhoede hier de rivier overtrok, omdat, volgens de gidsen, Selimoen op den linkeroever gelegen was, stuitte zij binnen de kampong Lampisang op een bende onder TEUNGKOE DI TIRO, die eerst verdreven kon worden, nadat de voorhoede met een peloton was versterkt en de mortieren de omliggende heuvels met granaten hadden beworpen.

Een afgezant van TOEKOE MOEDA DAOED van Selimoen, bracht hier den colonnecommandant het bericht, dat dit hoofd zich aan onze zijde wenschte te scharen en hem deed verzoeken, niet naar zijn kampong op te rukken. Met de mededeeling, dat dit wèl zou geschieden, doch dat die kampong gespaard zou

blijven, wanneer Toekoe Moeda Daoed zich in persoon kwam aanmelden, vertrok die zendeling weder. Spoedig daarop verscheen dit hoofd en verklaarde zich bereid naar Kota Radja te vertrekken om zijn onderwerping aan te bieden. Op het oogenblik, dat de colonne de rivier doorwaadde om de kampong te bereiken, die op den rechter rivieroever gelegen was, opende Teungkoe di Tiro weder zijn vuur van de omringende hoogten, doch werd weldra verdreven.

Op dien dag had de colonne zes gewonden. Zij sloeg het bivak op buiten de kampong op een ruimen passer.

De colonne Gerlach vestigde zich in de kampong zelve, waar des middags de broeder van Panglima Polim, Toekoe Tjoet Hadjet, veelal Toekoe Ajer Alang genaamd, aankwam om zijn onderwerping aan te bieden.

De vijandige hoofden, Panglima Polim, Imam Longbatta en Radja Koewala waren naar Roeng-Roeng gevlucht, dat, volgens de ingewonnen berichten, te ver verwijderd was (3 dagmarschen) om door de colonnes te worden bezocht.

Den volgenden morgen trok $1^1/_2$ compagnie naar Ajer Alang om te fourageeren en 4 gewonden en de zware zieken over te brengen. Des avonds werd het bivak der colonne Lubeck door enkele schoten verontrust. Een sectie, toen op den heuvelrug geposteerd, die beide bivaks scheidde, voorkwam verdere beschieting.

Den 17den marcheerde die colonne met Toekoe Moeda Daoed en Toekoe Ajer Alang naar Indrapoeri terug; den volgenden dag vertrok de andere colonne weder naar Lamtobah, dat zij den 20sten bereikte, zonder dat zij iets anders van den vijand had bespeurd, dan enkele schoten, uit het gebergte afgegeven, en enkele gewapende Atjehers, die weder op den heuvel bij Kepaja Doewa verschenen.

De moeielijke marsch had echter het aantal zieken sterk doen toenemen, zoodat er den 19den een vijftigtal moesten gedragen worden.

Te Lamtobah werd de opdracht van den Generaal ontvangen, dat de colonne zoo spoedig, als aan de gestelde waarborgen was voldaan, naar Lampanas moest terugkeeren, met het oog op de pokken, die in de vallei van Lamtobah heerschten. Aan het strand moest zij 10 dagen quarantaine houden, alvorens naar Oleh-leh over te steken.

Den 23sten werd de terugmarsch ondernomen met de gijzelaars, die, in plaats van de waarborgsom, welke de arme en gedeeltelijk nog verstrooide bevolking niet kon opbrengen, naar Kota Radja werden medegenomen.

Panglima Banten, die tot die gijzelaars behoorde, was even voor het afmarcheeren der troepen ontvlucht. In zijn plaats werden toen zijn zoon en schoonzoon uit hun huis opgelicht en mede gevoerd. Het gedeelte der colonne, dat de artillerie en de koelies begeleidde, overnachtte halverwege tusschen Lamtobah en Lampanas; het andere bereikte de kust in één dagmarsch.

Ondanks de vele zorgen, die voor de goede legering der troepen genomen werden, nam daar het aantal zieken op schrikbarende wijze toe. Een maand,

nadat de colonne was uitgerukt, waren er 39 personen overleden en 346 man naar Kota Radja geëvacueerd. 127 werden er in de ambulance verpleegd en 267 waren ongeschikt om dienst te doen.

Den 2den September vertrok het eerste detachement, bestaande uit de zieken en het 6de bataljon, per Graaf van Bylandt, naar Oleh-leh, den 23sten en den 24sten gevolgd door de overige troepen, die met hetzelfde weder teruggekeerde schip werden overgevoerd.

In verband met den tocht naar Selimoen maakte de majoor van Vugt den 14den Augustus met 3 compagnieën, 1 sectie artillerie, 1 sectie mineurs en ambulance een verkenning naar Ma-saleh (ten Oosten van den Blang Boeng Toedjoe). Hij vond de kampongs bewoond en de bevolking vredelievend.

De 1ste colonne bleef tot den 5den September te Tjot Lepong in bivak, waar zij door ziekte geteisterd werd. Sedert den 24sten Juli, waarop zij nog 20 officieren, 466 minderen en 381 dwangarbeiders telde, waren er toch 4 officieren, 359 minderen en 220 dwangarbeiders geëvacueerd.

Ook de 3de colonne bleef tot den 5den September in haar bivak te Toengkoep, waarheen een weg van Lamjong werd aangelegd, omdat daar in het vervolg een geheel bataljon zou gelegerd blijven.

De colonne, onder kapitein Halewijn, doorzocht het Oostelijk van Kroeng Kali gelegen gebergte, waarin zij benden uitgewekenen achtervolgde, overviel een vijftigtal vijanden in Lampoe Taroeng, en bezocht Aroen Loengké en Moentoe, waar Toekoe Hoesin, broeder van Imam Longbatta, een vijandelijke bende heette verzameld te hebben.

Evenals de colonne IJssel de Schepper, de afdeeling te Lampermej en de compagnie te Kadjoe, keerde deze colonne den 5den September naar haar standplaats terug.

Tijdens de militaire operatiën in de XXII en de XXVI Moekims was er in het reeds vroeger bezette gebied weinig belangrijks voorgevallen.

In den avond van den 1sten Maart 1879 werd de steenbakkerij bij Lampager, door Toekoe Nja Mohammad van Marassa opgericht en door een genie werkman gedreven, door Panglima Nja Aboe overvallen. Die werkman en 4 Chineezen, werden gedood en 11 andere personen gewond.

Aan de bewoners der IV en VI Moekims werd, volgens 's lands gebruik, daarvoor een boete opgelegd.

Den 27sten Juli werd een bende onder Teungkoe di Tiro uit Moeroe ten Oosten van Djerir verdreven, en den volgenden dag wisselde een colonne enkele schoten met den vijand op den Blang Boeng Toedjoe.

In den nacht van 3 op 4 Augustus vond een colonne een vijandelijke nederzetting, onder Toekoe Nja Bintang, in de bergpassen, waarin de Djerir ontspringt. Zij nam enkele Atjehers gevangen, maar werd op den terugweg beschoten en verkreeg daardoor 1 doode en 5 gewonden.

Met den tocht naar Selimoen eindigde de agressieve militaire actie in Groot-Atjeh. Generaal van der Heijden had niet alleen ten volle voldaan aan de wenschen der Regeering, door Habib onschadelijk te maken en zijn benden te verdrijven, maar hij had ook de geheele vallei der Atjeh-rivier veroverd.

Door de bezetting van Indrapoeri, hetwelk met een reeks van étappeposten verbonden was aan Anak-Galoeng, Lambaroe, Lampermej, Toengkoep, Kroeng Kali en de posten langs de zeekust, was hij tevens meester van het geheele gebied.

Nu viel te beslissen, op welke wijze het veroverde terrein moest worden geconsolideerd; op welke wijze de bevolking, die uit de wildernissen in haar kampongs terug keerde, bestuurd moest worden; hoe de verhouding zou wezen met de hoofden der verschillende landschappen, waarin onze colonnes waren doorgedrongen, welke punten moesten bezet blijven en welke politiek moest worden gevoerd.

Tot regeling der zaken op militair gebied kwam de commandant van het leger, de luitenant-generaal Boumeester, den 19den Augustus 1879 te Kota Radja aan.

Volgens zijn opvatting was de tegenstand onzer vijanden in Groot-Atjeh voor goed gebroken en ons gezag aldaar feitelijk gevestigd.

Ook buiten het gebied van Groot-Atjeh had de Gouverneur tijdens de krijgsverrichtingen in de XXII Moekims dwang uitgeoefend op zijn vijanden in dat gebied, door de havens der kusten van Noord-Sumatra voor den invoer van leeftocht, munitie en opium te sluiten.

Voor de kust tusschen Segli en Telok Kroet bleef alleen Oleh-leh, en voor de Oostkust de haven te Edi voor den algemeenen handel opengesteld en daar werden alle vaartuigen onderzocht, alvorens zij hun inhoud naar de kustplaatsen mochten vervoeren.

Naar aanleiding van de klachten daarover door de Penangsche handelaars aangeheven, deed de Gouverneur-generaal die bepaling weder intrekken, doch toen de Generaal, na het aanvangen der operatiën in de XXVI Moekims, de overtuiging kreeg, dat, wilde men den oorlog geëindigd zien, de havens opnieuw moesten gesloten worden, ging hij in Juli 1879 op eigen verantwoordelijkheid hiertoe over.

f. De consolidatie van het veroverd gebied in Groot-Atjeh.

Na de ontbinding der colonnes was de Gouverneur en Militaire Bevelhebber met den Gouverneur-generaal van oordeel, dat geen krijgsbewegingen van grooten omvang meer noodig zouden zijn, maar dat nog geruimen tijd de krachtige steun der troepenmacht zou vereischt worden om een geregelde orde van zaken te vestigen.

Het liet zich aanzien, dat een tijdperk van pacificatie en restauratie was aangebroken, waarin het burgerlijk bestuur meer handelend zou kunnen optreden.

Dit nieuwe tijdperk in de geschiedenis van Groot-Atjeh werd den 9den October 1879 geopend met het leggen van den eersten steen der groote Messigit, die door den Gouverneur-generaal was toegezegd.

Den 24sten October vertrok het 3de bataljon naar Java, in December door de 18de compagnie bergartillerie en de staf en het vaandel van het 9de en 6de bataljon gevolgd.

25 posten, behoorende tot het programma van den generaal PEL, werden gaandeweg ingetrokken, maar daarvoor waren andere in de plaats getreden, van waar uit het veroverde gebied in bedwang kon gehouden, en de rustige bevolking beschermd worden tegen aanslagen van kwaadwilligen.

Het postenstelsel, dat daartoe op voorstel van den generaal VAN DER HEIJDEN door de Indische Regeering werd aangenomen, bestond uit: Kota Radja met de havenplaats Oleh-leh, de vooruitgeschoten posten om den Kraton: Ketapan Doewa, Oleh-Karang, Pakan Kroeng Tjoet, de laatste mede ter beheersching van den weg Blang Pandjang en Lambaroe, en ook als tusschenpost.

Voorts ter bewaking der	IV Moekims	Pakan Badak, als centrum, en Boekit Seboen;
» » » »	XXVI »	Toengkoep, als centrum, Kroeng Kali, Lamjong, Lampermej en Panggo;
» » » »	XXII »	Anak-Galoeng, Indrapoeri, Djerir, Glé-Kambing, Long Lemoh, Tjot Basetoel, Lepong Ara, Montassik, Senelop en Panteh Karang.

Al deze posten werden door goede wegen verbonden, die tijdelijk door een zevental versterkte stormvrije wachthuizen te Lamprit, Kota Alam, Pager Ajer, Tonga, Lomkali, Pager Ajer Messigit en Longbatta Messigit werden beschermd.

Kleine colonnes doorkruisten verder het veroverd gebied voortdurend en trachtten het zuiver te houden van vijandelijke maraudeurs. De troepenmacht, voor een en ander vereischt, werd bepaald op:

	Officieren.	Minderen.	Paarden.
Staf	9	11	—
Infanterie: een garnizoensbataljon	53	1852	—
» zes veldbataljons	108	3448	—
» een subsistentencompagnie	1	15	—
Cavalerie, een half escadron	3	98	83
Artillerie, drie compagnieën	14	362	80
Genie, een halve compagnie mineurs en geniewerklieden	10	127	—
Militaire administratie	24	65	—
Geneeskundige dienst	31	394	—
	253	6372	163

Verder werd gerekend op 1 auditeur-militair, 1 subsistuut-auditeur-militair postcommies, 204 machinisten en ambachtslieden en 1759 dwangarbeiders.

Tegen het einde van 1880 werd het nieuwe hospitaal te Pantej Perak in gebruik gesteld. Daardoor kwam een groote verbetering in de verpleging der zieken, wier getal door de rust, die nu genoten werd in de verbeterde en vernieuwde posten, tot beneden de 5 % der aanwezige sterkte daalde.

Het dure korps der genie-arbeiders kon worden afgeschaft, daar er uit de Atjeh'sche bevolking nu een voldoend aantal koelies kon verkregen worden.

Hoewel de voornaamste leiders der oorlogspartij: Panglima Polim, Imam Longbatta, Toeankoe Haschim, de bewaker van den jongen pretendent Sultan Toeankoe Daoed, Radja Koewala, zoon van Imam Longbatta, e. a. nog altijd vijandig gezind bleven, schaarden zich toch vele andere hoofden onder ons gezag. Toekoe Nja Abbas Setia Oelama, Sagi-hoofd der XXV Moekims, werd den 24sten Januari 1880 te Kota Radja beëedigd.

Potjoet Abbas, vroeger Oeloebalang der Moekim Lamleot, in de XXII Moekims, onderwierp zich in Juli daaraanvolgende. De oelama Teungkoe Sjah Marabahan, een hoog bejaard en invloedrijk geestelijke, legde een belofte van trouw aan ons bestuur af op het heilige graf van Toekoe Andjoeng, in kampong Djawa.

Toekoe Tjihik, hoofd der V Moekims Montassik, toonde zich weder tot toenadering gezind en kwam een jaar later openlijk in onderwerping.

De bevolking, die meer en meer, hoewel nog altijd in geringe mate, terugkeerde, werd door patrouilles tegen de aanslagen van den rooverhoofdman Pang Saman zoo goed mogelijk beschermd, terwijl een korps politiedienaren, sterk 2 onderofficieren, 2 korporaals en 40 man, voor de veiligheid in de IV en VI Moekims en in Marassa zorg droeg.

Het solidariteitsstelsel bij moorden op dienaren van het Gouvernement op de kampongs of districten toegepast, waar deze misdaden waren bedreven, werkte ook mede om de aanslagen op enkele personen te doen verminderen.

Tevens werd er naar gestreefd de in verzet gebleven hoofden de gelegenheid te benemen zich van krijgsmiddelen te voorzien.

Toen er bericht werd ontvangen, dat zij zich die te Telok Kroet aanschaften, werd daarheen in December 1879 een compagnie en een sectie artillerie overgevoerd, die zich van een groote hoeveelheid kruit, kogels en slaghoedjes meester maakten.

Inmiddels werden er maatregelen getroffen om het civiel bestuur in Atjeh in te voeren. De generaal van der Heijden werd met den heer A. Pruijs van der Hoeven, die daartoe den 21sten Februari 1880 te Atjeh aankwam, in commissie gesteld om de noodige voorstellen te doen tot een afdoende organisatie van het gewest Groot-Atjeh en Onderhoorigheden.

Die voorstellen werden den 10den Juli daaraanvolgende ingediend, doch door

de expeditie naar Samalanga duurde het nog tot September, voordat zij in tegenwoordigheid der beide commissarissen in den Raad van Indië in behandeling werden genomen.

Nadat de Gouverneur van Atjeh, in overleg met den Raad van Indië Mr. T. H. der Kinderen, voorstellen had ingediend tot organisatie van het inlandsch bestuur in Groot-Atjeh, en de laatste als Gouvernements-Commissaris een voorstel had ontworpen tot regeling van het rechtswezen en de politie op Groot-Atjeh, kon de definitieve bestuursorganisatie van Atjeh en Onderhoorigheden in Maart 1881 tot stand komen.

Het bestuur zou berusten in handen van een Gouverneur, bijgestaan door 3 assistent-residenten en 10 controleurs. Aan het hoofd van het gewestelijk bureau te Kota Radja (dat, in afwijking van het advies van den heer Pruijs van der Hoeven, die daartoe Anak Galoeng wenschte aangewezen te zien, als hoofdplaats werd behouden) werd een secretaris geplaatst.

De assistent-residentie Groot-Atjeh, met Kota Radja als hoofdplaats, omvatte de Sagi's der XXV, XXVI en XXII Moekims en bestond uit 5 onderafdeelingen, door controleurs bestuurd. (Voor de indeeling der Onderhoorigheden wordt verwezen naar de hoofdstukken waarin dezen behandeld worden.)

Ten behoeve dier afdeelingen zou een korps gewapende politiedienaren worden gevormd ter sterkte van 225 onderofficieren en minderen.

Te Kota Radja werd een schout en te Oleh-leh een waterschout geplaatst.

Naar gelang deze politiemacht er in slagen zou haar taak te vervullen, zou de aanwezige militaire macht door concentratie en opheffing van eenige posten geleidelijk kunnen worden verminderd.

De inlandsche hoofden der districten, moekims en kampongs op Groot-Atjeh werden behouden. Die der districten (Oeloebalangs) werden door den Gouverneur-generaal aangesteld. Voor acht hunner werden vaste bezoldigingen uitgetrokken, en daarenboven behielden zij, zoowel als de mindere hoofden, de inkomsten, welke hun, volgens 's lands gebruik, toekwamen, met uitzondering der rechten op den in- en den uitvoer en den opiumhandel.

Een reglement op het rechtswezen in Atjeh en Onderhoorigheden werd vastgesteld. Voorloopig bleef de inlandsche bevolking in het bezit harer eigene rechtspleging.

De krijgsraad te velde werd opgeheven.

Met afwijking van de vroeger op de buitenbezittingen steeds gevolgde gedragslijn, volgens welke het civiel bestuur in handen gelaten werd van den militairen bevelhebber, totdat de toestanden geheel normaal geworden waren en de steun der militaire macht tot het handhaven van orde en rust kon worden gemist, werd nu het bestuur gesplitst.

De Gouverneur-generaal bepaalde namelijk, dat voortaan aan het hoofd van het gewest een hoofdambtenaar met den titel van Gouverneur zou staan, onthief

den luitenant-generaal VAN DER HEIJDEN eervol van zijn functiën en stelde in zijn plaats de heer A. PRUIJS VAN DER HOEVEN tot gouverneur aan. Het militair commando werd opgedragen aan den kolonel der infanterie J. F. HAUS. Beiden aanvaardden hun betrekkingen den 6den April 1881.

De laatste kreeg 6300 officieren en minderen onder zijn bevelen, die verdeeld waren over 39 posten en wachthuizen, welke bewapend waren:

met 10	12	centimeter	K.A.
11	»	»	K.
34	8	»	V.
4	8	»	B.
18	9	»	IJz. gl.
4	15	»	houwitsers.
6	20	»	mortieren.
37	12	»	Coehoornmortieren.

Deze artillerie was verdeeld in 96 sectiën (53 officieren en 1961 minderen).

Terwijl aldus het bestuur van het veroverde terrein werd geregeld, bleef de vraag nog onbeantwoord, op welke wijze de belangen der onderworpen hoofden aan de onze zouden worden verbonden; hoe de vijandige hoofden, die zich ophielden aan de grenzen van het bezette gebied, tot onderwerping zouden kunnen worden gedwongen, en hoe de verhouding tot de kuststaatjes moest worden ingericht om hen te overtuigen, dat hun voordeel gelegen was in het bewaren van rust en het voldoen aan onze eischen.

Korting op de geringe tractementen, die de districtshoofden ontvingen, was toch het eenige middel hen te straffen voor onwil of gebrekkige plichtsbetrachting, en het plan der Regeering, de vijandelijke hoofden in Kemala op te zoeken, was op raad van den generaal VAN DER HEIJDEN niet uitgevoerd.

De sluiting der havens, die der oorlogspartij gedeeltelijk de middelen benomen had om den strijd voort te zetten, was door het Opperbestuur steeds als een tijdelijken maatregel beschouwd.

Gaandeweg werd zij opgeheven, en in September 1881 werd aan de verplichte visitatie der handelsschepen te Oleh-leh en te Edi een einde gemaakt, en dus de handel, met uitzondering van die in contrabande, geheel vrij gelaten. In verband hiermede werd de marine tot 4 oorlogsschepen gereduceerd.

Een scheepsvaartregeling, in principe grootendeels gelijk aan die, welke 12 jaren later werd ingevoerd, werd wel door de beide Commissarissen voorgedragen, maar niet door de Regeering aangenomen. Zij wilde naast de pacificatie van Groot-Atjeh liefst een politiek van onthouding ten opzichte der kuststaten in toepassing zien brengen en meende, dat een scheepsvaartregeling, die allen in- en uitvoer slechts zou toelaten aan de door ons op de kust bezette punten, aanleiding zou kunnen geven tot nieuwe verwikkelingen.

XIII. DE SPLITSING VAN HET CIVIEL EN MILITAIR GEZAG.

a. Groot-Atjeh onder het bestuur van den gouverneur Pruijs van der Hoeven.

Bij de splitsing van het gezag te Atjeh en de verwijdering van den eersten bevelhebber, waarvoor de Atjeher geleerd had te vreezen, werd weinig acht geslagen op hetgeen de geschiedenis van Sumatra's Westkust had kunnen leeren.

Daar was bij het einde van den strijd tegen de Padri's de bevolking gehuisvest in welvarende kampongs, gelegen in valleiën, die door onze posten werden afgesloten. Die bevolking, welke jaren lang gebukt had gegaan onder de strenge overheersching der fanatieke priesters, die haar tot den krijg tegen het Gouvernement hadden opgezweept, was er dankbaar voor, dat zij verlost was van een dwang, die niet overeenkwam met haar gewoonten. Daar bestonden geen hoofden, die hun voordeel konden vinden in het weder hervatten der vijandelijkheden, en de hoofden, door het Gouvernement aangesteld, bezaten, op één uitzondering na, geen invloed ten goede of ten kwade. De voorvechters der Padri's waren onschadelijk gemaakt, de ons vijandig gezinde partij was geheel vernietigd, en toch bleef daar het gezag jaren lang in handen van een militair.

Hoe nuttig dit was, bleek tijdens den opstand van den Regent van Batipo, de eenige persoon, die invloed genoeg bezat om de bevolking tot verzet over te halen, al kon dat van dien, ons altijd trouw gebleven bondgenoot niet worden verwacht. Door dat Michiels bekleed was met het civiel en militair gezag, was het hem mogelijk zóó doortastend op te treden, dat de opstand geen uitbreiding verkrijgen, en spoedig gedempt kon worden.

In Atjeh, waar het twee jaren te voren veroverde gebied slechts voor een gedeelte weder was bevolkt; waar de welvaart veel geleden had; waar de erfelijke hoofden, wier persoonlijkheid zich daartoe eigende, een grooten invloed op de bevolking bezaten, en de meeste, voor zoover zij het niet deden uit winstbejag, of omdat zij hun aanzien verloren hadden, slechts uit de vrees voor onze bajonetten de kracht putten om zich tegen de fanatieke, ons vijandige priesterpartij te verzetten; waar de pretendent-sultan en de machtigsten der vijandig gezinden nog op enkele uren afstand buiten de vallei der Atjeh-rivier huisden, daar werd ontijdig het gezag over twee hoofden verdeeld.

De nadeelige gevolgen dier splitsing zijn uit een krijgsgeschiedkundig oogpunt zoo hoogst belangrijk, dat ik mij verplicht rekende, dezen in dit hoofdstuk uitvoeriger te behandelen, dan de aard en de omvang van dit werk eigenlijk gedogen.

Generaal van der Heijden had sedert de verovering der XXII en XXVI Moekims het terrein op ongeregelde tijden laten doorkruisen door infanterie- en cavaleriepatrouilles, die de kwaadwilligen verhinderd hadden zich binnen het

door ons bezette gebied te nestelen, al konden die patrouilles ook niet altijd voorkomen, dat maraudeurs roof en diefstal pleegden en aanslagen deden op zorgeloos daarheen marcheerende soldaten of burgers.

Gedurende een tweetal jaren hadden zij de rust weten te handhaven, doch nu achtte de Regeering het oogenblik gekomen om de nog niet voldoende geregelde burgerpolitie der pradjoerits haar taak te doen overnemen, ter zelfder tijd, dat de nieuwe Gouverneur van Atjeh, de heer PRUIJS VAN DER HOEVEN, in functie zou treden.

Op welke wijze men verder vermeende het civiel en militair bestuur behoorde te moeten doen samenwerken, zal het best blijken uit het hieronder volgende:

VOORSCHRIFT *betreffende de militaire detachementen, welke in* Atjeh en Onderhoorigheden *ter beschikking worden gesteld van het Civiel bestuur.*

§ 1. De detachementen behooren steeds door officieren te worden gecommandeerd (1).

Zij worden alleen gegeven op schriftelijk verzoek, inhoudende het doel en de strekking van den tocht van den civielen ambtenaar (assistent-resident of controleur), aan de hoogste plaatselijk aanwezige militaire autoriteit.

Deze beoordeelt, of het al dan niet met de veiligheid van den aan hem toevertrouwden post is overeen te brengen, om een door hem voor het doel voldoende sterk geacht detachement af te staan; wordende een afschrift van de aan den commandant van het detachement te geven instructie uitgereikt aan den civielen ambtenaar, die het heeft aangevraagd.

§ 2. De te nemen route wordt door den civielen ambtenaar bepaald, behoudens de verplichting van den detachementscommandant om, bijaldien hij het onder zijn bevelen gestelde detachement onvoldoende voor de uitvoering der hem opgedragen taak, of deze, op zuiver krijgskundige gronden, onuitvoerbaar acht, dit den hem vergezellenden civielen ambtenaar mede te deelen en met zijn detachement onverwijld terug te keeren.

§ 3. De civiele ambtenaar houdt gedurende den tocht den detachementscommandant geheel op de hoogte van alles wat hij doet en wat ter zijner kennis komt, zonder dat daardoor de officier stem krijgt in de te voeren onderhandelingen of besprekingen.

§ 4. Er mag, zoo lang de veiligheid van het detachement zulks niet noodig maakt, tot het gebruik van de wapenen niet worden overgegaan, dan op verzoek van den civielen ambtenaar, en voor zooverre de detachementscommandant dit op zuiver krijgskundige gronden uitvoerbaar acht, op wien, zoolang aan de vijandelijkheden geen

---

(1) Wanneer civiele ambtenaren, gaande van den eenen post naar den anderen, en zich over den grooten weg bewegende, een dekking noodig hebben, behoeft de detachementscommandant slechts een onderofficier te zijn.

einde is kunnen worden gemaakt, alle gezag overgaat en de verantwoordelijkheid daarvan rust, met dien verstande evenwel, dat het al dan niet achtervolgen van vluchtenden of het verder oprukken door den civielen ambtenaar, zoo mogelijk, voor het begin der vijandelijkheden wordt bepaald.

§ 5. De detachementscommandant zal c. q. niet anders, dan na behoorlijk van munitie, vivres en de noodige transport- en verplegingsmiddelen te zijn voorzien, verder mogen oprukken.

§ 6. Het arresteeren of weder loslaten van personen blijft ter beoordeeling van den civielen ambtenaar, behoudens de verplichting van den detachementscommandant, om, als hij vermeent, dat een hem voorgestelde arrestatie of bewaking van arrestanten de krachten van zijn detachement te boven gaat zulks officiëel, des gewenscht schriftelijk, mede te deelen aan den civielen ambtenaar, die alsdan gehouden is, bedoelde opdracht met den detachementscommandant te wijzigen.

§ 7. Zooals uit het vorenstaande blijkt gaan de hier bedoelde detachementen niet uit met het bepaalde doel vijandelijkheden te plegen of versterkingen, die zich hier of daar mochten bevinden, te nemen; dient vooraf daartoe door den civielen ambtenaar een gemotiveerd voorstel aan den Gouverneur van dit gewest te worden gedaan, en wordt in deze beslist in overleg met den gewestelijken Militairen Commandant.

Hoofdkwartier Batavia, den 4den Januari 1881.

De Commandant van het Leger en Chef van het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië,

(*w. g.*) BOUMEESTER.

De tot militaire commandant benoemde kolonel der infanterie J. F. HAUS verzocht al dadelijk vergunning om voort te gaan met het tot nu toe gebruikelijke uitzenden der militaire patrouilles, tot opsporing van maraudeurs en arrestatie van gewapende Atjehers.

De Gouverneur bepaalde echter, dat buiten de cavaleriepatrouilles en die, welke noodig waren voor de veiligheid der gemeenschap tusschen de militaire posten onderling, geen patrouilles mochten worden uitgezonden dan langs de bepaalde wegen of op speciale aan hem gerichte aanvragen van de civiele ambtenaren. Binnen de kampongs mochten die patrouilles zich niet vertoonen.

Slechts in zeer urgente gevallen zouden de ondergeschikte civiele ambtenaren op eigen gezag de hulp der militairen mogen inroepen en moesten dan de patrouilles, zooveel mogelijk, vergezellen, tot het doen van aanwijzingen voor arrestatiën. Opvatten van gewapenden mocht slechts door militairen plaats vinden binnen een raijon met een straal van 500 meters om iederen militairen post en als de burgerpolitie daartoe onmachtig bleek.

Hoewel het Legerbestuur voor een oogenblik de Regeering van het gevaarlijke dezer plotselinge overdracht der politie van het militaire op het nog niet goed georganiseerde civiel bestuur, wist te overtuigen, kreeg de Gouverneur toch spoedig weder vrijheid van handelen in deze, toen hij de voorschriften van het Gouvernement, die hierop betrekking hadden, als een openbaring van wantrouwen in zijn beleid beschouwde.

Het verwaarloozen van de vroegere proefhoudend gebleken preventieve maatregelen, dat is het uitzenden van talrijke patrouilles op ongeregelde tijden, deed intusschen de stoutmoedigheid der vijandig gezinde Atjehers spoedig toenemen, en reeds in den loop van 1881 werden hiervan de gevolgen ondervonden.

Vroeger deden slechts de lieden van Pang Saman uit het gebergte invallen in de XXVI Moekims, en hadden er in de XXII en V Moekims Montassik nu en dan rooverijen plaats. Overigens bepaalde zich de actie der kwaadwilligen tot enkele meer op zich zelf staande vijandelijkheden. Zoo werden er in Februari twee Europeesche soldaten bij Anak Galoeng overvallen en werd er een sergeant-majoor bij Long Lemoh gedood. Ook werd er van tijd tot tijd op onze posten geschoten, en in April werd de post Djerir zoo krachtig onder vuur genomen, dat daar de muiters uit het gebergte moesten verdreven worden.

Doch nu werden herhaaldelijk bevriende kampongs in het gezicht van onze posten beroofd. Zelfs Penajoeng werd den 22sten Mei beschoten, en den 3den Juni werd een Chineesche nederzetting bij Biloel afgeloopen, waarbij 7 Chineezen gedood en 11 gewond werden. Twee compagnieën, den volgenden dag uitgezonden, achterhaalden de roovers en ontnamen hun 13 stuks gestolen trekossen. Dertien dagen later werd de benteng te Anak Galoeng des nachts door een paarhonderd Atjehers aan de Noordzijde beschoten. Terwijl de militairen, die de daarbij gevestigde Chineesche kamp bewaakten, ter opvolging van de van Anak Galoeng gegeven signalen naar de benteng terugtrokken, drong een andere bende dit kamp onbemerkt binnen, doodde 7 Chineezen, verwondde 12 hunner, stichtte brand en roofde negen duizend gulden.

Den 9den Juni werd een patrouille, van Panteh Karang naar Anak Galoeng op weg, door 40 Atjehers beschoten.

In Juli werd de steenbakkerij te Pager Ajer gedeeltelijk geplunderd en in brand gestoken; 3 koelies werden gewond en een vrouw verbrandde.

Den 30sten Juli werd des nachts de koeliekampong te Kota Alam door 100 maraudeurs aangevallen; den 9den Augustus een transport tusschen Toengkoep en Lamjong geättakeerd, en de commandant der 4 man dekking neergeschoten; in den nacht van 18 op 19 Augustus werden bij de veekraal bij Pendeti, op 10 minuten afstand van Kota Radja, door Njaq Hassan's bende, de commandant der wacht gedood, 2 minderen gewond en 104 melkkoeien gestolen. Wel werden die beesten den volgenden dag door twee patrouilles teruggebracht, maar de onrust, door deze stoute bedrijven onder de Atjeh'sche bevolking verwekt, kwam den aanvallers ten goede.

De posten werden weder beschoten, pogingen tot brandstichting gedaan en aanvallen op transporten ondernomen, zoodat de escortedienst moest worden uitgebreid en de krachten der troepen tot het uiterste ingespannen.

Nochtans bleef de Gouverneur weigeren den vroegeren vorm van militair machtsgebruik te herstellen. Ter wille der steeds vermeerderde onveiligheid moest hij echter in de tweede helft van het jaar er toe overgaan de hulp der militaire macht in te roepen tot het verrichten van eenige militaire excursiën in de XXVI Moekims, waar de rooverbenden onder Toekoe Njaq Hassan zich bij voorkeur ophielden en reeds steun begonnen te vinden bij de bevolking.

Den 14den Augustus rukten nu uit Toengkoep (2 compagnieën infanterie), Pakan Kroeg Tjoet (61 man) en Kroeng Kali (1 compagnie) detachementen uit om in onderling verband te ageeren, doch zij bespeurden nergens iets van vijandelijke benden.

Zes dagen later werd zulk een beweging van uit Lambaroe, Anak Galoeng en Toengkoep herhaald en tot op de Blang Bintang en Blang Data Daraij zonder succes voortgezet.

Den 5den September verlieten patrouilles van 100 en 120 man sterkte, weder door civiele ambtenaren vergezeld, de posten te Lambaroe en te Anak-Galoeng, ten einde de maraudeurs in kampong Data Daraij op te zoeken. Zij verdreven enkele gewapende Atjehers, en keerden te half vijf 's namiddags in hun kwartieren terug. Twintig dagen later trokken 5 officieren en 160 man uit Anak-Galoeng en Senelop, en 4 officieren en 100 bajonetten, onder de orders van den majoor S. J. E. J. V. Barthelemij, en, vergezeld door den assistent-resident, uit Glé Kambing en Indrapoeri, naar Ma-saleh tot verkenning van het terrein en verdrijving der maraudeurs *tot aan* het gebergte. Op dien tocht werd niets bijzonders aangetroffen en de bevolking toonde zich vreedzaam.

Terwijl aldus te vergeefs getracht werd de vijandelijke benden buiten het door ons bezette gebied op te zoeken, maakten zij binnen de linie van den geregelden gang der patrouilles gebruik om versterkingen aan te leggen.

Dit bleek onder anderen den 27sten September, toen een patrouille onder kapitein Booms, ter sterkte van 3 officieren en 91 minderen, 2 controleurs en gewapende politie, op verzoek van het civiel bestuur van Anak Galoeng werd uitgezonden om een versterkt huis in Blang Preh te onderzoeken. Zij vond die kampong versterkt en werd daaruit beschoten. Vijf huizen werden in de asch gelegd.

Ook maakte de aanwezigheid van kleinere en grootere benden kwaadwilligen binnen de lijn der posten het noodzakelijk, de veiligheidsmaatregelen te verscherpen en de poorten onzer versterkingen ook in de middaguren te sluiten.

Den 25sten November werd een zorgeloos marcheerend transport van 5 gewapenden met enkele ongewapenden tusschen Ketapan Doewa en Kota Radja aangevallen door een Pedirsche bende, die drie dagen te voren in Loeboeq aan den

Gouverneur was gesignaleerd, maar daar niet door een politie- en bevolkingspatrouille was aangetroffen. Vier man van het transport werden doodelijk, één soldaat licht gewond en hun wapens werden buit gemaakt. In afwachting van orders van den Gouverneur, zonder wiens bevel niet mocht worden gehandeld, duurde het een kwartier, voordat het 14de bataljon, dat in de nabijheid (te Nesoeh) velddienstoefening hield, ter plaatse van den overval aankwam. Toen de assistent-resident met bereden politie-oppassers in de omliggende kampongs geen naricht over de roovers had kunnen verkrijgen, werd te half tien voormiddags door den Gouverneur de last uitgevaardigd patrouilles ter hunner opsporing uit te zenden. Zij vonden echter niemand. Het hierop gevolgd voorstel van den militairen commandant om de postcommandanten te machtigen in diergelijke gevallen op eigen gezag patrouilles uit te zenden werd van de hand gewezen.

De Gouverneur twijfelde toch, of wel op doelmatige wijze en met kans op welslagen door de militaire autoriteiten zou gehandeld worden, indien, zonder voorafgaand overleg met het civiel bestuur, door militaire patrouilles op grooten afstand der posten kwaadwilligen moesten worden opgevat.

Hij gaf slechts toestemming, dat de postcommandanten op eigen verantwoordelijkheid zouden handelen, als het gold het vervolgen van aanvallers of het beschermen van nabij gelegen kampongs, en dan nog alleen in zeer urgente gevallen en als er geen mogelijkheid bestond met een besturend ambtenaar in overleg te treden.

Naar aanleiding van het bericht, dat laatstbedoelde bende zich in den Glitaroempas ophield, werd de dekking der transporten in de XXV Moekims op 10 geweerdragenden gebracht, die steeds gesloten moesten marcheeren.

Den 24sten December werd de 4 man sterke patrouille, dienende tot dekking van 3 ongewapenden met een kar, bij Oleh-Karang door een drietal aan den weg staande, schijnbaar ongewapende Atjehers plotseling aangegrepen en door een 15 à 20-tal hunner uit de struiken besprongen. Hoewel deze patrouille door hen beschoten werd met het geweer, dat aan een der twee gewonde soldaten was ontrukt, hield zij stand, totdat er hulp kwam opdagen. Die hulp arresteerde een achttal Atjehers, die op dat oogenblik door de overvallenen als hun belagers werden herkend, doch zes dagen later na een gehouden onderzoek door den assistent-resident meerendeels werden vrij gelaten, omdat na dit tijdsverloop de verklaringen omtrent hun indentiteit minder pertinent werden volgehouden.

Geheel in overeenstemming met de opvatting der Regeering, dat onze positie op Atjeh voldoende stabiliteit gekregen had om een normale bestuursregeling toe te laten en den oorlog als geëindigd te beschouwen, was hetgeen zij met de posten op Atjeh beoogde.

In overleg met den Leger-Commandant had de generaal VAN DER HEIJDEN

te Toengkoep en te Kroeng Kali versterkte punten doen bezetten ten einde het veroverd terrein in bedwang te houden.

Het oprichten van een tweetal andere posten met hetzelfde doel, bleef toen uit geldgebrek achterwege.

In Februari 1881 was de post te Lampermej gereed gekomen en in Maart daaraanvolgende Pakan Badak, Anak Galoeng en Glé Kambing.

Daar het nu de bedoeling der Regeering was door concentratie en opheffing van eenige posten vermindering te brengen in het bezettingsleger, en de Gouverneur van Atjeh de kleine posten beschouwde als magneten, die de maraudeurs aantrokken, en aldus in sommige gevallen voor onze belangen schadelijk konden zijn, werd in Mei Oleh-Karang voltooid, Pager Ajer Messigit gesloopt, en in December Longbatta Messigit, Lamprit en Tonga afgebroken.

In den loop van hetzelfde jaar werden ook enkele blokhuizen, die wegens verbetering der wegen konden worden gemist, opgeheven, doch van de plannen tot terugzending van 2 of 3 veldbataljons naar Java kon niets komen.

Dank zij het goede logies bleef de gezondheidstoestand der troepen gunstig, en het sterftecijfer beliep gedurende 1881 slechts drie percent.

De aanleg van wegen werd voortgezet. De weg van Lambaroe naar Anak Galoeng kwam in Augustus gereed, en tot het maken van een weg van Toengkoep naar Montassik werd besloten.

Over de Kroeng Raba werd een nieuwe brug geslagen en er werd een begin gemaakt met het omringen van den Kraton door een muur met zes bastions.

Aan de Zuidzijde dier sterkte zou een officierskampement (Nesoeh) worden opgetrokken, en het nieuwe troepenkampement ten Oosten van het nieuwe hospitaal te Pantej Perak kon in gebruik worden gesteld.

Eindelijk werd de nieuwe groote Messigit te Kota Radja den 27sten December onder toeloop van duizenden Atjehers geopend.

Het jaar 1882 begon onder ongunstige voorteekenen. Allerwege zwierven maraudeurs rond, die zich van lieverlede tot vijandelijke benden vereenigden, daar zij door de militaire macht niet bemoeilijkt werden en de bevolking zich niet tegen hen verzette.

Ook in de IV en VI Moekims, een jaar te voren ten volle rustig, moesten nu de dekkingstroepen der transporten versterkt worden.

De Gouverneur bleef echter 's vijands agressie voor onbeteekenend houden, daar Nja Hassan's troep den 24sten Januari na eenige schoten voor onze patrouille bij Koewala Loëe op de vlucht sloeg.

Nadat een Europeesch soldaat van het garnizoen te Lepong Ara naar den vijand gedeserteerd was, ondernam de laatste een tweetal nachtelijke aanvallen op Lepong Ara, waarbij eenig vee geroofd werd, en overviel de kampong Ateh, waar hij voor een waarde van 500 dollars stal.

Den 28sten Januari behaalde Nja Hassan zijn eerste succes, spoedig door meer gevolgd. Op dien datum overviel hij met 50 à 100 man het transport, dat, onder dekking van 20 gewapenden, zich dagelijks tusschen Toengkoep en Kroengkali bewoog. Na twee fuseliers te hebben neergeschoten, drongen de zijnen met den klewang in de hand op de soldaten in en verwondden er een vijftal, doch werden afgeslagen en vluchtten met medeneming van een geweer met patronen. De onmiddellijk uit de twee genoemde posten uitrukkende patrouilles kwamen te laat om aan het gevecht deel te nemen.

Nog geen maand later herhaalde hij dit bedrijf en bracht hetzelfde transport in tien minuten tijds een verlies van 3 dooden en 11 gewonden toe. Het drie dagen later door den Gouverneur plaatselijk ingesteld onderzoek bracht hem tot de overtuiging, dat de bewoners der omliggende kampongs zich van het verleenen van hulp aan de kwaadwilligen hadden onthouden, zoodat zij voor deze overvallen niet verantwoordelijk konden worden gesteld.

De post te Kroengkali, die aanleiding gaf, dat de vijand zich daar concentreerde, werd afgebroken.

Twee maanden later werd de post te Pakan Badak gesloopt. Den militairen commandant was daartoe door den Gouverneur de keuze gelaten tusschen de slooping van Boekit Seboen en die van Pakan Badak.

In de Moekim Lamara (XXII Moekims), waar herhaaldelijk verwondingen van Chineezen plaats vonden — den 22sten Februari werden 5 wegwerkers tusschen Lepong Ara en Samahani gekwetst — werd der bevolking, welke niets deed om dit te verhinderen, een boete van *f* 1500 opgelegd.

De voorwaarden waarop Nja Hassan eenige dagen daarna zijn onderwerping aanbood waren den Gouverneur te machtig, doch lijfsbehoud en levenonderhoud werden hem toegezegd, indien hij zich aan onze zijde schaarde.

Maakte hij het ons in de XXVI Moekims steeds lastiger, in de XXII Moekims voerde de oelama Teungkoe di Tiro Sjech Saman (niet te verwarren met den vroeger genoemden Teungkoe di Tiro) het bevel, deed onze bentengs beschieten en zes onzer Europeesche soldaten tot desertie overhalen.

In den nacht van 26 op 27 Januari werden van een kozakkenpost aan de rivier bij Indrapoeri een soldaat gedood en een gekwetst.

De Gouverneur bepaalde toen, dat voor iedere beschieting van Indrapoeri of Djerir aan de bevolking der V Moekims een boete van 100 rijksdaalders zou worden opgelegd, indien door de hoofden geen pogingen waren gedaan deze vijandelijkheden te verhinderen.

Ook bij Penajoeng werden een zevental Chineezen in een hinderlaag afgemaakt, zonder dat de ter vervolging van den vijand uitgezonden politiepatrouilles de kwaadwilligen konden achterhalen.

Den 22sten Februari 1882 werden de Chineesche wegwerkers tusschen Lepong

Ara en Samahani aangevallen, voor welk bedrijf aan de moekim Lamara *f* 1500 boete werd opgelegd.

In den nacht van 27 op 28 Maart werden weder 7 Chineezen afgemaakt, toen zij hun landgenooten bij de steenbakkerij te Lampoeloe te hulp snelden; 2 etmalen later werd Lohong leeg geplunderd. De patrouilles, die in den avond van den 31sten Maart dat terrein doorkruisten, vonden geen vijand, hoewel die daar op een sterkte van 250 hoofden was gesignaleerd.

Den 14den April werd de 11 bajonetten sterke dekking van wegwerkers op den terugmarsch naar Tjot Basetoel, door 15 Atjehers overvallen, die hun klewangs uit zakken rijst te voorschijn haalden, welke zij transporteerden, en de helft onzer manschappen verwondden.

De vijand liet 5 zwaar gekwetsten in onze handen achter.

De boven omschreven voorvallen versterkten den Gouverneur van Atjeh in zijn overtuiging, dat het ongeraden was militaire patrouilles uit te zenden, waaraan geen speciaal doel was opgedragen en het te verkiezen was het onschadelijk maken van maraudeurs aan de politie, ondersteund door de bevolking, over te laten.

Van krachtig optreden met behulp der militaire macht mocht dan ook slechts in zeer exceptioneele gevallen sprake zijn.

Spoedig bleek zich zulk een exceptioneel geval voor te doen, toen Teungkoe di Tiro zich voor goed in Moeroe vestigde, waar hij Orang toenoeng en Pedireezen om zich verzamelde en toen de maraudeurs der XXVI Moekims zich in Tjot Rang, Boengtjala en bij Koewala Giegieng neersloegen.

Ten einde hen van daar te verdrijven en een einde te maken aan de beschieting, waarvan Djerir veel te lijden had, gelastte de Gouverneur, dat sterke militaire patrouilles, vergezeld door ambtenaren, die terreinen zouden bezoeken, doch, voor zoover dit met militaire begrippen was overeen te brengen, zooveel mogelijk handelend optreden moesten vermijden, tenzij tegenstand werd geboden, en tevens succes te verwachten was.

Commandant: majoor S. J. E. J. V. Barthelemij;
van Anak Galoeng 5 officieren, 180 bajonetten;
„ Indrapoeri 7 „ 145 „
2 mortieren van 12 centimeter met bediening;
1 officier van gezondheid met hospitaalpersoneel;
60 dwangarbeiders.
Ingedeeld in 3 compagniescolonnes, de beide voorste colonnes ieder met 1 mortier.

De hiernevens vermelde troepen, den 15den April ten Oosten van Indrapoeri verzameld, rukten te 6 ure 's morgens in Noord-Oostelijke richting op en werden een half uur later tusschen de kampongs Loehir en Moeroe van achter een dijkje in de rechterflank beschoten. Terwijl een sectie hiertegen front maakte, dreven de tirailleurs der voorhoede den vijand langzamerhand terug en drongen de verlaten kampong Lamloeng binnen.

Vervolgens werd 's vijands opdringen op de linkerflank met granaatvuur te keer gegaan en bereikte de colonne, in Zuidelijke richting marcheerende, den heuvel tusschen Lamloeng en Moeroe, van waar eenige worpen op de Messigit

werden gedaan en de opdringende vijand door infanterie- en artillerievuur teruggedreven.

Nadat de voorhoede, door een vlugge beweging over de sawah, den rand van Moeroe bezet had, volgde de hoofdtroep, die weder op beide flanken werd bedreigd. Zij zond hulp aan de voorhoede, die de kampong was binnen gerukt om tegenover de Messigit positie te nemen en in hevig vuurgevecht gewikkeld was met Atjehers aan de overzijde der rivier en met de bezetting der Messigit, die door lillavuur haar positie verried. Na verdrijving der eersten door enkele salvo's werden de mortieren gericht tegen het aan de rivier grenzende bedehuis, dat door een bamboe doeri pagger omringd was.

Na het afgeven van eenige salvo's rukten twee sectiën der voorhoede, door de derde gevolgd, onder kapitein J. C. SCHMIDT in den stormpas voorwaarts. Een dertigtal voorvechters namen daarop de vlucht, doch maakten keert, toen de onzen nauwelijks door den opengekapten pagger waren heen gedrongen en deden een aanval met de klewang, waarbij zij bijna allen het leven lieten.

Met achterlating eener sectie tot dekking in den rug, nam de hoofdcolonne vervolgens positie bij de Messigit, waar 2 lilla's en een vat kruit werden gevonden, en die in brand gestoken werd. Onder dekking van 2 sectiën tegen den weder opdringenden vijand, werd de Atjeh-rivier doorwaad, en, na bij Djerir het riviertje van dien naam gepasseerd te zijn, met de 2 gesneuvelden en de 4 gewonden Glé Kambing bereikt.

Uit de omstandigheid, dat een patrouille van 275 bajonetten onder denzelfden commandant den 18den daaraanvolgende de V Moekims Indrapoeri, en een andere patrouille den 21sten de III Moekims Kerkoen rustig vonden, maakte het bestuur de gevolgtrekking, dat de tocht naar Moeroe een heilzamen schrik onder de maraudeurs had te weeg gebracht, doch de moord op den gids, die onze colonne daarheen had geleid, het opnieuw bezetten dier kampong door TOEKOE OEMAR en TEUNGKOE DI TIRO en het voortdurend beschieten van Djerir, waar een 8 centimeter V. door ons in batterij moest worden gebracht, bewezen, dat de vijand nog niet was afgeschrikt. De commandant van Glé Kambing kreeg dan ook machtiging om op eigen gezag patrouilles uit te zenden tot dekking der transporten, tegen vuur uit de heuvels.

De tochten van een groot aantal troepen tegen een zelfde doel konden trouwens weinig succes geven, daar zij vooraf niet geheim te houden waren, en de inlichtingen van het civiel bestuur, waarop zij werden gebasseerd, dikwijls zeer onvolkomen bleken.

Dit werd onder anderen bewezen bij gelegenheid van een tocht, die den 13den Mei naar Tjot Tjoet werd ondernomen, waar de Iman van Lamara 3 versterkte huizen of bentengs moest bezet hebben en zich veel vijanden in de heuvels heetten op te houden.

De militaire commandant van Atjeh met zijn adjudant en de chef van den

Commandant: luitenant-kolonel S. D. KRAMERS.

Voorhoede:

1 compagnie van het 2de bataljon;
een sectie mortieren.

Hoofdcolonne:

2de en 3de compagnie van het 2de bataljon;
een sectie kanons 8 centimeter B.

Achterhoede:

4de compagnie van het 12de bataljon;
ambulance, dwangarbeiders.

Uit Glé Kambing rukten
132 bajonetten en
2 mortieren,
die in de heuvels ten Zuid-Westen werden opgesteld op den terugtochtsweg des vijands.

Staf met den controleur VAN SWIETEN, sloten zich bij de voorhoede aan.

Te kwart over zessen 's morgens werd Tjot Basetoel bereikt en langs een smal slingerend voetpad, en gedeeltelijk door het bed der Lamara, man voor man langs Lepong en Lamara doorgerukt tot op een 1000 pas breede alang-alang vlakte, ten Noorden der heuvels gelegen, waarop de colonne te half negen 's morgens in een linie van compagniescolonnes opmarcheerde.

De 2de compagnie bezette daarop den heuvel Goenoeng Djaloeh, vanwaar de bentengs, die vermoed werden zich daar te bevinden, konden benaderd worden, gevolgd door de 3 compagniescolonnes, waarvan er een naast de 2de compagnie stelling nam, en de andere beneden bleven. Van vijandelijke stellingen werd echter niets bespeurd en de 3de compagnie, een 20 minuten verder marcheerende, bereikte een 400 pas diepe en 100 pas breede vallei, die eveneens onbezet was. Slechts van de heuvels vielen op grooten afstand schoten, door kleine troepjes vijanden afgegeven, naar welken enkele granaten werden geworpen.

Aangezien een vervolging van die enkelen nutteloos zou zijn, liet de colonne-commandant in de richting van Tjot Tjoet en Tjot Blang Baroe nog eenige granaten werpen, waarop 's vijands vuur zweeg. Daarna werd de terugmarsch aangenomen.

De vijand bleef blijkbaar zijn taktiek getrouw, zich niet in een strijd met sterke troepenafdeelingen te wagen, maar onvermoeid onze posten te beschieten en onze transporten te belagen.

Zijn aanval op de wegwerkers tusschen Senelop en Toengkoep kostte ons den 17den Mei 1 officier, 7 minderen en 2 Chineezen aan gewonden.

Een boete van 1000 dollars werd opgelegd aan de kampongs, die hierbij PANGLIMA NJA BINTANG hadden geholpen. Vijf dagen later werden die werkers nogmaals met de klewang aangevallen en den daarop volgenden dag vielen de volgers van NJA HASSAN, die voor een deel in het donkerblauw gekleed waren, de dekkingstroepen der wegwerkers aan en kwetsten 1 officier en 2 minderen, terwijl 3 Chineezen werden gedood en 2 zwaar gewond.

Ter beveiliging der werklieden aan den weg tusschen Toengkoep en Anak Galoeng werd besloten te Tjot Gloempang (Pajaoe) een post op te richten.

In den nacht van 30 op 31 Mei werden de posten Lepong Ara en Tjot Basetoel geälarmeerd en de brug bij Samahani verbrand.

Den 31sten Mei werden in de kampongs, die den vijand schuilplaats verleend hadden, door drie colonnes, ieder 200 bajonetten sterk, 3 Atjeh'sche hoofden en 11 minderen als gijzelaars opgevat, zonder dat zij daarbij verzet ondervonden, maar daarentegen moest de passer te Kota Radja het ontgelden, die op last van den assistent-resident onbeschermd gebleven was. Twee malen hadden daar in het einde van Mei des nachts rooftochten plaats. Drie personen werden er gewond en 1 gedood, terwijl er voor een waarde van *f* 1000 gestolen werd.

Naar aanleiding van dien roof werd de passer naar een veiliger plaats overgebracht. Bij den nachtelijken overval der passer te Oleh-leh op 10 Juni, werden 2 passerbezoekers gedood en 4 verwond.

Den 18den Juni voorkwam een detachement, hetwelk tot geleide diende van een voor Glé Kambing bestemd achterlaadkanon van 12 centimeter, dat de herstelde brug van Samahani op nieuw werd in brand gestoken, doch vijf nachten later gelukte het den vijand die brug nogmaals te vernielen.

De boven omschreven vijandelijke bedrijven waren wel voortdurend in aantal en in omvang toegenomen, doch hadden nog niet zulk een uitbreiding verkregen, dat zij den Gouverneur van Atjeh redenen gaven tot wantrouwen ten opzichte van de wijze, waarop hij het stelsel van pacificatie meende te moeten toepassen.

De politiedienaren, gedeeltelijk bereden en van Beaumontgeweren voorzien, deden bij het beteugelen der rooverijen vrij goede diensten. Ook kwamen een drietal voorname hoofden: Toekoe Tjihik Kampong Baroe, Toekoe Imam Bintang, gewezen hoofd der V Moekims Indrapoeri en Toekoe Moeda Leman, ook Toekoe Tjoet Lamreng genaamd, vroeger Sagihoofd der XXVI Moekims, in onderwerping. De laatste werd kort daarop in Pedir vermoord. Zijn zoon Nja Bantah werd, onder de voogdij van Toekoe Abbas, oeloebalang der III Moekims Oleh Karang, te Oleh-leh opgevoed.

Ook Toeankoe Pangeran Hoessin, een lid der Sultansfamilie, vestigde zich te Kota Radja, waar hij een toelage genoot, en door zijn bemiddeling kwam de Gouverneur in aanraking met den jeugdigen pretendent voor het Sultanaat, den door Toeankoe Haschim vooruitgeschoven Toeankoe Mohammad Daoed.

De Gouverneur bleef dus hopen den toestand meester te kunnen blijven door de wettige hoofden te steunen, de bevolking in rust te laten en de slechte elementen door zijn politie te doen verwijderen.

Hetzelfde werd verwacht bij het begin van den Padri-oorlog.

De ondervinding toen opgepaan, dat een fanatiek inlandsch volk zich slechts aan de overheersching van een te machtig geworden priesterpartij onttrekt, als het door militaire of politieke dwang en vrees daartoe wordt genoodzaakt, zou spoedig genoeg in Atjeh worden bevestigd.

In den verderen loop van het jaar 1882 toch bleek het, dat het meer actief optreden der vijandelijke benden in de XXII Moekims het begin was van

een grootere machtsontwikkeling der priesterpartij en der nog niet in onderwerping gekomen hoofden, die onder den leus van den heiligen oorlog zich nauwer aaneensloten en de kleinere maraudeursbenden en een deel der bevolking tot gezamenlijk verzet vereenigden.

In Juni verplaatste de Oelama Teungkoe di Tiro, die al meer en meer als hoofd der vijanden optrad en éénheid bracht in hun handelingen, zijn zetel naar den voet van den Mata ajer, op 1 uur afstand van Boekit Seboen, waar nu een compagnie van het 3de bataljon werd geposteerd om op het eerste bevel tot uitrukken gereed te zijn.

Tot verijdeling van de plannen des vijands, volgens welke den 12den een aanval op Oleh-leh ondernomen, en de door ons aangestelde hoofd-oelama van Atjeh te Penajoeng opgelicht zou worden, deed den Gouverneur op dien datum een poging in het werk stellen om de 1000 man sterke bende van Teungkoe di Tiro te overvallen.

Commandant: luitenant-kolonel H. C A. Ruempol;
3de bataljon infanterie, sterk 16 officieren, 267 minderen, waarbij nog gevoegd werden:
1 officier en 40 minderen van Boekit Seboen,
1 officier van gezondheid met hospitaalpersoneel en 10 tandoe's met dragers.

De hiernevens vermelde troepen werden hiertoe door den Militairen Commandant aangewezen, terwijl een patrouille van het 14de bataljon, sterk 100 man, opdracht kreeg te 4 ure 's middags Nesoeh te verlaten en de uitgangen der bergpassen Glitaroem en Boeroe te bezetten. De Boeroe-pas wordt gevormd door een geul, die van de Glitaroem-pas om Glé Boeroe heenvoert.

Het 3de bataljon stond den 12den te 3 ure 's namiddags tot vertrek gereed, doch moest drie kwartier op den trein naar Oleh-leh wachten, en daar aangekomen, had het, door het wachten op den controleur en de gidsen, weder een half uur oponthoud.

Te kwart over zes namiddags werd Boekit Seboen bereikt en met 1 officier en 28 man versterking, 15 minuten later de marsch tot Tandjoeng voortgezet, waar een hevige regenbui alles in duisternis hulde. Bij passer Koëh verliet de colonne den grooten weg naar Kroeng Raba, doch spoedig daarop moest worden halt gehouden, daar de ambulance met de achterhoede was afgedwaald, waardoor weder tijd verloren ging.

Aangezien in de duisternis en het bedekte terrein het verband in de colonnne niet te onderhouden, en de bevolking der omliggende kampongs, waarin veel beweging bespeurd werd, niet te vertrouwen was, zoo werd het bivak opgeslagen, toen een daartoe geschikt open terrein werd bereikt.

Des avonds te 10 ure werd het carré, dat de troepen daar hadden gevormd, geälarmeerd door eenige schoten uit den op 25 passen afstand gelegen boschrand, die twee fuseliers het leven kostten.

Dit vuur werd door krachtige salvo's van de voor- en rechterflank beantwoord.

Een uur later stuitten een 25 à 30 vijanden onverwacht op het bivak en

vuurden hunne geweren af. Verder werden de troepen niet verontrust, al heerschte er in de kampongs ook den geheelen nacht veel drukte.

Te 6 ure 's morgens werd de marsch vervolgd tot aan de 25 meters breede en $2^{1}/_{2}$ meters diepe Kroeng Raba, welke door eenige manschappen der voorwacht werd gepasseerd langs een brugje, dat daarna instortte.

Dit overgangsmiddel kon bij gebrek aan materiaal en werktuig niet zoo spoedig worden hersteld; de troep, die sedert den vorigen middag niets gegeten had en den ganschen nacht in een nat pak in carré had gestaan, was vermoeid; de duur van den tocht was op geen uren na te bepalen en van verrassing van den vijand kon geen sprake meer zijn.

Om die redenen besloot de commandant terug te keeren.

De boven bedoelde patrouille van 100 man, onder kapitein A. P. A. Varkevisser, kreeg 100 pas voorbij Boekit Terin in de richting der kloof vuur van de heuvels. Daar de vijand hier in grooten getale aanwezig bleek te zijn, besloot die kapitein zijn macht bijeen te houden en de op 1000 à 1200 pas verwijderde Boeroekloof onbezet te laten. Drie sectiën in eerste linie, met de 4de op 20 pas achter haar in reserve, werden achter een galangan op 600 pas van den voet van het gebergte opgesteld. Daar hij hier gedomineerd werd door de Zuidelijke heuvels, en gemakkelijk gedekt kon genaderd worden, beproefde Varkevisser bij het vallen der duisternis een betere stelling in de open sawah in te nemen.

Toen de hevige regens hem dit verhinderden, terwijl volgens den controleur, die hem vergezelde, de omliggende kampongs niet te vertrouwen waren, en het onder deze omstandigheden onraadzaam was met den vijand in gevecht te geraken, besloot ook hij naar Nesoeh terug te marcheeren.

Te kwart over tienen 's avonds was hij in zijn garnizoen terug, waar, ter vervanging van het 3de bataljon, troepen uit Lambaroe waren samengetrokken, terwijl te Oleh-leh een landingsdivisie van 40 bajonetten was ontscheept, met het oog op een aanval van de Atjehers, die des middags aan de riviermonding waren gesignaleerd.

Den volgenden morgen, te 10 ure voormiddags, marcheerde het 14de bataljon en een compagnie van het 12de (16 officieren, 410 bajonetten), onder de orders van majoor W. T. Thieme, ter observatie van den kloof van Glitaroem af. Het kreeg onderweg de tijding, dat het 3de bataljon was teruggekeerd, en de opdracht de kloof aan de Ooszijde te verkennen en den vijand afbreuk te doen.

Van kwart over twaalven tot 4 ure namiddags bleef dit bataljon achter den Boekit Terin en eenige galangans op 400 pas van den voet van het gebergte in positie tegen den vijand, die de hoogten Oost- en Westwaarts van de kloof bezet hield. Een halve compagnie met 50 politiesoldaten nam stelling tegenover den Glé Boeroe.

Na het afgeven van enkele salvo's keerde de troep te half zeven 's avonds in Kota Radja terug.

Ter verdrijving der macht van Teungkoe di Tiro, die nu gebleken was in de kloof aanwezig te zijn, vertrok het 3de bataljon (14 officieren, 309 minderen), onder majoor Ruempol, den volgenden morgen (14 Juni) te 5 ure 's morgens met enkele cavaleristen per trein uit onze hoofdvestiging.

Te kwart over zevenen 's morgens werd Boekit Seboen bereikt, waar zich een compagnie van het 15de bataljon bij de colonne voegde. Na de Kroeng Kali (rechter zijrivier der Kroeng Raba) gepasseerd te zijn over een brug, die door de medegenomen geniemanschappen was geslagen, stuitte de Zuid-Oostwaarts voortrukkende colonne op een uit rotsblokken opgetrokken benteng, gelegen op den top van een 50 meters hoogen heuvel aan de Westelijke uitloopers van het gebergte ten Zuiden van Kroeng Pinang.

Die positie werd door den vijand ontruimd, toen, in verband met een bedreiging van zijn linkerflank, tot stormen werd overgegaan. Ongeveer vijfentwintig Atjehers werden daarna uit het dal dier rivier verdreven en hun kampement aldaar verbrand.

Te 1 ure 's namiddags werd de kloof van Glitaroem bereikt, die bestreken werd door het vuur van de Noordelijke hellingen van den Glé Raja.

Nadat de vijand door kruisvuur verdreven was, werd zij gepasseerd en bij Boekit Daroe een colonne, sterk 10 officieren en 310 man, onder majoor W. Helderman, ontmoet, die daar den vijand te vergeefs had opgewacht.

Gedurende de verdere patrouilletochten, in dit terrein ondernomen, werd weinig van den vijand bespeurd.

Al was het nu duidelijk geworden, dat de berichten omtrent den vijand zeer overdreven waren, zoo was het toch noodig de tochten door de kloof met niet te groote tusschenruimten van tijd tot tijd te hervatten, om te voorkomen, dat hij zich daar opnieuw nestelde en versterkingen opwierp. Den 19den Juni had zulk een tocht, onder majoor W. J. Thieme, plaats.

14 officieren, 432 geweerdragenden;
1 officier en 17 minderen der sappeurs;
1 officier van gezondheid met hospitaalpersoneel;
80 dwangarbeiders, 20 tandoes.

Te half zeven voormiddags werd Boekit Seboen bereikt, te 8 ure de Kroeng Kali over de vroeger door Ruempol geslagen brug gepasseerd, vervolgens enkele schoten van den vijand van tijd tot tijd met een salvo beantwoord, twee onverdedigde versperringen opgeruimd, en te 10 ure voormiddags halverwege de kloof een half uur gerust. Te 4 ure namiddags marcheerde de colonne Nesoeh binnen.

Een colonne van Lambaroe, sterk 5 officieren en 200 man, had met een sectie mortieren des morgens te half negen positie genomen voor de kloof en geen vijand bespeurd.

Door deze groote troepenbewegingen, die in dit stadium van den oorlog uit een politiek oogpunt van twijfelachtig nut waren, en tot munitieverspilling, verzwakking van het militaire prestige en ondermijning van het moreel der troepen aanleiding gaven, werd niet het effect verkregen, dat vroeger door het

onverpoosd patrouilleeren was behaald. Het beoogde doel werd niet bereikt en slechts de invloed van onzen hoofdvijand verhoogd.

Wel verklaarde een vergadering van 700 geestelijke hoofden en Atjehers, op verzoek van den Gouverneur belegd, de handelingen van Teungkoe di Tiro onwettig en met den Koran in strijd, maar dit verhinderde niet, dat hij nu Poeloe Bras tot tooneel zijner werkzaamheid koos.

De bezetting van dat eiland, groot 28 minderen, was in weerwil van het verzoek om versterking door den officier-administrateur der uitgebreide etablissementen aldaar gedaan, niet vermeerderd. Slechts werd in Maart een officier der infanterie met het commando te Poeloe Bras belast. De rust bleef daar onverstoord, totdat op den avond van den 18den Juni 40 Atjehers met behulp der bevolking binnen onze koelie-kampong drongen, zes menschen vermoorden, een tweetal Chineezen verwondden, 1200 gulden stalen en 4 loodsen in brand staken.

De commandant, met 15 man toegesneld, trof de overvallers niet meer aan. Op bericht van het voorgevallene, vertrok den 20sten een patrouille naar dit eiland, waar nu kapitein M. Segov met het commando werd belast, maakte eenige marschen door het gebergte, waarbij luitenant J. Boot aan een zonnesteek overleed en vernielde den 3den Juli eenige woningen van den vijand.

Een nachtelijke overval van kampong Laping aan de Oostkust door den vijand ondernomen, werd door de bewoners afgeslagen, en den 20sten vertrokken de kapitein, de controleur met politiedienaren en 33 bajonetten, onder luitenant C. A. de Visser, naar de Zuid-kust van het eiland, tot het doorzoeken van kampongs, waar het heette, dat de vijand zich schuil hield. Enkele arrestatiën hadden plaats, doch 5 dagen later werd het geleide van eenig civiel personeel, 7 geweerdragenden sterk, op weg van den lichttoren naar de vallei, door 15 Atjehers overvallen, die twee soldaten buiten gevecht stelden en hun geweren mede namen.

Militaire en bevolkingspatrouilles zuiverden daarna het eiland, waar tegen het einde van Augustus de sterkte der bezetting op 2 officieren en 60 minderen kon worden terug gebracht. Het grootste gedeelte der schuldigen werd later door Toekoe Mohammad en den Djaksa van Oleh-leh gearresteerd, en de gestolen wapens en kostbaarheden werden achterhaald.

Terwijl dit alles binnen onze liniën plaats vond, vereenigden zich de daarbuiten verspreide benden onder Toekoe Nja Hassan en Panglima Nja Bintang.

Sedert zijn terugkeer uit Pedir hield de eerste zich met een kern van 100 geweerdragenden op de Blang Bintang op en belaagde onze transporten in de XXVI Moekims.

Daar was te Pajaoe een post opgericht (zie boven), die in Juni door de bezetting van het opgeheven Lampermej (sterk 3 officieren en 164 minderen) was betrokken en met 2 mortieren was bewapend. Het transport, ter sterkte van 1 officier en 70 bajonetten, hetwelk den 23sten Juni dien post verliet, werd zoo

krachtig beschoten, dat 4 minderen en 3 dwangarbeiders gewond werden, doch sloeg, met behulp van de uit Senelop op den weg geposteerde patrouille, den vijand terug.

Een week later werd het detachement van 2 officieren en 70 minderen, dat tot dekking der wegwerkers uit Toengkoep was afgemarcheerd, halverwege dien post en Pajaoe ter hoogte van Tjot Lamtring eerst in flank en front, en daarna ook in den rug beschoten.

Tijdens het terug trekken door het begroeide terrein ter zijde van den weg, werden nog beide officieren en eenige minderen gewond.

De overhaaste en ongeregelde retraite, waarbij een der gewonde officieren en eenige gewonde minderen waren achtergelaten, werd toen gestaakt en in carré de komst afgewacht van ondersteuningstroepen uit de nabij gelegen posten.

De compagnie van kapitein H. Bendien, op het hooren van het vuur uitgerukt, verdreef den vijand en doorzocht met kapitein J. J. van Bakkenes Tjot Rang, waar eenige huizen verbrand, en eenige verdachte Atjehers gevangen genomen werden.

Des middags zocht nog een patrouille naar de lijken van twee vermiste militairen van welken er één terug gevonden werd. Vijf minderen waren gesneuveld, 2 officieren en 3 minderen gewond.

Terwijl dit in de XXII Moekims plaats vond, maakte de bende van Teungkoe di Tiro op nieuw de IV en VI Moekims onveilig.

Door uitgebreide voorzorgsmaatregelen werden zijn ons bekende plannen den 22sten Juni verijdeld, en kon zijn aanval op het transport Oleh-leh—Boekit Seboen den 26sten met een gevoelig verlies worden afgeslagen.

Den 30sten Juni werd wederom een tocht door de IV Moekims ondernomen om hem te Mata-ajer afbreuk te doen.

Commandant: luitenant-kolonel H. C. A. Ruempol;
3 compagnieën van het 3de bataljon, sterk 14 officieren, 536 minderen;
een sectie kanons, met 1 officier en 43 minderen der artillerie;
1 officier en 25 minderen der genie;
1 officier van gezondheid met ambulancepersoneel;
8 cavaleristen;
110 dwangarbeiders.

Na nauwkeurige inlichtingen ingewonnen te hebben omtrent de wijze, waarop dit punt kon worden bereikt, rukte de hiernevensgenoemde colonne derwaarts op.

Door een omtrekkende beweging gelukte het haar de bende te verrassen, die op het eerste salvo de vlucht nam en eenige wapens in onze handen achterliet. Zonder eenig verlies keerde de colonne daarop terug.

Den 2den Juli maakte de te Boekit Seboen achtergelaten compagnie een tocht door de IV Moekims, en bespeurde daar slechts enkele vijanden.

Teungkoe di Tiro bleek de IV en VI Moekims verlaten te hebben, waar het dan ook tot November vrij rustig bleef.

De beschieting van het transport van Anak Galoeng naar Tjot Basetoel op 3 Juli, waarbij 1 soldaat sneuvelde; de poging op den 6den ondernomen om de veekraal

te Toengkoep te bekruipen, en de berichten, dat Toekoe Nja Hassan zich bij Passer Samahani wilde verschansen en met de bevolking van Lamara het transport tusschen Lepong Ara en Tjot Basetoel aanvallen, gaven aanleiding, dat een gemengde compagnie van 230 man, onder kapitein Anten, en een sectie bergartillerie naar Anak Galoeng werden gedirigeerd om, zoo noodig, aanvalland op te treden.

Zij dekte den opmarsch van het transport; beantwoordde krachtig het hevig vuur uit de om Lamtengah gelegen kampongs, dat haar 7 gewonden bezorgde; beschoot met haar artillerie Lepong en Relong, waarheen kapitein N. J. Stadlmaijer met 90 bajonetten ter onderzoeking werd afgezonden, en die van daar terugkeerde, toen onze granaatscherven hem bij zijn voorgeschreven marsch langs de rivier begonnen te hinderen, en bracht na overstelpend vuur op de kampongs het transport behouden aan.

Een patrouille van 1 officier en 87 man was het tot Passer Samahani te gemoet gerukt en werd uit kampong Lamara vrij hevig beschoten.

Op den terugmarsch werd weinig verzet ondervonden.

Doordat de étappecommandant nu 2 compagnieën van het 3de bataljon en een sectie artillerie ter zijner beschikking kreeg, kon hij een colonne van 324 bajonetten samenstellen, teneinde het transport den volgenden dag te dekken.

Uit Lepong werd het met een zwak vuur begroet, doch bij onderzoek bleek de kampong verlaten.

De tocht, den 15den Juli, onder luitenant-kolonel Kramers met hetzelfde aantal bajonetten naar Loekoe en Loeboek ondernomen, had geen succes, daar van den vijand niets werd bespeurd en het terrein te drassig was om de kampongs ten Zuiden van den weg te doorzoeken.

Den 18den Juli doorkruisten 2 colonnes de kampongs Djeroek tot Riki, en den volgenden dag werden enkele huizen van bekende maraudeurs in Loeboek verbrand.

Het bleek, dat Nja Hassan naar de XXVI Moekims was terug getrokken, waar hij den 19den door een 100 man sterke patrouille, waarvan op den terugmarsch 1 officier en 1 mindere gewond werden, te Tjot Rang te vergeefs werd gezocht. In de eerste dagen van Augustus trad hij echter weder krachtiger op.

Een detachement, dat den 4den Augustus uit Toengkoep afmarcheerde om een transport te ondersteunen, 't welk bij Tjot Djamé bij wijze van krijgslist, licht beschoten werd, ontving een hevig vuur van den vijand, die het opwachtte, zoodat 1 mindere sneuvelde en 3 gewond werden. Het vervolgde den vluchtenden vijand tot Kliëng.

Daar hij waarschijnlijk over Lambaroe, Kroeng Kali en Aroen naar zijn schuilplaats te Tjot Rang was terug gekeerd, werd aan den schout C. J. van der Zijl, met zijne pradjoerits, gesteund door 4 officieren en 100 soldaten, opgedragen, die kampongs te doorzoeken. Te kwart over twaalven 's middags marcheerde hij uit Toengkoep af.

Het vuur uit Kroeng Kali werd met salvo's beantwoord en bij de poging Messigit Siëm te bezetten, sneuvelde VAN DER ZIJL en werden drie man gewond.

De patrouille keerde daarop naar haar post terug.

Een aanval op het prauwentransport ter hoogte van kampong Loeboe, door NJA BINTANG ondernomen, werd op denzelfden datum afgeslagen en onze cavaleristen namen drie der deelhebbers daaraan gevangen.

Naar aanleiding van berichten, volgens welken de aanvallers van VAN DER ZIJL in grooten getale om Kroeng Kali aanwezig waren, verzocht de Gouverneur nog dienzelfden dag (4 Augustus) den kolonel met spoed en op afdoende wijze tegen hen op te treden. De laatste achtte het daartoe noodzakelijk de militaire commandanten van Toengkoep, Lambaroe en Anak Galoeng vrijheid van handelen te geven; alle beperkende bepalingen ten opzichte van den patrouilledienst op te heffen; dien dienst op ongezette tijden, en ook des nachts, eerst in de XXVI en daarna in de XXII Moekims te hervatten, en daarbij den militairen commandanten vrijheid te laten den te volgen weg te kiezen, zonder gebonden te zijn aan de groote wegen of richtingen door het civiel bestuur aangewezen. Verder dienden alle kampongs onderzocht, de niet door een pas gedekte vuurwapenen geconfisqueerd, en gewapenden zonder pas gearresteerd te worden. Zijn voorstel bevatte dus, om kort te gaan, een terugkeer tot de vóór Mei 1881 gevolgde wijze van handelen.

Daarbij teekende hij aan, dat de patrouillecommandanten nogmaals ten ernstigste op hun verplichtingen tot het niet uitlokken van oorlogshandelingen en op het ontzien van goedgezinden in hun eigendommen en aanplantingen zouden worden gewezen.

Alvast droeg hij den commandant van Toengkoep op, NJA HASSAN uit het Noordelijk gedeelte der XXVI Moekims te verdrijven en het nestelen zijner benden daar ter plaatse verder te beletten. Zijn garnizoen werd hiertoe den 6den met 3 officieren en 116 minderen versterkt en hem medewerking van Lambaroe en Anak Galoeng toegezegd.

De Gouverneur achtte het voorloopig voldoende, als van Toengkoep en Anak Galoeng op de gebruikelijke wijze patrouilles bleven uitgaan. Hij kon de voorgestelde maatregelen niet goedkeuren, dewijl daardoor met de tot nu toe gevolgde bestuursrichting zou worden gebroken en stilzwijgend erkend, dat Atjeh nog niet met normale bestuursmiddelen tot rust en orde kon geraken, met andere woorden: dat het hoogste gezag, in stede van aan een burgerlijk ambtenaar, aan militaire autoriteiten zou moeten worden overgelaten.

De Regeering was, naar hij verder schreef, van oordeel, dat voor het oogenblik tot zulk een verandering van bestuursstelsel nog geen motieven bestonden, en met het bestaande op den duur groote en blijvende uitkomsten konden verkregen worden, zoodat onder de meest volledige overeenstemming tusschen de beide hoogste autoriteiten, dit stelsel krachtdadig en consequent moest worden volgehouden, zoolang dit door de Regeering werd voorgestaan.

Afgescheiden dus van zijn persoonlijke inzichten, kon hij zich met de voorgestelde maatregelen niet vereenigen, aangezien dusdoende een bepaalde oorlogstoestand in het leven zou worden geroepen, welke stelselmatig moest worden vermeden, als ongeschikt om de goedgezinden met ons bestuur te verzoenen. Van die goedgezinden bestond volgens hem een kern, genegen tot aansluiting aan ons bestuur, maar nog niet krachtig genoeg om zich los te maken van de door de geestelijkheid gesteunde oorlogspartij te Kemala.

Hij zag in den Atjeh-oorlog in zekere mate de geschiedenis van ons ongeduld, om uitkomsten te verkrijgen van maatregelen, die verloop van tijd vereischen om vruchten te dragen, en die strekken moesten, om op geleidelijke wijze ons gezag en invloed te vestigen, onder het van oudsher zoo vijandige Atjeh'sche volk, zoo barbaarsch, zoo woest, maar ook zoo energiek tevens.

Hij besloot echter de hoofden der XXVI Moekims op te roepen tot bespreking der middelen, die tot verdrijving der kwaadwilligen in toepassing moesten worden gebracht.

Reeds den volgenden dag hadden er ernstige voorvallen plaats, die mede werkten om verandering te brengen in de boven omschreven opvattingen van den Gouverneur.

In de eerste plaats behoorde daartoe de aanval, die de vijand op de dekking der wegwerkers ondernam.

Luitenant C. L. Nijenhuis rukte namelijk den 7den te 6 ure 's morgens met 36 man in Noord-Westelijke richting uit Pajaoe, terwijl luitenant H. Muijderman met 12 soldaten positie nam op een heuveltje, 1000 meters ten Oosten van die benteng, teneinde den opmarsch van eerstgenoemden officier te beschermen. Bij Lameh werd de patrouille van Nijenhuis zoo hevig beschoten, dat spoedig een soldaat sneuvelde en 3 minderen gewond neervielen. Met achterlating van die gekwetsten en van hun commandant, die in een greppel gevallen was, en zich niet meer kon oprichten, vluchtten de manschappen naar de benteng terug, vanwaar onmiddellijk een patrouille ter opsporing der gewonden afmarcheerde.

Slechts Nijenhuis leefde nog, de overigen waren door klewanghouwen afgemaakt en hun wapens gestolen.

Aan het troepje van Muijderman gelukte het den post te bereiken, doch die officier en eenige zijner manschappen werden gekwetst.

Twee uren te voren waren 3 officieren en 97 bajonetten (afgedeeld in 4 sectiën) met den posthouder van Lambaroe en enkele pradjoerits, onder de orders van kapitein P. G. Bode, uit Lambaroe naar Tjot Rang en Pajaoe afgemarcheerd.

Te kwart over zessen 's morgens het vuren van de patrouille Nijenhuis vernemende, rukten zij man voor man en met versnelden pas tusschen hoog opgaand hout van Tjot Rang voorwaarts, totdat de voorhoedesectie plotseling en op korten afstand uit de Messigit Boengtjala werd beschoten. Daar zijn vuur tegen de steenen muren van dit bedehuis weinig uitwerking had, besloot Bode

het om te trekken, doch nauwelijks was daarmede een begin gemaakt, of de gids sneuvelde, en het bleek, dat de troep van alle zijden door een overmachtigen vijand was ingesloten.

Aangezien het onmogelijk was den vijand te midden van het dichte struikgewas aan te vallen, en er nu niemand meer bij de colonne aanwezig was, in staat om den weg naar Pajaoe te wijzen, trok de steeds door den vijand vervolgde patrouille terug naar de passer Tjot Rang. Ook hier drong de vijand van alle zijden, en soms tot 30 à 40 pas afstand, op en bracht de colonne zóóveel nadeel toe, dat verder retireeren noodzakelijk werd.

Slechts 30 man waren beschikbaar om den vijand door salvo's terug te houden, de overige droegen de gewonden en voor het medevoeren der gesneuvelden waren geen handen vrij. Eerst bij den rand van de groote sawah voor Toengkoep, hielden de maraudeurs van de patrouille af, die 9 dooden en 2 officieren en 18 minderen aan gewonden telde en verscheidene wapens verloren had.

200 man, onder kapitein J. J. van Bakkenes, van Toengkoep naar Kroeng Kali op marsch om mede te werken tot het opsporen en verdrijven van Nja Hassan's bende, ontmoetten Bode nabij eerstgenoemden post en gingen direct de lijken der gevallenen opsporen. Zij bespeurden verder niets van den vijand.

Deze voorvallen, in verband met het niet opkomen der ter vergadering opgeroepen hoofden, gaven den Gouverneur eindelijk de overtuiging, dat het grootste deel der XXVI Moekims minder goedgezind was, en er dus niet langer gewacht behoefde te worden met het nemen van meer uitgebreide militaire maatregelen.

Hij zag er dan ook nu geen bezwaar in den kolonel de meest mogelijke vrijheid te laten in de bepaling van hetgeen hij noodig mocht achten tot verdrijving der benden van Nja Hassan en zijn aanhang uit de XXVI en de XXII Moekims.

De colonnecommandanten konden dus in de gelegenheid gesteld worden om met klem op te treden.

Hetgeen niet in direct verband stond met de verdrijving van Nja Hassan, meer speciaal, wat betrekking had op de maatregelen, die ten opzichte der gevestigde bevolking behoorden te worden genomen, bleef overgelaten aan de verantwoordelijkheid der besturende ambtenaren, die, zooveel mogelijk den hoofdtroep vergezellende, met de colonnecommandanten in overleg moesten treden en alle mogelijke inlichtingen verstrekken, die tot welslagen der onderneming konden leiden. Tot tuchtiging mocht slechts worden overgegaan, wanneer daartoe, bij nader overleg, de noodzakelijkheid overtuigend was gebleken.

De vrijheid van handelen voor de militaire autoriteiten, waarop herhaaldelijk en met klem was aangedrongen, werd dus eindelijk onder den drang der omstandigheden verkregen, te laat echter, om er nu nog al de heilzame gevolgen van te zien, welke zij had kunnen hebben, ware zij eerder verleend geworden.

Het was thans niet meer mogelijk het kwaad geheel te herstellen.

Den 8sten Augustus rukten van Toengkoep twee, van Lambaroe twee, en van Anak Galoeng één compagnie naar de Messigit Boengtala tot doorzoeking van het omliggend terrein. Belangrijke ontmoetingen hadden daarbij niet plaats.

De door de bevolking gevangen genomen Pang Saman werd op dien datum door de hoofden der afdeeling Messigit Raja uitgeleverd.

Vier dagen later rukten op verzoek van den Gouverneur wederom 4 compagnieën van Kota Radja uit, ten einde die Messigit met buskruit te doen springen.

Tot oplichting van Nja Hassan, die zich te Kliëng moest ophouden, rukte den 23sten 300 bajonetten onder kapitein F. Gusdorf van Toengkoep daarheen.

Zij hadden geen andere ontmoeting met den vijand, dan dat te Lambada een 30-tal Atjehers voor hen op de vlucht gingen. Een tweede colonne, ter ondersteuning der eerstgenoemde afgezonden, verdreef eenige vijanden uit Tjot paija. Van beiden werden dien dag 1 officier en 2 minderen gewond.

Tegen het einde van de maand gaf kolonel Haus zijn commando aan zijn rang- en wapengenoot C. Schäfer over, die het 14de bataljon met een half escadron en een sectie bergkanons een marsch deed maken naar Kroeng Raba, aangezien een bende van Toekoe Oemar uit Lepong de IV en VI Moekims onveilig wilde maken. Terzelfder tijd werd tusschen Panteh Karang en Anak Galoeng een scherp gevecht geleverd tusschen de dekking van een transport en 3 à 400 vijanden, waarbij de laatsten met gevoelig verlies werden terug geslagen en van de onzen 4 minderen gewond werden.

Een verkenningspatrouille in de kloof van Glitaroem bemerkte den 9den September niets van de bende, die zich daar moest bevinden.

Daar er berichten ontvangen waren, die deden vermoeden, dat Toekoe Oemar zich te Blang Tjabé, ten Noorden van de Blang Bintang, vereenigd had met de goed georganiseerde, 500 man sterke bende van Nja Hassan, rukte den 11den September een patrouille van Anak Galoeng naar Pajaoe, zonder ontmoeting met den vijand te hebben. Een tweede patrouille, onder de orders van den kapitein P. van Lawick van Pabst, marcheerde van Toengkoep over Messigit Lepong naar den voet van het gebergte om den vijand, die zich in Lamgoet ophield, in den rug te vallen. Een veertigtal Atjehers, daar aangetroffen, namen de vlucht. Een even sterke bende, vervolgens in Tjot Bladé ontmoet, werd met de bajonet uiteen gedreven, doch daarna werden de onzen van drie zijden beschoten, zoodat een officier en 5 minderen gewond werden.

Het krachtig vuur, waarmede dat des vijands beantwoord werd, bracht dezen veel verlies toe en verwondde Toekoe Nja Hassan.

Zijn oplichting, den volgenden dag beproefd, mislukte, daar hij reeds naar Kemala was overgebracht.

Den 18den werden te Lambatoe 46 Atjehers gevangen genomen en vele blanke wapenen buit gemaakt.

Na den volgenden dag vier Chineezen verwond te hebben bij zijn aanval

op de steenbakkerij te Kota Alam, hield de vijand zich verder vrij rustig, al beschoot hij ook Glé Kambing en Djerir enkele malen, welke posten van hun zijde Moeroe en Lampanas, waar Teungkoe di Tiro zich moest ophouden, onder vuur namen.

In den nacht van 28 op 29 September deed de vijand in grooten getale een poging zich van Djerir meester te maken, doch werd door het vuur uit dien post en uit Glé Kambing verdreven.

Toen tegen het einde van September de weg van Montassik naar Toengkoep gereed kwam, waarvan de aanleg zoovele bloedige offers had gekost, konden de krachten der troepen, onder welken gevallen van cholera voorkwamen, eenigszins worden gespaard.

Twee patrouilles, den 1sten October naar Piëng marcheerende, vonden de versterking niet, die daar heette te zijn opgericht, doch de bevolkingspatrouille, onder Panglima Tibang, naar Pajer Ajer optrekkende, moest met een verlies van 6 dooden retireeren.

Een groote week later verdreven twee colonnes uit Toengkoep, ieder van 100 man, een vijandelijke bende van den Glé Pajoeng, en den 12den werd een aanval van 300 vijanden op het transport van Djerir naar Glé Kambing dapper afgeweerd.

De twee colonnes, samen 200 bajonetten sterk, die onder majoor M. Segov den 22sten te half zes 's morgens Toengkoep verlieten, vereenigden zich bij Ketapan Meot, zonder de bende ontmoet te hebben, die zich daar moest bevinden.

Naar aanleiding van de mededeeling, in Aroen ontvangen, dat een zoon van Imam Longbatta des nachts die kampong was binnen gedrongen en na het vermoorden van een onzer gidsen, naar de Blang Bintang getrokken was, en zich nu in Tengkoe di Lonkong ophield, splitste de colonne zich weder, om die plaats aan twee zijden aan te vallen. Kapitein J. F. le Maire dreef den vijand vandaar in de richting der colonne Segov terug, die de Atjehers menig verlies toebracht en hun voorraad levensmiddelen in de kampong vernielde.

Den volgenden dag sabelde een cavaleriepatrouille bij kampong Groet drie Atjehers van een bende, die haar beschoot, neder.

Den 26sten beproefde een colonne van 200 man, die te half drie 's nachts Toengkoep verliet en onderweg te Pajaoe drie kwartier lang door regen werd opgehouden, Panglima Nja Bintang in Kota Triëng te overvallen.

Nadat zich, onder de kapiteins P. van Lawick van Pabst en H. Bendien, in twee afdeelingen te hebben gesplitst, drong zij in Zuidelijke en Oostelijke richting tot Triëng door. Onder het vuur des vijands, die hier voor het eerst ontmoet werd, werd deze kampong van de Noord- en de Zuidzijde binnen getrokken en daarna kampong Loengké stormenderhand genomen.

De patrouilles, die in de XXII en XXVI, zoowel als in de IV, V en XXV Moekims, herhaaldelijk het terrein doorkruisten, hadden verder geen belangrijke

ontmoetingen met benden kwaadwilligen, en de nachtelijke overvallen van de koelie-kampen te Lambaroe (2 November) en Indrapoeri (15 November) vielen ten nadeele der belagers uit.

Omstreeks dezen tijd kwam Toekoe Oemar met een paar honderd volgelingen uit Lepong in de IV Moekims bij Nja Bintang terug en overviel in den namiddag van den 16den November het vivrestransport tusschen Oleh-leh en Boekit Seboen. Uit Goera en Lampassan beschoten, nam de dekking van 56 bajonetten bij Pakan Badak stelling, om daar het transport van Boekit Seboen, dat door 49 soldaten werd begeleid, in te wachten, welk transport eveneens van alle zijden beschoten werd. De terugkeer dier troepen, welke 2 gesneuvelden en 6 gekwetsten telden, werd zonder grooten tegenstand volbracht.

Daar het overtuigend gebleken was, dat Toekoe Tjoet Bantah, hoofd der IV Moekims, met Toekoe Oemar had geheuld, werd hij den volgenden dag gearresteerd. Aan het plan, om hem in de gelegenheid te stellen zijn oneerlijke houding goed te maken door met behulp van een oorlogsschip tegen Toekoe Oemar op te treden, die weder naar Lepong was terug gekeerd, werd geen gevolg gegeven. Toekoe Tjoet Bantah werd uit Atjeh verbannen.

Was aldus door ons meer actief optreden de toestand in de XXVI Moekims ook aanmerkelijk verbeterd, in de XXII Moekims liet deze nog veel te wenschen over, en de bevolking steunde daar nog steeds de beide vijandige bendehoofden.

Ten einde hun, bij Piëng en Relo gelegen versterkingen te nemen, marcheerde de hiernevens vermelde colonnes den 23sten November de XXII Moekims binnen.

Majoor F. Buning, met 7 officieren, 179 minderen en 1 officier van gezondheid.

Kapitein E. Greve, met 3 officieren, 175 minderen en 1 officier van gezondheid.

Kapitein F. Anten, met 2 officieren en 90 bajonetten.

De eerste colonne zou van Indrapoeri over Pakan Tring Mango uit het Oosten tegen de versterkingen op den linker oever der Kroeng Anak oprukken. De tweede moest zich van Anak Galoeng over Panteh Karang en Piëng richten tegen de versterkingen op den rechter oever; de derde moest van Lambaroe over Anak Galoeng en Panteh Karang opmarcheeren naar de brug over de Aloer Lang, tot dekking van de flank der 2de colonne.

Daar de 1ste colonne te 7 ure voormiddags bij het overtrekken der Kroeng Aloe een hevigen tegenstand scheen te ondervinden, stelde zich de 2de colonne, die aan de Kroeng Anak geen versterkingen had aangetroffen, onder de bevelen van majoor Buning en rukte met hem tegen Relo op.

De heuvel, waarop deze kampong gelegen was, werd van twee zijden aangevallen en zonder veel moeite genomen. Op den terugmarsch echter werd de 2de colonne (Greve) hevig beschoten en toen opgenomen door de 3de colonne (Anten), die haar, op het hooren van het vuren bij Piëng van de Aloer Lang, was te gemoet getrokken. Eerst bij Panteh Karang staakte de vijand de vervolging. De strijd van dien dag kostte ons 8 gewonden.

Kapitein L. F. Botter, met 3 officieren, 164 minderen en 1 mortier van 12 centimeter.

Kapitein J. F. Smith, met 2 officieren, 155 minderen en 1 officier van gezondheid.

Majoor S. Segov, met 5 officieren, 176 minderen en 1 officier van gezondheid.

Den volgenden dag moest de eerste der hiernevens vermelde colonnes, die te Panteh Karang verzameld was, zich aan de Aloer Lang in verbinding stellen met de 2de colonne (Smith), welke uit Glé Kambing en Indrapoeri zou afmarcheeren en dan met haar oprukken naar de Blang Data Daraij en tegen Moenloe, Tjot Birem en Aroen Loengké. De 2de colonne zou daarbij haar marsch nemen over Tahom om den vijand in den rug te vallen, en de 3de colonne (Segov) zou uit Toengkoep opmarcheeren en stelling nemen bij Aroen Loengké. De 2de colonne werd echter opgehouden bij het passeeren van de rivier tusschen Glé Kambing en Indrapoeri, zoodat de 1ste colonne (Botter), te kwart voor achten voormiddags aan de Aloer Lang aankomende, haar daar niet aantrof. Zij marcheerde toen door de natte sawah's verder, en nam te 9 ure voormiddags positie tegenover Tjot Birem, terwijl de colonne Smith, na de Kroeng Anak gepasseerd te zijn, te 9 ure voormiddags op de Blang deboucheerde en nagenoeg zonder slag of stoot Moenloe bezette, zonder daarbij iets van de 1ste colonne te ontdekken. De 3de colonne (Segov), die te 4 ure 's nachts was uitgerukt, stond te 9 ure voormiddags in de bepaalde positie voor Aroen Loengké, en kwam spoedig daarop in verbinding met Botter, die te 10 ure voormiddags tegen Tjot Birem optrok, dat verlaten bevonden werd, en vervolgens in vereeniging met Segov den vijand te kwart voor twaalven uit zijn heuvelstellingen verdreef. De colonne Smith, die op dat uur uit Moenloe deboucheerde, kwam in contact met een door Botter bij Tjot Birem achter gelaten sectie.

De in de heuvels ageerende colonnes bespeurende, nam zij 800 pas Oostwaarts van Moenloe positie, tegenover een op 2500 meters verwijderde versterking.

Te half een 's middags stak Smith Moenloe in brand, en, nadat Segov te 1 ure 's namiddags was afgemarcheerd, deed ook Botter Tjot Birem in vlammen opgaan.

Terwijl de 1ste colonne naar de 2de terug trok, werd zij van uit de heuvels hevig beschoten en haar aanvoerder doodelijk gewond. Te half vijf 's namiddags was zij, met de 2de colonne, te Anak Galoeng terug, en te 10 ure 's avonds bereikte de laatste Glé Kambing.

Behalve de gesneuvelde kapitein Botter werden op dien terugmarsch nog 6 man, meest zwaar, gewond.

De patrouilles, die gedurende December 1882 uit het met een compagnie versterkte Anak Galoeng en uit Toengkoep en Lambaroe het terrein der XXII Moekims afpatrouilleerden, hadden slechts onbeteekenende ontmoetingen met den vijand, evenals in de VI Moekims de compagnie, die tijdelijk te Boekit Seboen was gedetacheerd.

Ten einde Teungkoe di Tiro's veronderstelde depôtplaats te Kroeng Raja

te verwoesten, werd kapitein E. K. A. de Neve met 3 officieren en 150 minderen daar te 6 ure in den morgen van den 14den December ontscheept. Hij doorzocht, volgens zijn opdracht, het nagenoeg verlaten Lamreh, ging toen naar Kroeng Raja terug, om een huis van een maraudeur in Rajong te verbranden, en vereenigde zich te half een 's middags langs het strand, met een even sterke colonne, onder majoor Segov, die des nachts te 12 ure Toengkoep verlaten had, en, na een zeer vermoeienden marsch, te 9 ure voormiddags het verlaten Ladoeng had bereikt.

Na daar anderhalf uur gerust te hebben, had de laatste haar marsch vervolgd, totdat zij de colonne de Neve ontmoette met welke zij over zee naar Oleh-leh terugkeerde.

De sterke colonne, uit drie wapens bestaande, welke den 16den December van uit onze hoofdvestiging een marsch maakte over Ketapan Doewa, Biloel, Anak Galoeng en Lambaroe, doorzocht Lamkrak, schoot eenige vijanden neer en nam eenige andere gevangen.

Tegen het einde van December kwam Toekoe Oemar weder uit Lepong te Pakan Badak aan, waar hij te Lamgoe-oe aarden wallen deed opwerpen.

Het vuur door zijn bende afgegeven op het transport, dat den 29sten December, onder dekking van 56 bajonetten, door luitenant H. F. F. van Blokland van Boekit Seboen over het geslechte Pakan Badak naar Oleh-leh werd geleid, werd krachtig beantwoord en door een bajonetaanval tot zwijgen gebracht. Een twaalftal Atjehers werden in hun loopgraven neergestoken, waarbij wij door klewanghouwen 3 gewonden ontvingen. Nadat het transport, met 65 bajonetten dekking, onder luitenant P. A. Gallas, dat deze afdeeling van Oleh-leh te gemoet kwam, wegens het krachtige vijandelijke vuur op het kerkhof bij Lamdoerian positie had moeten nemen, werd ook daar de vijand met de bajonet uit zijn stelling verdreven. Dit gevecht kostte ons 1 doode en 18 gewonden.

Daar ter zelfder tijd in Kota Radja het bericht was ontvangen, dat er een overval zou plaats hebben, werd luitenant J. Aitton met 1 officier en 70 bajonetten ter ondersteuning van Gallas afgezonden, later door 3 officieren en 150 man onder kapitein D. Brakel gevolgd.

Hij ondervond weinig tegenstand en den volgenden dag bleken de meeste kampongs in de IV Moekims verlaten.

De sergeant Bazzom, commandant der dekking van het naar Panteh Karang terugkeerende transport van Anak Galoeng, sloeg den volgenden dag (30 December) een klewangaanval uit een hinderlaag af, bij welke gelegenheid 6 man der onzen gewond werden, en bracht den vijand een verlies van 17 dooden en 4 gewonden toe.

De patrouille Bendien, die ter assistentie was opgerukt, kwam te laat aan om aan het gevecht deel te nemen.

Nadat Lepong getuchtigd was (zie: Zuidelijke nederzettingen van Atjeh), bleef het gedurende de eerste maanden van 1883 in de IV en VI Moekims vrij

rustig, en hadden de troepen, die deze terreinen herhaaldelijk bezochten, geen bijzondere ontmoetingen met den vijand. Den 8sten Januari werden daar, op aanwijzing van Toekoe Tjoet Bantah, eenige huizen van vijandig gezinden verbrand.

De aanvallen, waaraan onze transporten tusschen Anak Galoeng en Tjot Basetoel op den 31sten December en gedurende de eerste dagen van Januari bloot stonden, werden, dank zij de vooraf genomen maatregelen, krachtig afgeslagen maar kwamen den onzen toch nog op 5 dooden en 15 gewonden te staan.

Teungkoe di Tiro en Panglima Nja Bintang werden, naar men zeide, bij die gelegenheid gewond. Na dien tijd bleef het hier, zoowel als in de XXV Moekims vrij rustig. Alleen werden Anak Galoeng, Tjot Basetoel en Lepong Ara, alsmede onze transporten, nu en dan beschoten. Waarschijnlijk met het oog op die betrekkelijke rust, welke echter een maand later door Nja Hassan weder ernstiger werd verstoord, rapporteerde de Gouverneur, dat de Atjehers met hem de meening deelden, dat, buiten onvoorziene omstandigheden, de hoop mocht worden uitgesproken op een toenemend betere gezindheid der bevolking.

Den 29sten Januari 1883 was kapitein Beeger uit Toengkoep opgerukt, om zich bij Lamnga in hinderlaag te leggen, ten einde een berucht bendehoofd, Pang Djarang genaamd, te overvallen.

Daar vernemende, dat het de voorkeur verdiende hem in zijn bivak te Djoeroeng, ten Oosten van de verzande Koewala Loëe aan te grijpen, ondernam Beeger een hoogst vermoeienden tocht over het gebergte en wist den vijand ongemerkt zoo dicht te naderen, dat hij hem een gevoelig verlies kon toebrengen.

Toen bericht ontvangen werd, dat Nja Hassan van zijn wonden was hersteld, en, met strijders uit de kuststaten versterkt, bij Poe-oe tegen onze troepen zou stand houden, rukten den 26sten Februari twee colonnes onder de algemeene bevelen van den majoor P. P. H. van Ham uit Toengkoep tegen hem op. De eerste, 100 man sterk, onder kapitein W. F. H. Petter, bereikte die kampong te 10 ure en bespeurde voor het eerst den vijand op den heuvel Batoe Poetih, op 3000 meters afstand ten Oosten van Toengkoep. Door een aanval in front, gepaard aan een omtrekking, werd hij van hier verdreven. Slechts 3 der onzen werden hierbij gewond.

De andere colonne, onder luitenant F. W. A. H. Scheuer, sterk 70 man, eveneens te half negen voormiddags over Lamoedjoeng en Aroen afgemarcheerd, vereenigde zich te kwart voor elven voormiddags te Batoe Poetih met Petter. Bij den terugtocht, die van stelling tot stelling werd ondernomen, en waarbij nog 2 detachementen van 30 man uit Toengkoep assisteerden, werden 4 minderen gewond.

Aangezien de troep van Nja Hassan zich nu tusschen Klieng en Lamnga vestigde, werd de zoo even beschreven beweging drie dagen later (1 Maart) door 3 colonnes, te zamen sterk 260 man, hervat. Kapitein E. M. A. A. K. Frackers,

die, met 90 bajonetten van Toengkoep over Kroeng Kali gaande den Zuidelijken arm der lagune bij Bramo passeerde, en toen niets van den vijand bemerkte, trok tot Klieng door en keerde te 12 ure 's middags huiswaarts. Een tweede colonne onder kapitein J. G. H. VAN DER DUSSEN, sterk 100 man, richtte zich naar Lamnga, waar zij de lagune overtrok om over Koewala Loëe naar Lambaroe Angen terug te keeren.

Luitenant J. FRANKEN, die haar opmarsch op de linker flank had gedekt, trok van het strand naar Lamnga, om zich daar met VAN DER DUSSEN te vereenigen, doch, dezen niet ziende, keerde hij, volgens zijn opdracht, naar Toengkoep terug.

Toen hij daartoe, ter hoogte van de vroegere versterking van Giegieng, gebruik maakte van een drietal prauwen ten einde de lagune te passeeren, werd hij plotseling door een hevig vuur uit Lamtjabang begroet, waardoor 1 soldaat sneuvelde en 5 minderen gewond werden.

De bende, door zijn salvo's op de vlucht gejaagd, kwam nog onder vuur van de 45 geweren der patrouille, onder W. J. F. VAN BENNEKOM, die uit Pakan Kroeng Tjoet naar Giegieng waren gezonden, en die op het hooren van het hevig vuur in den looppas naderden. Zij verdreven haar daarna stormenderhand uit haar stelling op de passer te Giegieng.

Dat met deze tochten het voorgestelde doel was bereikt, bleek door het terugtrekken van NJA HASSAN naar Moeroë.

Nu werd hij ook hier onmiddellijk opgezocht. Den 3den Maart te 5 ure 's morgens ging kapitein J. VAN SCHMID met 120 man van Anak Galoeng langs Senelop en over de Data Daraij naar Aroen Loengké, welke kampong stormender hand genomen werd.

Kapitein W. VAN DEN BOS was met een zelfde getal soldaten reeds een half uur vroeger uit Lambaroe langs Messigit Hoho afgemarcheerd en kwam bij Aroen Loengké aan, toen de vijand retireerde.

Na hem in Noordelijke richting vervolgd te hebben, keerde zijne afdeeling naar Lambaroe terug, dat te half vier 's namiddags bereikt werd. Ons verlies bedroeg op dien dag in het geheel 4 gewonden.

Uit Toengkoep rukten dien zelfden dag 100 man, onder kapitein G. W. BEEGER, over Poe-oe naar Tengkoe di Longkong, om over Tjot Lamtring te retourneeren, terwijl 75 bajonetten, onder luitenant G. J. VAN DER SCHROEFF, over Kroeng Anoe in Oostelijke richting naar Ketapan Meot trokken om aldaar BEEGER in te wachten. De laatstgenoemde bereikte die plaats te kwart voor éénen 's middags, een kwartier nadat VAN DER SCHROEFF haar verlaten had en naar Toengkoep was teruggekeerd.

Toen den volgenden dag een 300 man sterke colonne het terrein ten Oosten van Indrapoeri tot aan de Kroeng Anak onderzocht, bleek het, dat de vijand de XXII Moekims grootendeels verlaten had. Ook ondervonden de patrouilles,

die gedurende de volgende dagen uit Toengkoep werden uitgezonden, geen noemenswaardigen tegenstand.

Den 5den Maart meldde dan ook de Gouverneur aan de Indische Regeering, dat de voornaamste en invloedrijkste hoofden zich thans bij het bestuur hadden aangesloten en de pacificatie verzekerd verklaarden.

Doch al waren ook de krijgsverrichtingen, waardoor de vijandelijke benden in het gebergte werden teruggedreven, en die ons sedert den 26sten Februari 4 dooden en 14 gewonden hadden gekost, met een goeden uitslag bekroond, het zou toch spoedig blijken, dat de toestand in Groot-Atjeh niet zoo gunstig was, als de Gouverneur meende te mogen veronderstellen.

Zijn pogingen om het vertrouwen der hoofden en bevolking te winnen en hen te bewegen actief tegen de weêrspannigen op te treden, hadden niet die uitkomsten opgeleverd, welk hij er van verwachtte, al waren zij ook niet geheel vruchteloos gebleven en al hadden zij ook aanleiding gegeven, dat de aanwezigheid van vijandelijke benden beter dan vroeger werd gerapporteerd. Het dikwijls oproepen dier hoofden ter vergadering met de besturende ambtenaren en het zooveel mogelijk volgen van den adat bij hun aanstelling had intusschen een gunstigen invloed uitgeoefend.

Toekoe Hamza kreeg het bestuur over het gedeelte der XXV Moekims, dat hem toekwam, en in de XXVI Moekims trad de jeugdige Toekoe Nja Banta als Oeloebalang der XIII Moekims Lamreng op.

Weinig of geen resultaat werd er echter verkregen met de poging tot het tegengaan van den toeloop van strijdlustigen naar de benden van Nja Hassan, door den raad op te volgen van Toekoe Moeda Daoed van Selimoen om hem (Daoed) 3000 dollars voorschot te verleenen tot het aanleggen van pepertuinen te Kroeng Raja, teneinde de rondzwervenden en van huis en goed beroofden een bestaan te bezorgen. Wel werden daar die tuinen langzamerhand aangelegd, maar zij dienden slechts om de aanspraken der XXII Moekims op dat, aan zee gelegen, terrein te versterken.

Ook de pogingen van Toekoe Brahim, Panglima besar der XXVI Moekims, Oeloebalang der III Moekims, Kajoe Adang en Imam van Lamgoegoeb, (1) om Nja Hassan tot onderwerping over te halen, hadden voor hem slechts het gevolg dat hij werd gevangen gehouden. Ter wille dier onderhandelingen werd het patrouilleeren gedurende eenige dagen gestaakt in de richting, waar Nja Hassan zich bevond.

b. Groot-Atjeh onder het bestuur van den gouverneur Laging Tobias.

Na in December 1882 tot Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden te zijn benoemd, duurde het tot den 16den Maart 1883, alvorens de heer

(1) Dit hoofd had den 27sten Februari 1883 zijn onderwerping aangeboden, en was door ons bestuur als Oeloebalang erkend.

LAGING TOBIAS het bestuur van dat gewest van zijn voorganger overnam.

Nauwelijks had hij het aanvaard, of het werd hem maar al te duidelijk, dat de vijandelijke benden niet alleen niet verslagen waren, maar ook niet schroomden zich weder in de IV en de VI Moekims te vertoonen.

De beide patrouilles, ieder sterk 150 man, onder de orders van de kapiteins BEEGER en VAN DER DUSSEN, den 21sten Maart 1883 tegen NJA HASSAN's schuilplaats te Batoe Poetih oprukkende, deden zijn bende wel veel afbreuk, en verwondden hem en eenige andere voorvechters, doch konden zijn troep niet machtig worden.

8 onzer soldaten sneuvelden en kapitein VAN DER DUSSEN benevens 12 minderen werden gewond.

NJA HASSAN vereenigde zich daarop met TEUNGKOE DI TIRO, die zich na zijn verdrijving uit de XXII Moekims met zijn 500 man sterke bende naar de kloof van Glitaroem en naar de Kroeng Raba-baai begeven had.

Een colonne, ter sterkte van 250 man, met een sectie bergkanons, bezocht den 2den April de IV Moekims, doch vond er geen vijanden, terwijl alle kampongs door de mannen verlaten waren.

De transporten, nu onder sterke dekking marcheerend, werden ook niet aangevallen, en uit alles bleek, dat de vijand zich bij Kroeng Raba concentreerde.

Hoofdcolonne,
onder luitenant-kolonel J. B. MACK:

2 compagnieën infanterie;
2 sectiën bergartillerie;
1 peloton cavalerie (25 ruiters);
9 mineurs;
66 dwangarbeiders.

Rechter zijcolonne,
onder kapitein C. DE JONGH:

1½ compagnie infanterie.

Linker zijcolonne,
onder kapitein E. K. A. DE NEVE:

1½ compagnie infanterie;
20 mineurs, met brugmateriaal.

Teneinde hem daar uiteen te drijven rukte de hiernevens vermelde hoofdcolonne te 8 ure 's morgens van Boekit Seboen langs den grooten weg naar Kroeng Raba op, terwijl de rechter zijcolonne over Lambaroe en Lamkroek naar Messigit Kroeng Raba marcheerde, en de linker zijcolonne zich over Anak Paja en Lamlon naar den linker oever der Kroeng Raba en tegen den rug des vijands wendde.

De rug der colonne werd gedekt door een detachement van 130 man, onder kapitein LE MAIRE, dat post vatte op een heuvel in de sawah's ten Zuiden van Anak Paja.

Toen de artillerie der hoofdcolonne te 8 ure 25 minuten voormiddags op den rechter oever der Kroeng Raba in batterij kwam, opende de vijand, wiens stellingen des morgens door het geschut van een oorlogschip met een tiental granaten waren geteisterd, een hevig vuur van de domineerende overzijde dier rivier.

Te gelijker tijd werd het vuur der rechter zijcolonne vernomen, die aan de, wegens springgetij ondoorwaadbare, riviermonding van de overzijde beschoten werd.

Het artillerievuur werd gedurende drie kwartier langzaam volgehouden ten einde den vijand in zijn loopgraven vast te houden, terwijl de omtrekking der

linker, en het opmarcheeren der rechter colonne plaats vond. Daarna avanceerden de tirailleurs.

De vijand verliet hierop zijn loopgraven en vluchtte onder het vuur der hoofd- en rechtercolonne over de achter gelegen duinen.

De brug over de Kroeng Raba kon nu (te 10 ure 35 minuten voormiddags) worden gepasseerd en de verlaten vijandelijke benteng met de drie dubbele rijen loopgraven worden bezet.

De rechter colonne voegde zich hier bij den hoofdtroep, die 3 dooden en 15 gewonden bekomen had.

De linker colonne was te 9 ure voormiddags bij de rivier aangekomen, doch kon haar niet passeeren, daar het medegevoerde brugmateriëel onvoldoende bleek om den nu ondoorwaadbaren stroom te overspannen, en het vlot, dat te kwart over elven voormiddags gereed kwam, niet bruikbaar was.

Een patrouille van 15 man zwom toen over en bracht te 12 ure 's middags bericht aan den colonnecommandant, die een half uur te voren door een signaal de plaats had doen kennen, waar hij zich bevond.

Een half uur later keerden alle troepen naar Boekit Seboen terug, onder het vuur van NJA HASSAN's bende, die des morgens te laat was gekomen om nog aan het gevecht deel te nemen, maar hen nu bij Tandjoeng bestookte. Zij bracht de achterhoede voor een oogenblik in verwarring, doch infanterie- en artillerievuur, gesteund door het geschut van Boekit Seboen, dreven haar weder terug.

Onze troepen leden op dien dag een verlies van 4 gesneuvelden en 20 gewonden.

Daar de vijandelijke benden niet uiteengedreven waren, hernamen zij spoedig hun stellingen aan de Kroeng Raba, en bezetten den Westelijken uitgang der kloof van Glitaroem, waar zij steeds in sterkte toenamen.

Van onze zijde werd voorloopig een afwachtende houding aangenomen, in de hoop, dat de groote moeilijkheden aan het approviandeeren van zulk een talrijke bende verbonden, haar weldra geheel of gedeeltelijk zou doen verloopen.

Toen NJA HASSAN onze troepen niet zag opdagen voor de door hem gekozen stellingen, veranderde hij van taktiek en verscheen zelfs met een deel zijner volgelingen in de vlakte van Pakan Badak, waar hij den 2den Mei door een colonne van 400 man infanterie, gesteund door cavalerie en 2 sectiën artillerie, te vergeefs werd opgezocht. Zijn aanval op Oleh-leh, den volgenden dag ondernomen, werd door de wacht op den passer gelukkig afgeslagen, en NJA HASSAN daarbij door de bevolking van TOEKOE NEQ doodelijk gewond.

Den 8sten Mei bespeurde men bij Pakan Badak weinig van den vijand, en werd slechts een zwak vuur op het transport afgegeven, doch den 16den Mei ondervonden de twee colonnes, die de VI Moekims tot Pakan Badak waren binnengerukt om de bovenlanders te verdrijven, die een aanslag op Kampong Gedah in den zin hadden, op den terugmarsch bij Senangri een ernstig verzet.

Twee dagen later op nieuw van Kota Radja en Oleh-leh uitrukkende, kreeg een onzer patrouilles bij Goera een overstelpend vuur, waardoor de controleur J. P. TH. VAN DER LITH sneuvelde en 10 minderen gewond werden, terwijl de andere patrouille de kampongs Lamhassan en Remah bestormde en den vijand naar het gebergte dreef.

Al werden de Atjehers den 21sten Mei nogmaals door een 300 man sterke colonne uit hun stellingen verjaagd, waarbij de onzen weder een verlies van 3 dooden en 8 gewonden hadden, het was nu toch duidelijk, dat het gebied der VI Moekims niet voor goed gezuiverd, en de gemeenschap tusschen Boekit Seboen en Oleh-leh niet verzekerd kon worden, als onze vorige post te Pakan Badak niet werd hersteld.

Dit geschiedde dan ook, en tevens werd een bataljon versterking van Java aangevraagd.

Van dat bataljon, het 10de, dat in het begin van Juni te Oleh-leh arriveerde, werden nu mobiele colonnes geformeerd, die steeds tot uitrukken gereed waren, teneinde den vijand op te zoeken en zijn overmoed en buitengewone krachtsontwikkeling tegen te gaan, in plaats van zijn aanvallen af te wachten.

Toen de post te Pakan Badak door 1 officier en 67 minderen betrokken, en met 2 kanons en 1 mortier bewapend was, verhuisden de vijandelijke benden weder naar de XXII Moekims en stonden onze troepen daar schier onafgebroken aan aanvallen bloot, die wel bijna zonder uitzondering ten nadeele van den Atjeher uitvielen, maar ons toch dikwijls vrij aanzienlijke verliezen berokkenden.

Reeds den 18den Mei werd er bij Groet een gevecht geleverd door een colonne van 170 bajonetten, onder kapitein J. VAN SCHMID, die van Anak Galoeng over Tjot Basetoel tegen Groet (Oostelijk van Djeroek) oprukte en den vijand verdreef. 2 dooden en 6 gewonden verkreeg onze colonne bij dit gevecht.

De Atjeher trachtte bij Lam-mij de rivier te passeeren, doch vond daar een 85 man sterke colonnne, die, uit Montassik opgerukt, de waadbare plaats aan de rivier bewaakte.

Enkele dagen later, den 29sten Mei, werd het transport tusschen Senelop en Pajaoe aangevallen, en aan de colonne van 270 man, die hier den door TOEKOE TJOET aangevoerden vijand terug drong, een verlies van 1 doode en 6 gewonden toegebracht.

Den 4den Juni werden de Atjehers door een 150 man sterke afdeeling van Toengkoep, ten koste van 4 gewonden, uit Kroengkali verjaagd.

In het begin van Juni bleek het, dat de aanvoerders van NJA HASSAN's benden, TOEKOE HOESIN en TOEKOE ALI PAGER AJER zich te Mampreh, ten Zuiden van Anak Galoeng, hadden gevestigd.

Ten einde hen van daar te verdrijven rukte een colonne van 5 officieren, 194 bajonetten, 1 mortier met bediening en een ambulance den 6den Juni 1883 uit Anak Galoeng tegen hen op.

Nadat die sterkte genomen, en onze vlag gedurende een paar uren gewapperd had op den heuvel, waarop zij gelegen was, trok de colonne terug en vereenigde zich tusschen Mampreh en Sepong met een afdeeling, sterk 3 officieren en 90 minderen, die een einde hielp maken aan het vuur der vervolgers. Dit gevecht kostte den onzen 1 doode en 3 gewonden.

Den 8sten Juni verdreven dezelfde colonnes een bende uit Loengké, dat verbrand werd. Bij den terugmarsch werd een der afdeelingen beschoten uit Soemit, ten Oosten van Senelop, waar de vijand de vrouwen en kinderen uit die kampong als dekking tegen ons vuur vóór zich stelde. 1 officier, 3 minderen en 1 kettingganger werden gewond.

Den 15den deden de beide mobiele colonnes, te Anak Galoeng gelegerd, een verkenning naar Hoho, waar de vijand bij herhaling moest worden teruggedreven en haar 4 gewonden bezorgde. Zeven dagen later werd een vijandelijke bende in Ghani omsingeld. Den volgenden dag ondervond een afdeeling van Anak Galoeng, op den terugmarsch van Data Daraij, hetwelk genomen en verbrand werd, zooveel verzet, dat zij 7 dooden en 17 gekwetsten had, en op Senelop moest retireeren.

Bij het wegkappen van een nipa-bosch in de nabijheid van Djerir werden den 5den Juli van de 5 officieren en 93 minderen, die de 35 werkers dekten, 1 officier en 3 minderen gewond.

Den 13den Juli werd de bende van Toekoe Ali, ten koste van 7 gewonden, van de monding der Kroeng Raba in de Glé Loeda-pas teruggedreven, en enkele nachten later verhinderden eenige, op verschillende punten geposteerde troepenafdeelingen, dat een bende uit Moeroe zich met genoemd hoofd vereenigde. Eenige Atjehers werden toen gearresteerd en een dertigtal hunner neergeschoten.

Toen de kolonel H. Demmeni, die den 11den Juli het bevel van den kolonel C. Schäfer had overgenomen, zich den 22sten Juli in gezelschap van den Gouverneur naar Glé Kambing begaf, werd hij van de Zuidelijke heuvels beschoten.

Verschillende patrouilles dreven daarop den vijand, die gezegd werd duizend koppen te tellen, terug, totdat beide autoriteiten den terugmarsch naar Anak Galoeng hadden volbracht.

Den 1sten Augustus werd Anak Glé voor dit bedrijf getuchtigd. Een colonne bezette het heuvelterrein ten Zuiden en Oosten van die kampong; een andere bezette met een compagnie den Westelijken rand en nam met 2 compagnieën de bevolking gevangen; een derde colonne nam Noordwaarts van den grooten weg stelling en de mineurs en dwangarbeiders kapten de boomen in de kampong om en staken de huizen in brand. 30 Atjehers werden gevangen genomen en 8 hunner werden verbannen. Aan onze zijde sneuvelde 1 dwangarbeider en werden 2 soldaten gewond.

Sedert dien tijd misten de bendehoofden den moed om iets van belang te ondernemen. De nachtelijke marschen onzer troepen, en de onophoudelijke

patrouilletochten verhinderden, dat zij konden samenwerken tot eenig stout bedrijf.

Zoodra zij onze posten Panteh Karang, Pajaoe, Senelop, Djerir of Glé Kambing beschoten, werden zij zonder veel moeite door het geschut dier posten of door uitgezonden patrouilles verdreven. Ook slaagden zij niet in hun drie malen herhaalde poging om Oleh-leh te naderen.

Intusschen was de toestand nog niet van dien aard, dat er vermindering kon worden gebracht in het aantal bezette posten. De Gouverneur-generaal F. 's Jacob, die in Augustus Groot-Atjeh bezocht, deed daaromtrent wel voorstellen, doch kon in dit opzicht geen eenstemmigheid verkrijgen met de autoriteiten ter plaatse.

Den 14den Augustus werden door een colonne van Boekit Seboen in Menasah Baroe 28 kwaadwilligen gevangen genomen, en den volgenden dag werd door de hiernevens vermelde troepen een tijdelijke versterking opgericht te Kroeng Raba, om de bevolking der IV Moekims tegen invallen uit het Zuiden te beschermen. Zij werd betrokken door 100 bajonetten en met 1 stuk geschut bewapend.

Majoor F. C. L. van Raaij;
de twee mobiele colonnes van Boekit Seboen;
2 compagnieën van het 10de bataljon;
1 sectie bergartillerie;
een detachement genietroepen;
227 dwangarbeiders;
19 karren.

Veertien dagen later dreef een colonne onder denzelfden commandant, ter sterkte van 12 officieren, 266 minderen, 1 mortier, een ambulance, met 6 karren en 80 dwangarbeiders, den vijand, die den nieuwen post trachtte te naderen, in de Glé Loeda-pas terug. Vier dagen later moest hij op nieuw worden verjaagd.

Den 30sten Augustus leed de 1 officier en 26 man sterke dekking van een transport tusschen Glé Kambing en Djerir een verlies van 2 gesneuvelden, (luitenant P. W. F. van Bennekom en een mindere) doch dreef met behulp van aansnellende detachementen den vijand terug.

In September werd de post te Pajaoe, die ter bescherming van het aanleggen van den weg Toengkoep—Montassik was opgericht, ingetrokken en de Decauvillespoorweg, van daar naar Senelop voerende, opgebroken. Daarbij kregen de 100 en 175 man sterke dekkingsdetachementen weder 2 gewonden.

Gedurende die maand moest het ageeren ter wille van de heerschende cholera en de drassigheid der onder water staande sawah's zooveel mogelijk worden nagelaten, doch, toen er berichten inkwamen, dat een krachtige aanval op het transport van Anak Galoeng naar Glé Kambing en op den post Lepong Ara werd voorbereid, deed de militaire commandant het garnizoen van Anak Galoeng met 120 man versterken.

Majoor F. R. P. van den Abeelen;
4½ compagnie infanterie;
2 mortieren, met bediening;
hospitaalpersoneel.

Den 2den October verlieten de hiernevens vermelde troepen te 7 ure 's morgens dien post, splitsten zich te Lepong Ara in twee colonnes, die het terrein aan beide zijden van den weg te doorzoeken hadden, terwijl het

transport, met ruim 1 compagnie dekking, den hoofdweg volgde. De Noordelijke colonne verdreef den vijand uit Relong en Oleh-leh en kreeg 1 gewonde.

De Zuidelijke, die door een hevig vuur uit een reeks van lage aarden walletjes, voor Lepong gelegen, werd begroet, bestormde met 3 pelotons die werken, waarbij luitenant A. THOMAS en 1 mindere sneuvelden, en 4 soldaten en 1 dwangarbeider gewond werden. De vijand verliet zijn positie spoedig en leed een duchtig verlies, toen hij onder het vuur onzer geweren over een Westwaarts gelegen moeras de vlucht nam. In afwachting van de terugkomst van het transport werd hier stelling genomen.

Majoor A. H. VAN DE POL, die ter zelfder tijd met 120 man dekking het transport van Glé Kambing naar Tjot Basetoel begeleidde, bereikte die plaats zonder verontrust te worden, en zette zijn marsch voort, toen hij in de richting van Samahani vuren hoorde.

Uit Lepong beschoten, zond hij 2 sectiën tegen de Oostzijde dier kampong af, op het oogenblik dat majoor VAN DEN ABEELEN aan de Noordzijde deed stormen. Zij verdreven den vijand en bleven aan de Zuid-Westzijde dier kampong in positie, totdat het transport van Tjot Basetoel was terug gekeerd.

In weerwil van de groote verliezen, bij deze gevechten door den vijand geleden, moest hij den 8sten en den 10den daaraanvolgende nogmaals door ongeveer 350 man sterke colonnes uit zijn stellingen bij Lepong verdreven worden, hetgeen toen echter zonder veel moeite kon geschieden. Op laatstgenoemden datum werden aan onze zijde 1 officier en 5 minderen gewond.

Zoowel met het oog op de gezondheid der troepen, als om de commandanten onzer hoofdposten in de gelegenheid te stellen, zoo noodig, zonder nadere lastgeving tegen vijandelijke benden op te treden, werden den 12den October zeven mobiele colonnes, ieder een compagnie sterk, geformeerd. Twee daarvan werden gelegerd te Anak Galoeng, twee te Glé Kambing, twee te Toengkoep en één te Lambaroe.

Wellicht naar aanleiding der patrouilletochten, toen in de XXII Moekims ondernomen, alsook omdat zijn volk begon te verloopen, trok TEUNGKOE DI TIRO naar Moeroe terug.

Den 25sten October werd de vijand uit Lamara Toenoeng en Dilip verdreven en den volgenden dag een 50-tal vijanden, die het transport van Panteh Karang bestookten, verjaagd.

De meeste kwaadwilligen heetten naar de IX Moekims uitgeweken, welk terrein den 3den November door 1600 bajonetten met 4 mortieren werd afgesloten en doorkruist, zonder dat men hen echter op het spoor kon komen.

Den volgenden dag rukten detachementen van Anak Galoeng en Senelop naar de Boeng Toedjoe en verdreven daar de verspreid opgestelde vijanden, die ons 2 gesneuvelden en 4 gewonden, waaronder 1 officier, bezorgden.

Den 13den voerden 3 compagnieën infanterie, die het transport van Anak

Galoeng naar Panteh Karang moesten dekken, daar weder een scherp gevecht, waarbij aan onze zijde 7 soldaten werden gewond, en aan 's vijands zijde PANGLIMA NJA BINTANG gekwetst werd.

Den volgenden dag, toen 150 bajonetten het vuur van den vijand, die zich aan den Oostelijken uitgang van den Glitaroempas ophield, van den Boekit Terin tot zwijgen brachten, trokken tevens twee detachementen van 80 man uit Toengkoep om de Atjehers uit Tjot Lamé te verjagen.

Daar het terrein voor Batoe Poetih te moerassig was om een aanval op die kampong te kunnen ondernemen, keerden zij terug. Wel werden zij daarbij hevig vervolgd en verkregen 1 gesneuvelde en 10 gewonden, waaronder 1 officier en een dwangarbeider, doch na dit gevecht ontruimde de vijand de XXVI Moekims.

Den 18den leed een colonne ten Zuiden van Grot een verlies van 1 doode en 3 gewonden.

Hoewel de aanhoudende regens het ageeren gedurende de volgende dagen grootendeels verhinderden, toog toch den 20sten een mobiele colonne van Boekit Seboen naar Lampoe-oek in de IV Moekims, waar zij den vijand verdreef, maar bij het terugkeeren werd nagezet. 1 officier en 5 minderen werden hierbij gewond.

Den volgenden dag doorzocht een colonne te vergeefs den Blangkala-pas, waarin de Atjehers waren terug geslagen.

Ten einde een nieuwen inval in dit district te bemoeilijken, werd op den heuvel Lampaja ten Zuid-Westen van Anak Paja en bij den Westelijken ingang van den Glitaroem-pas een tijdelijke post opgericht, en, om de bevolking gerust te stellen, in de IX Moekims te Tjot Goë en te Poenir versterkte bivaks betrokken. Van daar werd Empehbling, waartegen TOEKOE NJA MOHAMMAD met zijn volk niet durfde optrekken, zoodanig onder vuur genomen, dat de vijand eerst naar Messigit Daroe terugweek, en daarop de IX Moekims verliet.

Na het transport naar Glé Kambing den 10den December weder lastig te hebben gevallen; den 17den December met 8 man het transport van Kroeng Raba, dat door 5 minderen werd begeleid, te hebben geattakeerd, en, onder het verwonden van 4 militairen, op de vlucht te hebben gedreven, en den 31sten December in een vuurgevecht met de 125 man, tot dekking van het transport naar Panteh Karang uitgezonden, twee minderen te hebben verwond, hield de vijand zich tot het einde van Januari 1884 vrij rustig. De patrouilles, die aanhoudend het geheele terrein doorkruisten, wat echter tijdens den tocht naar Tenom van 4 tot 16 Januari werd gestaakt — (zie: «Westkust van Atjeh») — hadden weinig aanraking met hem.

Den 13den Januari werden NJA BINTANG en TOEKOE ALI uit Ghani verdreven. TOEKOE SJECH, hoofd der III Moekims Kerkoen, trachtte bij die gelegenheid onze troepen in een hinderlaag te lokken. Dit gelukte hem niet, en enkele dagen later liep hij naar den vijand over.

Den 26sten trokken van Anak Galoeng twee, en van Glé Kambing één

mobiele colonne uit, om den vijand te verdrijven, die een coupure had aangebracht in den grooten transportweg bij Samahani.

Bij Lepong werd hij aangegrepen, en, na ons 1 doode en 3 gewonden te hebben bezorgd, van daar verdreven.

Toen de vijand in het begin van Februari aanstalten maakte om weder een aanval in de IV Moekims te ondernemen, en den 10den bij Lampoe-oek stelling nam, trokken den volgenden morgen 150 man, onder kapitein J. F. LE MAIRE, en 150 man, onder kapitein C. D. VAN DEN BERG, naar Pakan Badak. De laatste koos zich een positie bij den Noordenlijken uitgang van den Blangkala-pas; majoor F. C. L. VAN RAALJ trok met de eerste colonne naar Boekit Seboen en zond haar over Kroeng Raba ter ondersteuning naar de 60 man, onder luitenant J. T. J. VAN RIJEN, die van daar 's vijands stellingen had verkend en bij Lampoe-oek slaags was. De mobiele colonne, die te Boekit Seboen gelegerd was, werd tevens over Lamlon en Betoeng naar Lamgirik gedirigeerd, om het uitwijken van den vijand langs die zijde te voorkomen. Aldus werd hij genoodzaakt in het voor ons ontoegankelijke Glé Raja-gebergte de vlucht te nemen. Onze troepen leden een verlies van 1 gesneuvelde en 5 gewonden, en bevonden den volgenden dag, dat de vijand was afgetrokken.

Ter zelfder tijd, dat dit gevecht in de IV Moekims plaats had, werd een dekkingsdetachement ten Westen van Lamjong beschoten. Ten koste van 1 gewonde werden die vijandelijke schutters door toesnellende patrouilles van Toengkoep verdreven.

Het plan om die aanhoudende overvallen onzer transporten door een groote operatie in de XXII Moekims voor goed tegen te gaan, kon wegens de vele regens niet worden uitgevoerd, en, voor zooveel de hooge waterstand op de sawah's dat niet verhinderde, bleef dus het door ons bezette gebied in Maart en in het begin van April aanhoudend het tooneel van min of meer ernstige gevechten tegen den vijand, wiens overmoed door het stranden der Nisero en de daaruit geboren politieke verwikkelingen sterk aangewakkerd werd.

Den 12den Februari 1884 werden, na fellen strijd en het verbranden van 7 kampongs, de beide zijden van den transportweg tusschen Anak Galoeng en Glé Kambing door tien colonnes van vijanden gezuiverd. Die affaire kostte ons 3 dooden en 13 gewonden.

Acht dagen later leden de colonnes, die van Anak Galoeng en Glé Kambing uitrukten, tot dekking van een transport, ter zelfder plaatse een verlies van 1 doode en 18 gewonden. Negen dagen daarna werd een verkenningscolonne uit Kampong Klieng onder vuur genomen. Een officier werd gewond en die kampong eenige dagen later geraseerd. Den 5den en 6den Maart stonden onze transporten ter hoogte van het vernielde weggedeelte bij Samahani op nieuw aan beschieting bloot.

Ook in de IX Moekims werd een ernstig gevecht geleverd. Wel verdreef

een 40 man sterke colonne van Ketapan Doewa den vijand uit de bosschen ten Noorden van den weg tusschen dezen post en Lambaroe, maar het detachement, dat uitgezonden werd om hem te observeeren, totdat er troepen van Kota Radja zouden zijn aangekomen, viel in een hinderlaag en kreeg 7 gewonden. Vier compagnieën infanterie, 2 sectiën artillerie, 20 cavaleristen en 2 detachementen, van verschillende zijden oprukkend, dreven den vijand in het gebergte terug. Den volgenden dag bleek het, dat hij de XXV Moekims ontruimd had.

Tot het verkrijgen van een juist begrip van hetgeen toen ter tijde noodig werd geoordeeld om onze transporten in de XXII Moekims te dekken, zal een dezer manœuvres, en wel de meest belangrijke en meest gecompliceerde, hier eenigszins uitvoerig worden behandeld. (Zie Oleaat N°. 50.)

De beide colonnes, die den 20sten Maart een transport van 50 karren dekten, welke zich van Anak Galoeng naar Glé Kambing begaven, hadden weder een ernstig verzet te verduren.

Daar bij het terugvoeren dier karren op den volgenden dag nog krachtiger weerstand werd verwacht, en nu de gelegenheid schoon was den vijand zoo mogelijk voor goed te verdrijven, vaardigde de militaire commandant, die zich naar Anak Galoeng begeven had, de hier verkort weergegeven orders uit.

Majoor van de Pol voert van Glé Kambing een colonne naar Djeroek (n°. II); een naar Lingom (n°. III), in verbinding met n°. I; een naar Temboh (n°. V), in verbinding met n°. VII, en doet het transport dekken door de colonne n°. IV.

Uit Anak Galoeng rukken:

Een colonne (n°. I) naar Lam-mij tot afsluiting der rivier en in verbinding met n°. II; een naar Relong (n°. VI), om Lamtisih af te sluiten; een door Relong naar Lambaroe (n°. VII), tot het zoeken van verbinding met n°. V, en twee onder de orders van majoor Weijchardt (n°. VIII en IX) ten einde in het Lepongsche stelling te nemen.

Uit Lambaroe trekken de colonnes n°. X en XI, onder majoor van Raaij, naar Lambari en Lambirah. Zij mogen het gebergte niet te dicht naderen en bij kans op verliezen moeten zij zich slechts in Loetoe bewegen en over Badal (Rahat) terugtrekken.

Colonne XII, sterk een sectie artillerie en 50 man dekking, stellen zich op bij Lepong Ara.

Des morgens van den 21sten Maart marcheerden deze troepen op de vooraf bepaalde uren naar hun bestemming af. Colonne n°. I, onder kapitein Scheepens, sterk 3 officieren en 165 bajonetten, posteerde te half acht 's morgens 30 man op den rechter rivieroever bij een waadbare plaats op 500 pas ten Zuiden van Panteh Karang, en nam met de overige 3 sectiën positie in Lam-mij tegenover een tweede waadbare plaats bij de bocht in de rivier. Enkele vijanden, die de rivier wilden oversteken werden door haar met geweervuur verdreven.

Colonne n°. II, onder kapitein Keulemans, sterk ongeveer 100 man, in 3 afdeelingen verdeeld, bezette te kwart over zevenen 's morgens onder eenig vijandelijk vuur den Zuidelijken en Oostelijken rand van Lingom Ketjil, waar het medegevoerde bergkanon, onder dekking van een sectie, in vuurgevecht kwam tegen de uit het Oosten vurende vijanden.

Colonne n°. III, onder kapitein Hamerster, sterk ongeveer 100 bajonetten en versterkt met 1 peloton van colonne n°. II, rukte door Lingom, verdreef de Atjehers uit Monalaloei, verbrandde de aangewezen huizen in Djeroek en keerde te kwart voor tienen voormiddags door Oleh-oeh naar Tjot Basetoel terug. Directe verbinding met colonne n°. I werd niet verkregen.

Colonne n°. IV, onder kapitein Boissevain, met het transport op 150 pas achter colonne n°. II marcheerende, bracht dit naar Tjot Basetoel en ageerde vervolgens in verband met de colonne n°. II door links van haar door Djeroek te trekken, waarbij geen verzet ontmoet werd. Door middel van een sectie infanterie der IIde colonne, waarbij majoor van de Pol zich voegde, bleef zij met die colonne in verbinding.

Colonne n°. V, onder kapitein A. H. W. Scheuer, sterk 3 officieren en 129 bajonetten, stelde zich in den Noordrand van Temboh, op den linker (Westelijken) oever der Kroeng Sabang, met 2 sectiën in eerste linie op en kwam onmiddellijk in hevig vuurgevecht met den op 200 pas verwijderden vijand in Zuidelijk Oleh-Oeh. Nadat de 3de sectie links voorwaarts in de linie was gebracht en 1 officier en 7 minderen buiten gevecht waren gesteld, werd te 8 ure 40 minuten voormiddags de rechterflank van den vijand met een peloton bestormd en hij naar het Oosten verdreven. Zijn stelling bestond uit 9 aarden redouten, zonder keelsluiting, met facen van 10 pas lengte, 1 meter hoogte en $^{3}/_{4}$ meter dikte. Zij lagen op onderlingen afstand van 20 pas met het front Zuidwaarts. Bij den Westelijken kampongrand van Oleh-Oeh werden nog 4 zulke versterkingen aangetroffen. Na deze en eenige groote huizen vernield te hebben, trok Scheuer naar Temboh terug, waar hij te 10 ure voormiddags last ontving naar Tjot Basetoel weer te keeren. Verbinding met de IIde of VIIde colonne had hij niet verkregen. Zijn totaal verlies bedroeg 2 officieren en 14 minderen aan gewonden.

Colonne n°. VI, onder kapitein van Mourik, sterk 2 officieren en 68 bajonetten, sloot met het front naar het Noord-Oosten te half acht 's morgens met 3 sectiën en een sectie in reserve de bocht der rivier af, waarin de kampong Lamsitih gelegen is, en gaf vuur op enkele Atjehers, die de rivier wilden passeeren.

Colonne n°. VII, onder kapitein Schultze, sterk 3 officieren en 100 soldaten, ging door Relong, waarbij uit Zuid-Oostelijke richting vuur ontvangen, en in de verte hevig schieten gehoord werd, en verder over de Kroeng Samahani naar Lambaroe. Uit die kampong werd zij beschoten en verdreef zij den vijand. Ten einde niet onder het krachtige vuur der Vde colonne te komen, nam zij

te half acht 's morgens, op last van den étappe-commandant, luitenant-kolonel VAN DEN ABEELEN, achter de Samahani positie. Te 8 ure eindigde hier het vuur des vijands en te half tien voormiddags trok zij op het daartoe bepaalde sein van drie kanonschoten terug. De verbinding met de Vde colonne werd dus niet verkregen.

Colonne n°. VIII, onder kapitein BURGERHOUT, sterk 3 luitenants en 90 bajonetten, waarbij zich majoor WEIJCHARDT voegde, rukte Oostelijk om Dilip, langs Tjot Aroe naar Lepong, waar de vijand te half acht zijn kleine versterkingen in den Noordelijken kampongrand spoedig verliet.

Zij bestormde daarna een versterking van 40 pas front met 20 pas lange flanken in de Oostzijde van Loeboek, achter natte sawah's gelegen.

Deze, zoowel als de in Noord-Westelijke richting opgeworpen versterkingen, waaruit de colonne eveneens beschoten was, werden door de Atjehers prijs gegeven.

Colonne n°. IX, onder kapitein BOSBOOM, sterk 3 luitenants en 90 bajonetten, volgde eerst in Oostelijke richting den weg naar Tjot Basetoel, beantwoordde vijandelijk vuur uit Lamara, zag de VIIIste colonne Lepong inrukken, trok daarop naar de Oostzijde dier kampong, waar zij door veel vuur uit kleine versterkingen 3 dooden en 6 gewonden kreeg, verdreef de verdedigers daaruit en werd toen uit West-Lepong beschoten. Daar de VIIIste colonne door een onbegaanbaar nipa-bosch verhinderd werd die schutters in de flank te vallen, werd hun vuur door concentrisch vuur der beide colonnes tot zwijgen gebracht.

De IXde colonne sloot zich daarna bij de VIIIste aan en keerde met deze op het gegeven sein terug.

Colonne n°. X, onder kapitein LE MAIRE, sterk 2 officieren en 124 man, verliet te half vijf 's morgens Lambaroe en stelde zich op aan den Zuidrand van Tampok, totdat het geschut van Lepong Ara te half acht voormiddags zweeg. Zonder vuur te ontvangen, rukte zij daarna in Zuidelijke richting door Wang Toeha, doch kreeg door krachtige salvo's uit Noord-Lambari onmiddellijk 1 doode en 6 gewonden. Daar de sawah, die haar van 's vijands opstelling scheidde, te drassig was om begaan te worden en de vijand ook uit het Noord-Westen kwam opzetten, trok zij bij gedeelten naar Tampok terug, waarbij een paniek onder den troep ontstond. Slechts de drie officieren en 12 Europeesche soldaten hielden op een hoogte in de sawah stand, totdat het vuur ter besparing van munitie gestaakt moest worden, de vijand tot op 100 pas geavanceerd was, en weder 1 officier en eenige manschappen gewond werden.

Nadat de commandant en luitenant STIEMENS nog vergeefs getracht hadden de vluchtelingen te verzamelen en de gevallenen op te zoeken, trokken zij met de resteerende zes strijdbare manschappen terug zonder de vier gesneuvelden te kunnen medevoeren.

De troep, die 1 officier en 16 minderen aan gewonden telde, werd bij Tampok verzameld en trok van daar naar Lepong Ara terug.

Colonne n°. XI, onder kapitein VAN DEN BERG, was sterk 3 officieren en 122 man, van welke een sectie werd afgegeven tot dekking van majoor VAN RAAIJ.

Zij bleef tot half acht 's morgens ten Zuiden van Rahat in positie en rukte daarna onder gering vuur naar Loetoe, op 150 pas afstand door de dekking van den majoor gevolgd. Na die versterkte kampong te 8 ure 's morgens te hebben schoon geveegd, verbrandde zij daar de aanwezige paddi, terwijl een sectie werd afgezonden om een hoogte in de richting van Mampreh te bezetten. Toen de kapitein met de overige manschappen die hoogte bereikte, trof hij er die sectie niet aan, daar deze was opgehouden door het in brand steken van huizen en paddi. Hij liet er dus een andere sectie achter en trok met 10 bajonetten naar den Westelijken kampongrand, waar hij een hevig vuur uit Mampreh ontving.

De vijand trok echter spoedig in de kampong terug.

Op het sein van terugtrekken vereenigden de beide sectiën zich weder in Loetoe en ontmoetten daar te 11 ure voormiddags de beide andere.

Majoor VAN RAAIJ had uit den Westrand van die kampong te 8 ure 35 minuten op 1400 meters afstand het terugtrekken der Xde colonne bespeurd, maar zijn macht, enkel bestaande uit de sectie, die hem dekte, achtte hij te gering om haar te hulp te snellen en de overige troepen der colonne VAN DEN BERG waren in Zuid-Loetoe in gevecht en buiten zijn bereik. Hij liet echter vuur openen op vijanden, die zich op 800 meters afstand in de sawah verzamelden, welk vuur beantwoord werd uit loopgraven in den Noord-Oostelijken rand van Lambirah, waardoor 1 mindere sneuvelde.

Na dit vuur tot zwijgen te hebben gebracht, trok hij naar Rahat, waar hij de Xde colonne niet aantrof. Terwijl zij werd opgespoord, bleef hij hier in positie om haar terugtocht te dekken. Zijn colonne telde 2 dooden en 6 gewonden.

Toen de gewestelijke militaire commandant het retireeren der Xde colonne vernam, zond hij de 50 man der XIIde colonne naar Loetoe en gelastte, dat de VIIde colonne zou oprukken. Met 1 peloton bezette zij Rahat en 1 peloton voegde zich bij majoor VAN RAAIJ, die het opzoeken der 4 in Wang Toeha achtergelaten gesneuvelden te gevaarlijk achtte en de VIIde colonne deed terugtrekken.

Al leed de vijand bij deze gevechten ook groote verliezen, die op 72 koppen werden geschat, de toestand in de XXII Moekims bleef zeer ongunstig.

In de IX Moekims ging het niet veel beter. Op het bericht, dat een bende des vijands zich in Messigit Biloel ophield, trok kapitein L. C. PIEKKAART met 120 man en 1 mortier van Lambaroe, en kapitein C. W. VAN SUCHTELEN met 119 man uit Kota Radja daarheen, terwijl twee pelotons bij Tjot Goë en Poenir stelling namen. Toen van de eerste colonne, die de messigit bezet had, de commandant gewond werd en ook den rug werd bedreigd, trok zij naar Lambaroe terug. De andere, die 's vijands stelling van de Zuid-Westelijke zijde genaderd was, volgde om dezelfde reden deze beweging.

Gezamentlijk telde zij 2 gesneuvelden en 17 minderen aan gewonden.

Ook in de maand Mei 1884 bleven die aanvallen op onze transporten in de XXII Moekims aan de orde van den dag. Den 5den Mei kregen wij daarbij 5 gewonden, waaronder een officier. Twee dagen later sneuvelde een mindere; den 18den leden de dekkingscolonnes een verlies van 8 gekwetsten, waaronder weder een officier, en den 23sten werd de vijand, die weder het transport aanviel, stormenderhand uit Rahat, op 10 minuten afstand van Anak Galoeng verdreven, doch onze troepen brachten weder 2 dooden en 15 gewonden, waaronder een officier van gezondheid, mede terug.

De gevoelige lessen, die de oorlogspartij der Atjehers bij die gelegenheden ontving, bleven zonder uitwerking.

Was een bende met groot verlies terug geslagen, dan kwam den anderen dag een versche opdagen; waren door een transport de wegversperringen, die het aantrof, opgeruimd, een volgend transport stond voor nieuwe. Toen dan ook het transport van 4 Juni tusschen Anak Galoeng en Tjot Basetoel, tijdens het opruimen der palissadeeringen en andere hindernissen, waarmede de weg op negen punten versperd was, weder 4 dooden en 9 gewonden (waaronder een officier) bekwam, werd besloten te Samahani een post op te richten.

Deze kwam den 8sten Juni onder dekking van een sterke troepenmacht, die 1 doode en 19 gewonden verkreeg, gereed.

Zij werd voorloopig met 100 man bezet en met 2 voorlaadkanons bewapend.

Evenzeer als onze colonnes, had ook de bevolking buiten de XXII Moekims veel van de fanatieke benden te lijden.

In den nacht van 1 Juni werd een kampong in Marassa in brand gestoken; negen nachten later verscheen daar weder een 60 man sterke bende. Ook werd het ons goedgezinde hoofd Toekoe Beradin uit de IV Moekims met 3 personen uit zijn omgeving vermoord, en den 3den Juli kampong Poenir in de IX Moekims overvallen.

Na den afloop der Poeâsa die van 25 Juni tot 24 Juli had geduurd, verscheen Teungkoe di Tiro in de XXVI Moekims, waar hij zich eerst te Tjot Rang, en daarna te Boengtjala vestigde en zooveel schrik onder de hoofden te weeg bracht, dat zij hun kostbaarheden binnen onze bentengs in veiligheid brachten.

Daar het terrein te drassig was, en er hoop bestond, dat zijn benden spoedig verloopen zouden, werd hij hier ongemoeid gelaten.

Den 29sten Juli werd een patrouille van 27 bajonetten, onder luitenant J. H. H. Landegent, door den Imam van Leë, die als goed gezind bekend stond, op den terugweg van Tjot Goë naar Lambaroe verraderlijk overvallen. Negen soldaten werden gedood en 8 gewond.

Nu werd bepaald, dat de Atjehers de wegen moesten verlaten, als onze patrouilles passeerden, en zij, die zich aan de bepaling niet wilden onderwerpen, zouden worden neergeschoten.

Uit een militair oogpunt beschouwd, had de oprichting der posten te Pajaoe, te Pakan Badak, te Kroeng Raba, te Samahani en te Tjot Goë een gunstig

resultaat opgeleverd. Zelfs bestond er kans, dat men, voortgaande op de wijze als in de laatste maanden van het bestuur van den gouverneur Laging Tobias plaats vond, het den vijandelijken benden zoo lastig zou kunnen maken, dat zij de door ons bezette en met steeds meer verbeterde operatielijnen bedekte terreinen zouden moeten verlaten, dat is te zeggen, dat het land 't welk door generaal van der Heijden op de bevolking werd veroverd, nu weder in betrekkelijk korten tijd en zonder te groote opofferingen op de benden van Teungkoe di Tiro en op de overmachtige priesterpartij zou kunnen worden vermeesterd.

Uit een politiek oogpunt echter was, volgens het gevoelen der Regeering, de toestand zeer bedroevend.

De pogingen door tusschenkomst van den ouden Toekoe Nanta der VI Moekims aangewend om een afdoende toenadering te verkrijgen tot de weerspannige hoofden hadden niet het minste resultaat opgeleverd. Zelfs de mogelijkheid, dat het Sultanaat zou worden hersteld, had Toeankoe Haschim, de leider der Sultanspartij, er niet toe kunnen brengen een minder vijandige houding aan te nemen.

De goede gezindheid der bevolking en der onderworpen hoofden ging merkbaar achteruit; de noodzakelijkheid om Toekoe Tjoet Bantah der IV Moekims en zijn broeder Toekoe Machmoed wegens heulen met den vijand in Juni 1883 te verbannen, en het verraad van het nieuwe hoofd der IV Moekims, Toekoe Ali, die den posthouder van Kroeng Raba, Smith, eenige dagen na zijn aanstelling, met 16 politiedienaren deed ombrengen, toen zij bij hem hun nachtverblijf hielden, waren daarvan de sprekende bewijzen. Het naar den vijand overloopen van Toekoe Sjech, hoofd der III Moekims Kerkoen, zoowel als van Toekoe Tjoet Mohammad (Tjoet Machmoed), den vervanger van Toekoe Baid als hoofd der VII Moekims Baid (27 Januari 1884), bevestigden dit opnieuw. Zooals wij zagen, wist de priesterpartij de beter gezinde hoofden schrik in te boezemen door het plunderen hunner kampongs, het rooven van geld en het op hen afzenden van moordenaars.

Toekoe Moeda Daoed en Toekoe Brahim, hoofd der III Moekims Kajoe Adang, die zich in Maart 1883 onderworpen had, lieten weinig van zich hooren en verschenen eerst weder in April 1884 te Kota Radja. Toekoe Oemar speelde de verraderlijke rol, in het hoofdstuk «Westkust van Atjeh» nader omschreven en sloot zich daarna weder bij onze vijanden in de IV en VI Moekims aan.

Daarenboven had de Regeering weinig verwachting van de resultaten, die op militair gebied zouden verkregen kunnen worden. Zij vond, dat het verzet tegen onze wapenen eer toe- dan afnam en zocht de oorzaak daarvan in het groot aantal posten.

In 1882 waren er 14 militairen gesneuveld, en 29, waaronder een officier, aan de gevolgen van wonden overleden, terwijl 140 man wegens schot- en 559 met andere wonden verpleegd werden.

In het volgende jaar kostte ons de strijd 37 militairen, waaronder 2 officieren

aan gesneuvelden, en stierven er 35 minderen aan wonden, terwijl er 311 lijders aan schotwonden en 533 aan gestoken wonden in behandeling werden genomen.

De groote bezuinigingen, sedert 1878 op het leger toegepast, en de weigering van het Opperbestuur in Nederland om de in Indië noodig geoordeelde uitbreiding aan onze strijdkrachten te geven, hadden het leger in een zeer ongunstigen toestand doen geraken, zoodat betwijfeld moest worden, of het wel op den duur in staat zou wezen om te voldoen aan de groote inspanning, die er van gevorderd werd.

Daar ook de Oost- en de Westkust het verzet op Groot-Atjeh steunden, waren reeds in Mei 1883 de belemmerende bepalingen op de scheepvaart, in Augustus 1882 ter Noordkust ingevoerd, ook op het andere kustgebied toepasselijk verklaard en waren alleen Oleh-leh, Segli, Samalanga, Telok Semawé, Edi, Melaboe en Tampat Toean opengebleven als plaatsen, waar de passen gevisiteerd moesten worden.

Die scheepvaartregeling, die ons wellicht gaandeweg in staat zou hebben gesteld macht uit te oefenen op de kuststaatjes en daarop dan ook niet ongunstig werkte, had echter geen verbetering aangebracht in den toestand op Groot-Atjeh zelve.

't Een en ander, in verband met het verbroken evenwicht in de Indische financiën, gaf aanleiding, dat de Regeering besloot tot een concentratie onzer krachten over te gaan, door in plaats van de verspreide posten een goed gesloten postenlinie aan te leggen, die in een beperkten kring onze hoofdvestiging moest omgeven. Ter zelfder tijd zouden de kuststaatjes, die den vijand steunden, zoo streng mogelijk van allen in- en uitvoer worden afgesloten en een krachtiger en meer gereserveerde houding tegen de hoofden van Groot-Atjeh, die zich zoo dikwijls vijandig jegens ons betoonden, worden aangenomen. Bij het volgen van deze gedragslijn, die door den gouverneur Laging Tobias werd afgeraden, en zonder zijn voorkennis vastgesteld werd, zou er geen sprake zijn van een afzonderlijk civiel bestuur, zoodat dit nu weder met het militair gezag in één hand kon worden vereenigd.

De controleurs in de afdeelingen van Groot-Atjeh werden afgeschaft; de werkzaamheden van den assistent-resident ter Westkust en van den controleur van Segli werden op de daar gevestigde militaire commandanten overgedragen, en de betrekkingen van assistent-resident ter Noord- en Oostkust en van controleur van Samalanga ingetrokken.

Den 19den November 1884 werd deze nieuwe organisatie van het bestuur afgekondigd, en het Gouvernement van Atjeh verdeeld in Groot-Atjeh met Poeloe Weh (waar een kolenstation werd opgericht) en de Onderhoorigheden, die beiden onder een assistent-resident werden gesteld.

De nieuwe linie van 16 posten zou zich uitstrekken van Lamtih ten Westen van Oleh-leh over de reeds bestaande posten Ketapan-Doewa, Lambaroe, Lam-

permej, Lamjong en Pakan Kroeng Tjoet naar Kota Pohama, en omgeven worden door een 1000 meter breede strook, die geheel van kampongs, boomen en struikgewas zou worden ontbloot, ten einde het verdedigingsvermogen der versterkingen zooveel mogelijk te verhoogen.

De gouverneur Laging Tobias, die reeds in Februari zijn ontslag had gevraagd, daar hij van meening was, dat toen de militaire zijde van het Atjehvraagstuk alle andere kwestiën beheerschte, en die de pacificatie verkregen wenschte te zien door het herstel van het Sultanaat, werd eervol van zijn betrekking ontheven en de kolonel der infanterie H. Demmeni, sedert Juni 1883 als militair commandant werkzaam, tot Civielen en Militairen Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden aangesteld.

XIV. DE GECONCENTREERDE STELLING.

Gedurende den tijd, dat de Atjehsche kusten door de marine werden bewaakt, ten einde pressie uit te oefenen op de Onderhoorigheden en den invoer van oorlogsmaterieel en opium tegen te gaan, werd in Atjeh het noodige verricht om de nieuwe postenlinie in orde te brengen.

Nadat den 4den Augustus in het geheim de voorbereidende werkzaamheden waren aangevangen, werd den 29sten September 1884 de post te Roempit, den 1sten November Tjot Iri en den 22sten dier maand Boekit Karang opgericht.

De benteng van Samalanga werd in September naar Kota Pohama, en die van Telok Semawé in October naar Lamtih overgebracht. Siroen werd den 14den November betrokken; den 11den Januari 1885 een blokhuis voor 25 man te Lamara opgericht, en 2 dagen later een diergelijke versterking te Lamsajoeng betrokken.

Den 14den Januari 1885 werd een tijdelijke versterking opgericht te Boektoe, halverwege Lambaroe en Anak-Galoeng, om de transporten te dekken tijdens de opheffing der posten in de Zuiderlinie. Den 28sten Februari werd deze versterking te gelijk met Senelop, Montassik en Anak-Galoeng ingetrokken.

Den 26sten Januari werd de post te Blang gebouwd, nadat de spoorbaan in de Westerlinie voldoende voltooid was; den 5den Februari verrees Lamdjamoe; zeven dagen later werd de Westerlinie opgeheven; weder 3 dagen later de post te Kroeng Raba over zee weg gevoerd; den 28sten Februari Lampeneroet in gebruik gesteld, en den volgenden dag Toengkoep verlaten en de nieuwe post te Lamjong betrokken.

Eindelijk kwam den 25sten Lamreng gereed, zoodat de linie gesloten was, nog 5 dagen vóór den tijd, die daartoe was bepaald. Op den 1sten Maart waren ook de wegen naar Tjot Iri en Boekit Karang, met uitzondering der bermslooten voltooid, en was de weg naar Roempit voldoende verhard.

In December kwam de spoordijk naar Ketapan Doewa gereed, twee maanden

later die tusschen dit punt, Lamdjambi en Lambaroe; den 8sten April kon de lijn tot Lamreng, en in Juli die tusschen Ketapan Doewa en Lambaroe in gebruik worden genomen.

In Augustus 1885 werd de spoorbrug te Lampermej geopend, en den 18den Juli 1886 was het geheele net van tramwegen in gebruik gesteld.

Te gelijk met de ceintuur- en de drie straalbanen werd een telephoonnet aangelegd, dat de posten onderling en met Kota Radja verbond.

De boschvrije strook was, te gelijk met de sluiting der linie, zoo goed als gereed gekomen.

Toen aldus de geconcentreerde stelling was ingenomen, en de oude posten — voorloopig met uitzondering van Tjot Goë — waren ingetrokken, kon het 10de en 11de bataljon naar Java worden teruggezonden. De vroeger bestaande posten, die in de linie waren opgenomen, namelijk Lambaroe, Ketapan Doewa, Lampermej, Lamjong en Kapan Kroeng Tjoet, werden na den 1sten Maart vernieuwd en kwamen alle in het begin van 1886 gereed.

Het door de linie omsloten terrein had een oppervlakte van 30 □ palen of $1^1/_4$ geographische mijl; de afstand tusschen de verst verwijderde posten was $7^2/_5$ Java-palen lang. Slechts de post te Siroen en de blokhuizen te Sabang en te Kota Pagani lagen buiten de ceintuurbaan.

Alle versterkingen hadden den vorm van een gesloten vierkante of rechthoekige redoute met 2 bastions en flankverdediging.

De diagonaal door die bastions gaande, liep in de meeste posten evenwijdig aan het gedeelte ceintuurbaan, waaraan die post (meestal aan de buitenzijde) gelegen was. Op enkele hunner vond men een sortie.

De lengte der facen varieerde tusschen 38 en 73 meters. Met betrekking tot de sterkte der bezetting werden zij onderscheiden in posten van 1 officier en 60, van 2 officieren en 85 en van 5 officieren en 160 man.

Tot de eerste categorie behoorden Pakan Kroeng Tjoet, Boekit Karang, Tjot Iri, Siroen, Blang en Lamteh; tot de tweede Lamjoeng (Lamjong), Kota Pohama, Lamreng, Lampeneroet, tot de grootste *Roempit*, *Lampermej*, *Lambaroe*, *Ketapan Doewa* en *Lamdjamoe*.

Te Lambaroe was het depôt van het 2de garnizoens-bataljon gevestigd.

De posten, wier namen werden gecursiveerd, hadden een bastion, bewapend met een 12 centimeter achterlaadkanon en telden een officier of dienstdoend officier der artillerie onder hun bezetting. Alle overige bastions waren bewapend met kanons van 8 centimeter veld. Zij waren rond en hadden 3 meters straal.

De stormvrijheid werd verkregen door een palissadeering van 2.65 à 2.80 meters hoogte en een horizontale ijzerdraadversperring van 8 meters breedte. Achter de palissadeering bevond zich een rond loopend banket ter hoogte van 1.2 meter beneden den bovenkant.

De stukken vuurden over bank, en de bediening der 8 centimeter werd door een dubbele rij verschuifbare ijzeren blinden gedekt.

De accessoires der posten stonden buiten de versterkingen. Zij waren omringd door ijzeren hekwerk en werden bewaakt door een wachtpost in een verhoogd schilderhuis.

De 4 blokhuizen in de linie waren bestemd voor een bezetting van 25 man. Zij lagen binnen een liggende palissadeering van 3 meter hoogte, welke omringd was door een horizontale draadversperring en hadden twee vierkante bastions. Het blokhuis zelve had een verhoogde vloer, van waar over de palissadeering kon worden gevuurd. Onder dien vloer waren schietgleuven aangebracht.

De linie van posten, die vóór de concentratie de $12^1/_2$ kilometers lange operatielijn van Lambaroe tot Indrapoeri dekte, had haar nut, zoolang zij diende tot het gemakkelijk maken van offensieve operatiën ten Oosten van Glé Kambing. Toen den vijand gelegenheid gegeven was zich op nieuw te organiseeren, bleek die linie te zwak om de XXII Moekims in bedwang te houden.

Zij werd dus vervangen door de geconcentreerde stelling, die een zuiver defensief vermogen had.

Indien men alleen op dat doel had gelet, had zij veel kleiner en goedkooper kunnen wezen en zou dientengevolge minder troepen hebben vereischt. Politieke overwegingen brachten er echter de Regeering toe een deel der XXV en der XXVI Moekims binnen de linie op te nemen. Zoodoende werd tevens getracht onze retraite binnen een bepaalden, doch toch nog vrij ruimen kring den schijn te ontnemen, dat dit geschiedde uit onmacht tegen den vijand.

Behalve de bezetting der posten waren op den 1sten Augustus 1885 te Oleh-leh 2 compagnieën gelegerd. 2 geheele en 2 halve bataljons (12 compagnieën) bezetten Kota Radja en 1 compagnie lag te Lambaroe. De vestingartillerie telde 2 compagnieën; 1 batterij bergartillerie en een half escadron, alsmede een detachement genietroepen hielden in Kota Radja verblijf.

Het korps gewapende politie, waarin reeds sedert eenigen tijd geen Atjehers meer dienst deden, werd den 1sten October 1884 ingetrokken en van toen af werden de gedeelten, waarin de geconcentreerde linie verdeeld was, door zoogenaamde sectorpatrouilles doorkruist.

In het tijdvak, waarin de concentratie tot stand kwam, werden de transporten nog enkele malen aangevallen en ons eenige gewonden bezorgd; werd Samahani door het in brand steken der alang-alang bedreigd, en bij de blussching 1 doode en 4 gekwetsten verkregen; moest een colonne uitrukken om het oprichten onzer versterking te Tjot Iri te dekken, waarbij weder 7 gewonden vielen, terwijl in October de IV en de VI Moekims door 4 mobiele colonnes van rondzwervende benden onder Toekoe Oemar moesten gezuiverd worden. Den 9den November werd bij Anak Paja door een mobiele colonne een aanslag op een transport afgeweerd, waarbij 2 man sneuvelden en 1 werd gewond.

In November hadden er verder geen vijandelijkheden van aanbelang plaats. Den 14den December overvielen 5 oogenschijnlijk ongewapende Atjehers de wacht bij de spoorwegbrug te Oleh-leh, doodden 2 soldaten en verwondden er 1. Der Moekim Lampagger werd toen een boete van 1400 dollars opgelegd.

In de XXII Moekims leden onze troepen, die de transporten tusschen Lambaroe en Lepong Ara dekten, in December een verlies van 6 gewonden, terwijl luitenant P. C. G. Hissink sneuvelde, doch de ontruiming der Zuid-Oostelijke posten geschiedde zonder bezwaar of verlies.

Den 31sten December kostte ons het verdrijven van een bende, onder Toekoe Oemar, uit Poenir 2 gewonde militairen, en gedurende de volgende dagen sneuvelde luitenant E. L. Kerrebijn en 1 mindere, en werden 1 officier en 16 minderen gewond bij het beschermen der transporten tegen Teungkoe di Tiro in de XXII Moekims. Met een verlies van 1 doode en 13 gewonden, waaronder een officier, werden den 12den Januari, toen zich 2000 menschen en vele karren gedurende 7 uren in de XXII Moekims bewogen, de posten voorbij Anak Galoeng ontruimd. Twee dagen later kregen wij, tijdens de ontruiming van Panteh Karang, 1 doode en 6 gewonden. Gedurende de volgende dagen doorkruisten colonnes het terrein op den rechter rivieroever, en werden weder 1 officier en 6 minderen gekwetst.

Den 20sten Januari werd Toekoe Oemar uit de VII Moekims verdreven, na ons 4 gewonden te hebben bezorgd. Korten tijd daarna moest zijn bende, met manschappen van Toekoe Hoesin en Imam Bab versterkt, weder ten koste van 1 doode en 5 gewonden (waaronder 1 officier) verjaagd worden. De opheffing der Zuid-Westelijke posten kostte ons 5 gewonden.

Bij het openkappen van het terrein bij Tjot Iri en Lampermej, gedurende de maand Februari, vielen aan onze zijden 3 dooden en 8 gewonden, en in de VI Moekims, werden bij zoodanige gelegenheid 2 officieren en 6 minderen gekwetst en 1 mindere gedood.

Anak Galoeng, Montassik, Senelop en Boektoe werden den 28sten Februari ontruimd ten koste van 5 gewonden.

Het verder openkappen van de 1000 meters breede vrije strook kostte ons in Maart in de VI Moekims drie gesneuvelden, luitenant J. Burg en 2 minderen, terwijl er 18 minderen gewond werden. Bij die werkzaamheden in de IX Moekims werden 1 officier en 2 minderen gekwetst.

Den 28sten April werd een klein transport tusschen Lamjoeng en Boekit Karang aangevallen. 1 soldaat, 1 dwangarbeider, 3 vrouwen en 2 kinderen werden daarbij gewond.

Toen de vijand ons buiten de linie niet meer belagen kon, trachtte hij de daarbinnen wonende bevolking tot vijandelijkheden op te wekken of te dwingen.

Den 25sten Februari 1885 overvielen schijnbaar bevriende en op het oog ongewapende Atjehers, die van den passer te Kota Radja kwamen, de wacht te Pendeti. 3 minderen werden gedood en 6 gewond.

Naar aanleiding van dit feit werd het dragen van wapenen aan de Atjeh'sche bevolking verboden en een geregelde patrouillegang binnen de daartoe aangewezen kringen vastgesteld. Zij, die zonder vergunning wapenen droegen, zich des nachts buiten de kampongs ophielden, roofden, moorden of schade veroorzaakten, zouden worden neergeschoten.

Nadat de nieuwe postenlinie gesloten was (25 Februari 1885), werden er nog 2 blokhuizen bijgebouwd; de vrije open strook om de linie voltooid, hetwelk ons 2 dooden en 11 gewonden, waaronder 2 officieren, kostte; de ceintuurbaan voleindigd; de overige posten (Tjot Goë den 19den Augustus) ingetrokken, en in Juli nog een bataljon (het 2de) naar Java terug gezonden.

De verhouding tot de hoofden was inmiddels verbeterd. Wel volgde in Augustus 1884 de Imam van Sebreh het voorbeeld van Toekoe Tjoet Mohammad, Oeloebalang der VII Moekims Baid, en liep met zijn broeder Haschim naar den vijand over, doch Toekoe Ibrahim, Oeloebalang der III Moekims Kajoe Adang, hield zich na zijn terugkomst rustig en kreeg den titel van Oeloebalang van het Gouvernement om bij onderhandelingen als tusschenpersoon te dienen.

Daarenboven had de terugkeer van Toekoe Moeda Baid uit zijn ballingschap te Ternate (18 October 1884) een gunstigen invloed op de stemming van eenige hoofden in de XXII Moekims. Toekoe Tjoet Mohammad, het hoofd van Sibreh, de Iman van Lam Leuh, Toekoe Ali Lepong, Toekoe Sjech en anderen onderwierpen zich, en Toekoe Tjoet Bantah, eveneens uit zijn ballingschap teruggebracht, werd met vreugde in de IV Moekims weergezien. Ook Toekoe Lampadang (Toekoe Nanta Setia Radja) keerde in de IV Moekims terug, en er werd aanraking verkregen met het Sagi-hoofd der XXII Moekims, Radja Koewala. Toekoe Aris, panglima prang en in vroegeren tijd vertegenwoordiger des Sultans in de V Moekims Montassik, werd den 1sten Mei 1885 als Panglima Prang Besar door het Gouvernement beëedigd.

De blokkade der kust, die, slechts gedeeltelijk werd toegepast, oefende gedurende den korten tijd waarin zij werkzaam was, geen invloed uit op de ons vijandige partij en werd na het voltooien der geconcentreerde linie opgeheven. Alle in- en uitvoer werd van toen af geheel vrijgelaten in verband met een stelsel van non-interventie in de binnenlandsche aangelegenheden der kuststaatjes.

In Groot-Atjeh moest echter worden getracht betrekkingen aan te knoopen met voorname hoofden en hun de overtuiging in te prenten, dat wij voor goed de ingenomen stelling zouden bezet houden.

De hoop, dat onder de werking van dit nieuwe stelsel de bevolking ons bestuur zou leeren verkiezen boven het vroegere van den Sultan werd niet vervuld.

Al bleek de linie ten volle bestand tegen vijandelijke aanslagen, zoo kon zij toch niet verhinderen, dat kleine vijandelijke benden er binnen drongen. Op den 16den Mei werden van een patrouille nabij Mandarsah Poetih 2 soldaten

gedood en 7 gewond. Daar de verscherpte bepalingen op het dragen van wapenen geen voldoende uitwerking hadden, werd de geheele linie voor in- en uitgang gesloten, het opengekapte terrein tot verboden terrein verklaard en verdachte personen ontwapend of buiten de linie gebracht.

Bij de opruiming van Lamgaroet, waaruit Siroen beschoten was, werden 5 mindere militairen gewond (18 Juni).

Zeven dagen later werd een klein transport van Lambaroe door passergangers aangevallen. 3 soldaten en 1 dwangarbeider sneuvelden, de 2 overige soldaten en een dwangarbeider werden gewond.

Bij een dergelijke gelegenheid werden den 5den Juli 6 minderen gekwetst.

De maand Augustus kenmerkte zich door grooter bedrijvigheid bij den vijand.

Den 11den werd de afkomende wacht van het blokhuis te Lamara à bout portant beschoten, in weerwil van een veldontdekking, sterk 25 man, die op 500 pas afstand van het blokhuis positie genomen had om haar in te wachten. Eén mindere sneuvelde; de overige vijf manschappen werden gewond. Den 14den leed een patrouille bij de trambaan een verlies van 2 man; den 17den werd een vijandelijke bende van 40 man, die zich tusschen Lamara en Ketapan Doewa in hinderlaag had gelegd, overvallen en leed een verlies van 21 dooden, terwijl aan onze zijde 1 officier en 5 minderen gekwetst werden.

Bij het verplaatsen van het blokhuis, hetwelk de werkzaamheden aan den spoorbrug bij Lampermej had gedekt en dat nu naar de Kroeng Lingkar werd overgebracht, werden den 25sten Augustus 4 militairen en 2 dwangarbeiders gewond.

Den 2den October verjoeg een colonne een vijandelijke bende, die de transporten van Lambaroe naar Siroen beschoot. Onze troepen verkregen daarbij 1 doode en 1 gewonde. Den 17den November werd een patrouille binnen de linie aangevallen, waarbij deze een verlies had van 1 doode en 1 gewonde.

Het herstellen van de schade door den vijand aan de trambaan veroorzaakt kostte ons den 7den December op nieuw 1 doode en 4 gewonden, waaronder 1 officier.

Ook moest het binnenvaren der Koewala Tjangkoel verboden worden, sedert daar binnenvallende Chineesche prauwen door Atjehers werden beroofd of beschoten.

Op Poeloe Bras werd den 23sten December 1885 een kleine patrouille beschoten door een uit de VI Moekims overgestoken 40 man sterke vijandelijke bende, en den volgenden dag een detachement van den oorlogstoomer Palembang, dat aan den wal ging schijfschieten, overvallen en een verlies van 5 man toegebracht. De colonne, die daarop het eiland doorkruiste, bespeurde niets van den vijand.

In April 1886 begon de vijand zich weder overmoediger te betoonen. Wel viel een sterke bende, die in den nacht van 1 op 2 April binnen de linie was gedrongen, in een hinderlaag, doch twee dagen later bleek de 300 man sterke

vijand zich ter hoogte van Kota Radja Bedil bij een heilig graf te hebben genesteld. Zijn verdrijving kostte ons 5 dooden en 35 gewonden, onder welken 3 officieren.

Het verontrusten van het etablissement op Poeloe Bras werd ook in 1886 voortgezet. Bij een nachtelijken overval op 4 Mei 1886 kreeg het daar geposteerde detachement 6 gewonden, en den 3den Januari 1887 4 gekwetsten. Ook toen doorkruiste een colonne van 250 man het eiland, doch vond weder niets.

Bij het bouwen van een blokhuis, dat ter beveiliging van het kampement te Oleh-leh in de omgekapte kampong Sabang werd opgericht, sneuvelden 2 soldaten en werden een paar minderen gekwetst.

Het vuur uit een vijandelijke benteng Kota Pagani, in de VI Moekims gelegen, kon niet tot zwijgen worden gebracht, al werden die Moekims ook uit onze posten en door de marine beschoten.

Uit vele andere kleine feiten, die hier niet vermeld kunnen worden, bleek, dat de veiligheid binnen de linie nog veel te wenschen overliet.

Den 27sten Juli werden onder anderen van de afkomende wacht van Lamsajoen 2 soldaten gewond. Daar de Imam van die kampong medeplichtig was aan deze overvalling, werd zij met 700 dollars boete gestraft.

Ook bij Kota Radja werd een patrouille geattakeerd, en een maand later (in den nacht van 3 op 4 September) de luitenant-kolonel J. W. Stemfoort, die met 4 minderen een ronde maakte, door 12 Atjehers nabij den Kraton besprongen. Een mindere sneuvelde en de overige werden alle gewond.

Om het verzamelen van benden buiten onze linie tegen te gaan, beschoot de marine herhaaldelijk nabij de kust gelegen kampongs. Wel werd daardoor Teungkoe di Tiro genoodzaakt nu en dan te verhuizen, maar het beschieten onzer posten, het stelen van telephoondraad, het stichten van brand binnen de linie en het uitoefenen van zeeroof bleven voortduren.

Had dus de concentratie in dat opzicht voorloopig weinig verbetering aangebracht, de groote inspanning bij het terugtrekken in de nieuwe linie van de troepen geëischt en waarschijnlijk ook het belangrijke grondverzet hadden hun gezondheidstoestand zoo zeer aangetast, dat daardoor ook het nut der besparing van strijdkrachten te loor ging. De berri-berri die hevig begon te woeden, maakte zooveel evacuätiën noodig, dat aan het leger nog hoogere eischen moesten worden gesteld, dan voordat de zoozeer verkleinde stelling werd ingenomen.

De sterkte der troepen bedroeg in 1885 gemiddeld 4200 man. Daarvan overleden 816 man, dus 19.5 %, terwijl de verhouding in de beide vorige jaren 5 en ruim 5½ % was geweest. Daarenboven werden er 859 militairen afgekeurd; dus 20½ %, terwijl die cijfers, in de beide vorige jaren 2½ en ruim 4 % hadden bedragen.

De cholera en dysenterie, die zich toen ook vertoonden, namen het volgende jaar in hevigheid af.

Van de gemiddelde sterkte gedurende dat jaar (3276 man) overleed 18.8 %

en werd 10 % afgekeurd. 4868 personen werden geëvacueerd, welk cijfer over het vorige jaar 2305 bedroeg.

De verwachting, dat Toekoe Lampadang zich zou onderwerpen, werd niet vervuld. Ook Toekoe Nja Mohammad, waarnemend Oeloebalang der IX Moekims, koos na de concentratie al spoedig de zijde van de oorlogspartij, hoewel hij een bezoldiging ontvangen had, op voorwaarde, na de concentratie onzer troepen, nooit de wapenen tegen ons te voeren, doch Toekoe Neq Poerba, die hem daar in het bestuur opvolgde, toen hij meerderjarig geworden was, toonde in de laatste maanden van 1885 toenadering tot ons bestuur. Ook bleef Toekoe Moeda Baid een gunstigen invloed uitoefenen, zoolang zijn beschermer generaal Demmeni leefde en toonde ook het jeugdige hoofd der XXVI Moekims, Toekoe Nja Bantah, zich getrouw door Toekoe Rajoet, vroeger Oeloebalang der III Moekims Oleh-Karang, te overreden om zich weder in zijn gebied te vestigen.

Toekoe Kadli Malikoel Adil, Oeloebalang van Mesdjid Raja, overleed den 5den September 1885, en werd door Toekoe Hoesin, onder voogdij van Toekoe Nja Mohammad, opgevolgd.

Toekoe Tjoet Bantah, Oeloebalang der IV Moekims, had moeite zich staande te houden in zijn gebied en week zelfs gedurende eenigen tijd binnen onze linie terug.

Den 13den December 1886 overleed de gouverneur Demmeni, die eenige maanden te voren tot generaal-majoor was bevorderd. Het had hem niet mogen gelukken de Regeering te overtuigen, dat het stelsel van leidelijk afwachten totdat de vijandige partij haar onderwerping zou komen aanbieden, ons steeds verder van het beoogde doel verwijderde.

Toekoe Haschim had Toeankoe Daoed meerderjarig doen verklaren en hem in de Messigit van Indrapoeri als Sultan doen uitroepen en huldigen. Teungkoe di Tiro werd ruim voorzien van datgene wat hij tot het voeren van den heiligen oorlog noodig had; de vrije handel bracht welvaart en vertier buiten het door ons bezette gebied en in de kuststaten, waar ons gezag al meer en meer te niet ging. Omdat te herstellen droeg de Gouverneur een scheepvaartregeling voor, die door de Regeering werd afgekeurd.

Zijn opvolger, de kolonel H. K. F. van Teijn, kreeg opdracht consequent voort te gaan in de eenmaal gevolgde richting met het beginsel van herstel van het Sultanaat onder ons protectoraat tot basis zijner handelingen.

Dat herstel van het Sultanaat moest hij zien te verkrijgen door geleidelijke aanraking te verkrijgen met Kemala, met vermijding echter van den schijn, dat wij die aanraking zochten.

Reeds in het eerste jaar van zijn bestuur sprak de nieuwe Gouverneur, die met de Regeering overtuigd was van het nut, dat door een herstelling van het Sultanaat kon worden verkregen, te vergeefs zijn gevoelen uit over de wenschelijkheid eener goed ingerichte scheepvaartregeling en de noodzakelijkheid der wederoprichting van den post te Telok-Semawé.

Zonder die maatregelen zou men naar zijn gevoelen tot in het oneindige op de onderwerping van het geheele gebied van Atjeh kunnen wachten.

Ook tijdens zijn bestuur bleven de vijandelijke benden onze posten en treinen beschieten en drongen kleine troepen Atjehers des nachts binnen onze liniën, roofden telephoondraad, alarmeerden de buitenwijken van Oleh-leh en Kota Radja of bestalen de kampongbewoners.

In April 1887 slopen een groot getal kwaadwilligen door onze linie en vestigden zich weder te Kota Radja Bedil bij het daar gelegen heilige graf. Wel werden zij verdreven, maar tegen het einde van September werden berichten ontvangen, dat zij op nieuw plannen maakten om zich daar te verzamelen en te nestelen.

Er werden toen hinderlagen gelegd, die op verren afstand het binnen rukken van ongeveer 200 man bespeurden.

Doorzoeking van het terrein op den volgenden dag gaf geen resultaat, maar wel werd toen vernomen, dat zich reeds omstreeks 400 vijanden binnen de linie ophielden en zich op den Pedirdijk versterkten achter de planken der daarin gelegen- en nu opgebroken bruggen.

Aanstonds werd besloten hen den volgenden dag te verdrijven en gedurende den nacht langs de Oosterlinie hinderlagen te leggen om het binnendringen van een daartoe gereed staande tweede bende te verhinderen.

Het gelukte hier dan ook aan kapitein J. Buijs des nachts een bende van 400 gewapenden en ongewapenden terug te slaan.

Ter zelfder tijd werd de Koewala Giegieng door twee stoomschepen bewaakt, omdat, naar gezegd werd, drie groote vijandelijke prauwen over zee versterking wilden brengen aan de Atjehers, die Kota Radja Bedil bezet hielden.

Leider: luitenant-kolonel J. A. Vetter.

1ste colonne,
onder majoor J. A. Vink:

12de bataljon infanterie (14 officieren, 293 minderen);
2 sectiën bergartillerie (3 „ 45 „);
½ escadron cavalerie;
1 detachement genietroepen (1 officier, 30 minderen);
ambulance;
62 dwangarbeiders.

2de colonne,
onder luitenant-kolonel S. Barthelemy:

3de bataljon infanterie (15 officieren, 343 minderen);
1 detachement infanterie, onder kapitein van der Meer, sterk 84 minderen;
1 detachement, onder kapitein van den Bussche, sterk 4 officieren en 153 minderen;
2 coehoorn-mortieren;
10 cavaleristen;
ambulance;
68 dwangarbeiders.

In den vroegen morgen van den 2den October rukten de hiernevens vermelde colonnes uit Kota Radja op ten einde Teungkoe di Tiro uit Kota Radja Bedil te verdrijven, terwijl twee gewapende sloepen in de Koewala Atjeh positie namen om de Atjehers het oversteken der rivier te verhinderen.

De 1ste colonne zou langs den Pedirdijk naar Loëe (Lambaroe) marcheeren (zie kaart nº. 52), daar Oostelijk afslaan en in Noordelijke richting naar Koewala Noord trekken.

De 2de colonne, te half zes 's morgens per stoomtram naar Pakan Kroeng Tjoet vervoerd, moest van daar over Kota Pohama Westwaarts rukken, terwijl het

detachement VAN DER MEER ten Noord-Oosten van Pakan Kroeng Tjoet in stelling kwam.

Beide colonnes zouden vervolgens Koewala (Noord) aanvallen en doorrukken naar Kota Radja Bedil, bij welke beweging VAN DER MEER haar langs het strand zou volgen.

De 2de colonne ving te 7 ure voormiddags haar marsch van Pakan Kroeng Tjoet in Westelijke richting aan, met de cavalerie vóór zich en een divisie als voorhoede.

Toen de lagune gepasseerd was, werd bespeurd, dat de twee marinesloepen aan de riviermonding in hevig gevecht gewikkeld waren.

Terwijl twee compagnieën ter harer assistentie werden afgezonden, vervolgde de colonne haar weg, en ontving tegen 8 ure voormiddags vuur uit Koewala Noord, ter plaatse, waar het detachement VAN DEN BUSSCHE, dat, in afwachting van nadere bevelen, voorloopig te Kota Moesapi was achtergelaten, zich bij haar voegde. Na met het geschut 16 worpen naar die kampong gedaan te hebben, rukte een compagnie voorwaarts ten Zuiden van een bamboe doeri pagger, die in de richting van West naar Oost langs de Zuidzijde van de kampong gelegen was, en in Oostelijke richting daarlangs vooruit sprong, terwijl 50 man, onder kapitein VAN DEN BUSSCHE, aan de Noordzijde een omtrekking verrichtten. De laatste kwam met zijn soldaten het eerst binnen de vijandelijke linie, die ten Westen van Koewala Noord met beide vleugels tegen moeras aansloot.

Na dapper verzet werd de vijand uit deze linie verdreven. Hij liet daarin 17 dooden achter, en had onze troepen een verlies van 1 doode en 11 gewonden toegebracht.

Op dat oogenblik deboucheerde het 12de bataljon (1ste colonne) uit het Zuiden, en kwamen de twee compagnieën terug, die het strand hadden schoon geveegd. De colonne VAN DER MEER had tijdens dit gevecht stelling genomen op het strand en rukte vervolgens daarlangs voorwaarts tot ten Noorden van Kota Radja Bedil, waar zij onder hevig vijandelijk vuur terrein bleef winnen, terwijl het detachement VAN DEN BUSSCHE, met een compagnie versterkt, zich op den linker vleugel bij haar aansloot.

De 1ste colonne had bij haar aankomst te Lambaroe den Pedirdijk door een peloton cavalerie doen afzetten en dit door een peloton infanterie versterkt, toen de vijand van daar in Westelijke richting uitweek.

Zij zelve vond de brug over de Aroesan Kroeng Tjoet, die de Titi Pandjang met de Atjeh-rivier vereenigt, bezet. Nadat de artillerie hiertegen in werking was gebracht, ging de vijand te kwart over achten 's morgens op de vlucht, na ons vier gewonden te hebben bezorgd.

Vervolgens passeerde zij die brug, waarbij de artillerie veel vertraging ondervond, en nam stelling ter linker zijde van de 2de colonne, waar zij al dadelijk één stuk in batterij bracht.

Tegen half tien voormiddags bespeurde zij het op den Pedirdijk gestationneerde peloton, dat, daarlangs oprukkende, den vijand uit drie stellingen verdreef. De cavalerie, die daar de Aroesan niet kon passeeren, voegde zich over Lambaroe bij de 1ste colonne, die naast de 2de in stelling stond.

De geheele macht rukte nu in Westelijke richting op en de vijand vluchtte, daar een sectie, onder luitenant GAADE, die tot de meer Noordelijk ageerende afdeelingen behoorde, den in zijn rug gelegen heuvel van Kandang Radja Bedil bestormd en genomen had. Het nipa-bosch, waarin de vijand terug week, werd door artillerie en infanterie onder vuur genomen en daarna werd langs het strand een verkenning gemaakt tot aan de riviermonding.

Vijf minderen waren gesneuveld en 19 minderen gewond, terwijl 3 officieren lichte kwetsuren bekomen hadden.

Den volgenden dag ontving de Gouverneur een brief van TEUNGKOE DI TIRO, waarin deze schreef, dat hij ten zeerste vertoornd was, omdat hij gestoord was geworden bij het bezoeken der heilige graven, en waarin hij eischte ook de andere heilige graven met zijn volgelingen gedurende eenige dagen te kunnen bezoeken zonder door ons te worden lastig gevallen, tot tijd en wijle hij ons voor goed van Atjeh zou hebben verdreven.

Hij eindigde, met de opmerking, dat wij niet handelden als de Engelschen en Amerikanen, en dat hij aanraadde ons te bekeeren en Mohammedanen te worden.

Dit schrijven wordt hier in het kort vermeld om duidelijk te maken, dat dit priesterhoofd ook toen nog de hoop voedde ons te kunnen noodzaken Atjeh te verlaten, en om aan te toonen welk een hooge minachting de Mohammedaan van Noord-Sumatra voedt voor den kafir, tot wien en over wien hij niet anders spreekt dan onder het gebruiken van voornaamwoorden, die alleen tegenover slaven en de laagste klasse der bevolking worden gebezigd.

Een colonne, uit de drie wapens bestaande, op dien dag uitrukkende, ontdekte verder geen spoor meer van den vijand en slechtte zijn versterkingen.

Slechts enkele malen waagden de benden van dezen Oelama aanvallen op onze wachten of patrouilles. Dit laatste was b. v. het geval op den 2den Januari 1888, tusschen Lambaroe en Siroen, waarbij een patrouille van 12 man de helft harer sterkte aan dooden en gewonden verloor.

In den nacht van 9 op 10 November 1887 stak weder een bende uit Lampager naar Poeloe Bras over. Onverwijld werd een bataljon naar de Zandbaai gezonden, vanwaar langs twee verschillende wegen, naar de Lambalei-baai gemarcheerd werd zonder dat het gelukken mocht den vijand te ontmoeten. Toen het intusschen bleek, dat hij zich aan de Zuidkust versterkte, werd de inmiddels met eenige compagnieën en 4 Coehoornmortieren versterkte macht daarheen overgebracht. De vijand hield nergens stand, maar week met kleine troepjes in het gebergte terug. Zoowel om die reden, als om de inmiddels ingevallen zware regens,

werd tot den terugtocht naar den vasten wal besloten, en deze den 19den aanvaard. Onze troepen hadden een verlies geleden van 2 dooden en 7 gewonden.

De bezetting van Poeloe Bras werd tijdelijk met 2 officieren en 60 man versterkt, en op de bij het etablissement gelegen heuvels werd een verplaatsbaar wachthuisje gebouwd.

Nadat in December de havensloep ter reede van Oleh-leh was weggevoerd, werden den 25sten Februari 1888 op Poeloe Bras weder 22 koeien gestolen door bewoners van Lampager.

Naar aanleiding der mededeeling van het hoofd der VI Moekims, dat Teungkoe di Tiro naar dat eiland was overgestoken, rukte 2 dagen later een colonne naar Koewala Pantjar, waar zij, in vereeniging met de marine, Lampager tuchtigde. 40 Huizen, eenige prauwen en 4 groote kanonnen werden vernield. Daarbij vielen van de zijde van Lambaroe eenige schoten, waardoor de onzen 2 gewonden bekwamen.

In tegenstelling met zijn voorganger was de kolonel van Teijn van gevoelen, dat het verkeer met de bevolking buiten de linie moest worden aangemoedigd, en gebroken moest worden met het stelsel van geheele onthouding in deze.

Dientengevolge werden den 1sten Februari 1888 de militaire commandanten van Lambaroe en Pakan Kroeng Tjoet tijdelijk belast met het onderhouden van politieke aanrakingen met hoofden en bevolking buiten de linie, doch nu waren het weder de Moslemin, die dit door berooving, verwonding en vermoording der passergangers te keer trachtten te gaan.

In Juni 1887 was Toeankoe Abdoel Masdjid, neef en schoonvader van den als wettig beschouwden opvolger voor den Sultanszetel, te Kota Radja aangekomen en had daar trouw gezworen aan den Koning.

Daarna was hij naar de Noordkust terug gekeerd om bij de oorlogspartij in ons belang werkzaam te wezen. Ook enkele andere hoofden onderwierpen zich, onder anderen Toekoe Tjoet, Imam van Toengkoep, die, op de vastgestelde bezoldiging, tot Oeloebalang der XIII Moekims Toengkoep werd aangesteld, terwijl Toekoe Nanta, vroeger hoofd der VII Moekims, die door zijn eed weerhouden werd om zich aan ons te onderwerpen, met ons bestuur in aanraking kwam, en wist te bewerken, dat zijn idiote zoon, Toekoe Rajoet, door ons als hoofd van genoemd landschap werd aangesteld.

Andere hoofden der XXVI Moekims, die op brutalen toon een maandelijksch tractement eischten, als zij zich schaarden aan de zijde van ons bestuur, werden afgewezen.

Al wist dus de Gouverneur langzamerhand eenigszins het vertrouwen der hoofden te herwinnen en met Panglima Polim en Teungkoe di Tiro in briefwisseling te treden, zoo bleef hij toch van gevoelen, dat slechts door een goede scheepvaartregeling het beoogde doel kon worden bereikt.

Hoewel de Regeering dit niet beaamde, gaf zij hem omstreeks het midden

van 1888 vergunning een gedeelte aan de Westkust voor in- en uitvoer te sluiten, ter bestraffing voor hetgeen daar met de Hok Canton was geschied.

Daarmede werden zulke gunstige resultaten verkregen, — onder anderen werd Toekoe Oemar genoodzaakt het door hem veroverde gebied aan de rechthebbenden terug te geven, — dat de regeering in het einde van hetzelfde jaar er in toestemde, die bepaling ook op eenige staatjes van de Noordkust toe te passen.

Hoezeer op deze wijze de positie van ons bestuur tegenover de vijandige partij werd versterkt, bleek uit de toenadering, die Teungkoe di Tiro betoonde, en uit zijn voorstel om den pretendent-Sultan bij ons te brengen en zich met hem te onderwerpen. Hij liet daarbij doorschemeren, dat hij voor zich dan aanspraak zou maken op de positie van Ferdana mantri, welke van rechtswege aan de voornaamste wereldlijke hofgrooten toekomt.

Die voorstellen stonden in verband met een scheuring in de partij van verzet, waarvan de wereldlijke hoofden opkwamen tegen het overgroote gezag, dat Teungkoe di Tiro zich had weten aan te matigen. De jonge Sultan, zich verzettende tegen zijn voogd, Toeankoe Haschim, was zelfs naar Teungkoe di Tiro te Anak Galoeng uitgeweken, nadat hij van het hoofd van het landschap Kemala het verzoek had ontvangen te verhuizen naar zijn eigen apanagegronden, ongezind als deze was zijn inmenging in de binnenlandsche bestuurszaken te dulden. Van Anak Galoeng was de pretendent-Sultan naar Kemala teruggekeerd; had het, met behulp van Pedirsche grooten, veroverd en Toeankoe Haschim verdreven.

Wat van zulk een Sultansbestuur en zulk een Ferdana mantri te verwachten zou zijn, leert ons de treurige geschiedenis van Palembang. De twist tusschen den pretendent-Sultan en zijn voogd werd trouwens korten tijd daarna door Panglima Polim bijgelegd, toen de Radja van Gighen tegen den eersten in het krijt was getreden.

Door de vermelde voorstellen af te wijzen hernam de Gouverneur de positie van gezag, die het bestuur te Atjeh in de vroegere jaren tegenover de priester- en de Kemala-partij had verspeeld.

Gedurende deze periode (einde 1888 en begin 1889) bleef het op Groot-Atjeh vrij rustig en bepaalden de kwaadwilligen zich voornamelijk tot aanslagen op den stoomtram, waaronder zij springmiddelen plaatsten, die op vernuftige wijze uit oude granaten werden vervaardigd.

Nadat de beide partijen onder onze tegenstanders zich in April 1889 weder hadden verzoend, vertoonden zich spoedig nieuwe teekenen van meerdere werkzaamheid bij den vijand en werden onze posten, trams, patrouilles en escorten met meer hevigheid beschoten. Vooral Kota Pohama had veel te lijden van het geschut, dat Teungkoe di Tiro in batterij had gebracht, zoowel op de landtong, 700 meters ten Oosten van dien post, als aan de overzijde der lagune in Zuidelijke richting, en in zijn sterkte Kota Toeankoe, op 1200 meters Zuid-Oostelijk

van Kota Pohama gelegen. Naar luid der berichten, zou Kota Toeankoe door 25 à 30, Toengkoep door ongeveer 35, Tjot Paija door 20 en Lambada door 100 à 125 man zijner benden bezet wezen.

Na de snelle beëindiging der onlusten in Edi in Mei 1889, kreeg de Gouverneur de handen vrij om ook op Groot-Atjeh te toonen, dat onze lijdelijke houding geen gevolg van onmacht was.

Hij besloot dan ook den 26sten Juli een einde te maken aan het beschieten onzer stelling te Kota Pohama en 's vijands geschut te doen vernielen.

Te kwart voor drieën 's nachts rukten 2 compagnieën, een detachement genietroepen en enkele ordonnansen onder commando van den majoor B. C. van de Sande van Kota Radja naar Kota Pohama, en de hier nevenvermelde colonne naar Pakan Kroeng Tjoet, terwijl tegenover Koewala Giegieng een oorlogschip in positie kwam. (Zie schetskaart N°. 52, waarop de marschrichtingen zijn aangegeven.)

Majoor H. Begeman;
het 14de bataljon infanterie, sterk 15 officieren, 373 minderen;
een detachement cavalerie, sterk 1 officier, 31 minderen;
een ambulance met 1 officier van gezondheid en 10 minderen;
30 dwangarbeiders.

Majoor van de Sande, versterkt met 40 man der bezetting van Kota Pohama, kreeg tot opdracht, te half vijf 's morgens van daar af te marcheeren, 's vijands stelling op de landtong te nemen, zijn geschut onbruikbaar te maken, er een compagnie achter te laten en met de rest zijner troepen naar Kota Pohama terug te keeren.

Het 14de bataljon moest een kwartier vroeger naar Tjadé Kedjoeroean marcheeren, dan, onder dekking van flanken en rug, een Noordelijke richting inslaan en voortschrijden tot aan de lagune, om daar, vermoedelijk in den rug van Kota Toeankoe, positie te nemen tegen den vijand, als die uit het Noord-Oosten zou willen opdringen of uit het Westen naar die zijde de vlucht willen nemen.

Het zou tevens de genoemde versterking hebben te veroveren, indien het deze op of in de nabijheid van zijn marschrichting mocht aantreffen. Zoodra dit bataljon in stelling zou zijn gekomen, zou luitenant F. J. F. Veerman met 25 bajonetten en een detachement genietroepen, onder luitenent N. Hageman, van Pakan Kroeng Tjoet, waar 2 sectiën berggeschut beschikbaar bleven, langs den rechteroever der lagune door Oedjong Gedong naar Kota Toeankoe oprukken om het geschut dier sterkte onbruikbaar te maken. Door de genomen beschikkingen kon namelijk worden verwacht, dat de vijand, zich van alle zijden bedreigd ziende, die positie zou verlaten.

Majoor van de Sande bereikte ongehinderd te 5 ure 50 minuten voormiddags de vijandelijke batterij op de lantong, die verlaten bleek en waar het geschut was weggevoerd.

Hij bleef daar voorloopig in stelling om den vijand vast te houden, die aan de overzijde der lagune bespeurd werd en met wien salvo's gewisseld werden. Twee prauwen, aan die overzijde gelegen, werden door kettinggangers weggevoerd.

Te half negen voormiddags kreeg hij last een sectie naar Kota Pohama te zenden ten einde het detachement Veerman te steunen.

Het 14de bataljon zonderde bij zijn opmarsch achtereenvolgens twee pelotons af om stelling te nemen bij een verlaten benteng ten Zuiden van Tjadé Kedjoeroean en bij het punt, waar de Blang Padjang verlaten werd. Aangekomen ten Oosten van Tjadé Kedjoeroean, welk punt door den commandant werd beschouwd als datgene, waar de colonne zich moest opstellen, posteerde hij daar een compagnie. Na aldus de nadering des vijands te hebben belet en zich voor den terugmarsch gedekt te hebben, ondernam hij met de overige troepen, de cavalerie aan het hoofd, een verkenning langs een voetpad, dat langs den Zuidrand van het moerassige Tjadé Kedjoeroean voerde, en kwam ongeveer te kwart over zevenen 's morgens door een wending naar het Noorden tot op 100 pas van een vijandelijke benteng, waarachter, volgens de gidsen, Kota Toeankoe gelegen was.

Uit die benteng, welke later bleek Kota Toeankoe zelve te wezen, werd dadelijk het vuur geopend.

Het schieten uit een verhoogd wachthuis werd spoedig tot zwijgen gebracht, maar het vuur, dat ons uit een daarbij gelegen aarden versterking met voorgelegen versperring werd te gemoet gezonden, bleef voortduren.

Daar de bataljons-commandant zijn macht niet sterk genoeg achtte om over het moerassige, vrij wel onbegaanbare terrein, vol afgekapte nipa-stammen, die benteng aan te vallen, terwijl hij tevens meende, dat het detachement van Veerman niet tot daar had kunnen doordringen, besloot hij, te 7 ure 's morgens ongeveer, tot de retraite over te gaan. Met 1 doode en 3 gewonden trok hij dus terug op de achter gelaten compagnie, waarbij hij een stelling innam. Aangezien ook hier de vijand opdrong, en hem geen nadere bevelen werden verstrekt, marcheerde hij, onder voortdurend vuur op zijn linkerflank, naar Pakan Kroeng Tjoet terug, terwijl het peloton, dat op de Blang Pandjang was achtergelaten en dat het hevigste vuur van den vijand doorstaan had, zich bij zijn colonne aansloot.

Luitenant Veerman, die in de vroegte met majoor Begeman had afgesproken, dat hij te 6 ure 's morgens zou afmarcheeren, daar het bedekte terrein hem niet toeliet na te gaan, wanneer diens colonne haar stelling zou hebben ingenomen, vertrok met zijn detachement te half zeven 's morgens van Pakan Kroeng Tjoet. Hij maakte onderweg een verlaten stuk geschut onbruikbaar, maar ondervond voor Kota Toeankoe een hevigen tegenstand.

Tijdens de vergeefsche bestorming, op de West- en Noordzijde dier sterkte ondernomen, waarbij 1 mindere sneuvelde en 3 andere gewond werden, rukten de beide officieren en eenige minderen naar de poort in de achter- of Oostzijde der met een bamboe doeri versperring omgeven vierkante aarden versterking, doch zij ontvingen daar, zoowel uit die positie, als van de overzijde der lagune

zooveel vuur, dat VEERMAN en 3 minderen sneuvelden, 14 minderen gewond werden, en van de bestorming moest worden afgezien.

Bij de retraite ontving ook de andere officier een doodelijk schot. De rest van het detachement, dat naar den post terugweek, werd opgenomen door de sectie der colonne van DE SANDE en kwam te 9 ure voormiddags op Pakan Kroeng Tjoet aan.

Op last van den Civielen en Militairen Gouverneur werden nu in allerijl het 3de bataljon en 2 compagnieën van het 17de bataljon uit Kota Radja ontboden.

Luitenant-kolonel DE BANK LANGENHORST;
2¾ bataljon infanterie;
1 peloton cavalerie;
2 sectiën bergartillerie;
genietroepen;
ambulance.

Daarna marcheerde de geheele hiernevens vermelde nu beschikbare macht, de cavalerie aan het hoofd, te 11 ure voormiddags de Blang Pandjang op.

Uit het Oosten hevig vuur ontvangend, waartegen de artillerie en een compagnie in stelling kwamen, verlieten de troepen den hoogen weg en rukten door het ten Noorden daarvan gelegen, met biezen begroeid terrein verder, waarbij eenige manschappen werden gewond. Aangekomen ter hoogte van den Oosthoek van Tjadé Kedjoeroean, werd naar het Noorden, Oosten en Zuiden front gemaakt, en een sectie artillerie in batterij gebracht tegen den vijand, die uit die richtingen hevig vuurde. Nadat de cavalerie die kampong verkend en onbezet bevonden had, werd, met achterlating van het 14de bataljon, een pad gevolgd, dat Noordelijk om de kampong voerde, en positie genomen op 350 pas afstand van 's vijands versterking, die in Westelijke richting op een golvende alang-alang-vlakte gelegen was.

Terwijl de Atjehers daaruit het vuur openden, werd de infanterie aldus opgesteld: 2 compagnieën in gesloten orde met tusschenruimten in eerste linie, 2 compagnieën in gesloten sectiecolonne achter den rechter- en den linkervleugel en een compagnie achter het centrum. 2 compagnieën bleven in reserve bij de ambulance, de cavalerie reed op achter den linkervleugel en de genietroepen voegden zich bij de rechter colonne.

Te 2 ure 50 minuten 's namiddags rukte de eerste linie onder vijandelijk vuur zeer geregeld voorwaarts, ging daarna tot den storm over, vond de voorgelegen omheinde suikerriettuinen bezet, verdreef den vijand daaruit, en deed aan de Noord-Oost- en Zuidzijde pogingen om den pagger te verbreken, die de versterking dekte. Gedurende het aan alle zijden open kappen der sterke ompaggering, waarbij de geniesoldaten dapper medewerkten, sneuvelde de chef van den Staf, kapitein W. TH. N. VAN GEUSAU, en werden onder majoor VAN DE SANDE achtereenvolgens drie paarden gewond.

De bergartillerie kreeg te kwart over drieën 's namiddags last, zich op te stellen achter den pagger van den suikerriettuin en het vuur te openen op een vijandelijke versterking, waaruit gevuurd werd, aan de overzijde van den lagunearm achter houtgewas verscholen.

Op het moment, dat een stuk door den pagger heen vooruit werd gebracht om bres te schieten in de poort, die aan de Oostzijde den toegang tot de benteng afsloot, gedurende welke beweging de commandant van het stuk en een mindere sneuvelden en 2 kanonniers gewond werden, drongen de infanteristen de versterking binnen.

De sergeant-majoor Wolvekamp werkte zich het eerst door de Zuidelijke omheining heen en was het eerst binnen de sterkte, waar hij een doodelijk schot ontving.

Na een hevig gevecht kwam 's vijands benteng, waarin 30 gesneuvelde Atjehers gevonden werden, te kwart voor vieren 's namiddags in ons bezit.

Deze versterking, die voor Kota Toeankoe werd aangezien, maar Kota Hagoe heette, was rechthoekig van vorm en bestond uit een aarden wal van 1.3 meter hoogte en 1 meter dikte met zeer steile taluds. De binnenruimte mat 10 op 15 meter zijde en lag 0.3 meter lager dan het omliggend terrein.

Op 1.5 meter afstand van het buitentalud was die wal omgeven door twee paggers van bamboe doeri, die door houten stijlen en telephoondraad rechtstandig gehouden en onderling verbonden waren, terwijl de tusschenruimte van 1 meter breedte met droge bamboe doeri was opgevuld.

Aan de Oostzijde was in deze versperring een houten poort aangebracht en met ijzerdraad verzekerd.

Zooals gezegd is, lag op 25 meters voor de versterking een suikerriettuin, waarvan de pagger, uit bamboe doeri en telephoondraad samengesteld, van het moeras ten Zuiden naar de lagune ten Noorden doorliep.

Nadat Kota Hagoe veroverd was, kwamen de beide sectiën artillerie vooruit en beantwoordden het krachtig vuur des vijands uit zijn op 75 meters afstand, aan de overzijde der lagune gelegen positie. Daarbij werden weder 1 doode en 3 gewonden verkregen en 6 paarden buiten gevecht gesteld. De cavalerie verloor 1 man en 1 paard.

Van die positie was niets anders te bespeuren dan een gedeelte van een borstwering, die gelegen scheen te zijn op een begroeid eilandje in de lagune. Die stelling nog te doen aanvallen, achtte de colonnecommandant onraadzaam.

Hij had, naar hij meende, aan zijn opdracht voldaan en Kota Toeankoe genomen en bevond, dat zijn troep veel munitie verbruikt had en ten zeerste vermoeid was. Daarenboven begon het reeds laat te worden (4 ure 's namiddags) en de terugmarsch zou slechts langzaam kunnen geschieden, aangezien, bij gebrek aan de noodige tandoe's, de dooden en gewonden door de soldaten moesten gedragen worden.

Om die redenen besloot hij het gevecht af te breken. Onder het vuur der hem vervolgende vijanden, die hem nog een achttal gewonden bezorgden, trok hij dus terug op het 14de bataljon, dat een langzamerhand in hevigheid

toenemend vuurgevecht had onderhouden met den in Oostelijke en Zuidelijke richting geposteerden vijand en 3 gewonden bekomen had.

Bij den verderen terugmarsch naar Pakan Kroeng Tjoet, waarbij dit bataljon en de cavalerie de achterhoede vormden, bekwam het nog 4 dooden en 10 gewonden en werden 1 ruiter en 7 paarden geblesseerd. Te 5 ure 's namiddags rukte ook de compagnie op de landtong in.

Het totale verlies op dezen dag bedroeg aan gesneuvelden 3 officieren en 19 minderen, aan gewonden 4 officieren en 90 minderen.

Ter voorbereiding van een vernieuwden aanval werd 's vijands stelling nu van tijd tot tijd door het geschut, met een mortier van 20 centimeter vermeerderd, van Kota Pohama beschoten.

De herhaalde pogingen van den vijand om het open kappen van het terrein in de nabijheid onzer versterkingen te verhinderen gaf meermalen aanleiding tot kleine gevechten, waarin wij af en toe verliezen leden.

Ook de beschadiging der telephoonleidingen (gedurende 1889 werd 51 000 meter draad gestolen) en het leggen van gevulde granaten onder spoorbanen of bruggen kwamen veelvuldiger voor.

Den 31sten Augustus werd zelfs de gemeenschap tusschen Lamreng en het blokhuis van Lamsajoen voor geruimen tijd verbroken, en moest het stuk ceintuurbaan Lamreng—Lambaroe buiten gebruik worden gesteld, en door de straalbaan Beringin—Lamreng worden vervangen. In plaats van het blokhuis werden later gepantserde patrouillewagens op dat gedeelte van de ceintuurbaan gebruikt.

Wel bracht het leggen van hinderlagen, somtijds ook bestaande uit vrijwilligers onder de dwangarbeiders, eenige verbetering in den toestand, doch dit kon niet verhinderen, dat op den 28sten September de spoorbrug tusschen het blokhuis Lamara en den post Lampeneroet in brand gestoken werd.

Onder dekking van het 14de bataljon met een batterij bergartillerie en tijdens een demonstratie van het 12de bataljon bij Lambaroe, werd deze brug hersteld. Onze troepen ondervonden daarbij weinig tegenstand en leden slechts een verlies van 2 dooden en 2 gewonden.

Ook werden de blokhuizen van Lamara en Lamsajoen verplaatst, gepantserde trams in gebruik gesteld en twee speciale bewakingsdetachementen, ieder sterk 1 officier en 25 man, georganiseerd.

In den nacht van 5 op 6 Januari 1890 rukten het 14de bataljon en detachementen der bijliggende posten uit om Kota Toeankoe bij verrassing te nemen.

Genoemd bataljon volgde daartoe ongeveer den weg vroeger door het detachement Veerman genomen, en stelde zich op 250 meters afstand van de vijandelijke benteng op, terwijl de kapitein van den generalen staf I. B. van Heutz, aan wien de leiding der verrassing was opgedragen, met 3 detachementen vooruit sloop. Hij vond de 25 op 20 meters lange, 2 meters hooge en door een 2½ meters breede bamboe doeri versperring omringde aarden wallen van Kota Toeankoe

verlaten. Kota Hagoe bleek vervallen te zijn, maar ten Noorden daarvan was een groote en zeer sterke benteng opgericht, die nu eveneens onbezet bevonden werd.

In de verraste positie werd een bezetting gelegd om het terrein tusschen haar en onze posten voldoende te doen openkappen. Daarin werd zij nu en dan door vijandelijk vuur gehinderd. Den 25sten Januari 1890 werden de bentengs geslecht en ontruimd. Bij de verdere kapping van het struikgewas ten Noord-Oosten van Pakan Kroeng Tjoet hadden onze dekkingstroepen in het begin van de volgende maand nog het verlies van luitenant G. A. Ferguson en 1 mindere en het verwonden van 3 militairen te betreuren.

In den nacht van 18 op 19 November 1890 stak de vijand de brug in brand, die het eiland Kota Pohama met den vasten wal verbond. Een detachement, dat daarheen gezonden werd, viel in een hinderlaag, die de Atjehers gelegd hadden, door zich aan beide zijden van den dijk te posteeren, waarlangs zij onze soldaten konden verwachten. Doch in weerwil van hun vuur en den klewang-aanval, waarin zij twee onzer manschappen neerlegden en er zes verwondden, hield de luitenant-commandant zijn afdeeling bijeen en wist hen met groot verlies terug te slaan. De compagnie infanterie, die tegen het einde van Februari 1891 met een sectie artillerie gedurende drie dagen het openkappen van het terrein dekte, leed toen een verlies van 3 gewonden.

Den 9den Maart 1891 verrastte een detachement van 75 man, onder een kapitein, de nabij Ketapan Doewa gelegen vijandelijke sterkte te Kandang. Toen de troep vuur ontving uit een benteng, die achter Kandang bleek gelegen te zijn, werd ook deze genomen, doch daarop kwam de vijand in zoo grooten getale opzetten, dat het 14de bataljon, 1 peloton cavalerie, de bergartillerie en 2 compagnieën van het 12de bataljon uit Kota Radja moesten oprukken om hem terug te drijven.

Terwijl die troepen opmarcheerden, rukte een afdeeling van 50 man onder kapitein H. van Wicheren uit Lamdjamoe om de bezetting van Kandang ter hulp te snellen. Bij den opmarsch daarheen werd genoemde officier doodelijk gewond.

Nadat de positie gedurende 2 dagen bezet was gebleven, ten einde het omliggend terrein open te kappen, werd zij geslecht en keerden de troepen, die in het geheel 1 officier en 6 minderen aan dooden en 22 minderen aan gewonden telden, in hun standplaatsen terug.

Toekoe Mad Amin, die bij deze gelegenheid gewond werd, ontruimde met zijn bende de VI Moekims en trok zich naar Anak Galoeng terug.

De slagen aan Teungkoe di Tiro toegebracht en de verbetering der 1000 meters breede opengekapte strook om onze postenlinie herstelden daar binnen de veiligheid. Ook buiten de linie deed de vijand minder van zich hooren, zoodat het gedeelte ceintuurbaan, dat vroeger buiten dienst was gesteld, op den 1sten Maart 1891 weder in gebruik kon worden genomen en het wachthuis bij Lehong Boeng

Aroen worden opgeruimd. De sluiting van de kust, welke maatregel in December 1889 over een grooter gedeelte werd uitgebreid, daar Pedir zich over Kroeng Raja en Merdoe van het noodige voorzag, en onze vijanden ook uit het Westen aanvoer kregen, alsmede de expeditie naar Edi, bracht schrik te weeg onder de partij van den jongen Sultan, die de hoofden der drie Sagi's opriep naar Kemala om met hen de Atjeh'sche zaken te bespreken. Ook Toekoe Neq, Toeankoe Machmoed, hoofd van Melhareum, en Toekoe Bintara Paleuh waren daarbij tegenwoordig, doch tot onderhandelingen over onderwerping kwam het niet.

Teungkoe di Tiro, die niet in deze vergadering werd toegelaten, zag als hoofd der priesterpartij, die vereeniging van wereldlijke hoofden ongaarne, en deed al het mogelijke om Toekoe Bantah te beletten zich van Lamreng daarheen te begeven. In het laatste gedeelte van 1890 begon trouwens zijn invloed te verminderen en geraakte hij in strijd, zoowel met genoemd hoofd, als met Toekoe Moeda Rajoet. In December dreef hij Toekoe Nanta binnen onze linie terug.

Toekoe Moeda Rajoet, die in de XIII Moekims Toengkoep veel macht bezat, had reeds aangeboden zich te onderwerpen als hij, onder garantie van een groote hoeveelheid peper, *f* 10 000 aan contanten ontvangen kon. Dit aanbod werd afgeslagen.

Toekoe Rajoet Nanta Moeda, Oeloebalang der VI Moekims, Sri Setia Oelama, het oude Sagi-hoofd der XXV Moekims, en Panglima Nja Bintang, Oeloebalang der III Moekims Daroe, vertoonden zich weder binnen onze liniën, Panglima Poetih, die met Toekoe Yoesoef de Zuidelijke staatjes der Westkust in beroering had gehouden, kwam in onderwerping, evenals het voortvluchtige voormalige hoofd van Lamtengah, Toekoe Tjoet Mohammad, en Hadji Imam Bintang, die twist had gekregen met Teungkoe di Tiro.

Nja Makam, onze tegenstander op de Oostkust, trok in 1889 naar Poeloe Weh om de rechten van zijn oom, het hoofd van Moekim Lamnga, op den oogst van de pepertuinen aldaar voor te staan.

Daarover kwam hij in onderhandeling met ons bestuur, doch zijn plannen tot onderwerping sprongen af.

Toekoe Oemar deed op nieuw vruchteloos stappen zich met ons bestuur te verzoenen; Toekoe Pakeh van Pedir verzocht dringend, dat zijn kustgebied weder mocht worden opengesteld; in Kemala leed men gebrek aan alles, behalve aan rijst. Uit al die verschijnselen bleek het, hoezeer de sluiting, die den 15den Augustus 1890 voor het geheele gebied van Sumatra's Noordkust tot aan Diamantpunt werd gedecreteerd, een krachtig dwangmiddel was.

Om die reden stelde de generaal van Teijn voor haar te handhaven, totdat de Kemalapartij zich zou hebben onderworpen, en voor de Oostkust, waar die maatregel was toegepast tijdens de expeditie naar Edi en aanleiding had gegeven, dat de oorlogsschatting van *f* 350 000 zonder eenig bezwaar kon worden geïnd, al dadelijk een scheepvaartregeling in te voeren.

Voordat omtrent die voorstellen een beslissing genomen was, werd hij genoodzaakt wegens ziekte verlof naar Europa aan te vragen, daar zijn ijzersterk gestel door de beslommeringen van het jarenlange bestuur voor goed was ondermijnd.

Den 23sten April 1891 trad hij af en den 5den Mei daaraanvolgende aanvaardde de kolonel van den Generalen Staf F. Pompe van Meerdervoort het bestuur als Civiel en Militair Gouverneur.

In de jaren, waarin generaal van Teijn het bestuur op Atjeh had gevoerd, was er veel verbetering in den toestand gekomen. De vijandige partij had weder geleerd vrees te koesteren voor onze macht, en toonde zich meer en meer tot toegeven gezind.

Het scheen of zij slechts wachtte op hetgeen de nieuwe Gouverneur haar zou brengen, om het daarvan te laten afhangen, of zij al dan niet tot onderwerping zou overgaan.

Teungkoe di Tiro was in Januari 1891 plotseling overleden, één dag voor dat Panglima Polim stierf.

Door den dood van den eersten was het verband in de priesterpartij verbroken. De laatste werd opgevolgd door den Radja Daoed, die onder voogdij kwam van Toekoe Ajer Alang, Toekoe Lam Aling en Toekoe Moeda Soleiman. De laatste vooral was vredelievend gezind, daar hij een groote partij peper te Kroeng Raja voor verscheping gereed had liggen.

Ook was er langzamerhand verbetering gekomen in den gezondheidstoestand van het leger te velde.

Nadat de concentratie was ingevoerd had de berri-berri een groote uitbreiding gekregen.

In	1886	werden	6008
»	1887	»	3545
»	1888	»	4168
»	1889	»	2568
»	1890	»	3293 lijders in het groote hospitaal

te Pantej Perak opgenomen. In 1889 werden 11 officieren en 223 minderen gedood of gewond; in het volgende jaar telde men 12 gesneuvelden en 136 gewonden (waaronder 13 officieren), terwijl 1 officier en 4 minderen aan de gevolgen der bekomen kwetsuren overleden. In 1891 sneuvelden 18 militairen, waaronder 1 officier, en werden er 99, waaronder 3 officieren, gewond. In het volgende jaar bedroegen die cijfers, 16 minderen en 131 minderen. In beide laatste jaren stierven nog 1 officier en 3 minderen aan voor den vijand bekomen wonden.

Op een gemiddelde sterkte van 205 officieren, 2103 Europeanen en 2867 niet-Europeesche soldaten werden in 1890 42 officieren, 1064 Europeanen en 2302 soldaten van anderen landaard geëvacueerd.

Het volgende jaar bedroeg het evacuatiecijfer der officieren 28, en dat der minderen 2768.

Naar aanleiding van de goede resultaten door de vroeger genoemde bewakings-

detachementen verkregen, werd in April 1890 een korps marechaussées opgericht, gerecruteerd uit officieren, onderofficieren en de beste niet-Europeesche manschappen. Het kreeg tot taak, binnen en buiten de postenlinie den politiedienst waar te nemen, en had een sterkte van 1 kapitein, 1 luitenant, 12 onderofficieren, 12 korporaals en 180 manschappen. De mindere militairen genoten een grooter tractement dan hun rang- en rasgenooten in het leger, en droegen als distinctief een geel belegsel op de kraag en op de mouwomslagen. Zij werden bewapend met de cavaleriekarabijn met toeslaande bajonet, met een infanterie-kapmes, een klewang of een kris.

In de vele kleine gevechten, die dit korps leverde en waarbij o.a. in den nacht van 22 op 23 Januri 1893 2 minderen sneuvelden en 3 gewond werden, bleef het succes steeds aan zijn zijde; door de hinderlagen, die het legde, en de patrouilletochten, die het ondernam, werden de kwaadwilligen uit onze liniën verjaagd en heerschte daarbinnen volkomen rust. Den 29sten Januari 1892 werd dit korps uitgebreid tot 4 officieren en 242 minderen.

Wegens de overvallen, waaraan afdeelingen der marechaussées hadden bloot gestaan, werd Toekoe Tjoet Bantah's tractement ingehouden, tot hij zich weder binnen de linie vestigde. Tevens werd de toegang tot de linie uit de IV Moekims gesloten totdat de gestolen geweren waren teruggebracht, en de Moekim Lambaroe met 300 dollars boete belast, die gerestitueerd zouden worden, als de schuldigen waren uitgeleverd.

Ook de nieuwe Gouverneur bleef zich onthouden aanraking te zoeken met den jongen Sultan, die teekenen van zelfstandigheid gaf door op te rukken tegen een hem weerspannig hoofd der Gighensche federatie (zie het hoofdstuk «Noordkust van Atjeh».)

Daar er echter geen eenstemmigheid heerschte tusschen den Gouverneur en de Regeering omtrent de wijze, waarop de verhouding tot de vijandelijke Atjeh'sche partij moest worden geregeld, verzocht hij zijn ontslag. Hij werd den 31sten Januari 1892 als Civiel Gouverneur en Militair Bevelhebber vervangen door den kolonel der infanterie C. Deijkerhoff. Zijn chef van den Staf, de luitenant-kolonel W. C. Nieuwenhuyzen, bleef echter ook onder den nieuwen titularis in die functie werkzaam.

Al werd nu de rust binnen de linie afdoende gehandhaafd, de vijand bleef pogingen aanwenden om onze troepen lastig te vallen bij het maken van patrouilles langs den spoordijk. Den 21sten Juli 1892 gaf zulk een poging, door een 700 vijanden ondernomen, aanleiding tot een gevecht, dat ons 6 dooden en 14 gewonden kostte.

Aangezien de vijand een sterke stelling had ingenomen in de benteng te Kaloet, welke binnen de 1000 meters vrije strook was opgericht, werd besloten die positie in den vroegen morgen van den 27sten September te verrassen. 3 Officieren en 95 minderen verlieten daartoe des avonds te voren Lambaroe,

terwijl andere troepenafdeelingen gereed werden gehouden om hen te dekken. Daar de vijand waakzaam bleek, mislukte de verassing en keerden de troepen naar hun standplaatsen terug.

Den 1sten October d.a.v. werd die onderneming nogmaals beproefd door 4 officieren en 75 man, die, onder dekking van een detachement van 3 officieren en 70 man en verder gesteund door 3 compagnieën infanterie, 1 sectie bergartillerie, de cavalerie, 1 detachement genietroepen, met een ambulance en 75 dwangarbeiders, zouden trachten Kaloet meester te worden.

Wel werkte zich eerstgenoemde afdeeling, onder luitenant P. A. Drijber, in de vroegte door twee paggers heen, die Kaloet omgaven, maar voor de derde pagger werd zij met zulk een levendig geweervuur begroet, dat zij in weerwil van de 25 man, haar ter assistentie toegezonden, met een verlies van 7 dooden en 31 gewonden op Lambaroe moest retireeren. Genoemde officier kreeg bij die gelegenheid een schot in het hoofd.

Door dat Teungkoe Leh bij het verdedigen van Kaloet sneuvelde, leed ook de vijandelijke partij, die zich onder Toekoe Brahim in de V Moekims Montassik vereenigd hield, een gevoelig verlies. Ook Habib Samalanga overleed.

Reeds sedert eenigen tijd waren de voorstellen in behandeling genomen, die door den generaal van Teyn waren ingediend, en betrekking hadden op een regeling der scheepvaart, waardoor de toestand kon worden bestendigd, die, blijkens het medegedeelde onder de hierachter volgende beschrijving der kuststaten van Atjeh, zulk een gunstigen invloed had uitgeoefend, zoowel op die staten als op het verzet in Groot-Atjeh.

Aan den kolonel Deijkerhoff en den resident der Padangsche Bovenlanden G. A. Scherer werd dan ook opgedragen, die zaak nader te onderzoeken en tot uitvoering te brengen.

Daarmede eindigde de periode van concentratie en betrad de Regeering een nieuwen weg om tot de pacificatie van Atjeh te geraken.

In de eerste plaats toch kwam er niet alleen wijziging in de verhouding met de kuststaten, welker in- en uitvoerhandel geheel was vrijgelaten, toen de beperkte stelling in Groot-Atjeh was ingenomen, maar werd tevens het toen vooropgestelde principe losgelaten, zich zoo min mogelijk met de binnenlandsche aangelegenheden dier staatjes te bemoeien. Juist door de scheepvaartregeling hoopte men een krachtigen invloed op hen te kunnen uitoefenen, hun handel te kunnen controleeren en smokkelhandel te kunnen tegengaan. Door het steunen van de zwakke staatjes tegen de sterkeren, hoopte men dan onze heerschappij op de onderhoorigheden van Atjeh te kunnen verzekeren, en, door tijdelijke sluiting van een deel der kust, zouden de onwillige staatjes zoo noodig krachtig kunnen worden gestraft en verhinderd worden, vijandelijke benden toegang te verleenen tot het gebied van Groot-Atjeh. Aldus zou die vallei worden geisoleerd door een ring van omliggende landschappen, die zich aan onze zijde

hielden en eindelijk genoodzaakt worden de maatregelen aan te nemen, die ons bestuur, hetzij dan al of niet met herstelling van het Sultanaat, zou nemen tot pacificatie van het brandpunt van verzet.

In de tweede plaats kwam er wijziging in onze verhouding tot de landstreken om de geconcentreerde linie. Al werd deze ook niet opgeheven, zoo werd er toch in Groot-Atjeh een weg betreden, die haar oorspronkelijk doel gedeeltelijk te niet deed.

Door opheffing van het verbod, betreffende het vervoer van goederen binnen de linie naar buiten, hadden de handel en het verkeer zich reeds zeer uitgebreid. Mad Amin en zijn partijgangers maakten daarvan gebruik om de passergangers te berooven.

De bevolking der VI Moekims, hierover ontevreden, stelde zich onder Toekoe Oemar, die met Mad Amin in geschil gekomen was, ten einde die benden te verdrijven.

Door zijn bemiddeling waren onze posten in die Moekims reeds met rust gelaten, en nu hoopte hij de bewijzen te kunnen leveren, dat zijn goede gezindheid en zijn wensch tot onderwerping aan ons bestuur welgemeend waren. Den 9den Juli versloeg hij bij Lamtih de kwaadwilligen in een gevecht, waarin Panglima Hassan sneuvelde. Toen de broeder van Mad Amin, Tengkoe Bab genaamd, drie dagen later in de VI Moekims viel en Tjot Manjang verbrandde, marcheerde Toekoe Oemar, gesteund door Panglima Masdjid Raja, naar Boekit Seboen, waarheen Tengkoe Bab was teruggetrokken.

Hij verdreef hem van daar en herstelde de rust in de VI en IV Moekims. Vervolgens bood hij ons bestuur aan, de geheele XXV Moekims van kwaadwilligen te zuiveren, als hem daartoe door het Gouvernement wapenen en munitie werden verstrekt. Nadat hij gijzelaars uit zijn familie gesteld had, werd dit voorstel aangenomen, en trok hij tegen die kwaadwilligen op, doch daar zij in zijn rug Tjot Goë (in de IX Moekims) bezetten, daartoe in staat gesteld door de weifelende houding van Toekoe Nja Mohammad, werd hij genoodzaakt terug te trekken, zijn strijdkrachten met panglima's van de Westkust te versterken en ons te verzoeken, den heuvel Kasoemba te bezetten.

Gesteund door ons geschut uit Ketapan Doewa, Lampeneroet en Lamreng, verdreef hij op den 2den Augustus den vijand uit Tjot Goë en bemachtigde Kaloet en Tjot Bagaroet, terwijl twee compagnieën een demonstratie deden bij beide laatstgenoemde posten. Den 6den bezetten onze troepen Boekit Daroe en Boekit Terin, ten einde Toekoe Rajoet en de bevolking in de III Moekims Daroe in bedwang te houden, en enkele dagen later werden ook Tjot Goë, Kaloet en Tjot Bagaroet door onze soldaten geoccupeerd. Nadat Toekoe Oemar ook de benteng Inan bezet had en huiswaarts was gekeerd, werd het voorterrein schoongekapt, de veroverde positiën geslecht en de post op Goenoeng Kasoemba ontruimd. Na dien tijd liet de veiligheid binnen het door ons bezette gebied der XXV Moekims weinig te wenschen over.

Op den 30sten September legden Toekoe Oemar en 15 zijner panglima's den eed van onderwerping af. Hij verkreeg den titel van Toekoe Djohan Pahalawan en Panglima Prang Besar.

De goede resultaten, verkregen door het bestrijden der kwaadwillige Moslemin met benden uit de Atjehsche bevolking samengesteld en door Atjehsche hoofden aangevoerd, deden den Gouverneur besluiten, het zelfde stelsel in de XXVI Moekims in toepassing te brengen. Op zijn aansporing vormde zich nu een driemanschap, bestaande uit Toekoe Neq van Marassa, Toekoe Nja Bantah, Panglima der XXVI Moekims, en Tengkoe Tjoet Toengkoep, Oeloebalang der XIII Moekims Toengkoep, om het terrein ten Oosten onzer stelling van Oelama's te zuiveren.

Zij werden door ons van geweren en munitie voorzien, en Nja Bantah bezette in den nacht van 1 op 2 September de bentengs te Tjot Paklat en verdreef na een ernstig gevecht de kwaadwilligen van daar. Ook werden Oleh Tjoet en Lamgoet veroverd. Daar echter Tengkoe Tjoet Toengkoep door den vijand genoodzaakt werd laatstbedoelde positie weder te verlaten, moesten Oleh Tjoet en Tjot Paklat door onze troepen bezet worden. Ook Lam Baloe, op de grens der III Moekims Lamrabo, en Tjot Prahoe, die door onze bondgenooten veroverd waren, werden door onze troepen geoccupeerd.

Nadat de vijand te vergeefs de stellingen van Tengkoe Tjoet Toengkoep had aangevallen, naar Lamnga had moeten terugwijken, en Messigit Ateuh prijs geven, werd ook dit bedehuis met onze soldaten bezet. Toengkoep werd den 27sten September door ons bezet, evenals Kroeng Kali, de woonplaats van Tengkoe Tjoet Toengkoep. Dit hoofd scheen den strijd moede te zijn en zocht allerlei uitvluchten, om welke redenen hij tijdelijk naar Melaboeh verbannen werd.

Ten einde ons overwicht in die terreinen in stand te houden deed een groote troepenafdeeling den 4den October onder geringen tegenstand van den vijand een marsch van Kota Radja naar Kroeng Raba, waar gebivakkeerd werd.

Toekoe Nja Bantah rukte inmiddels in de richting van Lamgoet vooruit, doch daar de troepen van Toekoe Neq, vermeerderd met 100 strijders van zijn schoonzoon Toekoe Tjihik van Samalanga, de beweging te vroeg afbraken, werd de eerste den 16den October tot Tjot Prahoe terug gedreven en gewond.

De vijand bezette toen drie stellingen tusschen Toengkoep en Kroeng Kali en verbrak de gemeenschap tusschen die plaatsen.

Het werd toen noodig, onze troepen een werkzaam aandeel in de krijgsverrichtingen te doen nemen.

Luitenant-kolonel T. P. Sievers;
het 3de bataljon infanterie;
detachementen uit posten;
1 sectie bergartillerie;
een detachement genie;
ambulance.

De hiernevens vermelde colonne, te Lamjong verzameld, herstelde op den 20sten October de verbroken gemeenschap en veroverde twee der stellingen, waarvan die bij Messigit Siem de voornaamste was. Den volgenden dag bleek de derde stelling ontruimd te wezen en verliet de vijand zijn positie ten Zuiden van den weg naar Kroeng Kali. De actie

had ten gevolge het sneuvelen van luitenant J. J. P. WEIJERMAN en drie minderen, terwijl 3 officieren en 32 minderen werden gewond.

Uit alles was gebleken, dat onze bondgenooten in de XXVI Moekims niet zoo goed bruikbaar waren tot het bestrijden der Moslemin als TOEKOE OEMAR, gedeeltelijk ook omdat hun minder strijdmiddelen konden worden toevertrouwd dan aan den laatsten ter beschikking waren gesteld.

Om die reden werd hem opgedragen ook in de XXVI Moekims de leiding der zaken op zich te nemen. Den 21sten bezette hij met 100 man Messigit Siem en de benteng van TENGKOE TJOET TOENGKOEP te Kroeng Kali. Versterkt met troepen van PANGLIMA MASDJID RAJA en TOEKOE NJA MOHAMMAD der IX Moekims, die onder bevel stonden van WAKIL JOESOEF van Lohong, en 68 man uit Melaboeh, onder de orders van TENGKOE PANEH, rukte hij met 1 sectie bergartillerie, en gesteund door ons geschut den 5den November tegen de bentengs in de XXVI Moekims op. Hij veroverde ze en dwong den vijand Lamgoet te ontruimen.

Na dien tijd bleef het ook daar rustig. De bevolking, die in de door haar ontruimde kampongs was terug gekeerd, nadat haar hoofd TENGKOE TJOET TOENGKOEP uit zijn ballingschap was teruggeroepen, bleek zoozeer in staat en gezind zich verder tegen de Moslemin te verdedigen, dat onze bezetting na korten tijd uit Kroeng Kali kon worden terug getrokken. Slechts nu en dan werd onze post te Tjot Rang, die tijdens de laatstbedoelde krijgsverrichtingen was opgericht, door de Moslemin onder vuur genomen.

Nu diende ook nog de vijand aan de zijde der XXII Moekims te worden teruggedreven, waar in Juni TENGKOE MOEDA SOLEIMAN als plaatsvervanger van den jeugdigen PANGLIMA POLIM door ons was erkend en bevestigd, alvorens de geheele linie voor zijn aanslagen beveiligd kon worden geacht en de daartegenaan wonende bevolking van zijn overlast bevrijd. Daartoe trok TOEKOE DJOHAN den 19den November naar Kajoe-leh en Lambarih, tengevolge van welke beweging de vijand Lamtengah ontruimde. Den 30sten November werd Lambarih door ons bezet, en den volgenden dag Anak Galoeng, dat onze voorvechter na een ernstig gevecht genomen had. TOEKOE MOEDA BAID, hoofd der VII Moekims, bevreesd voor onze nadering, beloofde toen de rust in zijn landschap te zullen handhaven en stelde een kostbaren diamant in onze handen als onderpand voor zijn goede gezindheid.

Omstreeks het midden van December deed TOEKOE NJA BANTAH een tocht door de III Moekims Kerkoen, waaruit hij den vijand verjoeg. In de V Moekims Montassik ondervond hij meer tegenstand, zoodat hij geholpen moest worden door TOEKOE DJOHAN en TENGKOE TJOET TOENGKOEP, die Lam Soet, op den rechter rivieroever, veroverden en bezetten. Den 8sten Februari 1894 namen wij dat punt van hen over en richtten een blokhuis te Lam Paleuh op.

Nadat de vijand een vergeefschen aanval had gedaan op den wachtpost te Tjot bada, en zich daarna tegen het nog onvoltooide Lam Paleuh wendde, ver-

dreef Toekoe Djohan, gesteund door ons geschut, hem van daar en vermeesterde Senelop, dat door ons bezet werd. Ten einde hem bij die actie te steunen, was te Kroeng Gloempang een post opgericht en door onze troepen bezet.

In de districten, waaruit de vijand verdreven was, kreeg de bevolking vergoeding voor de geleden schade. Aan de gewonden onder onze vrije bondgenooten werd smartegeld uitgekeerd, en aan de nagelaten betrekkingen der gesneuvelden vergoeding, overeenkomstig de adat. Eindelijk werd aan de Moekim-hoofden een voorloopig tractement beloofd, als zij zorg droegen voor het bewaren der rust.

Toekoe Djohan kreeg verlof, een door ons bezoldigd vast korps van 250 man onder drie zijner bloedverwanten, als aanvoerders en 40 Panglima's, op te richten.

Tegen het einde van het tijdvak, waarover deze krijgsgeschiedenis loopt, was dus de toestand om onze geconcentreerde linie in Groot-Atjeh bevredigend te noemen. Een rij van tijdelijk bezette buitenposten, verbonden door wachthuizen, door de bevolking of de manschappen van Toekoe Djohan bezet, beveiligde de omwonende bevolking tegen rustverstoring door de onverzoenlijke Moslemin en beschermde de hoofdlinie tegen hun aanslagen.

Zonder groote verliezen onzerzijds, en grootendeels enkel door het verschaffen van strijdmiddelen en geld aan onze bondgenooten, waren die voordeelen verkregen. Toekoe Djohan had zich blijkbaar voor goed aan onze zijde gesteld; de hoogere en lagere hoofden werden door tractementen aan ons verbonden en buiten de noodzakelijkheid gebracht zich door afpersing van het noodige te voorzien, en de hoop werd gekoesterd, dat op deze wijze een geest van orde zou worden geboren en de bevolking al meer en meer de groote voordeelen zou leeren inzien, die haar daardoor ten deel zouden vallen.

Intusschen viel het niet te ontkennen, dat wij gedeeltelijk afhankelijk waren geworden van een Atjehsch hoofd, niet behoorende tot de rechtmatige erfelijke bestuurders van het land, en blijkens zijn antecedenten verre van vertrouwbaar, nu onze soldaten gelegerd moesten worden in tijdelijke posten buiten de geconcentreerde linie, terwijl de communicatiewegen daarheen en het omliggend terrein in handen waren van Toekoe Oemar's politiekorps en de bevolking, die de wachthuizen bezet hielden. Ook was de partij der Moslemin niet vernietigd, al was zij teruggedreven en was de toestand nog niet voldoende geconsolideerd om reeds als duurzaam te kunnen worden beschouwd. Het nieuwe stelsel had voorloopig gunstige resultaten opgeleverd, even goed als dat in den aanvang met vroegere stelsels het geval was geweest; de toekomst zou moeten leeren, in hoever het beter zou wezen dan een der voorgaande.

Later hadden er voorvallen plaats, die aantoonden, dat de zwakke zijden van dit stelsel, hierboven aangestipt, niet denkbeeldig waren. Die voorvallen zijn echter nog van te jongen datum, en nog te weinig in hun algemeen verband bekend, om nu reeds met voldoende juistheid beschreven te kunnen worden.

HOOFDSTUK XII.

De Noordkust van Atjeh.

(Schetskaarten N°. XLI, LIV en LV.)

BRONNEN,

voor zoover zij niet reeds vroeger werden vermeld.

De expeditie naar Samalanga in 1877. *Indisch Militair Tijdschrift* 1884.

De aanleiding tot de expeditie naar Samanlanga in Juli 1880. *Indisch Militair Tijdschrift* 1881.

Segli in 1885 en 1887. *Indische Gids*, October 1890.

I. HET TERREIN.

De Noordkust van Sumatra, met uitzondering van Groot-Atjeh, is grootendeels bedekt met een rij ongerelmatige, lage duinen, waarachter met bako-bako en kreupelhout begroeide lagunes en een strook laag land gelegen zijn, die bij hoog water onderloopen. Het hooger gelegen binnenland, tot aan het gebergte toe, is bedekt met groote vruchtbare sawah-velden en uitgestrekte kampongs, door 100 000 à 150 000 zielen bewoond. Die bevolking bezit veel vee en drijft over zee handel in de producten, welke zij verbouwt: peper, tabak, pinang, enz.

Van het gebergte in het binnenland is weinig bekend.

Van de Goudberg (Selawa Djanten), 1726 meters, en de Goenoeng Orphan (Selawa Betina), 950 meters hoog, gaan uitloopers tot aan zee. Het Idjoe-gebergte, waarover de grens van Samalanga loopt, ligt 15 à 16 kilometers van het strand en bevat de toppen Glé Temineh of Tambineh, 1503 meters, Glé Samanlanga, 1204 meters, en Glé Poentoeng, 1485 meters boven zee.

De Goh- of Oliphantberg is 1050 meters hoog, en heeft aan zijn Noordelijken voet den Goenoeng Pedada, 410 meters, en Zuid-Oostwaarts den Goenoeng Tjoenda, met toppen van 3040 en 3260 meters hoogte. Noordelijk van deze, en, evenals de Tjoenda, op Pasangansch gebied, ligt de Goenoeng Pasangan 300 meters boven

de zee. Verder wordt het Pasai-gebied in het Zuiden door de Boekit Pasai en den Goenoeng Temin begrensd.

De vele stroompjes, die de vruchtbare, alluviale kuststrook doorstroomen, welke in het Westen 4 à 6 uren gaans, en in het midden nog veel breeder is, hebben een kort verloop en vormen aan de mondingen banken, die zich dikwijls verplaatsen, waarvan lichte vaartuigen bij het binnenvallen de bezwaren ondervinden.

Van die riviertjes zijn van West naar Oost de voornaamste: de Bateh (Batoe), die in een lagune uitwatert, en in 1877 een 350 meters breede, ondoorwaadbare koewala bleek te bezitten; de Bengalang, in het Pedirsche, met eene 100 meters breede monding, die met marinesloepen gepasseerd werd; de Pedir-rivier, aan de monding 80 à 100 meters, bij Kemala 30 meters breed en tot daar met kleine prauwen bevaarbaar; de Segli, een lagune-uitwatering met modderige oevers en nu bij de benteng overbrugd; de Polim-rivier, in de monding bevaarbaar; de Samalanga, boven Batoe Iliq doorwaadbaar, en de Pasangan, die gezegd wordt het water uit een 12 palen lang, ongeveer 600 meters breed, 50 vaam diep bergmeer naar zee te voeren, door drie armen, welke door een lagune verbonden zijn.

Gedurende de regen-moessons (October—Januari en Maart—Mei) bevatten zij vrij wat meer water dan in de droge tijden, daar de regenval van November (de natste maand, met 16 dagen regen) driemaal grooter is dan die van Februari (de droogste).

Naast de vaart over de lagunes en de riviertjes geven enkele voetpaden gelegenheid tot communicatie tusschen de staatjes onderling of met het binnenland.

Zoo loopt er een goede, 20 palen lange, $1^1/_2$ meter breede, niet verharde weg van Pedir naar Kemala. Deze passeert de Pedir-rivier eenige malen en wordt gezegd door 9, met geschut bewapende, bentengs te worden bestreken. Verder voert een pad van Gighen, een van Pakan Baroe, en een van Endjoeng naar Kemala.

Van Selimoen leidt een pad dóór de met rijstvelden en kampongs bedekte vallei van de Selimoen-rivier naar Reung-Reung, en van daar over Pantja en den Glé Gong naar Kemala. Van Reung-Reung schijnt ook een pad in Oostelijke richting te voeren langs Baroe en door de sawah's van Blang Ajoegi, die door de Kroeng Bateh (Batoe) besproeid worden, naar het gebied van den radja van Pedir.

Van de Westkust te Kroeng Sabil kan men, langs een voor ruiters bruikbaren weg over de kampongs Gimpang en Tamseh, over het Tamseh-gebergte zoowel Kemala als Reung-Reung bereiken.

De weg van Pedir langs het strand naar Groot-Atjeh is de meest gebruikte. Hij werd in Maart 1877 door de colonne van Dompseler afgelegd. Die, welke van Pedir in Oostelijke richting voert, loopt langs het strand, evenals het

pad van Paleuh naar Merdoe, welke plaatsen ook door een goeden binnenweg, die bij Pantai Radja de kust nadert, verbonden zijn.

Merdoe en Samalanga zijn ook door twee wegen verbonden.

II. GESCHIEDENIS.

Het rijk Pasai of Pasei, nu in een confederatie van negen onafhankelijke landschappen verdeeld, was in het begin der 16e eeuw naast Pedir het belangrijkste staatje ter Noordkust van Sumatra.

De Portugeezen dreven hier veel handel; zij hadden er een fort, en hun opperheerschappij werd erkend, doch nadat Groot-Atjeh, te voren ondergeschikt aan Pedir, dit rijk had veroverd, onderwierp het ook Pasai, waar de vorst van Pedir een toevlucht gezocht had. Na dien tijd kwam dit staatje meer en meer in verval.

De federatie van Pedir (federatie Doewablas) kwam in 1540 tot stand. In 1800 werd Pedir daarvan het hoofd, en de vorst van dit staatje, van Tengkoe Sindri uit Boegineesch bloed afstammend, werd de gelastigde en representant van Atjeh's Sultan voor die staatjes der Noordkust, welker vorsten aan dezen ondergeschikt waren en krijgsvolk en hassil moesten opbrengen.

Dit rijkje wordt gerekend 25 à 30 000 zielen te tellen.

Gighen ligt grootendeels in het binnenland op een vruchtbare vlakte, die door de Pedir- en Ajer Leboe-rivieren doorsneden wordt. Het is hoofd der federatie Anam, of zes Oeloebalangs, welke geacht wordt nog sterker bevolkt te wezen dan de federatie Pedir.

Blijkens de kaart van Noord-Sumatra liggen de staatjes, die tot de beide federaties toetraden, als een knibbelspel dooreen.

Pakan Baroe, door zeeroovers gesticht, behoort eigenlijk tot het gebied van Toekoe Bintara Pinang (van de federatie Gighen), die daar zijn macht door den invloed der Moslemin verloor.

Het ongeveer 200 □ palen groote Ajer Leboe is een aluviale vlakte door 10 à 15 000 zielen bewoond.

Endjoeng is 500 □ palen groot en bevat vlak alluviaal land en heuvels, waarop peper groeit. Het bevat ongeveer 18 000 zielen. Pantai Radja staat onder de suprematie van dit staatje.

Merdoe was de trouwe vasal van Atjeh's laatsten sultan.

Samalanga, een vlakte beslaande van 7½ uren lang en 2 uren breed, werd in 1850 door Toekoe Tjihiq Boegies vermeesterd. Het wordt door 25 à 30 000 zielen bewoond, die van Bataksche oorsprong zijn.

Pasangan telt ongeveer 7000 weerbare mannen.

Kloempang Doewa, oorspronkelijk tanah wawaf, heeft 3000 weerbare mannen.

Sawang, Nisam, beide laatste eveneens vroeger tanah wawaf, Telok-Semawé,

met zijn veilige baai, en Blangmeh zijn aan de Noord-kust gelegen, doch werden bij de afdeeling Oostkust van Atjeh ingedeeld.

Pedir, Gighen en Merdoe behoorden vroeger tot het rechtstreeksch gebied van Groot-Atjeh. De overige staatjes waren onafhankelijk.

Voortdurend zijn deze staatjes of hun onderdeelen in onderlinge geschillen gewikkeld, die den bloei en de uitbreiding der bevolking zeer belemmeren. Het bezit der riviermonden speelt in die twisten een groote rol. Daarin toch ligt de bron van rijkdom, die de een den ander misgunt, en daar die mondingen zich dikwijls verplaatsen, is er aanhoudend aanleiding tot nieuwen strijd.

Bloedverwantschap tusschen de radja's verhinderen het gewapenderhand beslechten dier geschillen geenszins, al wordt het middel van aanhuwelijking ook dikwijls gezocht tot versterking van eigen partij. Het recht van den sterkste bleef hier steeds zegevieren over adat en familiebanden Het eigenbelang leidde steeds de handelingen van hoofden en minderen. Ook heeft de geestelijkheid in bijna ieder staatje een sterke partij (Moslemin), die nu en dan den vorst bestookt en uit zijn land tracht te verdrijven, als het belang van het geestelijk hoofd dat medebrengt, of die door de vorsten wordt verjaagd, als hun dat voordeel geven kan en zij daartoe bij machte zijn.

Even goed als vroeger dikwijls verzet werd geboden aan de bevelen en eischen van den Sultan, zoo geschiedt dit nu somwijlen ten opzichte van de Sultanspartij en den pretendent-Sultan of wel van het Gouvernement, naarmate dit voordeelig uitkomt.

Zoo veroverde b.v. Toekoe Tjihiq Moeda (Boegies) in 1857 het gezag in Samalanga op de 4 Oeloebalangs, die er onder Atjehsche suprematie het bestuur voerden. Zoo maakte de strijd, tusschen Telok Semawé, Kertoi en Edi in 1868 uitgebroken, toen ter tijd de kust zeer onveilig. Zoo verzocht Pasai in 1872, te vergeefs trouwens, zich aan het Nederlandsch Gouvernement te onderwerpen.

De geschiedenis der federaties van Pedir en Gighen vooral geeft een duidelijk beeld van den verwarden staatkundigen toestand ter Noordkust.

Hoe die federaties ontstonden, waarvan de vorsten van Pedir en Gighen de primaten zijn, zonder officiëel eenig ander gezag dan dat van verzoeker of raadgever te bezitten, is niet na te gaan. Evenmin is het uit te maken, uit welken tijd de twisten dateeren, die beide federaties verdeelen. Wellicht houden zij verband met het tijdstip, waarop de monding der Pedir-rivier zoozeer verzandde, dat zij slechts bij hoogwater te passeeren was, want om die van de 500 meter meer oostelijk gelegen Segli-rivier loopen de meeste der geschillen.

De rivaliteit tusschen Pedir en Gighen kwam ongeveer een tachtig jaren geleden reeds aan den dag tijdens een stierengevecht, waarbij een strijd tusschen de toeschouwers ontstond. De mannen van Gighen moesten de vlucht nemen, en Teungkoe Petroi van Garoet sneuvelde. Over deze bloedzaak werd gedurende 20 jaren oorlog gevoerd, totdat eindelijk de Sultan van Atjeh als bemiddelaar optrad.

Teungkoe Kedjoeroean Oedjong Remba, vader van den troonopvolger van

Gighen, ging daartoe naar de VII Moekims, op de Oostelijke grenzen van Groot-Atjeh. Toekoe Pakeh, wiens Boegineesche voorouders voor twee eeuwen het nu nog machtige geslacht van Bintara Tjoemboek van den troon van Pedir verdreven, volgde hem daarheen en vermoordde hem. De strijd ontbrandde opnieuw, en Pedir veroverde in 1870, op last van den Sultan, Tengkoe Sri's kampong Lang, die van dien tijd af als Sultansgrond werd aangemerkt en onder beheer van Toekoe Pakeh bleef. Toen zich in 1873 ongeveer 4000 man met 200 pikolpaarden in Pedir vereenigd hadden om den Sultan te steunen bij zijn verdediging tegen onzen aanval op den Kraton, sloot Gighen hun den doortocht af.

Na den terugkeer der eerste expeditie werd de kust van Noord-Sumatra door onze marine geblokkeerd.

Koninklijke marine.

Zeeland	stoomfregat;
Metalen Kruis	schroefstoomschip 1ste klasse;
Citadel van Antwerpen	schroefstoomschepen 2de klasse;
Vice-Admiraal Koopman	
Watergeus	
Schouwen	„ 4de „
Bommelerwaard	
Maas en Waal	
Den Briel	
Coehoorn	
Banda	
Amboina	
Riouw	
Deli	
Soerabaia	raderstoomschip 2de klasse, (voor transportdienst);
Sumatra	raderstoomschepen 3de klasse.
Borneo	
Timor	
Admiraal van Kinsbergen	raderstoomschip 4de klasse;

Gouvernements-marine.

Argus	adviesjacht;
Hertog Bernard	stoomschepen;
Siak	
Telegraaf	
Bronbeek	

5 particuliere stoomschepen;
zeilschepen voor kolenaanvoer.

De te Atjeh aanwezige zeemacht, die daartoe niet sterk genoeg was en slechts 13 bodems telde, werd zoo spoedig mogelijk uitgebreid tot de hiernevens vermelde schepen, die onder de bevelen stonden van den kapitein-ter-zee J. van Gogh, commandant van de Zeeland. Die vlootvoogd kreeg opdracht, tot de verschillende kuststaatjes een proclamatie te richten, waarin werd medegedeeld, dat iedere vriendschappelijke toenadering vriendschappelijk zou worden beantwoord, en waarin de voordeelen werden uiteengezet, die een onderwerping aan onze suprematie voor hen zou hebben. Deze proclamatie, door de Sumatra afgegeven, had weinig of geen resultaat.

Het eskader, bepaaldelijk tot bewaking der kust van Atjehhoofd tot Diamant-punt (Noordkust) aangewezen, stond onder de bevelen van den kapitein-luitenant-ter-zee J. W. Binkes, commandant van de Citadel van Antwerpen.

Den 23sten Mei deed hij door de Timor een prauw in brand schieten, welke onder dekking van het geschut op de kust achter de riffen van Poeloe Toean de vlucht genomen had. Twee stoombarkassen en een sloep maakten zich des nachts van dit vaartuig meester.

De voorschotten door de Chineesche handelaren van Pinang aan de peper leverende Atjehsche hoofden verstrekt, maakten het voor het Indisch Gouvernement noodzakelijk, tijdens die blokkade ettelijke licentiën uit te reiken om die handelaren in de gelegenheid te stellen, door neutrale vaartuigen hun eigendom van Sumatra's kusten te doen afhalen.

Daardoor werd echter de taak der marine ten zeerste verzwaard, daar al die vaartuigen moesten worden onderzocht om invoer van contrabande te voorkomen.

Toen de 2de expeditie naar Atjeh stoomde, werden de eskaders der West- en Noordkust op de reede van Atjeh verzameld.

Daar de gevangenhouding van zijn zendeling, Mas Soemoe Widikjo, door generaal van Swieten aan den vorst van Pedir werd toegeschreven (eerst later kreeg hij zekerheid, dat zijn gezant op last van Panglima Polim werd vermoord), gaf hij bevel de hoofdkampong van Pedir te tuchtigen en zoo mogelijk door de gelande troepen te doen vernielen. Hij hoopte daardoor tevens Toekoe Pakeh van Pèdir, die met 1000 strijders den Kraton te Atjeh hielp verdedigen, te noodzaken naar zijn eigen gebied terug te keeren.

Commandant: kapitein-luitenant-ter-zee van Gogh.
Z. M.'s stoomschepen Zeeland,
Metalen Kruis,
Citadel van Antwerpen,
Borneo,
Banda.

Den 28sten December 1873 vertrok het hier nevensvermelde eskader naar Pedir, waar het den volgenden morgen te 8 ure voormiddags aankwam. De bevolking bleef rustig totdat het vuur werd geopend, waardoor de Kota, een steenen gebouw met schietgaten voor 16 stukken, in brand geschoten werd en een kruithuis in de lucht vloog.

Nadat gedurende den nacht nu en dan een schot was gedaan om het blusschen van den in de kampong uitgebroken brand tegen te gaan, werd den volgenden morgen het vuur hervat, en door een verkenning geconstateerd, dat de geul in de bank voor de rivier te ondiep was om haar met stoombarkassen binnen te varen.

Daarom roeide de kapitein-luitenant-ter-zee W. H. F. van Oordt den 31sten des morgens te half zes met 12 gewapende sloepen, 2 ambulancevaartuigen en 5 lichte sloepen, gezamenlijk bemand met 200 mariniers, naar de kust. Daar het te laag water was om met de volgeladen sloepen de geul binnen te varen, werden de troepen aan wal gezet en weder in de sloepen opgenomen, toen deze binnen de rivier waren aangekomen. Langzaam tegen het sterk afloopende water oproeiende, bereikten zij te half elf voormiddags het pad, dat naar Kota Pedir voerde. Toen de troepen daar gedebarkeerd waren en naar het binnenland oprukten, opende de vijand zijn vuur, waardoor een mindere sneuvelde en 10 manschappen gewond werden.

Niet in staat zich in het dicht begroeide terrein in breeder front te ontwikkelen, dan het gevolgde paadje aanbood, besloot van Oordt naar boord terug te keeren.

De Pedireezen, die hun schuilplaatsen verlieten, toen de retraite een aanvang nam, werden door het vuur der achterlaadgeweren op een behoorlijken afstand gehouden. Te 6 ure namiddags was de troep op de schepen terug, die den volgenden morgen naar Atjeh stevenden.

De vorst van Pedir, persoonlijk ons Gouvernement niet ongenegen, doch als zwager van den overleden, en als schoonvader van den regeerenden Sultan wel tot ondersteuning van zijn souverein verplicht, was over dit feit ten zeerste ontsticht.

De radja van Gighen kwam tijdens die beschieting terug op zijn verzoek om als bemiddelaar tusschen ons en den Sultan op te treden. Hij kreeg daartoe de toestemming en werd begiftigd met een Nederlandsche vlag, welke hij verzocht had te mogen voeren.

Hoewel van die bemiddeling verder niets bleek, werd zijn toenadering toch zeer gewaardeerd, daar hij een der eerste vorsten van de Noordkust was, die onze suprematie erkende.

Na de verovering van den Kraton en de inlijving van Groot-Atjeh bij het gebied van het Gouvernement, werden door de marine de kuststaten bezocht ten einde hen te overreden een acte van erkenning onzer souvereiniteit te teekenen. De vorst van Gighen onderwierp zich, heesch den 20sten April onze vlag en ontving 10 000 rijksdaalders als pembrian radja. De blokkade werd voor dit landschap opgeheven en gaf den vorst daarvan gelegenheid de oorlogspartij te Groot-Atjeh van het noodige te voorzien. Openlijk verklaarde hij dan ook slechts met die bedoelingen zich alleen in schijn onderworpen te hebben. Het duurde intusschen nog twee jaren, alvorens zijn haven weder voor den in- en uitvoer gesloten werd. De radja van Endjoeng teekende de acte; die van Samalanga verzocht daarmede te mogen wachten, totdat de hoofden van Groot-Atjeh dit gedaan zouden hebben. Pasangan en Kloempang Doewa verzochten uitstel. Merdoe en Pedir konden geen antwoord geven, daar hun hoofden nog op Groot Atjeh waren, doch bleken ons bestuur niet ongenegen.

Pasangan, Ajer Leboe en Endjoeng heeschen onze vlag in Augustus 1874, een jaar later door Kloempang Doewa gevolgd.

Den 27sten Februari 1876 keerde Toekoe Pakeh, vorst van Pedir, naar zijn rijk terug en onderwierp zich aan ons gezag, nadat een hoofd van een der staatjes zijner federatie het voorrecht had gevraagd een Nederlandsche vlag te mogen voeren.

Kapitein J. R. Engelhard.
7 officieren en 244 minderen der infanterie;
26 minderen der artillerie, met 2 bergkanons van 8 centimeter;

Op zijn gebied werd onder dekking van de hiernevens vermelde troepen den 4den Juni aan de koewala Pedir een benteng opgericht, die door een compagnie infanterie (150 man) zou worden bezet.

De assistent-resident L. de Scheemaker werd daar

1 kapitein der genie met 51 werklieden en koelies;
ambulance;
14 mandoers en dwangarbeiders.

geplaatst om de leiding der staatkundige aangelegenheden ter Noordkust op zich te nemen.

Tevens werd den vorst *f* 50 000 schadevergoeding uitgereikt voor het bombardement, dat zijn hoofdkampong in 1873 had ondergaan.

Toen echter de Oelama, Teungkoe di Tiro Sjech Abdoel Salem bin Djaali, opvolger van Sjech Marabahan (Mohammed Anim), en zijn volgelingen zich tijdens den bouw onzer benteng tusschen onze soldaten mengden, zich brutaal gedroegen en pogingen schenen te doen de inlandsche militairen afvallig te maken, werd majoor H. K. F. van Teijn met een Europeesche compagnie (143 minderen) naar Pedir gezonden. Hij debarkeerde aldaar den 10den Juni. Zonder verdere stoornis kwam de bouw der benteng gereed, die op 15 meters van de zee nabij een kreek gelegen was, waardoor gemeenschap verkregen werd met de 800 meters Oostelijker uitmondende rivier van Pedir.

De openstelling der haven gaf daar ter plaatse aanleiding tot een levendigen handel en maakte het voor den vorst van veel belang een goede verstandhouding met onze ambtenaren te blijven bewaren.

Dewijl het nu de radja van Gighen was, die de oorlogspartij te Atjeh steunde, en zich daarheen begeven had, werd zijn gebied den 19den Augustus 1876 voor den algemeenen handel gesloten.

De sluiting der koewala Segli verbrak voor de Gighensche kampongs alle gemeenschap met de zee en noodzaakte de bevolking van dit staatje ter markt te gaan te Pedir, waarmede zij in vijandschap leefde.

Dit hinderde de strandkampongs zoozeer, dat eenige hoofden, buiten medeweten van hun vorst, met onze ambtenaren onderhandelingen openden, die aanleiding gaven tot het besluit om den post van Pedir over te brengen naar een terrein op den rechteroever der rivier van Segli, dat tot nu toe als een neutrale strook tusschen beide staatjes werd aangemerkt en als tanah radja toebehoord had aan den Sultan van Atjeh. Daar zou dan tevens de assistent-resident der Noordkust resideeren.

De rivier van Segli loopt namelijk door moerassig terrein in Noord-Westelijke richting evenwijdig aan de kustlijn en daarna in Noordelijke richting naar zee. Op de 1400 meters breede strook tusschen haar rechter oever en de kust was op 400 meters afstand van de zee een oude aarden benteng gelegen, waarbinnen de Sultans van Atjeh somtijds hun verblijf hielden.

Die benteng, op 2000 meters afstand ten Zuid-Oosten van den post te Pedir gelegen, werd nu voor het daarheen over te plaatsen garnizoen bestemd.

Ten Zuiden der rivier van Segli strekken zich zeer lange, 1000 meters breede rijstvelden uit, die, van Oost naar West voortgaande, gescheiden zijn door de 600 meters breede kampong-strooken Paloer-Tjot Paloer, Lang Bambie en Bernai. De sawah-vlakte ten Westen van Bernai sluit aan de Noordzijde tegen de Pedir-

sche kampong Ario en wordt in het Zuid-Westen begrensd door Telok Kadjoe, 6 kilometers ten Zuiden van de Koewala Pedir.

Tusschen Ario en Telok Kadjoe is zij nog ongeveer 400 meters breed. De Noord-Oostelijke hoek van laatstgenoemde kampong is 800 meters van de Westzijde van Bernai verwijderd. Op 2500 meters van de monding der Segli-rivier liggen de kampongs Baroe en Sot op haar linker oever.

Ten einde bij die verplaatsing van het garnizoen op onvoorziene gebeurtenissen voorbereid te zijn, terreinkennis op te doen en een militaire demonstratie te houden, werd de hiernevens vermelde colonne den 23sten Februari 1877 te Oleh-leh ingescheept, en den volgenden morgen te Kroeng Raja geland, om verder langs het strand tot Pedir voort te rukken.

Majoor P. E. J. H. van Dompseler.
3 Stafofficieren en de assistent-resident d'Engelbronner;
rechter half 2de bataljon;
2 mortieren 12 centimeter;
1 officier en 22 man mineurs;
1 officier van gezondheid met ambulance;
1 kapitein van den Generalen Staf met een opnemer;
146 dwangarbeiders;
45 vrije koelies.
Totaal: 25 officieren, 449 minderen.

Onder dekking van een drietal oorlogschepen, die met een particulier stoomschip haar bewegingen langs het strand volgden, marcheerde de colonne (met een compagnie, de mineurs en de artillerie, als voortroep, en een compagnie, als achterhoede) te half twaalf voormiddags van Kroeng Raja af. Op een hooge grasvlakte bij Batoe Poetih werd het bivak betrokken.

Den volgenden dag ontmoette men de Pedirsche hoofden met 60 volgelingen, die op verzoek van den chef van den Staf en den assistent-resident L. de Scheemaker, die zich den 19den naar Pedir begeven hadden, door Poekoe Pakeh aan de colonne tegemoet gezonden werden. Na den nacht te Lengah te hebben doorgebracht, werd de marsch den 26sten tot Laoeng en den 27sten tot Genting voortgezet.

Den volgenden dag kwamen de chef van den Staf en een deel der bezetting van Pedir de colonne tegemoet, werd de Koewala Bengalang met sloepen der marine gepasseerd, en Pedir bereikt.

Den 10den Maart werd de met een 12 centimeter A en een ijzeren 9 centimeter bewapende benteng te Segli betrokken en veertien dagen later was de verkleining der sterkte te Pedir, waar een klein detachement achter bleef, voltooid.

Den 13den Maart keerden de troepen over zee naar Groot-Atjeh terug.

De val van Simpang Olim (zie «Oostkust van Atjeh») had inmiddels ook op het overige gedeelte der Noordkust een gunstigen invloed uitgeoefend. De radja van Kloempang Doewa bracht onzen controleur aan boord van de Citadel van Antwerpen een bezoek. Ook Merdoe scheen zijn oorlogzuchtige gezindheid van lieverlede te laten varen, doch Samalanga bleef voortdurend vijandig gestemd.

III. DE EXPEDITIE NAAR SAMALANGA.

De taktiek bij deze expeditie gevolgd bewijst al weder, van hoeveel belang het is, een landing te doen zijwaarts van 's vijands kustversterkingen, waardoor het mogelijk wordt die om te trekken of in de flank te nemen.

Door vervolgens het uitgangspunt der operatiën naar een ander punt aan het strand te verleggen, hetwelk meestal gemakkelijk geschieden kan, daar de vloot alles kan leveren, wat tot voeding en verzorging der troepen noodig is, werd de vijand in het onzekere gehouden omtrent de bedoelingen van den aanvaller.

Eene gecombineerde beweging uit de eindpunten der aldus gevormde basis aan de kust had dan ook alle kans de meer binnenslands gelegen versterkingen in den rug te nemen, den vijand tusschen twee vuren te brengen en tot terugtrekken te noodzaken.

Op deze wijze kwamen de werken aan de koewala en te Roemah Sentot in ons bezit, en werd vervolgens de kampong Tamboea genomen, die gelegen was ten Zuid-Oosten en rechts achterwaarts van de tweede linie verdedigingswerken, welke op 1000 meters afstand van Roemah Sentot de sawah-vlakte afsloot, waarover de verblijfplaats van den vorst moest genaderd worden.

Bij het deboucheeren uit Tamboea gaf onbekendheid met het bestaan en de ligging dier linie, alsmede het hevige vuur uit haar achterwaarts omgebogen rechter flank ontvangen, aanleiding, dat een onzer colonnes zich wendde tegen de beide sterkste facen van Kota Blang Temoelit (de Ooster- en de Noorder face), welke benteng het rechter steunpunt dier linie uitmaakte.

Het voordeel der omtrekking ging hierdoor gedeeltelijk verloren, en slechts na hevigen strijd en groote verliezen kon die dapper verdedigde sterkte worden veroverd.

Zooals in het hoofdstuk over de Politiek van Verzoening werd medegedeeld, was de Gouverneur-generaal van Lansberge van oordeel, dat de Onderhoorigheden van Atjeh zoo noodig gewapenderhand tot onderwerping moesten worden gedwongen.

Kon om die reden de troepenmacht te Atjeh niet verminderd worden, evenmin kon de krachtige medewerking ontbeerd worden van de vloot, die, nog steeds in drie eskaders verdeeld, de West-, de Noord- en de Oostkust bewaakte.

Op den 17den Januari 1877 telde zij de hiernevens genoemde schepen.

Sedert 1 Januari 1876 had zij weinig verandering ondergaan. Slechts de Vice-admiraal Koopman, schroefstoomschip 1ste klasse, de Riouw en de Sambas, schroefstoomschepen 4de klasse, kwamen

Station Reede van Oleh-leh en Westkust.

Commandant der maritieme middelen: kapitein-ter-zee W. B. F. Escher

Metalen Kruis,	schroefstoomschip	1ste	klasse;
Bromo,	rader	2de	„
Schouwen,	„ „	2de	„
Deli,	schroef „	4de	„
Bandjermasin,	„ „	4de	„

Station Noordkust.

Commandant: kapitein-luitenant-ter-zee J. D. J. van der Hegge Spies.

Citadel van Antwerpen,	schroefstoomschip	2de	klasse;
Sumatra,	rader „	3de	„
Aart vsn Nes,	schroef „	4de	„
Palembang,	„ „	4de	„

Station Oostkust.

Commandant: kapitein-luitenant-ter-zee E. J. van der Sleijden.

Merapi,	raderstoomschip	2de	klasse;
Borneo,	„ „	3de	„
Bommelerwaard,	schroef „	4de	„
Amboina.	„ „	4de	„

4 gewapende kruisbooten;
8 stoombarkassen;
Siak, raderstoomschip der Gouvernements-marine;
Boni, „ „ „ „ „

niet meer in de sterkte voor, en de Timor was door de Borneo vervangen.

De actie tegen Simpang Olim en Langsar (zie «Oostkust van Atjeh») was een eerste stap geweest op den weg, die tegen de onwillige kuststaatjes zou worden gevolgd. De expeditie naar het door wanbestuur gedemoraliseerde, doch overigens welvarende en een belangrijken handel drijvende Samalanga had vervolgens dat staatje te dwingen onze souvereiniteit te erkennen en het steunen der ons vijandelijke benden op Groot-Atjeh na te laten.

Aangezien er hevige tegenstand van de dappere bevolking verwacht kon worden, die op straffe van handafkapping reeds sedert meer dan een jaar door den vorst gedwongen was geworden de rijstvelden onbebouwd te laten, ten einde des te gewilliger aan den strijd op Groot-Atjeh deel te nemen, werd alles in het werk gesteld, het te behalen succes zoo veel mogelijk te verzekeren. Generaal Diemont had reeds vele gegevens omtrent den te bestrijden vijand verzameld.

Kolonel van der Heijden, die hem in Juli 1877 als waarnemend Civiel en Militair Bevelhebber was opgevolgd, deed daarenboven den dienstdoenden Stafofficier L. F. A. Winckel van den 8sten tot den 12den Juli een verkenning van het strand uitvoeren, waarbij diens stoombarkas nu en dan beschoten werd, en waarbij hij langs de geheele kust — en speciaal tusschen de Koewala Samalanga en de Koewala Sandoe — geblindeerde loopgraven opmerkte.

Leider: kolonel K. van der Heijden, met 2 adjudanten.
De assistent-resident der Noordkust J. C. d'Engelbronner, met 1 kontroleur en gidsen.
Chef van den Staf: luitenant-kolonel H. F. Meijer, met 1 luitenant adjudant en 2 militaire opnemers.
Chef der administratie: onder-intendant 1ste klasse P. F. Kraal. met 2 officieren.
Chef der artillerie: kapitein A. M. P. Krijger.
Artilleriepark: 1 officier, 2 mortieren en munitie;
700 dwangarbeiders, onder kapitein C. P. J. Kauffmann;
vivres voor 1 maand;
drijvervlotten;
barakken.

Het operatieplan der hiernevens vermelde expeditie, die den 9den Augustus op de reede van Samalanga verscheen, schreef voor: een schijnbeweging te maken van nabij Kiran te landen en een debarkement plaats te doen hebben op den smallen duinstrook ten Oosten van Koewala Tamboea, ten einde de kampongs Roem en Aroengan door omtrekking te bemachtigen en de Balei te veroveren, waar de vorst woonde. Branden of plunderen werd ten strengste verboden.

Nadat de Chef van den Staf, in een geblindeerde stoombarkas langs de kust stoomende,

1ste colonne,

onder majoor P. E. J. H. VAN DOMPSELER, met 1 Stafofficier:

2 Europeesche en 1 inlandsche compagnie van het 2de bataljon (ieder 140 à 150 man sterk);

1 sectie bergartillerie;

ambulance (1 officier, 6 minderen);

1 detachement mineurs (1 officier, 20 minderen);

178 dwangarbeiders.

2de colonne,

onder majoor F. W. MEIJER, met 1 Stafofficier en den majoor van het Britsch-Indische leger PALMER:

1 Europeesche en 2 inlandsche compagnieën van het rechter half 8ste bataljon (als boven);

1 sectie bergartillerie;

ambulance (als boven);

1 detachement mineurs (als boven);

178 dwangarbeiders.

3de colonne,

onder kapitein N. VAN MARION (15 Augustus opgevolgd door luitenant-kolonel W. J. J. DOCTERS VAN LEEUWEN):

1 Stafofficier;

3 compagnieën (Europeanen en Amboinneezen) van het rechter half 3de bataljon;

1 sectie bergartillerie (bespannen);

ambulance;

132 dwangarbeiders.

Landingsdivisie:

Luitenant-ter-zee UHLENBECK, met 1 luitenant der infanterie;

15 officieren, 300 minderen.

Marine:

Kapitein-luitenant-ter-zee J. D. S. J. VAN DER HEGGE SPIES.

Citadel van Antwerpen;

Metalen Kruis;

Watergeus;

Samarang;

Sambas;

Sumatra;

Borneo;

Palembang;

Banda

een geschikt landingspunt had uitgezocht, werd den volgenden morgen in 3 liniën, voorafgegaan door gewapende sloepen, gedebarkeerd.

De 1ste linie bevatte het 8ste bataljon, de 2de de overige troepen der 2de colonne, de 3de het 2de bataljon.

De sloepen dier liniën waren door roode, witte en blauwe vlaggen van elkander onderscheiden.

Bij het debarkement sloegen bijna alle sloepen in de hevige branding om, die men van de schepen niet had kunnen waarnemen, en bleek het onmogelijk de artillerie aan wal te brengen.

De landing der troepen werd niet verontrust, doch toen een compagnie ter verkenning van het achter het strand gelegen terrein door een bosch op eene ruime sawah was gedeboucheerd, waarheen het rechter half 8ste bataljon haar volgde, om overeenkomstig de opdracht, Pengilit te bezetten, werd zij door een 25tal Atjehers met den klewang aangevallen.

Die aanval werd afgeslagen, waarbij van de onzen 3 man sneuvelden en 10 gewond werden (waaronder 1 officier).

Nadat het in carré opgemarcheerde rechter half 8ste bataljon met eenige salvo's een groot aantal vijanden verdreven had, die zich op ongeveer 800 pas afstand hadden verzameld, betrok het des avonds, op aanwijzing van den chef van den Staf, op de sawah een door een verhakking omringd bivak op 30 pas afstand van den boschrand. De commandant der 2de colonne had namelijk den last ontvangen niet verder voort te rukken en zich niet in gevecht te begeven, daar er kans bestond, dat de hevige branding de gemeenschap met de reede verbreken, en een weder embarkeeren zijner troepen noodzakelijk maken zou.

Een kennisgeving, dat vredelievende kampongs zouden worden gespaard en aan hoofden,

Amboina;
3 particuliere transportschepen;
2 „ ziekenschepen;
1 adviesvaartuig;
(de Metalen Kruis werd later vervangen door de Bandjermasin en de Aart van Nes).

die onderhandelen wilden, een vrijgeleide zou worden verschaft, was inmiddels door den controleur op een staak in de rijstvelden geplaatst en des middags door eenige Samalangers afgehaald.

Tevens bracht de gids, die den vorigen dag was uitgezonden om het ultimatum aan den vorst over te brengen, vier hunner mede, met de tijding, dat Toengkoe Tjihik Boegies en zijn invloedrijke halve zuster Potjoet Maligoï hem gemachtigd hadden te onderhandelen en hun bloedverwant Toekoe Nja Hamza, die de expeditie vergezelde, wenschten te ontmoeten.

Aangezien zij geen machtiging vertoonen konden, en de zaak niet vertrouwd werd, gingen drie volgelingen van Nja Hamza met de Samalangers terug, om waarborgen voor zijn vrijgeleide te verkrijgen. Des avonds waren zij weder in het bivak present, doch spoedig daarop bleek het, dat de vredesonderhandelingen niet ernstig gemeend waren. Te kwart voor vieren werden namelijk de 36 schildwachten, die op één meter onderlingen afstand binnen de verhakking waren opgesteld, ongemerkt door een 200 à 300 Atjehers bekropen. Op een signaalschot des vijands, door vijandelijk vuur uit den boschrand gevolgd, dwongen ettelijke hunner met den klewang in de hand aan de Noordzijde het bivak binnen, in weerwil van het vuur, dat de te wapen geloopen soldaten op hen afgaven.

Zij richtten een groote slachting onder de kettinggangers aan en veroorzaakten zooveel ontsteltenis, dat de troepen aan den Noord- en den Oostrand van het bivak terugweken, en, na door de officieren tot staan te zijn gebracht, op 50 pas van het bivak stelling namen, waar in carré het aanbreken van den dag werd afgewacht.

Toen het begon te schemeren, avanceerde de teruggeslagen vijand opnieuw. Een paar salvo's, afgegeven op het oogenblik, dat hij tot op 400 passen was genaderd, dreven hem voor goed terug. In het bivak, dat vervolgens weder betrokken werd, vond men de lijken van de kapiteins H. J. Jonker en J. Lojenga, van 8 mindere militairen, 10 dwangarbeiders en 2 bedienden. 5 Officieren, 45 minderen, 1 opzichter en 34 dwangarbeiders waren gewond. Buiten het bivak lagen 50, en daar binnen 8 gesneuvelde Atjehers.

Den volgenden nacht betrok dit bataljon, waarbij zich de artillerie der 2de colonne voegde, in afwachting van een tweeden aanval, een carré op het midden der sawah zonder iets van den vijand te bespeuren. Slechts vielen er des morgens enkele schoten uit Pengilit Toenoeng, die met eenige granaten beantwoord werden.

Ook het 2de bataljon, dat zich aan het strand achter een verhakking in den vorm van een flèche had opgesteld, genoot een ongestoorde rust.

Aangezien slechts met de grootste inspanning der marine het noodige voor de gelande troepen aan wal kon worden gebracht en dus een actie tegen Pengilit voorloopig moest uitgesteld worden, keerde het 8ste bataljon den 12den Augustus naar het strandbivak terug, dat nu door een getenailleerde linie met twee, door geschut bestreken, hoofdfacen van 130 meters lengte, ter hoogte van 1 meter uit liggende boomstammen samengesteld, aan de landzijde voldoende gedekt was.

De Sambas en de Samarang schoten inmiddels brand in de kampong aan de Koewala Tamboea, waar de vijand met kracht aan het opwerpen van verdedigingswerken arbeidde.

In den morgen van den 13den verrasten 2 compagnieën van het 2de bataljon en een sectie bergartillerie eenige vijanden op de sawah, waar het bivak der 2de colonne gelegen was geweest. Gedurende de volgende dagen, waarin een breede weg door het bosch werd gekapt, betrokken een paar compagnieën des morgens diezelfde plaats, waar zij tot den 15den niets van den vijand bespeurden. Toen zij echter op dien datum op de vlakte deboucheerden, werden zij uit Pengilit Toenoeng hevig beschoten. Een 8 centimeter bergkanon, onder dekking van 50 man, ter harer assistentie aangevoerd, deed dit vuur wel eenigszins verminderen, maar kon het toch niet geheel tot zwijgen brengen. Daar de uitkapping van den 4 meters breeden weg, in een kleine bocht door het bosch aangelegd, te 9 ure voormiddags gereed kwam, konden deze troepen op dat uur met hun zes gewonden (waaronder 2 officieren) naar het strandbivak terugkeeren.

Den volgenden morgen rukte weder een compagnie naar deze vlakte, om den vijand in het onzekere te houden omtrent onze bedoelingen. Een soldaat sneuvelde. Te half negen voormiddags keerde deze afdeeling naar het bivak terug. Een andere compagnie, des middags naar de vlakte marcheerende, kreeg 2 gewonden.

Inmiddels bleef de zee zoo hol staan, dat er slechts met groote moeite aan de dagelijksche behoeften der beide eerste colonnes, die geland waren, kon worden voldaan, en er van opleggen van vivres voor een actie in het binnenland geen sprake kon wezen. In een daartoe belegde conferentie stelde de chef van den Staf dan ook voor weder te embarkeeren en op een ander punt te landen. Toen echter de chef der maritieme middelen de verzekering gaf, het noodige voor de landmacht aan wal te kunnen ontschepen door gebruik te maken van de hermetisch gesloten kruitkisten der marine, waarin de vivres uit de sloepen met touwen door de branding konden worden gesleept, besloot de Bevelhebber aan het strand een versterking als basis voor verdere operatiën te bouwen en er een tijdelijk zeehoofd aan te brengen. Het daartoe benoodigde werd van Oleh-leh afgehaald en de zieken en gewonden daarheen overgevoerd.

Overste MEIJER.
2 compagnieën van het rechter half 8ste bataljon;
1 sectie bergartillerie;
ambulance.

Des morgens van den 15den werden de hiernevens genoemde troepen langs het strand naar Koewala Tamboea gedirigeerd, om na te gaan, of het wenschelijk was, dat punt te bezetten en van daar de operatiën naar het binnenland aan te vangen. Onder het beantwoorden van 's vijands vuur werd de Koewala tot op 600 meters afstand genaderd en daar een hevige branding in de monding en ingravingen langs de oevers bespeurd. De chef van den Staf werd daar door een matten kogel in de borst getroffen, en te half negen voormiddags werd de terugmarsch aangenomen.

Gedurende den 16den en 17den werden het 3de bataljon en de Staf der expeditie met veel moeite aan wal gebracht. Op laatstgenoemden datum kwamen er tevens 5 officieren en 50 man van Groot-Atjeh bij de expeditionnaire troepen aan.

Den 17den en 18den bekwam het detachement op de sawah-vlakte 6 gewonden, en werd de geloste hoeveelheid vivres tot een voorraad voor 5 dagen aangevuld.

Alsnu was de Bevelhebber in de gelegenheid gesteld de krijgsoperatiën te beginnen door zich van de Koewala Tamboea en de daarbij gelegen versterkingen meester te maken.

Vooraf deed hij echter den vijand uit Pengilit verdrijven en liet zijn troepen een groote verkenning verrichten naar de Zuidwaarts gelegen sawah-vlakte, die zich tot aan die koewala moest uitstrekken.

Majoor VAN DOMPSELER.
2de bataljon;
1 compagnie van het 8ste bataljon;
1 sectie artillerie;
ambulance.

Terwijl de hiernevens vermelde colonne daartoe den 19den, te 5 ure voormiddags, in alle stilte het bivak verliet, om, zonder zich te veel door den vijand te laten ophouden, den pagger te bereiken, die Pengilit Baroe en Pengilit Toenoeng verbond en van daar de versterkingen in eerstgenoemde kampong om te trekken, trachtte eene compagnie van het 8ste bataljon onder kapitein VAN HAMEL in Oostelijke richting door het bosch te dringen, om in 's vijands linkerflank te vallen. Aangezien echter hierbij te veel terreinbezwaren ondervonden werden, volgde zij het voetspoor der bovengenoemde colonne.

Deze had haar omtrekkende beweging bijna volbracht, alvorens te worden opgemerkt.

Op het alarmgeschreeuw in de kampong liepen de Atjehers naar hun loopgraven en namen van daar de deboucheerende compagnie VAN HAMEL onder vuur.

Toen zij echter de omtrekkende colonne gewaar werden, volgden zij haar langs den Zuidelijken kampongrand, om zich aan te sluiten bij een groot aantal vijanden, die uit het Noorden kwamen opdagen.

Twee compagnieën, met de artillerie tusschen zich in, formeerden zich daarop in bataille met het front naar het Noorden, de beide andere marcheerden naar het Zuiden en Oosten op.

Door salvo's en artillerie-vuur werd de vijand binnen den kampongrand

gehouden, terwijl een compagnie onder kapitein R. P. Bowles naar een 400 pas Zuidelijker gelegen punt afmarcheerde om het achtergelegen sawah-terrein te verkennen, dat zich golvend en klimmend nog ongeveer 1000 meters Zuidelijker uitstrekte, en dan door een kampongrand werd afgesloten.

Een aantal vijanden, uit het Noordelijk gelegen boschachtig terrein op die compagnie aanrukkende, werd door haar salvo's en het vuur der anderen terug gejaagd. Slechts enkele voorvechters konden haar tot 75 pas afstand naderen alvorens te worden neergeschoten. Daarna trokken de Atjehers in Zuid-Westelijke richting om haar heen, en deden door hun vuur van achter terreinplooien 1 man sneuvelen, terwijl er 5 werden gewond (waaronder 1 officier). Aangezien die vijanden van daar moeielijk verdreven konden worden en het doel der verkenning bereikt was, keerde Bowles naar de nu in carré opgestelde colonne terug.

Daar de laatste tamelijk veel vuur uit Pengilit Toenoeng ontving, rukte zij die kampong in Noordelijke richting binnen en zuiverde haar van ongeveer 75 Atjehers, die zich in een droge waterleiding hadden genesteld. Op een kleine sawah-vlakte ten Westen der kampong werd vervolgens aan de vermoeide troepen eenige rust gegund.

Terzelfder tijd, dat deze troepen des morgens het strandbivak verlieten, was een compagnie van het 3de bataljon, onder kapitein H. E. Schoggers, van daar in Oostelijke richting door het bosch gemarcheerd om aan de vlakte positie te nemen en daar, zoo noodig, den vijand in bedwang te houden. Zij verdreef hem uit den rand van Pengilit Baroe en vereenigde zich vervolgens met de compagnie van Hamel, om daarna, op last van den chef van den Staf, die zich bij van Hamel had aangesloten, aan den Zuidrand dier kampong stelling te nemen en eenige woningen in brand te steken.

De overste Meijer begaf zich daarop met de compagnie van Hamel naar de hoofdcolonne, van waar hij met een compagnie en een sectie artillerie de verkenning over de uitgestrekte kale vlakte in Westelijke richting voortzette. Na zich te hebben overtuigd, dat het doorloopen, en het verder voorliggend terrein een uitstekende gelegenheid aanbood om de stellingen bij Koewala Tamboea om te trekken en na het lilla-vuur uit Roemah Sentot met enkele granaatschoten tot zwijgen te hebben gebracht, keerde hij naar de colonne terug. Door Pengilit Toenoeng en langs de daarin gelegen reeks van onderling verbonden loopgraven, die door bamboe-doeri verhakkingen waren gedekt en van in- en uitspringende hoeken en van traversen waren voorzien, keerden de troepen naar het strandbivak terug.

1ste colonne,
onder luitenant-kolonel Docters van Leeuwen:
rechter half 3de bataljon;
1 compagnie van het 8ste bataljon;

Den volgenden morgen te 5 ure marcheerde de hiernevens vermelde 1ste colonne langzaam langs het zeestrand op om den vijand uit zijn stellingen op beide oevers der Koewala te verdrijven.

Vier oorlogsschepen openden een overstelpend vuur

1 sectie artillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance.
De Bevelhebber sloot zich hierbij aan.

2de colonne,
onder majoor VAN DOMPSELER:
2de bataljon;
1 sectie artillerie;
eenige mineurs;
ambulance.

op 's vijands positie aan de rivier en twee bodems stoomden voor de troepen uit om hun opmarsch te ondersteunen.

De 2de colonne, die een langeren weg had af te leggen, trok over de velden, die den vorigen dag waren verkend, ten einde de Koewala te naderen en de 1ste colonne te steunen zonder 's vijands stellingen rechtstreeks aan te vallen.

De 1ste colonne bereikte te half zeven 's morgens de Koewala, waar het bleek, dat de uit bomvrije ingravingen bestaande strandliniën verlaten waren.

Luitenant W. E. VAN INGEN, met een peloton stroomopwaarts langs den rechter oever ter verkenning eener bivakplaats uitgezonden, ontdekte in het Zuidelijk gelegen bosch een ledige versterking, die door een peloton der 1ste colonne werd bezet, en bereikte vervolgens langs een pad, dat door een aaneengeschakelde linie van ingravingen bestreken werd, de Roemah Sentot, een kleine, vierkante aarden redoute, door een gracht en bamboe-doeri versperring omringd, met te lood opgezette 2 meters hooge en 1 meter dikke wallen, waarin schietkokers en waarachter banketten waren aangebracht,

Terzelfder tijd passeerde een compagnie van het 3de bataljon op vlotten de nu wegens den vloed ondoorwaadbare lagune, om het strand verder te verkennen tot aan een op 2000 meter Zuid-Westelijk gelegen boschrand. De aan haar toegevoegde sectie artillerie deed enkele schoten op versterkte huizen, waarbij een drom vijanden zichtbaar was, en, na haar taak volbracht te hebben keerde deze afdeeling naar den rechter oever terug.

De 2de colonne, die op de vlakte ten Zuiden van het strandbivak in twee carré's met de artillerie in de tusschenruimte was opgemarcheerd, terwijl de ambulance en de dwangarbeiders, die daarachter volgden, door de 3de compagnie en carré werden gedekt, verkreeg door vuur uit Pengilit Baroe een tweetal gewonden. Op het punt aangekomen, tot waar den vorigen dag de chef van den Staf was doorgedrongen, werd bataljons-carré geformeerd en zag men groote drommen Zuidwaarts naar Tamboea vluchten. Daar het vuur der marine en dat der 1ste colonne inmiddels had opgehouden, werd verondersteld, dat de monding der rivier reeds veroverd was, en dus besloten, na het afgeven van eenige schoten der artillerie op den bij Tamboea verzamelden, talrijken vijand, die met een drieponder antwoordde, den terugmarsch naar het strandbivak aan te nemen.

Op last van den Bevelhebber bezette de 1ste colonne Koewala Tamboea met 2 compagnieën en legerde zich in Roemah Sentot, dat zoo goed mogelijk versterkt, en door een goeden weg met de positie aan de riviermonding verbonden werd.

Toen die Roemah te half vijf 's namiddags uit eenige huizen in den Ooste-

lijken rand van Roem op 650 meters afstand beschoten werd, trok een peloton onder flankvuur uit het heilige graf van TOENGKOE DI TAMBOEA door de lagune en recht op de kampong aan, waar de vijand, bij eenige zoutpannen, uit zijn, door bamboe-doeri gedekte, versterking werd verjaagd. Eenige huizen werden verbrand, doch er was geen gelegenheid om de versterking te slechten.

Zonder door den vijand verontrust te worden, kon nu alles van het strandbivak naar de Koewala worden overgebracht. Terwijl daartoe het noodige werd verricht, schenen de Atjehers zich ten Zuid-Oosten van Roemah Sentot te versterken. In den nacht van 20 op 21 Augustus namen zij onze positie onder vuur, en den volgenden morgen werden zij door een peloton, onder kapitein SCHOGGERS, uit hun nog niet voltooide versterking bij het heilige graf verdreven, waarbinnen zij 19 gesneuvelden achterlieten. De onzen telden 2 gewonden en slechtten 's vijands borstwering met voorgelegen loopgraaf.

Daar de vijand den 20sten, 21sten en 22sten onze troepen weder uit de versterking aan de zoutpannen beschoot en 1 doode en 1 gewonde bezorgde, werd zij op laatstgenoemden datum door een compagnie vernield, nadat het terrein vooraf door een paar granaten was gezuiverd.

Den 25sten waren de positiën aan de Koewala voldoende versterkt, en de, op last van den Bevelhebber opgeworpen, versterking bij Roemah Sentot genoegzaam voltooid om de krijgsoperatiën tegen Tamboea en Temoelit te kunnen vervolgen.

1ste colonne,
waarbij de Bevelhebber met zijn Staf, onder majoor VAN DOMPSELER:
2de bataljon infanterie;
2 sectiën artillerie;
1 sectie mineurs;
ambulance.

2de colonne,
onder luitenant-kolonel DOCTERS VAN LEEUWEN:
2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon;
1 sectie artillerie;
ambulance.

Daartoe marcheerde den 26sten te 4 ure 's nachts de eerste der hierneven vermelde colonnes in de grootste stilte uit het strandbivak, dat door de 5 officieren en 200 man, die van Atjeh waren aangekomen, werd bewaakt, en dat in den loop van dien dag zou worden opgeheven, tot op de vlakte ten Zuiden van Pengilit, om van daar in Zuid-Westelijke richting tegen bovengenoemde kampongs op te rukken.

In een groot carré, waarvan de flanken uit 2 compagnieën, de achterzijde uit een compagnie, allen in sectie-colonne, en de voorflank uit 2 sectiën artillerie en een sectie infanterie bestonden, werd verder getrokken, totdat de vijand zich op onze linker flank begon te vertoonen.

Terwijl een compagnie werd afgezonden om hem in bedwang te houden, en het Zuidelijk gelegen terrein te verkennen, rukte de colonne in Zuid-Westelijke richting voort en kwam in den rug eener reeks van kleine, verlaten veldwerken, die alle front maakten naar het Noorden en Noord-Oosten.

Van daar werd de 2de colonne bespeurd, die te 5 ure 's morgens van

Roemah Sentot was afgemarcheerd en nu op de vlakte deboucheerde tegenover den Noordelijken rand van Tamboea, dat sterk bezet bleek te zijn.

Toen zij tot op 300 meters afstand van die kampong was opgerukt, ontving zij van den Bevelhebber de opdracht in front aan te vallen, terwijl de 1ste colonne haar omtrekkende beweging tegen de blijkbaar niet verdedigde Zuidzijde voortzette.

Onder het vuur der artillerie sprongsgewijze avanceerende, naderde nu het 3de bataljon den kampongrand, waaruit steeds heviger gevuurd werd, en ging daarna met onstuimigheid tot den stormaanval over. Zoowel de versterkte kampongrand als een daarachter gelegen, met 2 tweeponders bewapende sterkte en 5 kleine redouten vielen in zijn handen en de vijand week naar een tweede positie, die uit 3, door loopgraven verbonden, versterkingen bestond, die front maakten naar het Noorden. De compagnie van kapitein SCHOGGERS in Westelijke richting voortgaande, stond weldra voor de eerste dier versterkingen en drong er na eenige salvo's binnen. Terwijl men den vijand op den voet volgde, werden ook de beide andere schansen veroverd, waarin de verdedigers 25 dooden achterlieten.

Ten koste van 12 gewonden (waaronder 2 officieren) werd aldus Tamboea veroverd.

Het vuur der marine in den vroegen morgen tegen Roem en Tangsoer geopend, werd te 7 ure 's morgens gestaakt.

Gedurende het gevecht voor Tamboea werd door een veertigtal Atjehers een aanval op Roemah Sentot ondernomen, die door de aldaar achtergelaten compagnie werd afgeslagen.

De 1ste colonne had inmiddels een compagnie tegen de Zuidzijde van Tamboea afgezonden, die den vluchtenden vijand belangrijk afbreuk deed. Met een compagnie versterkt, rukte zij die kampong aan de Oostzijde binnen, deed door de mineurs de woningen verbranden en trad aan de Westzijde met den vijand in vuurgevecht.

Ondersteund door een derde compagnie en de artillerie, bracht zij het vuur des vijands tot zwijgen, en vereenigde zich daarna met de 2de colonne, die zich in het Zuid-Westelijk gedeelte der kampong verzameld had.

Nadat ook de rest der 1ste colonne daarheen was opgerukt, verkende de chef van den Staf het terrein in Zuidelijke en Westelijke richting en drong een sectie met hetzelfde doel in Noordelijke richting voort, en bereikte door een Westwaarts leidende laan van bamboe-doeri stoelen de groote lagune-vlakte ten Westen van Roemah Sentot. Daar werd zij op korten afstand door een krachtig vuur begroet, dat uit een in de struiken zichtbare bamboe-doeri versperring werd afgegeven. Na dit met een paar salvo's beantwoord te hebben, keerde zij naar de colonne terug.

De Bevelhebber, nu voldoende ingelicht, beval aan de 2de colonne ten

Zuiden van Tamboea over de vlakte te trekken en zich tegen Mané te wenden.

Een compagnie der andere colonne, die recht Westwaarts zou marcheeren, moest haar in de reeds ingenomen stelling in den rug dekken.

Toen zij, volgens het oordeel van den chef van den Staf, te veel Zuidelijk aanhield werd haar die compagnie nagezonden, met het verzoek meer Noordelijk te marcheeren.

Ten Noorden van Mané aangekomen, ontwaarde zij bij Balei een paar duizend Atjehers. Hoewel het hevig vuren bij de 1ste colonne vernomen, den colonnecommandant bedacht deed zijn haar, met afwijking van de bevelen des Bevelhebbers, te hulp te snellen, zoo besloot hij toch langzaam voorwaarts te trekken, om de vijanden, die zich voor zijn front bevonden, niet op het denkbeeld te brengen, dat hij voor hun groot aantal terugweek.

De colonne van Dompseler was inmiddels in Noord-Westelijke richting afgemarcheerd, maar door moerassig terrein al spoedig genoodzaakt het voorstel van de gids te volgen, en om te keeren, ten einde langs een meer Noordelijk gelegen, behoorlijk bruikbaar voetpad de droge vlakte voor Balei te bereiken.

Uit het Oostelijk gedeelte van Tamboea betrad de voorhoedecompagnie, waarbij de Bevelhebber zich bevond, gevolgd door de artillerie, de dwangarbeiders en de reservemunitie, waar achter weder 4 compagnieën met de ambulance en de koelies marcheerden, een in Westelijke richting voerend smal voetpad, dat door zwaar begroeid terrein werd begrensd. Toen zij een bamboe loopbrug over een 25 meters breeden, doorwaadbaren lagunearm gepasseerd was, ontving zij over de voorgelegene kale, zandige vlakte hevig vuur uit een bamboe rand op 400 passen afstand vóór zich.

Die vlakte was namelijk aan de Oostzijde door de lagune en aan den Westkant op 50 meters van de brug door laag kreupelhout begrensd, dat in Noord-Westelijke richting overging in zwaarder hout, en op 300 meters afstand ten Noord-Westen van de brug, naar het scheen, eindigde in een Oostelijk vooruit springend bamboe-doeri bosch.

Van daar liep de rand der begroeiing in Westelijke richting 400 meters verder om zich vervolgens naar het Noorden om te buigen. De geheele vlakte ten Oosten en Noorden van deze begroeiing werd beheerscht door een groot aantal kleinere vijandelijke werken, achter de struiken aangelegd.

Na 's vijands vuur beantwoord te hebben, stormde de voorhoede vooruit naar den rand van het bamboe-doeri bosch, die bleek te bestaan uit een goed versperde heg van levende bamboe-doeri stoelen, waarin een gat werd gekapt en waarachter de tot nu toe onzichtbaar gebleven hoofdversterking Temoelit werd ontwaard.

Die versterking bestond uit twee naast elkaar gelegen en door een borstwering gescheiden vierkante redoutes van ongeveer 35 meters zijde. De wallen waren loodrecht opgezet, $1\frac{1}{2}$ meter dik en boven den smallen berm 1 meter

hoog. De gracht, langs de Oostelijke, Noordelijke en Westelijke zijden uitgegraven, was met verhakkingen gevuld en op de contre-escarp met levende bamboe-doeri stoelen begroeid. De openingen dier redoutes bevonden zich aan de Zuid-Westzijde. Die der Westelijke kwam uit in de door begroeid moeras ongeven kampong, waartegen de redoute aansloot; die der Oostelijke werd beschermd door een travers, waarin een embrassure gemaakt was voor een koperen drieponder op affuit met raderen, waarnaast een granaatvrije wijkplaats voor 12 personen was uitgegraven. De toegang aan die zijde was door de versperde heg van bamboedoeri stoelen en door de werkjes en loopgraven in de struiken langs den Westelijken rand der zandvlakte gedekt.

Eerst na de verovering van Temoelit bleek het, dat door deze bijna ondoorzichtbare heg, de achterzijde der stelling kon worden genaderd.

De beide sectiën artillerie waren inmiddels ook door de lagune getrokken, en hadden zich op 300 pas van de versterking opgesteld om het Westelijk gedeelte van 's vijands stelling, waaruit het hevigst geschoten werd, met granaten te teisteren. Nauwelijks was dit vuur geopend of de Bevelhebber werd door een vijandelijken kogel in het linkeroog getroffen en de luitenant der artillerie J. L. Grampré Molière sneuvelde.

De Generaal begaf zich naar achteren om verbonden te worden en de chef van den Staf nam nu het bevel over de troepen op zich.

Met behulp der compagnie van kapitein Bowles, trachtte de voorhoede, onder kapitein Bode, zich door de bamboe stoelen langs de Zuid- en Oostfacen der versterking heen te werken doch toen er verscheidene dooden en gewonden vielen, trokken beide compagnieën terug om door omtrekking den aanval op een gunstiger punt te beproeven.

Een gedeelte werd door den colonnecommandant als dekking der artillerie aangewezen en opende het vuur op de Zuidwaarts der benteng gelegen loopgraven, daar de voorwaarts geposteerde troepen het vuren op de benteng zelve verhinderden.

Hij zond tevens een peloton der compagnie, die inmiddels de lagunebrug gepasseerd was, tot ondersteuning der terugtrekkende troepen af.

Dit peloton, begeleid door den compagniescommandant, kapitein A. H. van de Pol, bereikte bij den Noord-Oostelijken saillant der versterking een opening in den bamboe-doeri pagger waardoor luitenant A. H. Kalis binnendrong en de borstwering beklom.

Aangezien de enkele soldaten, die zijn voorbeeld volgden, dood of gewond nederstorten, was hij verplicht dien wal weder te verlaten. Van de Pol verdeelde nu zijn manschappen over den berm der Noorder face, met last op alles te vuren, wat zich daar boven vertoonde.

Vijf sectiën stonden nu ten Noorden der versterking, vurende tegen den vijand, die ons uit den boschrand ten Noord-Westen en Westen bestookte, twee

Stafofficieren Collard en Winckel, hadden een tiental soldaten bij den Noord-Oosthoek van Temoelit verzameld, en vijf sectiën waren bij de artillerie opgesteld.

Ten einde den uitgang der benteng machtig te worden, die door den chef van den Staf, na persoonlijk onderzoek, verondersteld werd gelegen te zijn aan de Wester face der versterking, omdat zij daar leunde tegen de uitgestrekte reeks van werkjes, waaruit een hevig vuur werd afgegeven, zond hij een sectie, onder luitenant J. B. Ponstijn, naar die zijde af. Onverrichter zake, doch met ettelijke gewonden, keerde zij terug. Evenmin gelukte het aan Collard zijn manschappen tegen de Ooster face op te voeren of hen te bewegen om te voldoen aan den later hem verstrekten last de Noord-Westwaarts gelegen buitenwerken te bestormen.

De artillerie had inmiddels positie genomen bij den Noord-Oostelijken saillant en haar vuur tegen de Westelijke buitenwerken gericht, zonder dat het haar gelukken mocht het vuur des vijands van die zijde te doen verminderen.

Ook een peloton, onder luitenant L. van der Heijden, op verzoek van den chef van den Staf door den Bevelhebber van de dekking der ambulance afgezonden, versterkt door de secties van Ponstijn en H. H. L. Kuilman, trachtte te vergeefs langs de Noordzijde van Temoelit naar het Westen voort te dringen.

De colonnecommandant werd daarbij gewond, en, na ongeveer 100 pas ver te zijn geävanceerd, trok deze in flank en front hevig bestookte afdeeling ten Oosten der benteng terug.

Eveneens had de compagnie van de Pol, die opdracht ontvangen had om tot elken prijs den berm bezet te houden en daartoe met 40 man was versterkt, reeds weder vergeefsche pogingen aangewend om de borstwering te beklimmen. De luitenant F. W. Bröker was bij een dier pogingen gesneuveld.

Nu stelde zich de chef van den Staf aan het hoofd van ongeveer 50 man, onder kapitein Bode, om langs de Noorder face naar de Westzijde van Temoelit te trekken. Hoewel hem slechts enkele manschappen waren gevolgd, liet hij die met genoemden officier daar stelling nemen, met last den vijand blijk te geven van hun tegenwoordigheid. Hij zelf keerde alleen naar de overige troepen terug, wier toestand inmiddels hoe langer hoe hachelijker geworden was.

Hoe gering ook in aantal, toch scheen het troepje onder kapitein Bode eenigen indruk op den vijand te weeg te brengen. Daarvan maakte kapitein van de Pol gebruik om zijn manschappen tot een nieuwe poging aan te vuren.

Voorgegaan door luitenant Kalis werkten zich enkele op den wal en sprongen binnen de versterking, waaruit de vijand te elf ure voormiddags na hardnekkigen strijd verdreven werd. Hij liet daarin 27 gesneuvelden achter en vluchtte in Zuidelijke richting, waarbij de Oostelijk van Temoelit opgestelde reserve hem een snelvuur nazond. Door Tamboea trekkende, kwam hij in de nabijheid der ambulance, die zich op het smalle wegje ten Oosten van de brug had opgesteld.

Daar hier nog slechts één peloton was achtergebleven, werden de mineurs

en de kettinggangers, voor zoover de voorraad strekte, met de geweren der gesneuvelden bewapend en deed de Bevelhebber, die evenals de controleur zelf een geweer had opgenomen, door een bereden officier aan den chef van den Staf verzoeken een veiliger plaats voor de ambulance aan te wijzen. Nog voordat hij daarop antwoord ontvangen had, begaf hij zich te paard naar de troepen voor en in Temoelit, die hem met een hoera ontvingen. Voordat hij hier wegens bloedverlies en pijn in zwijm viel, gaf hij schriftelijk aan den chef van den Staf te kennen, dat hij, in weerwil zijner verwonding, het bevel zou blijven voeren.

De verovering van Temoelit, die een einde maakte aan den strijd te Samalanga, kostte ons, behalve beide genoemde luitenants, 9 gesneuvelde minderen en 4 officieren en 43 minderen aan gewonden. Majoor van Dompseler overleed later ten gevolge der hier bekomen kwetsuren.

Zooals gemeld werd, had de 2de colonne halt gemaakt tusschen de kampongs Mané en Balei in het gezicht van veel Atjehers, die zich in Aroengan vereenigd hadden.

Kapitein Prins met een kleine afdeeling van hier uitgezonden om nadere bevelen aan den Opperbevelhebber te vragen, kwam te 4 ure namiddags terug met de lastgeving aan den colonnecommandant om zich in de ingenomen positie te handhaven, daar de andere colonne zich den volgenden morgen bij haar zou aansluiten om gezamentlijk Balei aan te vallen.

De compagnie in Roemah Sentot, die door het aan het strandbivak achtergelaten detachement werd afgelost, voegde zich te 6 ure namiddags bij de 2de colonne. De nacht van 26 op 27 Augustus ging voor beide colonnes rustig voorbij.

Toen de 1ste colonne den volgenden morgen naar de 2de op marsch was, na in Temoelit een compagnie te hebben achtergelaten, ontving de chef van den Staf bericht, dat de vorst vredesonderhandelingen wenschte te openen. Op zijn eisch werden beide, nu vereenigde colonnes door Samalangers naar Tangsoer geleid, waar zich de marktplaatsen bevonden, en waar het bivak werd betrokken.

Dagelijks werden nu verkenningen in den omtrek verricht. Op een dier tochten werd luitenant J. J L. Buhlmann door een Atjeher zwaar verwond. Den 5den September werden onze troepen uit Pinang Seriboe beschoten en die kampong in de asch gelegd.

Den 13den September teekende de vorst van Samalanga in tegenwoordigheid van den chef van den Staf, den controleur en 2 officieren de acte van onderwerping in een kleine mandarsa op 5 minuten afstand van onze positie aan de rivier.

Hij was daarbij vergezeld door den radja van Telok Semawé, eenige Rijksgrooten en 200 gewapende volgelingen. Om achterdocht te vermijden had de chef van den Staf bepaald, dat daarbij geen troepen aanwezig zouden zijn.

Nadat op den linkeroever der Samalanga-rivier een redoute was opgericht, bestemd voor een compagnie infanterie; ten Noorden van Tangsoer een blokhuis

was gebouwd, vanwaar een weg naar het strand zou worden aangelegd; beide versterkingen door een brug waren verbonden, en ten Noorden van den post een geretrancheerd kamp was ingericht voor het 2de bataljon, dat met een sectie artillerie voorloopig te Samalanga zou achterblijven, keerden de troepen achtereenvolgens naar Kota Radja terug.

Voor hun vertrek werd Merdoe tot onderwerping gedwongen. Vier oorlogsschepen, vóór dit staatje gestationneerd, bombardeerden het den 10den September gedurende $2^1/_2$ uur toen het ons schriftelijk ultimatum onbeantwoord liet, en een sterke troepen-afdeeling maakte een militaire vertooning naar den Westelijken oever van Koewala Olim. Deze maatregelen hadden ten gevolge, dat de vorst van Merdoe zich den 17den September in het bivak te Tangsoer aan het Gouvernement onderwierp.

Den 13den October werd in tegenwoordigheid der troepen de Nederlandsche vlag te Samalanga geheschen. Op hun terugreis had hetzelfde den 20sten October te Merdoe plaats.

Tegen het einde van het jaar keerden twee compagnieën van het 2de bataljon en de artillerie naar Kota Radja terug, en korten tijd daarna werd de post te Samalanga door een compagnie van het 1ste garnizoensbataljon bezet.

Met uitzondering van enkele op zich zelf staande voorvallen: een verraderlijke aanval op een de Koewala Olim verkennend zeeofficier, die gewond werd, terwijl een matroos sneuvelde, en het overvallen van twee onzer soldaten aan het strand, bleef de bevolking van Samalanga rustig, vooral toen streng de hand werd gehouden aan het verbod om wapenen te dragen.

De hoofdrivier werd dan ook voor den handel open gesteld, met uitzondering van dien in oorlogsbehoeften en rijst.

IV. KRIJGSVERRICHTINGEN IN GIGHEN.

In October 1877 erkenden de vorsten van Endjoeng, Ajer Leboe en Kloempang Doewa hun verplichting tot het opbrengen van hassil.

Ook na de expeditie naar Samalanga bleef de vorst van Gighen weifelend in zijn plannen tot onderwerping, doch Toekoe Pakeh van Pedir bleef ons getrouw, zoodat de in zijn gebied nog bezette, verkleinde post in October 1877 kon worden opgeheven.

Een brug bij onzen post te Segli over de rivier geslagen en een goede weg, van daar door het moeras naar de woning van den Radja van Pedir aangelegd, zouden toch gelegenheid geven binnen weinige minuten tot in het hart van zijn land te kunnen doordringen. Hij kon echter niet verhinderen, dat Teungkoe di Tiro in de bovenlanden van zijn rijkje een bende verzamelde om aanslagen te doen op onze posten te Pedir en te Segli. Het civiel etablissement, dat buiten de versterking stond, werd nu door een palissadeering eenigszins stormvrij

gemaakt en de post te Segli zoo goed mogelijk in staat van tegenweer gebracht. Daar de Zuider- en Oosterface gemakkelijk te naderen waren, doordat op 250 pas afstand een lange dijk in de sawah den aanvaller beschutting aanbood, werd het Zuid-Oostelijk bastion met een 12 centimeter en een mortier bewapend en waren er in de binnenruimte traversen en blindeeringen aangebracht.

Van die zijde naderden dan ook in den nacht van 28 op 29 April 1878 een vijfentwintigtal Atjehers ongemerkt tot op 50 pas van den schildwacht. Op zijn alarmschot liep de bezetting te wapen, doch de aanvallers drongen door de chicanemiddelen en nestelden zich onder de wallen. Terwijl de artillerie uit het andere bastion de Atjehers tegenhield, die over de brug oprukten, deed een officier met 12 man een uitval en verdreef door zijn vuur de bestormers, die 11 dooden op het terrein achterlieten.

Die officier, een soldaat en zes vrije werklieden werden gewond.

De sloepen, die, op het hooren van het vuur, door den commandant van het op de reede liggend oorlogsschip de Watergeus naar den wal waren gezonden, stelden zich zoodanig op, dat zij langs de Oostzijde der versterking den vijand met granaten konden bewerpen en zijn aftocht bespoedigen.

Reeds denzelfden dag waarschuwde Toekoe Pakeh voor nieuwe aanslagen met grooter macht.

De militaire commandant, kapitein J. A. Vetter, deed nu nieuwe chicanemiddelen om zijn post aanbrengen, de wacht bij het civiel etablissement intrekken, het archief enz. van daar naar de versterking overbrengen, en zijn garnizoen met 50 man der marine versterken.

Op den 3den Mei tegen het aanbreken van den dag nam de vijand bezit van de assistent-residentswoning en opende van daar zijn vuur. Door schoten der artillerie verjaagd, nestelde hij zich in de bijgebouwen, die daarop met lichtkogels in brand geschoten werden, zoodat hij genoodzaakt werd ook van daar te retireeren.

Zijn makkers, die zich achter den dijk verzameld hadden, bleven daar echter stand houden en schenen plan te hebben tot een algemeene bestorming.

Toen dan ook te half acht 's morgens een gewapende sloep van de Merapi aan wal kwam om berichten in te winnen, verzocht kapitein Vetter aan haar commandant post te vatten bij de brug om den vijand achter het Zuidelijk gelegen gedeelte van den dijk in de flank te beschieten. Een detachement van 1 officier en 40 man zou trachten langs de rivier het Westelijk uiteinde van dien dijk te bereiken. Ten koste van 1 gesneuvelde en 1 gewonde werd die beweging uitgevoerd, en hoewel de vijand opdrong, wist luitenant A. van den Brandeler zich bij den dijk staande te houden en hem door een snelvuur te verjagen.

Twee detachementen vervolgens uitgezonden om hem van het Oostelijk gedeelte van den dijk te verdrijven, moesten teruggeroepen worden, daar de vijand in te groote menigte kwam opzetten. Eerst tegen half tien 's voormiddags verminderde

zijn vuur en een half uur later was hij geheel afgetrokken. Groote drommen Atjehers bewogen zich vervolgens over de sawah's van de Zuid-Oostelijk gelegen kampongs naar die aan het strand, waarbij hun het artillerievuur veel nadeel toebracht. De marine beschoot hen daar eveneens en noodzaakte velen die kampongs weder te ontruimen.

Aan onze zijde werd 1 mindere gedood en 1 officier en 4 minderen gekwetst.

Naar aanleiding dezer voorvallen, besloot de Gouverneur van Atjeh het niet te laten bij de versterking van 50 man, die den 2den Mei naar Segli gezonden werden, maar zich ook met een colonne daarheen te begeven, ten einde de rust te herstellen.

Leider: de Gouverneur en Militaire Bevelhebber, kolonel K. van der Heijden.
Majoor W. A. Coblijn.
Chef van den Staf, kapitein W. A. Schneider.
2 dienstdoende Stafofficieren.
6de bataljon infanterie (12 officieren, 175 Europeanen, 503 inlandsche minderen);
1 compagnie van het 3de bataljon (4 officieren, 10 Europeanen, 90 Ambonneesche minderen);
2 sectiën bergartillerie (3 officieren, 19 Europeanen, 38 inlandsche minderen);
2 mortieren van 12 centimeter;
2 detachementen mineurs (totaal 20 Europeanen, 10 inlanders);
ambulance (2 officieren met personeel);
350 dwangarbeiders;
1 luitenant-kwartiermeester, 2 schrijvers;
1 militair opnemer;
vivres voor 20 dagen;
Z. M. oorlogsschepen Soerabaja en Metalen Kruis.

De hiernevens vermelde troepen debarkeerden den 7den Mei 1878 te Segli en sloegen ten Oosten der versterking een bivak op, dat door een op 300 pas vooruit geschoven peloton als veldwacht werd gedekt en des nachts door veldwachten (1 sectie per compagnie) met kozakken-posten werd bewaakt. Als alarmplaats werd een carré-stelling nabij het bivak aangewezen, dat slechts door de artillerie en een compagnie bezet zou blijven. De berichten van een voorgenomen aanval des vijands gaven aanleiding, dat in de donkere regenachtige nachten van 8 op 9 en 9 op 10 Mei die alarmstelling werd ingenomen. Die aanvallen bleven echter achterwege.

Nadat de vroeger vermelde dijk was weggegraven en een verkennings-afdeeling de kali Segli ten Zuid-Oosten van het bivak doorwaadbaar gevonden had, rukte de colonne, versterkt met 15 man landingsdivisie, en met achterlating van een compagie van het 6de bataljon ter bewaking van het bivak, den 11den Mei te half zeven 's morgens naar Pakan Baroe en Paloer op om die kampongs te doorzoeken en zoo noodig te nemen en dan in Zuid-Westelijke richting over de goedgezinde Pedirsche kampong Lang naar Garoet te rukken, ten einde die kampong, waarvan de ligging niet juist bekend was, maar waar Teungkoe di Tiro moest huizen, te veroveren en te verbranden (zie de vroeger vermelde beschrijving van dit terrein).

Spits:
1 korporaal, 4 man.
Voorwacht:
1 peloton infanterie;
20 mineurs;

In het verlaten Pakan Baroe slechtte men een vierkante aarden redoute van 40 meters zijde, omringd door een natte gracht en gewapend met 10 stukken geschut.

In Tjot Paloer werd aan de troepen, die door de natte sawah's hadden moeten ploeteren, wat rust gegund en te half

op 100 pas daarachter de voortroep, bestaande uit:

2 pelotons infanterie;
10 mineurs;
1 sectie artillerie;

op 150 pas daarachter de hoofdtroep, bestaande uit:

1 peloton infanterie;
de landingsdivisie;
1 sectie artillerie;
2 mortieren;
1 compagnie infanterie;
ambulance en trein;
1 compagnie infanterie.

twee 's namiddags werd het bivak betrokken vóór den smallen gang tusschen de kampongs Lang en Bambie.

Daar de meeste vivres verloren gegaan of onbruikbaar geworden waren bij den marsch door de natte rijstvelden, werden in den avond 80 dwangarbeiders, onder een dekking van 20 man, naar Segli terug gezonden. Den volgenden morgen brachten zij andere vivres aan, onder een dekking van een detachement, dat terugkeerde met de 4 officieren en 14 minderen, die wegens ziekte den marsch niet verder konden voortzetten. Zooveel mogelijk gesloten, trok toen de colonne te 8 ure voormiddags door de natte sawah's in Zuid-Westelijke richting verder, totdat zij te één ure 's namiddags uit een benteng in Telok Kadjoe (dat voor Garoet werd aangezien) werd beschoten.

Met de landingsdivisie op den rechter, de 2 Europeesche compagnieën van het 6de bataljon op den linker vleugel, en de artillerie in het midden der aanvalslinie, marcheerde nu de colonne over de ruime sawahvlakte in Westelijke richting verder, totdat zij ten Noorden dier benteng was aangekomen.

Daar zwenkte zij met het front naar het Zuiden en bracht de artillerie op 600 pas van het aan te vallen punt in werking.

Een detachement van 60 man, dat ter begeleiding van vivres voor de colonne, door den Kolonel van Segli was afgezonden, deboucheerde op dit moment op de sawah ten Westen van Bernai, en werd daar door den vijand omringd, die zijn vereeniging met de colonne trachtte te verhinderen.

Door een krachtig vuur hield het zich wel de aanvallers van het lijf, doch het kon niet verhinderen, dat de dwangarbeiders de vivres wegwierpen bij het langzaam voortschrijden door de natte sawah's, waarin de Atjehers de bruggen vernielden, die de mineurs der colonne over de sloten geslagen hadden.

Nadat het detachement zich te half vijf 's namiddags bij de colonne had aangesloten, die inmiddels het vuur op de vijandelijke stellingen had voortgezet, avanceerden de beide vleugelcolonnes, met de mineurs in het midden en door een tirailleurlinie vooraf gegaan, tot 150 pas van den kampongrand. Daar maakten de tirailleurs het front vrij voor de stormcolonnes, die na een paar salvo's naar de kampong oprukten, welke door den vijand ontruimd werd. De rechter colonne vervolgde hem daarbinnen en nam een kleine vierkante benteng, en de marine landings-divisie bewaakte den rand en wachtte de overige troepen in, die bij hun opmarsch hevig beschoten werden door de Atjehers, die zich op de sawah bevonden.

Onze verliezen bedroegen 2 gesneuvelden en 12 gekwetsten, waaronder kapitein T. C. V. B. Steenhuijzen, die den volgenden dag overleed, en 4 dwangarbeiders.

Op droog terrein binnen de kampong werd een, door bamboe-doeri versperringen eenigszins gedekt bivak betrokken, waarin de troepen den nacht wakende doorbrachten, daar de vijand hier een gunstige gelegenheid had om hen te naderen. Evenals in den vooravond was geschied, beschoot hij hen des nachts uit het Westen, zonder hun echter nadeel toe te brengen.

Na den volgenden dag nog eenige huizen in brand te hebben gestoken, en de omliggende kampongs gedurende een half uur met geschutvuur te hebben geteisterd, beval de colonnecommandant te 8 ure 's morgens den terugtocht, daar hij nog in de meening verkeerde Garoet te hebben veroverd en dus aan zijn opdracht te hebben voldaan.

Met de marine landingsdivisie, de mineurs en de 60 man van den post Segli aan het hoofd, en een compagnie tot dekking der beide flanken, werd door de sawah's teruggemarcheerd. De muildieren waren ontlast van de munitiekisten, welke door kettinggangers gedragen werden, die ook op last van den commandant de weinige, nog resteerende vivres en de kookgereedschappen wegwierpen, om de zieken te kunnen vervoeren.

Bij Bernai werd de colonne uit een, in Zuid-Oostelijke richting gelegen, benteng hevig beschoten. Nadat de artillerie den aanval hierop had voorbereid, werd zij door de rechter flankdekking genomen.

De hoofdtroep was inmiddels verder gemarcheerd en had de sawahvlakte tusschen Bernai en Bambie bereikt, waar de achterhoede de opdringende Atjehers door salvo's van zich af hield. Eerst bij laatstgenoemde kampong, waar rust gehouden werd, staakte de vijand zijn vervolging. De vorst van Pedir, die zich hier bij de colonnecommandant vervoegde, deelde mede, dat niet Garoet, maar Telok Kadjoe den vorigen dag was genomen. Te 3 ure 's namiddags waren de troepen te Segli terug. Op den terugtocht waren 1 marinier en 2 dwangarbeiders gesneuveld, en 2 officieren, 8 mindere militairen, 1 burger-opzichter en 4 dwangarbeiders gewond.

Den 19den Mei togen twee compagnieën in Zuid-Oostelijke richting uit om na te gaan of men over Manki Garoet zou kunnen bereiken. Zij ontmoetten den radja van Gighen, die zijn onderwerping kwam aanbieden, en geleidden hem naar het bivak, waar hij bij schriftelijke acte erkende, dat het Gouvernement in de rechten des Sultans getreden was, en beloofde zijn invloed aan te wenden om Teungkoe di Tiro tot rede te brengen en vijandelijkheden van de zijde van Garoet te voorkomen. In 1879 zou in zijn rijk de hassil geheven worden.

Toen de marine-landingsdivisie wegens de zware branding den 20sten niet kon debarkeeren, en de weg van Pedir naar Garoet in dit jaargetijde gezegd werd onbruikbaar te zijn voor de artillerie, hetwelk door latere verkenningen werd bevestigd, besloot de Gouverneur de operatiën te staken.

2 compagnieën en 100 dwangarbeiders bleven voorloopig te Segli achter, totdat de zaken met den radja geregeld zouden zijn. Een compagnie van het

3de bataljon werd per Watergeus naar Edi overgevoerd, en de overige troepen vertrokken den 23sten Mei naar Groot-Atjeh.

Aan den radja van Gighen, die beloofde Teungkoe di Tiro te zullen uitleveren, werd de acte van bevestiging uitgereikt. Zijn rivier werd voor den handel opengesteld.

Nauwelijks was echter de laatste compagnie der aldaar geägeerd hebbende troepen naar Kota Radja teruggekeerd (27 Juni 1878), of de vijand vertoonde zich weder in de kampongs om onzen post en versterkte zich op een paar grafheuvels op 4 à 600 meters afstand.

Den 11den Juli rukte een colonne van 75 man, onder luitenant A. J. Tengbergen, naar een strandkampong, waaruit het vuur van de Metalen Kruis de vijanden niet had kunnen verjagen. Nu namen zij spoedig de vlucht, waarbij zij door het vuur uit het geschut van den post nog veel verlies leden. Vervolgens werden zij ook van den grootsten grafheuvel verjaagd, waar zij 20 dooden in de loopgraven achter lieten.

Aan onze zijde werden slechts 2 soldaten gewond.

De radja van Pasangan, opgestookt door een fanatiek priester, bleef alle aanraking met onze ambtenaren ontwijken.

Om die reden werd zijn gebied in Februari 1878 voor den in- en den uitvoer gesloten. Slechts de Djangka-rivier, waarvoor een oorlogsschip werd gestationneerd, bleef daarvoor opengesteld.

Na afloop der expeditie tegen Gedong (22 Juni 1878) zou dit staatje gewapenderhand tot onderwerping zijn gedwongen, indien niet de inval van Habib in de IV en VI Moekims den Gouverneur genoodzaakt had zijn troepen naar Groot-Atjeh terug te voeren.

Den 6den Juli werd intusschen den radja een ultimatum van den Gouverneur uitgereikt, waarbij hem de eisch werd gesteld zich binnen 24 uren te onderwerpen. Toen hij daartoe geneigd bleek, onder voorwaarde, dat het Gouvernement hem steunen zou in zijn gezag over Blang Pandjang, hetwelk zich onder een ons goed gezind hoofd van zijn gebied had afgescheiden, stelde het eskader van 5 oorlogsschepen (Merapi, Amboina, Bandjermasin, Deli en Palembang), op de reede van Pasangan vereenigd, de tuchtiging uit, totdat de Gouverneur, die nog niet definitief had afgezien van zijn voornemen om troepen te zenden ten einde Samalanga te steunen in zijn strijd met Pasangan, nader zou hebben beslist.

Toen echter de strijd tegen Habib op Groot-Atjeh zulk een omvang verkreeg, dat het plan tot een expeditie naar Pasangan moest vervallen, werd den vorst een nieuw ultimatum gesteld, en aangezien hij daaraan niet voldeed, zijn hoofdkampong en zijn kedei door de marine in brand geschoten.

De strenge blokkade, die daarop volgde, behoefde niet lang te worden volgehouden, want de onwillige radja werd door zijn eigene hoofden van het bestuur

vervallen verklaard. De nieuwe bestuurder werd, na het afleggen der gebruikelijke eeden, den 10den Augustus te Kota Radja in zijn ambt bevestigd, en 10 dagen later de blokkade voor zijn gebied opgeheven.

In Samalanga was de veiligheid geleidelijk verbeterd, zoodat de aldaar achtergelaten compagnieën den 26sten Januari 1878 naar Kota Radja konden terugkeeren.

Het garnizoen bestond toen uit 4 officieren en 175 man, en de versterking was bewapend met 2 getrokken veldstukken. Het blokhuis Tangsoer, op den rechter oever der rivier, werd geslecht. Evenzeer als te Segli vertoonde zich ook hier de werkzaamheid der Oelama's, terwijl Toekoe Nja Amin, hoofd van Batoe Iliq, zijn volk wapende en Toekoe Tjihik Boegies van ons afvallig trachtte te maken.

Den 29sten Maart 1879 openden de Watergeus, de Amboina en de Sambas hun vuur op versterkingen, die Teungkoe di Tiro ter bestoking van onzen post te Segli had opgeworpen. De radja van Gighen gaf voor door hem bedreigd te worden, en den 3den April deden eenige kwaadwilligen een aanslag op den post, welke aanval met behulp van een barkas en een officierssloep werd afgeslagen. De Watergeus bleef voor Segli in stelling, totdat het gevaar in Mei d. a. v. voorloopig geweken was. Daarna beschoot zij met de Palembang de kedei van Pasangan, waar de afgezette radja zijn gezag trachtte te herwinnen. Die bestraffing had het gunstige gevolg, dat Toekoe Tjihik in Januari 1880 formeel afstand deed van zijn rechten. Vervolgens keerden die stoomschepen naar Segli terug om de kampong Pakan Baroe, die met Teungkoe di Tiro heulde, te tuchtigen.

Zooals onder het hoofdstuk «Groot-Atjeh» is vermeld, werd tijdens de operatiën in de XXVI Moekims de kust van Noord-Sumatra voor den handel gesloten, en bleef voor de Noordkust van Atjeh slechts de haven van Olehleh open.

In de federatiën van Pedir en Gighen waren inmiddels de binnenlandsche twisten blijven voortduren, nadat Toekoe Pakeh van Pedir in April 1878 overleden, en opgevolgd was door zijn zoon Toekoe Soleiman, die door den Gouverneur, onder den naam van Toekoe Pakeh Soleiman werd geïnstalleerd in tegenwoordigheid van Toekoe Bintara Kembangan van Gighen, die daartoe naar Kota Radja overkwam.

De spoedig daarop gevolgde krijgsverrichtingen van generaal van der Heijden in de XXII en XXVI Moekims vonden natuurlijk weerslag bij onze buren.

Een deel der uit de Atjeh-vallei gevluchte bevolking vond in het gebied van Toekoe Pakeh een onderkomen en bracht daar zooveel vertier aan, dat de hassil, die er voor de oorlog 1000 dollars had bedragen, nu tot 16 000 dollars steeg.

Hij zag dan ook ongaarne, dat die bevolking later langzamerhand naar haar kampongs terugkeerde, te minder daar zijn kusten door de blokkade voor allen in- en uitvoer gesloten waren. Om dus den strijd zooveel mogelijk gaande te houden, steunde hij de Sultansfamilie, opdat deze zich niet aan het Gouvernement zou onderwerpen. Tevens wist hij door een schijn van welwillendheid aan te nemen van ons licenties te verkrijgen tot invoer van opium te Segli. Toekoe Bintara Kembangan hield zich op den achtergrond.

Toen in het begin van 1880 onze zendelingen te Gighen en te Samalanga werden vermoord, en de vorsten dier staatjes uitvluchten zochten bij het betalen der daarvoor opgelegde boete, werden er voor hun rivieren kruisbooten gestationeerd, die deze gelden moesten innen door rechten te heffen van den in- en den uitvoer. Deze maatregel had een zeer gunstig effect en bracht den waarnemenden assistent-resident G. A. Scherer op het denkbeeld, dat als slechts alle in- en uitvoer langs onze vestigingen en onder onze contrôle kon plaats hebben, wij ook het middel in de hand zouden hebben om de hoofden der verschillende kuststaatjes in het rechte spoor te houden. Het duurde echter nog tot 1893, voordat op dien grondslag een scheepvaartregeling werd ingevoerd.

V. DE EXPEDITIE NAAR SAMALANGA IN 1880.

Zooals hierboven werd medegedeeld, was de toestand op Samalanga vrij bevredigend. Na de verovering der XXII en XXVI Moekims verscheen zelfs Toekoe Tjihik Boegies in persoon te Kota Radja. De Mohammedaansche geestelijkheid bleef echter ook in zijn rijkje de bevolking tegen ons opzetten, zoodat er slechts weinig noodig was om aanleiding tot nieuwen strijd te geven.

Dat weinige werd gevonden in een militairen marsch, die op den 30sten Juni 1880, in plaats van langs het strand, of over de sawah-vlakte ten Westen der rivier, zooals gewoonlijk geschiedde, in Zuidelijke richting werd ondernomen en, wegens onbekendheid met het terrein, door den luitenant H. J. Berghuis van Voortman verder werd uitgestrekt, dan in de bedoeling van den postcommandant gelegen had. Eerst door eenige lieden uit kampong Batoe Iliq aangevallen, werd de 65 bajonetten tellende afdeeling spoedig daarna door de te hoop geloopen bevolking bestookt. Twee soldaten werden afgemaakt en 1 mindere werd zwaar gewond, alvorens de kampong langs de rivier voor de Westelijk gelegen sawahs verlaten was. Tijdens de retraite over die sawah, waarbij een tirailleurlinie van 25 man als achterhoede den vijand in bedwang hield, werden nog 2 minderen gewond.

De Gouverneur wilde den radja voor dezen overval een zware boete opleggen en, totdat die betaald was, de rivieren voor allen in- en uitvoer sluiten, doch toen de assistent-resident betoogde, dat Toekoe Tjihik Boegies onvoldoende macht bezat om de vijandige partij in zijn land in bedwang te houden, zoodat

hij door die boete van ons zou worden vervreemd, en tuchtiging der schuldige kampong het eenige middel was om ons prestige te handhaven, ging hij er toe over met dat doel de hiernevens vermelde expeditie naar Samalanga te zenden.

Majoor W. A. Schmilau;
1 luitenant-adjudant;
2de commandant: majoor G. A. H. van Steenvelt;
onder-intendant 2de klasse S. van Vuuren;
2 tolken;
1ste en 3de compagnie van het 14de bataljon;
2de compagnie van het 3de bataljon;
9de " " " 3de garnizoensbataljon
Totaal: 18 officieren, 561 minderen.
1 halve bergbatterij (4 officieren, 78 minderen, 34 paarden, 4 vuurmonden);
1 officier en 20 minderen der genie;
2 officieren en 5 minderen der administratie;
400 dwangarbeiders;
20 dagen vivres;
ambulance (2 officieren, 24 minderen).
Z. M. oorlogsschip Soerabaja;
Gouvernementsstoomers Zeemeeuw en Siak;
2 drijvervlotten;
1 stoombarkas.

Den 14den Juli 1880 werden deze troepen op 400 passen ten Westen van de riviermonding gedebarkeerd en betrokken daar een bivak.

Het bleek, dat er groote spanning onder de bevolking heerschte, en dat de bewoners der bevriende kampongs weigerden bamboe te leveren.

Toekoe Bintara Tjoet, neef van Potjoet Maligoï, voldeed niet aan de schriftelijke oproeping hem door den waarnemenden assistent-resident toegezonden. Toekoe Tjihik Boegies antwoordde evenmin, en Toekoe Berdan, hoofd van Djanka Boeja, gaf voor ziek te wezen.

Potjoet Maligoï deed weten, dat de hoofdschuldigen de bewoners van Batoe Iliq waren, en dat de schuldigen der overige kampongs reeds door haar waren gestraft.

Haar aanbod om ons bij de bestraffing van Batoe Iliq te steunen, werd van de hand gewezen, doch haar werd medegedeeld, dat wij op haar medewerking rekenden om de verdere kampongs van vijandelijkheden terug te houden.

Naar aanleiding der verzamelde topografische gegevens, die later bleken verre van juist te zijn, besloot de expeditiecommandant den volgenden dag de sawah ten Westen van de kampongs op den linker oever der rivier te volgen en daarover op te rukken tegen het op anderhalf uur afstands gelegen, door 400 man verdedigde, Batoe Iliq. Het werd gezegd aan de Zuidzijde open te liggen, overigens door aarden wallen en bamboe-doeri heggen omgeven te zijn, en aan de Noordzijde door 2 sterke bentengs te worden verdedigd. De open Zuidzijde sloot aan tegen heuvels, door 2 of 3 bentengs beschermd. De Westzijde werd gezegd het gemakkelijkst te naderen te wezen en daartegen zou dan ook de aanval worden gericht.

Voorhoede,
onder kapitein K. A. H. Haack van der Goes:
1ste compagnie van het 14de bataljon;
de mineurs;
1 sectie artillerie, met
1 " infanterie als dekking;
ambulance, met
1 sectie infanterie als dekking.

Met den assistent-resident, de beide Atjehsche tolken Panglima Tiban en Toekoe Nja Lehman en Saïd Djafar, den vertrouweling van Potjoet Maligoï, rukte de hiernevens vermelde colonne ten 6 ure 's morgens over de droge sawah's voort en ontmoette bij Meloen Potjoet Maligoï, die toestemming gaf om daar 50 man der achterhoede achter te laten ten

Hoofdtroep,
onder majoor VAN STEENVELT:

het 2de peloton der 2de compagnie van het 3de bataljon;
1 sectie artillerie;
3de compagnie van het 14de bataljon.

Achterhoede:

de 1ste compagnie van het 3de garnizoensbataljon;
trein met 2 dagen vivres;
35 man bezetting van Samalanga.

einde een in die kampong gelegen benteng te bezetten en er de vivres op te schuren.

Op 300 pas ten Zuiden van Aramameh zond de artillerie een zestal granaten naar de borstweringen op de Zuid-Westelijk gelegen heuvelrij, die hierop oogenschijnlijk door den vijand verlaten werden. De 1ste compagnie van het 14de bataljon, onder kapitein K. A. H. HAACK VAN DER GOES, beklom daarop die heuvels, nam twee aarden wallen en bestormde een andere verschansing, die ongemerkt tot op 50 pas genaderd werd, bij welke bestorming 1 mindere sneuvelde en 2 gewond werden.

Aangezien hier het verder doordringen bezwaarlijk zou wezen, daar de vijand zich overal versterkt had, en de nu bezettte heuvelrug, door de rivier gescheiden bleek van die waartegen kampong Batoe Iliq leunde, werd besloten hier 3 sectiën achter te laten ter bewaking van het veroverde punt, van waar Batoe Iliq met voordeel was te beschieten en met de 4de sectie bij den hoofdtroep aan te sluiten. Het peloton der voorhoede, onder kapitein W. H. NEYS, dat, tegelijk met de boven omschreven beweging, den voet der heuvels van West naar Oost gevolgd had, beantwoordde met salvo's het vrij ernstige vuur, dat de vijand op de sawah van achter rolsteenen en struikgewas af gaf.

Voorbij Merak kwam de inmiddels opgerukte hoofdtroep, die uit deze kampong beschoten werd, onder het vuur van de benteng Batoe Iliq, welke door een op 300 pas Zuidelijker gelegen tweede benteng, die bezet was en haar domineerde, werd gesteund.

De artillerie bracht dit vuur met 6 granaten tot zwijgen, zond daarna een even groot getal projectielen naar de tweede benteng en de aan den voet der heuvels gedekt opgestelde vijanden af, rukte vervolgens 300 pas verder en verdreef met granaat-kartetsvuur de talrijke benden aan den voet der heuvelrij. De compagnie der voorhoede, versterkt met een sectie, trok nu onder het vuur van Batoe Iliq onmiddelijk voorwaarts, doorwaadde de rivier en verzamelde zich in het bedekte terrein aan de overzijde.

Na de verkenning van het terrein werd bepaald, dat de heuvel waarop die benteng lag, door een peloton aan de Zuid-, en door het andere peloton aan de Zuid-Westzijde zou worden beklommen. Een sectie bleef in reserve. De colonne-commandant zond tevens 2 sectiën naar kampong Merak om den aanval te ondersteunen, en liet de sectie, die verband had gehouden tusschen de afdeelingen van NEIJS en HAACK VAN DER GOES, het punt bezetten, waar de voorhoede de rivier gepasseerd was.

Het peloton aan de Zuidzijde werd door den 2den luitenant G. J. C VERKUIJL geleid naar de plaats, waar hij in de bamboe-doeri verhakking, welke de benteng omringde, een opening meende te bespeuren.

Op 20 pas daarvan verwijderd, viel hij doodelijk getroffen neer en werden 3 minderen ernstig gekwetst. De bestorming mislukte en de compagnies-commandant verzamelde de manschappen in een gedekte stelling, waaruit het vuur der benteng beantwoord werd. De andere afdeeling onder den 2den luitenant A. J. L. LE MAITRE naderde de Westerface tot op 3 pas van een poortje, dat zich in de verhakking bevond. Toen 1 mindere gesneuveld en 2 andere gewond waren, deinsden de overigen terug om uit een gedekte stelling het vuurgevecht voort te zetten. De oprukkende reservesectie dekte nu den rechtervleugel der voorhoede.

De commandanten der beide sectiën in Merak waren inmiddels met hun manschappen op het hooren van het hevige vuur ter assistentie opgerukt. Zij beklommen den heuvel aan de Noord-West- en Noordzijde, waar zij in den dooden hoek der hooge wallen vrij goed gedekt waren tegen geweervuur, maar waar de vijand hen met steenen bewierp. Ook hier was geen opening in de 2 meters hooge borstwering te bespeuren en bleek het noodzakelijk de bamboe-doeri versperring op te ruimen, alvorens tot stormen te kunnen overgaan. In afwachting van ondersteuning, hield luitenant F. J. R. VON ERNST, die door een steenworp aan het hoofd was gewond, hier voorloopig stand.

Op dat moment besloot majoor SCHMILAU het sein tot retireeren te geven, omdat de hoofdtroep, die de rivier inmiddels genaderd was, van alle zijden beschoten werd, eenige gewonden kreeg en een harer pelotons moest afzenden om de aanvallers op het peloton van VERKUIJL, waarbij kapitein NEIJS zich bevond, terug te wijzen, terwijl het andere peloton van diens compagnie terugtrok, alsook omdat er geen troepen beschikbaar waren om de compagnie van kapitein HAACK VAN DER GOES, die om versterking deed verzoeken, zoo min als de sectiën van VON ERNST ter hulp te zenden.

De laatstgenoemde afdeeling kreeg daarbij nog 2 gewonden, alvorens zij zich verzameld had bij de overige troepen, die een groot carré hadden geformeerd en in die formatie terugtrokken naar de Westzijde van Merak, waar de 5 gesneuvelde militairen en de 2 gedoode dwangarbeiders werden begraven. Het lijk van luitenant VERKUIJL was onder het vuur des vijands weggehaald en werd naar Samalanga vervoerd.

Ten kwart voor negen 's avonds was de colonne, benevens de 50 man, die des morgens in Meloen waren achter gelaten, met de 39 gewonden in het bivak bij den post terug.

Twee dagen later werd in de vroegte opgerukt naar Meloen, waar het den waarnemenden assistent-resident SCHERER niet mocht gelukken POTJOET MALIGOÏ, die voor hevigen tegenstand had gewaarschuwd, te spreken te krijgen. Ook het hoofd van die kampong weigerde de colonne door eenige ondergeschikte hoofden naar Batoe Iliq te doen volgen.

Evenmin wilde TOEKOE TJIHIK BOEGIES, die hier met een gewapend gevolg

van 200 man verscheen, onze colonne vergezellen, daar hij verklaarde niet te kunnen loopen. Ook weigerde hij gijzelaars te stellen om zekerheid te geven omtrent zijn bedoelingen.

Bij gebrek aan troepen tot het bezetten van Meloen om tijdens een actie tegen Batoe Iliq zijn rug te dekken, besloot te expeditie-commandant voorloopig van verdere operatiën af te zien.

Toen de radja zich des middags aan onzen post aanmeldde, werd hij aangehouden om zich te Kota Radja bij den Generaal te verantwoorden. Hij vertrok den 18den Juli naar Oleh-leh, onder geleide van den luitenant-adjudant F. A. W. JAEGER.

De patrouilles, op dien dag uitgezonden, ondervonden geen tegenstand. Des avonds arriveerde de 2de compagnie van het 14de bataljon (4 officieren, 136 minderen) en 50 dwangarbeiders. Twee dagen later werden zij gevolgd door de 4de compagnie (4 officieren, 137 minderen) van dat korps en 29 dwangarbeiders en keerde luitenant JAEGER van Kota Radja terug met de opdracht voor den majoor SCHMILAU, om zoodra mogelijk tegen Batoe Iliq op te rukken, en de kampongs, die geen voldoende waarborgen voor haar onzijdigheid zouden verstrekken, als vijandig te beschouwen.

Voorhoede,
onder kapitein K. A. H. HAACK VAN DER GOES:

de compagnie van het 3de garnizoens-bataljon;
de mineurs;
1 sectie artillerie, met
1 „ infanterie als dekking;
een ambulance, met
1 sectie infanterie als dekking;
de 1ste compagnie van het 14de bataljon.

Hoofdtroep,
onder majoor VAN STEENVELT:

2de compagnie van het 3de bataljon;
1 sectie artillerie met
1 „ infanterie als dekking;
een ambulance;
4de compagnie van het 14de bataljon;
transporttrein met
1 peloton als dekking (van de 2de compagnie van het 14de bataljon);

Achterhoede:

2de compagnie van het 14de bataljon;
een ambulance.

Den 22sten Juli marcheerde de hiernevens vermelde colonne, vergezeld van den veldoverste van POTJOET MALIGOÏ, TOEKOE TJIHIK BERDAN, naar Aramameh af, waar de achterhoede met den trein en de ambulance achterbleven. Daar kreeg kapitein G. H. L. J. LÜBTOW opdracht met zijn compagnie van het 3de garnizoens-bataljon, 5 mineurs, een ambulance en den luitenant-adjudant A. G. POPELIER op 250 pas ten Zuiden dier kampong aan de rivier post te vatten om later, in verband met den opmarsch der overige troepen, een Oostelijke omtrekking van Batoe Iliq te ondernemen.

De stormcolonne werd gevormd uit de 1ste compagnie van het 14de bataljon (HAACK VAN DER GOES), een peloton der 2de compagnie van het 3de bataljon (VON ERNST), 5 mineurs en een ambulance.

Zij stelde zich aanvankelijk op ter hoogte van de compagnie VON LÜBTOW. De artillerie kwam in bataille op 50 pas Westelijk van den hoofdtroep, die met 1 peloton der 2de compagnie van het 3de bataljon, als voorhoede, op 150 pas ten Westen der stormcolonne werd opgesteld.

Op 900 pas van Batoe Iliq, waarvan de verdedigers ons in grooten getale op de wallen staande afwachtten, deed de artillerie 4 schoten, en daarna avanceerde zij nog 100 pas, om den vijand door 30 granaatschoten van de wallen te verdrijven en door 12 kartetsschoten de sterke benden op de Zuid-Westelijke heuvels te teisteren.

Inmiddels ving kapitein von Lübtow zijn omtrekkende beweging aan, die zonder invloed bleef op den gang der zaken voor Batoe Iliq.

De stormcolonne, geleid door luitenant von Ernst, en versterkt door een sectie Ambonneezen, onder den adjudant-onderofficier Louisoder, doorwaadde te 10 ure voormiddags, onder bescherming van granaatvuur, de rivier. Terwijl 3 sectiën, die daar achter bleven, het vuurgevecht met den vijand openden, rukte de overigen verder, verdeelden zich bij den voet der lage heuvels ten Noorden van Batoe Iliq in 3 pelotons, waarvan een zich wendde naar het kleine dal tusschen die heuvels en de rivier ten Noorden der benteng, een ander die heuvels beklom en het derde langs een Zuid-Oostelijk loopend voetpad de Oosterface trachtte te naderen.

Door hevig vuur uit de benteng en de Oostelijk gelegen heuvels leden zij echter zulke zware verliezen, dat zij genoodzaakt werden zich gedekt op te stellen.

Inmiddels rukten de 3 achtergelaten sectiën ter ondersteuning op, en gelukte het aan kapitein Haack van der Goes een deel der troepen in het zoo even bedoelde kleine dal te doen afdalen. Tevens werd een sectie Ambonneezen geplaatst nabij den Noord-Oostelijken saillant der benteng om op de verdedigers te vuren, als zij zich vertoonden, en in het Westelijk gedeelte van Merak werden de huizen in brand gestoken om de aandacht des vijands af te leiden.

Daar van de omtrekkende colonne niets vernomen werd, namen een paar sectiën langs de Ooster face stelling en trachtten daar de versperring op te ruimen. Ook langs de Wester face werd dit beproefd. doch het hevig vuur der Atjehers, dat drie officieren en eenige minderen buiten gevecht stelde, verhinderde dit aan beide zijden. De troepen trokken dus weder in het dal terug vanwaar nogmaals te vergeefs getracht werd de bamboe-doeri aan den Noord-Westelijken saillant te vernielen.

Tegen 2 ure namiddags daalde een sterke vijandelijke bende van de heuvels ten Zuiden der aangevallen benteng af om de rivier ter hoogte van den Zuid-Westelijke saillant te doorwaden en wellicht een aanval te doen op de troepen in de sawah. Door snelvuur in dien overgang verhinderd, stormde zij langs de rivier met de klewang in de hand op de aanvallers af, maar werd door een paar salvo's teruggedreven. Op ongeveer 60 à 80 pas van de onzen liet zij 40 dooden achter.

Kort daarna hoorde men signalen blazen in het Zuidwaarts gelegen gebergte.

Een verkenning, naar die zijde uitgezonden, slaagde er echter niet in iets van de omtrekkende colonne te ontdekken.

Toen nieuwe pogingen om de bamboe-doeri op te ruimen of met petroleum te begieten en in brand te steken faalden; toen de handgranaten, die binnen de benteng geworpen werden, en die meest alle sprongen, het vuur des vijands niet deden verminderen, en een dezer projectielen tijdig werd teruggeworpen, zonder echter bij het springen onzen soldaten nadeel toe te brengen; toen de vijand ons uit de Zuidelijke heuvels aanhoudend bestookte, 5 minderen gesneuveld, en 47 andere, benevens 7 officieren, gekwetst waren, en de commandant der stormcolonne, die, met twee officieren, opnieuw ter verkenning was uitgegaan, nergens een toegang vinden kon, was hij van oordeel, dat de strijd gestaakt behoorde te worden. De expeditiecommandant, aan wien een rapport werd toegezonden, gaf last het gevecht af te breken, en te kwart voor zessen des namiddags waren alle troepen in het bivak ten Zuiden van Aramameh vereenigd, zonder dat hun aftocht bemoeielijkt was. Ook gedurende den nacht werden zij daar niet verontrust.

De twee compagnieën, die van hier des avonds waren uitgezonden om de omtrekkende colonne op te zoeken, hadden haar niet kunnen vinden. Eerst des nachts te 2 ure bracht een kettingganger van haar bericht in het bivak.

Zij had de Oostelijke face der benteng Batoe Iliq niet kunnen naderen, voordat zij de Oostelijk daarvan gelegen heuveltoppen, die sterk bezet waren, had genomen. Van de eerst genomen rechte borstwering op een dier toppen kon de Zuid-Oostelijken hoek van Batoe Ilq bestreken worden, maar daar was het terrein te bezwaarlijk om met de stormcolonne in verband te komen.

De teruggedrongen vijand werd dus eerst ten koste van 2 gewonden van een meer Oostelijk gelegen heuvel verjaagd. Toen bleek het, dat men beschoten werd uit een nabij gelegen, aan de achterzijde open benteng, die door een sectie werd bestormd en genomen.

Daarna werd nog een benteng, die haar domineerde en ten Zuid-Oosten van Batoe Iliq gelegen was, ten koste van 2 gekwetste soldaten, vermeesterd, en deze door de hier samengetrokken compagnieën tegen de aanvallen des vijands verdedigd. Daar de signalen van hier afgegeven, geen doel troffen tot het verkrijgen van verbinding met de stormcolonne en deze aftrok, besloot von Lübtow zich in zijn positie te handhaven, omdat hij wist, dat de expeditie-commandant het plan had, bij niet slagen op den 22sten, den aanval den volgenden dag te herhalen. Door een kettingganger liet hij zijn rapport en verzoek om munitie en leeftocht overbrengen en met denzelfden boodschapper, vergezeld door een anderen dwangarbeider, kreeg hij opdracht de veroverde benteng zooveel mogelijk te vernielen en naar de colonne terug te keeren.

Tegen 4 ure 's nachts was hij met zijn 8 gewonden in het bivak der hoofdcolonne terug, zonder op zijn marsch verontrust te wezen. Slechts bij den overgang der rivier was men op een achttal Atjehers gestuit, die den laatst bedoelden dwangarbeider neerschoten.

Den volgenden dag onderhielden 2 compagnieën een langzaam vuur op de sterkte, waarboven de vijand zich niet vertoonde, en werd de kampong Batoe Iliq in de asch gelegd. Voordat nog alles gereed was om naar het bivak aan het strand terug te keeren, ontving de expeditie-commandant daartoe den last van den generaal VAN DER HEYDEN, die inmiddels te Samalanga aan wal was gestapt, enkele uren later gevolgd door 10 officieren, 166 Europeesche, en 126 Ambonneesche minderen met 150 dwangarbeiders, alle onder de bevelen van den luitenant-kolonel A. J. H. LUBECK.

Na bespreking der zaken met den radja en POTJOET MALIGOÏ besloot de Gouverneur der laatste zes dagen tijd te geven om door haar invloed Batoe Iliq te doen ontruimen. Inmiddels werd een 12 c.m. achterlaad uit Atjeh ontboden en den 30sten Juli ontscheept.

De gestelde termijn verstreek zonder dat Batoe Iliq werd ontruimd, en den 31sten Juli marcheerde een deel der troepen met den 12 c.m. naar Meloen.

Leider: generaal VAN DER HEIJDEN.
Commandant: luitenant-kolonel LUBECK.

De voorste colonne,
onder majoor VAN STEENVELT:

1ste compagnie van het 3de bataljon.

Op 50 à 100 pas daarachter:

2de en 3de compagnie van het 3de bataljon;
1 sectie artillerie;
ambulance.

Op 200 à 300 pas daarachter:

De achterste colonne,
onder majoor SCHMILAU:

2de compagnie van het 14de bataljon;
1 sectie artillerie;
mineurs;
het achterlaadkanon;
trein;
1ste compagnie van het 14de bataljon op de linker flank;
9de compagnie van het 3de garnizoensbataljon op de rechter flank;
4de compagnie van het 14de bataljon.

De overige troepen rukten den volgenden morgen op en werden in de hiernevens genoemde twee colonnes verdeeld.

Drie pelotons onder kapitein VON LÜBTOW moesten dezelfde omtrekkende beweging uitvoeren, als vroeger was geschied, op de gewichtigste punten sectiën achter laten, en, eerst als het kanonvuur zweeg, de toen het laatst bezette hoogte trachten te bereiken.

2 compagnieën, onder majoor VAN STEENVELT, zouden de colonne vormen, die door dwangarbeiders, met haken en ander gereedschap tot opruiming van bamboe-doeri gevolgd, eerst tot stormen zou overgaan, wanneer de Bevelhebber daartoe last gaf.

Naarmate de door de artillerie te schieten bres vorderde, zouden zij de benteng door de vroeger gemelde vallei meer en meer naderen. Daarbij zou een peloton aan den Westelijken voet der heuvels haar dekken. Een compagnie diende tot dekking der artillerie; de beide overige bleven in reserve.

Te 10 ure voormiddags kwam de artillerie op 950 meters van Batoe Iliq in batterij, doch door de verbreede bamboe-doeri-versperring was het niet mogelijk de uitwerking der schoten op de daarachter gelegen, maar onzichtbare wallen na te gaan.

Te kwart voor twaalven voormiddags kreeg VON LÜBTOW bevel de omtrekking te beginnen, en te half twee namiddags had het achterlaadkanon 45 schoten gelost.

Het werd toen 100 meters achteruit gebracht ten einde de Noorder face meer loodrecht te kunnen beschieten en te 2 ure had men reden om te vermoeden, dat de bres beklimbaar zou zijn.

20 minuten later rukte de stormcolonne voorwaarts. Het dekkingspeloton nam in Merak aan den linker rivieroever stelling en dreef door haar vuur de Atjehers terug, die langs de Zuid-Westelijk gelegen heuvels afdaalden.

Toen de stormcolonne in het kleine dal was aangekomen, zweeg de 12 c.m. die 62 schoten had gelost, doch zoodra die colonne tegenover den Noord-Westelijken saillant deboucheerde, opende de bezetting der benteng een hevig vuur, waardoor verscheidene soldaten vielen, en dat door een peloton scherpschutters, op de lagere heuvels tegenover de bres opgesteld, slechts in geringe mate kon worden bedongen. De troepen stelden zich inmiddels op langs den Noordelijken en den Noord-Westelijken voet van den heuvel, waarop de benteng lag, en de mineurs trachtten de bamboe-doeri op te ruimen, maar werden zoo hevig beschoten, dat zij hun pogingen moesten opgeven.

Toen de Generaal uit de signalen der omtrekkende colonne had opgemaakt, dat zij de Oostelijke heuvels bezet had, en gereed was die ten Zuiden van Batoe Iliq te bestormen, deed hij het teeken tot den stormaanval geven en de vuurpijlen oplaten, die von Lübtow daarvan in kennis moesten stellen.

In weerwil van het hevig vuur des vijands en de hagelbui van steenen wisten zich de luitenants K. W. Steimetz, J. W. Eisma en R. Bakkers met 16 minderen door de bamboe-doeri heen te werken, doch toen ontwaarden zij, dat de bres niet beklimbaar, en alleen de bovenzijde der borstwering weggeschoten was.

Nadat de meesten hunner buiten gevecht gesteld waren, trokken zij terug. Ook werd de aanval aan de zijde van den Noord-Westelijken saillant beproefd, doch nadat hier 23 man gevallen waren, die de versperring trachtten op te ruimen, moest ook van daar worden geretireerd. Majoor Steenvelt verzocht daarop om versterking, doch de Generaal zond hem slechts een sectie Ambonneezen en nog eenige mineurs en dwangarbeiders, daar hij een opeenhooping van troepen in de kleine ruimte der vallei onraadzaam achtte.

Op zijn last om het uiterste te beproeven, werden nogmaals pogingen aangewend om de bamboe-doeri op te ruimen, waarbij de adjudant-onderofficier Louisoder sneuvelde, doch, toen de avond viel, moest de hopelooze strijd worden opgegeven.

In het bivak, dat ten Zuid-Westen van Aramameh betrokken werd, nam een compagnie, die van Samalanga ontboden was, den veiligheidsdienst waar.

De omtrekkende colonne had den vijand uit verschillende stellingen in het gebergte verdreven en op zes punten sectiën opgesteld. Het terrein was echter zoozeer door loopgraven doorsneden, dat von Lübtow het onraadzaam achtte naar de benteng ten Zuiden van Batoe Iliq door te dringen. De Bevelhebber,

die het na de verliezen, op dien dag geleden (19 dooden en 56 gewonden, waaronder de beide eerstgenoemde luitenants, die tot de wallen waren doorgedrongen) niet verantwoord achtte den volgenden dag den strijd te hervatten, deed hem naar het bivak terugkeeren.

Den volgenden morgen ging de Generaal met 2 compagnieën naar Samalanga terug en liet door de artillerie de benteng plat schieten. Te 3 ure namiddags had de 12 c.m. 76 schoten gelost, lag de Noorder face geheel open en waren de anderen zwaar beschadigd. De vijand had zijn sterkte waarschijnlijk verlaten.

Te 7 ure namiddags waren alle troepen bij den post te Samalanga vereenigd.

Op een vergadering, den volgenden dag met alle hoofden van Samalanga gehouden, deelden dezen mede, dat de aanval op het detachement van Berghuis van Voortman een gevolg was geweest van onderlinge veeten. Daar de marsch van die afdeeling samenviel met het vertrek van den waarnemenden assistent-resident, die met het stoomschip Amboina Pasangan was gaan tuchtigen, had de partij, die den vorst vijandig gezind was, begrepen, dat wij ons partij stelden in hun geschillen, en dit had haar tot vijandelijkheden bewogen.

Die hoofden vroegen nu allen schriftelijk vergiffenis aan hun vorst. De Generaal beloofde daarin te berusten, als een militaire marsch naar Djanka Boeja, waar Toekoe Berdan van het bestuur ontslagen wenschte te worden, en dat nu bij Samalanga werd gevoegd, hem van de goede bedoelingen der hoofden en bevolking zou hebben overtuigd. Den volgenden dag had die marsch op de meest vredelievende wijze plaats en werd tevens een begin gemaakt met de inscheping der troepen.

De riviermonden Samalanga, Olim en Djanka Boeja, die als dwangmaatregel voor alle in- en uitvoer waren gesloten, bleven zulks tot de vijandelijke benden uiteengedreven zouden zijn, die van Merdoe en Pasangan waren toegestroomd.

Die sluiting werd ook voor het kustgebied dier staatjes bevolen.

Den 11den November werden de Samalanga'sche riviermonden weder opengesteld en keerde de daar achtergelaten 3de compagnie van het 14de bataljon naar Atjeh terug.

Na dien tijd bleef het te Samalanga rustig.

Bij onze Oostelijke naburen, de federaties van Pedir en Gighen, was dat niet het geval.

Toekoe Pakeh, die in strijd leefde met zijn jongeren broeder Toekoe Hassan, en wiens bevolking door die van Gighen voor 13 000 dollars was beroofd, vreesde nog grooter onheilen, daar Toekoe Bintara Kembangan van Gighen naar Mekka wilde vertrekken en dan het bestuur over de federatie van Gighen in handen zou komen van Toekoe Moeda Rembajan, de zoon van den vermoorden Kedjoeroean Oedjong Remba (zie blz. 358).

Om den strijd te voorkomen, die dan ontbranden zou, bewerkte generaal

van der Heijden in het begin van 1881 een verzoening tusschen beide partijen.

De vordering van Pedir, dat de gestolen 13 000 dollars terug gegeven moesten worden, zou vervallen; het zou de Kampong Lang aan het Gouvernement afstaan, dat dit terrein aan Gighen zou terug geven als vergoeding voor de bilah (bloedwraak) voor den vermoorden Kedjoeroean; de kinderen der beide vorsten zouden huwen; iedere partij 2000 dollars waarborgsom storten, en de Koewala van Gighen (een half jaar te voren wegens strandroof gesloten) zou weder worden opengesteld.

Hoewel dit verdrag door beiden geteekend werd, kwam het toch tot geen uitvoering.

Wel betaalde Pedir de waarborgsom, maar Kampong Lang stond het niet af, omdat dan haar gebied voor invallen uit Gighen open zou liggen.

Na korten tijd stonden de beide staatjes dus weer vijandig tegenover elkander.

Den 12den November 1880 werd een einde gemaakt aan den strijd, die te Pasangan heerschte tusschen den nieuwen en den vroegeren radja. De laatste, Toekoe Tjihik Samaoen, kwam in onderwerping en kreeg met goedvinden van zijn broeder weder het opperbestuur terug. Deze vergenoegde zich met de waardigheid van Rijksbestierder en vermoedelijken troonsopvolger.

De sluiting der Koewala's, in Augustus bevolen, werd bij deze gelegenheid opgeheven.

In Kloempang Doewa, waar een door Toekoe Tjihik gesteunde partij den vorst Toekoe Bintara Setia Moeda niet wilde erkennen, en zijn kampong belegerde, werden in Juli 1880 door de Amboina eenige granaten in de versterkingen geworpen.

In Januari 1881 barstten daar op nieuw oneenigheden uit en moest de vorst de vlucht nemen. Op voorstel van den Gouverneur van Atjeh kozen de hoofden nu Toekoe Tjihik Samaoen van Pasangan tot hun vorst en trad de gevluchte radja als Rijksbestierder op.

VI. DE NOORDKUST ONDER HET CIVIEL BESTUUR.

Zooals hierboven werd medegedeeld, was de tijdelijke maatregel tot sluiting der kusten gaandeweg opgeheven, en werd, in verband met het eindigen van den oorlogstoestand op Groot-Atjeh en de invoering van een civiel bestuur, de zeemacht verminderd. Na de verovering der XXVI Moekims was zij reeds tot de hiernevens vermelde schepen gereduceerd, doch nu, in het begin van 1881, verlieten ook de Curaçao, de Pontianak en de Padang het station Noord-

Soerabaja, raderstoomschip 2de klasse;
Borneo „ „ 3de „

Curaçao,	schroefstoomschip	1ste	klasse;
Amboina	„ „	4de	„
Deli	„ „	4de	„
Pontianak	„ „	4de	„
Sambas	„ „	4de	„
Padang	„ „	4de	„

Sumatra, en bleven daar alleen vier oorlogsschepen met 3 stoombarkassen achter.

Het aantal gewapende booten werd van 1 tot 4 vermeerderd.

De Noord- en de Oostkust van Atjeh, die bij de nieuwe bestuursindeeling een assistent-residentie zouden uitmaken, werden verdeeld in vier onderafdeelingen, te weten: Telok Semawé, Edi, Samalanga en Segli.

De assistent-resident, te Telok Semawé gevestigd, had 17 politie-oppassers ter zijner beschikking.

In den laatsten tijd van zijn bestuur had de generaal VAN DER HEIJDEN reeds als leidend beginsel aangenomen op de kuststaten niet tot wapengeweld over te gaan, indien ons politiek belang niet bepaald gemoeid was met de onderlinge geschillen of het inwendig bestuur der vasalstaatjes.

Alleen in de uiterste gevallen paste hij sluiting der koewala's of beschieting der strandkampongs als dwangmiddelen toe. Slechts werd de radja van Pedir, aan wien 200 geweren geleend waren, van kruit en lood voorzien om zijn oproerigen broeder TOEKOE MOEDA HASSAN in bedwang te houden.

Als een gevolg van die politiek van non-interventie, welke door het civiel bestuur te Atjeh tegenover de Onderhoorigheden werd volgehouden, vielen er in den loop van 1881 op de kusten geen krijgsverrichtingen voor.

Van de bezetting te Samalanga werd de meeste waakzaamheid gevorderd tegen de partij der Moslemin, wier macht sedert de mislukte aanvallen op Batoe Iliq zeer toegenomen was. In Mei 1881 had de bezetting aldaar last van de bende van TEUNGKOE DI TIRO en NJA HASSAN, die van Pinang waren overgekomen, en den 2den October werd de ongewapende bemanning van een sloep van de Valk tusschen het strand en de benteng aangevallen en de stuurman doodelijk gewond.

Daar de radja de hem opgelegde 2000 dollars boete niet betalen wilde, werd zijn koewala in Maart 1882 weder voor den in- en den uitvoer gesloten. Korten tijd daarna werd het bedongen bedrag afbetaald.

Ook de overige onderhoorigheden van Atjeh ondervonden in ruime mate den terugslag der fanatieke beroering, die na de invoering van het civiel bestuur op Groot-Atjeh tot nieuwen strijd aanleiding gaf.

Van de godsdienstige spanning, welke ter zelfder tijd voornamelijk op de Noord- en de Oostkust ontstond, en die door de zendelingen van de partij van verzet onvermoeid werd aangewakkerd om den strijd tegen het Nederlandsch gezag levendig te houden, wist vooral de Imam van Longbatta gebruik te maken. Hij deed overal gelden verzamelen om den heiligen oorlog te kunnen voeren en werd door de ons vijandige hoofden op de Noordkust voortdurend van opium, munitie en levensmiddelen voorzien.

Daar deze aanvoeren over zee plaats hadden en niet voldoende door onze marine konden worden tegengegaan, werd in Augustus 1882 de geheele Noordkust voor den in- en den uitvoer en de vischvangst gesloten en een viertal plaatsen aangewezen, waar, na strenge visitatie, de handelsschepen naar het gesloten gebied konden worden uitgeklaard.

In verband met deze sluiting werd de marine tijdelijk uitgebreid met de Palembang, de Koningin Emma, de Benkoelen en de Makassar.

Tegen het einde van 1882 was Samalanga het tooneel van belangrijke gebeurtenissen, daar in September talrijke benden uit de omliggende staatjes zich hier samentrokken om zich van onze versterking meester te maken. Van uit den rand der kampongs Kandang en Pisang Seriboe naderde de vijand onze benteng door middel van loopgraven, op enkele punten niet meer dan 200 pas van de wallen verwijderd. Dewijl de 3000 hier verzamelde geestdrijvers niet door den radja van Samalanga konden worden verjaagd, vroeg de postcommandant, kapitein J. G. H. van der Geugten, 50 man versterking aan, en werden in afwachting van dezen, 50 man der marinelandingsdivisie met 2 mortieren en een achterlaadkanon van 7½ centimeter, onder den luitenant-ter-zee 2de klasse J. C. Cramer gedebarkeerd. Toen de gevraagde versterking (3 officieren 100 bajonetten) was aangekomen, en de vijand al meer en meer opdrong, in weerwil van het vuur uit den post en door de marine afgegeven, deed de postcommandant den 11den December een uitval ondernemen, gesteund door 200 man der landingsdivisie en 2 gewapende sloepen.

De loopgraven in Kandang werden vermeesterd, waarbij 3 man sneuvelden en 3 werden gewond, en die kampong gedeeltelijk verbrand. Pisang Seriboe was wegens het vuur der marine reeds vroeger door de bevolking ontruimd.

Nadat de radja gedwongen was bij de slechting der loopgraven de behulpzame hand te bieden, werden de versterkingstroepen den 27sten October naar Atjeh teruggezonden.

Toen de Moslemin zich vervolgens tegen dien radja keerden en hem in zijn kedei terug dreven, wist hij onder dekking van ons marinevuur en gesteund door 100 militairen, die weder uit Atjeh werden overgezonden, en 100 man, door den radja van Telok Semawé aangebracht, zijn vijanden terug te dringen en in Januari 1883 een gedeelte van zijn rijk te heroveren.

In Juni 1883 trad hij aanvallend tegen de Moslemin op, verdreef de Merdoesche benden en aanhangers van Toekoe Berdan, en was vijf maanden later weder meester in zijn gebied.

De radja van Pasangan bemachtigde gaandeweg de staatjes der Pasai streek. Hij nam tegenover onze ambtenaren een hoogst ongepaste houding aan, weigerde de betaling der hassil, en deed niets tegen de Moslemin, die bentengs aanlegden op de heuvels, welke onzen post omgaven.

Naar aanleiding van dit alles werden zijn tegenstanders door ons gesteund

en zijn strandkampongs door de marine getuchtigd. Dit had tengevolge dat hij uit de reeds veroverde streken werd teruggedreven.

Door aldus op dezelfde wijze, als vroeger het Sultansbestuur had gedaan, de kleine leenstaatjes te steunen tegen de aanmatigingen en machtsuitbreiding der Oeloebalangs, werd getracht ons prestige te verhoogen.

Door de sluiting der kust gedwongen, sloot Toekoe Tjihik Samaoen in Maart 1883 een schikking met zijn vijanden. Toekoe Ri van Lemboe, een staatje dat vroeger tot zijn gebied had behoord, kwam in October 1883 in onderwerping en sloot een verbond met Toekoe Bintara Setia Moeda van Kloempang Doewa. Daar hierdoor aan Toekoe Tjihik de gelegenheid was benomen laatstgenoemd staatje uit Lemboe te bestoken, bleef het verder op dit gedeelte van de kust rustig.

Merdoe, waartegen tijdens den oorlogstoestand te Samalanga dwangmaatregelen genomen waren, bestaande in het verbod tot uitvoer van pinang-noten en het uitoefenen van prauwvaart en vischvangst, bleef ook na dien tijd met Samalanga in gespannen verhouding.

VII. DE SLUITING EN HEROPENING VAN DE KUST VOOR DEN IN- EN DEN UITVOER.

Tegelijk met de invoering der geconcentreerde stelling op Groot Atjeh, besloot de Regeering de kuststaatjes, die bijna alle het verzet van de partij der Moslemin hadden gesteund, van allen in- en uitvoer af te sluiten.

Bij besluit van den 29sten Mei 1883 was reeds bepaald, dat slechts de havenplaatsen, waar Gouvernements-ambtenaren gevestigd waren, n.l. Oleh-leh, Samalanga, Telok Semawé, Edi, Melaboeh en Tampat Toean voor dien handel zouden openblijven, en tusschen de overige kustplaatsen de scheepvaart beperkt zou worden tot inlandsche vaartuigen van niet meer dan 20 kojangs laadruimte.

Die regeling, waardoor wij wellicht gaandeweg een krachtigen invloed op die staatjes zouden hebben kunnen uitoefenen, en die al dadelijk ten hunnen opzichte niet ongunstig werkte, doch in het verzet op Groot-Atjeh geen vermindering te weeg bracht, werd nu vervangen door een volkomen sluiting voor allen in- en uitvoer en een blokkade der kust.

Naar aanleiding hiervan werden de posten te Samalanga en te Telok Semawé in September 1884 opgeheven.

De zeemacht van het station van Noordelijk Sumatra bestond toen uit de hiernevens genoemde bodems.

Soerabaja, raderstoomschip 2de klasse, (in December 1883 door de Bromo vervangen);
Madura, schroefstoomschip 4de klasse;
Palembang, „ „ 4de „ ;
Benkoelen, „ „ 4de „
(in Maart 1884 door de Bali vervangen);
de Padang (in Mei 1883 door de Banka vervangen);
de Makassar (in Mei 1884 door de Riouw vervangen);
en de Atjeh of de Koningin Emma, beide schroefstoomschepen 1ste klasse.
Van de Gouvernements-marine: de Valk;
de Zeemeeuw;
de Arend (die in Maart 1883 de Anjer vervangen had).

In Juli 1884 werd zij versterkt met de Borneo, raderstoomschip 3de klasse, de Leeuwarden, schroef-

stoomschip 1ste klasse, en later, voor de blokkade, met de Pontianak, de Sambas, de Benkoelen, de Banda, de Batavia, de Bandjermasin, de Havik, de Zwaluw en de Tegal (welke drie laatstgenoemde stoomschepen behoorden tot de Gouvernementsmarine), benevens 3 hopperbarges en 10 kleine stoomvaartuigen. De kapitein-ter-zee C. H. Bogaert werd aangewezen als divisiecommandant der maritieme middelen, die op den 1sten Januari 1885 in vier stations: Oleh-leh, Noord-, Oost- en Westkust werden ingedeeld.

De blokkade, waardoor, naast de concentratie op Groot-Atjeh, welke de Atjehers als een teeken van zwakte beschouwden, tegenover de kuststaten een krachtige houding werd aangenomen, kon echter niet zoo streng worden toegepast als oorspronkelijk in de bedoeling lag.

Niet overal werd de kust geblokkeerd — voor zoover de Noord- en de Oostkust betreft, bepaalde zich de blokkade tot Pedir, Gighen, Ajer Leboe, Endjoeng, Pantai Radja en Merdoe — en in October 1884 werd bepaald, dat de niet gesloten kustgedeelten door vreemde handelsschepen mochten worden bezocht, als zij te Segli, te Oleh-leh of te Edi daartoe vergunning verkregen hadden van onze ambtenaren.

De geringe resultaten door deze blokkade verkregen, en het weinige effect, dat zij op de houding der weerspannige hoofden had uitgeoefend, deed het Opperbestuur besluiten haar op te heffen, daar zij verder onnoodig geoordeeld werd, nu er achter de sterke geconcentreerde postenlinie in Groot-Atjeh geen aanvallen van beteekenis te duchten waren. Voor een deel der Noordkust bleef zij echter nog één à twee maanden lang gehandhaafd, totdat daar de verkiezing van Toekoe Rembajan tot vorst van Gighen zou zijn geschied.

De gouverneur Pruijs van der Hoeven was reeds het vorige jaar naar Pedir gegaan om nogmaals te trachten een verzoening tusschen de vijandelijke federaties te bewerken.

Er was toen besloten de beslissing van den vorigen Gouverneur in zoover te wijzigen, dat de Moekim Lang aan het Gouvernement zou blijven en zelfstandig worden bestuurd door den zoon van den vroeger door Pedir verdreven Toekoe Sri.

Hoewel de laatste als zoodanig te Kota Radja werd geïnstalleerd, bleef toch alles bij het oude.

Daarna was de oude vorst van Gighen gestorven en over zijn erfenis ontstond twist. Toekoe Bintara Paleuh, behoorende tot de federatie Gighen, trachtte van die twisten gebruik te maken om zich tot onafhankelijk Oeloebalang te verheffen, daarbij steun vindende in Pedir.

Ook betwistten Toekoe Sama Indra en Toekoe Bintara Tjamboek de rechten van Toekoe Moeda Rembajan, die in onmin leefde met de Kemalapartij, op den ledigstaanden troon.

De vorst van Pedir, die, door ons geholpen met 200 geweren, zijn broeder

Radja Pedir had weten te verdrijven, bood Moeda Rembajan zijn hulp aan en verklaarde zelfs zich met Gighen te willen verzoenen.

Radja Moeda Rembajan kon toen definitief als vorst van Gighen worden beschouwd, en de blokkade ook voor Pedir, Gighen en Pakan Baroe worden opgeheven.

In verband met het nieuwe stelsel van non-interventie in de binnenlandsche aangelegenheden der kuststaatjes, werden de in October te voren genomen beperkende handelsbepalingen ingetrokken en werd sinds den 5den Mei 1885 alle handel, met uitzondering van die in contrabande, vrijgelaten.

Tevens werd de blokkadevloot ontbonden, en bleven slechts de Bromo, de Palembang, de Batavia, de Sambas, de Tegal, de Havik en de Valk op de kust achter.

Het duurde intusschen tot het einde van het jaar alvorens deze nieuwe regeling ten volle in werking trad.

De handel der kuststaatjes nam toen een hooge vlucht en kwam tevens ten goede van de oorlogspartij in Groot-Atjeh, daar nu de invoering van oorlogscontrabande niet altijd verhinderd kon worden.

Sinds het midden van 1879 was het om onzen post te Segli vrij rustig gebleven. De kapitein Tijl, die daar sedert de invoering van de concentratie in Groot-Atjeh en de nieuwe bestuursregeling op de kust met de uitoefening van het civiel- en militair-gezag was belast, stond dan ook in vriendschappelijke betrekking met de hoofden der meeste kuststaatjes en wist een goede verstandhouding te bewaren tusschen de bevolking van Pedir, die dagelijks de passer, in de nabijheid der benteng opgericht, bezocht, en het garnizoen van zijn post.

Omstreeks het midden van 1885 kwam in dien toestand verandering. In Juni van dat jaar werd een gewapend escorte in de nabijheid onzer benteng plotseling aangevallen en een verlies van 2 dooden en 1 gewonde toegebracht.

Den 31sten Augustus van dat jaar werd er tevens een Chineesche prauw aangevallen en beroofd ter hoogte van Endjoeng. De vorst van dat staatje, wien voor dit bedrijf een boete opgelegd werd, weigerde die te betalen, daar volgens hem Toekoe Bintara Pinang, het hoofd van het tot de federatie Gighen behoorende landschap Pakan Baroe, ten Zuid-Oosten van onzen post, de schuldige was.

Kapitein Tijl, aan wien toen de lastgeving werd verstrekt dit hoofd op te lichten, bracht daartegen bezwaar in, omdat zoodoende het goed vertrouwen, waarmede de verschillende hoofden onze vestiging bezochten, zou verloren gaan.

In weerwil van dit betoog kreeg zijn opvolger de kapitein E. W. Bisschoff van Heemskerk op nieuw bevel die arrestatie te bewerkstelligen. Zonder achterdocht te koesteren, bezocht Toekoe Bintara Pinang, die den 2den Januari 1886 te Kota-Radja tegenwoordig was geweest bij de bevestiging van Toekoe Moeda Rembajan als hoofd der federatie Gighen, den 17den Februari onzen post te

Segli, en werd toen gevangen genomen. De controleur A. C. KAMP, die op een vergadering van hoofden de zaak nader onderzocht, kwam tot de overtuiging, die door de aanwezige hoofden gedeeld werd, dat de gevangene de schuldige was in het afloopen van de prauw, en legde aan zijn gebied een boete op van 33850 dollars, die binnen 3 dagen moesten worden betaald. Hij maakte dus geen gebruik van de aanbiedingen van Pedir en Gighen om de zaak zoo te regelen, dat er rekening gehouden werd met de financiëele krachten van den schuldige.

Tijdens de verzameling dier gelden wist TOEKOE BINTARA PINANG te ontsnappen. Daar hij niet wilde voldoen aan den hem vervolgens gestelden eisch om binnen 3 dagen 15 000 dollars, en de rest binnen 2 jaren te betalen, werd van af den 19den Maart de vischvangst op de kust door het stoomschip Riouw belet, en werden den 28sten Maart door de Tromp 100 granaten in de strandkampongs geworpen.

Gedurende April, Mei en Juni werden die kampongs op onbepaalde tijden door de Riouw en het geschut der benteng onder vuur gehouden, daar zich reeds in April eene vijandige houding onder de bevolking openbaarde, die steeds grooter afmetingen aannam. Zij vond redenen voor die houding in het feit, dat de bezetting van den post te Segli zich onzijdig had gehouden, toen in Februari SJECH DOLA, geestelijk hoofd van kampong Tjendoe in Moekim Lang, gesteund door TOEKOE BINTARA PALEUH de kedei van Segli had afgeloopen, omdat zij naijverig waren op de voordeelen door het openstellen der riviermonding aldaar behaald.

De bevolking wierp borstweringen op aan de overzijde der rivier tegenover onzen post, beschoot die vestiging den 16den Juli zeer hevig en ging na dien tijd bijna dagelijks voort haar onder vuur te nemen. SJECH DOLA, TOEKOE PANTAI RADJA en een paar gemachtigden van TOEKOE BINTARA PINANG waren daarbij de voorvechters. BINTARA PALEUH, TOEKOE POLIM uit Endjoeng en personen uit de omgeving van TEUNGKOE DI TIRO zorgden voor kruit en manschappen, welke laatsten steeds werden afgewisseld. De pretendent-Sultan en de vorst van Gighen hielden zich onzijdig.

In Juli werden door die kwaadwilligen 13, en in de volgende maand 12 minderen van onzen post gewond. Eerst nadat een stevige palissadeering om de benteng was opgericht, verminderden onze verliezen. De pogingen, die TOEKOE PAKEH in October aanwendde om den vijand, die toen hoofdzakelijk uit Moslemin bestond, te verhinderen zich door de verlaten kustkampongs en door Pakan Baroe en Pakan Sot te bewegen, door die kampongs te bezetten, hadden weinig resultaat, al kreeg hij ook vergunning daartoe de 200 geweren te behouden, die hem vroeger waren geleend en al werd hij ook van de noodige munitie voorzien.

De benteng bleef blootstaan aan het vuur der in haar omtrek rondzwervende kwaadwilligen, en de dienst daarin was dientengevolge zóó afmattend, dat in December 1886 en Januari 1887 60 % der bezetting moest worden geëvacueerd

en een Europeaan naar den vijand overliep. Het voorstel van den Gouverneur om Pakan Baroe te vereenigen met de Moekim Lang en dat gebied te plaatsen onder Toekoe Moeda Hassan, broeder van den radja van Pedir, vond geen instemming bij de Regeering. De tuchtiging van Pakan Baroe, die tijdens de onderhandelingen over dit plan was gestaakt, werd in Juli 1886 hervat.

In Maart 1887 trad de kapitein W. C. Nieuwenhuijzen te Segli als gezaghebber op. Door een meer toegeefelijke houding aan te nemen jegens de hoofden van Pedir en Gighen, wist hij tijdelijk eenige verbetering in den toestand aan te brengen. Zes maanden later werd hij vervangen door den waarnemenden assistent-resident E. van Assen, die met het civiel-bestuur ter Noordkust werd belast, en door den kapitein J. Broos, die als militaire-commandant het bevel voerde over den post te Segli.

Aan hen deed Toekoe Bintara Pinang het voorstel om zich te onderwerpen en, als hem 300 geweren verstrekt werden, de Moslemin te verjagen, die onzen post bleven bestoken en zijn terrein bezet hielden. Daar zijn eischen te hoog waren, werden zij afgeslagen.

Behalve de berooving der hierboven gemelde prauw, had er ook zeeroof plaats ter kuste van Endjoeng, Samalanga en Pasangan.

De waarde van het door zijn volk van een Britsch-Indisch schip gestolene, ten bedrage van ruim 5000 dollars, werd door het hoofd van eerstgenoemd staatje gerestitueerd uit den zak van den Chineeschen pachter, dien hij door vreesaanjaging daartoe dwong. Aan de beide andere staatjes werden boeten van 1500 en 1700 dollars opgelegd.

Daar het bleek, dat Pedir de hand had, zoowel in het verzet in Groot-Atjeh als in de voortdurende oneenigheid tusschen de staatjes ter Noordkust onderling, en de schoten op onzen post te Segli hoofdzakelijk uit zijn terrein werden afgegeven, besloot de Gouverneur van Atjeh in December 1888 een deel van dat kustgebied voor den in- en uitvoer te sluiten.

Ook gedurende het volgende jaar ging de federatie Pedir voort Gighen te belagen. Zij steunde den pretendent Sultan bij het veroveren van kampong Kemala, waaruit hij naar Groot-Atjeh was vertrokken, toen het hoofd van het landschap Kemala zich verzet had tegen zijn inmenging in de binnenlandsche bestuurszaken en daardoor twist ontstaan was tusschen den broeder van Bintara Kembangan en het hoofd van het Pedirsche landschap Tjoemboek. Tevens weigerde de radja van Pedir te voldoen aan den eisch van den assistent-resident Scherer om de rust in Pakan Baroe te herstellen door het terug te geven aan den daarop rechthebbenden Oeloebalang der federatie Gighen, omdat deze als wettig hoofd van dat terreingedeelte dan aansprakelijk kon worden gesteld voor de handelingen der daar vertoevende Moslimsche benden. Hij bleef Toekoe Bintara Paleuh steunen in zijn verzet tegen Gighen, om zoodoende macht te blijven behouden over de monding der Segli-rivier.

Daar die benden onze nieuwe benteng, welke in 1888 te Segli was opgetrokken, aanhoudend beschoten, bleef de oude versterking nog tot Februari 1890 door een detachement van 50 man bezet.

Daarenboven wist Pedir zich van het noodige te voorzien, zoowel uit Kroeng Raja als uit Merdoe. Ten einde dit ontduiken van den opgelegden dwang tegen te gaan, werd in December 1880 de sluiting van de Noordkust verder uitgebreid, en toen het bleek, hoezeer hierdoor nu een krachtige invloed werd uitgeoefend op de oorlogspartij in Groot-Atjeh, werd den 15den Augustus 1890 bepaald, dat zij zich zou uitstrekken tot Diamantpunt.

Toekoe Pakeh, die in Juni 1890 Bintara Pinang had verslagen en gedood, geraakte door die sluiting zoozeer in verlegenheid, dat hij dringend om opening van zijn kustgebied verzocht. Zijn houding bleef vredelievend, hoewel zijn verzoek werd geweigerd; doch onze positie te Segli werd nog voortdurend beschoten. Ten einde in den toestand aldaar verbetering aan te brengen, werd een ijzeren brug over de Koewala gelegd en daarbij een permanent blokhuis opgericht.

Ook na het overlijden van Toekoe Pakeh in 1891 kwam er geen einde aan de twisten tusschen Pedir en Gighen, daar ook de nieuwe vorst van Pedir het veel betwiste Pakan Baroe wilde stellen onder een hoofd der Pedirsche federatie, en dusdoende aan de federatie Gighen de eenige rivier ontnemen, waardoor zij in verbinding staat met de zee. Tevens ontstonden er oneenigheden in de binnenlanden. Het hoofd van de moekim Toengkoep geraakte in twist met zijn heer, den vorst van Soewit Sama Indra, en deed hem verraderlijk vermoorden. Daarna verdreef het diens bondgenoot, den Mantroi van Garoet, uit zijn landje. De laatste riep de hulp van Pedir in, en eenige Oeloebalangs der federatie XII gingen op voorstel van den pretendent-Sultan er toe over, het hoofd van Sama Indra te straffen, dat toevlucht zocht bij Gighen, hetwelk de zaak met geld tot een einde wist te brengen. In Maart 1893 kwam Toekoe Bintara Kemangan, vorst van Gighen, te Kota Radja aan, waar hij beëedigd werd en de verklaring der 18 artikelen teekende.

Hij toonde echter weinig lust de rust in Pakan Baroe te herstellen, waar zijn mededinger van Pedir nog altijd diens bondgenoot Bintara Tjoemboek tot hoofd wilde zien aangesteld. Zijn eenig streven bleef het afvallige Paleuh weder onder zijn gezag terug te krijgen, omdat dit, met Pedir verbonden, hem allen toegang tot de riviermonding afsloot.

Den 23sten Mei 1893 verjoegen 75 man uit onzen post den vijand uit Pakan Baroe en Sot. Enkele dagen later werd een detachement van het oorlogsschip Lombok op het strand aangevallen, waarvan bij die gelegenheid 1 man sneuvelde en 3 werden gewond.

Zooals reeds in het hoofdstuk Groot-Atjeh is vermeld, hadden de gunstige resultaten, door het sluiten der kusten verkregen, den generaal van Teijn aanleiding gegeven om een voorstel in te dienen tot invoering eener scheepsvaart-

regeling. Aan den gouverneur Deijkerhoff en den resident Scherer werd het overgelaten die regeling vast te stellen en in te voeren, in de hoop, dat daardoor de invloed van het Gouvernement op de Onderhoorigheden van Atjeh zou vermeerderen en daar rust en welvaart zouden geboren worden.

Nadat zij reeds den 21sten October 1892 voor de Oostkust in werking was gesteld, en Telok Semawé, Poeloe Raja en Poeloeh Weh waren bezet, werd den 12den Maart 1893 bepaald, dat zij ook voor de overige kuststaten kon worden ingevoerd, zoodra zij zich aan de te stellen voorwaarden zouden hebben onderworpen.

Den 20sten April 1893 werd dan ook de sluiting der kust van Diamantpunt tot Pantai opgeheven, Telok Semawé als haven opengesteld, en op dit kustgebied de bepalingen toepasselijk verklaard, die aan ons Gouvernement het recht van verkoop van opium in het groot en later dat van het heffen van in- en uitvoerpenningen tegen schadeloosstelling der hoofden moesten verzekeren. Ter bestrijding der kosten van contrôle zouden al vast een vijfde dier penningen aan ons ten goede komen.

Doordat slechts de havens te Edi, te Telok Semawé, te Oleh-leh, te Poeloe Weh en te Poeloe Raja voor den algemeenen handel zouden openstaan, en tusschen de overige kustplaatsen alleen inlandsche vaartuigen van 25 kojangs laadruimte de communicatie ter zee zouden mogen onderhouden, hoopte het Gouvernement in staat te wezen contrôle te kunnen uitoefenen op den handel, de smokkelarij te kunnen weren en door sluiting van een bepaald kustgebied een krachtige pressie te kunnen uitoefenen op ieder staatje, dat zich niet schikken wilde naar zijn wil.

Door aan Pedir te beloven zijn haven open te stellen, hoopte het tevens dezen staat te kunnen bewegen Pakan Baroe aan Gighen terug te geven. Dit lokaas bleek echter onvoldoende. De benden, die ons uit Pakan Baroe bestookten, gehoorzaamden trouwens alleen aan den pretendent-Sultan, die hun de hulp van de bewoners der hem onderhoorige apanage-gronden had toegezegd, voor het geval, dat de federatie XII hen zou willen verdrijven. De haven van Pedir bleef dan ook gesloten.

HOOFDSTUK XIII.

De Oostkust van Atjeh.

(Schetskaarten N°. XLI, LIII, LV, LVI en LVII.)

BRONNEN,

voor zoover zij niet reeds vroeger werden vermeld.

Atjeh en de Atjehers, door J. A. Kruijt. Een aangenaam geschreven, belangwekkend en met betrekking tot land- en volkenkunde zeer uitvoerig verhaal der verrichtingen van de „Timor" tijdens de blokkade ter Oostkust.

Langsar in Mei 1877. *Indisch Militair Tijdschrift* 1885.

Onze vestiging in het landschap Edi, door Bruinsma.

De krijgsverrichtingen in Edi en Gedong in Mei en Juni 1878. *Indisch Militair Tijdschrift* 1885.

Een patrouille te Edi. *Indisch Militair Tijdschrift* 1889.

De aanvallen op onze versterking te Edi. *Indisch Militair Tijdschrift* 1887.

De expeditie tegen Edi in Mei 1889. *Indisch Militair Tijdschrift* 1889.

De expeditie naar Edi. *Indisch Militair Tijdschrift* 1891.

De bergartillerie in de jongste Edi-expeditie. *Indisch Militair Tijdschrift* 1892.

I. HET TERREIN.

Deze afdeeling van het Gouvernement van Atjeh en Onderhoorigheden strekt zich ook voor een deel langs de Noordkust uit en loopt van de Westelijke grens van Sawang (96° 55′ Oosterlengte van Greenwich) tot aan de Soengei Pantai Kermah aan de Oostkust. Zij bevat 23 staatjes (zie schetskaart N°. XLI), die door Atjeh'sche nederzettingen bevolkt werden. Die bevolking legde zich weinig toe op den rijstbouw, doch voornamelijk op de pepercultuur, welke specerij van deze kust in groote hoeveelheid wordt uitgevoerd.

Tijdens de pepercampagne wordt de schaarsche bevolking door lieden van de Noordkust en uit het binnenland geholpen om de vruchten binnen te halen.

Oostelijk van Oedjong Djamboe Ajer neemt het terrein al meer en meer het karakter aan, eigen aan dat van Sumatra's Oostkust, dat is: moerassig, dicht begroeid en doorsneden door ettelijke rivieren en beken, met vele vertakkingen in zee uitwaterend. De bevaarbare Kroeng Djamboe Ajer, de moerassige koewala van Simpang Olim, bij Tepin Serin nog 60 meters breed en daar loopend tusschen 8 meters hooge en steile oevers, de bevaarbare Djolok, de breede Kroeng Perlak en de door moerassen stroomende Kroeng Birim en Kroeng Langsar, zijn onder de rivieren de voornaamsten.

Ten Westen van genoemde kaap vormt de Pasai met haar moerassige oevers den eenigen toegangsweg naar het binnenland.

Op 3 kilometers van haar monding heeft zij met bamboe begroeide, hooge en steile oevers en bij een breedte van 25 een diepte van 2 meters.

De Kroeng Meraksa watert uit in de veilige baai van Telok Semawé, van waar in Westelijke richting een lagune langs en evenwijdig aan de kust voortloopt.

Op 26 kilometers ten Zuiden van Telok Semawé verheft zich de Boekit Pasai. Zuid-Oostelijk van dezen, 80 kilometers ten Zuiden van Oedjong Djamboe Ajer, ligt de Goenoeng Temin of Semoeang; op de grenzen van Temijang vindt men den Boekit Mesdjid en den Goenoeng Itam. Tusschen die toppen in verheft het zwaar begroeide terrein zich onder matige hellingen.

De gemeenschap wordt hoofdzakelijk langs de rivieren onderhouden. De landwegen voeren van de Oost- naar de Noordkust over de Djamboe Ajer-rivier, langs Telok Nibong, Pasai Tinggi, Panten Laboe of Tepin Gadja naar het Westen en wel:

Van Telok Nibong door de bovenstreken van Kertoi en Pasai naar Boekit Panggoel (ten Westen van Telok Semawé);

van Pasai Tinggi naar de kedei van Kertoi, en verder over Blangmeh, Lantjoet en Meraksa naar Tjoenda en de kedei van Telok Semawé; van Panten Laboe over Piada en langs het strand tot Telok Semawé, en eindelijk van Tepin Gadja naar Telaga Batang.

Van Edi gaat het clandestien vervoer van goederen over Edi Tjoet, Bagoh en Boening naar Gloempang en Djolok Besar, en van hier over Tandjong Semantoh, Panten Laboe en Telok Semawé naar Pasangan, en verder langs het strand, of wel naar de Gajoelanden.

Van Kertoi leidt een pad naar dezelfde landen; van Djolok Basar een weg naar Boening, Bagoh en langs het strand naar Edi Tjoet, en verder naar Edi en Edi Rajoet, en een over Tandjong Semantoh en Arakoendoer naar Telok Nibong.

Edi is met een pad aan Perlak verbonden en er loopt een weg van Birim Rajoet naar Langsar achter om de kustmoerassen (1).

Van Perlak loopt een vrij goede weg naar Djingki. Ook staat het door een bergpad in verbinding met de Gajoe-landen.

II. GESCHIEDENIS.

De staatjes ter Oostkust zijn alle van jongen datum. Opvarenden van handelsprauwen vestigden zich op de kust, waar zij den vruchtbaren grond begonnen te bebouwen. Door de voordeelen der pepercultuur aangelokt, voegden zich langzamerhand stamgenooten bij hen, die in de eerste tijden na den oogst weder terugkeerden naar hun land, doch later zich voor goed op de ontgonnen grond (sinaboeq's) vestigden.

Uit de hoofden dier nederzettingen werd er een als radja of oeloebalang verkozen, die van den Sultan een schenkingsbrief (tjap sembilan) ontving of kocht, en met de vier voornaamste oudsten een despotiek gezag uitoefende. De radja wordt in het bestuur bijgestaan door een sjahbandar (datoe bandara), als minister en havenmeester, en door een krani, als schrijver. Het bestuur is meestal op dezelfde wijze ingericht als in Groot-Atjeh.

Daar het den steeds in macht en aanzien dalende havenkoningen van Groot-Atjeh in het begin dezer eeuw onmogelijk was, hun gezag over die staatjes te handhaven, die al spoedig weigerden schatting op te brengen, zonder echter hun suzereiniteit te ontkennen, trachtten zij op indirecte wijze hun invloed te vermeerderen.

Zoo kreeg Toekoe Moeda Nja Malem in 1836 van den Sultan van Atjeh vergunning zich te Simpang Olim te vestigen, ten einde de zich van Atjeh onafhankelijk beschouwende staatjes Pasai en Edi afbreuk te doen.

Aangezien deze nederzetting te Simpang Olim in den eersten tijd niet krachtig genoeg was om vijandig op te treden, kon Pasai door den onkwetsbaar geachten Toekoe Moeda Angkassa aan de Arakoendoer-rivier een kolonie doen vestigen, die den naam van Merbau verkreeg.

Toen zond de Sultan van Groot-Atjeh ook Toekoe Paja naar de Oostkust om die machtsuitbreiding van Pasai te keer te gaan. Hij vestigde zich op den rechter oever derzelfde rivier te Tandjong Semantoh, waardoor aanleiding gegeven werd tot een reeks van oorlogen, die in 1869 ten gevolge hadden, dat Toekoe

(1) Het hooge, zwaar begroeide gebergte der binnenlanden, begrepen tusschen de West-, Noord- en Oostkust, is bewoond door Gajoes, verdeeld in de Kedjoeroeanschappen van Boekit, Linga en Patiambang. Die Gajoe- en Allas-landen werden oorspronkelijk als bondgenootschappelijke rijken van den Sultan van Atjeh erkend.

Moeda Angkassa uit Merbau verdreven werd en Edi aan de Noordzijde ernstig werd bedreigd.

In 1881 werd Edi tevens door Simpang Olim geblokkeerd, doch door een paar schoeners ontzet, die door Chineesche kooplieden van Pinang waren uitgerust. Deze blokkade gaf den vorst van Edi aanleiding de souvereiniteit over zijn land aan Nederland aan te bieden, ten einde zijn in korten tijd door nederzettingen uit Pasai en Gighen zeer ontwikkeld staatje tegen verdere aanslagen te beveiligen. Naar aanleiding van het in 1857 met Atjeh gesloten tractaat werd echter dit aanbod van de hand gewezen.

Na het terugtrekken der 1ste expeditie van Atjeh, werd de Noordkust van Sumatra gedurende 7 maanden geblokkeerd (zie «Noordkust van Atjeh»). Het eskader ter Oostkust, van Diamantpunt tot Temijang, stond beurtelings onder de bevelen van den kapitein-luitenant-ter-zee B. D. van Troijen, commandant van de Vice-Admiraal Koopman, en van den luitenant-ter-zee 1ste klasse C. H. Boogaert, commandant der Timor.

Laatstgenoemd schip ankerde den 5den Mei 1873 op de reede van Edi, waar twee dagen later Radja Tjihik de Atjehsche vlag neerhaalde en door de Nederlandsche verving. Ter bescherming van dit staatje tegen aanvallen uit Simpang Olim en Tandjong Semantoh werd de den Briel daar op de reede gestationeerd.

Den 6den September enterde een gewapende sloep van dit schip een Atjehsch vaartuig, dat haar beschoten had, en joeg het grootste gedeelte der bemanning over de kling.

Den 12den September werd aan wal een kleine versterking door 50 marinesoldaten, onder den luitenant-ter-zee 1ste klasse H. J. van Broekhuijzen, betrokken. Den volgenden dag trachtte reeds een Ajeher toegang tot den commandant te verkrijgen, en toen hem die geweigerd werd, vermoordde hij den commandant der wacht. Vijf dagen later werd deze bezetting tijdelijk door een compagnie infanterie vervangen.

In klein Edi (of Edi Tjoet), ten Noorden van Edi Besar gelegen, was inmiddels een sloep beschoten, waarvan de bemanning een onderzoek instelde naar een wankang, die daar, tegen de voorschriften der blokkade in, ten anker gekomen was. Na den 18den September de rivier van Edi Tjoet verkend te hebben, kwam Bogaert den 21sten met twee schepen, twee stoombarkassen en eenige gewapende sloepen daar ter reede en bezette met 120 man landingsdivisie de vierkante palissadeering, bewapend met 6 kanonnen en lila's, welke de vijand na een korstondig vuurgevecht ontruimd had.

Den 23sten October ankerden de Timor, de Vice-Admiraal Koopman en de Coehoorn voor Simpang Olim, waar in de rivier een prauw werd bemachtigd. Enkele dagen later werd Djolok getuchtigd, waar Bogaert den 6den September betuigingen van vriendschap der welvarende kampong Gloempang ontvangen

en den 9den October versterkingen opgemerkt had. Daar op den 1sten November bleek, dat aan die versterkingen was voortgewerkt, voer hij den 4den November met 100 man in 7 gewapende sloepen van het bovengenoemd eskader de rivier op en nam twee schepen in bezit, die daarin voor anker lagen. Door een omtrekkende beweging dwong hij de Atjehers hun met 7 kanonnen bewapende kustbatterij te verlaten, die vernield werd. Bij den terugtocht werd een aanval des vijands afgeslagen, waarbij 6 man der onzen gewond werden.

Twee dagen later werd een ontruimde versterking aan de Arakoendoer-rivier geslecht.

Toen de 2de expeditie naar Atjeh stoomde, bleef het eskader op de Oostkust gehandhaafd. Het bestond uit de Timor, de Bommelerwaard, de Maas en Waal, de den Briel en de Coehoorn, onder de bevelen van den luitenant-ter-zee 1ste klasse Bogaert.

Door toedoen van Toekoe Moeda Angkassa, die Kertoi geholpen had in den strijd tegen Simpang Olim, voegde Toekoe Bintara Ibrahim van Pasai aan deze flottielje een viertal vaartuigen toe, die mede hielpen, de kust van Simpang Olim te bewaken.

Na de verovering van den Kraton te Groot-Atjeh, werden den 17den Februari 1874 den stations-commandant ter Oostkust acten van souvereiniteitserkenning afgegeven, met opdracht, die door de hoofden der staatjes langs de kust te doen teekenen. Behalve die erkenning en de verplichting om de Nederlandsche vlag te voeren, bevatte zij: de belofte van rust en vrede te zullen handhaven, slavenhandel en zeeroof tegen te gaan, hulp te verleenen aan schipbreukelingen, schuldige onderdanen van het Gouvernement uit te leveren en onthouding van staatkundige aanraking met vreemde mogendheden. Op die wijze werd het verbond verbroken, dat tusschen die staatjes en Groot-Atjeh bestond, en een toestand geschapen, die door de Atjehers zelf niet werd erkend.

Edi, Soengei Radja, Kertoi en Pasai teekenden dit stuk, daarin spoedig door Temijang gevolgd.

De radja van Simpang Olim, welk staatje, door Groot-Atjehers bevolkt, ons steeds vijandig gezind bleef, vroeg zes maanden uitstel, die van Perlak 3 maanden, en Langsar weigerde de brieven in ontvangst te nemen.

De Coehoorn, de den Briel en de Maas en Waal werden toen ter Oostkust door de Banda en de Amboina vervangen.

In Mei 1874 ontstonden er weder oneenigheden tusschen Edi en Perlak, en werd door den stations-commandant een compagnie infanterie van Deli aangevraagd om eerstgenoemd staatje tegen zijn aanvallers te beschermen.

Den 28sten Mei arriveerden deze troepen, die de strandbenteng betrokken. Enkele dagen later bood Perlak zijn onderwerping aan.

Den 2den Augustus werd daar onze vlag geheschen. 9 Dagen later wapperde zij te Kertoi.

Tegen een prembian radja van *f* 2500 heesch ook Telok Semawé dit zichtbaar teeken onzer souvereiniteit, daarin spoedig door Djolok gevolgd.

III. SIMPANG OLIM IN 1876.

De expeditie naar Simpang Olim levert een belangwekkend voorbeeld op van de wijze, waarop de hulp der marine het ageeren der troepen te land kan vergemakkelijken. Die hulp gaf hun hier de gelegenheid om, ongehinderd door een sleep van koelies, zonder vuurgevecht zoo snel voorwaarts te rukken, dat over een afstand van 40 minuten gaans in anderhalf uur tijds drie sterke heuvelbentengs en de goed bevestigde kedei van Tandjong Sementoh konden worden vermeesterd.

Tevens bleek hier op nieuw welk nut er onder goede leiding van Atjeh'sche hulptroepen te trekken valt, al brachten die ook door hun langzame bewegingen dikwijls vertraging in het verloop der krijgsverrichtingen teweeg, en al bestond hun taktiek in hoofdzaak uit niet veel anders dan een soort van bangmaking.

Ten laatste geeft deze veldtocht een beeld van het wantrouwen, dat de hoofden en de inlandsche bevolking ten onzen opzichte zoo veelvuldig bezielt, en dat zich vooral uitspreekt, als er kwestie is van de vorsten buiten hun gebied ter bekrachtiging der vredesvoorwaarden weg te zenden, als ook van de wijze, waarop in zulke gevallen zachtheid aan kracht kan worden gepaard.

De gebeurtenissen in Groot-Atjeh verhinderden het Gouvernement voorloopig den bovengenoemden Toekoe Moeda Angkassa van Merbau steun te verleenen tot het heroveren van zijn gebied, doch toen er in Mei 1876 een twist uitbrak tusschen Kertoi en Simpang Olim, had het de handen vrijer om zich ter Oostkust in de binnenlandsche aangelegenheden te mengen.

Terwijl Toekoe Moeda Angkassa aanbood Kertoi met 500 man te steunen, werden de Tjinrana, een stoombarkas en twee gewapende sloepen met een detachement militairen aan boord op de Djamboe Ajer-rivier (de grens tusschen beide vijandige staatjes) geposteerd, en kreeg de Civiele en Militaire Bevelhebber opdracht om Simpang Olim met Groot-Atjeh als hoofdobject zijner militaire operatiën te beschouwen.

Deze achtte het zenden van troepen naar Simpang Olim niet raadzaam, doch stelde door de toezending van 150 achterlaadgeweren met munitie en 3000 dollars genoemd hoofd in de gelegenheid, zijn plannen uit de Arakoendoer-rivier ten uitvoer te brengen.

Inmiddels had de Regeering de Bromo naar de Oostkust afgevaardigd, het garnizoen van Edi met een compagnie doen versterken en den commandant aldaar opgedragen zoo noodig met spoed en klem te ageeren.

Aan den generaal Wiggers van Kerchem gaf zij te kennen, dat zij evenmin

wenschte Toekoe Moeda Angkassa verslagen te zien, als hem zonder onzen bijstand te zien overwinnen. Zoo dit eenigszins mogelijk was, moesten er dus troepen naar de Arakoendoer-rivier worden gezonden.

Het oprukken van Toekoe Moeda Angkassa liet zich echter wachten. Eerst den 22sten October stond hij met 1000 man in Djolok en ging hij met de hulp van onze gewapende sloepen tot een aanval op Merbau over, doch een paniek onder zijn strijders deed de in den beginne door hem behaalde voordeelen spoedig weder verloren gaan. Toen den 31sten October de aanval hervat werd, bleken die strijders weder zoo weinig bruikbaar, dat de stationscommandant 400 man troepen van Groot-Atjeh aanvroeg.

Generaal Wiggers van Kerchem, die het wenschelijker achtte bij het naderen van den Oostmoeson van zijn soldaten in Groot-Atjeh partij te trekken, dan agressief tegen Simpang Olim op te treden, voldeed voorloopig niet aan deze aanvraag, doch wendde zich om nadere bevelen tot de Regeering te Batavia.

Vóórdat zijn beschouwingen haar bereikten, had zij echter reeds besloten hem door den generaal-majoor A. J. E. Diemont te doen vervangen.

Deze opperofficier begaf zich dus op reis naar de Arakoendoer-rivier, en vervolgens naar Groot-Atjeh, van waar hij den 7den November de hiernevens vermelde troepen naar Simpang Olim zond, terwijl terzelfdertijd uit Edi een compagnie infanterie (4 officieren, 150 minderen) per Bromo naar de Arakoendoer-rivier moest worden overgevoerd.

Majoor F. C. Burgers.
1 compagnie van het rechter half 3de bataljon, (4 officieren, 137 minderen);
2 mortieren van 12 centimeter;
6 artilleristen;
21 mineurs;
1 officier van gezondheid, 6 hospitaal-soldaten;
162 dwangarbeiders.

De gezamenlijke troepen zouden die rivier tot aan de Allor Tjidoei opvaren, waar zich de Boni en eenige gewapende sloepen, onder den luitenant-ter-zee 1ste klasse J. G. J. Spanjaard, bevonden.

Van hier zouden land- en zeemacht Toekoe Moeda Angkassa steunen bij zijn verovering van Kota Lesong (de voornaamste benteng in Merbau), van Tandjong Semantoh en van Simpang Olim. De meeste voorzichtigheid moest worden betracht, en de kans op een nederlaag ontweken. Mocht Simpang Olim als het ware bij verrassing in bezit worden genomen, dan moest Toekoe Moeda Angkassa daar tot vorst worden benoemd en er een militaire bezetting in een doelmatige versterking worden gelegerd.

Den 8sten November kwam majoor Burgers met zijn troepen van Atjeh voor de Arakoendoer-rivier, waar hij vernam, dat de troepen van Edi, wegens gebrek aan een geschikte ontschepingsplaats, nog niet waren afgehaald.

Met een stoombarkas stoomde hij gedurende 2 uren de rivier op naar het punt, waar de flottielje lag, en ging vervolgens van de Allor Tjidoei langs een voetpad naar het op een 40 meters hoogen heuvel gelegen Kota Lesong, dat den vorigen nacht door den vijand verlaten, en door Toekoe Moeda Angkassa bezet was.

Hij gaf dit hoofd de opdracht zoo ver mogelijk in de richting van Tandjong Semantoh te avanceeren, om de actie voor te bereiden der troepen, die een bivak aan de Allor Tjidoei betrekken zouden.

Den volgenden dag had het debarkement plaats, en werd de compagnie van Edi afgehaald, terwijl ook de vorst van dat staatje met 300 volgelingen werd opgeroepen, daar verwacht werd, dat zijn tegenwoordigheid de hulpbenden van Edi, Djolok Tjoet en andere genoegzaam vertrouwen zou inboezemen om met Toekoe Moeda Angkassa tegen Tandjong Semantoh op te rukken.

Den 10den bleek het aan een sectie, welke de nieuwe stellingen van onzen bondgenoot op drie kwartier afstands ten Zuid-Westen van het bivak verkenden, dat zij nog op 1200 pas van Tandjong Semantoh gelegen waren en hij dus nog meer avanceeren moest om een punt te bereiken, vanwaar onze mortieren de kedei van die plaats en een nabij gelegen heuvelbenteng, zouden kunnen bewerpen.

Nadat de troepen van Edi den 10den, en Radja Toekoe Tjihik den 12den waren aangekomen, gaf majoor Burgers aan Toekoe Moeda Angkassa last den 13den de kedei van Tandjong Semantoh aan de Westzijde binnen te dringen, terwijl zijn troepen uit het Zuiden zouden naderen.

De sloepenflottielje zou dan de reeds eenmaal beschoten en voorbij gevaren versterking Sematang Raja nogmaals passeeren, om den vijand omtrent onze bedoelingen te misleiden, terwijl de Radja van Edi de stellingen van Toekoe Moeda Angkassa zou bezetten.

Toen echter de compagnie van het rechter half 3de bataljon, de 2 mortieren en een ambulance met een sectie dekking in die stellingen aankwamen, was onze bondgenoot niet tot den strijd gereed, en de vorst van Edi nog niet opgemarcheerd, zoodat de actie een dag moest worden uitgesteld. De Toekoe legde zich toen des nachts op 100 pas van Tandjong Semantoh in hinderlaag, en beschoot des morgens die plaats, op het oogenblik, dat de stormcolonne, nu met 1 peloton van het linker half 12de bataljon als dekking der artillerie en ambulance, het door Toekoe Tjihik bezette Merbau, op 500 pas van de eerste vijandelijke versterking Boekit Tiga Ratoes, binnen rukte. De voorhoede bestormde die benteng zonder 's vijands vuur te beantwoorden. Toen een onderofficier en luitenant A. G. Popelier, gevolgd door een sectie (30 man) van het peloton voorhoede daar binnendrongen, hield de vijand nog voor een oogenblik stand in een versterkt huis binnen de enceinte, doch nam daarna over de palissadeering de vlucht, met achterlating van een zevental gesneuvelden, twee drieponders en eenige geweren.

Met een verlies van twee gewonden viel aldus de versterking in onze handen, die bestond uit een omwanding van 2 rijen boomstammen op 2 meters afstand van elkaar, in de tusschenruimte aangevuld met struikgewas en aangepunte stokken. De toegang werd gevormd door een pad, dat eerst door de opening der buitenste palissadeering voerde, daarna rechts afsloeg en over

een afstand van 3 meters naar de opening in de binnenste rij boomstammen leidde.

Met de sectie, die buiten de omwanding gebleven was, vervolgde kapitein H. E. Schoggers den verdediger, die in de alang alang verdween, en rukte hij onder het vuur der vijanden door naar een tweede aarden redoute van 15 meter zijde, 500 pas verder op den Boekit Raja gelegen. Het forceeren van den versperden ingang van deze sterkte kostte hem drie gewonden. Na een kort gevecht van man tegen man gingen de verdedigers ook hier op de vlucht.

Terwijl Toekoe Moeda Angkassa, die met 60 volgelingen in Boekit Tiga Ratoes was aangekomen, daar achterbleef, rukte de colonne, welker voorhoede met 1 peloton versterkt werd, naar Tandjong Semantoh op, van waar het vuur, dat twee soldaten en een dwangarbeider deed sneuvelen, langzamerhand verflauwde.

Die plaats bestond uit 2 rijen goede houten woningen, 60 in getal, omringd door een 50 meters breede palissadeering van dunne boomstammen en aan elkaar gebonden takken. Aan het einde van de kedei stond de geblindeerde balei (raadhuis), waaruit de binnenruimte tusschen de huizen met 2 stukken bestreken werd.

Op 200 pas ten Westen lag de benteng van Toekoe Paja op een 60 meters hoogen, met dicht struikgewas begroeiden, en aan de zijde van de kedei loodrecht afgegraven heuvel.

Die benteng zelve, Kota Boekit geheeten, bestond uit een vierkante aarden redoute van 30 meters zijde met twee bastions, ieder met een zesponder gewapend.

Aan de zijde van Tandjong Semantoh was de borstwering ter hoogte en dikte van anderhalven meter uit baksteenen opgetrokken en waren een ijzeren zesponder en 2 lila's in batterij gesteld. Achter den wal waren traversen en ingravingen aangebracht.

Binnen de versterking stonden een ruime planken woning en eenige kleinere gebouwen, waarvan er een door zware planken omgeven was en dienst deed als buskruitmagazijn.

Na eenige schoten met den vijand gewisseld te hebben, bestormde het grootste gedeelte der voorhoede-compagnie de kedei, waar vier Ambonneesche soldaten door een poort binnendrongen. De vijand trok zich in de balei terug, doch, toen onze soldaten daarheen oprukten, nam hij de vlucht door een achterpoort en over een brugje, dat over het ten Oosten der stelling loopende kreekje Allor Doewa voerde. De onzen volgden hem onmiddellijk en namen ook bezit van de flêche, die dit brugje dekte.

Inmiddels was luitenant Popelier met een sectie de Kota Boekit genaderd en had ongemerkt de Zuid-Oostelijke helling van den heuvel beklommen. Zonder door den vijand te worden opgemerkt, bereikte hij met 6 soldaten den voet van den steenen muur en het daaraan palend bastion, vanwaar de verdedigers hun

geschut- en geweervuur afgaven op de troepen, die om de kedei verzameld waren. Hij sprong binnen het bastion, waaruit een Atjeher, die een kanon wilde afvuren, de vlucht nam, en deed door de zes soldaten, die hem volgden, een snelvuur openen op de 80 man sterke bezetting, die afdeinsde hoewel een drietal hoofden trachtten haar tot een aanval te bewegen.

Bij dit schitterende wapenfeit werd niemand der onzen gewond; voor de kedei waren slechts vier minderen gekwetst.

Toekoe Moeda Angkassa, noch de Radja van Edi, had aan den strijd deelgenomen. De eerste, ter vervolging van de vluchtenden uitgezonden, kwam met het bericht terug, dat de staatjes Tandjong Semantoh en Merbau door den vijand ontruimd waren. Toen ook de versterkingen aan de Arakoendoer-rivier, Lobo-Ni en Sematang Raja, door de lieden van Simpang Olim ontruimd bleken, en het daartusschen gelegen Blang-Ni aan Toekoe Moeda Angkassa toegang had verleend, keerde de colonne den 15den naar haar bivak terug om van daar over Blang-Ni de operatiën tegen Simpang Olim te vervolgen.

Middelerwijl had het legerbestuur, nog onbekend met de door den generaal-majoor Diemont getroffen maatregelen, den majoor der infanterie A. G. C. E. W. van den Bussche Ippenburg met de hiernevens vermelde troepen van Batavia naar Simpang Olim afgezonden. Zij kwamen den 17den in het bivak aan, doch genoemde majoor vertrok spoedig naar Atjeh, daar de Bevelhebber aan zijn jongeren collega Burgers de leiding der expeditie wilde blijven toevertrouwen.

1 compagnie van het linker half 12de bataljon;
1 sectie artillerie;
4 mortieren met bediening.

Terwijl toebereidselen gemaakt werden voor verdere operatiën, kwam de Radja van Simpang Olim zijn onderwerping aanbieden, en beloofde hij onze troepen door een zijner Rijksgrooten naar zijn kedei te doen geleiden, waar een post zou worden opgericht.

Daar er echter nog telkens uit Sematang Raja geschoten werd, zag majoor Burgers af van zijn plan om over land naar die kedei op te rukken. Ten einde alle aanleiding tot vijandelijkheden te voorkomen, scheepte hij zich den 20sten November met 1 compagnie van het linker half 12de bataljon, 1 peloton van het rechter half 3de bataljon en 2 mortieren in, en liet hij de andere helft zijner troepen in het bivak achter om, in geval van verraad, over Blang-Ni den weg derwaarts te forceeren.

Toen aan de monding der Simpang Olim-rivier geen hoofd tot geleiding der troepen aanwezig was, en de vorst deed berichten, dat zijn ondergeschikten nog wantrouwen koesterden, doch hen waarschijnlijk wel zouden willen toelaten, werd de rivier opgeroeid. Hier kwam een der hoofden, Toekoe Nja Oemoer, de colonne te gemoet met het verzoek onze komst nog wat uit te stellen, doch toen hem gewezen werd op hetgeen met den Radja was afgesproken, verzocht hij vooruit te mogen gaan om de bezetting van de versterkingen aan de rivier op onze komst voor te bereiden. Slechts schoorvoetend stemde hij toe daar-

mede een zijner volgelingen te belasten en in persoon bij de colonne te blijven.

Aangekomen bij een uit ingeheide boomstammen bestaande versperring in de rivier, ging hij met den colonnecommandant en een sectie infanterie aan wal, en kwam langs een door een drieponder verdedigde borstwering aan den oever en door een nauwen, met een stevige deur gesloten doorgang, die door een daarboven geplaatst wachthuisje beschermd werd, in een vierkante, door een palissadeering van boomstammen gevormde redoute van 20 meters zijde, omgeven door een 2 meters breede, met aangepunte stokken gevulde natte gracht.

Tegen de binnenzijde der palissadeeringen waren over de geheele lengte schuins afloopende, met aarde overdekte blindeeringen aangebracht, waarlangs de granaten moesten afrollen in een vierkanten vijver, die het open gedeelte der binnenruimte bijna geheel innam. Zeven geladen kanonnen van zes en drie pond waren meest op de rivier gericht.

Toekoe Nja Oemoer haalde de 60 man bezetting over, die sterkte, Tepin Tjedé geheeten, aan onze troepen over te geven, die er met 3 sectiën en 2 mortieren het bivak betrokken, terwijl de overige aan boord van de Siak terug keerden, daar het, met het oog op het late uur (5 ure 's namiddags) en de weifelende houding van den vorst en de bevolking, onraadzaam werd geoordeeld nu nog naar het twee uren gaans verwijderde Simpang Olim op te marcheeren.

Den volgenden morgen deed de vorst, die voorgaf ongesteld te wezen, den colonnecommandant verzoeken zijn komst eenige dagen uit te stellen, daar hij nog niet zeker was van de stemming onder zijn bevolking. Hem werden 24 uren uitstel verleend, en toen bracht zijn afgevaardigde de booten, waarin de troepen de rivier oproeiden, langs Tepin Tjedé naar de landingsplaats op 400 meters van de kedei, waar 2 rijen van 50 op palen gebouwde planken woningen omgeven waren door een palissadeering van dunne boomstammen. Aan den weg, die van hier naar Groeng-Groeng aan de Arakoendoer-rivier leidde, was een borstwering opgeworpen, waar achter 4 stukken in batterij stonden. De colonnecommandant nam zijn intrek in de balei, aan het uiteinde van den vijver, die voor de helft de ruimte tusschen de huizen innam; de troepen werden gelegerd in een pepertuin in de nabijheid der rivier, omdat de huizen te bouwvallig en te vuil waren om hun tot logies te dienen, en het onzeker was, in hoever de ruim 600 man sterke gewapende bezetting der kedei te vertrouwen zou wezen.

De Radja, die, zooals het heette, wegens ziekte te Telok Nibong was achter gebleven, zou volgens het zeggen der katoewah's (patoewah's) den 26sten verschijnen.

Blang-Ni en Sematang Raja, die zonder tegenstand door Toekoe Moeda Angkassa waren bezet, werden op verzoek van Toekoe Nja Oemoer weder door hem ontruimd. De patrouille van 2 officieren en 60 man, die de lastgeving daartoe aan hem overbrachten, werden op marsch daarheen (2 uren gaans) nog enkele malen beschoten.

Daar van de voorloopig te Tjidoei achtergelaten troepen 1 peloton met

1 mortier den 24sten te Simpang Olim aankwam, bevonden zich hier nu 2 compagnieën infanterie, waarvan 1 officier en 50 man naar Pepin Tjedé gedetacheerd werden.

Verontrustende berichten over de houding van den Radja, die niet in zijn hoofdplaats terugkeerde, deden den colonne- en den stationscommandant besluiten nog één dag op zijn komst te wachten en dan weder meer handelend op te treden.

Den 28sten verscheen hij echter en gaf toestemming te Blang-Ni eene sectiebezetting te leggen, om aldaar het stelen en moorden, waarvan onze hulptroepen beticht werden, te keer te gaan.

Den volgenden dag arriveerde de assistent-resident L. de Scheemaker, als gemachtigde van den Militairen en Civielen Bevelhebber. Hij bleef er op aandringen, dat de vorst overeenkomstig zijn vroegere belofte in persoon de reis naar Kota Radja ondernemen zou, in plaats van een afgevaardigde te zenden, waartoe hij, met het oog op zijn zwakke gezondheid, besloten had.

In weerwil van dezen aandrang weigerde Toekoe Moeda Nja Malim, die zich weder uit Simpang Olim verwijderd had, hieraan te voldoen, en liet hij verklaren, dat hij nu slechts genegen was zich te onderwerpen op de voorwaarden als vroeger aan de andere hoofden der Onderhoorigheden waren gesteld.

De assistent-resident begaf zich daarop naar Kota Radja om nadere instructiën te halen, en keerde den 10den December terug met een ultimatum aan den vorst om binnen 24 uren naar Atjeh te gaan of anders vervallen te worden verklaard van zijn gezag.

Inmiddels was de aarden redoute bij Simpang Olim gereed gekomen en een der twee bastions met een houwitser der marine gewapend. Ook was Blang-Ni, vanwaar over land tegen Simpang Olim geageerd kon worden, voldoende bevestigd en de compagnie van Tjidoei daarheen opgerukt.

Den 12den brachten de katoewah's het bericht, dat de vorst naar het binnenland gevlucht was. In en bij zijn woning, op 150 pas van de kedei van Simpang Olim, werden kruit en kogels gevonden en 4 geladen kanonnen vernageld.

Tevens werd de tijding ontvangen, dat hij den vorigen nacht onzen bondgenoot Toekoe Moeda Angkassa had doen vermoorden, en bleek het spoedig, dat hij te Tepin Serin plannen smeedde voor een aanval op onze stellingen.

Om die reden werd een versterking van 2 compagnieën infanterie aangevraagd.

Inmiddels werden door den assistent-resident de politieke zaken geregeld. Toekoe Moeda Angkassa's minderjarige zoon, Toekoe Latif, werd, onder voogdij van Toekoe Bintara Brahim, als radja van Merbau, Tandjong Semantoh en Blangmeh aangesteld, en den 17den werd Toekoe Nja Lamkota tot vorst van Simpang Olim verkozen.

Zoowel het wachthouden van ondergeschikte hoofden, als de komst van een

compagnie van het rechter half 3de bataljon en het versterken van het garnizoen te Edi met een compagnie van het linker half 12de bataljon, had tot resultaat, dat rondzwervende kwaadwilligen, die den 21sten te Blang-Ni een schildwacht verwondden en den volgenden dag te Tepin Tjedé twee onzer soldaten overvielen, in toom gehouden werden.

Kota Lesong, waarheen na den dood van Toekoe Moeda Angkassa een sectie gedetacheerd was, werd op last van den Bevelhebber door onze hulptroepen bezet; te Tandjong Semantoh werden 50 man gelegerd; Blang-Ni bleef geöccupeerd, en de overige troepen moesten bij Simpang Olim vereenigd worden. Toekoe Nja Lamkota werd als radja van Simpang Olim bevestigd, onder bepaling, dat het Gouvernement het recht behield om belastingen tegen schadeloosstelling over te nemen, pachten in te voeren en binnen zijn gebied ambtenaren aan te stellen en troepen te legeren. De nieuwe vorst mocht verder geen nieuwe belastingen invoeren of gronden afstaan voor landbouwondernemingen zonder goedkeuring van het Gouvernement, en zou de hassil radja (een vierde dollar van elke uitgevoerde pikol peper) moeten opbrengen.

Den 5den Februari 1877 bezwoer hij dit contract en 12 dagen later keerde majoor Burgers met een gedeelte van het rechter half 3de bataljon naar Groot-Atjeh terug, enkele dagen later door de overige troepen van dit korps gevolgd.

Het bevel over het linker half 12de bataljon, dat in Edi en Simpang Olim gelegerd bleef, werd nu opgedragen aan den majoor von dem Bussche Ippenburg, terwijl voor de behandeling der staatkundige aangelegenheden een controleur te Simpang Olim gevestigd werd.

De Arakoendoer-rivier werd voor den in- en den uitvoer opengesteld en aan Panglima Prang Hakim, vorst van Djolok Tjoet, de Nederlandsche vlag uitgereikt, nadat hij zich, gelijk ook Toekoe Latif, aan dezelfde voorwaarden als Simpang Olim had onderworpen.

De val van Simpang Olim maakte zoowel op de Oost- als op de Noordkust een diepen indruk.

De radja van Telok-Semawé (vroeger Klein-Atjeh geheeten), die zich tot dusverre van alle aanrakingen met onze autoriteiten had onthouden, maakte zijn opwachting bij den controleur, die met de Citadel van Antwerpen de kust bereisde. Den 10den Maart 1877 gaf hij aan den chef van den Staf, luitenant-kolonel Meijer, en den assistent-resident L. de Scheemaker, die hem bezochten, toestemming om in zijn gebied een militairen post te vestigen; doch toen het bleek, dat zijn macht zich slechts bepaalde tot het schiereiland, waarop hij huisde, en er geen geschikt terrein voor den aanleg eener versterking te vinden was, werd voorloopig daarvan afgezien.

Enkele dagen te voren hadden beide autoriteiten ook Edi bezocht en besloten, dat de daar te midden van moerassen gelegen benteng naar een meer binnenslands gelegen punt zou worden overgebracht.

Toekoe Moeda Nja Malim, die zich in Tepin Serin had teruggetrokken, deed den 22sten Mei 1877 een aanval op onze, door een palissadeering omringde, en door anderhalve compagnie bezette stelling te Blang-Ni. Des nachts te half drie drongen een achttal gewapende Atjehers binnen de poort, op het oogenblik, dat die ontsloten werd, om de lantarens buiten de palissadeering te doen aansteken. Nadat zij luitenant A. J. Hoven en 2 minderen hadden afgemaakt en 12 minderen zwaar verwond, werden zes hunner neergeschoten en een gevangen gemaakt. De 200 vijanden, die zich ten zuiden van het bivak verzameld hadden, werden met snelvuur verdreven. Vier dagen later werd die aanval herhaald en toen zonder verlies afgeslagen.

Waarnemend kapitein van den Staf A. J. Prins;
de majoor van het Britsch-Indische leger Palmer;
2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon (ieder 120 man sterk);
1 sectie bergartillerie;
100 dwangarbeiders.

Op voorstel van den militairen commandant en den assistent-resident ter Oostkust zond de waarnemende Civiele en Militaire Gezaghebber de hiernevens vermelde troepen naar Simpang Olim met opdracht aan den majoor von dem Bussche Ippenburg, Nja Malim gevangen te nemen, te verdrijven of onschadelijk te maken. Met behulp der marine, die een landings-divisie, sterk 2 officieren en 35 minderen, een gewapende sloep en een ambulance beschikbaar stelde, werd den 8sten Juni Blang-Ni bereikt, de rivier tot Groeng Groeng verkend en daar alles rustig bevonden.

1¾ compagnie infanterie;
2 officieren en 50 man der bezetting van Blang Ni;
1 sectie artillerie;
1 mortier met lichtkogels;
het detachement mineurs van Blang Ni;
de marine-landingsdivisie;
ambulance.

Ten einde Nja Malim in zijn versterking in te sluiten, besloot de militaire commandant met de hiernevens vermelde colonne van Blang-Ni naar Groeng Groeng op te rukken. Daar zou hij kapitein F. G. W. Baptist en 3 sectiën infanterie met 133 man hulptroepen van Semantoh, onder een contrôleur, opwachten om vervolgens over het versterkte Telok Niboeng de Djamboe Ajer-rivier ten Zuiden van Tepin Serin te bereiken, met 1 compagnie en de artillerie langs de rivier op te marcheeren en die sterkte onder vuur te nemen, terwijl een compagnie de rivier door middel van een vlot zou passeeren en de stelling aan de Zuid- en Westzijde naderen. 75 Man, onder kapitein J. de Bruijn, moesten van Simpang Olim oprukken, de rivier oversteken en tegen het Noorden van 's vijands positie opereeren.

Het bleek echter onmogelijk dit plan uit te voeren.

De beide eerstgenoemde colonnes vereenigden zich bij kampong Arakoendoer, en troffen achter Telok Niboeng bij de Djamboe Ajer de colonne van Simpang Olim aan, welke door haar gidsen daarheen was geleid. Daar dus alle troepen op één punt vereenigd waren, en de berichten omtrent de ligging van Tepin Serin zeer tegenstrijdig bleken, besloot de militaire commandant, het detachement van Blang Ni achterlatende, de Djamboe Ajer te volgen, totdat een geschikt overgangspunt gevonden zou zijn, en dan de

stelling van NJA MALIM aan één zijde aan te grijpen. Door een vergissing volgde alleen het detachement van Simpang Olim de voorhoede (1 compagnie van het rechter half 3de bataljon en de mineurs), die langs een kronkelend, door struiken en suikerriet ingesloten, pad vooruitrukte, totdat, na een marsch van een uur, aan de overzijde der 60 meters breede rivier, een in het bosch uitgekapt gedeelte werd ontdekt, waarvan de Westzijde door een palissadeering, die zich tot in de rivier uitstrekte, werd afgesloten. Drie soldaten zwommen over om drie sampans te halen, welke aan den anderen oever gelegen waren. Met deze en een te voren aan den oever buit gemaakte sampan, werd nu een vlot vervaardigd, dat, even als de kettinggangers, die een tros naar de overzijde uitbrachten, door den vijand beschoten werd. Eerst toen bleek het, dat de artillerie met de overige troepen was achter gebleven. Nadat zij was opontboden en te elf ure voormiddags op het terrein van den strijd was aangekomen, opende zij het vuur met granaten en granaat-kartetsen en beproefde kapitein PRINS met een sectie infanterie den overtocht op het vlot.

Aangezien het echter zooveel personen niet dragen kon, stak die kapitein slechts met 1 officier en 8 man over de rivier.

De vijand was inmiddels verdwenen, en liet zijn 800 meters lange, $2^1/_2$ meter hooge palissadeering met voorgelegen gracht van 6 meters breedte en $2^1/_2$ meter diepte, die een bocht van de Djamboe Ajer-rivier afsloot, verder onverdedigd in onze handen.

In de door palissadeeringen omringde woningen werden 3000 dollars en veel munitie gevonden. De zes gewonden, waaronder 1 officier, werden in de bivaks, op beide oevers opgeslagen, verpleegd op beddengoed, dat in de veroverde positie was buit gemaakt.

NJA MALIM, wiens aanhang geheel verloopen was, kon in het onbekende binnenland niet verder worden vervolgd.

Den volgenden dag keerden de troepen, met uitzondering der 2 compagnieën van het rechter half 3de bataljon, de mineurs en de landingsdivisie, naar hun posten terug. De laatsten vernielden de geheele nederzetting van Tepin Serin en bereikten den 11den Blang-Ni. Vandaar toog de militaire commandant met een compagnie naar Simpang Olim, waar hij door den nieuwen vorst welwillend werd ontvangen, en trok de andere naar Blang Pelassi, op 3 uren afstand ten Zuid-Westen van Tandjong Semantoh, ten einde het hoofd dier kampong, die een der aanleggers van den aanval op Blang-Ni was geweest, gevangen te nemen. Dat hoofd was gevlucht, en zijn bezittingen werden verbrand.

Na een rustdag werden de van Atjeh aangebrachte troepen op de Boni geëmbarkeerd. Eén compagnie werd te Tepin Koeleh, aan de Arakoendoer-rivier, aan wal gezet, van waar zij door het tot dusver door ons onbetreden terrein in 2 dagen naar Edi marcheerde.

De overige zouden trachten met behulp der marine genoemde rivier

binnen te varen, ten einde de versterkingen van PANGLIMA KAOEM LAPANG te vernielen.

Hoewel dat hoofd zich den 13den te Blang-Ni kwam onderwerpen, zou die tocht toch hebben plaats gevonden, indien niet de hevige branding het binnenstoomen der riviermonding had belet. De troepen bleven dus aan boord van de Edi, totdat zij werden afgehaald door de Marion, die vervolgens naar Edi stoomde, waar de bovenbedoelde compagnie den 15den was aangekomen en twee dagen later een militaire vertooning naar Pedawa Tjoet had gemaakt. Den 19den vertrok dat schip naar Oleh-leh.

TOEKOE MOEDA NJA MALIM, die zich weder rustig te Tepin Serin gevestigd had, bood in Januari 1878 zijn volle onderwerping aan en vestigde zich in de XXVI Moekims van Groot-Atjeh.

Het linker half 12de bataljon kon toen naar Groot-Atjeh terugkeeren. De posten te Simpang Olim en te Blang-Ni werden den 14den April geslecht, en Edi en Semantoh door 2 compagnieën van het 1ste garnizoens-bataljon bezet.

Den 1sten Januari 1879 werd ook Tandjong Semantoh ontruimd, daar de vorst van Simpang Olim er voldoende in slaagde rust en veiligheid te handhaven.

IV. LANGSAR IN MEI 1877.

(Schetskaart N°. XXXVII.)

Zonder in eenig verband te staan met de expeditie naar Simpang Olim, maar meer betrekking hebbende op de krijgsbedrijven, die ter Oostkust van Sumatra plaats vonden, werd in Mei 1877 een expeditie naar Langsar uitgerust, welker handelingen hieronder zullen worden vermeld.

Dit staatje en de onderhoorigheden Birim Rajoet, een deel van Bajan en Modjopahit, waarvan het bestuur door TOEANKOE HASCHIM aan zijn schoonbroeder, den vorst van Langsar, was opgedragen, waren een onderhoorigheid van Atjeh en bleven weifelen in het erkennen onzer souvereiniteit. Ten einde hen daartoe te dwingen en de uit deze streken ondernomen aanvallen op de landbouwonderneming Agnita-plantage in Salahadji tegen te gaan, waar een compagnie infanterie was gedetacheerd, verliet de hiernevens vermelde expeditie den 3den Mei de reede van Oleh-leh met cholera aan boord.

Commandant: majoor T. N. MEIJER.
3 compagnieën van het rechter half 8ste bataljon (13 officieren, 388 minderen);
2 Coehoornmortieren;
1 sectie mineurs (20 man);
ambulance;
200 dwangarbeiders.

Den volgenden morgen kwam zij op de reede van Simpang Olim aan, waar het bleek, dat het den stationscommandant aan tijd ontbroken had, de noodige verkenningen op de Langsar-rivier te doen verrichten. De troepen stoomden toen door naar Edi, waarheen drie oorlogsschepen volgden, en waar met den assistent-resident DE SCHEEMAKER de verdere plannen werden beraamd.

Na op den 6den eenige hoofden en gidsen te Perlak te hebben opgenomen, werd den volgenden dag het anker in de baai van Langsar uitgeworpen.

De vorsten van Modjopahit en Birim Rajoet boden op het hun gestelde ultimatum hun onderwerping aan, doch de Kedjoeroean van Langsar vroeg drie dagen uitstel. Dit verzoek werd niet ingewilligd. Bij een verkenning der 100 meters breede Langsar-rivier bleek aan de moerassige oevers nergens een geschikte landingsplaats te bestaan, en 2 uren roeiens boven de door een bank gevulde monding een drie dubbele paal versperring in de rivier te zijn aangebracht, op het midden gedeelte van een borstwering voorzien.

Met het oog op die bevinding, werd het beter geoordeeld de Birim-rivier als basis der operatiën te nemen. De weg door de troepen af te leggen zou dan wel grooter wezen, maar zij zouden daarop weinig tegenstand ontmoeten en bij Birim een gunstig terrein vinden.

In den vroegen morgen van den 10den gingen zij op de Boni en in een achttal marinesloepen over, die door 2 stoombarkassen werden gesleept. Na in een doolhof van allerlei kreeken te hebben rondgevaren, bleek het onmogelijk een geschikt punt te vinden om de troepen te doen landen, zoodat het plan werd opgegeven om naar Birim Pontong te trekken, en besloten werd naar Birim Rajoet op te stoomen. Bij een kleinen zijtak van de rivier, die toegang verleende naar die kampong, gingen de Perlaksche hoofden aan wal om de bevolking gerust te stellen. Daar het inmiddels reeds laat was geworden, en de troepen, die sedert den morgen in de sloepen zaten, daarin geen eten bereiden konden, werden zij te 3 ure namiddags gedebarkeerd om een geschikte plaats voor een bivak op te zoeken. Over knoestige boomwortels werd een 200 meters terrein gewonnen, en toen werden de Perlaksche hoofden ontmoet, die mededeelden, dat in Birim Besar twee gelijke partijen bestonden, waarvan de eene vóór en de andere tegen het Gouvernement was gestemd.

Volgens hen strekte het bakoe-bosch zich nog 2 uren ver uit, en daarachter stond de ons vijandige partij, 60 man sterk, gereed ons bij het deboucheeren daaruit aan te vallen. Om die redenen deed de commandant zijn troepen in de sloepen teruggaan, waarin zij den nacht doorbrachten. Den volgenden morgen werd de marsch naar Birim Rajoet, waarheen de vijandig gezinden waren weggetrokken met zoo breed mogelijk front en de mineurs in het midden hervat. Tegen half tien voormiddags kon daar op droog terrein een bivak betrokken worden. Enkele uren later kwam ook de compagnie aan, die voorloopig aan boord van de Boni gebleven was, en brachten de sloepen, daartoe door den vloed in staat gesteld, de vivres in het bivak. Het bestond uit een carré op 3 gelederen (de compagnieën waren ieder in 3 pelotons ingedeeld) en was op 50 meters van de flanken omringd door 40 man sterke wachten, die met dubbelposten, op 10 pas afstand, onderling verband hielden. Bij een aanval moesten de wachten positie nemen in de linie der posten.

Den 12den liet de Kedjoeroean berichten, dat hij zich wilde onderwerpen en aan de monding der Langsar-rivier zou verschijnen om verder te onderhandelen. De assistent-resident liet antwoorden, dat de troepen toch naar Langsar zouden oprukken, waar de broeder van den vorst vast besloten was zich niet te onderwerpen. De colonne-commandant, die met een halve compagnie dekking de kampong Birim Besar bezocht, vernam tevens, dat de vijand achter een versterking bij Birim Pontong was teruggetrokken.

Den volgenden dag, den 13den, marcheerde de colonne daarheen, met de 2de compagnie en de mineurs in de voorhoede en de artillerie, de ambulance en de 3de compagnie daarachter. De 1ste compagnie volgde als reserve met 3 dagen vivres en had groote moeite de 200 kettinggangers te escorteeren, die ieder 45 kilogram rijst torschten en de voeling met de colonne kwijt raakten. Bij toeval vonden zij een goed pad, dat hen tegen 5 ure 's namiddags naar het bivak voerde.

Tegen 9 ure 's voormiddags stuitte de colonne te midden van een moerassig bosch op een vijandelijke versterking met voorgelegen natte gracht, die door den waarnemenden Stafofficier DE BRUIJN werd verkend. Daar hier van omtrekking geen sprake wezen kon, ging de voorhoede tot stormen over en verjoeg den vijand uit de twee, anderhalve meter hooge borstweringen, die het pad bestreken, waarbij 4 man werden gewond.

Te 2 ure 's namiddags werd het verlaten Birim Pontong bereikt en verbrand.

Daarna werd de marsch voortgezet en twee uren later het bivak bij Boekit Blang aan de Langsar-rivier betrokken, waar de voorloopig in Birim Pontong teruggebleven achterhoede te 6 ure 's namiddags aankwam.

Den volgenden morgen werd de marsch naar Langsar vervolgd, terwijl de koelies in het bivak achterbleven. Bij die kampong aangekomen, kwam een afgezant van den Kedjoeroean berichten, dat die vorst zich wilde onderwerpen, maar diens broeder in verzet bleef, en zich met 500 man langs den kampongrand had opgesteld. Hij deed verzoeken nog niet tot vijandelijkheden over te gaan, daar hij hoop had alles nog op vredelievende wijze te kunnen schikken.

De colonne hield nu halt, en haar commandant en de assistent-resident, beiden gedekt door een sectie infanterie, begaven zich naar voren om de onderhandelingen te openen. Daar de vorst zich liet wachten, werden de soldaten, die nog steeds in de brandende zon stonden, en waarvan er ettelijke flauw vielen, en vier door de overmatige hitte bezweken, in de schaduw der boomen gebivakkeerd. De koelies werden door een compagnie van Boekit Blang afgehaald.

Te 1 ure 's namiddags verscheen eindelijk de Kedjoeroean en bood zijn onderwerping aan.

Aangezien het nog wel eenige dagen zou duren, alvorens de voorwaarden zouden vastgesteld zijn, waarop hij in zijn gezag zou worden bevestigd, werd aan de marine bericht gezonden de vivres te water op te voeren. Twee barkassen, die

2 sloepen sleepten, stoomden nu over ettelijke versperringen de Langsar op tot op een uur afstand van het bivak der troepen.

Toen de hoofden van Langsar, Modjopahit, Birim Rajoet en Baissan de voorwaarden tot onderwerping: het betalen van hassil en het hijschen der Nederlandsche vlag, onderteekend en bezworen hadden, en aan den broeder van den vorst Toengkoe Nja Lam Kota vergiffenis geschonken was, kon de colonne in den nacht van 18 op 19 Mei haar bivak opbreken en naar Kota Radja terugkeeren.

De actie tegen Langsar en Simpang Olim, gepaard aan die tegen Samalanga en Merdoe, versterkte de goede verhouding met den vorst van Telok Semawé, die in October 1877 toestemde in het opbrengen van hassil.

V. KRIJGSVERRICHTINGEN IN EDI EN GEDONG IN 1878.

Zooals op bladzijde 420 werd vermeld, had onze oude vijand Toekoe Moeda Nja Malim den strijd opgegeven en zich voor goed aan onze zijde geschaard. De politieke toetand ter Oostkust werd dan ook zoo gunstig geacht, dat de posten te Simpang Olim en te Blang-Ni konden worden opgeheven, terwijl een peloton te Tandjong Semantoh bleef en de drie pelotons van het 1ste garnizoens-bataljon de nieuwe, meer in het binnenland gelegen, versterking te Edi betrokken.

Nauwelijks waren deze regelingen gemaakt, of er ontstond groote onrust onder de bevolking van Edi, die nu, tijdens de reis van haar vorst en de voornaamste hoofden naar Batavia, uit een der staatjes van de federatie van Pasai bedreigd werd (1). Nja Baroem, de zoon van den katoewah van Gedong, en Panglima Prang Ma Oesin, die zich met een aanbevelingsbrief van Panglima Polim een aanhang onder de Gajoe's had weten te verwerven, waren de aanvoerders der bende, die tot in Padawa Tjoet doordrong.

Aan Toekoe Bintara Moeda, den neef van den afwezigen vorst, werden nu 20 achterlaadgeweren verstrekt; het hoofd van Bogan, ten Noorden van Edi gelegen, gaf 400 man hulptroepen, en Toekoe Bintara Ibrahim, Regent van Blangmeh, bewaakte de kedei.

Daar het hoofd van Padawa Tjoet zich niet sterk genoeg rekende om de aanvallers uit zijn gebied te verdrijven, rukten den 15den Mei de militaire commandant van Edi, kapitein T. G. W. Baptist, met luitenant J. C. Bal en 52 minderen, benevens een 100 man sterke bevolkingspatrouille uit om hen te verdrijven. Voorbij Pedawa Tjoet (ook Pedawa Ketjil of Poentoeng geheeten) kwam men op zeer begroeid terrein met den vijand in aanraking, waarbij een

(1) Deze federatie bestaat uit 9 staatjes, waarvan slechts Kertoi aan zee is gelegen; de overige, aan de Pasai-rivier grenzende, zijn door het, niet tot de federatie behoorende, Blangmeh van de kust gescheiden.

paniek onder de hulpbende ontstond, die zich aan de soldaten mededeelde. Met 5 gewonden keerden zij in de grootste verwarring naar Edi terug, waar beide officieren en drie minderen, door een zonnesteek getroffen, bezweken.

Dit voorval maakte de bevolking van Edi nog onrustiger en den vijand overmoediger. Het hoofd van Pedawa Rajoet bleef ons getrouw, maar drie zijner onderhoofden kozen de partij des vijands, die uit Djoeloek (Djolok) Rajoet en Gedong met geld ondersteund werd.

De Borneo op de reede gestationneerd, sloot nu de Edi- en Pedawa Tjoet-rivieren af. Tevens werd de Chineesche passer te Edi in staat van tegenweer gebracht, des nachts door 1 officier en 20 man bewaakt en door een op de rivier gestationneerde kruisboot gedekt.

Toen de vijand onzen post begon te alarmeeren, werden de officiersvrouwen en -kinderen aan boord van het stationsschip overgebracht, en detachementen van de Palembang en de Bandjermasin gedebarkeerd, die spoedig door een compagnie van het 3de bataljon (3 officieren, 95 minderen) en door een compagnie van het 14de bataljon (4 officieren, 136 minderen) werden vervangen.

Nja Baroem trok daarop naar Pedawa Rajoet terug, waar de bevolking hem bijviel. Bij een tocht, den 28sten Mei door den militairen commandant, kapitein A. van der Straaten, met 200 bajonetten naar Kemoening ondernomen, bleek het echter, dat zich nog enkele vijanden op dat terrein ophielden.

Op verzoek van den Radja van Pedawa Rajoet rukte een colonne, sterk 8 offlcieren en 175 minderen, den 30sten Mei, onder de orders van kapitein J. H. Götz, naar zijn gebied op. Zij verdreef de Atjehers uit eenige versterkte huizen en keerde des avonds te 6 ure in het bivak bij onzen post terug.

Ten einde den overmoed van het voortdurend vijandige staatje Gedong, vanwaar de aanval op Edi voornamelijk was uitgegaan, te fnuiken, besloot de Gouverneur van Atjeh de beide genoemde compagnieën en haar 37 dwangarbeiders nog met de 2de compagnie van het 14de bataljon (3 officieren, 131 minderen), een detachement mineurs, 50 man landingsdivisie en 63 kettinggangers te versterken, en onder de bevelen van majoor E. Perné, aan wien een waarnemend stafofficier, een officier van gezondheid, 1 luitenant-kwartiermeester, 1 opnemer en een burger-opzichter werden toegevoegd, de Pasai-rivier te doen opvaren en naar Gedong te doen oprukken.

De waarnemende assistent-resident van Nunen, aan wien een controleur was toegevoegd, werd met de leiding der politieke aangelegenheden belast.

Den 3den Juni debarkeerden die troepen, welke voor 20 dagen van vivres voorzien waren, aan de monding der naar het Noorden stroomende Pasai-rivier, waarheen zij door de Raja, begeleid door 2 oorlogsschepen en de ter beschikking van den colonnecommandant gestelde Boni, werden overgebracht. Zij betrokken een bivak op den linker oever, waarbij zich 6 gewapende barkassen en een ambulancesloep posteerden.

Nadat des avonds het terrein van Blangmeh, ten Oosten van de landingsplaats gelegen, verkend was, rukte de colonne den volgenden morgen in de hiernevens vermelde formatie op en bereikte spoedig door kampong Taloe de groote sawah-vlakte. Zonder veel bezwaar werd het versterkte Olir Blang genomen en, ten koste van 1 gesneuvelde en 2 gewonden, door de achterhoede een benteng op den Westelijken kampongrand veroverd.

Voorhoede:

2de compagnie van het 3de bataljon (3 officieren, 88 minderen);
20 mineurs;
landingsdivisie;
2 mortieren.

Hoofdtroep:

3de compagnie van het 14de bataljon (4 officieren, 135 minderen);
trein en ambulance met 25 man dekking.

Achterhoede:

2de compagnie van het 14de bataljon.

Vervolgens werd opgemarcheerd tegen de kedei van Gedong, die in Zuid-Oostelijke richting zichtbaar was. De 2de compagnie van het 3de bataljon en de 2de compagnie van het 14de bataljon vormden daarbij de rechter en linker vleugel der aanvalslinie, in welker midden de marine-landingsdivisie met de beide mortieren marcheerde. Na eenige granaten in die sterkte geworpen te hebben, werd de kedei (gedei), zonder dat hierbij veel tegenstand ondervonden werd, en met verlies van slechts één gewonde, bezet en aan de vlammen prijs gegeven, terwijl de hevig vurende vijand van achter een Zuidwaarts gelegen dijk werd verjaagd, en het krachtig vuren uit de Zuid-Westwaarts gelegen kampong Blang Pria door het geschut en geweervuur der marine-landingsdivisie tot zwijgen werd gebracht.

Daar nu van alle zijden met witte doeken werd gewuifd, werd, in overleg met den waarnemenden assistent-resident, de verdere tuchtiging gestaakt en aan de parlementairs medegedeeld, dat de Radja in het bivak moest komen.

De colonne, die uitgerukt was, vóórdat hare vivres waren gedebarkeerd, en zoowel de kookgereedschappen als den ransel in het bivak had achtergelaten, keerde vervolgens daarheen terug, zonder verder verontrust te worden.

Spoedig werd het duidelijk, dat de Radja van Gedong tot geen onderwerping geneigd was, zoodat er op nieuw tegen zijn inmiddels beter versterkte posities in Blang Pria, Olir Blang en de kedei zou moeten worden opgerukt.

In de bovenvermelde formatie, doch versterkt met een 7 centimeter der marine op landingsaffuit, door dwangarbeiders getrokken, marcheerde daartoe de colonne den 7den Juni te 5 ure 's morgens uit het bivak. Door Westelijk aan te houden, ondervond zij geen nadeel van het vuur, dat uit Olir Blang werd afgegeven en dat met granaatworpen en salvo's der achterhoede, die tijdelijk als linkerflankdekking optrad, werd beantwoord.

Toen zij, halverwege tusschen den Zuid-Westelijken hoek van Olir Blang en Blang Pria, een verlaten en met 1 stuk bewapende benteng bereikt had, werd zij van uit de kedei en Blang Pria onder vuur genomen. Terwijl de aanval op deze kampong door geschut en geweervuur werd voorbereid, rukte de achterhoede in Zuid-Oostelijke richting verder, met het doel de kedei te observeeren en, zoo

mogelijk, te nemen. De voorhoede volgde dezelfde richting om te trachten Blang Pria aan de Oostzijde aan te tasten.

Beide werden plotseling hevig beschoten en daarop met de klewang aangevallen door een paar honderd vijanden, die zich in de greppels op de sawah tusschen beide genoemde stellingen hadden verscholen. De luitenant Arendsen de Wolff, die met zijn sectie en tirailleur verspreid was, stormde onmiddellijk op den vijand in, en de compagnie van kapitein Le Cocq d'Armandville, die voor een oogenblik terugdeinsde, werd door haar commandant tot staan gebracht en tegen de stormloopers aangevoerd. Na een kort, doch hevig gevecht van man tegen man werden zij verdreven. Zij lieten een honderdtal gesneuvelden achter.

Nadat de troepen verzameld en de gewonden verbonden waren, werd verder gerukt, doch weldra werd zulk een hevig vuur uit Blang Pria, de kedei, en de Zuid-Oostwaarts daarvan gelegen benteng Radja Gedong ontvangen, dat de colonne-commandant begreep, met de beschikbare macht den tegenstand niet te kunnen overwinnen, te minder, daar de reserve-munitie reeds voor vijf-zesde verbruikt was. Bij den terugtocht, die nu werd aangenomen, deden 25 Atjehers een uitval uit Blang Pria, waarbij de meesten hunner sneuvelden. Eenzelfde getal vijanden werd van achter een Noord-Oostwaarts gelegen dijkje door de voorhoede verdreven, waarbij 17 hunner vielen, en zij, die aan de Westzijde van Olir Blang tot een klewang-aanval overgingen, werden allen neergelegd. Ter hoogte van den Noord-Westelijken hoek dier kampong werd de carréformatie, waarin geretireerd was, in een colonneformatie veranderd en namen de artillerie en de compagnie der voorhoede de drommen vijanden, die van Blang Pria naar Olir Blang overstaken, zóó krachtig onder vuur, dat zij genoodzaakt waren de vervolging op te geven.

Aan onze zijde waren 3 minderen gesneuveld en 1 officier en 33 minderen gewond.

Tot bescherming van Blangmeh werd het bivak verplaatst naar de verlaten benteng (Kota Karang) ten Noorden van Taloe.

De waarnemende assistent-resident vertrok den volgenden dag naar Oleh-leh om den Bevelhebber met den toestand te Gedong in kennis te stellen.

Hij keerde den daarop volgenden dag terug, met de opdracht aan de colonne-commandant om stand te houden, totdat versterking zou zijn aangekomen en met een nieuw ultimatum aan den vorst om zich vóór den 16den Juni te onderwerpen.

Majoor W. A. Coblijn;
2 Stafofficieren;
2 compagnieën van het 2de bataljon;
2 „ „ „ 3de „ ;
1 compagnie „ „ 14de „ ;

De Gouverneur en zijn adjudant verschenen op dien datum met de hiernevens vermelde troepen op de reede van Pasai.

Vier compagnieën betrokken een bivak ter hoogte van Kota Karang, maar door gebrek aan voldoende ontsche-

2 sectiën bergartillerie (waarvan 1 sectie bespannen);
2 Coehoornmortieren;
ambulance;
370 dwangarbeiders;
Z. M. stoomschip Soerabaja;
" " Metalen Kruis;
particulier " Raja.

pingsmiddelen moest het debarkement der overige troepen tot den volgenden dag worden uitgesteld.

Aangezien de rivier boven het bivak onbevaarbaar en evenzeer ondoorwaadbaar was, zag de Gouverneur af van zijn plan om met 2 colonnes op beide oevers tegen Radja Gedong te ageeren. Majoor COBLIJN, die het bevel over de geheele macht (38 officieren en 1031 minderen) op zich nam, daar majoor PERNÉ wegens ziekte moest worden geëvacueerd, zou dus weder langs den linker oever oprukken.

De veiligheidsdienst in het bivak werd des nachts op een zeer eenvoudige wijze geregeld. Na aftrek eener kleine reserve, die achter het midden der compagnieën plaats nam, werden deze verdeeld in ploegen van 4 man, waarvan ieder soldaat 3 uren op post stond en zelf zijn opvolger wekte. Op de rivier lagen 9 sloepen, die het bivak aan de Oostzijde dekten.

1ste colonne,
onder kapitein E. HECK:

Spits en voorwacht.

Op 50 pas daarachter:

1ste compagnie van het 2de bataljon;
mineurs.

Op 100 pas daarachter:

1 compagnie van het 2de bataljon;
ambulance en munitie.

Op 3 à 400 pas daarachter:

2de colonne,
onder majoor COBLIJN:

Spits en voorwacht;
1 peloton van het 14de bataljon.

Op 50 pas daarachter:

1 peloton van het 14de bataljon;
1 sectie bespannen artillerie;
1 peloton van het 14de bataljon.

Op 150 pas daarachter:

1 peloton van het 14de bataljon;
1 sectie onbespannen artillerie;
mortieren;
1 peloton van het 3de bataljon;

Den 18den werd de infanterie in het exerceeren geoefend.

Met de hiernevens genoemde drie colonnes, die elkaar op 3 à 400 pas afstand moesten volgen, en bij ontwikkeling in bataille in de volgorde der nummers naast elkaar moesten plaats nemen, werd den 19den met 2 dagen vivres opgemarcheerd.

Ten Noord-Oosten van Bajoe nam de 1ste colonne echelonsgewijze in carrés positie.

De 2de colonne stelde de geheele artillerie links zijwaarts daarachter in bataille, op de flanken en in den rug door 3 compagnieën gedekt. De trein nam met een compagnie achter die troepen plaats; de 3de colonne beschermde den rug.

In die formatie werd over de Westzijde der sawahvlakte ongeveer 400 meters verder Zuidwaarts gemarcheerd, waar de artillerie het kanon- en lila-vuur uit Olir Blang, de kedei en Blang Pria beantwoordde, de 1ste colonne in compagniecarrés de linker flank dekte en een compagnie in carré de rechter flank beschermde tegen mogelijke aanvallen uit Rajoe, dat zich echter onzijdig hield.

Ten Westen van Blang Pria gekomen, bereidde de artillerie den aanval voor op een in den Zuid-Westelijken hoek dier kampong gelegen versterking, terwijl 2 compagnieën, evenwijdig aan de Wester face opgesteld, den vijand bezig

ambulance;
1 peloton van het 3de bataljon;
transportkoelies;
1 compagnie van het 3de bataljon.

Op 300 à 400 pas daarachter:

3de colonne,
onder kapitein W. Munder:

Spits en
voorwacht.

Op 50 pas daarachter:

1 peloton van het 3de bataljon.

Op 100 pas daarachter:

2 sectiën van het 3de en 14de bataljon;
ambulance en
munitie;
½ compagnie van 14de bataljon.

hielden, en twee stormcolonnes, ieder 3 pelotons en eenige mineurs tellende, geformeerd werden om door een frontverandering naar het Oosten op 200 meters afstand recht tegenover die benteng tegen haar Zuider face op te rukken.

Ofschoon de Gedongers zich dapper verdedigden, waren onze soldaten spoedig binnen hun benteng, waaruit een vijftigtal vijanden, die zich niet wilden overgeven, zich met den klewang een doortocht trachtten te banen. Zij werden alle neergelegd. In en om die sterkte lieten zij 188 dooden en vele lila's, kanonnen en geweren achter.

Aan onze zijde sneuvelden luitenant A. H. Kalis en P. Haupt benevens 4 minderen. Onder de 46 gewonden telden wij één officier.

Nadat de kampong van vijanden gezuiverd, en daarbinnen een eenigszins versterkte bivak was opgeslagen, kreeg de kapitein C. B. A. Opscholtens opdracht, met 2 compagnieën van het 3de bataljon de kampong in Noord-Oostelijke richting te doorzoeken en zooveel mogelijk te vernielen. Hij verjoeg eenige Atjehers, verbrandde 10 rijstschuren en 50 huizen, kapte veel vruchtboomen om en verkreeg een gewonde.

De beide compagnieën, die te 4 ure 's namiddags de dooden, gewonden en zieken naar Kota Karang overbrachten, werden nu en dan op verren afstand beschoten. In het bivak verkregen de troepen nog 4 gewonden. Des nachts werden daar geen veldwachten uitgezet, maar bleef de helft der manschappen wakende. Zij werden echter niet verontrust.

Den volgenden dag keerden de uitgezonden compagnieën terug, met last de krijgsverrichtingen voorloopig te staken, daar de Radja, die tot nu toe niets van zich had doen hooren, stappen had gedaan tot onderhandelen.

Toen hij afstand had gedaan van zijn gezag, en zijn zoon, die hem opvolgde, in volle onderwerping was gekomen, deed de Gouverneur de troepen uit Blang Pria terugkeeren en den 22sten inschepen om hen tegen Pasangan te keeren. Verontrustende berichten uit Groot-Atjeh, waar Habib een inval in de IV en VI Moekims had gedaan, noopten hem echter van dit plan af te zien en met hen naar Kota Radja terug te keeren.

Verder bleef het op de Oostkust vrij rustig.

De nabij Telok Semawé gelegen landschappen Tjoenda en Nigam boden in Juni 1880 hun onderwerping aan. De vorst van laatstgenoemd staatje werd in April 1881 door Toekoe Tjihik Samaoen, hoofd van Pasangan, verjaagd.

Toekoe Nja Oesoef, zoon van den vroegeren Radja van Simpang Olim, kwam in Juni 1880 in dat gebied terug en maakte het daar den vorst zoo lastig, dat deze naar Edi uitweek.

Door het Gouvernement met eenige geweren en door Toekoe Tjihik met manschappen gesteund, heroverde hij zijn land en sloot vrede met zijn tegenstander. Een jaar later werd hij echter op nieuw uit zijn rijkje verjaagd.

VI. DE OOSTKUST ONDER HET CIVIEL BESTUUR.

Bij de invoering van dit bestuur in Maart 1881 werd de Oost- met de Noordkust tot een assistent-residentie vereenigd.

Daar de assistent-resident zou zetelen te Tetok Semawé, dat door zijn ligging en de vriendschappelijke gezindheid van den vorst het meest daarvoor geschikt was, werd er een versterking opgericht, die in November 1881 door een compagnie van het garnizoensbataljon (4 officieren, 142 minderen) werd betrokken.

Te Edi, met Samalanga en Segli de drie overige onderafdeelingen uitmakende, werd een controleur gevestigd.

In Maart 1882 hielp een patrouille van 40 man uit den post te Telok Semawé het volk van Paleuh verdrijven, dat de inwoners voortdurend beroofde en onze vestiging verontrustte.

Ten einde paal en perk te stellen aan de aanhoudende beroeringen in het Pasai-gebied, waar Kloempang Doewa nog steeds in strijd bleef met Pasangan, werd den 1sten Juni 1882 het kustgebied van Telok Semawé tot Diamantpunt voor in- en uitvoer en, zoo noodig, ook voor vischvangst gesloten, met bepaling, dat het laden en lossen van handelsvaartuigen uitsluitend in Telok Semawé zou plaats vinden.

In Juni 1883 werd de rust in Gedong op ernstige wijze verstoord. De Radja van dat staatje verwoestte namelijk het landschap Bajoe, terwijl het hoofd van dat staatje met dat van Tjoenda tegen het ons vijandig gezinde Blang Mangat optrok.

Toen de Makassar voor Gedong verscheen en de kust afsloot voor in- en uitvoer, keerde de Radja weder uit Bajoe naar zijn land terug. Met behulp van dezen oorlogsbodem konden de beide genoemde hoofden Blangmeh heroveren en hem tot het aannemen der gestelde voorwaarden dwingen. In Januari 1884 hervatte de Radja den strijd en hield dien tegen onze bondgenooten vol, totdat er in Augustus een vredesverdrag tot stand kwam, waarbij Radja Itam, de opvolger van den sedert overleden Toekoe Tjihik van Gedong, 1000 dollars deponeerde, als waarborgsom voor de nog aan ons uit te leveren achterlaadgeweren en waarbij Koewala Pasai tot vrijhaven werd verklaard.

Ook in Edi was het in het laatst van 1883 onrustig. Een rooverbende uit Bagoh en Edi Tjoet vermoordde in den nacht van 16 op 17 November een der oppassers op het erf van den luitenant-Chinees. Tien nachten later werd de strandkampong aan de rivier aangevallen, en dit bedrijf den 29sten November

herhaald. Nadat de Radja van Edi eenige geweren had mogen invoeren, aan de Zuidzijde van zijn gebied een benteng had opgericht, de passer des nachts door militairen werd bewaakt en de invoer van opium en rijst in beide genoemde kuststaatjes verboden werd, totdat de schuldigen zouden zijn uitgeleverd, beloofde de vorst van Bagoh in Januari 1884 de rust te zullen handhaven, als hij vooraf zijn peper mocht uitvoeren.

Reeds in November te voren had hij 9000 dollars boete betaald, omdat lieden, in zijn landje woonachtig, zeeroof hadden gepleegd.

In Langsar en Modjopahit hadden woelingen plaats, die veroorzaakt werden door vijandschap, welke heerschte tusschen het van Groot-Atjeh afkomstige gedeelte der bevolking en de daar gevestigde zoogenaamde Pedireezen. Eerst tegen het einde van Augustus 1884 gelukte het aan onzen controleur aldaar een einde te maken aan die beroeringen.

VII. DE SLUITING EN WEDEROPENING VAN DE KUST VOOR DEN IN- EN DEN UITVOER.

In Mei 1883 werd de in het vorige jaar ter Oostkust ingevoerde scheepsvaartregeling in zoover herzien, dat daar nu de havens van Edi en Telok Semawé voor den in- en den uitvoer werden opengesteld; doch toen de geconcentreerde stelling in Groot-Atjeh werd ingenomen, achtte de Regeering het wenschelijk de kuststaten volkomen te sluiten en door een blokkade allen handel te beletten, daar zij de oorlogspartij in Groot-Atjeh bleven steunen.

Als bewijs, welke afmetingen die ondersteuning aannam, moge dienen, dat in Juli 1884 een zendeling van Toeankoe Haschim, de voogd van den pretendent-Sultan, alleen in Modjopahit 2000 dollars als wang sabil verzameld had.

Na een tweetal maanden echter werd de haven van Edi weder opengesteld voor schepen, die niet van Atjeh kwamen om daar vergunning te verkrijgen, naar die gedeelten der kusten te stevenen (Telok Semawé, Kertoï enz.), waarvoor de blokkade onnoodig was geoordeeld.

Daar echter deze gedeeltelijke, enkele maanden te voren ingestelde, blokkade voorloopig geen invloed bleek uit te oefenen op de ons vijandige partij in Groot-Atjeh, werd zij spoedig weder ingetrokken, en een volkomen vrijheid van handel geproclameerd in verband met het nu gevolgde stelsels van non-interventie in de binnenlandsche aangelegenheden der kuststaten. Het duurde intusschen nog tot het einde van 1885, alvorens deze nieuwe regeling ten volle was ingevoerd.

Enkele maanden te voren (Mei 1885) vertoonden zich benden van Habib Ibrahim, hoofd der Moslemin uit Samalanga, binnen de landpalen van Edi.

Zij bedreigden de woning van den Radja en de Chineesche kamp. Terwijl het geschut onzer benteng hen terugdreef, als zij te veel opdrongen, trokken de troepen van den vorst, door ons van wapenen en munitie voorzien, tegen

IBRAHIM op, en wisten hem, na het leveren van verscheidene gevechten, over de grenzen te jagen.

Ten einde tegen zulke invallen te kunnen waken, werd er aan de Koewala Edi een blokhuis opgericht, dat door de bevolking bezet werd. In de nabijheid van dat blokhuis werd de luitenant A. A. A. M. VAN GOOR eenige maanden later overvallen en ernstig gewond.

Nadat in October 1886 de zeeroover SI SARONG op de Oostkust zonder veel moeite onschadelijk was gemaakt, hadden er in September en November van het volgende jaar rustverstoringen te Edi plaats, die spoedig een ernstig karakter aannamen.

In den vroegen morgen van den 11den September trachtte namelijk een gewapende troep van 40 man de poort onzer versterking binnen te dringen. Wel werden zij met een verlies van 12 man afgeslagen, maar den 6den November marcheerde weder een gesloten bende van 70 à 80 Atjehers tegen onzen post op en ging toen plotseling tot een aanval over, die haar op een verlies van 51 dooden te staan kwam. De patrouille, die daarna uitrukte om den teruggeslagen vijand verder op te sporen, kreeg 1 gewonde. De gisting, aldus tot uiting gekomen, scheen veroorzaakt door een belasting, die de vorst van Edi op de uit te voeren peper hief. Door tusschenkomst onzer ambtenaren werd die heffing opgeheven en daarna bleef de rust voorloopig gehandhaafd.

Ook in de meer Noordelijk gelegen staatjes ontstond twist tusschen TEUNGKOE JOESOEF van Oleh Gadjah en TOEKOE BINTARA MOEDA van Bagoh, omdat de laatste den uitvoer van peper verhinderde.

VIII. EDI IN 1889.

Het duurde tot April 1889, alvorens zich nieuwe vijandelijke benden op Edi's grondgebied vertoonden. Voortdurend in sterkte toenemend, begon hun hoofd, HADJI BIN ABBAS genaamd, een vroegere vertrouweling van den vorst, maar nu met hem in vijandschap geraakt, onze benteng en patrouilles te beschieten en deed op den 30sten April van ons schijfschietterrein een levendig vuur op de benteng afgeven.

Een sectie infanterie verdreef de schutters, doch den volgenden dag moest een patrouille, onder luitenant A. DE LEUR, het onderspit delven tegen troepjes Atjehers, die zich op 700 pas ten Noord-Oosten onzer benteng te midden van de alang alang hadden verscholen.

Met een sectie en tirailleur en een als reserve stuitte die officier in het vlakke, door smalle greppels doorsneden terrein, op een goed verborgen rij kuilen van 1 meter diepte en 2 à 3 meters lengte, ieder door 6 à 7 Atjehers bezet, die plotseling een hevig vuur openden. Na twee salvo's ging DE LEUR tot een stormaanval over. De tirailleurs verjoegen den vijand uit de eerste 3 kuilen en de

reserve schoot de aanvallers, die uit de vierde te voorschijn sprongen, neder. Toen echter uit de drie verder gelegen kuilen het vuren werd voortgezet en de Moslemin uit den boschrand te voorschijn kwamen en de patrouille omringden, was zij genoodzaakt met 1 gesneuvelde en 5 gewonden sprongsgewijze naar de benteng te retireeren, waar een sectie haar opnam.

Daar de verbinding tusschen de benteng en de Koewala verbroken was en een deel der Edische bevolking de zijde der Moslemin koos, werd de bezetting van onzen post tijdelijk met 25 man der Makassar versterkt, en werd den 4den Mei de hiernevens genoemde colonne van Atjeh naar Edi overgebracht. Haar commandant had tot opdracht, den vijand om den post te Edi te verdrijven en zoo ver mogelijk te vervolgen.

Luitenant-kolonel H. J. L. de Bank Langenhorst;
luitenant-adjudant J. H. M. R. Köhler;
2de en 4de compagnie van het 3de bataljon, sterk 6 officieren en 292 minderen, onder de kapiteins G. A. Hansen en F. P. A. Mollinger;
1 sectie onbespannen bergartillerie met 17 minderen, onder den 1sten luitenant H. Baermayer von Bariënkhoven;
20 man genietroepen, onder den 1sten luitenant N. Hageman;
officier van gezondheid H. G. Dumont, met 26 man hospitaalpersoneel;
133 dwangarbeiders;
luitenant-kwartiermeester T. V. C. Engelbert van Bevervoorde;
1 sergeant-majoor-opnemer.

Den 5den was de ontscheping aan de Koewala afgeloopen en rukte de 2de compagnie ten kwart voor elven 's voormiddags langs het strand voorwaarts, ten einde 's vijands stellingen langs de rechter flank om te trekken, terwijl de hoofdcolonne den grooten weg naar de benteng volgde.

Toen de artillerie aan de overzijde der eerste brug in stelling kwam, opende de vijand het vuur uit loopgraven links van den weg. Door dit onmiddellijk te beantwoorden hield de hoofdcolonne de omtrekkende beweging der 2de compagnie voor den vijand verborgen, zoodat zij op 50 pas van zijn stelling kon aankomen alvorens te worden opgemerkt. Met de voorste soldaten zijner man achter man door het moeielijk terrein marcheerende compagnie, viel Hansen onmiddellijk aan en joeg de vijanden in de eerste twee groepen kuilen over de kling.

In de derde groep verdedigden de Atjehers zich dapper. Zij werden alle neergelegd. Vijf Moslemin, die daarna nog een klewang-aanval beproefden, werden door vijf onzer soldaten gedood.

De hoofdcolonne was terzelfder tijd tot den bajonet-aanval vooruit gerukt en legde 18 Atjehers neer, waarna de overige aftrokken.

Met 9 gewonden kwamen de troepen te kwart over éénen 's namiddags in onze versterking te Edi aan.

Naar aanleiding van een verzoek om toezending van troepen, vóór de aankomst der boven vermelde, door den waarnemenden assistent-resident van Edi verzonden, kwamen den 7den Mei de kapitein van den Generalen Staf W. T. N. von Geusau en kapitein H. F. C. van Bijlevelt met de 1ste compagnie van

het 3de bataljon, sterk 3 luitenants en 112 Europeesche minderen, van Atjeh op de Ostkust en in onzen post aan.

Den volgenden dag, te 4 ure 's morgens, marcheerden de 1ste en 2de compagnie, gevolgd door een sectie artillerie, die weder gevolgd werd door de 4de compagnie, de mineurs, den trein, de ambulance en de reserve-compagnie, op naar de kuilen, die bij Pedawa Pontong moesten zijn gegraven. De weg naar het Zuiden werd gevolgd tot aan de Pedawa Pontong, en daarna in Oostelijke richting het alang alang-terrein binnen getrokken.

Toen een troep vijanden op ongeveer een 400 meters afstand ontwaard werden, doch onmiddellijk daarop weder in de ingravingen wegdoken, kwam de artillerie in batterij en werden enkele salvo's afgegeven. Daar de vijand deze niet beantwoordde, werd met de 1ste en 2de compagnie in eerste linie, de 4de compagnie uitwaarts van haar achter den linker vleugel, en de artillerie met de reserve achter den rechter vleugel, in Zuid-Oostelijke richting opgerukt, totdat de eerste linie den rand van een pepertuin bezet had, vanwaar de Moslemin in die richting werden beschoten. De 4de compagnie kreeg toen te gelijker tijd vuur uit het Noord-Westen, waarheen met 3 sectiën in linie werd opgemarcheerd. Plotseling deden ongeveer 200 vijanden, die uit loopgraven sprongen, zonder zich aan ons moorddadig vuur te storen, een klewang-aanval, waarvoor die compagnie in paniek terug week.

Slechts kapitein MOLLINGER, luitenant J. J. A. GAADE en zes minderen hielden stand, doch toen GAADE sneuvelde en twee man zwaar gewond werden, moesten ook de overige wijken.

Het vuur der artillerie, naar die zijde in batterij gebracht, en dat van een peloton reserve, moesten gestaakt worden om die vluchtenden niet te treffen.

De 2de compagnie, op last van den colonnecommandant even te voren naar de 4de compagnie gezonden, kreeg, Noordwaarts marcheerend, vuur in de rechter flank. Terwijl het grootste gedeelte dier compagnie in Noord-Westelijke richting de 4de compagnie te hulp snelde en die tot staan bracht, den vijand terug dreef en zijn klewang-aanvallen uit de loopgraven met succes afsloeg, had een groep, die onder den sergeant-majoor WOLVEKAMP was achtergelaten, eveneens een klewangaanval te doorstaan. Van de aanvallers werden de voorste à bout portant neergeschoten en de rest gedwongen af te deinzen.

Ook de 1ste compagnie, in de pepertuinen staande, had op het hevig vuur uit het Noorden een peloton naar die zijde afgezonden, dat daar nog een twintig vijanden neerschoot.

De reserve was intusschen eveneens uit het Zuid-Oosten, Zuiden en Zuid-Westen beschoten en had dat vuur beantwoord. Nadat de vijand verdreven was, werd door het met loopgraven bezaaide terrein in carrévorm de terugtocht aangenomen. Een officier en 4 minderen waren gesneuveld, 16 minderen gewond.

Onmiddellijk na dit gevecht werd ter versterking om de 3de compagnie

van het 3de bataljon verzocht, die dan ook met 25 man cavalerie den 11den aankwam. Van den vijand was niets meer te bespeuren, en de bevolking hervatte haar veldarbeid, zoodat spoedig de 2de en 4de compagnie, benevens de artillerie, en in den loop van Juni ook de beide andere compagnieën en de cavaleristen naar Atjeh konden terugkeeren.

Aan de bevolking werd een boete opgelegd van 10 dollars op iedere uitgevoerde pikol peper.

IX. EDI IN 1890.

De krijgsverrichtingen, die in het jaar 1890 in Edi voorvielen, tegen vijanden, die geen inwoners waren van de landstreek, waarin werd geageerd, vormen weder een afzonderlijk type onzer Indische oorlogen. Instede toch van als aanvaller op te treden, voerden onze troepen toen eigenlijk een soort van verdedigingsoorlog van het terrein in den omtrek van onze hoofdvestiging ter kuste, waar de vijand hen door zijn ring van bentengs op de heuvels en zijn loopgraven en versterkingen als het ware insloot en belegerde. In plaats van langdurige tochten in het binnenland te maken met den nasleep van een grooten trein, keerden onze troepen, met uitzondering van die, welke tegen Oleh Gadjah oprukten, des middags in hun vast logies terug.

Maar behalve om deze redenen, is deze expeditie ook belangrijk, zoowel wegens de groote macht daarbij gebruikt in verhouding tot de sterkte der Moslemin, die in hoofdental ongeveer aan ons gelijk, in bewapening bij ons verre ten achter stonden, als wegens de methodieke wijze van aanvoering onzer troepen, het veelvuldig en doeltreffend gebruik van berg- en vestinggeschut, gepaard aan dat der oorlogsschepen en de goede samenwerking van landmacht en marine. En eindelijk werd hierbij de cavalerie aangewend op een wijze, als nog nimmer, zelfs niet bij gelegenheid der 3de Bonische- en der 2de Atjeh-expeditie, was geschied.

Uit een krijgskundig oogpunt is deze expeditie dan ook zeer leerzaam en zal daarom eenigszins uitvoerig worden behandeld.

De pepercultuur ter Oostkust van Atjeh wordt voor een deel gedreven door inwoners van staatjes ter Noordkust, die daartoe ongeveer van November tot Juni naar hun tuinen overkomen. De vergunning tot het aanleggen dier tuinen wordt door de hoofden (petoea) dier ondernemingen aan den vorst van het staatje ter Oostkust vergoed door eenige voordeelen uit de cultuur voortvloeiende, doch zonder dat die vorst eenig gezag over hen wordt toegekend.

Door knoeierijen van die vorsten en die hoofden was er reeds sedert een paar jaren ontevredenheid ontstaan onder de peperplanters, die daarvan dupe waren. Tevens sloot zich de onder schulden bedolven petoea Nja Sjam uit Perlak aan bij zijn broeder Mohammad Din, die ten vorigen jare op de Bajan-rivier goederen had

geroofd en voegde zich met hem bij de ontevredenen, die, meer en meer in aantal toenemend, zich in en om Pedawa Pontong, in het gebied van den vorst van Edi Besar, vereenigden.

Onder aanvoering van Tengkoe Joesoef, hoofd van Oleh Gadjah, dat onder het gezag van het ons trouw gebleven hoofd van Bagoh stond, en andere eigenbelangzoekenden, naderden de door fanatisme opgezweepte benden der uit de Noord-Westelijk gelegen streken te hoop geloopen ontevredenen al meer en meer onze nederzetting te Edi en vestigden zich in versterkingen op de heuvels, die dit welvarende en belangrijke centrum van den peperhandel op Sumatra's Oostkust omringen.

Te voren waren de vorsten van Pedawa Besar en Edi, die beide ons getrouw bleven, door dreigbrieven aangespoord, deel te nemen aan deze tegen het Nederlandsch gezag ter Oostkust gerichte beweging, waartegen de vorst van Perlak, uit wiens gebied de muitelingen voornamelijk kwamen, verklaarde niets te kunnen uitrichten van wegen de tegenwerking, die hij van mindere hoofden ondervond.

In den nacht van 15 op 16 October 1889, vielen de eerste schoten der Moslemin op Edi, waarna zich de bende, onder Pantoen Raijoet, tegen Pedawa Besar wendde, maar daar door den vorst verdreven werd.

Doch toen Toekoe Tibang, vorst van het aan Perlak ondergeschikte Djingki, zich in de zaak mengde ten einde zich zoo mogelijk geheel onafhankelijk te maken van zijn leenheer, kreeg de beweging grooter uitbreiding en nestelden zich de muitelingen op den Boekit Mata Ajer, op nog geen uur afstand van onze benteng ter hoofdplaats.

Daar de vijand zich den 29sten April bij Pedawa Pontong begon te versterken, rukte de commandant onzer benteng, kapitein van Bijleveldt, met een compagnie der bezetting en de marine-landings-divisie van het sedert een maand voor Edi gestationneerde oorlogsvaartuig Prins Hendrik des morgens te half negen tegen hem op. Door zwaren regen was hij verhinderd geworden de actie vroeger te beginnen. Bij de brug over de Pedawa Pontong, op den 3 meters breeden zandweg naar Pedawa Besar, ontving de colonne vuur van de heuvels Toealang en Niboeng. Na eenige worpen uit den medegevoerden Coehoorn mortier, werd tegen de versterking op den Niboeng opgerukt en deze genomen, waarna ook de Boekit Toealang door luitenant Lange werd bestormd en bezet en de vijand verdreven. Te 12 ure was de colonne met haar 11 gewonden (de officier van gezondheid 2de klasse van der Wal en 10 minderen) in de benteng terug.

Hoewel zulks door de autoriteiten te Edi onnoodig gekeurd werd, zond de Civiele en Militaire Gouverneur van Atjeh den 3den Mei een inlandsche compagnie van het 14de bataljon ter versterking naar de Oostkust en werd den luitenant-kolonel Helderman opgedragen, zich naar Edi te begeven, met de

bevoegdheid, om zoo noodig per telegram een expeditionnaire colonne van Java op te roepen.

Met het oog op de verwacht wordende onlusten ter Oostkust van Sumatra, was die colonne reeds in October 1889 ingedeeld, en zou bestaan uit het 6de bataljon infanterie te Magelang gelegerd, een peloton cavalerie van Salatiga, een sectie bergartillerie van Batavia, een sectie genietroepen uit Malang en verder uit een ambulancetrein en intendance.

Na het geleden verlies was de vijand, 400 à 500 man sterk, naar den 45 meters hoogen en steilen Boekit Mata Ajer teruggetrokken, waarop hij zich geducht versterkte. De vorst van Edi, die reeds vroeger enkele Zuidwaarts van de hoofdplaats gelegen toppen had doen bezetten en ook op den linker oever der Pedawa Pontong en bij de plaats van dien naam eenige versterkingen had doen oprichten, besloot den 6den Mei de Moslemin te verdrijven.

Dit gelukte den Edineezen echter niet, en enkele dagen later nestelde de vijand zich weder op de vroeger door onze troepen veroverde hoogten. Den 14den Mei nam hij zelfs bezit van het woonhuis van den petoea van Pedawa Pontong en van de daaraan grenzende, door de Edineezen verlaten versterking.

De overste Helderman rukte toen den volgenden dag met 2 compagnieën en de landingsdivisie uit, ten einde de bevriende Edineezen in hun positie te herstellen, doch kreeg, op ongeveer 150 meters voorbij de brug over de Pedawa Pontong, zulk een hevig vuur van den Boekit Toekoe Iman Moeda, dat weldra 3 minderen gesneuveld, en 3 officieren en 18 minderen gewond waren.

Begrijpende, dat zonder voorbereiding door artillerievuur de vijand niet te verdrijven zou zijn, keerde hij naar onze vestiging terug.

Op het bericht van dit echec zond de generaal van Teijn den 18den de Europeesche compagnie van het 14de bataljon met den bataljonscommandant, majoor de la Parra, en twee 8 centimeter bergkanons naar Edi, en liet die troepen den 21sten door een peloton cavalerie en een sectie achterlaadberggeschut volgen.

In de veronderstelling, dat de vijand door gebrek aan water op de heuvels, van welke hij niet in de vlakte durfde afdalen, spoedig zou verloopen, meende de overste niet op de komst der Java-colonne te moeten aandringen. Hij beschoot slechts met het aanwezige geschut uit Tanah Anoh de positiën des vijands en richtte op Boekit Panas een versterking op, die den 25sten met geschut werd bewapend en door eén luitenant en 40 man werd bezet.

Met de door Edineezen geoccupeerde sterkten op Boekit Ara en Bintara Blang, de benteng bij het versterkte huis van Toekoe Banta, die aan de koewala der Pedawa Pontong en die halverwege dit punt en de kampong van dien naam, meende hij met de aanwezige troepen nu den verderen gang van zaken te kunnen afwachten.

Doch op den morgen van den 28sten Mei verjoegen plotseling ongeveer 200

meest met geweren bewapende muiters, onder aanvoering van TENGKOE JOESOEF, de Edineezen uit hun versterking op den linker oever der Pedir-rivier, en weerstonden den tegenaanval der in uniform gekleede en met achterlaadgeweer gewapende politiedienaren van den radja van Edi op den volgenden dag.

Terwijl hij nu de Chineesche kamp des nachts liet bewaken, en de blokhuizen halverwege onze versterking en de Koewala, alsmede die aan de Koewala zelve, door infanterie liet bezetten, besloot de overste de expeditionnaire colonne van Java op te roepen, daar de vijand, die hem uit het Westen bestookte, tot ongeveer 600 hoofden was aangegroeid.

Op het bericht hiervan vertrok de Civiele en Militaire Gouverneur van Atjeh met den chef van zijn Staf onmiddelijk naar Edi om zelf de leiding der zaken op zich te nemen, en dirigeerde tevens een compagnie Ambonneezen van het 3de bataljon en een 12 centimeter achterlaad, benevens een afdeeling genietroepen daarheen.

De overste HELDERMAN vertrok daarop spoedig naar Kota Radja ter tijdelijke waarneming van het gewestelijk commando.

In afwachting der Java-colonne, waarvoor een kampement in gereedheid werd gebracht, werd het vuur van de 12 centimeter achterlaad met zoo goed gevolg gericht tegen de vijandelijke positiën op den linker oever der Edi-rivier, dat het nuttig werd geoordeeld den 9den Juli nog een tweeden soortgelijken, van Atjeh ontboden, vuurmond daartegen in batterij te brengen, terwijl H. M.'s stoomschip Samarang die werken van uit het Noorden enfileerde.

Den 5den Juni had de vijand zich op den Boekit Plawi genesteld en marcheerde majoor DE LA PARRA te half acht 's morgens met 4 compagnieën en de cavalerie tegen hem op, terwijl een sectie bergkanons, bij onze benteng opgesteld, hem onder vuur nam.

Toen de genoemde majoor over Boekit Panas den Edischen post op Boekit Bintara Blang bereikte, bleek het hem, dat de vijand een versterkt blokhuis aan de Noordelijke helling van Boekit Plawi en Goenoeng Poetoes had bezet. Ten einde ook dien top onder vuur te kunnen nemen, werd de artillerie naar Boekit Bintara Blang verplaatst, waar de Generaal de algemeene leiding op zich nam.

Na van hier uit Boekit Plawi nog een kwartier met dit geschut te hebben beschoten, rukte de colonne te 11 ure ten aanval voorwaarts. De cavalerie deed in Noord-Westelijke richting een verkenning en dekte de rechter flank der colonne; de infanterie volgde haar en kwam door frontverandering tegenover het in een pepertuin gelegen blokhuis aan, waar zij achter een dekkende hoogte de gevechtsformatie aannam met 2 compagnieën in gesloten compagniescolonne in eerste linie.

Het daarop gerichte artillerievuur had dien tuin en het blokhuis schoongeveegd, maar de linie, die zich inmiddels in gesloten groepen had opgelost, kwam nu onder het hevig vuur van Boekit Plawi. Na op adem te zijn gekomen,

ging de infanterie tot den aanval over, door het geschut voortdurend krachtig geholpen en nam te 12 ure de loopgraven, waarin de vijand 11 dooden achterliet.

Na het slechten der versterkingen keerde de colonne een uur later met 8 gewonden naar haar kwartier terug, en liet gedurende de volgende dagen den heuveltop door Edineezen bewaken.

Den 7den, 9den en 10den Juni debarkeerden reeds de verschillende afdeelingen der expeditionnaire colonne, die op den 31sten Mei den last van vertrek hadden ontvangen, en van Batavia, Soerabaia en Magelang waren aangebracht, zoodat de nu aanwezige troepenmacht aldus was samengesteld:

Infanterie:

het 6de bataljon infanterie, sterk 2 Europeesche en 2 Ambonneesche compagnieën onder commando van majoor HALEWIJN;

het zoogenoemd 14de bataljon infanterie, bestaande uit 1 Europeesche en 1 inlandsche compagnie van het 14de bataljon, 1 compagnie van het 3de bataljon en 1 compagnie bezetting van Edi; onder commando van majoor DE LA PARRA.

de marine-landingsdivisie, vóór het uitbreken van den eersten strijd een maand lang aan den wal geoefend, onder de bevelen van den luitenant-ter-zee 1ste klasse KLUIT.

Artillerie:

2 sectiën 7 centimeter bergkanons, 2 officieren, 30 Europeanen, 45 inlanders;

1 sectie mortieren, onder de orders van kapitein ROST VAN TONNINGEN.

Cavalerie:

2 pelotons, onder de orders van de 1ste luitenants Baron VAN HEERT en POSNO.

Genie:

2 detachementen, onder de 1ste luitenants PELS RYCKEN en KLERKS.

Geneeskundige dienst:

2 veldambulances, een veld-ziekenzaal, benevens de ziekenzaal in de versterking, onder den officier van gezondheid 1ste klasse MAIER.

Trein, onder den 1sten luitenant der infanterie TER BEEK.

Het geheel stond onder de bevelen van den generaal-majoor VAN TEYN, die zich den kapitein van den Generalen Staf VAN HEUTZ, als chef, en den kapitein van den Generalen Staf KOSTER, als sous-chef van den Staf, met den kapitein der infanterie MEIJER als waarnemend Stafofficier had toegevoegd. Zijn adjudant was de 1ste luitenant der infanterie VAN SWIETEN en de chef der opnemingsbrigade was de 1ste luitenant KOCH.

Voorwaar eene belangrijke macht, waarmede een schitterend en afdoend succes kon worden behaald.

Het operatieplan van den Generaal beoogde de vijandelijke stellingen op den

linker oever der Edi-rivier aan te vallen en den vijand Westwaarts uit Edi Besar te verdrijven. Daartoe liet hij in het geheim acht tongkangs (1) van een bruggendek voorzien en koebruggen vervaardigen.

Vervolgens zou de Java-colonne, onder majoor HALEWIJN, een tocht ondernemen over Edi Tjoet naar Oleh Gadjah tot tuchtiging van deze plaats en de kedei van Bagoh, om vervolgens weder met de geheele troepenmacht den vijand uit Pedawa Pontong en van den Boekit Mata Ajer te helpen verdrijven. Of daarna Djingki zou getuchtigd worden, bleef nog een punt van overweging.

De dispositiën tot den aanval op de vijf versterkingen, de loopgraven op de heuvelhellingen en nabij den Keramat en op de versterkte kampongs Toekoe Banta en Tandjoeng Maneh, door ruim 800 vijanden, voor de helft met geweren bewapend, bezet, werden den 10den Juni uitgevaardigd. Het 6de en 14de bataljon moesten de gevechtslinie formeeren, de compagnie vaste bezetting met de landingsdivisie zou de algemeene reserve uitmaken. Met de cavalerie en de artillerie (4 kanons en 2 mortieren) stonden beide laatste afdeelingen rechtstreeks onder het commando van den Bevelhebber.

Den volgenden dag 's morgens 4 uur moest de schipbrug op het aangewezen punt, onder dekking van een compagnie, door 100 dwangarbeiders geslagen worden. Als de dag aanbrak, hadden de beide 12 centimeter achterlaadkanonnen nabij onze versterking te Edi het vuur te openen op Boekit Roembia (afstand 1600 meters), terwijl de overige artillerie, onder dekking eener compagnie der reserve, op den weg naar Goerip, Oostelijk van de rivier, dien 40 meters hoogen heuvel eveneens, op een afstand van 400 meters beschieten moest.

6de bataljon	(18 officieren,	515	minderen);		
14de „	(15	„	322	„	);
cavalerie	(2	„	46	„	);
reserve	(7	„	248	„	);
genie	(3	„	41	„	);
ambulance	(4	„	28	„	) en
40 tandoes.					

Het te half zes 's morgens gereedstaande 6de bataljon moest langs den weg naar Toekoe Item marcheeren, direct de brug passeeren en den Westrand van de Zuidelijke kampong Toekoe Item bezetten. Het 14de bataljon met de cavalerie en de reserve, zou den weg naar Goerip volgen en bij de Messigit halt houden, terwijl de genie, evenals de ambulance, over de beide bataljons en de reserve zou worden verdeeld. Het 6de bataljon zou bestemd zijn voor den aanval op Boekit Roembia, daarbij door het 14de bataljon op zijn rechter flank gedekt.

Nadat de brug gereed gekomen was, werd te 6 ure de schriftelijke order tot opmarcheeren uitgevaardigd, en werden de bevolen positiën ingenomen, waarbij

(1) Een tongkang is een zeewaardig, Chineesch vaartuig met één mast en een groot zeil. Aan de achterzijde is het boven de waterlijn uitgebouwd en van een hut voorzien. Op den spits toeloopenden voorsteven rust een eveneens buitenboord uitstekend dekgedeelte.

de eerst met granaat-kartetsen en toen met granaten vurende artillerie en het 14de bataljon licht beschoten werden.

Nadat het vuur der 12 centimeter achterlaadkanonnen, volgens schriftelijk bevel, op Boekit Aroen was overgebracht en de cavalerie en de algemeene reserve positie hadden genomen op den linker oever der rivier, rukte het 6de bataljon, ongeveer te 7 ure, in gevechtsformatie voorwaarts (2 compagnieën in gesloten orde met tusschenruimten in eerste linie). Die beweging had plaats vóórdat nog de schriftelijke last daartoe was ontvangen, wegens het hevige vuur, dat uit een vooruitgeschoven positie des vijands aan den voet van den heuvel werd afgegeven. Na de troepen tot op 50 meters door de hooge alang alang te hebben laten naderen, week de vijand in Westelijke richting terug.

Terwijl intusschen door dikke, mistige lucht verder werd gemarcheerd en door de compagnie, die de linker flank dekte, een op korten afstand afgegeven vuur beantwoord werd, ontwaarde de eerste linie plotseling op nog geen 30 meters vóór zich een bezette linie van loopgraven. Door het omvattend voorwaarts rukken van het rechter soutien en een peloton van laatstgenoemde compagnie werd de hier ontstane korte weifeling onzer troepen gebroken en de vijand, die 27 dooden achterliet, in Westelijke en Zuid-Westelijke richting verjaagd.

Hoewel het twaalftal gewonden nu met 14 vermeerderd was, trokken de troepen, zonder zich in de twee rijen kuilen van 1 meter breedte en diepte en ongeveer 2.5 meter lengte op te houden, door den pala-tuin voort en vermeesterden te 8 ure, onder het spelen der muziek, de op 60 meters verder gelegen hoofdversterking.

Die sterkte, gebouwd op den top van den 40 meters hoogen heuvel, bestond uit een vierkante, aarden redoute van 20 meters zijde en 1.2 meter hoogte; zij was door een dubbele rij versperringen van jonge dadap doeri omgeven, waartusschen een diepe ingraving gemaakt was. Achter de voorface was een tirailleurs-loopgraaf voor staande schutters aangebracht en aan de achterzijde bevond zich een gedekt onderkomen nabij den uitgang.

Het 14de bataljon, dat te 7 ure den last ontving om de rechter flank van het 6de bataljon te dekken, verplaatste zijn stelling meer Noordwaarts achter de rivierbocht en op den weg naar Edi Tjoet, ten einde de sterk bezette kampongs Maneh en Toekoe Banta beter onder vuur te kunnen nemen. Door zijn krachtig vuur verhinderde het den twee malen beproefde klewang-aanval der Moslemin.

Aan de artillerie, die haar vuur tijdens den aanval van het 6de bataljon tijdig had moeten staken, werd bevolen in stelling te komen Westelijk van den weg op 150 meters Noordelijk van de schipbrug. Vandaar werd te 7 ure 37 minuten het vuur op Boekit Aroen geopend, waardoor het van dien heuvel afgegeven vuur op het aanvallend bataljon bijna onmiddellijk en voor goed tot zwijgen werd gebracht.

Hiermede scheen het eerste gedeelte der opdracht vervuld, zoodat men over-

ging tot het verzenden van de bevelen tot verdere actie. Doch toen de artillerie, cavalerie en algemeene reserve aangekomen waren op den eerst veroverden heuvel, bleek het den Bevelhebber van daar, dat op 1000 meters zijwaarts een bezette benteng was gepasseerd.

Een peloton der landingsdivisie en een sectie der vaste bezetting als reserve rukten onmiddellijk hiertegen op en gingen tot den stormaanval over, toen zij tot op 60 meters genaderd waren.

Op dat oogenblik sprongen een tiental vijanden over de borstwering en deden met den klewang een tegenaanval, waarbij de luitenant-ter-zee VAN DER HEGGE SPIES een houw over het hoofd ontving.

Een bende Atjehers, die ter zelfder tijd door het bedekte terrein de rechter flank der mariniers dachten aan te grijpen, werden ontdekt en door de sectie reserve onschadelijk gemaakt.

Na dit korte handgemeen stormde de geheele troep van twee zijden op de versterking los, waarbij de gewonde zeeofficier het eerst de binnenruimte bereikte, waar nog 2 Atjehers werden neergelegd, die standhielden tusschen de 15 lijken hunner makkers.

Het peloton der landingsdivisie kreeg bevel, die versterking van 10 meters zijde te blijven bezetten, terwijl de rest weder bij de reserve moest aansluiten. Spoedig daarop werd dit peloton ook weder bij de reserve aangetrokken.

Na op last van den Generaal een peloton in de veroverde hoofdversterking te hebben achtergelaten, zette zich het 6de bataljon te half acht weder in beweging en occupeerde met een tweede peloton de kort te voren door den vijand verlaten, eenigszins Noordelijker gelegen stellingen, waar zich de cavalerie, artillerie en algemeene reserve verzamelden, terwijl het 14de bataljon intusschen positie nam in de beide kampongs Toekoe Banta en Tandjong Maneh, die eveneens door den vijand waren ontruimd, en waarin 7 dooden werden aangetroffen. Toen daarop de cavalerie in Westelijke richting ter verkenning werd uitgezonden, ontving zij, na het passeeren van eenige verlaten versterkingen op Boekit Meh, vuur van den Boekit Nja Ma Oen. Op eerstgenoemden heuvel kwam nu de artillerie in batterij, terwijl het 6de bataljon met 2 compagniën in gesloten groepen in eerste linie, en versterkt met een compagnie reserve, volgens bekomen order, over kampong Toekoe Banta in Westelijke richting voortschreed, tot het in de richting van het andere bataljon zou gekomen zijn.

Het terrein ten Noorden van den weg naar Edi Tjoet bleek hier zeer moeilijk begaanbaar en bezwaarlijk te verkennen wegens de hooge alang-alang en een diep ingesneden greppel, om welke reden een peloton cavelerie aan die colonne werd toegezonden tot het doorzoeken van het terrein op de rechter flank.

Eerst tegen half elf uur had zij de aangewezen plaats bereikt, zonder veel door den vijand gehinderd te wezen.

Nadat het vuur van Boekit Nja Ma Oen door de artillerie tot zwijgen was

gebracht, wilde de Bevelhebber het 14de bataljon met de cavalerie op den rechter vleugel mede voorwaarts doen rukken naar een reeds door de artillerie beschoten heuvel, na het vooraf een vijandelijke positie in kampong Tandjoeng Kapal te hebben doen bezetten. Die kampong bleek verlaten, zoodat dit bataljon te 11 ure zijn marsch in Westelijke richting kon vervolgen en de artillerie door langzaam vuur den aanval voorbereiden.

Een kwartier later waren de heuvels met een onbezette benteng door het 14de bataljon bereikt, en nu drong dit in verband met het 6de bataljon in Westelijke richting voorwaarts, waarbij de twee pelotons cavalerie voorwaarts van de beide vleugels der linie het terrein doorzochten.

Hoewel het schieten des vijands had opgehouden, bleef de artillerie haar vuren voortzetten, totdat het 6de bataljon de Kali Limboe was overgetrokken. Het vond te half één de heuvels aan den Westelijken oever verlaten en hield daar rust, totdat de artillerie en de reserve er waren verzameld en het 14de bataljon, door het moeielijke terrein een kwartier uur opgehouden, achter de begroeide oevers van de Kali Nja Ma Oen had stelling genomen, waar het levendig vuur des vijands met pelotonssalvo's werd beantwoord.

Van den heuvel Nja Ma Oen kwam op 1000 meters afstand de mandarsa Tapijang Batoe in het gezicht.

Daar volgens den gids die positie sterk bezet en tot hardnekkige verdediging ingericht was, werd daartegen door de te 1 ure arriveerende artillerie op 1600 meters het vuur geopend. Dit had een zeer gunstig resultaat: de vijand staakte het beschieten van het 14de bataljon en vluchtte in Westelijke richting, daarbij door artillerievuur gevolgd.

Een half uur later ging het 14de bataljon ten aanval vooruit, en avanceerde ook het 6de langs den kam der heuvels, om ten 2 ure bij de niet verdedigde mandersah bij het eerste aan te sluiten. Na een langdurige rust der hier geheel verzamelde, zeer vermoeide troepenmacht, keerde deze naar haar kwartier terug, toen het bleek, dat de vijand grootendeels het grondgebied van Edi Besar had verlaten. Zijn verliezen, later op 200 man geschat (85 lijken liet hij achter), waren zóó groot, dat het onnoodig geoordeeld werd, de heuvelpositie te blijven vasthouden, totdat naar Edi Tjoet en Oleh Gadjah zou worden opgerukt.

a. De eerste tocht naar Bagoh en Oleh Gadjah.

17 officieren en 483 minderen;
1 sectie bergkanons en mortieren;
1 „ genietroepen;
2 opnemers;
veldambulance;
26 bedienden, 21 paarden, muilezels en een trein.
Totaal: 24 officieren, 568 minderen en 314 dwangarbeiders.

Na een dag rust vertrok het 6de bataljon, onder bevel van majoor Halewijn, met kapitein Koster als chef van den Staf, den waarnemenden assistent-resident van Assen als adviseur in civiele zaken, en eenige gidsen, te half zes 's morgens naar Oleh Gadjah, om die plaats te tuchtigen en de nederzetting van Tengkoe Joesoef te vernielen, terwijl op den

De colonne was ingedeeld als volgt:

3de compagnie van het 6de bataljon;
1ste „ „ „ 6de „
artillerie;
2de compagnie van het 6de bataljon;
ambulance;
trein;
4de compagnie van het 6de bataljon.

terugmarsch de kedei van Bagoh verbrand en de petoea's van Edi Tjoet moesten getuchtigd worden.

Ter beschikking van den majoor stonden acht Chineesche tongkangs (zoo noodig door de stoombarkas Marie naar Bagoh te slepen), van welke drie tot schipbrug waren ingericht, en die voor 5 dagen vivres, materialen, enz. bevatten.

De gevechtstrein en ambulance met één dag vivres, vergezelden de colonne over land.

Te 6 ure 's morgens volgde het 14de bataljon deze colonne langs den weg naar Edi Tjoet, om haar zoo noodig te assisteeren, en, na aldaar gerust te hebben, naar Edi terug te keeren.

Uit Kota Nawas viel het eerste schot en klonk spoedig een vrij krachtig geweervuur, dat door de vooruitgereden artillerie onmiddelijk met 4 kartetsen en 6 granaten beantwoord werd. Zij werd ter linker zijde door de langs den weg uitgebreide voorhoede gedekt tegen vuur uit loopgraven links van den weg. Na een verkenning gedaan te hebben, trok de 1ste compagnie door dicht struikgewas, en nam op 150 meters ten Noorden van den weg stelling aan de overzijde eener diepe sloot, die door middel van een boomstam gepasseerd werd, terwijl de artillerie langs den weg 200 meters vooruit ging, om de van daar zichtbare versterking, onder dekking der salvo's afgevende voorhoede, op 200 meters afstand met granaatkartetsen te beschieten. De vijand staakte spoedig zijn vuur en de oprukkende 1ste compagnie vond de vierkante aarden redoute, met wallen van 1 meter hoogte en $1/2$ meter dikte, waarvoor een droge gracht, beschermd door een dubbele heg van dadap doeri, verlaten.

Nog voordat de marsch vervolgd werd, ontving de colonne plotseling te half negen weder vuur, nu uit het Westelijk gelegen Tapijang di Roem, dat door de juist aangekomen cavalerie, die tot aan Edi Tjoet ter beschikking van majoor Halewijn was gesteld, in twee afdeelingen werd verkend. Drie versterkingen op de Zuidelijke heuvels vond zij onbezet, en daar werd de artillerie, die reeds een paar granaatkartetsen had afgevuurd, een plaats op een heuvel aangewezen, van waar in 10 minuten tijds met 4 granaatkartetsen op 335 meters het vijandelijke vuur tot zwijgen werd gebracht en de Moslemin tot den aftocht werden genoodzaakt.

Op 800 meters afstands werden hen nog een paar granaatkartetsen achterna gezonden. De 2de compagnie had zich inmiddels met twee sectiën in front ten ten aanval opgesteld. Toen de vijand vluchtte, vervolgde zij haar weg, voorafgegaan door de cavalerie, die de opgebroken brug in den weg herstelde, onder het vuur uit een lila en eenige geweren der retireerende vijanden. Een kwartier later chargeerde een twaalftal onzer ruiters op 25 vijanden, die zich naast den weg hadden opgesteld, en sabelde er zeven neder.

Gedurende een uur werd te Edi Tjoet gerust en te half twaalf de marsch vervolgd, waarbij man voor man over het modderige, $1^1/_2$ meter breede, opgehoogde pad moest worden gemarcheerd, dat langs ettelijke verlaten versterkingen en loopgraven naar het strand voerde.

Dit werd bereikt zonder dat er verder iets van den vijand bespeurd werd. De Benkoelen, die van hier de colonne zou vergezellen en de tongkangs slepen, doch die plaats was voorbij gestoomd, werd terug geseind. Het was inmiddels te laat geworden om den marsch te vervolgen, zoodat op het strand een bivak in carrévorm met de openzijde naar zee en met kartetsen geladen kanonnen op de hoeken, betrokken werd.

Terwijl het 14de bataljon de colonne HALEWIJN tot Edi Tjoet volgde en de benteng te Kota Nawas slechtte, deed de vijand uit het Pedawa Pontong'sche te 9 ure een vergeefsche poging om onze tijdelijke positie op Boekit Panas aan te vallen, en beschoot uit Tanah Anoh onze hoofdversterking. Ons geschutvuur dreef hem echter te half elf terug.

Des nachts te 3 ure, bij laag water, werd het bivak aan de Koewala Edi Tjoet opgebroken en binnen een uur de rivier doorwaad. Tot 5 uur kon men doormarcheeren langs het strand, doch toen drong de opkomende vloed de colonne in het dicht houtgewas (bakoe bakoe) en was men genoodzaakt daarin een colonneweg van 1500 meter lengte te kappen, waarlangs te kwart voor achten Koewala Bagoh Panas bereikt werd. De muildieren waren onwillig om over den modderigen grond te loopen en moesten worden afgeladen. Hoog water verhinderde ook hier tot op het middaguur de passage aan de colonne, die groot gebrek kreeg aan drinkwater. (1)

Het strand tot Koewala Bagoh was een sponsachtige weeke massa, waarover de draagdieren der artillerie uiterst bezwaarlijk konden voortkomen, zoodat zij twee uren later dan de voorhoede kwamen aan het punt waar, door middel van tongkangs, over de Koewala een overgang was gemaakt.

Aan de overzijde werd het bivak betrokken en den volgenden dag rustdag gehouden. Vandaar werd om 2 dagen vivres en gedistilleerd water verzocht.

De weg naar Bagoh bleek in den zelfden toestand te verkeeren als die van Edi Tjoet naar het strand. De berichten luidden verder, dat de kedei door 2 à 300 Pasaiërs was bezet, en dat bij Oleh Gadjah de geheele bevolking van Bagoh met nog 200 muiters van Djolok Besar was verzameld.

Den 16den Juni, des morgens te 5 ure, marcheerde de colonne verder, medevoerende schragen en sessaks tot het overbruggen van coupures in den weg, die 1 meter boven het omringende moeras uitstak. Zij passeerde de brug over

---

(1) Vooral bij marschen langs het strand heeft de soldaat veel behoefte aan drinken.

MICHIELS ondervond dit op zijn marsch naar Singkel, VAN SWIETEN op zijn terugtocht uit Kasoemba.

de Soengei Lantjang, die den vorigen dag geslagen en 's nachts door een detachement in een tongkang bewaakt was. Het bivak werd inmiddels door schepelingen bezet en de gewapende stoomsloep deed een demonstratie op de rivier.

Om half zeven kreeg de colonne vuur uit de kedei Bagoh en uit den daar tegenover liggenden klappertuin. De voorhoede nam nu voorwaarts positie om dat vuur te beantwoorden; op 200 meters daarachter kwam de artillerie in batterij; een compagnie trok door het bakoe-bosch de stelling om, en de laatste compagnie bleef, achter de voorhoede, in reserve.

De granaat-kartetsschoten der artillerie, op ± 250 meters afstand op den rook van 's vijands vuur gericht, hadden blijkbaar weinig uitwerking en werden na het 10de schot gestaakt, om de omtrekkende afdeeling niet te hinderen. Die afdeeling was door het moerassige, dicht begroeide terrein op het geluid af de vijandelijke stelling tot 30 meters genaderd en greep die, na twee salvo's afgegeven te hebben, stoutmoedig aan. De voorhoede rukte toen ook vooruit en de naar de kedei vluchtende vijand liet zijn, door 3 rijen verhakkingen verbonden, versterkingen aan beide zijden van den weg in hun handen.

Het hevige vuur, daarop door den Atjeher uit den klappertuin en de kedei afgegeven, werd door de artillerie beantwoord en spoedig tot zwijgen gebracht met 4 kartetsen tot zuivering van het alang alang-terrein en verder met granaatkartetsen op 250 meters. Twee compagnieën, met een derde als reserve, trokken nu verder, om het voetpad op te sporen, dat over de rivier naar de kedei moest leiden. Zij werden daarbij beschoten uit loopgraven in een klappertuin, waaruit de vijand werd verdreven.

Daar spoed een dringend vereischte was geworden, en de brug over de onwaadbare Bagoh-rivier was afgebroken, werden 21 man in de veroverde positie en 31 man in den klappertuin achtergelaten tot beveiliging van den terugtochtsweg, en werd het aan hen overgelaten, te trachten de nog slechts zwak bezet geachte kedei in de asch te leggen, terwijl de colonne te half tien den marsch langzaam vervolgde. Een uur later ontving zij, op 300 meters afstand, vuur uit de hoofdversterking Paja Enjo, waaruit de vijand, door de artillerie op 100 meters ten Noorden van den weg opgesteld, met granaten en granaat-kartetsen verdreven werd.

ste ccmpagnie;
nineurs;
2de compagnie;
artillerie;
3de compagnie;
ambulance en
rein;
4de compagnie.

Bij deze sterke vierkante redoute, van 20 meters zijde met $1\frac{1}{2}$ meter hooge en 2 meters dikke, met bamboe doeri begroeide wallen en een $1\frac{1}{2}$ meter diepe en 3 meter breede gracht, gevat tusschen paggers van levende dadap doeri, nam de colonne rust, want de buikloop, die den vorigen dag reeds op onrustbarende wijze was voorgekomen, als een gevolg van gebrek aan zuiver drinkwater, vertoonde zich op nieuw, zoodat de chef van den geneeskundigen dienst ten sterkste ontried den troep aan eenigszins ernstige inspanning bloot te stellen.

Juist nu echter zouden de operatiën naar het heuvelterrein moeten worden

overgebracht en dus nog zware vermoeienissen te wachten zijn zoowel bij het terugdrijven van den talrijken daar te hoop geloopen vijand als bij den terugtocht naar het strand langs het smalle pad, dat een vervolger veel voordeelen aanbood.

Onder deze omstandigheden besloot majoor HALEWIJN Oleh Gadjah slechts met artillerie vuur te tuchtigen.

27 granaten en 15 granaat-kartetsen werden op 900 à 1200 meters afstand in de richting door den gids aangegeven, verschoten en daarna keerde de colonne te 2 ure 40 minuten in 3 echelons naar het bivak terug. Het laatste echelon te 3 ure 20 minuten afgemarcheerd, werd door eenige vurende vijanden gevolgd, totdat er een drietal van dezen werden neergeschoten.

De kedei van Bagoh was inmiddels in brand gestoken door een kettingganger, die in een prauw de rivier overstak.

Een tiental Atjehers, die den brand wilden blusschen, werden door vuur der patrouille op de andere rivieroever daarin verhinderd. Te 5 ure in het bivak aankomende, werd den colonnecommandant bericht, dat er cholera was uitgebroken onder de zieken, die tijdens den marsch naar het bivak waren teruggezonden. Vier hunner waren bezweken, zes nog lijdende.

Op zijn voorstel werd de colonne den 17den in door stoomers gesleepte tongkangs naar Edi Besar terug gevoerd. Geen nieuwe gevallen van cholera deden zich intusschen voor in het hospitaal, dat ter verpleging der aan die ziekte lijdenden was opgericht, en den 19den was de gezondheidstoestand zóózeer verbeterd, dat het 6de bataljon kon worden aangewezen om den 21sten deel te nemen aan het verdrijven des vijands uit zijn positiën in het Pedawa Pontong'sche.

Volgens de dispositie van den Bevelhebber bestonden die vijandelijke positiën uit de versterkte kampong Pedawa Pontong, versterkingen en loopgraven van daar over Boekit Toekoe Iman Moeda tot Boekit Moedang Ara Poentoeng, de positie Niboeng-Toealang en een groote versterking op Boekit Mata Ajer, gezamenlijk bezet door 600 man, voor een derde met achterlaad- en voor een ander derde met tromplaadgeweren gewapend.

1ste colonne:

cavalerie als voorhoede;
2de compagnie van het 3de bataljon;
marine-landingsdivisie;
1ste compagnie van het 14de bataljon;
ambulance;
3de compagnie van het 14de bataljon.

2de colonne:

de compagnie vaste bezetting;
½ sectie genie;

Overeenkomstig die dispositie marcheerde een even sterke macht als op den 11den Juni te half zes 's morgens in twee colonnes af. Over Boekit Plawi bereikte de eerste colonne door het moeielijke terrein te 7 ure de reeds door de cavalerie bezette onverdedigde benteng op Goenoeng Poetoes.

De tweede colonne had te kwart over zessen met 3 compagnieën haar gedekte stelling achter Boekit Pamas ingenomen, op welk moment 2 sectiën 7 centimeter achterlaadkanonnen, gedekt door twee

3de compagnie van het 6de bataljon;
1 batterij artillerie;
ambulance;
1ste compagnie van het 6de bataljon.

tot reserve bestemde compagnieën van het 6de bataljon, haar vuur van Boekit Bintara op 's vijands linkervleugel openden. De voorlaadbergkanons op Boekit Panas en de twee 12 centimeter achterlaad, bij onze versterking te Edi opgesteld, beschoten Boekit Si Kemboeng, terwijl de beide 8 centimeter veld en de mortier van 20 centimeter, in vereeniging met het geschut van H. M.'s oorlogsschepen, die voor de Koewala Pontong hadden positie genomen, van den dageraad af Pedawa Pontong met hun vuur overstelpten.

Toen verzond de Bevelhebber van Boekit Bintara Blang den schriftelijken last, om het vuur der 12 centimeter achterlaad op Pedawa Pontong over te brengen, en deed de eerste colonne een uur later de order uitvoeren, in gevechtsformatie met cavalerie op de rechter flank langs den voet der heuvels op te rukken in de richting van Boekit Moedang Ara Poentoeng en de vijandelijke positiën in de linker flank te vallen. Het 6de bataljon moest Kemboeng nemen en den linker vleugel in front aantasten.

Voorafgegaan door de cavalerie en eenig vuur ontvangende uit een kampong ten Westen van Boekit Kemboeng, dat echter onmiddellijk door de artillerie tot zwijgen werd gebracht, marcheerde die colonne door de braakliggende sawah's, trok de diep ingesneden Pedawa Pontong-rivier over en beklom de 40 meters hooge heuvels, van waar de cavalerie eenig vuur ontving en met de voorhoedecompagnie een meer Oostelijk van den Boekit Moedang Ara Poentoeng gelegen verlaten sterkte bezette. Dit ziende, gelastte de Bevelhebber aan de andere colonne, tegen Boekit Kemboeng op te rukken, en vervolgens verband te zoeken met het 14de bataljon.

Deze heuvel werd niet verdedigd, en te 9 ure werd het verlangde verband verkregen met de colonne de la Parra, die met salvo's het vuur van Boekit Toealang beantwoordde.

Te zelfder tijd kwam de batterij met de reserve van Boekit Bintara Blang op Boekit Panas aan, en werd naar de stelling der infanterie gedirigeerd, terwijl aan de beide bataljons de last gezonden werd, den vijand in Noord-Noord-Oostelijke richting terug te drijven, en aan de beide 12 centimeter achterlaad het vuur te staken.

Met een compagnie in gevechtsformatie aan het hoofd en de cavalerie voorwaarts van den rechtervleugel, marcheerde de 1ste colonne een kwartier later naar Boekit Toekoe Imam Moeda, vanwaar een levendig vuur op haar werd afgegeven, dat krachtig beantwoord werd. Die heuvel werd door haar veroverd.

De verkennende cavalerie vond Pedawa Pontong verlaten.

De 2de colonne, die achterom denzelfden heuvel was heen gemarcheerd, kwam te half elf te Pedawa Pontong aan en bezette deze plaats met 2 compagnieën, terwijl de 1ste colonne 2 compagnieën op Boekit Iman Moeda achterliet en den grooten weg naar Edi door de cavalerie deed verkennen. De brug werd door de genie hersteld.

De artillerie, die met de reserve het 6de bataljon in de richting van Pedawa Pontong was gevolgd, stelde zich in batterij op Boekit Iman Moeda en beschoot den vijand tot 11 ure 30 minuten met één sectie, daar er voor de andere sectie geen plaats was.

Te 12 ure waren alle troepen om en bij Pedawa Pontong vereenigd, en namen daar rust, met uitzondering van een compagnie, die, van laatstgenoemden heuvel, Boekit Toealang onder vuur hield. De plaats was in geduchten staat van tegenweer gebracht, en zou zonder de gedane omtrekking slechts met groote krachtsinspanning te nemen zijn geweest. De daarin geworpen granaten hadden blijkbaar het verblijf daar binnen zeer bezwaarlijk gemaakt, want de woningen waren als een zeef doorschoten.

Nu kwam de tweede stelling van den naar het Zuiden geweken vijand aan de beurt. Behalve op Boekit Toealang en Niboeng, teekenden zich nog meerdere vijandelijke posities op de heuvels in Westelijke richting af. Te half één ure opende dan ook de artillerie bij den weg ter hoogte van Pedawa Pontong haar vuur op beide heuvels, en marcheerde het 6de bataljon (3 compagnieën) welks 2de compagnie, die met een peloton in Noordelijke richting een verkenning maakte langs de rivier, verwisseld werd met de 4de compagnie uit de reserve, 400 meters ver langs den weg naar Pedawa Besar, en toen in Zuidelijke richting tegen den Boekit Niboeng op, terwijl het 14de bataljon in gevechtsformatie recht op den Boekit Toealang aanrukte. Van dit bataljon met de landingsdivisie marcheerden de 2de en 3de compagnie in gesloten compagniescolonnes. Achter den linkervleugel volgde de 4de compagnie als reserve op 350 meters afstand.

Toen tot stormen werd overgegaan, vluchtte de vijand uit beide versterkingen met achterlating van enkele dooden, en kon de 2de compagnie van het 3de bataljon de Boekit Roeng bezetten om schoten te wisselen met de muiters op den heuveltop, 400 meters Zuidelijker. Naar dien Boekit Roeng werd nu ook de artillerie, gevolgd door den Bevelhebber en de cavalerie, gedirigeerd om den aanval op het reduit des vijands, Boekit Mata Ajer, voor te bereiden. Toen na een vuurgevecht van een half uur (van twee tot half drie), het schieten van de tegenpartij nog niet tot zwijgen was gebracht, en de munitie sterk verminderde, besloot de Generaal bevelen te geven om tot den aanval over te gaan.

Onder dekking van cavalerie op de linker flank marcheerde het 6de bataljon daartoe Oostelijk, om Boekit Roeng, tegen de Noordzijde der positie voort. Het 14de bataljon, waarbij weder de 2de compagnie van het 3de bataljon was aangesloten, greep de Westzijde aan, en de reserve verplaatste zich van den Toealang naar de standplaats van den Bevelhebber.

Hoewel gesteund door de laatste kanonschoten hadden beide bataljons toch een moeielijken marsch, waarbij het 14de 1 doode en 2 gewonden bekwam. Langs een uitgehouwen trap den steilen top beklimmende, vond laatstgenoemd bataljon te half vier de versterking verlaten, op het oogenblik, dat het 6de bataljon aan den voet van den heuvel aankwam.

Die versterking bestond uit een door steile wallen in 3 vakken verdeelde rechthoekige redoute van 20 op 60 meter zijde, met steil opgezette aarden wanden van 1 meter hoogte en dikte, aan de binnenzijde voorzien van loopgraven en aan den buitenkant beschermd door een dubbele heg dadap doeri, door bamboegordingen verbonden. Na dezen zooveel doenlijk geslecht te hebben, keerde de troep te half vijf naar Pedawa Pontong terug. De colonne was daar weder 1½ uur later in haar geheel vereenigd, en keerde, na het verbranden van de daar staande huizen, te half acht 's avonds in onze nederzetting terug, medevoerende 1 doode en 5 gewonden, terwijl het verlies des vijands door den ons getrouwen Radja van Pedawa Besar op 37 dooden en gewonden werd geschat.

Bij het in kaart brengen van het terrein en het slechten der versterkingen werd gedurende de volgende dagen niets van den vijand bespeurd, en bleek de bevolking in haar kampongs te zijn terug gekeerd.

De tijdelijk opgerichte versterking op Boekit Panas werd drie dagen later opgebroken, als ook de blokhuizen tusschen de Edi-benteng en de Koewala en dat op den linker oever der rivier.

Nu restte dus nog alleen de tuchtiging van Tengkoe Joesoef te hervatten, daar het bevriende hoofd van Bagoh anders zijn gezag in dat gebied niet zou kunnen handhaven.

Daartoe werd dan ook alles in het geheim voorbereid.

b. De tweede tocht naar Bagoh en Oleh Gadjah.

Deze tocht, belangrijk door het eigenaardig gebruik van de Chineesche tongkangs bij het vervoer van troepen te water, zou worden ondernomen door het 6de bataljon, de 2de compagnie van het 3de bataljon, een sectie bergartillerie, 15 cavaleristen, genietroepen en ambulance (23 tandoes) en een trein, levensmiddelen voor 3 dagen meêvoerende.

Het geheel zou weder staan onder de bevelen van majoor Halewijn, met kapitein Koster als chef van den Staf, en den 30sten Juni ten 9 ure voormiddags ingescheept worden in 8 kleine en 23 groote tongkangs, elk respectievelijk ruimte aanbiedende voor 20 en 60 man. Vier stoomschepen zouden deze vaartuigen naar Koewala Bagoh slepen. Het doel was, Oleh Gadjah en het terrein Zuidwestelijk van de kedei Bagoh te tuchtigen, de woning van Tengkoe Joesoef te verbranden en alle niet te vervoeren peper te vernietigen. Nadat alles in het geheim in gereedheid was gebracht, onder voorgeven, dat de toebereidselen Djingki en Perlak golden, vertrok de colonne, sterk 33 officieren en 703 minderen met 350 koelies, op het vastgestelde tijdstip. De acht kleine tongkangs bevatten ieder een sectie der 3de en 4de compagnie van het 6de bataljon; een der groote tongkangs volgde haar met de mineurs en geniematerialen.

De Sindoro, die deze tongkangs sleepte, zou, na de gewapende sloepen der

marine, het eerst de kali invaren. Daarop moesten volgen 3 groote tongkangs, bevattende de 2de compagnie van het 3de bataljon en 3 andere met cavalerie en artillerie, paarden, materiëel en munitie en een met personeel van artillerie en cavalerie, alle gesleept door de Albatros. De vaartuigen door de Zeemeeuw gesleept (één voor ambulance, drie voor dwangarbeiders en drie voor de 2de compagnie van het 6de bataljon) kwamen daarna aan de beurt, terwijl drie tongkangs met de 1ste compagnie van het 6de bataljon, twee watertongkangs, een vivres-tongkang en twee met dwangarbeiders door de Benkoelen getrokken, den trein zouden sluiten.

Eerst toen werd aan de commandanten der op de kleine tongkangs ingescheepte compagnieën de order gegeven, na het debarkeeren, bij den klappertuin op de beide oevers positie te nemen.

Vóór 11 uur was het embarkement volbracht; te 1 ure 20 minuten zetten de stoomschepen zich in beweging; vóór 4 ure werden de trossen op de reede van Bagoh losgeworpen, en kwamen de tongkangs, in afwachting van het hooge water, dat het binnenloopen der rivier vergunnen zou, nabij de Koewala ten anker.

Toen te 5 ure 50 minuten aan de 6 gewapende sloepen der stoomers bleek, dat de geul bevaarbaar was, werd het signaal aan de kleine tongkangs gegeven om de beweging te beginnen.

In de betrekkelijk kleine ruimte, waar al deze vaartuigen voor anker lagen, ontstond gevaar voor aanvaring, daar hun stuurvermogen gering en de beweging der zee vrij sterk was. Zonder orders af te wachten lichtten daarom ook de andere tongkangs eveneens het anker en spoedden zich, met de beste zeilers vooraan, naar de monding.

Om verder tijdverlies te voorkomen — het werd reeds donker en te kwart voor tienen zou het water weder beginnen af te loopen — werd nu het signaal «voorwaarts!» voor allen gegeven en ook afgezien van het plan om een gedeelte van den troep aan de Koewala te debarkeeren, voornamelijk, omdat vermoed kon worden, dat de bruggen in het vroeger gevolgde pad weder zouden zijn afgebroken.

Majoor Halewijn stapte toen over in de stoomsloep, en vond gelukkig de acht kleine tongkangs aan het hoofd der flottielje, waarna hij de vier vaartuigen met het personeel en de paarden, die achter gebleven waren, een kwartier lang opsleepte om daarna hetzelfde met de vivres- en watertongkangs te verrichten.

Langs de steeds smaller wordende rivier werd te 8 ure 50 minuten de kedei van Bagoh bereikt waar de 4de compagnie debarkeerde, terwijl 10 minuten later de eerste manschappen der 3de compagnie aan de overzijde landden.

Successievelijk zetten nu de andere troepen voet aan wal, en kwamen te 10 uur 30 minuten de vivres- en watertongkangs aan, juist nog voordat het sterk vallende water het verder opvaren zou verhinderd hebben.

De river was nu zóó met vaartuigen opgevuld, dat de 1ste en 2de compagnie en de dwangarbeiders slechts van het eene vaartuig op het andere overstappend den oever konden bereiken en mede het bivak bij de verlaten kedei betrekken.

Den volgenden morgen te 5 ure 20 minuten klonk het bevel tot den afmarsch der colonne, die ingedeeld was, als hiernevens wordt aangegeven, en de 4de compagnie achterliet tot bewaking van het bivak. Toen de vlakte was bereikt, werd de cavalerie vooruitgezonden ter verkenning van Paja Enjo, dat eveneens verlaten bleek. Zij stuitte echter op vuur uit een voorwaarts van Oleh Gadjah gelegen kampong, waarin de vijand zich samentrok.

Voorhoede:

3de compagnie van het 6de bataljon;
mineurs;
cavalerie.

Hoofdtroep:

2de compagnie van het 3de bataljon;
artillerie;
1ste compagnie van het 6de bataljon;
ambulance;
2de compagnie van het 6de bataljon.

De vooruitgerukte voorhoede beantwoordde dit vuur spoedig; de cavalerie trok over de brug, door de mineurs over de sloot geslagen, en nam positie tot dekking van den linkervleugel der gevechtslinie; ook de 2de compagnie nam daarin stelling, op haar rechter vleugel tusschen zich en de sloot ruimte latende voor de artillerie. 75 meters hierachter stond de 1ste compagnie in gesloten sectie-colonne en 100 meters achter haar de 2de compagnie met de ambulance, als reserve.

Terwijl de artillerie in stelling kwam, passeerde nu ook de voorhoede den slootovergang en nam plaats links naast de 2de compagnie, met het front naar het Zuid-Westen.

De vijand, uit de vlakte teruggetrokken, vertoonde zich op de Zuidwaarts gelegen heuvels, doch staakte spoedig zijn vuur, toen dat der artillerie in werking kwam, zoodat te kwart over zeven de voorste linie tegen den hoogsten heuvel kon oprukken, door de 1ste compagnie als reserve gevolgd, terwijl de 2de compagnie als dekking der artilllerie achter bleef.

Met moeite werd door alang alang en moeras de voet van den heuvel bereikt, en door den dichten peperaanplant klom man achter man naar boven. De reserve bracht daarbij 's vijands vuur, op korten afstand van een voorgelegen heuvel afgegeven, door pelotonssalvo's tot zwijgen en te 8 ure 10 minuten was de colonne op den heuvelkam vereenigd. De 1ste en 3de compagnie van het 6de bataljon daalden daarna aan de Westzijde van dien heuvel af, en vonden een aan den voet gelegen, met een stuk geschut bewapende versterking verlaten.

Daarop kreeg de artillerie met haar dekking last zich bij die twee compagnieën aan te sluiten.

Uit een 500 meters Westwaarts gelegen kampong werd inmiddels een witte vlag uitgestoken en in het heuvelterrein werd geen vijand bespeurd, doch toen de artillerie te 9 ure aankwam, vielen de eerste schoten uit de kedei van Oleh Gadjah, welke dadelijk door haar beantwoord werden en verdreef de 3de compagnie door salvo's een vurende bende, die op het voetpad bespeurd werd. Een half uur later rukte de 1ste compagnie langs het voetpad vooruit, en trok de 2de compagnie langs den voet der heuvels voorwaarts.

De 1ste compagnie vond de kedei verlaten en nam maatregelen om haar in brand te steken; de 2de compagnie kreeg vuur uit de heuvels, dat door 13

granaat-kartetsschoten en salvo's der flankdekking tot zwijgen gebracht werd en bereikte eveneens de kampong, waarin de woning van TENGKOE JOESOEF aan de vlammen werd prijs gegeven. Te 10 ure 40 minuten kon de terugmarsch worden aangenomen, waarbij nog enkele salvo's op de vijanden, die zich vertoonden, werden afgevuurd.

Te half een werd het bivak bereikt, doch het getij was te laag om onmiddelijk met de 15 tongkangs, die hier waren achtergebleven, — de overige waren naar de Koewala afgezakt — den terugtocht te water te vervolgen.

Te half vijf werd hier de artillerie ingescheept, en vertrokken de 3 compagnieën langs het pad naar het strand, waar de inscheping onmiddellijk plaats vond, zoodat te kwart voor negen de laatste tongkang naar Edi kon terugzeilen, terwijl die der artillerie en cavalerie door de Albatros werden gesleept.

Hiermede eindigde de expeditie naar Edi, daar besloten werd Djingki niet te tuchtigen om het behaalde succes niet in gevaar te brengen. Slechts werd nog een marsch naar Edi Tjoet ondernomen, waar van een bestraffing werd afgezien, omdat de bevolking rustig was. De kampong Seneboek Kaijoen, op een uur afstand van Boekit Mata Ajer, werd echter in de asch gelegd, toen daaruit op onze troepen gevuurd werd.

Op voorstel van de Gouverneur werd nu de colonne ontbonden, en op den 7den, 9den en 11den Juli van Edi naar Java overgevoerd.

Twee compagnieën van het 14de bataljon bleven voorloopig in Edi achter, en keerden eerst den 24sten Augustus naar Groot-Atjeh terug.

Evenals in 1889, werden ook thans aan de verschillende staatjes, die in deze onlusten betrokken waren geweest, boeten opgelegd, bestaande in verhoogde uitvoerrechten, die de geraamde schatting spoedig verre overtroffen.

Edi Tjoet had 30 dollars, Simpang Olim 25 dollars, Perlak, Bagoh en Oleh Gadjah ieder 40 dollars, en de overige staatjes, die onze vijanden hadden gesteund, ieder 15 dollars per uitgevoerde kojang peper te betalen.

Verder werd het aandeel in de hassil van TOEKOE TJIHIK PERLAK en van BINTARA PEKAN ingehouden, totdat zij getoond zouden hebben getrouwe bondgenooten te wezen.

In November 1891 was de geheele oorlogsschatting, ten bedrage van 137 000 dollars voldaan.

Het hoofd van het verzet, TEUNGKOE JOESOEF, Radja van Oleh Gadjah, werd vervallen verklaard van zijn waardigheid. In November 1890 overleed hij.

De sluiting van de kust, die tijdens de Edi-expeditie was bevolen en waardoor TOEKOE TJIHIK van Perlak in het begin van 1890 reeds gedwongen was geworden een einde te maken aan de onrust, die er heerschte in zijn gebied, had dus ook hier zeer gunstig gewerkt.

Terwijl vóór de expeditie onze soldaten zich niet konden vertoonen buiten de directe omgeving van onze benteng, zonder last te hebben van kwaadwilligen,

konden in November 1890 150 bajonetten onder kapitein H. F. C. van Bijleveldt ongehinderd 12 uren ver het binnenland inmarcheeren en de verlaten versterkingen bij Pantoen Rajoet zonder verzet slechten.

Op kosten van de bevolking werd in December 1890 een nieuwe weg van Bagoh over Gloempang naar Djolok Besar aangelegd, zoodat Edi in directe verbinding werd gesteld met Simpang Olim.

Ook bleek het te Gedong, dat de Radja van dat staatje zwichten moest voor den druk, door de sluiting zijner Koewala uitgeoefend.

Met Pasangan stelde hij zich in 1885 partij voor den Oeloebalang van Kloempang Doewa, in diens strijd met zijn onder-Oeloebalang Toekoe Bintara Blang. Een deel der vluchtelingen uit het door hen verwoeste Bajoe en Tjoenda werden naar Edi en Kertoi overgevoerd. Toen Pasangan zich tegen die staatjes keerde, werd de zeemacht op de kust met de Tromp en de Samarang versterkt, waardoor tijdelijk een staking der vijandelijkheden verkregen werd, en in April 1886 werd door den Gouverneur bepaald, dat de door Pasangan veroverde terreinen door den jongeren broeder van den vorst zouden worden bestuurd.

De oneenigheid tusschen deze staatjes bleef voortduren, totdat de Radja van Gedong in 1891 afstand deed van zijn gezag ten behoeve van zijn broeder Teungkoe Radja Hitam.

In hetzelfde jaar werd de vorst van Kertoi, Mohammad Alibassa, door ons erkend en beëedigd. Dit voorkwam echter niet, dat hij aan Nja Makam toestond door zijn gebied te trekken toen deze zich het volgende jaar met 300 man naar Simpang Olim begaf om zich van daar naar Sumatra's Oostkust te wenden. Naar aanleiding van dien werd Kertoi voor in- en uitvoer gesloten. Djolok en Edi Ketjil deden zich van een gunstiger zijde kennen, en weigerden hem den toegang, zoodat hij genoodzaakt werd langs een grooten omweg zijn doel te bereiken. Toen echter de kust werd gesloten, was hij uit gebrek aan levensmiddelen gedwongen naar Edi terug te keeren, waar inmiddels de Boekit Roembia met 2 officieren en 63 minderen was bezet, evenals dit enkele maanden te voren had plaats gevonden, toen er zich vele Pasanganners in Edi ophielden.

Daarbij rekende hij op den steun van Toekoe Moeda Oesoef, den zoon van den vroegeren vorst van Simpang Olim. Door dat staatje te bedreigen, dwongen wij hem zijn vijandelijke plannen tegen Edi, waarheen in September 1892 3 compagnieën infanterie, 1 peloton cavalerie, een sectie bergartillerie en een detachement genie troepen waren overgevoerd, op te geven en naar Simpang Olim te retireeren. Behalve voor dit staatje, werd toen de kust weder opengesteld. Ook konden de genoemde troepen weder naar Groot-Atjeh terugkeeren. De kosten, aan hun verplaatsing verbonden, ten bedrage van ruim *f* 56.000, werden verhaald op de hassil der staatjes, die met Nja Makam hadden geheuld.

In Simpang Olim, waar in Juli 1893 het Nederlandsche stoomschip Raija Kongsi Atjeh, op weg van Telok Semawé naar Edi, op het strand werd gezet

en leeg geplunderd, na door 12 Atjehers, die zich als passagiers hadden doen inschrijven, te zijn uitgemoord, bleef de uit Groot-Atjeh stammende bevolking ons vijandig gezind. Radja Toekoe Moeda Lamkota, die steeds te Edi verblijf hield, bezat er geen invloed.

De vorst van Edi, Toekoe Tjihik was inmiddels gestorven (14 Augustus 1892) en opgevolgd door den jongen Toekoe Hassan Ibrahim, die onder voogdij werd gesteld van Panglima Prang Nja Banta.

De gunstige resultaten, door het sluiten der kusten en het regelen der scheepvaart ter Oostkust verkregen, deden de Regeering bedacht zijn om de scheepvaartregeling voor dit gebied reeds den 21sten October 1892 tot aan Diamantpunt in werking te stellen.

Door die regeling hoopte zij de zoozeer toenemende bloei der Oostkust te kunnen bestendigen en de aan die kust gelegen staatjes tot het opvolgen van haar wil te kunnen dwingen.

HOOFDSTUK XIV.

De Westkust van Atjeh.

. (Schetskaarten N°. LI en LIX.)

BRONNEN,

voor zoover zij niet reeds vroeger werden vermeld:

De voorbereiding en uitrusting van de expeditie naar Tenom in Januari 1884. *Indisch Militair Tijdschrift* 1884.

Atjeh's Westkust, door K. F. H. van Lange.

I. HET TERREIN.

Geographisch bevat Atjeh's Westkust de kuststrook tusschen Koningspunt en Oedjong Patikala, maar uit een politiek oogpunt wordt onder deze benaming slechts begrepen het gedeelte tusschen Koewala Tjarakmon en Oedjong Tjolok Batoe, dat nu in 19 staatjes is ingedeeld.

Deze kaap werd namelijk de grens aan de Westkust van het voormalige Atjeh'sche rijk, toen de Radja van Troemon de gehoorzaamheid aan den Sultan opzegde en zich in 1840 bij tractaat met het Indische Gouvernement verbond. Etnographisch behoort Troemon echter geheel tot Atjeh.

De bevolking is uit de XXV Moekims afkomstig, volgt Atjeh'sche gebruiken en instellingen en bezit geheel het Atjeh'sche type.

De overige landschappen, ten Noorden van Troemon aan de Westkust gelegen en het eiland Si Maloer maken thans, evenals vroeger onder de Sultans, een deel van Groot-Atjeh uit.

Slechts daar, waar zich rivieren van eenig aanbelang een weg naar zee banen, treft men vlak kustland van eenige uitgestrektheid aan, zooals tusschen de monding der Kroeng Sabil en Oedjong Poeloe Kajoe, waardoor vrij belangrijke rivieren loopen, en tusschen de Bak Oer en Oedjong Tjolok Batoe.

Op andere gedeelten der kust rijst het gebergte steil uit zee op en nergens verwijdert het zich verder van het strand dan tot 12 à 13 kilometers.

Slechts tusschen de Kloewat-rivier en Koewala Toea verheft zich een duinenrij langs het strand, terwijl de hevige branding door het terugwerpen van het afgevoerde slib de Tenom- en de Loenbang-rivieren dwong een aan de kust evenwijdige richting te volgen.

De golven en baaien van Rigas, Melaboeh, Poeloe Kajoe, Tampat Toean en Oedjong Poelau bieden in den West-moeson eenigszins beschutte, doch weinig ruimte bevattende ankerplaatsen aan. Van de vele rivieren zijn de Kroeng Sabil en die van Tenom, Woela, Melaboeh, Senagan, Trepah en Kloewat bevaarbaar, als de verzande monding eenmaal gepasseerd is.

Goede wegen bestaan er niet. De hoofdcommunicatie wordt in den Oostmoeson onderhouden over de zee, en bij zeer onstuimig weder over een pad, dat langs de geheele kust voert. De hoofdweg naar de bovenlanden van Pedir is die, welke bij Kroeng Sabil aanvangt en langs Tamsil voert. Een Atjeher legt dien weg in 6 à 7 dagen af. De weg van Melaboeh naar diezelfde bovenlanden voerende is zeer geaccidenteerd en moeilijk begaanbaar. Zij kan in 15 à 16 dagen door een Atjeher worden afgelegd (1).

II. GESCHIEDENIS.

In de periode tusschen de 1ste en 2de Atjeh-expeditie werd ook de Westkust door een eskader van oorlogsbodems geblokkeerd (zie »Noordkust van Atjeh«), dat onder de bevelen stond van den kapitein-ter-zee H. B. Kip, commandant van de Metalen Kruis. Toen generaal van Swieten voor Atjeh verscheen, werden deze schepen daar op de reede verzameld.

Na de verovering van den Kraton van Groot-Atjeh werden de staatjes ter Westkust door de marine bezocht om hen te overreden de acte van souvereiniteitserkenning te teekenen.

De Radja's der staatjes van en met Melaboeh tot Troemon voldeden daaraan, en de beide bovengenoemde verzochten onze vlag te mogen voeren. Met Tenom kon men wegens de hevige branding geen gemeenschap krijgen; Rigas antwoordde zóó ongepast, dat het met 40 granaten werd getuchtigd; Patih en Telok Kroet werden, als vijandig gezind, niet aangedaan.

---

(1) Van de Westkust voeren de volgende wegen naar de Gajoe-landen:

Van Soesoeh naar Sojoh en Patiambang, loopende over Blang Pedir en in 6 à 7 dagen af te leggen; van Sanagan naar het Patiambangsche, in 10 dagen door een Atjeher af te leggen, doch weinig gebruikt; van Tripah naar het Patiambangsche, vereischende 8 dagen, doch ook weinig gebruikt. Van Koewala Baroe voert een pad over Kloewah naar de Allas-landen. Van Soesoeh leidt een pad naar de XXII Moekims en naar Pedir.

In 1875 bleef de stemming der bevolking ter Westkust ons gunstig en gelukte het den pretendent-Sultan Toeankoe Hoesin niet hier gelden te heffen tot het voortzetten van den strijd in Groot-Atjeh.

In Januari 1877 konden eerst maatregelen getroffen worden, om, overeenkomstig de plannen, die generaal Pel ten opzichte van Atjeh had gekoesterd, onder bescherming eener militaire macht een ambtenaar ter Westkust te stationneeren. De Radja van Melaboeh verklaarde den 3den Maart 1877 aan den assistent-resident R. C. Kroesen geen bezwaren tegen zulk eene vestiging te bezitten. Zijn oudste zoon de Kedjoeroean Moeda echter stond aan het hoofd van een sterke partij, die tegen het Gouvernement was gekant.

Van de gunstige gezindheid van dien vorst werd gebruik gemaakt, en den 10den April verschenen de voor die bezetting aangewezen compagnie van het rechter half 12de bataljon (sterk 4 officieren en 40 Europeesche en 80 inlandsche minderen) met twee 8 centimeter veldkanons, en een officier der genie, met eenige mineurs en de noodige bouwmaterialen, op de reede van Melaboeh en betrokken een bivak aan den rechteroever der Merbau-rivier op 150 pas van de plaats voor de versterking bepaald.

De wacht, welke de bouwmaterialen bewaakte, werd in den nacht van 24 op 25 April verraderlijk overvallen door een zevental Atjehers, die voorgegeven hadden door den Radja gezonden te zijn om haar te versterken.

Zeven soldaten verloren daarbij het leven. De commandant van de wacht en de 3 overige soldaten werden zwaar gewond; 11 geweren en 250 patronen gingen verloren.

Vijf nachten later deed de vijand een aanval op de hoofdwacht van het bivak der troepen. De commandant, sergeant-majoor van der Rest, en een Europeesch soldaat hielden stand, doch de overige manschappen namen de vlucht. Intusschen liep de compagnie spoedig te wapen en verdreef den vijand ten koste van 1 gesneuvelde en 9 gewonden, waaronder 1 officier.

Hoewel de versterking nog niet voltooid was, besloot de commandant, kapitein Siegberg, haar toch maar te betrekken om tegen verdere overvallen gevrijwaard te zijn, en, toen hij bericht ontving, dat ongeveer 2000 man in den nacht van 4 op 5 Mei een aanval zouden ondernemen, vroeg hij versterking aan.

De aanval had niet plaats, en de versterking (2 compagnieën van het rechter half 2de bataljon met 50 koelies, onder majoor P. E. J. H. van Dompseler) kwam den 9den Mei te 3 ure namiddag aan wal.

Ten einde kampong Merbau te tuchtigen, welker bevolking aan den overval had deelgenomen, werden den volgenden morgen verkenningen verricht, waarbij het bleek, dat het binnenvaren van Koewala Melaboeh bij laag water geen bezwaar opleverde; dat langs deze rivier en Koewala Tangkoel de Koewala Merbau vrij gemakkelijk kon worden bereikt; dat de monding der laatstgenoemde rivier wegens zware branding voor binnenvaren ongeschikt was, en zich aan haar

overzijde ongeveer 300 Atjehers ophielden, die een vijandige houding aannamen.

De colonnecommandant bepaalde nu, dat den 11den Mei een compagnie door de gewapende sloepen over de Koewala Merbau zou worden gezet om den overgang der andere compagnie, van een peleton der bezettingstroepen en van de landingsdivisie, sterk 4 officieren en 79 man met twee mortieren, te dekken.

Zonder veel bezwaar had die overtocht plaats, nadat de weinige vijanden, die zich vertoonden, door vuur uit de sloepen en enkele salvo's der infanterie waren verjaagd.

Vervolgens marcheerden de troepen, onder dekking van 2 gewapende sloepen op de rivier, langs haar oever naar Merbau, waar een paar salvo's op den rand der kampong werden afgegeven, alvorens zij binnen getrokken en verlaten bevonden werd. Bij het in brand steken der daarin gelegen huizen werd de daarmede belaste sectie mariniers door een vijfentwintigtal Atjehers aangevallen en na een verwoed gevecht van man tegen man terug gejaagd. Vier mariniers sneuvelden, hun officier en 2 minderen werden zwaar gewond.

Het peloton, dat ter hunner assistentie oprukte, bevond, dat de vijand 8 dooden had achtergelaten, en de geweren der gesneuvelde militairen had medegenomen.

Daar de troepen zeer vermoeid waren, deed de colonnecommandant de tuchtiging staken, om die den volgenden dag ook in Penaga en Oedjong Tandjong voort te zetten, waarheen de bewoners van Merbau gevlucht waren.

Aangezien de hoofden dier kampongs onderhandelingen over hun onderwerping aanknoopten, verklaarde de controleur verdere militaire actie en een langer verblijf der colonne te Melaboeh onnoodig.

Hij bleef ook bij zijn gevoelen, toen de marinesloepen den 13den uit Merbau beschoten werden, en dus vertrokken de troepen den 14den, na een officier en 50 man bij de bezetting te hebben achter gelaten.

Spoedig bleek het echter, dat het beter ware geweest, minder van onderhandelingen, en meer van een krachtig optreden te verwachten. Van den 17den Mei af beschoot de vijand onze versterking weder, en den 31sten, na afloop eener vergadering door den nieuw opgetreden militairen commandant, kapitein G. H. L. J. von Lübtow, en den commandant van de Deli, luitenant-ter-zee 1ste klasse A. P. Hoogwinkel, met eenige hoofden gehouden, overvielen een vijftigtal Atjehers, genoemden zeeofficier, op 1000 pas der versterking, toen hij door een escorte van 1 officier en 23 man naar de inschepingsplaats bij Koewala Melaboeh werd teruggeleid. Vier Europeesche soldaten sneuvelden, en 1 werd zwaar gewond, terwijl 1 Europeesch en 1 inlandsch soldaat in zee werden gedrongen en verdronken. 5 geweren vielen in handen des vijands.

Daar het meer en meer bleek, dat wij te Melaboeh niet enkele kwaadwilligen, maar bijna de geheele bevolking tegen ons hadden, en het gezag van den vorst

op zijn, ons vijandigen, zoon was overgegaan, besloot de Gouverneur van Atjeh, generaal DIEMONT, op nieuw een colonne derwaarts te zenden.

Majoor P. W. H. DU PON.
1 Stafofficier.
3 compagnieën van het rechter half 12de bataljon;
1 sectie bergartillerie;
1 detachement mineurs;
ambulance;
1 kwartiermeester, met 100 dwangarbeiders;
de assistent-resident Jhr. E. R. KRAAIJENHOFF, en
een controleur.

Zij kreeg tot opdracht een nieuwe versterking te bouwen aan de monding der Melaboeh, en, zoo noodig, krachtig op te treden tegen de vijandige hoofden en kampongbevolking.

Den 11den Juni kwam zij op de reede aan, waar ook de Bandjermasin verscheen, en des nachts werden $1^1/_2$ compagnie, onder kapitein W. F. DE WILDE, ten Zuiden van Taloe aan land gezet om den zoon van den Radja op te lichten en een nabij zijn woning staande messigit te nemen, waar zich een hoofd uit de XXII Moekims, MAS SAÏD geheeten, met 50 volgelingen moest ophouden.

Deze plaatsen werden omgetrokken en verlaten bevonden. Tegen 9 ure voormiddags betrok de geheele expeditie bij de messigit het bivak. In den avond van den 13den stak RADJA ITAM, hoofd van genoemde kampong, de passer van 700 huizen in brand.

Daarop vertrokken de bewoners dier markt, Maleiers en Klingaleezen, op inlandsche vaartuigen naar Patih en Singkel, zoodat de handel van Melaboeh grootendeels vernietigd werd. Ook vluchtte de vorst met zijn beide zonen naar het binnenland, de Nederlandsche vlag werd neergehaald en Taloe door de bevolking ontruimd. Het hoofd van kampong Rantau Pandjang bood wel zijn onderwerping aan, maar de aanvallen op onze patrouilles en het verontrusten van den bouw der nieuwe (Zuider) benteng aan de uitwatering der rivier, zoowel als van het daarheen overgebrachte bivak, verminderden daardoor niet. Den 16den Juni werd een detachement van de overzijde der Koewala Tangkoel beschookt en een officier gewond; den 20sten Juni een patrouille door 5 voorvechters met den klewang aangevallen, waardoor twee man werden gewond, en den 23sten die aanval op dezelfde plaats herhaald.

Den 4den Juli werd een 50 man sterk detachement, dat na een verkenning van kampong Roending terug keerde, op zulk een onstuimige wijze in den rug aangevallen, dat de achterwacht overhaast terugweek. De hoofdtroep snelde haar te hulp en verdreef den vijand, die vijf dooden en vele wapens achterliet. Aan onze zijde werden kapitein DE WILDE en 3 minderen gewond.

Toen de nieuwe benteng en de gemeenschapsbrug over de Melaboeh, tusschen deze en de oude benteng, grootendeels voltooid waren, kon den 7den Juli tegen Roending worden geägeerd, dat aan de Zuidzijde niet te naderen was, wegens de moerassige gesteldheid van het terrein.

Voorhoede:
1 compagnie infanterie;
13 mineurs

De hiernevens vermelde colonne stond des morgens te 7 ure voor een ondoorwaadbare waterleiding in de sawah ten Noorden van kampong Oedjong Kala, en wierp daarover een vooraf

Hoofdtroep:

1 sectie artillerie, met
1 „ infanterie als dekking;
1 detachement mineurs;
dwangarbeiders, en ambulance, met
1 sectie infanterie als dekking;
3 sectiën infanterie.

Achterhoede:

3 sectiën infanterie;
4 mineurs.

gereed gemaakte brug, terwijl de artillerie eenige granaten naar de zichtbare versterkingen in den kampongrand zond. Nadat de brug gelegd was, nam de artillerie aan de overzijde positie, doch daar zij te veel was blootgesteld aan het vijandelijk vuur, wachtte de colonnecommandant de uitwerking harer schoten niet af, maar ging onmiddellijk tot den stormaanval over, die boven verwachting gelukte. De vijand ontruimde zijn versterkingen, waarin ettelijke stukken geschut werden buit gemaakt. Na 200 huizen in brand gestoken te hebben, keerde de colonne met haar 2 gesneuvelden en 7 gewonden tegen 4 ure 's namiddags naar haar bivak terug.

Aangezien de vijand nu uit de omstreken verdwenen was, kon de colonne, die door ziekte en vermoeienis was uitgeput, na de voltooiing der nieuwe- en verkleining der oude versterking, welke nog door 60 man bezet zou blijven, naar Kota Radja terugkeeren.

De legering van een garnizoen op de kust van het ongezonde Melaboeh, door de bovenomschreven krijgsbedrijven nu tot een voldongen feit gemaakt, leverde voorloopig niet die gunstige uitkomsten op, welke daarvan verwacht werden.

Wel kwam de jongste zoon van den vorst, Toekoe Itam genaamd, in October in dit staatje terug, doch in Januari 1878 nam hij weder een vijandige houding aan.

In den nacht van 26 op 27 December 1877 werd de Noorder benteng hevig beschoten; den 9den Januari vertoonde zich een bende Atjehers aan het strand; den 31sten werd de 25 man sterke dekking van wegwerkers aangevallen en een verlies van 1 doode en 1 gewonde toegebracht; den 9den Februari 1878 werden de bevriende bewoners van kampongs aan het strand verontrust, en twee dagen later de bruggen in den weg naar het punt, waar een nieuwe versterking zou verrijzen, afgebroken.

Den volgenden dag bleek echter Roending onbezet, en Darat slechts door een gering getal kwaadwilligen geoccupeerd. Daarom besloot de militaire commandant, kapitein E. Perné, die kampongs te doen nemen.

Luitenant L. P. van Mourik.

Voorhoede:

1 sectie infanterie.

Hoofdtroep:

2 sectiën infanterie;
1 mortier, 5 artilleristen;
38 dwangarbeiders.

Achterhoede:

1 sectie infanterie.

De hiernevens vermelde colonne trok daartoe den 10den door Roending naar de sawah, waarachter Darat, met een versterking op den Zuid-Oostelijken hoek, gelegen was. Aangezien die sawah te drassig bleek om onder 's vijands vuur te worden overgetrokken, werd naar de kali Merbau gemarcheerd om langs haar hoogeren rechter oever die sterkte te naderen.

In weerwil van 's vijands vuur, dat heviger werd, toen de mortier 9 granaten en 2 lichtkogels wierp, wisten deze weinige troepen de verdedigers uit hun stellingen te verjagen. Zij vonden

in de vierkante benteng van 30 meters zijde met wallen van 1½ meter hoogte, waarachter goed beveiligde ingravingen, 27 gesneuvelde Atjehers.

Zelven telden zij 5 gewonden, onder welken 1 officier.

Na 35 huizen in de asch te hebben gelegd keerde de colonne naar haar bentengs terug.

Door deze tuchtiging had de vijandig gezinde partij te Melaboeh en gevoeligen knak gekregen.

Voor dat de Gouverneur van Atjeh met het voorgevallene in kennis was gesteld, had hij besloten een militaire demonstratie te doen houden om den Datoe van Rantau Pangjang, die hem had medegedeeld, dat hij in zijn kampong was ingesloten en de bevolking door een zekeren Hadji Nja Doen van Terbangan werd opgeruid, te ontzetten.

De daartoe bestemde troepen, die vooraf een marsch langs het strand der Zuidelijke nederzettingen hadden gemaakt (Zie «de Zuidelijke nederzittingen van Atjeh»), kwamen den 3den Maart 1878 te Melaboeh aan en debarkeerden onmiddelijk.

In afwachting van den Gouverneur en zijn chef van den Staf, luitenant-kolonel W. J. J. Docters van Leeuwen, die door de Siak werden afgehaald en den 9den aan wal kwamen, werden eenige verkenningen verricht, waarbij geen vijandelijkheden plaats vonden.

De kolonel van der Heijden bepaalde, dat, overeenkomstig de voorstellen der commissie, die naar aanleiding van den hoogst gunstigen gezondheidstoestand der bezetting in het begin van het jaar naar Melaboeh was vertrokken een nieuwe versterking zou worden opgericht nabij de kampongs Oedjong Kali en Roending. Hij kreeg een vrij gunstigen indruk van den toestand ter plaatse, en gelastte den colonnecommandant een militaire vertooning te maken, ten einde zoo mogelijk den Kekjoeroean Moeda op te lichten.

Daartoe werden reeds den 10den Maart, op welken dag de Gouverneur weder naar Kota Radja terugkeerde, door de havensloep en een 55 man sterke patrouille de Merbau-rivier en kampong Darat verkend. Door het hoofd van Merbau werd die patrouille naar Rantau Pandjgang geleid, waar een goede bivakplaats voor de colonne gevonden werd.

Den volgenden morgen trok de 240 man sterke colonne daarheen en werden de hoofden van Paroembai en Marik per brief uitgenoodigd om in het bivak te verschijnen.

Den 12den deelde de colonnecommandant hun mede, dat hij plan had Paroembai te bezoeken. Daar het hoofd dier kampong bevreesd was, dat een paar honderd kwaadwilligen, die onder zijn 3000 man sterke bevolking huisden, aanleiding zouden geven tot vijandelijkheden, en den overste van Lier was opgedragen alles te vermijden wat een motief tot nieuw verzet zou kunnen wezen, deed hij den 13den een colonne van 100 man infanterie, geleid door dat hoofd, slechts tot aan de 3 meters diepe en 20 meters breede kali Bandalangan voortdringen.

De oudste zoon van den Radja was sedert geruimen tijd naar het gebergte gevlucht, zoodat hij niet kon worden opgelicht. Den 14den werd dus het bivak opgebroken, en keerden de troepen naar het strand terug. Den 15den werd het geschut, en den 16den werden de troepen geëmbarkeerd.

Slechts de mineurs en de dwangarbeiders bleven voor den bouw der nieuwe versterking achter.

Het detachement van 30 man, dat hen daarbij beschermde, werd den 20sten April, op marsch naar het werk, plotseling met een hevig vuur begroet, dat 1 man doodde en 5 manschappen benevens 2 dwangarbeiders verwondde. De 5 Atjehers, die daarop tot een klewang-aanval overgingen, werden neergeschoten, nadat 2 hunner nog 2 soldaten en een dwangarbeider hadden gekwetst.

Den volgenden avond trachtte de vijand weder de passer in brand te steken, zooals hij op den 10den April had gedaan.

Den 23sten Juli 1878 werd de nieuwe benteng betrokken, die den 7den November geheel voltooid werd. De Noorder benteng werd geslecht en de Zuider benteng tot een wachtpost verkleind.

Langzamerhand keerde de bevolking in Roending en Oedjong Kali terug.

Ook die van Niboeng en Ajer Tengah waren daartoe genegen, doch lieten zich daarvan weerhouden uit vrees voor den ongeveer 18jarigen Toekoe Oemar, die van de troebelen op de kust hoopte te profiteeren om zich in de hoogte te werken en rijkdom en macht te verwerven (1).

De slechte gezondheidstoestand der bezetting van Melaboeh maakte het ondoenlijk de omliggende kampongs door patrouilles te doen bezoeken om de bevolking tegen zijn aanslagen te beveiligen.

Den 29sten November keerde echter de oude Radja met zijn tweeden zoon terug. Vier maanden later overleed hij.

In Patih, zoowel als in de staatjes ten Zuiden van Melaboeh was de politieke toestand vrij bevredigend, en kon in 1878 een regeling omtrent de betaling van hassil getroffen worden. Alleen Mukih en Koewala Batoe maakten daarop een uitzondering. In het eerste staatje had zich een zekere Toekoe Abdoellah uit

---

(1) Zijn ouders waren de zuster van den vorst van Melaboeh en Toekoe Mahmoed, tweede zoon van Toekoe Nanta, die voor onze komst in Atjeh Toekoe Neq van Marassa uit zijn gezag over de VI Moekims verdreef, en na zijn dood daarin opgevolgd werd door zijn oudsten zoon Toekoe Nanta Setia Radja.

Hij stamt dus uit een invloedrijke familie, en wist later zijn positie nog te verbeteren door een huwelijk met zijn nicht Potjoet Nja Din, die feitelijk het bestuur in handen hield over de VI Moekims, waarover haar broeder, Toekoe Rajoet, de idiote zoon van Toekoe Nanta Setia Radja, in 1888 als hoofd was aangesteld. Ook huwde hij de dochter van het Sagihoofd der XXV Moekims en die van den vorst van Rigas.

Groot-Atjeh gevestigd, die onze voorbijvarende oorlogsschepen uit een versterking aan de kust beschoot. In het begin van 1879 werd hij door de bevolking verdreven.

Het andere staatje werd in 1879 wegens zeeroof door de Deli getuchtigd en daar de uitvoer van peper verboden.

Den 14den Juli 1879 onderging Koewala Batoe hetzelfde lot, omdat het hoofd van dat staatje, Radja SOLEIMAN, op nieuw een vijandige houding had aangenomen.

Mukih en Laboean Hadji boden in Maart 1880 hun onderwerping aan.

Toen in diezelfde maand in Tenom twee Fransche reizigers, VALLON en GUILLAUME, vermoord waren, stoomde de Gouverneur van Atjeh met 2 compagnieën infanterie en een sectie mortieren daarheen. Aangezien echter de Radja reeds al het mogelijke gedaan had om de schuldigen machtig te worden, keerde de Gouverneur, zonder zijn troepen te doen landen, naar Kota Radja terug.

In Patih, waar in September 1880 de overleden vorst door zijn wettigen opvolger, een kind van 4 à 5 jaren, was vervangen, was TOEKOE OEMAR terug getrokken, na in Melaboeh veel onrust verwekt te hebben. Een poging om hem op te lichten, door een landingsdivisie der Benkoelen beproefd, mislukte door den weinigen steun, welke daarbij van wege het Regentschap, dat daar tijdens de minderjarigheid van den jongen Radja het bestuur voerde, werd verleend.

In Februari 1881 hadden alle staatjes ter Westkust onze Souvereiniteit erkend.

III. DE WESTKUST ONDER HET CIVIEL BESTUUR.

Zooals reeds vroeger werd vermeld, was de tijdelijke maatregel tot sluiting der kusten voor den in- en den uitvoer, gedurende en ook na de krijgsverrichtingen in Groot-Atjeh gaandeweg ingetrokken.

Met de invoering van het civiel bestuur in Atjeh in Maart 1881 werd de Westkust tot een assistent-residentie verheven, met Melaboeh tot hoofdplaats.

De assistent-resident werd door een controleur ter zijde gestaan en had 6 politieoppassers ter zijner beschikking.

Troemon werd ingedeeld bij het Gouvernement van Sumatra's Westkust.

In Melaboeh bleven KEDJOEROEAN MOEDA, TOEKOE RADJA HITAM en TOEKOE OEMAR de bevolking verontrusten. In Augustus 1881 werden daar eenige brandstichters verdreven en in November werd een aanval op onze benteng zoo krachtig afgewezen, dat de vijand 8 dooden achterliet en voorloopig verdween.

Ook de Radja's van Boetoen en Tenom, die aan dit bedrijf medeplichtig waren, werden gestraft door sluiting van de kust voor den handel en het verbranden hunner magazijnen door gewapende politiedienaren.

Wel werd tegen het einde van 1881 de Kedjoeroean Moeda door zijn volgelingen vermoord, en zijn jongsten broeder, Toekoe Tjihik Lilla Perkasa als radja geinstalleerd, doch er hadden toch nu en dan weder vijandelijkheden plaats, die in Mei 1883 eene meer ernstige wending namen.

De Radja van Tenom, Toekoe Moeda Imam, deed in den nacht van 3 op 4 Mei met 6 à 800 man een aanval op de passer te Melaboeh, en herhaalde dien gedurende de volgende nachten tegen het etablissement van het civiel bestuur.

Door de passer-bevolking nogmaals van munitie te voorzien en de Arend voor Tenom te stationneeren, werd die Radja genoodzaakt weder af te trekken.

In Juni keerde hij echter weder terug, en stak Rantau Pandjang, dat niet met hem heulen wilde, in brand. Enkele granaten, door de Madura naar zijn huis te Tenom geworpen, noodzaakten wel een deel der aanvallers om huiswaarts te keeren, doch de overblijvenden gingen voort de passer te verontrusten.

Met 30 soldaten, die van Kota Radja werden overgevoerd, werd toen het civiel etablissement beschermd terwijl de bevolking met groot succes optrok tegen Toekoe Jit, die in Merbau het huis van den Radja van Melaboeh in brand had gestoken.

Den 19den Juni bleek hij zijn 30 versterkingen, om den passer aangelegd, te hebben verlaten.

Na dien tijd, deden de Radja van Tenom, Toekoe Jit en Radja Itam van Melaboeh stappen tot onderwerping. De laatste stierf in Juli 1884 aan cholera.

IV. DE EXPEDITIE NAAR TENOM.

In de eerste helft der maand November 1883 greep ter Westkust van Atjeh een gebeurtenis plaats, die zeer gewichtige gevolgen had.

Het Engelsche stoomschip Nisero, kapitein Woodhouse, van Soerabaja naar het Suez-kanaal vertrokken, en om kolen in te nemen naar Poeloe Bras varende, werd door stormweer voor Panga in het gebied van den Radja van Tenom op het strand geworpen. Genoodzaakt den bodem te verlaten, werd de bemanning aan wal zeer vijandig behandeld en door genoemden Radja als gevangenen naar Tenom gevoerd. Zijn eisch, dat als losprijs voor zijn gevangenen een handelaar van Pinang het bedrag der aan hem verkochte peper betalen zou, steeg onmiddellijk, toen het Engelsche oorlogsschip Pegasus in de wateren van Atjeh verscheen en van Engelsche zijde veel activiteit betoond werd tot het in vrijheid stellen van die bemanning, wier schip intusschen door midden gebroken, en door de bevolking leeggeplunderd was.

Hij kwam er zelfs openlijk voor uit, dat hij door zijn hooge eischen ons in oorlog met Engeland hoopte te wikkelen. Nadat meer dan een maand met vruchteloos onderhandelen verstreken was, en Woodhouse en twee zijner manschappen los

gelaten waren om, zooals de Radja zeide, de zaak tot een einde te brengen, ontving de commandant van de Pegasus van zijn Gouvernement last om naar Tenom te stevenen en zich met den Radja van dat staatje in betrekking te stellen. Om politieke moeielijkheden te voorkomen stemde de Gouverneur van Atjeh hierin toe, en deed alles om die zending te vergemakkelijken. Tevens zag hij af van het beraamde, en reeds gedeeltelijk in uitvoering gebrachte plan om onze inlandsche hoofden uit Atjeh werkzaam te doen zijn ter bevrijding der gevangenen. Ook besloot hij alles in gereedheid te brengen tot een expeditie naar Tenom, die daarheen vertrekken zou zoodra mocht blijken, dat de pogingen van den commandant der Pegasus geen resultaat opleverden. Den 11den December verkende zijn chef van den Staf, kapitein L. Swart, de kust van dit staatje en verzamelde de noodige inlichtingen, waarop een plan de campagne kon worden gebaseerd.

Daar de pogingen van den commandant der Pegasus op niets uitliepen, vertrokken den 4den Januari 1884 de hiernevens vermelde, voor dien tocht bestemde troepen van Oleh-leh en ankerden den volgenden morgen voor de kust van Tenom, waar ook de Pegasus en een onzer oorlogsschepen voor anker lagen.

De militaire commandant van Atjeh, kolonel Demmeni.
3de bataljon infanterie, sterk 560 officieren en manschappen;
1 sectie bergartillerie, „ 46 „ „ „ ;
2 mortieren;
52 officieren en manschappen der genie;
16 „ „ „ van den geneeskundigen dienst;
12 „ „ „ der intendance;
430 dwangarbeiders;
30 koelies;
Z. M. stoomschepen Bromo, Banka, Palembang;
2 stoombarkassen;
1 particulier stoomschip Devonhurst;
10 Chineesche sampans.

Als een enkel voorbeeld van hetgeen voor zulke expeditiën al niet wordt vereischt, kan hierbij worden aangeteekend, dat zij met zich medevoerden: het materieel voor den bouw eener versterking voor 150 man en 2 kanons 8 centimeter V. met kogels en munitie voor 100 schoten; vivres voor 14 dagen voor de expeditionnaire colonne en voor één maand ten dienste van het, zoo noodig, achter te laten garnizoen, verpakt in 1042 collis, bestaande uit vaten, kisten en pakken, zooveel mogelijk elk niet meer dan 40 kilo's wegende; vivres voor de troepen, die aan boord van de Devonhurst in eigen voeding moesten voorzien, tot een gewicht van 3560 kilo's; vivres voor 300 man gedurende 14 dagen, die boven de oorspronkelijke formatie der expeditie vóór het vertrek daaraan werden toegevoegd, tot een gewicht van 6273 kilo's; 50 patronen per man; 20 000 patronen bij den gevechtstrein; 105 000 patronen bij den grooten trein (dus ± 260 patronen per man, waarvan er 23 per man werden verbruikt); de reservemunitie voor de artillerie; 3 Nortonpompen; een brug van 80 meters, en een veldbrug van 45 meters lengte; een ijzeren drijvervlot en 3 tonvlotten; materialen voor een barak van 20 meters lengte; asphaltvilt, rottan, matten, touw, kruit, dynamiet, het noodige voor ziekenverpleging enz.

Toen het aan den vorst van Tenom gestelde ultimatum onbeantwoord bleef, namen de vijandelijkheden den 7den een aanvang.

In weerwil der hevige branding, waardoor 2 sloepen omsloegen, werden onder het vuur der oorlogsschepen, die op 700 meters afstand van de kust geankerd waren, en onder geleide van gewapende sloepen, 2 compagnieën infanterie, de sectie bergartillerie en een gedeelte der genietroepen ontscheept.

Dit geschiedde in 4 liniën.

De 1ste linie bestond uit 4 gewapende sloepen;
» 2de » uit de ambulance sloep;
» 3de » bevatte de 3de compagnie in sloepen, met vlotten op sleeptouw en gesleept door stoombarkassen;
» 4de voerde een sectie bergartillerie en de genietroepen in prauwen en Chineesche sampans naar den wal.

De beide laatste liniën werden door marinesloepen geflankeerd.

Nadat de gewapende sloepen haar vuur hadden afgegeven, voeren die der 3de en 4de linie door de voorste liniën heen, en keerden, na het derbarkement der troepen, terug om de andere compagniën, de genietroepen, de vivres en de dwangarbeiders af te halen.

Op 1200 meters ten Zuid-Oosten van de monding der Tenom-rivier kwam een gedeelte der 3de compagnie van het 6de bataljon onder de bevelen van den luitenant H. Snijder tegen 7 ure 's morgens het eerst aan wal.

De vijand, die uit een paar aan het strand opgestelde zesponders enkele schoten gelost had, en daarna met achterlating dier stukken was teruggetrokken, liet de ontscheping verder ongehinderd plaats hebben, zoodat deze dan ook in de beste orde geschiedde, onder dekking der compagnie van kapitein E. H. F. Leyssius, die den boschrand bezette en daarna met een peloton naar de riviermonding oprukte.

Gedekt door een sectie infanterie, werd de whaleboot der Pegasus, eenige weken te voren door de Tenommers in bezit genomen, en nu wat hooger op aan den linker rivieroever aangetroffen, door kettinggangers weggevoerd, terwijl de geniewerkers een eenigszins versterkt bivak aan het strand oprichtten, bestemd om den volgenden dag de overige te ontschepen troepen op te nemen. Het vuur des vijands, hiertegen gericht, werd spoedig tot zwijgen gebracht en de nacht ging rustig voorbij.

Onder heviger branding dan den vorigen dag, kwamen den 8sten te 7 ure 's morgens de 2de en de 4de compagnie aan wal, terwijl drie gewapende sloepen onder den luitenant-ter-zee 1ste klasse P. H. Prager met eenige Atjehsche prauwen en Chineesche sampans de rivier binnenvoeren. De luitenant-kolonel Perné kreeg toen last met de 3de compagnie de rivier over te steken, waartoe die prauwen hulp boden, en den vijand uit de versterkte kedei of marktplaats te verdrijven, die gelegen was op 300 meters ten Oosten van de monding der Kroeng Oen, waar deze, evenwijdig aan het strand loopende, lagune zich met de Tenom-rivier vereenigt, en die op de schetskaart van Tenom met een langwerpig vierkant wordt aangeduid.

Zonder dit punt te bezetten kon er toch niet aan gedacht worden het hooger aan de rivier gelegen Padang Kling, de hoofdversterking des vijands, te nemen, dat trouwens eerst over eenige dagen zou kunnen geschieden, als er een voldoende voorraad munitie en vivres ontscheept zouden zijn.

Te 9 ure had dit oversteken der rivier plaats, belemmerd door het vijandelijk vuur, dat uit eenige loopgraven, tusschen de kedei en de Kroeng Oen gelegen, werd afgegeven, hoewel onze artillerie, van den linkeroever hierop haar schoten richtte.

In weerwil van 's vijands vuur zetten de booten den tocht voort, en bereikte een sloep de overzijde der lagune, waar een aantal manschappen van het peloton van luitenant Snijder, tegen de gegeven bevelen in, op den rechteroever aan wal sprongen om met den vijand in gevecht te geraken. Genoemde officier en de rest zijner soldaten volgden toen de eerst gelande militairen en maakten front tegen het vuur uit den boschrand en de kedei.

Een poging, door het andere peloton der compagnie Leyssius aangewend, om bij de monding der lagune op den rechter rivieroever over te gaan, moest, zoowel wegens het hier ineengegroeide struikgewas, als het vuur uit de loopgraven, worden opgegeven. Om die redenen werd de lagune 200 pas verder opgeroeid, totdat Leyssius op haar linkeroever, dicht bij de kedei, een goed punt om te landen aantrof, van waar hij naar haar achterzijde doordrong.

De luitenant Snijder, verlangend aan dien aanval deel te nemen, maar door de lagune van de versterkte marktplaats gescheiden, scheepte zich met 15 man op een sampan in en landde op dezelfde plaats waar zijn kapitein aan wal was gestapt. Plotseling werd hij hier door in loopgraven aan den oever verborgen Tenommers met den klewang overvallen en in de lagune terug gedrongen, waarbij hij en 3 minderen omkwamen.

Kapitein Leijssius vond de achterzijde der kedei niet versterkt, maar daarin voortrukkende, werd zijn peloton, onder den luitenant R. J. Graaf Schimmelpenninck, met den klewang aangevallen door Atjehers, die geposteerd waren in een loopgraaf binnen de markt aangelegd, loodrecht op den weg, die naar de rivier voerde.

Na een verwoed gevecht van man tegen man, waarbij die officier en 3 soldaten gewond werden, en de vijand 14 dooden achterliet, werd die loopgraaf genomen.

Een gewapende sloep onder luitenant Prager was inmiddels in gevecht geraakt met de verdedigers eener loopgraaf op den rechter rivieroever, die reeds door de artillerie en een compagnie infanterie van de overzijde onder vuur genomen waren.

Met het vuur uit zijn 7 centimeter kanon, verdreef die officier den vijand ook uit die stelling.

Door het peloton van Snijder van de overzijde der lagune beschoten, door Prager links uit de rivier bestookt, en door Leijssius in den rug aangevallen,

moest de vijand nu ook de kedei ontruimen. Zij werd door de 4de compagnie bezet en tot bivak ingericht om van daar tegen Padang Kling op te rukken.

In de morgenuren van den 9den werden in twee richtingen detachementen ter veldontdekking uitgezonden, en in den namiddag rukte een compagnie van de kedei voorwaarts om op een zichtbare plaats een brief voor den Radja van Tenom te bevestigen. Zij kreeg daarbij een gewonde op een 300 meter breede sawah-vlakte ten Noorden van de kedei. Een tweede brief werd door marine-sloepen stroomopwaarts van de rivier aan een struik bevestigd.

Niet voor den 12den was alles geland, daar de branding herhaaldelijk offers eischte van personen en goederen, zoodat eerst den volgenden dag naar Padang Kling kon worden opgerukt, nadat de marine die versterking en een voorgelegen kampong onder vuur genomen had.

Onder medewerking eener sloepenflottielje op de rivier, die den terugtochtsweg des vijands naar Simpang Olim moest bedreigen, rukten nu twee colonnes uit de kedei voorwaarts. De linker colonne marcheerde in Noordelijke richting langs den weg naar het binnenland; de andere volgde een voetpad, dat door boschachtig terrein langs den rechter rivieroever naar het hoofddoel voerde, met opdracht steeds te handelen in verband met de sloepen op de rivier en te gelijk met dezen te avanceeren.

Linker colonne:
luitenant-kolonel PERNÉ;
2½ compagnie infanterie;
de artillerie;
genietroepen.

Rechter colonne:
kapitein LEIJSSIUS;
1 compagnie infanterie;
genietroepen.

De voortroep der eerstgenoemde colonne bereikte te half acht 's morgens een modderachtig gedeelte in den weg door de sawah, waarachter Padang Kling gelegen was, en werd daar plotseling uit den boschrand dier kampong beschoten, met het gevolg, dat 5 minderen gewond werden.

Terwijl dit weggedeelte met sessaks begaanbaar werd gemaakt, kwamen de voorhoede en de geheele artillerie in stelling om den aanval voor te bereiden.

Toen dit voldoende geschied was, en het vuur der colonne LEIJSSIUS werd gehoord, ging de 4de compagnie met 2 sectiën in groepen opgelost, met 1 sectie als reserve en met 1 sectie op de linker flank tot dekking tegen klewang-aanvallen uit het zijwaarts gelegen nipa-bosch, tot den aanval over. De vijandelijke stelling, welke bestond uit een reeks van loopgraven, waarachter eenige redouten en lunettes, die de sawah-vlakte beheerschten, werd verlaten bevonden en was te 8 ure 's morgens in onze handen.

De sloepen hadden het hare bijgedragen om den vijand tot den aftocht te noopen door de Atjehers te verdrijven, die op den rechter rivieroever waren te hoop geloopen, waarlangs LEIJSSIUS langzaam en geregeld was voortgetrokken.

Na de inbezitneming van Padang Kling richtten de artillerie en de flottielje nog haar vuur op de 1000 pas verder gelegen, Simpang Olim geheeten, nieuwe nederzetting van den vorst van Tenom, en brachten dat des vijands tot zwijgen. Die nederzetting werd echter niet door de troepen bezocht, omdat het ondoenlijk

geoordeeld werd den vijand verder in het binnenland te vervolgen met kans op een gunstig resultaat.

Nadat Padang Kling en de kedei in brand gestoken waren, scheepten dus de troepen zich weder in en vertrokken den 15den naar Oleh-leh. 8 dooden en 14 gewonden waren de offers, die ons de tuchtiging van Tenom had gekost, zonder dat daardoor de bevrijding der gevangenen was verkregen.

Ten einde verder pressie uit te oefenen op den Radja werd nu de kust geblokkeerd, de vischvangst verhinderd en gevuurd op alles wat onder het bereik kwam der beide oorlogsschepen, die op de reede gestationneerd bleven.

Tegen het einde van Januari 1884 opperde de Britsche regeering het denkbeeld den heer Maxwell, lid van den Kolonialen Raad van Singapore, naar Tenom te zenden, om nogmaal rechtstreeks pogingen aan te wenden tot bevrijding der gevangenen.

De Indische regeering nam dit voorstel aan en beloofde haar medewerking, zoolang die onderhandeling op eigen risico van den heer Maxwell werd gevoerd. Hij vertoefde drie dagen te Simpang Olim, zonder tot eenig resultaat te komen, daar de Radja zulke buitensporig hooge eischen stelde, onder anderen geheele vrijheid van handel onder garantie van Engeland, dat aan inwilliging daarvan niet gedacht kon worden.

Ook hielp het niet, dat Toekoe Oemar in den arm werd genomen, daar zijn volgelingen de sloep afliepen, die hen naar den wal overvoerde (zie «de Zuidelijke nederzettingen van Atjeh»).

Tengevolge van Maxwell's zending bood de Britsche regeering twee malen hare bemiddeling aan, niet alleen tot bevrijding der gevangenen van de Nisero, maar ook tot beëindiging van den Atjeh-oorlog,

Ons Gouvernement bedankte voor die hulp, doch kwam met Engeland overeen namens beide regeeringen den Radja van Tenom een eisch tot uitlevering der gevangenen te stellen met de belofte, dat, als deze binnen zekeren termijn plaats had, en hij zich aan het Nederlandsch-Indische Gouvernement onderwerp, zijn havens weder voor den handel zouden worden opengesteld en hem de f 100 000 betaald zouden worden, die de Gouverneur van Atjeh hem oorspronkelijk reeds had aangeboden. Voldeed hij niet aan dit ultimatum, dan zouden beide regeeringen samenwerken om hem te straffen. Den 12den Augustus vertrok de Gouverneur op de Bromo en de heer Maxwell op de Pegasus naar Tenom, en na langdurig onderhandelen werd eindelijk in September op bovengenoemde voorwaarden de invrijheidstelling der gevangenen verkregen.

Reeds in Mei 1883 was een scheepsvaartregeling in werking getreden, waarbij bepaald werd, dat de schepen, die de havenplaatsen ter Westkust voor den in- en uitvoerhandel wilden aandoen, zich te Melaboeh en te Tampat Toean van passen voor de overige kustplaatsjes moesten voorzien. Alleen de genoemde plaatsen bleven voor den algemeenen handel open, terwijl de scheepvaart der

overige beperkt moest blijven tot inlandsche vaartuigen van niet meer dan 20 kojang laadruimte. Ten einde te gemoet te komen in de bezwaren, door de handelaren tegen deze regeling ingebracht, werd er op de Westkust een hulk gestationneerd waaruit zij peper zouden kunnen opkoopen

Dit alles verhinderde echter niet, dat ook op het hier besproken kustgedeelte de zendelingen van Teungkoe di Tiro de schatting voor den heiligen oorlog inden en de bevolking door hen tegen ons bestuur werd opgezet.

Toen dan ook de concentratie onzer stelling in Groot-Atjeh werd ingevoerd, (Augustus 1884) werden ettelijke staatjes op de Noord- en Oostkust, zoowel als op de Westkust, voor allen in- en uitvoer gesloten.

Na het beeindigen der zaak met Tenom (16 October) werd die sluiting voor de staatjes ter Westkust opgeheven, daar toen van die zijde geen ondersteuning der vijandelijke benden in Groot-Atjeh waarschijnlijk was. De schepen, die zich naar die staatjes wenschten te begeven, dienden zich echter vooraf te Oleh-leh te doen visiteeren. Tegen het einde van het jaar werd de geheele handel vrij verklaard.

Inmiddels hield Toekoe Oemar de Westkust in beroering. Hij verrijkte zich met peperhandel en maakte zich meester van een deel der peper hassil van Rigas, welks vorst, die na de Nisero kwestie was afgezet, maar later weder werd aangesteld, niet bij machte was zich tegen hem te verzetten.

Daarenboven overviel Toekoe Oemar in 1886 de bemanning van het stoomschip Hok Canton ter reede van Rigas, terwijl hij aan boord onderhandelde over verkoop van peper. De gezagvoerder, diens vrouw en de tweede machinist voerde hij met al het geroofde naar wal, terwijl de eerste stuurman en de eerste machinist vermoord, en een paar matrozen verwond werden.

De kapitein van den stoomer overleed spoedig daarna, en het schip werd door de Eagle, die te Rigas op de reede lag, naar Oleh-leh overgebracht.

Weinige dagen later (20 Juni) werd nevenstaande expeditionnaire macht van Oleh-leh naar Rigas gezonden om die gevangenen te bevrijden.

Luitenant-kolonel H. K. T. van Teijn.
2 officieren, 1 schrijver, 1 opnemer;
3 compagnieën infanterie } 13 officieren en
1 detachement „ } 350 bajonetten;
1 „ genietroepen (1 officier, 20 man);
1 officier der administratie, 1 schrijver;
2 officieren van gezondheid, 12 minderen;
100 dwangarbeiders.

Oorlogsschepen.

Commandant: kapitein-luitenant-ter-zee W. J. H. de Kanter.
Merapi;
Palembang;
Sambas;

Van de beide colonnes, waarin die troepen verdeeld werden, landde er een te Telok Gloempang, en de andere aan de Rigas-baai.

De eerste, die tijdens den opmarsch een drietal gewonden gekregen had, (waaronder 1 officier) vereenigde zich te Rigas met de tweede. Die plaats bleek door Toekoe Oemar en zijn gevangenen ontruimd te zijn.

Waarheen hij zich begeven had, bleef onbekend, zoodat de troepen over zee naar

Gouvernementsstoomer Zeemeeuw met den assistent-resident VAN LANGEN aan boord;
Devonhurst met den assistent-resident KAMP aan boord
6 Chineesche prauwen.

Telok Gloempang terugkeerden, ten einde daar een in de nabijheid wonend invloedrijk hoofd op te lichten.

Toen de troepen landden, had dat hoofd de vlucht genomen, doch hier vernam men, dat TOEKOE OEMAR zich op de helling van den Goenoeng Kwali, op een uur afstand van Rigas, in zijn sterkte, Kota Brandang, bevond. Onmiddelijk keerden nu de troepen naar Rigas terug, waar den volgenden morgen (den 24sten) twee compagnieën aan wal gingen. Toen zij naar Kota Brandang oprukten, opende de vijand zijn vuur van den berg, dat door de gewapende sloepen en de Palembang beantwoord werd.

Na door de ernstige verwonding van een officier een half uur te zijn opgehouden, werd de marsch langs bezwaarlijk terrein vervolgd tot het verlaten Brandang bereikt was. Het vuur van de omliggende hoogten veroorzaakte het sneuvelen van 2 man en de verwonding van 3. Nadat dit tot zwijgen was gebracht en het onmogelijk bleek den onruststoker in het gebergte op te zoeken en te vervolgen, werden enkele huizen verbrand en de terugtocht aangenomen, waarop weder een officier gewond werd. Tijdens dezen tocht was nog een compagnie geland, die Rigas omsingelde en eenige familieleden van TOEKOE OEMAR's schoonvader gevangen nam. Den volgenden dag zeilde de expeditie naar Lambesoi, om daar aanverwanten van TOEKOE OEMAR op te lichten, doch toen daar de branding te sterk bleek om een debarkement mogelijk te maken, keerde zij naar Oleh-leh terug.

In Augustus voerde TOEKOE OEMAR zijn gevangenen naar Groot-Atjeh, blijkbaar met het doel om over hun uitlevering in onderhandeling te treden.

Tegen ontvangst van 25000 rijksdaalders hergaf hij hun een maand later de vrijheid.

Die gelden hoopte het bestuur van Atjeh te verhalen op de staatjes ter Westkust, die, door zich niet te verzetten tegen TOEKOE OEMAR's machtsaanmatiging, indirect als oorzaak van het gebeurde werden aangemerkt.

De schatting van *f* 75 000, hun opgelegd, zou worden geïnd door een belasting van *f* 2.50 op iederen uitgevoerden pikol peper.

Na dien tijd breidde deze onruststoker zijn macht ter Westkust zoozeer uit, dat de hoofden van Melaboeh en omliggende staatjes genoodzaakt waren zich tegen hem te verbinden om niet door hem te worden overmeesterd.

Met afwisselend geluk bleef hij hier strijd voeren tegen dit statenverbond, dat door ons Gouvernement werd gesteund. Zijne brieven met aanbod van onderwerping werden beantwoord met de mededeeling, dat daarvan eerst sprake kon wezen, als hij zich van verderen strijd onthield en zich rustig in de VI Moekims in Groot-Atjeh vestigde.

De sluiting van de Westkust voor in- en uitvoer, omstreeks het midden van

1888 door den Gouverneur van Atjeh als straf voor het gebeurde met de Hok Canton toegepast, bracht een slag toe aan zijn inkomsten, die voornamelijk bestonden uit de winsten, met peperhandel behaald. Daar zijn benden verliepen, vestigde hij zich in de IV Moekims, evenals zijn onderbevelhebber NJA MAKAM, die voorloopig niets meer van zich deed hooren.

Tegen het einde van 1888 werd de prauwvaart en de vischvangst weder toegestaan aan die staatjes, welke zich aan zijn suprematie hadden weten te onttrekken.

Door deze maatregelen verbeterde de toestand ter Westkust. In het einde van 1890 begaf TOEKOE OEMAR zich weder daarheen. Den 17den Februari van het volgende jaar werden de sloepen der Merapi, die een poging deden een Atjehsche prauw op de reede van Rigas te bemachtigen, uit die kampong beschoten, waarbij zij een verlies hadden van 3 dooden en 5 gewonden. Vier dagen later schoot de Bandjermasin brand in de kampong, waar TOEKOE OEMAR huisde. In Melaboeh bleef het vrij rustig. Slechts enkele malen werd de passer beschoten en was het noodig de onruststokers te verdrijven, die daarbij drie militairen verwondden.

Na den dood van TOEKOE MANSOER (30 September 1890) werd daar de tweede Kedjoeroean TOEKOE ITAM TABAH MOHAMAD ALI HANAFIA in zijn plaats tot eersten Kedjoeroean verheven.

De partij van den overleden Kedjoeroean keerde zich toen tegen den nieuwen gezaghebber, en overviel in Juni 1892 het etablissement van de firma DE LANGE. De patrouilles, die den vijand verdreven, kregen 1 doode en 1 gewonde. Door het oprichten van een verhoogd schilderhuis aan het strand werd dit etablissement tegen verdere aanvallen beveiligd.

Ook bleek het den 8sten October 1890 noodig met de Mirapi een kleine expeditionnaire colonne naar het eiland Si Maloer over te voeren, waar de aldaar gevestigde Atjehers, onder NJA AMAT, het der Maleische bevolking lastig maakten. Eenige hunner huizen werden verbrand en een waarborgsom geëischt.

In de vorige hoofdstukken werd reeds vermeld, op welke motieven de Regeering besloot een scheepvaartregeling in te voeren, die haar macht zou geven om de kuststaatjes tot het opvolgen van haar wil te dwingen.

Voor de haven, die ter Westkust voor den algemeenen handel zou worden opengesteld, werd het tegen over Telok Kroet gelegen Poeloe Raja gekozen, dat den 13den December 1892 bezet, en den 18den Mei van het volgende jaar geopend werd. Met uitzondering van de staatjes, die TOEKOE OEMAR bleven steunen, kregen toen de overige landschappen aan de kust gelegenheid om over dit eiland hun peper uit te voeren en onder een krachtige contrôle op oorlogscontrabande en opium datgene in te voeren, waaraan zij behoefte hadden.

Van dien in- en den uitvoer wordt 5 % recht geheven.

In Melaboeh bedraagt dit recht volgens oud gebruik $6^1/_4$ %.

HOOFDSTUK XV.

De Zuidelijke nederzettingen van Atjeh.

BRONNEN,

voor zoover zij niet reeds vroeger werden vermeld.

De expeditie naar Loöng (Lehong) in April 1877. *Indisch Militair Tijdschrift* 1884.

Deze nederzettingen bevatten 10 staatjes gelegen aan het kustgebied vol inhammen en baaien tusschen Koewala Tjarakmon en Oedjoeng Retiëng. Het in het Noordelijk gedeelte gemiddeld slechts 1 à 2 kilometers breede, vlakke land langs de kust werd van uit Atjeh bevolkt. Koewala Lambesoi werd door Maleische zeeschuimers veroverd. Daja werd bevolkt door een aan de Bataks verwanten stam en Kloewang schijnt een Maleische nederzetting geweest te zijn.

Tusschen Oedjoeng Retiëng en Lepong verheffen zich langs het strand een rij lage duinen, waarachter een lagune gelegen is. De met kampongs overdekte sawah-vlakte, aan die lagune grenzende, wordt aan de Oostzijde afgesloten door steile, 600 meters hooge bergruggen, Glé Retiëng en Glé Gledjok genaamd, waartusschen de Kroeng Lepong en de Kroeng Saramaneh door smalle valleien naar zee stroomen. Op deze kust staat dikwijls hevige branding en in den Westmoeson is de baai van Kroeng Raba een der slechtste ligplaatsen voor schepen ter Westkust.

De Kroeng Lambesoi is het voornaamste riviertje op dit kustgedeelte. Zij voert het water van den Goenoeng Batoe eerst in Zuid-Oostelijke en dan in Westelijke richting naar zee. De Lepong-rivier is op het punt, waar zij zich in de lagune stort, 20 meters breed, doorwaadbaar en vast van bodem. Haar oevers zijn laag.

Langs dit riviertje voert een pad door het Glé Raja-gebergte naar de XXII Moekims. Ook staat Lepong met een voetpad langs de binnenzijde der lagune en door den dubbelen pas van Gleh Loeda, voerende over en door het voorgebergte van Oedjong Retiëng, met Kroen Raba in verbinding. De op verschillende plaatsen tot in zee uitloopende rotspartijen maken de communicatie te land tusschen de verschillende staatjes bezwaarlijk.

Het eskader, dat in de tijdruimte tusschen de eerste en tweede expeditie naar Atjeh het Westelijk kustgebied van Noord-Sumatra blokkeerde, hield ook toezicht op de nu als de Zuidelijke nederzettingen van Atjeh bekende staatjes.

Na de verovering van den Kraton van Groot-Atjeh boden de hoofden van Lepong en Noh hun onderwerping aan en scheen ook dat van Pango daartoe genegen. Toekoe Lampasej, die als de vertegenwoordiger dier staatjes kon worden aangemerkt, maar er zijn gezag verloren had, stond voor hun vredelievende gezindheid in.

Intusschen bleven nog enkele hoofden weigerachtig zich aan ons gezag te onderwerpen en stoomde de controleur R. W. Tadema in 1876 met de Deli daarheen om de zaken op dit kustgedeelte te regelen.

Hij werd daarbij vergezeld door Toekoe Lampasej en de Kedjoeroean van Lehong, die zonder voorkennis zijner ondergeschikte hoofden zijn staatje aan ons gezag had onderworpen.

Wel beloofden de hoofden van Lepong, Kloewang, Blang Meh en Lehong in Groot-Atjeh te zullen verschijnen, doch bij het vertrek uit het laatgenoemde kustlandschap werd de sloep van den controleur door volgelingen van Toekoe Ketjik Nja Oetoe, hoofd van kampong Poederoet, beschoten. Het mocht den Kedjoeroean van Lehong niet gelukken de schuldigen daaraan te vatten, toen hij in Maart daaraanvolgende naar zijn staatje werd afgevaardigd, waar hij inmiddels alle gezag verloren had.

Hoewel Lehong nu langzamerhand een verzamelplaats werd van slecht volk, dat invallen deed in de IV Moekims, verhinderden de krijgsbedrijven op Groot-Atjeh iets meer tegen dit staatje te ondernemen, dan de aldaar aangelegde versterkingen langs de kust in Mei 1876 door het marinegeschut te doen vernielen.

Majoor F. W. Meijer.
1ste en 4de compagnie van het rechter half 8ste bataljon, ieder sterk 40 Europeesche en 80 inlandsche militairen;
25 dwangarbeiders;
Z. M. stoomschip Bromo;
" Sambas;
" Palembang.

Toen echter in April 1877 een onder Engelsche vlag varend schip op de reede van Kloewang door drie gewapende prauwen werd aangevallen, gingen de hiernevens vermelde schepen en troepen daarheen om Lehong en de aangrenzende landstreken te tuchtigen.

Nadat de oorlogsstoomers het vuur der vijf versterkingen tot zwijgen hadden gebracht, die op onderlingen afstand van 200 meters het inbuigend kustgedeelte der baai van Poederoet bestreken, waar alleen een landing mogelijk was, voeren den 15den April ten 7 ure 's morgens zooveel manschappen naar de kust (5 sectiën), als de sloepen bergen konden, en openden op 100 meters van het strand hun vuur op den vijand, die hen al tandakkende op het plongée zijner borstweringen afwachtte.

Daar de branding te sterk bleek, om zonder gevaar voor het omslaan der sloepen te worden gepasseerd, en, volgens den Kedjoeroean van Lehong, die met een controleur en Toekoe Lampesej de expeditie vergezelde, de vijand

ongeveer 3000 strijders, waaronder 1000 geweerdragenden, telde, besloot de expeditiecommandant van een landing af te zien en versterking van troepen en debarkementsmiddelen aan te vragen.

Toen de 3de en 4de compagnie van het rechter half 3de bataljon (6 officieren en 134 minderen) en de noodige sloepen en prau .en in den avond van den 16den met de oorlogsschepen Sumatra en Sambas en het particuliere schip Raja van Atjeh waren aangekomen, vormde de commandant het plan om den volgenden morgen de middelste versterking aan te vallen, omdat van daar een voetpad naar de beide andere, Noordwaarts gelegene, leidde. De ontscheping zou voorafgegaan worden door het vuur der oorlogsschepen, dat tevens den vijand verhinderen zou de versterkingen ter hulp te snellen.

Over een bijzonder kalme zee voeren de in 4 liniën ingedeelde sloepen te 7 ure 's morgens onder geweer- en lilla-vuur des vijands naar den wal. De eerste linie bestond uit 3 sloepen, elk voorzien van een houwitser, de tweede bevatte in 4 sloepen de 1ste compagnie van het rechter half 8ste bataljon en een peloton Ambonneezen, de derde voerde de overige troepen van het rechter half 3de bataljon over, en op de vierde was de ambulance ingescheept.

Op het oogenblik, dat de sloepen den grond raakten, deed de eskadercommandant een granaat afvuren, die de aan te vallen benteng in rook en stof hulde. Van de daardoor ontstaande verwarring werd gebruik gemaakt om onmiddellijk te attakeeren en binnen de versterking te dringen. De 50 vijanden, die over de achterface het hazenpad kozen, werden onmiddellijk vervolgd, doch verdwenen al spoedig in het bedekte terrein.

De veroverde vierkante redoute had zijden van 60 meters lengte, aan den zeekant 3 meters dik en 2 meters hoog, en op de uiteinden van een cirkelvormig bastion voorzien. De andere facen waren van kleiner profiel. Uit een der blindeeringen, die zich in de sterkte bevonden, sprongen nog enkele Atjehers te voorschijn toen de eerste sectie der derde linie binnenrukte. Zij werden alle neergeschoten.

Zoodra er voldoende troepen aan wal waren gezet, werden dezen tegen de beide Zuidelijker gelegen bentengs afgezonden, die verlaten bevonden werden.

Terwijl een marine-landingsdivisie, sterk 6 officieren en 120 minderen, deze positiën bezette en de meer Noordelijk gelegene, die ook verlaten schenen, in het oog hield, trok de colonne het binnenland in, om op aanwijzing van den Kedjoeroean van Lehong, de 4 kampongs der schuldige hoofden te tuchtigen.

Toen dit verricht was, keerden de troepen aan boord terug, met uitzondering van een compagnie van het rechter half 8ste bataljon, die de landingsdivisie hielp bij het slechten der versterkingen. In den middag werden zij nogmaals gedebarkeerd om 2 kampongs te vernielen, die des morgens waren overgeslagen.

Nauwelijks waren zij weder aan boord, of de Lehongers kwamen hun onderwerping aanbieden.

Den volgenden morgen beloofden zeven hoofden naar Kota Radja te zullen gaan om hun onderwerping te beëedigen en hun best te zullen doen om den voortvluchtigen Toekoe Ketjik Nja Oesoe en de bemanning der rooversprauwen machtig te worden.

Des avonds waren de troepen met de 3 gewonde soldaten en 2 gekwetste matrozen weder op de reede van Oleh-leh terug.

Het hoofd van Lehong werd in zijn macht hersteld en Koewala Daja en Koewala Lambesoi, de eenige staatjes der Zuidelijke nederzettingen, die ons gezag nog niet erkend hadden, boden den 13den Mei 1877 hun onderwerping aan.

Voorloopig bleef het nu op dit kustgedeelte rustig, doch langzamerhand kwamen de zeeroovers weder uit hun schuilhoeken te voorschijn. Ook werden de personen, die over land handelswaren van Kloewang naar Telok Kroet brachten, veelvuldig aangevallen.

Toekoe Lampasej kon onmogelijk zijn gezag handhaven, en de controleur W. H. de Jong, belast met het civiel bestuur in de IV Moekims, bezat op de kuststreken geenerlei invloed.

Ten einde hem te steunen bij het herstellen van de rust en het verdrijven van de kwaadwilligen, vertrokken de hiernevens vermelde troepen den 17den Februari 1878 naar de baai van Poederoet, waar de oorlogsschepen Merapi en Sambas hen opwachtten.

Luitenant-kolonel J. P. van Lier.
1ste en 3de compagnie van het 6de bataljon (ieder sterk 4 officieren, 150 minderen);
1 sectie berggeschut;
1 mortier;
25 mineurs;
1 officier van gezondheid met 11 man hospitaalpersoneel;
1 luitenant-kwartiermeester met 110 dwangarbeiders;
een militair opnemer.

Nadat aldaar de rust, zoo noodig gewapenderhand, zou zijn hersteld zouden de troepen naar Telok Kroet worden overgevoerd, en van daar langs de kust in Noord-Westelijke richting tot Kloewang voortrukken. Te Noh en te Koewala Oenga, waar buiten voorkennis van het bestuur een nieuw hoofd was aangesteld, kon tegenstand verwacht worden van volk uit de XXII Moekims.

Het vernietigen van eigendommen der bevolking mocht niet dan in de hoogste noodzakelijkheid geschieden. Ten laatste moest naar Melaboeh worden opgestoomd.

Na den 18den Februari in de baai van Poederoet de vroeger aan den Sultan verschuldigde eerbewijzen ontvangen, en de zaken geregeld te hebben, debarkeerde de colonne den volgenden morgen te Telok Kroet, waar zij tot den 20sten verbleef, in afwachting der koelies, die tijdens den marsch langs het strand vivres voor 8 dagen moesten vervoeren, aangezien de schepen daarbij niet altijd in directe verbinding met de troepen konden blijven. De uitvoering van het plan om den volgenden dag op te rukken moest echter worden uitgesteld, aangezien er bericht werd ontvangen, dat eenige kwaadwilligen bij Goenoeng Madang in de nabijheid der doorwaadbaar gebleken Tjirawong, op 1200 meter van het bivak, in hinderlaag lagen.

Een verkenning van 100 man infanterie en eenige sappeurs met 1 mortier

passeerden den 21sten die rivier, beklommen den Goenoeng Madang en bereikten Noh, waar zij vredelievend ontvangen werden.

Na aan den Radja van Telok Kroet de acte van erkenning en bevestiging in zijn waardigheid te hebben uitgereikt en van hem vernomen te hebben, dat een veertigtal Atjehers, onder Toekoe Aries, uit de XXII Moekims waren aangekomen, die plan schenen te hebben het bivak aan te vallen, marcheerde de geheele colonne den volgenden morgen naar Noh. Bij Goenoeng Madang werd het vuur van enkele vijanden met een salvo beantwoord.

Ten 1 ure 's middags werd te Babah Awi, waar de vorst zijn onderwerping aanbood, het bivak betrokken. Nadat hier het geschut gedebarkeerd was, dat de troepen, die van Telok Kroet naar Noh marcheerden, niet had kunnen volgen, en dus over zee vervoerd was, werd de marsch den 24sten vervolgd.

Voorhoede:
2 officieren, 75 man infanterie;
het detachement mineurs.

Hoofdtroep:
14 man infanterie tot dekking der sectie artillerie;
1 compagnie infanterie;
ambulance;
bagage, met flankdekking.

Achterhoede:
1 officier, 75 man.

In den hiernevens vermelden marschvorm werd, gedeeltelijk langs het strand en gedeeltelijk door pepertuinen, Kali Soebang bereikt en vervolgens de vijand verjaagd uit een versterking op een heuvel aan het begin van een bergpas opgericht. Daar hij zich teruggetrokken had op een 60 meters hoogen heuvel, die de Westzijde van den pas vormde en het afwachten der artillerie de voorhoede aan te veel verliezen zou blootstellen, rukte deze verder, verdreef den vijand uit een voorgelegen boschje en beklom den heuvel, van waar de verdedigers uit hun ingravingen werden verjaagd.

Nadat de colonne, die 2 gewonden telde, op den heuvel verzameld was, werd de bergpas doorgetrokken, de Koewala Oenga met behulp van Atjeh'sche prauwen en marinesloepen gepasseerd, en te 5 ure 's namiddags het bivak aan het strand betrokken.

Den volgenden dag werd Lambesoi bereikt, waar de Radja mededeelde, dat Toekoe Aries zich op den weg naar Kali Daja in hinderlaag zou leggen en dat daaraan een rots gelegen was, waarlangs de artillerie niet zou kunnen passeeren.

Dat punt werd den volgenden morgen verkend. In de nabijheid van de rots werd een pad ontdekt, waarlangs de stukken zouden kunnen worden vervoerd. Den 27sten bereikte de troepen Kali Daja, en den 28sten Kloewang, zonder iets van Toekoe Aries bespeurd te hebben.

Den 2den Maart scheepten zij zich hier in op de Raja, die de zieken en gewonden naar Atjeh had overgebracht, en stoomden naar Melaboeh. De controleur was met de hoofden van Noh, Rabah Awi en Koewala Oenga per Sambas naar Oleh-leh vertrokken.

Hoewel het nu allen schijn had, dat de zaken in Lehong afdoende geregeld waren, kreeg de Bevelhebber den 6den Mei bericht, dat de Kedjoeroean door

300 vijanden in zijn benteng was opgesloten. Een compagnie van het 14de bataljon met 2 mortieren, een ambulance en 70 dwangarbeiders, per Sambas en Siak overgevoerd, debarkeerden den 13den Mei in de baai van Poederoet.

Van een insluiting bleek niets; wel had zich de vijand in kampong Pasi nabij het zeestrand versterkt. Na den volgenden morgen met behulp van kleine prauwen de ondoorwaadbare Soengei Poeding te zijn gepasseerd, bereikte de colonne te half tien voormiddags die kampong, waar de vijand een oogenblik stand hield en een soldaat verwondde. Zij werd door den Kedjoeroean in de asch gelegd.

Den 15den rukte de colonne naar Kapoei, waar men zich gewapenderhand tegen den Kedjoeroean had verzet. Daar werden de huizen der gevluchte weerspannigen verbrand.

Nadat de opgeroepen Imams aan den controleur K. F. VAN SWIETEN en TOEKOE LAMPASEJ plechtig beloofd hadden den Kedjoeroean voortaan te zullen steunen, keerden de troepen naar Kota-Radja terug.

Na dien tijd bleef het in Lehong rustig.

In 1878 werd daar met behulp van geldelijke voorschotten van het Gouvernement de koffiecultuur belangrijk uitgebreid en het volgende jaar werd de Kedjoeroean met het gezag in Lepong belast.

De politiek van non-interventie, die onder het civiel bestuur tegenover de onderhoorigheden van Atjeh werd gevoerd, kon niet volgehouden worden ten opzichte van het in dit hoofdstuk behandelde kustgedeelte.

TOEKOE OEMAR deed zich namelijk in Lepong op krachtige wijze gelden en maakte aanspraak op het bestuur van een gedeelte van dat gebied.

Daar de bevolking zich bij zijn bende aansloot, werd tegen het einde van 1882 aan de Moekim Lepong een boete van 2000 dollars opgelegd, en, toen die niet betaald werd, stevende de Makassar den 24sten November daarheen, beschoot de kampongs, en deed door een landingsdivisie de woningen der voornaamste hoofden verbranden.

Ten einde TOEKOE OEMAR voor zijn invallen in Groot-Atjeh te tuchtigen, vertrokken nevenstaande schepen en troepen den 3den Januari 1883 te 4 ure 's namiddags van Oleh-leh en lieten vier uren later het anker vallen in de baai van Retiëng.

Majoor W. J. THIEME.
1ste, 2de en 3de compagnie van het 14de bataljon;
2de compagnie van het 3de bataljon;
1 sectie mortieren;
20 man genietroepen;
1 officier van gezondheid met ambulance;
3 dagen vivres.
Z. M. stoomschip Soerabaja;
" Makassar;
" Palembang;
Gouvernementsstoomschip Valk.

De op één compagnie na gedebarkeerde colonne onderzocht en verbrandde eenige kampongs, kreeg bij de Kroeng Tjago eenig vuur, en kwam te half vijf 's namiddags aan in het bivak, dat door de achtergelaten en naar de Poelatbaai overgebrachte compagnie was ingericht.

Na den volgenden morgen den vijand uit een versterkt huis te hebben verdreven, werd de verblijfplaats van TOEKOE OEMAR, kampong Lamteh, doorzocht en in de

asch gelegd. Te half vijf 's namiddags was de troep weder in het bivak terug, dat door een compagnie bewaakt was, en den 5den stoomde men naar Oleh-leh.

In Mei 1883, toen een scheepvaartregeling werd ingevoerd, waardoor pressie kon worden uitgeoefend op de hoofden, die peper te verschepen hadden (zie «Westkust van Atjeh»), werden door den assistent-resident van Melaboeh onderhandelingen geopend met Toekoe Oemar, die zich wilde onderwerpen als zijn positie behoorlijk geregeld werd. Hoewel de Gouverneur wel genegen was hem als waarnemend hoofd van de IV Moekims aan te stellen, zoolang Toekoe Nanta Setia zich niet onderworpen had, leidden die onderhandelingen toch tot geen resultaat.

Toekoe Oemar bleef daar ter kuste een hoog woord voeren en de hoofden der staatjes dwingen zijn benden te ondersteunen. Tengevolge hiervan werd aan Lepong een boete van 2000 dollars opgelegd, en toen die niet betaald werd, ging daar den 24sten November een landingsdivisie aan wal, die de woningen der voornaamste hoofden in brand stak.

Na weder onderhandelingen geopend te hebben, streed hij in het begin van 1884 tegen onze troepen in Groot-Atjeh, doch in Maart daaraanvolgende zocht hij weder aanraking met onze ambtenaren en verscheen in persoon te Kota Radja.

Een der voorwaarden, waarop zijn onderwerping zou worden aangenomen, en hij zijn peper zou mogen uitvoeren, was deze, dat hij zou medewerken bij de bevrijding der schipbreukelingen van het gestrande schip Nisero («zie Westkust van Atjeh»). Toen hij zich daartoe in betrekking had gesteld met den Radja Itam van Melaboeh, werd hij den 3den Juli 1884 met 32 volgelingen ingescheept op het oorlogsschip Benkoelen, dat hem naar Lambesoi overvoerde. Met een sloep aan land gezet, overvielen zijn volgelingen plotseling de sloeproeiers, die zij op twee na allen vermoordden.

Na dien tijd voegde hij zich weder bij onze vijanden en deed hij zich als een der ijverigste onder hen kennen (zie «Groot-Atjeh»).

Toen omstreeks het midden van 1888 de kust ten Noorden van Tenom op nieuw gesloten werd, toonde hij weder neiging tot onderwerping (zie «Westkust van Atjeh»).

Ook later wendde hij zich aanhoudend tot ons bestuur in Atjeh om in genade te worden aangenomen, en deed daartoe het voorstel den jeugdigen Sultan tot toenadering en onderwerping over te halen.

De generaal van Teijn bleef die aanbiedingen van de hand wijzen, doch, toen in 1893 een nieuwe scheepvaartregeling was ingevoerd, nam de kolonel Deijkerhoff, die in het begin van 1892 als Civiel-Gouverneur en Militair Bevelhebber was opgetreden, zijn onderwerping aan, en gebruikte hem en zijn benden om de drie sagi's van de Moslemin te zuiveren.

Hiermede eindig ik mijn overzicht van de Krijgsgeschiedenis der Nederlandsch-Indische Landmacht van 1811 tot 1894.

Hoe dichter ik dit einde naderde, hoe grooter vereering ik ging koesteren voor het leger, waarvan ik het doen en laten in zoo beknopt mogelijken vorm, doch, naar ik hoop, tot recht verstand van het beschrevene, uitvoerig genoeg, trachtte te beschrijven.

In weerwil van de eigenaardige samenstelling onzer Indische krijgsmacht, in weerwil van de slechte elementen, die er somtijds onder den drang van ernstige omstandigheden in vroeger en later jaren in moesten worden opgenomen, bleef zij steeds getrouw haar plicht vervullen en steeds met nieuwen moed en nieuwen lust ten strijde trekken, waar het Opperbestuur haar zond.

Met uitzondering van de samenzwering der Zwitsers te Semarang en de enkele deserteurs, die op Sumatra's Westkust, op Zuid-Celebes, te Bali en in Atjeh naar den vijand overliepen, kan dit leger geen enkele smet worden aangewreven, gedurende de periode van tachtig jaren, waarin het de Nederlandsche vlag hoog hield op de talrijke en uitgestrekte eilanden van den Indischen Archipel.

De zoo zelden voorgekomen gevallen, dat kleine afdeelingen van onze Indische armee zich flauwhartig gedroegen tegenover den vijand, worden ruimschoots opgewogen niet alleen, maar verdwijnen geheel onder zijn voortdurend betoon van dapperheid en plichtsbetrachting, zelfs onder de meest verzwarende en ontmoedigende omstandigheden.

Die houding, zoo terecht en zoo dikwijls geroemd door ons Vorstenhuis en de Staten-generaal, zoowel als door den Opperbevelhebber in Indië, werd haar ingeprent en is zij verschuldigd aan het officierscorps, dat haar aanvoerde in den strijd, en dat de ellende te velde en de eentonigheid der garnizoenen met haar deelde.

Dat korps was het, hetwelk landgenooten en vreemdelingen, Ambonneezen en Javanen, Madoereezen en Afrikanen, Boegineezen en Alfoeren wist te vormen tot goede strijders voor de belangen van het Moederland.

Evenals uit elke geschiedenis, blijkt ook uit die van onze landmacht in Indië de ver strekkende invloed, welke uitgeoefend wordt door waarlijk dappere, krachtige en groote persoonlijkheden, hetzij die uit mindere graden opklommen tot de hoogste rangen, hetzij die op jeugdigen leeftijd als officier in de gelederen plaats namen.

Moge hetgeen het Indische leger onder hun invloed en onder hun leiding heeft verricht een leering wezen voor hen, die later de spieren zullen uitmaken van den sterken arm, welke het zwaard van Nederland uitstrekt over de bloeiende eilanden van Insulinde.

Moge zij in de daden dier groote mannen een voorbeeld vinden voor even groot betoon van moed, beleid en trouw, tot glorie van het leger, ten nutte van Indië en ten dienste van Koningin en Vaderland!

26-3-'71
aankoop collectie
Oostendijk